

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA
INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE, POLITICE ȘI SOCIOLOGICE

INDEPENDENȚA DE STAT A REPUBLICII MOLDOVA: RETROSPECTIVE ȘI REALITĂȚI

Materialele conferinței științifice naționale cu participare
internațională din 26 august 2021 cu genericul
„30 de ani de la adoptarea declarației de independență
a Republicii Moldova: aspecte politico-juridice și social-economice

INDEPENDENȚA DE STAT A REPUBLICII MOLDOVA:
RETROSPECTIVE ȘI REALITĂȚI

Chișinău • 2022

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA
INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE, POLITICE ȘI SOCIOLOGICE

INDEPENDENȚA DE STAT A REPUBLICII MOLDOVA: RETROSPECTIVE ȘI REALITĂȚI

**Materialele conferinței științifice naționale cu participare
internațională din 26 august 2021 cu genericul
„30 de ani de la adoptarea declarației de independență
a Republicii Moldova: aspecte politico-juridice și social-economice”**

Chișinău • 2022

Culegerea de materiale este recomandată pentru publicare de către
Consiliul Științific al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice.

Lucrarea este elaborată în baza rapoartelor și comunicărilor științifice prezentate la conferința științifică națională cu participare internațională „30 de ani de la adoptarea declarației de independență a Republicii Moldova: aspecte politico-juridice și social-economice” (Chișinău, 26 august 2021) din cadrul proiectului 20.70086.20/COV „Politici bazate pe dovezi în perioada pandemiei COVID-19: perspectivele aplicării practice a conceptelor „Guvernării deschise” și „Științei deschise” în Republica Moldova” și programului de stat 20.80009.1606.05 „Calitatea actului de justiție și respectarea drepturilor persoanei în Republica Moldova: cercetări interdisciplinare în contextul implementării acordului de asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană”.

Coordonator: Victor Juc, doctor habilitat în științe politice

Procesare computerizată: Elena Curmei

Copertă: Vitalie Leca

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

"Independența de stat a Republicii Moldova: retrospective și realități", conferință științifică națională cu participare internațională (2021; Chișinău). Independența de stat a Republicii Moldova: retrospective și realități: Materialele conferinței științifice naționale cu participare internațională, din 26 august 2021: cu genericul "30 de ani de la adoptarea declarației de independență a Republicii Moldova: aspecte politico-juridice și social-economice"/ coordonator: Victor Juc. – Chișinău: S. n., 2022 (ÎS FEP „Tipografia Centrală”). – 448 p.: fig., tab.

Antetit.: Min. Educației și Cercet. al Rep. Moldova, Inst. de Cercet. Juridice, Politice și Sociologice. – Texte : lb. rom., rusă (parțial engl.). – Cuprins paral.: lb. rom., engl. – Rez.: lb. engl. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – 65 ex.

ISBN 978-5-88554-102-2.

[32+34](478)(082)=135.1=161.1

I-50

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE (Victor JUC)	7
PARTEA I. COORDONATA SOCIAL-POLITICĂ A INDEPENDENȚEI REPUBLICII MOLDOVA	9
Victor JUC. Declarația de independență a Republicii Moldova: aspirații versus realități prin reliefarea unor componente ale interesului național	9
Andrei SMOCHINĂ, Carolina SMOCHINĂ. Declarația de independență a Republicii Moldova din 27 august 1991 – garant al exercitării drepturilor și libertăților tuturor cetățenilor	28
Victor MOCANU, Andrei DUMBRĂVEANU. Republica Moldova: trei decenii de tranziție și incertitudini	39
Sergiu CORNEA. Organizarea teritorială a puterii locale în programele partidelor politice parlamentare din Republica Moldova	66
Maria DIACON. Evoluția afirmării internaționale a Republicii Moldova prin prisma activității partidelor politice	76
Irina CEACIR. Unele reflecții privind adaptarea culturii organizaționale la noile realități postpandemice	90
Galina ROGOVAIA. Церковно-государственные взаимоотношения в Республике Молдова в годы демократического созидания в стране ...	103
Lilia BRAGA. Направленность развития политического процесса в Республике Молдова в контексте современных глобальных общественно-политических изменений	120
Veaceslav UNGUREANU. Reflecții asupra dezvoltării Republicii Moldova pe dimensiunea asigurării securității naționale la 30 de ani de independență: realizări, eșecuri și perspective	135
Serghei SPRINCEAN. Oportunități politice pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană	153
Marica DUMITRASCO. Implicarea Republicii Moldova și a țărilor din cadrul parteneriatului estic în lanțurile regionale de valoare adăugată: comparații între țări și puncte de convergență	172
Iuliana STRATAN. Colaborarea Republicii Moldova cu partenerii de dezvoltare la 30 de ani de independență	185
Ruslana GROSU. Vectorul oriental de politică externă a Republicii Moldova: de la conceptualizare la operaționalizarea cooperării cu unele state din Orientul Mijlociu	193
Pantelimon VARZARI. Puterea de coaliție a construcțiilor politice după alegerile parlamentare de legislatura a X-a	208
Ana PASCARU. Perspectiva filosofică în cunoașterea societății din pandemie: cazul Republicii Moldova	222
Boris SOSNA. Изменение норм регулирующих социальную защиту в процессах европейской интеграции Республики Молдова	237

PARTEA II. COORDONATA JURIDICĂ A INDEPENDENȚEI REPUBLICII MOLDOVA	247
Victor BALMUȘ. Impactul jurisprudenței „constante” a Curții Constituționale a Republicii Moldova asupra calității actelor normative și a drepturilor justițiabililor	247
Sava MAIMESCU. Legislația vamală a Republicii Moldova la momentul proclamării independenței; aspectele istorice de apariție și tendințele de extindere și dezvoltare a acestora în cadrul asocierii cu Uniunea Europeană	264
Vitalie RUSU. Particularitățile și condițiile colectării informațiilor de la furnizorii de servicii de comunicații electronice în procesul penal	272
Andrei NASTAS, Sergiu CERNOMOREȚ. Asigurarea veridicității declarațiilor prin mijloace de drept penal: premisă esențială privind calitatea actului de justiție	284
Irina IACUB. Expertiza juridică în sistemul activităților expertologice	295
Lucia RUSU. Unele particularități ale manifestării principiului contradictorialității în cadrul activității speciale de investigații	312
Boris GLAVAN. Probleme actuale privind activitatea specială de investigații ...	325
Oleg CALINEAC. Reglementarea juridică a trecerii corespondenței poștale peste frontiera vamală a Republicii Moldova. Aspecte teoretico-practice ...	340
Serghei GAVAJUC. Reflecții de ordin teoretico-practic privind realizarea interceptării și înregistrării convorbirilor și comunicărilor la constatarea infracțiunilor flagrante de corupție	348
Eugeniu PITERSCHI. Cercetarea delimitării infracțiunii falsificarea probelor și falsul în acte publice de la independența Republicii Moldova și până în prezent	358
Dumitru ROMAN. Delimitarea statutului juridic al investigatorului sub acoperire de cel al colaboratorului confidențial	378
Natalia SECRIERU. Scoaterea persoanei de sub urmărirea penală, suspendarea și reluarea urmăririi penale: reglementări naționale și exigențele CEDO	389
Natalia ȘELENGA. Правовой статус личности: нормативное закрепление в декларации о независимости и Конституции Республики Молдова	404
Florin PROCA. Cadrul juridic european privind drepturile și obligațiile deținuților	414
Petru BOLOȘ. Obiectul mitei (coruperii). Cerințele legii și practică judiciară ..	426
Vitalie JITARIUC. Rolul și importanța măsurilor speciale de investigații la documentarea, cercetarea și descoperirea infracțiunilor de trafic de ființe umane	437

CONTENT

FOREWORD (Victor JUC)	7
PART I. SOCIAL-POLITICAL COORDINATE OF THE INDEPENDENCE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA	9
Victor JUC. Declaration of independence of the Republic of Moldova: aspirations versus realities by relieving some components of the national interest	9
Andrei SMOCHINĂ, Carolina SMOCHINĂ. Declaration of independence of the Republic of Moldova of 27 august 1991- guarantee of the exercise of the rights and freedoms of all citizens	28
Victor MOCANU, Andrei DUMBRĂVEANU. Republic of Moldova: three decades of transition and uncertainty	39
Sergiu CORNEA. Territorial organization of local power in the programs of parliamentary political parties in the Republic of Moldova	66
Maria DIACON. The evolution of the international statement of the Republic of Moldova through the prism of the activity of political parties ..	76
Irina CEACIR. Some reflections on the adaptation of organizational culture to the new postpandemic realities	90
Galina ROGOVAIA. Church-state relations in the Republic of Moldova during the years of democratic establishment in the country	103
Lilia BRAGA. The trends of the political process in the Republic of Moldova in the context of the global socio-political development	120
Veaceslav UNGUREANU. Reflections on the development of the Republic of Moldova as regards the ensuring of the national security upon reaching 30 years of independence: achievements, failures and prospects	135
Serghei SPRINCEAN. Political opportunities for the implementation of the association agreement Republic of Moldova - European Union	153
Marica DUMITRASCO. Engagement of the Republic of Moldova and eastern partnership countries in the regional value chains: a cross country comparisons and convergence points	172
Iuliana STRATAN. Cooperation of the Republic of Moldova with development partners at 30 years of independence	185
Ruslana GROSU. The oriental foreign policy vector of the Republic of Moldova: from conceptualization to operationalization of cooperation with certain Middle Eastern states	193
Pantelimon VARZARI. Coalition power of political constructions after the parliamentary elections of the X-a legislature	208
Ana PASCARU. Philosophical perspective in knowledge of society in pandemic: the case of the Republic of Moldova	222
Boris SOSNA. Changes in the standards regulating social protection in the processes of the european integration of the Republic of Moldova	237

PART II. LEGAL COORDINATE OF THE INDEPENDENCE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA	247
Victor BALMUȘ. The impact of the “constant” jurisprudence of the Republic of Moldova’s Constitutional Court on the quality of normative acts and the rights of litigants	247
Sava MAIMESCU. Customs legislation of the Republic of Moldova at the time of the declaration of independence; historical aspects and their trending and development trends in the framework of the association with the European Union	264
Vitalie RUSU. Particulars and conditions for collecting information from electronic communications service providers in criminal procedure	272
Andrei NASTAS, Sergiu CERNOMOREȚ. Ensuring the truthfulness of statements by criminal law: an essential premise regarding the quality of the act of justice	284
Irina IACUB. Legal expertise in the system of expertological activities	295
Lucia RUSU. Some particularities of the manifestation of the adversarial principle in the framework of the special investigative activity	312
Boris GLAVAN. Current issues regarding the special investigation activity	325
Oleg CALINEAC. Legal regulation of the passage of postal correspondence over the customs border of the Republic of Moldova. Theoretical-practical aspects	340
Serghei GAVAJUC. Theoretical and practical reflections concerning the performance of interception and recording of conversations and communications in the investigation of flagrant corruption crimes	348
Eugeniu PITERSCHI. Investigation of the delimitation of the crime falsification of evidence and forgery in public documents from the independence of the Republic of Moldova until now	358
Dumitru ROMAN. Boundaries of the legal status of the investigator under covered by that of the confidential collaborator	378
Natalia SECRIERU. Removal of the person under criminal prosecution, suspension and resumption of criminal prosecution: national regulations and echr requirements	389
Natalia ȘELENGA. Legal status of personality: normative statement in the declaration on independence and the Constitution of the Republic of Moldova	404
Florin PROCA. European legal framework concerning the rights and obligations of the imprisoned persons	414
Petru BOLOȘ. The object of bribery (corruption). Law requirements and judicial practice	426
Vitalie JITARIUC. The role and importance of special investigation measures in documentation, research and discovery of crimes of human trafficking	437

CUVÂNT ÎNAINTE

Declarația de Independență a Republicii Moldova este redactată în spiritul optimismului istoric, exprimându-se speranța într-un viitor mai bun, edificat pe un sistem politic democratic, cu respectarea, asigurarea și garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, economie funcțională de piață, pluripartidism și dezvoltare liberă. Republica Moldova urma să devină un stat democratic, egal în drepturi cu alți actori internaționali, participant la procesele de cooperare bilaterală și multilaterală, liber să-și hotărască destinul. Republica Moldova urma să devină un stat european, circumscris geopolitic pe segmentul central al continentului, parte componentă a civilizației europene, dar și a proceselor de reconfigurare a modelului bipolar al ordinii mondiale și de tranziție democratică postcomunistă.

În realitate, în decursul celor 30 de ani de independență, evenimentele și procesele, într-o mare măsură, s-au desfășurat în altă direcție decât dezvoltarea prin democratizare, după cum urmează:

- încrederea în autoritatea și, implicit, în eficacitatea statului Republica Moldova este scăzută, capacitatea de funcționalitate instituțională este redusă, numărul celor care consideră că lucrurile merg într-o direcție greșită se dovedește a fi mult mai mare comparativ cu cei care exprimă o opinie invers proporțională;
- sistemul de partide de tip atomizat (întrunind foarte multe formațiuni social-politice), se confruntă cu precarități instituționale și financiare, crize de idei performante și sunt conduse de lideri slab pregătiți, opțiunile electoratului depinzând de imaginea liderului și deci, marea lor majoritate se află la marginea conștiinței politice a alegătorilor;
- autoritățile administrației publice locale, cu autonomie redusă decizională și financiară, insuficiență de cadre calificate și cultură organizațională precară, nu se dovedesc a fi în măsură să presteze servicii de calitate, contribuind în mod direct sau indirect la exodul populației și la subdezvoltarea localităților, cu predilecție cele rurale;
- sărăcia, incertitudinea în viitor acasă, disconfortul psiho-emoțional au alimentat exodul în masă, contribuind la depopulare, subdezvoltare și subrezire a capitalului uman;
- tranziția democratică se perpetuează foarte mult, fiind însoțită de derapaje, oligarhizare și capturare a instituțiilor, apogeul acestor fenomene toxice s-a manifestat prin dualitatea puterii de stat din 7 – 14 iunie 2019;

- caracterul selectiv, exprimat prin fabricarea dosarelor la comandă, inclusiv în scopuri politice, eliminarea nejustificată din cursă a unor concurenți electorali, invalidarea și declararea nulității alegerilor, participarea justițiarilor în scheme naționale și transnaționale criminale, acțiunile de acest și alte tipuri ilegale au contribuit în mod esențial la reducerea calității actului de justiție și creșterea insatisfacției oamenilor;
- conflictul din raioanele de est, impus de către centrul unional, s-a soldat cu menținerea prezenței militare străine, a privat Republica Moldova de libertate în opțiuni diplomatice și a impulsionat autoproclamarea statului de neutralitate permanentă, circumscriind-o în arealul de interes geopolitic al Federației Ruse;
- deși este fondator al Comunității Statelor Independente, Republica Moldova n-a reușit să beneficieze eficient de pe urma acestui statut, cu predilecție prin participarea în zona de liber schimb, iar vulnerabilitățile n-au întârziat să se manifeste cu regularitate;

Republica Moldova a inițiat procesele de apropiere europeană cu întârziere foarte mare, actualmente realizând asocierea politică și integrarea economică, dar cu perspective neclare de acces la instituțiile europene: apropierea europeană este un proces bidimensional, depinde de voința și acțiunile ambelor părți, pentru Republica Moldova se asociază cu modernizarea social-politică, devenind o activitate de politică internă susținută prin politica externă.

Aceste și alte realități denotă în mod elocvent precaritatea construcției statale realizate în perioada independenței și vulnerabilitatea societății fragmentate, cu oameni care puțin au luptat pentru drepturile și aspirațiile lor, receptivi la speculații populiste, beneficiari ai alternativelor geopolitice și migraționiste.

Incontestabil este, în același timp, că au fost înregistrate nu numai insuccese, dar și multe realizări, fiecare domeniu de activitate întrunește și aspecte pozitive, demne de implementat și apreciat la justa valoare, date fiind alternanța progresului și a regresului, complementaritatea drepturilor democratice de jure și de facto, continuitatea și discontinuitatea proceselor social-politice în contextul necesităților de modernizare prin dezvoltare la democratizare a Republicii Moldova. Vom sublinia încetățenirea pluralismului politic, posibilitatea de a vorbi și scrie liber în limba maternă.

Victor JUC,
doctor habilitat în științe politice,
profesor universitar, coordonator al ediției

PARTEA I. COORDONATA SOCIAL-POLITICĂ A INDEPENDENȚEI REPUBLICII MOLDOVA

DECLARAȚIA DE INDEPENDENȚĂ A REPUBLICII MOLDOVA: ASPIRAȚII VERSUS REALITĂȚI PRIN RELIEFAREA UNOR COMPONENTE ALE INTERESULUI NAȚIONAL DECLARATION OF INDEPENDENCE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA: ASPIRATIONS VERSUS REALITIES BY RELIEFING SOME COMPONENTS OF THE NATIONAL INTEREST

JUC Victor,
doctor habilitat în științe politice, consultant științific,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

Summary:

The scientific article includes the analysis of two blocks of issues: the content of the Declaration of Independence of the Republic of Moldova addressed by elucidating domestic and foreign policy objectives: defining the national interest of the Republic of Moldova and detailed research of a component - ensuring the territorial integrity of Moldova sovereignty over its entire territory.

The main idea is that the Declaration of Independence was written in the spirit of historical optimism and aspirations for a better life. In reality, however, the results did not confirm the expectations, the national interest is not assumed by legislative acts and the social energies are not coagulated for its realization.

The Republic of Moldova is a vulnerable state, and the realization of the European vocation of its people, as well as other components of the national interest, continues to be on the agenda of the day, because time passes.

Keywords: *Republic of Moldova, Declaration of Independence, domestic policy, foreign policy, national interest, territorial integrity, geopolitical situation, European rapprochement.*

Declarația de Independență reprezintă prin conținut și esență un document de o încărcătură și o valoare istorică deosebită, prin intermediul căruia s-au trasat obiectivele strategice de politică internă și de politică externă care ur-

mau să fie implementate în scopul edificării statului suveran, independent și democratic. Obiectivele strategice de politică externă includ trei blocuri de acțiuni:

1. delimitarea de Uniunea Sovietică și stabilirea relațiilor bilaterale pe orizontală, solicitându-se insistent de a înceta starea ilegală de ocupație și retragerea neîntârziată a forțelor armate sovietice de pe teritoriul național al Republicii Moldova, considerându-se că numai prin respectarea acestor condiții este posibilă edificarea statului suveran, independent și indivizibil;

2. obținerea recunoașterii internaționale și stabilirea relațiilor diplomatice în baza normelor de drept internațional și practicilor existente în materie mai ales cu țările europene, dar și cu alte state din lume, aceste acțiuni fiind urmate de identificarea unor domenii de interes comun;

3. admiterea în calitate de membru cu drepturi depline în structurile internaționale și participarea la procesele de cooperare prin organizații și instituții internaționale, făcând uz de mecanismele diplomației multilaterale, în calitate de priorități strategice au fost declarate Organizația Națiunilor Unite cu agențiile sale specializate și Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa, inclusiv aderarea la Actul Final de la Helsinki din 1 august 1975 și la Carta de la Paris pentru o nouă Europă din 21 noiembrie 1990.

Referitor la obiectivele privind politica internă notăm că „instituționalizarea structurilor puterii a fost îndreptată spre demararea proceselor de edificare a statului de drept și a societății democratice”, urmărindu-se asigurarea și garantarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului și funcționarea „legislației adoptate de instituțiile puterii de stat legal constituite ale Republicii Moldova”. Alt obiectiv important consta în crearea economiei de piață, tratată ca o trăsătură definitorie a democrației, rolul determinant fiind rezervat „relațiilor politice de caracter economic stabilite în baza intereselor comune și reciproce avantajoase” [1, p. 60-62].

Declarația de Independență reflectă și se include în procesele de democratizare inițiate în Europa la sfârșitul anilor '80 și începutul anilor '90 ai secolului XX, acest document este redactat într-un spirit înalt de optimism istoric, dat fiind că independența este concepută, prezentată și tratată ca un act de justiție și remediere a unor nedreptăți săvârșite la adresa poporului Republicii Moldova. Este de subliniat că după adoptarea Declarației din 27 august 1991, autoritățile naționale ale puterii de stat au amplificat și au dinamizat procesele de instituționalizare a acțiunilor de afirmare și consolidare internațională a Republicii Moldova prin promovarea unei politici externe de sine stătătoare, obiectivele strategice constând, reiterăm, în obținerea calității de subiect al dreptului internațional, stabilirea relațiilor diplomatice cu alte state și angajarea în activitățile de cooperare bilaterală și multilaterală. Republica Moldova și-a asumat

responsabilitatea să respecte plenar prevederile lor statutare și, implicit, s-a angajat să manifeste disponibilitatea de a înstrăina benevol o parte din prerogativele sale suverane, obiectivul major urmărit fiind asigurarea recunoașterii și consacării internaționale, edificarea statului de drept și a societății democratice, crearea economiei funcționale de piață și a statului social.

Vom preciza că una dintre particularitățile esențiale ale Republicii Moldova ca stat constă în faptul că prin Constituția din 29 iulie 1994 nu este proclamată stat național, articolul 1 conținând calificativele „suveran”, „independent”, „unitar” și „indivizibil”, deși în articolul 2 se regăsește sintagma „suveranitate națională”, care „aparține și este exercitată de popor”. Însă această calitate marchează actul bidimensional de delegare și îndeplinire a atribuțiilor între popor și stat.

Notăm că proclamând suveranitatea de stat și delegând-o spre exercitare poporului, Republica Moldova a trebuit în regim de urgență s-o consolideze și s-o extindă pe întregul său teritoriu, însă realizarea ultimului obiectiv rămîne o sarcină de valorificat și se înscrie în contextul eforturilor de soluționare a conflictului din raioanele de est. În opinia noastră, indispensabilitatea și oportunitățile fortificării suveranității de stat la începutul anilor '90 ai secolului XX, pe de o parte, iar pe de alt parte, necesitatea și predispozițiile înstrăinării unor prerogative suverane către structurile internaționale nu alcătuiesc prin caracterul lor procese contradictorii, ci se înscriu în contextul general de transformări marcate de încheierea războiului rece și reflectă unele realități globale provenite din formarea mai multor state suverane și independente în urma dezintegrării sistemului „socialismului real”. Aceste opțiuni reprezintă rezultat al voinței popoarelor de a fructifica posibilitățile oferite de mecanismele cooperării multilaterale. Republica Moldova este o parte integrantă a acestor procese edificatorii pentru sfîrșitul secolului XX – începutul secolului XXI, prin proclamarea suveranității și independenței de stat s-a angajat să se afirme și să se consolideze atît în interior, cît și în exterior prin formularea și prin realizarea intereselor sale naționale [2, p. 57-58]. Declararea suveranității și a independenței au fost asociate cu un act istoric reparatoriu și cu așteptări enorme de libertate, proprietate și dezvoltare, stări de spirit care practic au cuprins cea mai mare parte a arealului socialist devenit postsocialist. Nu este întîmplător că prin Avizul din 5 decembrie 2013 cu privire la interpretarea articolului 13 alin.(1) din Constituție, Curtea Constituțională a statuat acordarea primordialității Declarației de Independență față de Constituție [3].

Declarația de Independență a circumscris Republica Moldova sub aspect geopolitic în arealul central-european, atribuind relațiilor cu statele din această subregiune un rol important, dar care, la rîndul lor, au manifestat interese ce

nu se înscrieau în spațiul Comunității Statelor Independente, unele dintre cauze fiind trecutul socialist și memoria istorică. Cît despre Uniunea Europeană, aceasta a tratat Republica Moldova ca pe un segment al zonei de interes geopolitic al Federației Ruse, tentativele de „evadare” din limitele lui conceptuale și geopolitice prin acceptarea în cadrul Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est nu s-au soldat cu succese durabile, dat fiind că a fost „reîntoarsă” în arealul est-european prin Politica Europeană de Vecinătate (Planul de Acțiuni și Parteneriatul Estic), deși ultimul program, datorită Acordului de Asociere, permite asocierea politică și integrarea economică.

Situația incertă în definirea statutului său geopolitic nu s-a dovedit a fi o oportunitate benefică de valorificat, ci s-a soldat cu precarități și incertitudine în realizarea priorităților de politică internă și de politică externă. Adoptarea Declarației de Independență a oferit posibilități și perspective pentru angajarea și dezvoltarea unor relații multidimensionale cu alți actori internaționali, dat fiind că mai ales pentru lumea liberă și democratică Republica Moldova, potrivit asumției lui Gh. Cojocaru, rămînea o adevărată *terra incognita*. Pentru a valorifica oportunitățile apărute, Republica Moldova a ancorat eforturile spre asigurarea recunoașterii internaționale a independenței, obiectiv strategic care a solicitat întreprinderea mai multor acțiuni. La 26 august 1991 Guvernul Republicii Moldova a recunoscut independența de stat a Estoniei, Letoniei și a Georgiei, iar o zi mai târziu, la 27 august 1991, independența statului Republica Moldova, după cum am subliniat mai sus, a fost recunoscută de România și Georgia. În Declarația Guvernului României este stipulat că „proclamarea unui stat românesc pe teritoriile anexate cu forța în urma înțelegerilor secrete stabilite prin Pactul Molotov-Ribbentrop reprezintă un pas decisiv spre înlăturarea pașnică a consecințelor sale nefaste, îndreptate împotriva drepturilor și intereselor poporului român.” Recunoscînd în fapt independența noului stat, Guvernul României a declarat disponibilitatea să procedeze neîntîrziat „la stabilirea de relații diplomatice, să acorde sprijinul necesar autorităților Republicii Moldova pentru consolidarea independenței și să acționeze pentru dezvoltarea raporturilor de colaborare frățească dintre românii de pe cele două maluri ale Prutului” [4, p. 23]. Prin aceste, dar și alte acțiuni Republica Moldova gradual s-a inclus în circuitul internațional, recunoașterea independenței de stat solicitînd eforturi susținute în planurile intern și extern, obiectivele trasate fiind obținerea consacării internaționale și desprinderea/delimitarea de centrul unional.

Cît despre relațiile cu alte state din arealul sovietic, în special cu Ucraina și Federația Rusă, vom menționa că acestea nu se grăbeau să recunoască independența Republicii Moldova și practic au fost oficializate doar după denunțarea Tratatului Unional la Belovejskaia Pușcia și a scrutinului prezidențial

(din Republica Moldova) din 8 decembrie 1991. Astfel, Federația Rusă comunica prin Declarația prezidențială din 18 decembrie 1991 că este decisă „să stabilească și să dezvolte relații interstatale cu Moldova în baza unui tratat bilateral atotcuprinzător, cu respectarea angajamentelor care rezultă din principiile unanim recunoscute și normele de drept internațional”, exprimându-se speranța că „Rusia și Moldova, ca state independente, vor putea menține și intensifica, în condițiile istorice noi, vechile tradiții de colaborare frățească și înțelegere reciprocă”. În același context s-a menționat că „oficialitățile Moldovei au adoptat o poziție favorabilă față de Acordul cu privire la crearea Comunității Statelor Independente” [5, p. 229]. Independența Republicii Moldova a fost recunoscută de către Ucraina două zile mai târziu decât Federația Rusă, la 20 decembrie 1991, fiind invocat expres spiritul egalității în drepturi, suveranității și neamestecului în afacerile interne, integrității teritoriale și inviolabilității frontierelor de stat, asigurării și protecției drepturilor omului și minorităților etnice [4, p. 23, 40].

La 21 decembrie 1991, Președintele M. Snegur a semnat la Alma-Ata Protocolul de aderare a Republicii Moldova la Comunitatea Statelor Independente, dar precizând că participă numai în cadrul politicilor de cooperare economică. Acordul (Convenția) privind constituirea Comunității Statelor Independente, semnat de Președinții Federației Ruse, Ucrainei și Belarusiei la 8 decembrie 1991 și Statutul Comunității Statelor Independente, adoptat la 22 ianuarie 1993 de Consiliul șefilor de state de la Minsk, au fost ratificate, cu unele rezerve, de către Parlamentul Republicii Moldova în aprilie 1994 [6, p. 111], legiferând cadrul politico-juridic de participare în activitățile acestei structuri de nivel subregional și de caracter (devenit gradual) polivalent. Republica Moldova chiar din start a anunțat participare limitată și condiționată, însă figurând în lista membrilor fondatori, a urmărit mai multe obiective strategice: convingerea că recunoașterea internațională mai ușor va fi obținută „în pachet”, împreună cu alte state postsovietice; participarea la împărțirea moștenirii Uniunii Sovietice; așteptările că Rusia (nouă, democratică) va contribui decisiv la soluționarea conflictului din raioanele de est (în interesele Republicii Moldova); participarea la procesele de cooperare în spațiul postsovietic, mai ales că pe filiera europeană și euroatlantică prezența practic era lipsă, chiar dacă se produceau unele contacte la nivelul Consiliului Europei și al Organizației Nord-Atlantice, dar și în plan bilateral, independența fiind recunoscută pînă la sfîrșitul anului 1991 de Statele Unite ale Americii, Elveția, Argentina [5, p. 230]. Cu certitudine, promovarea, mai degrabă din inerție, a cooperării pe dimensiunea eurasiatică și întîrzierea, din lipsa de clarviziune și voință, a apropierei europene n-au contribuit la așezarea eficientă pe fundamente economice și politice, geoeconomice,

geopolitice și cultural-civilizaționale a independenței de stat a Republicii Moldova și la realizarea interesului național.

Vom nota că prima etapă de recunoaștere internațională a independenței statului Republica Moldova a încheiat cu acceptarea ca membru cu drepturi depline de Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa la 30 ianuarie 1992, urmată de semnarea Actului Final de la Helsinki la 26 februarie 1992, culminând cu un alt act internațional de importanță primordială, prin obținerea, la 2 martie 1992, a calității de membru plenipotențiar al Organizației Națiunilor Unite, obținând vot unanim al Adunării Generale.

Cooperarea la nivel interstatal se dovedește a fi un mecanism eficient și fezabil de realizare a intereselor naționale pe care le urmărește Republica Moldova în relațiile cu alte state, domeniile principale de colaborare fiind de caracter politic, comercial-economic, investițional și energetic, cultural, știință și învățământ. Însă atât timp cât a existat Uniunea Sovietică, țările occidentale, dar nu numai acestea, după cum am notat mai sus, nu s-au grăbit să recunoască independența de stat a Republicii Moldova și doar la sfârșitul anului 1991-începutul anului 1992 procesul de recunoaștere internațională și de stabilire a relațiilor diplomatice s-a accelerat substanțial. Astfel, la 18 februarie 1992 sunt stabilite relațiile diplomatice cu Statele Unite ale Americii, partea americană exprimând „susținerea deplină a cursului spre democratizare” în contextul interesului sporit manifestat față de această subregiune. Puțin mai târziu, la 26 februarie 1992, profitând de aflarea la Helsinki pentru a semna Actul Final, au fost stabilite relații diplomatice cu Finlanda, Președintele M. Snegur afirma că eforturile autorităților de a edifica un stat liber și democratic „sunt zădărnice, în mare măsură de aflarea pe teritoriul său a forțelor armate străine”. Totuși, accentuăm că la începutul anilor 1990 Statele Unite se orientau preponderent spre Federația Rusă, manifestând încredere în promovarea cursului spre democratizare atât în plan intern, cât și pe arena mondială.

Conflictul din raioanele de est impus Republicii Moldova din exterior i-a marcat profund istoria politică și i-a restîns substanțial posibilitățile de manevrare politică și diplomatică. În general, în istoria statului Moldova, deseori este atestată preeminența subiectelor de politică externă asupra aspectelor de politică internă, dat fiind că se dovedesc a fi foarte puține problemele ale căror reglementare a fost sau este posibilă independent de împrejurările internaționale: plasarea problemelor de politică externă în fruntea ierarhiei priorităților, vizînd, în special, neașezarea țării, a răsturnat ordinea firească a lucrurilor și a determinat o particularitate a evoluției sale istorice. Cu certitudine, Republica Moldova nu va putea deveni un stat cu adevărat viabil atât timp cât va exista problema raioanelor de est, cât nu-și va găsi o soluție durabilă, oportunitățile

de reintegrare presupunând conjunctură internațională favorabilă, dar care trebuie încadrată într-un context mult mai larg, însoțit și consolidat prin eforturi susținute și acțiuni concrete de caracter intern.

Vom susține că eforturile în mare parte timide și în spirit de pompier ale autorităților centrale îndreptate spre identificarea soluțiilor eficiente și durabile de soluționare a conflictului nu s-au soldat cu rezultate palpabile, dat fiind că administrația neconstituțională tiraspoleană pune permanent condiții inacceptabile, mai ales pe fundalul că sunt lipsă orice progrese în evacuarea forțelor militare rusești din raioanele de est, iar pe malul drept al Nistrului crizele politice și implicit, instituționale, sunt frecvente. Drept urmare, dialogul politic frecvent s-a aflat în impas, dat fiind că părțile percep într-un mod absolut diferit reglementarea definitivă a conflictului. Vom nota că în rezolvarea acestei probleme se impune aplicarea „responsabilități împărțite”, iar din perspectiva de politică externă conflictul include câteva aspecte majore:

1. retragerea trupelor, armamentelor, echipamentului și munițiilor Federației Ruse care nu se află sub incidența Comisiei Unificate de Control din raioanele de est în conformitate cu angajamentele internaționale asumate;

2. soluționarea politică a conflictului prin elaborarea statutului juridic special al raioanelor de est în componența Republicii Moldova în conformitate cu interesele cetățenilor săi;

3. garantarea implementării și durabilității soluțiilor menite să asigure restabilirea suveranității și jurisdicției pe întregul teritoriu și, implicit, reîntregirea Republicii Moldova.

Dat fiind că este absolut necesar ca realizarea deciziilor adoptate să fie asigurată și garantată de factori stabilizatori din exterior, procesele de implementare a ultimelor două blocuri de politici se află în strânsă conexiune și vin să confirme practicile internaționale de gestiune a situațiilor postconflict. Însă îndeplinirea primului bloc de sarcini nu poate fi condiționată de nimic, ci din contra, staționarea trupelor, armamentului și munițiilor rusești, adică a grupului operativ, fără acceptul sau monitorizarea din partea Republicii Moldova și contrar angajamentelor internaționale ale Federației Ruse reprezintă un impediment serios în identificarea unor aranjamente care ar permite „dezghețarea” conflictului. De fapt, prezența forțelor armate rusești pe teritoriul din stînga Nistrului și respectiv, existența autorităților tiraspolene a fost una din cauzele aderării Republicii Moldova la Comunitatea Statelor Independente, exprimîndu-se absolut nefondat speranțele că „Rusia democratică și lipsită de aspirații proimperiale” va retrage forțele sale militare și numai astfel, potrivit poziției Președintelui M. Snegur, se va asigura „independența reală”. La Reuniunea Ministerială a Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa de

la Istanbul din noiembrie 1999, Federația Rusă și-a asumat în mod deliberat angajamentul de a retrage ordonat și complet forțele militare, armamentul și munițiile sale pînă la finele anului 2002, angajament care n-a fost respectat. Deja la 21 decembrie 1999, Federația Rusă a invocat necesitatea sincronizării evacuării arsenalului său militar cu soluționarea politică a conflictului, plasînd „problema Transnistriei, conform estimărilor lui Gh. Cojocaru, pe un cerc vicios” [125, p. 165]. Deși declarația Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa de la Istanbul n-a fost anulată, acest argument a pierdut treptat din puterea sa de convingere și din capacitatea de mobilizare, fiind folosit de Republica Moldova cu incoerență și timiditate, ca și altele, spre exemplu: acuzarea de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului a Federației Ruse ca fiind agresoare în conflict. Vom sublinia, în acest context, că un rezultat important obținut de Republica Moldova ține de adoptarea Rezoluției Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite A/RES/72/282 din 22 iunie 2018 cu privire la retragerea completă și necondiționată a forțelor militare străine de pe teritoriul Republicii Moldova. Sintagma „trupe rusești care staționează ilegal în raioanele de est ale Republicii Moldova” încorporează grupul operativ care asigură paza depozitelor de muniții și armament ale Federației Ruse rămase din perioada sovietică, dar neavînd acordul autorităților constituționale, fiind incompatibil cu suveranitatea, independența, integritatea teritorială și neutralitatea proclamată în aspect constituțional [7].

Este indispensabil de precizat că pe teritoriul din stînga Nistrului staționează două categorii de forțe armate rusești: forțele de menținere a păcii, care staționează legal în conformitate cu prevederile Acordului privind principiile reglementării pașnice a conflictului armat din regiunea transnistreană a Republicii Moldova din 21 iulie 1992 [8] și grupul operativ de trupe ruse, care staționează ilegal.

Considerăm că staționarea neautorizată a forțelor militare ale Federației Ruse în raioanele de est ale Republicii Moldova și oportunitatea identificării mecanismelor pentru retragerea lor au condiționat decretarea inițial a statutului de zonă demilitarizată, iar mai tîrziu de neutralitate permanentă, stări care practic se dovedesc a fi incompatibile cu „dislocarea de trupe ale altor state pe teritoriul său”. Această prevedere constituțională la început a fost gîndită mai cu seamă ca fiind instituție de drept internațional public, în sensul că Rusia în regim expres trebuia să-și evacueze forțele militare de pe teritoriul suveran al Republicii Moldova. În opinia noastră, neutralitatea permanentă proclamată unilateral și menținută prin propria voință, fără a avea garanții internaționale, care, frecvent nu valorează mult, n-a contribuit pînă la moment la atingerea obiectului strategic urmărit, fiind sfidată și depreciată de prezența forțelor

militare străine (grupul operativ) pe o parte din teritoriul său, chiar dacă provizoriu se află sub controlul autorităților tiraspolene. Încălcând permanent statutul Republicii Moldova de neutralitate, Federația Rusă încurajează menținerea acestei calități, dar urmărind obiectivul de a preveni apropierea statelor din vecinătatea sa imediată de Alianța Nord-Atlantică.

Prin urmare, pentru a asigura respectarea neutralității Republicii Moldova, se impune ca Rusia să-și evacueze trupele, armamentele, munițiile și echipamentul neîntârziat, ordonat și complet. Efectele benefice așteptate din realizarea statutului de neutralitate permanentă autoproclamată s-au dovedit a fi iluzorii, dat fiind că însuși proiectul a fost conceput și dezvoltat ca un model ideal și autosuficient, în special prin Concepția securității naționale a Republicii Moldova, pe motivul că această calitate „nici nu reflectă realitatea, nici nu reprezintă o formulă consacrată internațional și nici nu are o explicație concretă”. Statutul de neutralitate consfințit constituțional nu asigură într-un regim automat securitatea națională a Republicii Moldova, iar rezultatul cel mai important se dovedește a fi neparticiparea la procesele de cooperare militară din cadrul Comunității Statelor Independente. Statutul de neutralitate este perceput de apologeții săi ca fiind, mai degrabă, o valoare normativă declarată, un suport ideal, dar care, în realitate, practic se dovedește a fi ceva vid și neconsolidat prin fundamente politico-juridice și politico-militare sustenabile. Reiterăm: neutralitatea permanentă a Republicii Moldova nu poate fi garantată la nivel internațional, dat fiind că instituțiile de cooperare multilaterală pot numai lua act de voința politico-juridică adoptată și asumată, dar practic se află în imposibilitate de a oferi garanții, iar aranjamentele bilaterale deja nu se mai aplică. Nici modelele clasice, nici exemplele contemporane nu sunt aplicabile, contextul internațional fiind altul și se dovedește a fi o problemă importantă de rezolvat de către doctrinari, oameni politici și experți.

Considerăm că securitatea națională a Republicii Moldova ar putea fi asigurată cel mai eficient în condițiile integrării euroatlantice. Fără îndoială, amendarea prevederilor constituționale ce se referă la statutul de neutralitate permanentă, articolele 11(1) și 142(1), prezintă un proces complex, anevoios și de lungă durată, care solicită voință politică, eforturi de caracter instituțional, transformări la nivel conceptual, menținerea dialogului permanent cu partenerii europeni, realizarea studiilor de fezabilitate privind beneficiile și costurile de integrare. În ordinea de idei reliefată, elaborarea și implementarea unei strategii de integrare euroatlantică a Republicii Moldova reprezintă obiect al preocupărilor mai multor structuri, de stat și neguvernamentale, esențial fiind să se demonstreze și să se mediatizeze că Alianța Nord - Atlantică s-a dovedit a fi cea mai viabilă organizație în materie de asigurare a securității

internaționale și se asociază nu numai cu dimensiunea politico-militară, ci o pondere semnificativă în creștere revine politicilor în domeniul ecologiei și al cercetărilor științifice [9]. În acest sens de idei, este oportună sensibilizarea și familiarizarea opiniei publice cu activitățile prioritare ale Organizației Nord-Atlantice, deoarece continuă să fie percepută, într-o mare măsură, în termenii logicii războiului rece din cauza insuficienței de comunicare și difuzării nesatisfăcătoare a informației veridice. Aderarea la Organizația Atlanticului de Nord, menționează I. Munteanu, presupune înțelegerea beneficiilor, costurilor și mizei acestei relații strategice întemeiate pe un anumit sistem de valori. Cu certitudine, abrogarea statutului autoproclamat de neutralitate permanentă nu presupune în mod expres integrarea euroatlantică a Republicii Moldova, însă calitatea de stat membru al Organizației Nord-Atlantice este în măsură cel mai eficient să-i asigure securitatea națională, datorită articolului V al Tratatului de la Washington din 4 aprilie 1949.

Vom nota că primele contacte diplomatice dintre părți au avut loc la reuniunea Consiliului de Cooperare Nord-Atlantică din 20 decembrie 1991 de la Bruxelles, reuniune permanentă de consultări între foștii adversari în probleme de securitate europeană. Peste doi ani, la 10 ianuarie 1994, Organizația Atlanticului de Nord a lansat Programul Parteneriatul pentru Pace, inițiativă la care Republica Moldova a aderat peste două luni, la 16 martie 1994, semnând Documentul-cadru al Programului. Participarea la această inițiativă importantă de angajare și aprofundare a cooperării între aliați și parteneri prin dezvoltarea în comun a unui set de instrumente și transformarea ideilor în acțiuni a permis Republicii Moldova, pe de o parte, aplicarea experienței internaționale în construcția și modernizarea sectorului național de apărare și securitate, iar pe de altă parte, inițierea și diversificarea activităților nemilitare. Programul este un mecanism de cooperare și nu presupune obligativitatea aderării la NATO, ci identificarea soluțiilor pentru stabilirea încrederii și realizarea proiectelor comune pe filiera Alianță – state partenere. Prin aderarea la acest program, Republica Moldova a urmărit contractarea asistenței euroatlantice în promovarea reformelor democratice și modernizarea sectorului național de securitate și apărare, dată fiind individualizarea relațiilor cu Alianța pentru a realiza prioritățile proprii de cooperare. Subliniem că în condițiile statutului de neutralitate permanentă, participarea Republicii Moldova la Parteneriatul pentru Pace reprezintă singura oportunitate de cooperare activă cu Organizația Nord-Atlantică, fiind elaborat în acest scop un program individual [10, p. 713].

Ținem să menționăm că Alianța Atlanticului de Nord practic nu este antrenată în procesul de identificare a soluțiilor de reglementare a conflictului din raioanele de est, N. Popescu, spre exemplu, n-a identificat prezența euroatlan-

tică în cadrul eforturilor internaționale. Explicația este simplă: a nu deranja Federația Rusă și a nu incita autoritățile tiraspolene în retorica antieuropeană.

Parteneriatul dintre Republica Moldova și Organizația Atlanticului de Nord prin caracterul stabilit a părăsit cadrul îngust sectorial și a devenit unul extins, polivalent, în sensul că se exprimă prin angajamente asumate de reformă democratică nu numai a sectorului național de securitate și apărare, ci a mai multor instituții de putere și politici de stat. Insistăm punctual asupra prevederilor de reformă democratică înscrise în cele patru redacții ale Planurilor Individuale de Acțiuni ale Parteneriatului pe motivul că semnificația și încărcătura pe care o comportă practic au rămas în umbră, nu și-au găsit aprecierea și prestața la nivelul convenit și n-au devenit suportul politico-juridic sustenabil pentru angajarea unor politici sectoriale de amploare. În opinia noastră, relevanța acestor prevederi constă în reluarea cu alt text a criteriilor de preaderare la Uniunea Europeană, regăsindu-se chiar și componenta economică și deci, nu este întâmplător că în conținutul Planurilor se regăsește trasată opțiunea de integrare europeană a Republicii Moldova. În această ordine de idei, implementarea Planurilor Individuale de Acțiuni al Parteneriatului cu Alianța Atlanticului de Nord este concepută ca un mecanism important de modernizare și preparare a condițiilor necesare pentru apropierea integrării europene. Relațiile dintre Republica Moldova și Alianța Atlanticului de Nord sunt marcate esențial de doi factori - statutul autoproclamat de neutralitate și prezența forțelor armate ale Federației Ruse, ambii având repercusiuni în raport cu problema identificării soluțiilor sustenabile pentru reglementarea conflictului din raioanele de est. Republica Moldova nu poate să facă abstracție de parteneriatul cu un asemenea actor foarte important, Alianța Nord-Atlantică, iar evenimentele din Ucraina din 2014 au demonstrat cu lux de amănunte precaritatea statutului de neutralitate. Actualmente integrarea euroatlantică a Republicii Moldova nu se află pe agenda zilei, în special din cauza dificultăților de ordin constituțional, de mentalitate și de caracter geopolitic. Totodată, parteneriatul cu structurile euroatlantice rămîne o oportunitate sustenabilă de valorificat, incluzînd dimensiunea militară (dotarea cu armament modern a Armatei Naționale, pregătirea cadrelor militare), politică (asigurarea sprijinului în promovarea intereselor naționale, asigurarea controlului civil democratic asupra sistemului de securitate și apărare) și nemilitară (cercetare-inovare, procurarea echipamentului și tehnicii) [11, p. 174-175].

Considerăm că în tentativele identificării soluțiilor de reglementare a conflictului transnistrean, mai eficient ar fi pentru moment transformarea formatului 5+2 în unul heptagonal, altă variantă fiind 7+1, prin ridicarea statutului celor doi observatori, Statele Unite ale Americii și Uniunea Europeană, și re-

aducerea României la procesul de tratative, eliminată absolut nejustificat în luna mai a anului 1992, echilibrându-se în asemenea manieră raportul de forțe în cadrul negocierilor. Nu este mai puțin adevărat însă că formula actuală practic nu s-a soldat cu rezultatele scontate, iar doi participanți, Federația Rusă și Ucraina, practic se află în stare de război. Propunem, de asemenea, aplicarea conceptului securității cooperative, care prevede exercitarea politicii soft, consensualitate și cooperare între liderii puterilor mondiale, aplicarea mijloacelor pacifice pentru diminuarea intensității conflictelor și angajarea activă în procesul de tratative pentru căutarea soluțiilor reciproc acceptabile, urmărind stabilirea și menținerea dialogului între părți, deschidere, transparență și predictibilitate. În accepția noastră, conceptul de securitate cooperativă reprezintă o formulă de viitor pentru asigurarea securității internaționale, fiind în măsură să reacționeze într-un mod eficient la provocările contemporaneității prin promovarea parteneriatului și încrederii între liderii marilor puteri și refuzul la amenințări și la violență. Formatul heptagonal ar fi în stare să contribuie la inițierea sau la extinderea unor activități politice de caracter strategic edificate pe sporirea prezenței și interesului real, nu imaginar al structurilor europene față de Republica Moldova, deși așteptările ar putea pentru a cîta oară să nu se materializeze eficient, mai ales în contextul că interesul manifestat de actuala administrație americană față de această problemă și de Republica Moldova în ansamblu este unul minor.

Responsabilitatea internațională pentru managementul acestui conflict „înghețat” și foarte dificil de reglementat a fost delegată Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa, care traversează o criză existențială profundă și se confruntă cu o stare acerbă de ineficiență. Distingem mai mulți factori care alimentează scepticismul față de potențialul acestei instituții de a contribui decisiv la reintegrarea Republicii Moldova: nu beneficiază de susținere din partea tuturor marilor puteri, în special a Statelor Unite, fapt care îi subminează capacitatea de a fi actor important și eficient în dezamorsarea focarelor de conflict în Europa; este foarte dependentă de interesele unor state participante, cu atât mai mult că statutar fiecare (stat participant) poate să blocheze procesul de luare a deciziilor dispunînd de dreptul de veto (Republica Moldova în numele adoptării declarațiilor finale n-a utilizat această posibilitate de a-și promova interesele); nu dispune de capacitate politică proprie și nici de mecanisme care ar asigura implementare deciziilor pe marginea cărora s-a convenit – acțiunile de reglementare a conflictelor din Balcani n-au fost suficiente și s-a impus expres implicarea altor structuri, aplicîndu-se principiul complementarității instituțiilor de securitate; practic a fost redusă la spațiile geopolitice balcanic și postsovietic. Cert este că rolul Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa în procesele de reglementare a problemei transnistrene

nu poate fi neglijat, însă preocupările acestei structuri nu țin atât de soluționarea, ci mai degrabă de stabilizarea conflictelor prin promovarea normelor democratice, monitorizarea alegerilor, elaborarea unor măsuri îndreptate spre fortificarea încrederii și facilitarea dialogului între părți, rezumându-se la asistență în implementarea deciziilor adoptate într-un cadru politic mai larg [11, p. 154-156]. În același context de acțiuni se include oportunitatea de implementare a prevederilor din pachetul „Berlin plus”.

În același timp nu este mai puțin adevărat că Republica Moldova n-a reușit să facă uz de toate mecanismele prevăzute în cadrul sau sub egida acestei instituții pentru a identifica soluții fezabile de reglementare a conflictului, date fiind așteptările, cu precădere ale autorităților constituționale sau lipsa de alternative instituționale. Din lista extinsă a unor instrumente și proceduri de rezolvare a conflictelor vom numi doar Mecanismul de la Viena, Mecanismul de la Moscova, Mecanismul de la Valletta și Mecanismul de la Berlin. Astfel, Mecanismul de la Viena definește cadrul cu privire la schimbul de informații în domeniul uman, fiind prevăzute patru faze ale acestui proces, incluzând și opțiunea de trimitere a misiunilor de experți pentru investigarea situațiilor de conflict. Mecanismul de la Moscova oferă posibilități adiționale suplimentare de stabilire a misiunilor ad-hoc independente de experți pentru a contribui la soluționarea problemelor ce se referă la dimensiunea umană, fiind prevăzute cinci moduri de activare a acestui instrument. Mecanismul de la Valletta presupune omologarea unui grup de raportori în scopul medierii conflictului, desfășurând discuții cu părțile implicate fie într-un mod individual, fie în comun. Mecanismul de la Berlin vizează consultarea și cooperarea în situații de urgență, fiind prevăzut că statele pot solicita președintelui în exercițiu să convoace o întrunire de urgență a Consiliului Suprem în vederea dezamorsării situației. Nu în ultimul rând vom numi Convenția pentru Conciliere și Arbitraj, chiar dacă vizează doar statele membre care sunt parte și contribuie la fondurile Curții de Conciliere și Arbitraj. Cert este că se impune ca apelarea la aceste și alte instrumente trebuie bine pregătită, promovată și aplicată în context.

Lipsa de progres în reglementarea conflictului din raioanele de est este determinată de mai mulți factori, primordiali și secundari, iar sarcinile de moment ar fi promovarea activă a politicilor de descentralizare administrativă și decizională, realizarea proiectelor comune, restabilirea dialogului și identificarea unor măsuri menite să contribuie la asigurarea încrederii dintre cele două maluri ale Nistrului. Indiscutabil este că raioanele din stânga Nistrului nu pot fi nici abandonate, nici schimbate sau cedate, reîntregirii țării revenindu-i întâietate în raport valoric, dar, totodată, acest deziderat nobil nu trebuie să fie un obiectiv de soluționat cu orice preț și în detrimentul intereselor naționale:

menținând dialogul și căutând soluții de consolidare a încrederii și de reglementare durabilă, conflictul ar putea să rămîne mai mult timp „înghețat”, iar dezamorsarea definitivă să fie transferată altei generații de lideri politici și elite politice, după cum se încearcă în cazurile Ciprului sau Coreei. Q. Wright a identificat patru modalități de reglementare a unui conflict indiferent de starea lui activă sau latentă: părțile cad de comun acord, o parte impune soluțiile celuilalt protagonist, o forță terță propune/impune soluțiile, conflictul își pierde actualitatea și se rezolvă de la sine. Practica internațională recentă demonstrează că recunoașterea unilaterală a regimurilor secesioniste din spațiile ex-sovietic și ex-iugoslav de către unele sau mai multe mari puteri nu prezintă în sine o soluție eficientă și nimic nu schimbă în statutul lor politico-juridic, reglementarea durabilă, în opinia noastră, presupunând aplicarea primei modalități descrise de Q. Wright. Se cuvine de specificat, totuși, că în aspect conceptual fundamentarea teoretică a managementului conflictelor „înghețate” rămîne o problemă nu doar politico-juridică, ci și teoretico-metodologică de rezolvat, dat fiind că mecanismele tradiționale de soluționare, precum condominiul, parteneriatul cu adversarul, concertul sau suzeranitatea nu mai sunt aplicabile la etapa actuală. Luînd ca bază modelul germano-german de reîntregire a țării, problema raioanelor de est ar putea fi rezolvată mai ușor și mai durabil în condițiile percepției pozitive (atrăgătoare) a Republicii Moldova la nivelul cotidian de către locuitorii din stînga Nistrului, mai ales la capitoarele nivel de trai și circulație liberă în spațiul european, deși nu este mai puțin adevărat că opțiunile geopolitice și afinitățile etno-lingvistice în cazul multor locuitori din raioanele de est, cu predilecție cei din localitățile urbane, contează foarte mult sau chiar se dovedesc a fi determinante. Vom sublinia că altă sarcină de soluționat în polemologie ține de cercetarea războiului hibrid, aplicat pe larg mai ales în ultimul timp, dar care nu se dovedește a fi un fenomen recent. Notăm că prin „război hibrid” înțelegem manipularea și intimidarea nonmilitară a potențialului adversar (mass-media din Federația Rusă reușind, spre exemplu, într-un timp record să convingă pe majoritatea concetățenilor că ucrainenii sunt unii dintre inamicii lor principali).

Fărîmițarea teritorială și prezența autorităților tiraspolene reprezintă un impediment esențial în calea integrării europene a Republicii Moldova atît timp cît Uniunea Europeană încă nu s-a pronunțat asupra eventualității repetării variantei cipriote, a cărei probabilități pare actualmente a fi foarte mică. Este important totuși de conștientizat că reintegrarea țării, integrarea europeană și eventual, integrarea euroatlantică reprezintă procese paralele care nu trebuie contrapuse, obiectivele strategice urmărite fiind modernizarea și consolidarea statului și a societății Republicii Moldova. Suntem de părere însă că ideea aderării eventuale la Organizația Nord-Atlantică trebuie amînată

pentru alte timpuri, în cazul dacă într-un termen scurt vor fi elaborate mecanisme viabile, credibile și asumate de reglementare a conflictului transnistrean, implementarea și consolidarea lor presupunând o perioadă mai îndelungată. Experiența statelor ex-socialiste în materie de integrare europeană denotă că aceasta este anticipată de integrarea euroatlantică, dar nu trebuie exclusă nici varianta Cipru și Malta.

Într-un cadru general vom menționa că autoritățile Republicii Moldova au înțeles necesitatea de a se conduce în politicile de exercitare a relațiilor bilaterale de principiile cooperării mutuale deschise și constructive, aplicând standardele și bunele practici în domenii de interes comun, ținând cont de importanța de a menține și de a promova dialogul permanent în spiritul respectului reciproc și parteneriatului. Însă aceste fundamente mai degrabă n-au fost respectate decât realizate, cauzele fiind, cu predilecție, de factură subiectivă: rezultatele înregistrate nu se află în plină concordanță cu obiectivele trasate, chiar dacă sunt frecvent modificate, iar condiționalitățile impuse de Uniunea Europeană se înscriu perfect în logica expusă. Din punct de vedere al situației geopolitice, Republica Moldova se regăsește într-un areal de înaltă intensitate și tensiune, care reprezintă teritorial linia de demarcațiune între sferele de influență a doi actori majori, este indispensabil de a transfera această linie spre est, redimensionând aranjamentele de cooperare și securitate, luând parte la programele și politicile care îi permit statutul de neutralitate. În același timp, Republica Moldova nu poate și nu trebuie să facă abstracție de interesele Federației Ruse în regiune, în special în condițiile că se dorește a fi un partener strategic, important fiind de a le canaliza nu în detrimentul, ci în beneficiile sale, mai ales în contextul resetării atenției față de problema raioanelor de est și îndreptării privirilor din partea oamenilor de afaceri din Federația Rusă față de Republica Moldova ca segment al zonei de liber schimb cu Uniunea Europeană.

Republica Moldova s-a afirmat și s-a consolidat mai ales pe arena europeană, independența ei nu este pusă esențial sub semnul întrebării de către actorii internaționali, dar, totodată, are de soluționat mai multe probleme ce vizează securitatea și stabilitatea subregională, însă având repercusiuni la nivel regional. În același timp, Republica Moldova continuă să se afle într-o situație precară, provenită nu numai din cauza factorilor obiectivi, cum ar fi situația geopolitică nefavorabilă, fiind poziționată la interferența intereselor geopolitice ale unor actori majori, dar și celor de nuanță subiectivă, în sensul că rămîne sub incidența monitorizării din partea Consiliului Europei, condiționalitățile și rezoluțiile nefavorabile din partea Uniunii Europene s-au înmulțit foarte mult, statutul de neutralitate permanentă nu este respectat, n-au fost identificate soluții durabile ale conflictului din raioanele de est, pericolele din exterior se amplifică periodic, inclusiv de tip hibrid.

Cert este că Republica Moldova n-a reușit să elaboreze o strategie viabilă pentru diversificarea relațiilor și prezenței pe arena mondială, în special pentru a se include în cadrul rețelelor de schimburi continentale aflate într-un proces de reorganizare. Complexitatea acestui obiectiv derivă și din faptul că vecinii imediați s-au angajat, de asemenea, în procese de transformări profunde, însoțite, ca regulă, de numeroase perturbații atât în interior, cât și în plan subregional, factorii externi se dovedesc în măsură să influențeze decisiv asupra asigurării securității unui stat mic, el fiind o figură ușoară pe tabla de șah. În același timp, un stat mic este impus de situație să promoveze o politică externă activă, care să-l facă, potrivit lui O. Knudsen, „o stîncă de neclintit în calea curenților schimbători ai relațiilor internaționale”.

Deja este axiomatică supoziția că Republica Moldova se află geopolitic poziționată într-o „zonă gri”, exprimată prin riscuri politico-militare elevate și deci, cu interes redus din partea investitorilor din străinătate. Datorită amplasării sale geografice și conjuncturii regionale, Republica Moldova nu are la moment o semnificație nici geopolitică și nici geoeconomică deosebită, aflându-se la periferia spațiului integrării europene și securității euroatlantice. Contrar diferitor așteptări de factură optimistă, suntem de părere că valoarea geopolitică a Republicii Moldova nu s-a mărit cu extinderea Organizației Nord-Atlantice și a Uniunii Europene spre est, continuînd să rămîna destul de vulnerabilă din punct de vedere al independenței economice și asigurării „suveranității reale”, în special la capitolul resurse energetice.

Situația geopolitică a Republicii Moldova este, mai degrabă, una nefavorabilă decît favorabilă, teritorial fiind un segment al liniei de coliziune dintre interesele geopolitice ale unor actori majori aflați într-o stare avansată de intimidare și conflict, avînd impact asupra securității sale naționale. Geopolitic se află poziționată la confluența spațiilor cultural-civilizaționale diferite, fapt care solicită promovarea unei politici externe flexibile, urmărind realizarea intereselor naționale [12, p. 126]. Incontestabil este însă, că acest mod de exercitare a politicii foarte rar e fost realizat în decursul unul sfert de secol.

Este de menționat în contestul supozițiilor reliefate că declararea suveranității și a independenței de stat a Republicii Moldova a presupus în mod expres formularea intereselor naționale, definindu-se prioritățile strategice de dezvoltare și solicitîndu-se mobilizarea eforturilor politice și social-economice pentru realizarea lor.

În opinia noastră, ținînd cont de complexitatea interconexiunii dintre politica internă și politica externă, în procesul de formulare a intereselor naționale ale Republicii Moldova este necesar de a lua în calcul mai multe aspecte definitorii, cum ar fi:

1. prioritatea cetățeanului în raport cu statul: interesele naționale trebuie fundamentate luând ca bază primordialitatea aspirațiilor cetățenilor, pe când misiunea statului este de a le implementa și susține, utilizând pîrghiile de care dispune. Este indispensabil să se conștientizeze că nu cetățenii există pentru stat, ci statul pentru cetățeni, în condițiile democratizării și informatizării ei dispun de mai multe tipuri de mijloace legale pentru a-i acorda neîncredere și a-i știrbi din imagine;

2. vocația europeană a poporului Republicii Moldova: este necesar de creat imaginea unui popor care se pronunță ferm și consecvent pentru economia de piață, știe să utilizeze eficient resursele și să construiască infrastructuri avansate, să producă mărfuri competitive, să presteze servicii calitative și să facă bani, militează pentru democrația pluralistă și este deschis dialogului. Interesele naționale trebuie să susțină tradițiile cultural-istorice împărtășite și valorile de care poporul se autoidentifică;

3. asigurarea securității naționale: fiind în conexiune cu interesele naționale, securitatea națională este o categorie multidimensională care nu se asociază numai cu aspecte politice sau militare (potrivit lui A.Wolfers, această asociere este justificată numai în condiții de conflicte și războaie), actualmente a crescut esențial ponderea componentelor geopolitice, economice și sociale, demografice și alimentare, energetice, ecologice și informațional-tehnologice. Prin prisma intereselor naționale, susține I. N. Sava, securitatea națională reprezintă capacitatea unui stat de a-și menține și promova identitatea națională și integritatea funcțională.

În general, formularea interesului național prezintă în sine un proces dinamic și complex, această categorie reflectînd anumite realități sociale și incluzînd totalitatea necesităților și aspirațiilor comune tuturor membrilor unei entități socioculturale, iar satisfacerea și susținerea lor reprezintă o condiție indispensabilă pentru ființarea și identitatea ei în calitate de subiect al istoriei. Interesul național reflectă aspirațiile unui popor de a ocupa în cadrul comunității mondiale locul care îi corespunde maximal posibil tradițiilor sale cultural-istorice și spirituale, asigurîndu-i realizarea deplină a potențialului său. Institutul politic principal abilitat cu elaborarea interesului național, exprimarea și susținerea lui este statul, acesta, prin realizarea aspirațiilor comunității socioculturale pe care o reprezintă, își asigură legitimitatea puterii sale. V. Beniuc menționează că „esența interesului național, în principiu, iar pentru Republica Moldova, în special, este determinată de factorii ce asigură continuitatea și calitatea statului și a societății în mediul concurențial intern și internațional” [13, p. 116], incluzînd mijloacele și nivelul dezvoltării economice, potențialul intelectual și cel științific al comunității care aspiră să construiască o economie bazată pe cunoștințe, capacitățile statului de a-l realiza pe teritoriul întreg al țării într-o concordanță constructivă.

vă cu vecinii și partenerii strategici, nivelul conștiinței naționale, al consolidării identității și unității naționale. Nedefinirea interesului național reprezintă un pericol deloc neglijabil pentru existența statului și a poporului, deoarece nu sunt determinate obiectivele și prioritățile strategice de dezvoltare, iar amenințările și riscurile nu ezită să se pronunțe tot mai pregnant.

Elaborarea intereselor naționale se realizează prin interconexiunea și interdependența mai multor factori, care îi determină conținutul și caracterul, fiind necesar de a ține cont de prioritățile de politică internă, programele principalelor forțe politice, intențiile celor mai influente grupuri de interese și de eventualele luări de poziție din partea statelor interesate. Asigurarea intereselor naționale presupune respectarea unor condiții, cum ar fi: stabilitate internă, bunăstare economică, atmosferă morală elevată în societate, securitate națională, conjunctură internațională favorabilă, prestigiu și autoritate pe arena mondială. Interesele naționale sunt exprimate atât de/prin politica internă, cât și de/prin politica externă.

În baza ordinii de idei reliefate, degajăm patru laturi ale interesului național, abordat în calitate de categorie de caracter obiectiv-subiectiv:

1. obiectivă: conține aspectele care vizează statul ca organizator al începutului național în relațiile din interior precum și din exterior, incluzând nivelul dezvoltării economice a țării, stabilitatea situației social-economice și politice, potențialul ei economic și militar care formează primul tip de relații, iar cel de-al doilea se referă la situația geopolitică și la rolul și locul lui în relațiile internaționale, inclusiv în cadrul comerțului mondial;

2. subiectivă: cuprinde concepțiile despre lume și valorile împărtășite de conducătorii de stat, acestea imprimă conținut concret activității de politică externă (bazată pe interesul național);

3. motivațională: reprezintă justificarea unor acțiuni deja săvârșite sau eventuale de politică externă (sub pretextul apărării intereselor naționale);

4. implementarea politică: înglobează scopurile, obiectivele și mijloacele prin intermediul cărora interesele naționale își găsesc realizare în activitatea de politică externă.

Luând ca suport de referință cele analizate, considerăm că interesele naționale ale Republicii Moldova sunt:

1. garantarea și asigurarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului;
2. dezvoltarea liberă a economiei multisectoriale, asigurarea bunăstării materiale și nivelului decent de viață tuturor cetățenilor;
3. asigurarea existenței statului suveran, independent, unitar și indivizibil;
4. edificarea statului de drept, promovarea democrației pluraliste și consolidarea societății civile;

5. asigurarea securității naționale;
6. refacerea spirituală, restabilirea conștiinței naționale și afirmarea vocației europene a poporului Republicii Moldova;
7. integrarea europeană și integrarea euroatlantică.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Declarația de Independență: În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1991, nr.11-12. p. 60 - 62.
2. Juc Victor. Procesele integraționiste și problema suveranității de stat. În: Republica Moldova și Uniunea Europeană: problemele și perspectivele cooperării./coord.: Moraru Victor. Chișinău: Știința, 2010.p. 32 - 59.
3. Hotărârea Curții Constituționale nr. 36 privind interpretarea articolului 13 alin. (1) din Constituție din 5 decembrie 2013. În: <http://www.lex.justice.md/md/350850/> (vizitat: 12.11.2021)
4. Cojocaru Gheorghe E. Politica externă a Republicii Moldova. Studii. Chișinău: Civitas, 2001. 205 p.
5. Juc Victor. Cojocaru Gheorghe. Politica externă. În: Republica Moldova pe calea modernizării: studiu enciclopedic. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2015. p. 228 - 256.
6. Evoluția politicii externe a Republicii Moldova (1998-2008). Chișinău: Cartdidact, 2009. 192 p
7. General Assembly Adopts Texts Urging Troop Withdraw from Republic of Moldova. În: <https://www.un.org/press/en/2018/ga12030.doc.htm> (vizitat: 15.11.2021).
8. Acordul privind principiile reglementării pașnice a conflictului armat în regiunea transnistreană a Republicii Moldova, din 21 iulie 1992. În: <https://gov.md/ro/content/acordul-privind-principiile-reglementarii-pasnice-conflictului-armat-regiunea-transnistreana> (vizitat: 18.11.2021).
9. Juc Victor. Mîtcu Silvia. Activități nemilitare ale Organizației Tratatului Atlanticului de Nord. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2015. 160 p.
10. Juc Victor. Politica externă. În: Republica Moldova: Ediție enciclopedică. Chișinău: Tipografia „Bons Offices”, 2010. p.706 - 715.
11. Juc Victor. Securitatea națională și politica externă ale Republicii Moldova în contextul transformărilor structurale de sistem postrăzboi rece. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2015. 200 p.
12. Juc Victor. Ungureanu Veaceslav. Interesele geopolitice ale marilor puteri și impactul lor asupra securității naționale a Republicii Moldova. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2016. 168 p.
13. Beniuc Valentin. Instrumente de realizare a interesului și securității naționale în contextul integrării europene (cazul Republicii Moldova). În: Consolidarea administrației publice în contextul edificării statului de drept în Republica Moldova. Materialele conf.șt.intern. Chișinău: AAP, 2007. p. 116 - 117.

DECLARAȚIA DE INDEPENDENȚĂ A REPUBLICII MOLDOVA
DIN 27 AUGUST 1991 – GARANT AL EXERCITĂRII DREPTURILOR
ȘI LIBERTĂȚILOR TUTUROR CETĂȚENILOR

DECLARATION OF INDEPENDENCE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA
OF 27 AUGUST 1991 – GUARANTEE OF THE EXERCISE OF THE RIGHTS
AND FREEDOMS OF ALL CITIZENS

SMOCHINĂ Andrei,
doctor habilitat în științe juridice, profesor universitar,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

SMOCHINĂ Carolina,
profesor universitar, doctor în drept,
European University of Lefke

Summary

The relevance of this research is caused, first of all, by theoretical and practical importance of the problems related to socio-legal nature of the Declaration of Independence. They in turn form the basis of the Republic of Moldova state, which we associate with the appearance of the Republic Moldova on the world political map, and in addition with a variety of ways of conceptualizing the specificity and content of this socio-legal phenomenon, as well as the place and role of the Declaration of Independence in the system of sources of law. Simultaneously this research represents a possibility to foresight the possible interpretations, while at the same time the abstract, one-sided arguments concerning the aspects related to democratization of our society and strengthening of the Moldovan statehood.

Keywords: *constitutional rule, democracy, absolute value, change, stable governance, rights, freedoms, foundations of good governance*

Preliminarii: Actualitatea acestui studiu este determinată, primordial, și de importanța teoretică și practică a problemelor ce vizează natura social-juridică a Declarației de Independență [25], care se află la baza statului Republicii Moldova, și o indentificăm cu apariția pe harta politică a lumii a statului Republica Moldova [18], iar în subsidiar de diversitatea modalităților de abordare a esenței și conținutului acestui document politico-juridic, cât și a locului și rolului Declarației de Independență în sistemul izvoarelor dreptului constituțional.

Scopul studiului: Acest studiu se prezintă concomitent și ca o modalitate de a preveni posibilele interpretări, atitudini deplasate, unilaterale, față de aspectele ce vizează democratizarea societății noastre (trecerea de la totalitarism la un stat democratic) și de consolidare a statalității moldovenești.

Astfel, importanța Declarației de Independență rezidă în faptul că este concepută ca fiind o **valoare absolută** pentru Republica Moldova, reprezentând

„certificatul de naștere” a noului stat, și stabilește temeliile, principiile și valorile fundamentale ale organizării sale statale [22, p.46]. Totodată, amintim că democrația devine în asemenea condiții un indiciu specific al gradului de civilizare a poporului nostru. Este firesc că, în condițiile noilor opțiuni politice în spațiul european, la 30 ani de la adoptarea Declarației de Independență societatea așteaptă de la comunitatea științifică explicarea faptului „ce fac” și „cât de bine fac” acest lucru universitarii. Pentru o mai mare claritate ne întrebăm: unde se află esența problemei democratizării Republicii Moldova, cât și respectarea cu strictețe a legii din partea ansamblului autorităților publice din țara noastră.

Aprofundând discursul, vom menționa că Declarația de independență a Republicii Moldova adoptată la Chișinău, de Parlamentul Republicii Moldova la 27 august 199, prin vot nominal, [4] posedă multiple argumente, idei, gânduri, ipoteze, experiențe, exemple notabile care și-au fundamentat neatârarea și au reușit să-și afirme statutul științific în arta de a dezvolta strategiile de reformă legislative naționale. Un moment important în acest context, rezidă din faptul că, odată cu adoptarea Declarației de independență evoluția societății noastre anunța o iminentă schimbare, înregistrată în acest document nodal al epocii contemporane (o schimbare unde respectul față de om și calitatea vieții *per ansamblu* sunt puse în capul mesei, unde legea tinde să devină nu un simplu ritual tehnico-juridic al exercițiului drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Într-un context mai general, studiul conținutului Declarației de independență este necesar pentru perceperea nedisimulată și evaluarea sub toate aspectele a rolului și importanței ei în cadrul doctrinei de drept din țara noastră. Expunând istoricul principiilor bunei guvernări al Republicii Moldova, menționăm că drumul spre independență n-a fost deloc facil și nici lipsit de obstacole. Pentru mulți cetățeni nu a fost ușoară conștientizarea noilor posibilități din acele timpuri. Ceea ce suscită o atenție sporită și trebuie reținut, în primul rând, este cadrul juridic al regimului politic din statul sovietic care, în această perioadă (1989-1991) în rezultatul falimentului dictaturii comuniste și dezintegrării imperiului sovietic, a fost marcat de mari schimbări/transformări, soldate cu respingerea totală a Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste ca formă (unitară) a structurii de stat și transformarea republicilor unionale în state suverane și independente.

Într-un sens larg, istoria lumii demonstrează cu prisosință că elaborarea Declarațiilor de independență au comportat o cale evolutivă îndelungată, parcurgând mai multe etape, fiecareia dintre ele revenindu-i o elaborare teoretică tacită, cu caracteristicile și scopurile inerente. Din acest punct de vedere, o primă realizare memorabilă în cadrul Războiului pentru independență (1775-1783) a fost separarea celor 13 colonii de Anglia și unirea lor din punct de vedere organizatoric, formând Statele Unite ale Americii, practic un stat liber

și independent, proclamat în Declarația cu privire la separarea de Anglia și o totală autonomie a fostelor colonii din 4 iulie 1776 [10, p.21].

Esența democrației americane este conținută în Declarația de Independență, în această propoziție răsunătoare: „Toți oamenii se nasc egali” și specificările care urmează, că anume „Creatorul i-a înzestrat cu anumite drepturi inalienabile, printre care viața, libertatea și căutarea fericirii” [24, p. 29].

Este deosebit de utilă reflectarea aspectelor esențiale ale Declarației de independență a Republicii Moldova, oferind posibilitatea de a ne referi obiectiv asupra calităților instituțiilor statale și de drept ale țării noastre (un stat democratic și de drept poate fi constituit numai pe principiul separării puterii de stat în legislativă, executivă și judecătorească) cu valoare normativă și principială, ținând cont de perspectivele care pot exista.

IMPORTANȚA CUNOAȘTERII ȘI INTERPRETĂRII ADECVATE A DECLARAȚIEI DE INDEPENDENȚĂ

În condițiile activizării mișcării pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în Republica Moldova pot fi determinate legități ce au guvernat și guvernează procesul regăsirii în evoluția statului, a structurilor și instituțiilor pe care Declarația de independență le consacră. Ca să devină valabilă, Declarația de independență trebuie realizată propriu-zis, ceea ce impune o cunoaștere și interpretare adecvată a ei, atenția fiind concentrată asupra aspectului teoretico-juridic și politic al Declarației.

Așadar, în Declarația de independență se reflectă ca într-o oglindă toate evenimentele politice și sociale ale vieții comunității noastre, luându-se în considerare că exponentul suveranității și unica sursă a puterii de stat este poporul, care o exercită atât în mod direct, cât și prin organele sale reprezentative. În acest caz, Declarația de independență acționează în calitate de izvor de drept constituțional, care nu se limitează la simple constatări ale stării de fapt, dar se manifestă și prin luarea în considerare a teoriilor și curentelor științifice ce au abordat trecutul milenar al poporului nostru și statalitatea sa neîntreruptă în spațiul istoric și etnic al devenirii sale naționale, purificată de sedimentările cultului democrației socialiste. Tocmai aceste rațiuni au și determinat alegerea temei în cauză pentru prezenta comunicare la 30 de ani depărtare de la 27 august 1991.

Recunoașterea independenței Republicii Moldova de către statele și guvernele lumii, astfel cum a fost proclamată de Parlamentul liber ales al Republicii Moldova, a condus la formarea în conștiința maselor a convingerii că importanța stabilirii relațiilor politice, economice, culturale și în alte domenii de interes comun cu țările europene, cu majoritatea statelor lumii, stabilirea de

relații diplomatice cu acestea, potrivit normelor de drept internațional și practici existente în lume în această materie va putea face veritabile minuni de transformare a regimului totalitar într-o democrație analogică celor din țările europene. Cu alte cuvinte, evenimentele din 1989-1991 au pus bazele societăților democratice contemporane [22, p.49].

Deloc întâmplător, în aceste condiții, faptul că realitatea concretă a spulberat destul de rapid acest mit, demonstrând o dată în plus că transformările de ordin social-economic și politic survenite după destrămarea sistemului socialist nu pot conduce instantaneu la schimbări în conștiința oamenilor, deși Declarația de independență are consecințe majore cu caracter normativ, determinând crearea de construcții instituționale noi, la adoptarea Constituției din 29 iulie 1994 în care Republica Moldova s-a declarat stat democratic de drept, orientat spre valorile și prioritățile consfințite în concepția teoretică a statului de drept [9].

Astfel, când a fost elaborată Declarația de independență, deputații poporului din Republica Moldova au supus proiectul Declarației unei verificări suplimentare pentru a constata și considera actele de dezmembrare a teritoriului național de la 1775 și 1812 ca fiind în contradicție cu dreptul istoric și de neam și cu statutul juridic al Țării Moldovei.

Dincolo însă de aceste abordări, părinții Declarației de independență au exprimat clar conținutul și semnificațiile actelor normative prin care s-a încercat, în absența oricărui temei juridic real, justificarea dezmembrării populației din Basarabia, din nordul Bucovinei și din ținutul Herța, contrar voinței populației din aceste ținuturi [11].

Totodată, în acest context de evaluare, considerațiile enumerate anterior și-au găsit expresie inițial și în avizul Comisiei Parlamentului Republicii Moldova cu privire la aprecierea politico-juridică a Tratatului sovieto-german de neagresiune și a Protocolului adițional secret din 23 august 1939, precum și a consecințelor pentru Basarabia și Bucovina de Nord, aprobat de Parlamentul Republicii Moldova la 23 iunie 1990 [15].

Generalizând asupra subiectului, atragem atenția că textul Declarației de independență este expus într-o manieră simplă, posedând o structură armonioasă, formulările fiind semnificative și cu un conținut filosofic cu valoare juridică. Sensul atribuit prin Declarație noțiunilor de: republică (forma de guvernământ), popor (deținătorul, titularul puterii politice), stat suveran (putere absolută a poporului, adică dreptul de a-și exercita puterea atât în mod direct, cât și indirect - prin autoritățile sale reprezentative) și independent este unul strict determinat. În opinia noastră, o astfel de poziție este justificată pe deplin.

Putem afirma că textul Declarației de independență comportă trei accepțiuni: prima statuează și consideră actele de dezmembrare a teritoriului național

ca fiind în contradicție cu dreptul istoric și de neam; a doua parte definește caracterele noului stat – Republica Moldova; iar în cea de a treia parte a textului și-au găsit expresie doleanțele poporului statului nou creat de a fi recunoscut de statele comunității internaționale.

Este de datoria noastră să reamintim, dacă ne referim la importanța istorică a declarației, că este una din legile fundamentale care au marcat noua epocă a Republicii Moldova, destinată să ofere un cadru juridic nou pentru buna guvernare și exprimă voința tuturor păturilor sociale. În pofida tuturor eforturilor ulterioare adoptării Declarației, se impune astfel concluzia că Declarația de independență adoptată la Chișinău, de Parlamentul Republicii Moldova, la 27 august 1991, reprezintă un act de deschidere a poporului nostru la un nou drum, în baza unui nou proiect [23].

SEMNIFICAȚIA JURIDICĂ A DECLARAȚIEI DE INDEPENDENȚĂ

Ca document politico-juridic declarația este fundamentată din următoarele considerente:

- este expresia voinței suverane a poporului nostru manifestată prin aspirația poporului de a-și crea un stat democratic, suveran și independent – Republica Moldova, acumulează în sine principiile politico-juridice, general-umane, naționale, istorico-culturale etc;
- enunță că Republica Moldova este un stat suveran, independent și democratic, liber să-și decidă prezentul și viitorul, fără nici o ingerință, în conformitate cu idealurile și năzuințele sfinte ale poporului în spațiul istoric și etnic al devenirii sale naționale;
- realizează o sinteză a proceselor definitorii din istoria poporului nostru, exprimate prin documentele finale ale Marilor Adunări Naționale de la Chișinău, prin legile și hotărârile Parlamentului Republicii Moldova privind decretarea limbii române ca limbă de stat [5] și reîntroducerea alfabetului latin [6], privind drapelul de stat, tricolorul [12], stema de stat [17] și schimbarea denumirii oficiale a statului [13];
- a conturat o filosofie și o ideologie științifică referitor la procesul de legiferare care a determinat opțiunea pentru un stat democratic și de drept;
- cere Guvernului Uniunii Republicii Sovietice Socialiste să înceapă negocieri cu Guvernul Republicii Moldova privind încetarea stării ilegale de ocupație a Republicii Moldova și să retragă trupele sovietice de pe teritoriul național al Republicii Moldova;
- a determinat tendințele în evoluția de democratizare a Republicii Moldova, de afirmare a libertății, a independenței și a unității naționale, de edificare a statului de drept și de trecere la economia de piață cu finalități practice;

- în contextul doctrinei universale, Declarația de independență este un act de justiție în virtutea dreptului popoarelor la autodeterminare, în numele întregii populații a Republicii Moldova;
- hotărăște ca pe întregul teritoriu al țării să se aplice numai Constituția, legile și celelalte acte normative adoptate de organele legal constituite ale Republicii Moldova, adică toată activitatea desfășurată în stat de către instituțiile lui trebuie să se supună legilor constituționale;
- a predeterminat garantarea și exercitarea drepturilor sociale, economice [8], culturale și a libertăților politice ale tuturor cetățenilor Republicii Moldova, inclusiv ale persoanelor aparținând grupurilor naționale, etnice, lingvistice și religioase, în conformitate cu prevederile Actului final de la Helsinki [1] și ale documentelor adoptate ulterior, ale Cartei de la Paris pentru o nouă Europă [3];
- adresează Organizației Națiunilor Unite cererea de a fi admisă ca membru cu drepturi depline în organizația mondială și în agențiile sale specializate și, în consecință, Republica Moldova la 2 martie 1992 devine membru al ONU [14] și se obligă să respecte Carta Organizației Națiunilor Unite și tratatele la care va fi parte, să-și bazeze relațiile cu alte state pe principiile și normele unanim recunoscute;
- Declarația de independență garantează exercitarea drepturilor sociale, economice, culturale și a libertăților politice ale tuturor cetățenilor țării noastre, inclusiv ale persoanelor aparținând grupurilor naționale, etnice lingvistice și religioase, în conformitate cu prevederile Actului final de la Helsinki și ale documentelor adoptate ulterior, ale Cartei de la Paris pentru o nouă Europă;
- Declarația de independență a servit în calitate de izvor cu putere de lege supremă până la adoptarea Constituției din 29 august 1994;
- pe parcurs de 30 de ani Declarația de independență exercită rolul de călăuză în activitatea de transformare a instituțiilor puterii de stat și asigură condițiile de menținere a stabilității politice, de dezvoltare a economiei și progresului social. Conducerea Republicii Moldova și-a asumat, în baza Declarației de Independență, o serie de angajamente: construcția unui stat de drept în toată plenitudinea, asigurarea statalității, perfecționând-o continuu, incluzând mai multe domenii ca prioritare în diverse documente de importanță majoră.

Dincolo de aceasta, atragem atenția că Declarația de Independență a Republicii Moldova, în mod clar și direct, susține suveranitatea Republicii Moldova pe teritoriul localităților din stânga Nistrului.

Vom concretiza aici, că preocuparea pentru o bună și echitabilă societate reprezintă o temă constantă ce se regăsește pe parcursul întregii istorii a neamului nostru.

Considerăm necesar ca Declarația de independență să fie introdusă, fără anumite intervenții în Constituția Republicii Moldova. Conținutul Declarației de independență nu se modifică. Supremația actului menționat implică, în mod necesar, ca toate actele, indiferent când au fost adoptate, să nu fie în contradicție cu prevederile Declarației de Independență.

Aici menționăm că în vederea asigurării caracterului consecvent și exact al conținutului Declarației de independență, Curtea Constituțională în Hotărârea din 05 decembrie 2013 a recunoscut că, în cazul existenței unor divergențe între textul Declarației de Independență și textul Constituției, textul constituțional primar al Declarației de Independență prevalează asupra Constituției. Mai mult ca atât, prin menționata hotărâre, Curtea Constituțională a introdus noțiunea de „bloc constituțional”: Declarația de Independență + Preambulul Constituției + conținutul normativ al Constituției. Însă din câte se cunoaște, menționează Victor Pușcaș, blocul constituțional trebuie să-l formeze legiuitorul constituant, și nu Curtea Constituțională [21, p. 343]. Prin urmare, la moment, rămâne a fi răspândită doar interpretarea restrânsă a conceptului de „bloc constituțional”.

Considerăm că preocuparea pentru o bună și echitabilă societate reprezintă tema constantă ce se regăsește pe parcursul întregii istorii a neamului nostru. Drept punct de plecare cronologic al acestor investigații ar putea servi momentul adoptării Declarației Sfatului Țării [26], al Republicii Democratice Moldovenești din 24 ianuarie 1918 privind declararea independenței, pentru că anume atunci, în urma dezmembrării imperiului rus, s-a încetățenit și s-a cristalizat conceptul de suveranitate.

Pe acest fundal al destrămării imperiului rus, a fost redactată de către deputații Sfatului Țării și sus-numita Declarație. Citez, „...Republica Democratică a Ucrainei vecina noastră de peste Nistru, s-a proclamat neatârnată, și noi astfel ne-am despărțit de Rusia și republicile alcătuite în vechile ei hotare. În astfel de împrejurări și noi suntem siliți să ne proclamăm, în unire cu voința poporului, Republica Moldovenească slobodă, de sene stătătoare și neatârnată, având ea singură dreptul de a-și hotărî soarta în viitor” [20, p.602].

Aceste considerente din Declarația de Independență au servi drept căpătâi în lucrul anevoios al Comisiei pentru elaborarea proiectului Constituției Republicii Moldova, formată de forul legislativ suprem la 19 iunie 1990). În esența sa, o Constituție marchează anumite victorii și împliniri și, în același timp, propune noi perspective de dezvoltare pentru societate și stat, subliniază Boris Negru [19, p.611].

SCHIMBĂRI NEGATIVE

Perioada de afirmare a independenței Republicii Moldova care durează până în momentul de față a adus nu numai schimbări pozitive, dar și **negative**, care au generat mari probleme, precum ar fi:

- accentuarea contradicțiilor sociale;
- apariția în societate a unor tendințe nihiliste;
- neconștientizarea de către populație a existenței unor probleme de natură juridică;
- constatarea anumitor denaturări sau abateri de la standardele democrației liberale, stabilindu-se o stare de necorespondere;
- sistemul de justiție nu prezintă garanția incontestabilă a eficienței lui;
- scăderea încrederii populației în atingerea bunăstării promise;
- promovarea defectuoasă a reformelor economice;
- absența unei voințe politice reale, etc.

De exemplu, membrii grupului de lucru asupra reformei constituționale (2009) precum și grupul de Inițiativă Populară de Revizuire a Constituției Republicii Moldova (2021) [27, p.108] au demonstrat că actuala Constituție a Republicii Moldova conservă în textul său multe potențiale conflicte și probleme de nerezolvat în procesul politic al țării. Aceasta se datorează faptului că legea supremă/de bază conține reglementări care, în anumite situații, generează confuzii în viața politică a republicii, cauzează prejudicii dezvoltării democrației, cum ar fi: articole confuze, articole cu formulări incorecte. De exemplu: articolul 2 intitulat „Suveranitatea și puterea de stat” în redacția existentă „Suveranitatea **națională** aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție este incorectă. Corect este: „Suveranitatea aparține poporului”, precum și articole ce pot produce instabilitate politică, articole cu formulări imprecise, articole care necesită modificări etc.

Alt exemplu, art.103 (1) încetarea mandatului. Guvernul își exercită mandatul până la data validării alegerilor pentru un nou Parlament. Nu este claritate. De ce până la data validării alegerilor pentru un nou Parlament? Cu-i prezintă demisia și cine o acceptă, până când vechiul Guvern trebuie să-și exercite atribuțiile, deoarece noul Guvern, conform art.98 își exercită atribuțiile din ziua depunerii jurământului de către membrii lui în fața Președintelui Republicii Moldova

Mecanismul statului, angrenajul lui a încercat până nu demult să activeze într-un cadru juridic imperfect. Singura realizare posibilă a fost solidarizarea națională în contextul unui nou proiect politic durabil, demonstrată la alegerile prezidențiale din toamna anului 2020 și la alegerile parlamentare anticipate din 11 iulie 2021.

CONCLUZII

Pornind de la aceste idei, considerăm că cele mai importante concluzii de ordin teoretic și practic, cu rezonanțe deosebite în actualitate, sunt următoarele:

- Declarația de independență a Republicii Moldova din 27 august 1991 consfințește principiile și concepțiile doctrinale care sunt obligatorii pentru organizarea și perfecționarea vieții sociale a statului nostru, pentru punerea în aplicare a ordinii democratice, asigurarea drepturilor și libertăților omului (statul să fie considerat ocrotitor al drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și nu donator) și necesare din perspectiva eforturilor de integrare europeană a Republicii Moldova.

- Declarația de independență are valoare juridică, ocupă un loc distinct în sistemul izvoarelor de drept constituțional și prezintă un interes major atât pentru cercetători, cât și pentru publicul larg, inclusiv și pentru elita politică și funcționarii publici ai țării noastre.

- La 30 de ani de la declararea independenței constatăm, cu regret, că Republica Moldova nu și-a cucerit deplin și definitiv independența economică și politică reală.

- În fine, dar nicidecum mai puțin important este că recunoașterea acestui fapt să fie însoțită de conturarea clară de către autoritățile publice centrale a strategiei soluționării pe cale pașnică a conflictului cu privire la separarea localităților din stânga Nistrului.

- În încercarea de a generaliza cele analizate, putem constata că provocările începutului de secol, marcate de mari schimbări sociale, economice și nu numai, în Republica Moldova, determină dezbateri aprinse între doctrinari, precum și între actorii politici pentru a găsi soluții, a consacra reglementări stricte în toate domeniile, pentru ca toți cetățenii să-și poată exercita pe deplin drepturile și libertățile fundamentale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Actul final al Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa din 1 august 1975, Aderat la Actul final prin hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.707 din 10.09.91. Tratatate internaționale (1990-1998), Vol. 1. Chișinău, 1998, p. 145.
2. Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10.12.1948 // Aderat la Declarație prin hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.217-XII din 28.07.1990.
3. Carta de la Paris pentru o nouă Europă din 21.11.90 // Aderat la Cartă prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.707-XII, 10.09.91. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998), Vol. 1, Chișinău, 1998. p.304.

4. Legea nr.691-XII din 27 august 1991 privind Declarația de independență a Republicii Moldova. Monitorul Parlamentului Republicii Moldova, 1991, nr.11-12, p.60-62.
5. Legea 3464-XI din 31 august 1989 cu privire la statutul limbii de stat a R.S.S.Moldovenești. În: Veștile Sovietului Suprem, nr.5, 1989, art.216.
6. Legea 3462-XI- din 31 august 1989 cu privire la revenirea limbii moldovenești la grafia latină. În: Veștile Sovietului Suprem, nr.5, 1989, art.214.
7. Legea 3465-XI din 1 septembrie 1989 cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul R.S.S. Moldovenești. În: Veștile Sovietului Suprem, nr.5, 1989, art.217.
8. Legea nr.460-XII din 23 ianuarie 1991 cu privire la proprietate. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.005 din 23.06.1991.
9. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994, în vigoare din 27 august 1994. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2.08.1994, nr.1.
10. Smochină A. Principiile guvernării constituționale: aspecte istorico-teoretice. În: Revista de Studii și Cercetări Juridice, nr.1-2, 2008.
11. Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele acestui pact pentru Basarabia. În: Materialele conferinței științifice din 26-28 iunie 1991, Chișinău, 1991.
12. Hotărârea S.S., nr.17 din 12 mai 1990. Regulament cu privire la Drapelul de Stat al RSSM. În: Veștile Sovietului Suprem, 1990, nr.5, p.273-274, art.93.
13. Legea cu privire la schimbarea denumirii statului RSS Moldova în Republica Moldova. Monitorul Parlamentului Republicii Moldova, 1991, nr.7-8-9-10,, p.6-7, art.64.
14. 2 martie 1992 Republica Moldova devine membru cu drepturi depline al ONU.
15. Hotărârea Sovietului Suprem al R.S.S. Moldova cu privire la avizul Comisiei Sovietului Suprem al R.S.S.Moldova pentru aprecierea politico-juridică a Tratatului sovieto-german de neagresiune și a Protocolului adițional secret din 23 august 1939, precum și a consecințelor lor pentru Basarabia și Bucovina de Nord. 23 iunie 1990, nr.149-XII.
16. Legea cu privire la puterea de stat din 27 iulie 1990. În: Veștile Sovietului Suprem și ale Guvernului RSS Moldova, 1990, nr.8, p.514-515.
17. Legea nr.337 din 3 noiembrie 1990 cu privire la Stema de Stat a RSSM. În: Veștile Sovietului Suprem, 1990, nr.11, p.756-758, art.267.
18. De menționat și faptul că Republica Moldova s-a format pe un teritoriu care inițial, în secolele XIII-XIV, făcea parte din teritoriul statului medieval Țara Moldovei. În virtutea mai multor factori externi, teritoriul Țării Moldovei, și nu numai, s-a aflat timp de mai multe secole sub diferite regimuri (Imperiul Otoman și Imperiul Rus), fiind cunoscut faptul că în perioada diverselor crize ale preocupărilor umane pe meleagurile noastre începe lupta populației autohtone pentru emanciparea națională. Îndelungata luptă se încununază cu succes la 27 august 1991, când Republica Moldova se înscrisse plenar în noua societate contemporană, în rezultatul adoptării Declarației de Independență.

19. Negru Boris. Referință la lucrarea „Constituția Republicii Moldova – 25 de ani. În: Constituția Republicii Moldova – 25 de ani. Autori Kuciuc Valeriu, Pușcaș Victor. Chișinău: Pontos (Tipogr. „Print-Caro”), 2020. - 620 p.
20. Smochină Andrei. Recenzie științifică asupra lucrării „Constituția Republicii Moldova – 25 de ani. În: Constituția Republicii Moldova – 25 de ani. Autori Kuciuc Valeriu, Pușcaș Victor. Chișinău: Pontos (Tipogr. „Print-Caro”), 2020. - 620 p.
21. Pușcaș Victor. Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova (20 de ani de la adoptarea Constituției). În: Constituția Republicii Moldova – 25 de ani. Autori: Kuciuc Valeriu, Pușcaș Victor. Chișinău: Pontos (Tipogr. „Print-Caro”), 2020. - 620 p.
22. Varzari Panteleimon. Istoria politică a Republicii Moldova (note de curs). Chișinău: Pontos (Tipogr. „Europress”), 2019. - 201 p.
23. Acest act fondator al Republicii Moldova, adoptat și semnat de 278 deputați, din 27 august 1991 este marcat în fiecare an ca Ziua Națională a Republicii Moldova sau Ziua Independenței.
24. Scurtă descriere a sistemului american de guvernământ. Vienna: United States Information Agency, January, 1990. 124 p.
25. Declarația de Independență a Republicii Moldova, Legea Republicii Moldova nr.691-XII din 27 august 1991. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1991, nr.11-12, art.103.118.
26. Primul Parlament al provinciei dintre Prut și Nistru (Basarabia) a fost constituit la 23 octombrie 1917 din 150 de deputați și a activat 53 de săptămâni. După naționalități, românii basarabeni constituiau 105 deputați, ucrainenii – 15, evrei – 13, ruși – 7, bulgari – 3, nemți - 2, polonezi -1, armeni – 1, greci – 1, găgăuți – 2 deputați.
27. Corj Mihai. Inițiativa populară de revizuire a Constituției Republicii Moldova. Chișinău, S.n. (ÎS FEP. „Tipografia Centrală”), 2021, 176 p.

**REPUBLICA MOLDOVA:
TREI DECENII DE TRANZIȚIE ȘI INCERTITUDINI
REPUBLIC OF MOLDOVA:
THREE DECADES OF TRANSITION AND UNCERTAINTY**

MOCANU Victor,
doctor în sociologie, cercetător științific coordonator,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

DUMBRĂVEANU Andrei,
doctor în sociologie, cercetător științific coordonator,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

Summary

The Republic of Moldova appeared on the world map three decades ago. The new independent state of the Republic of Moldova declares as a priority the course of European integration, of promoting European models, legal, economic, social and cultural values. There are changes in decoration and surface thinking. Marxist-Leninist ideology is gradually replaced by consumerist ideology, mercantilism dominates all structures of society. A new bourgeoisie appears whose preoccupations are determined by the quick gain and by any means, obsessed with luxury, cars and villas. An oligarchic elite appears, corrupt and indifferent to national interests. to independent state The Republic of Moldova is in a state of permanent stress. State institutions seek solutions for beneficial development and capitalization of human potential, social capital in such a way as to provide conditions for increasing the quality of life at a pace oriented to the countries of the former socialist camp that joined the EU, where the Republic of Moldova tends, according to statements what it does and the commitments it makes. Researchers from the Center for Sociology and Social Psychology of the Institute for Political and Sociological Legal Research have carried out projects based on the state program: in the conditions of the transformation of the society and the association of the Republic of Moldova to the European Union”, “Formation and consolidation of the social cohesion in the Republic of Moldova in the context of the approach to the European Union ”.

In the presented study we performed research on multiple levels, systemically, methodically we analyzed historical documents, statistical and empirical data obtained by random survey of representative samples and following focus group discussions, we researched works on the process of social stratification, significant phenomenon of changes in the social environment, we elucidated the factors generating social change and the adaptation and attitude of new social groups to the freedoms of the market economy, democratization, social hierarchy and new interpersonal relationships conditioned by states of permanent uncertainty.

Keywords: *sovereignty, independence, transition, quality of life, respondents' views, democratization, elections*

Republica Moldova a apărut pe mapamond acum trei decenii la fel cum au apărut toate statele noi independente din spațiul post sovietic, fostele republici surori din “familia frățească a Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste”. Apariția și evoluția noilor state suverane și independente în linii mari este cercetată și expusă în studii istorice, politologice, de drept de către oameni de știință, de politicieni și de publiciști. Deși există și unele momente obscure ale prăbușirii marelui colos, o forță de temut a lumii postmoderne - Uniunea Sovietică, un lucru este cert: procesul a fost gândit și declanșat de la centru ca o necesitate a dezvoltării în baza tehnologiilor noi performante, a unui nou management de sporire a calității vieții, de implementare a unor reforme liberale, care nu puteau fi îndeplinite fără democratizarea societății sovietice, comuniste, bazată pe autoritarism și tănuire a adevărului, care în epoca comunicării nu mai putea fi ascuns. Restructurarea, liberalizarea economică și asigurarea accesului la informație devin factorii decisivi ai înnoirii Uniunii Sovietice. Procesul a născut contradicții iminente între conservatori și inovatori, între centru și periferie, care au ieșit de sub control, au provocat haos, stări de incertitudine, au mimit o lovitură de stat în august 1991, un puci eșuat ce a accelerat forțele centrifuge revoluționare și a condus la dezagregarea imperiului sovietic și la formarea unor noi state independente pe locul republicilor unionale și atragerea acestora în jurul unui nucleu puternic, cu masă densă Rusia Federală ca să formeze Comunitatea Statelor Independente cu o piață economică liberă, comună și cu o civilizație democratică euroasiatică.

Odată pornită restructurarea sovietică a cuprins statele Europei Centrale și de Est din fostul lagăr socialist, a provocat căderea regimului comunist impus de armata sovietică după cel de al doilea război mondial și a declanșat democratizarea societății. Democratizarea devenită “orizont general” [1], pluralismul politic și succesiunea la putere a partidelor mănate de interese de grup, substituirea economiei planificate, bazată pe proprietate de stat prin economie de piață liberă și proprietate privată a condus la privatizarea bunurilor publice, la apariția unor noi modele de distribuție și redistribuire a bunurilor sociale în dependență de nivelul aflării la putere, a stimulat disoluția structurilor vechi și formarea unei noi stratificări sociale bazată pe libertăți economice și îndeplinirea proceselor democratice.

Academicianul Ilie Bădescu constată, că “tranziția spre capitalism și democrație a indus, în realitate, alianțe cu un tip de capitalism periferic, interesat să exploateze țara, nu s-o dezvolte. (...) Așa cum societatea de ieri era impregnată de religiozitate, cea modernă și cea postmodernă sunt impregnate de para-religii imanentiste, universalist-soteriologice; odată cu ele apar noi sisteme de organizare, de tipul internaționalelor și al imperiilor ideologice. Apare o mo-

nedă nouă, o semantică nouă, o organizație nouă. Banul și ideologiile cuplate cu organizația internaționalelor și al marilor corporații supranaționale pătrund peste tot. Trebuie să ne întrebăm dacă pot fi oprite la poarta Școlii, a cazărmilor, ba chiar a Bisericii.” [2, p.33].

Noul stat independent Republica Moldova declară drept prioritate cursul integrării europene, a promovării modelelor, valorilor juridice, economice, sociale, culturale europene. Se produc schimbări de decor și de gândire la suprafață. Ideologia marxist-leninistă este înlocuită treptat de ideologia consumeristă, mercantilismul pune stăpânire pe toate structurile societății. Apare o nouă burghezie ale cărei preocupări sunt determinate de câștigul rapid și cu orișice mijloace, obsedată de lux, de mașini și de vile. Apare o elită oligarhică, coruptă și indiferentă la interesele naționale. Cele trei decenii de tranziții au creat condiții favorabile pentru creșterea și formarea unei noi generații umane, aparent străină de ideologia marxistă, instruită în câmpul social psihologic format în lumea deschisă de epoca comunicării fără obstacole, în mediul tehnologiilor digitale.

Noile realități sunt provocatoare pentru cercetarea sociologică, ele înaintază oferte, în care omul deusolat, dar plin de curaj pendulează între interesul comunitar, puterea colectivului și libertățile individuale nestăvilite, perspective neîngrădite de nimeni, decât de cugetul și morala propriei ființe. Mai mult de două decenii cercetătorii Centrului de Sociologie și Psihologie Socială a Institutului de Cercetări Juridice Politice și Sociologice au realizat în baza programului de stat proiectele: “Evoluția stratificării sociale în condițiile transformării societății și perspectivei de integrare europeană a Republicii Moldova”, “Constituirea clasei mijlocii în condițiile transformării societății și asocierii Republicii Moldova la Uniunea Europeană”, “Formarea și consolidarea coeziunii sociale în Republica Moldova în contextul apropierei de Uniunea Europeană”. Au fost elaborate opt monografii și culegeri de studii, mai mult de 120 de articole științifice, s-a format o bază de date ce în mod obiectiv reflectă parcursul societății în Republica Moldova, transformările institutelor sociale se desfășoară în condiții de instabilitate și turbulențe economice, politice, de libertăți de alegere și opțiunile populației în spațiul confruntărilor geopolitice. Sunt date, indicatori, opinii ce exprimă elocvent mentalități, atitudini și stări. Valorificarea lor complexă, transdisciplinară în spațiul de interferență a sociologiei, psihologiei sociale, politologiei, economiei, dreptului și construcției statale nu ține numai de misiunea oamenilor de știință, dar și de felul cum rezultatele cercetărilor sunt înțelese și trezesc spiritul de acțiune al politicienilor, al factorilor de decizie, al oamenilor de afaceri pătrunși de simțăminte civice, preocupați de destinul țării unde trăiesc.

Timp de trei decenii societatea statului suveran și independent Republica Moldova este cuprinsă de o stare de stres permanent. Instituțiile statului caută anevoie soluții pentru o dezvoltare benefică și valorificarea potențialului uman, a capitalului social în așa mod, încât să ofere condiții de creștere a calității vieții în ritm orientat la țările fostului lagăr socialist care au aderat la UE, unde tinde și RM, conform declarațiilor ce le face și angajamentelor ce și le asumă.

Cercetătorii Centrului de Sociologie și Psihologie Socială al Institutului de Cercetări Juridice Politice și Sociologice au realizat în baza programului de stat proiectele: “Evoluția stratificării sociale în condițiile transformării societății și perspectivei de integrare europeană a Republicii Moldova”, “Constituirea clasei mijlocii în condițiile transformării societății și asocierii Republicii Moldova la Uniunea Europeană”, “Formarea și consolidarea coeziunii sociale în Republica Moldova în contextul apropierii de Uniunea Europeană”.

La elaborarea studiului prezentat aici am efectuat cercetări pe multiple planuri, în mod sistemic, metodic am analizat documente istorice, date statistice și empirice obținute prin anchetarea aleatorie a unor eșantioane reprezentative și în urma discuțiilor în focus-grup, am cercetat lucrările consacrate procesului de stratificare socială, fenomen semnificativ al schimbărilor în mediul social, am elucidat factorii generatori ai schimbărilor sociale și adaptarea și atitudinea noilor grupuri sociale față de libertățile economiei de piață, de democratizare, de ierarhizarea socială și noile relații interumane condiționate de stările de incertitudine permanentă.

Scopul cercetării noastre nu s-a limitat numai la investigarea consecințelor sociale a transformărilor economice, politice, sociale ce cuprind noul stat suveran și independent, dar s-a extins și asupra studierii reacțiilor cetățenilor la rezultatele politicilor promovate de factorii decizionali, la schimbările survenite în viața comunităților, în starea lor economică, nivelul de trai al oamenilor prinși în lumea globalizată. Este o lucrare de sinteză unde sunt analizate rezultatele empirice ale studiilor efectuate în anii 2011 - 2021 de către cercetătorii Centrului de Sociologie și Psihologie Socială a Institutului de Cercetări Juridice Politice și Sociologice.

Înaintarea reformelor și pornirea stratificării sociale

Declarația de Suveranitate a Republicii Sovietice Socialiste Moldova (RSSM) (1990) și Declarația de Independență a Republicii Moldova (1991) proclamau: “pământul, subsolul, apele, pădurile și alte resurse naturale aflate pe teritoriul R.S.S. Moldova, precum și întregul potențial economic, financiar, tehnico-științific, valorile patrimoniului național proprietatea exclusivă necondiționată a R.S.S. Moldova” [3]. Solemn, în virtutea dreptului popoarelor la autodetermi-

nare, în numele întregii populații a Republicii Moldova și în fața întregii lumi: “Republica Moldova este un stat suveran, independent și democratic, liber să-și hotărască prezentul și viitorul fără nici un amestec din afară, în conformitate cu idealurile și năzuințele sfinte ale poporului în spațiul istoric și etnic al devenirii sale naționale” [4].

Documentele de bază ale constituirii noului stat independent și suveran exprimă năzuințele din totdeauna ale poporului la un trai mai bun într-o lume liberă. Aspirațiile oamenilor sunt îndeplinite tot de ei pentru dânzii și semenii lor. Tranziția la o economie de piață funcțională și la un sistem democratic fiabil este însoțită de sacrificii, de teroare în stil bolșevic, cominternist a bunului simț. Ea a demarat cu vărsare de sânge, cu război în raioanele de peste Nistru, inspirat din exterior și conservat ca să mocnească amenințător sub numele de “Zonă de conflict”. Tranziția poartă ținută de catifea, cu forme voalate și lasă ca elementele revoluționare să se manifeste sub acoperemânt demagogic, iar activitățile acestora se reflectă în nivelul bunăstării oamenilor, în felul lor de a înțelege lucrurile, de a avea încredere în lideri, a lua decizii și a acționa pe cont propriu și în colectiv. Noul stat independent a primit o moștenire economică bazat pe industrializare, conform politicilor de dezvoltare a Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste (U.R.S.S.). Domeniile cele mai dezvoltate erau agricultura industrializată și industria ușoară, însă exista și o industrie grea și una constructoare de mașini. Industrializarea cu ritmuri sporite a stimulat un exod masiv de cadre în R.S.S.M. din Federația Rusă și Ucraina: ingineri, tehnicieni, muncitori. În anii 60-80 numărul angajaților în industrie a crescut de 16 ori în timp ce în U.R.S.S. în ansamblu de 4,7 ori. Creșterea ponderii industriei la formarea indicelui de dezvoltare a R.S.S.M. n-a însemnat și crearea unei economii bazate pe industrie, cu o structură viabilă diversificată, capabilă să supraviețuiască în condiții de crize și transformări. Tranziția spre o economie de piață liberă ne-a demonstrat fiabilitatea și vulnerabilitatea unei industrii ce funcționa numai pe materii prime provenite din import. Întreprinderile industriei grele și constructoare de mașini, ale complexului militar industrial din R.S.S.M. au falimentat. Într-o perioadă scurtă de timp au rămas fără locuri de muncă circa 100 mii de muncitori și ingineri calificați care formau un strat social cu un nivel de viață asigurat. Agricultura reprezenta o ramură viabilă a economiei. În mare populația republicii, circa 89%, locuia în spațiul rural, într-un mediu destinat agriculturii. La începuturile tranziției agricultura forma mai mult de 60% din Produsul Inter Brut (P.I.B.), iar structura populației din mediul rural după domeniul de ocupație denotă elocvent faptul că circa 72,6% era ocupată în agricultură. În învățământul public, sănătate, artă, cultură și știință erau ocupate 14,2%, în industrie, construcții și comerț - 12,6%. Conducătorii de

întreprinderi și organizații, conducătorii de subdiviziuni ale acestora, precum și funcționarii de partid, sindicali și de comsomol, formau elitele agrare, nomenclatura administrativă. O estimare efectuată de Nicolae Dumbrăveanu ne dovedește că în sectorul agricol ponderea funcționarilor și a specialiștilor salariați constituia nu mai puțin de 6% din numărul total de persoane ocupate în agricultură [5, p.62]. Nomenclatura agrară a elaborat și a implementat reformele în agricultură, care au demarat odată cu intrarea în vigoare a legii Codului Funciar (1991), care viza direct circa 1,2 milioane locuitori sau ceva mai puțin de 1/3 din populația republicii. În mare terenurile agricole au fost decolectivizate și privatizate prin intermediul Programului Național Pământ, care a fost finanțat de către Guvernul Statelor Unite ale Americii (SUA). John Todd Stewart, fost ambasador SUA în Republica Moldova (1995-1998), în articolul *Launching Agricultural Land Reform in Republic of Moldova* descrie lapidar originea și dezvoltarea programului "Pământ", care a început de la o asociație colectivă și s-a extins rapid în toate părțile republicii [6]. A urmat o micșorare puternică a numărului de populație ocupată în agricultură (de la 770,4 mii persoane în anul 2000 până la 323 mii persoane în 2011). Reducerea locurilor de muncă în agricultură fără a crea altele noi a provocat migrarea masivă a populației din spațiul rural. Dezorganizarea comunităților a luat amploare deosebită și influențează situația din societate. În perioada 2000-2011 numărul bărbaților emigrați din spațiul rural a depășit de două ori și mai mult pe cel al femeilor emigrate și a atins în 2011 o cotă îngrijorătoare pentru forța de muncă emigrată - 34,4%. În această perioadă din orașe au emigrat în străinătate 92,4 mii de persoane, de 2,4 ori mai puțini decât din sate [5, p.65]. Examinarea strategiilor și a programelor naționale de dezvoltare, elaborate în baza actelor legislative aprobate de parlament ne demonstrează, că în Republica Moldova, timp de trei decenii de libertăți economice și democratice, domeniile de importantă covârșitoare în evoluția mediului rural și urban, în economie, ecologie, jurisprudență, cultură, medicină, și știință au primit cel puțin o dată la cinci ani concepții, strategii și programe de dezvoltare. Pentru elaborarea și implementarea documentelor respective, de importanță majoră pentru ameliorarea calității vieții cetățenilor s-au folosit bani publici, din bugetul statului și alocări financiare substanțiale (zeci de milioane de euro), obținute de executori sub formă de grant (împrumuturi nerambursabile) de la donatori de peste hotare, din statele UE și SUA. Cercetările sociologice cantitative și calitative ne dovedesc, că în majoritate aceste documente sunt elaborări tehnocrate, care fortifică rapoartele statistice, și sunt lipsite de finalități, unde nu este prezent omul și nici grupele sociale, nici interesele lor socio-demografice. Ineficiența reformelor este dovedită de poziționarea populației față de rezultatele reformelor, de temeiul de îngrijora-

re a cetățenilor. Ei percep reformele nu după felul cât de bună sau cât de rea este planificarea strategică, pe dânzii nu-i interesează nici numărul, nici calitatea, nici durata strategiilor și a planurilor de dezvoltare națională ci calitatea guvernării și a reformelor îndeplinite de aceasta reflectată în calitatea vieții lor. "Ce folos că guvernarea a dat pământul la oameni? Ea a zis: „Fă ce vrei cu pământul!" Eu am primit 3 ha. Puteam să le lucrez doar cu aste 2 mâini? Toată responsabilitatea au pus-o pe umerii noștri. Puteam să lucrăm? Nu puteam! Lăsam pământul pârloagă?. Un an, doi, trei și pe urmă ne dau în judecată ca m-ai apoi să-l dăm lor pe nimic. Unde-i dreptatea? Da chiar cu 3 ha, dacă le lucrezi printre oamenii de mijloc nu poți să fii. Pentru că producția omului se vinde mai ieftin decât cheltuielile ce le face pentru a obține această producție. Unul singur cu 3 ha nu rezistă concurenței. Dacă dai pământul în gospodărie țărănească, la lider, pot fi între oamenii de mijloc sau de sus numai liderii, ceilalți trăiesc cu ceea ce le oferă liderii pentru arendă și abia de le ajunge de la an la an". (V.L. 70 ani, pensionar)

Cetățenii sunt conștienți de importanța implementării reformelor: 61 la sută din populație consideră că reformele din țara noastră nu sunt eficiente și doar 36 la sută le apreciază pozitiv. O asemenea distribuție a răspunsurilor denotă mai degrabă o atitudine negativă față de modul cum se implementează reformele în țara noastră.

Mai mult de 79% dintre respondenți apreciază negativ schimbările care s-au produs în reformarea sistemului justiției, 68% - în sfera economică, 65% - în sistemul de pensii, 65% - în sistemul bancar, 64% - în soluționarea conflictului transnistrean, 64% - în domeniul politicii interne. Cele mai pozitive schimbări au fost sesizate în domeniul culturii - 46%, în activitatea autorităților publice locale - 42%, educației - 38%, politicii externe - 34% și în combaterea corupției - 32%. Pentru 30% din populație veniturile disponibile nu sunt suficiente nici pentru strictul necesar, iar 35 la sută reușesc să se descurce în situația respectivă. Fiecare al cincilea respondent consideră că veniturile obținute le ajung pentru un trai decent, dar nu le permit cumpărarea unor bunuri mai scumpe; 9 la sută din cei intervievați reușesc să procure și bunuri costisitoare, dar cu anumite sacrificii pentru alte domenii. Doar 2% din respondenți își permit să cumpere tot de ce au nevoie, fără să se limiteze în ceva.

Treisprezece la sută dintre persoanele interviuate consideră că nivelul lor de trai în prezent (2021), comparativ cu nivelul de trai de până la 1991, este mai bun, iar 6 consideră că traiul în prezent este cu mult mai bun. Totodată, 42% din respondenți recunosc că trăiesc mai rău sau cu mult mai rău în raport cu perioada comparată. Fiecare al patrulea interviuat consideră că trăiesc aproximativ la fel, iar 14% n-au știut ce să răspundă. Marea majoritate a cetă-

țenilor cu studii general obligatorii, cei cu studii primare sau fără de studii, dar și cei care se identifică cu stratul social inferior sunt nesatisfăcuți de nivelul lor de trai din prezent, comparativ cu cel de până la 1991. Mult mai satisfăcuți de viață sunt respondenții cu studii avansate și cei care se autoidentifică cu grupul social superior și mediu.

Fiecare al nouălea respondent consideră că are un trai mult mai bun decât cel al părinților. 17% consideră că au un trai puțin mai bun. Fiecare al patrulea consideră că are un trai similar. În același timp, 21 la sută consideră că are un trai mai rău, iar fiecare al cincilea – un trai mult mai rău decât cel al părinților.

Jumătate dintre intervievați - 48% consideră că reformele efectuate în țară contribuie într-o măsură mare sau foarte mare la dezvoltarea democrației, 47% sunt de părere că reformele respective nu înlesnesc evoluția acesteia, iar 5% nu și-au format un punct propriu de vedere la subiectul dat. Faptul că aproape jumătate dintre cetățenii republicii sunt convinși că reformele efectuate nu contribuie la dezvoltarea democrației este confirmat și de Raportul “Națiuni în tranziție” al organizației neguvernamentale “Freedom House” din SUA pentru anul 2020, unde Republica Moldova se situează pe locul 20 în clasamentul a 29 de state din fostul spațiu sovietic, Europa centrală și de Est, fiind considerată în continuare o țară cu “regim hibrid” și probleme cronice sau acutizate de democrație [7].

Reformele democratice, economice, financiare, juridice au produs transformări în structura socială, au împărțit oamenii în funcție de capitalul de care dispun în: bogați (circa 2%) care-și permit luxul și libertatea vieții și săraci (75%) care au venituri ce le permit doar existența, Numai 21% dintre cetățeni sunt independenți economic și dau dovadă de activitate socială înaltă. Aceștia sunt oameni de afaceri mici și mijlocii, fermieri, manageri, muncitori calificați, intelectuali din sfera învățământului, a medicinei. Ei contribuie la ocuparea forței de muncă și la formarea venitului național. Iar cele 2% de oameni bogați în mare reprezintă exponenții nomenclurii din perioada sovietică sau descendenții lor, care au beneficiat de turbulențele tranziției, pe care în parte le-au alimentat tot ei, profitând fraudulos de un sistem judiciar, unde se iau decizii în condiții limitate și au susținut doar mimarea reformelor. În mare parte ei și-au însușit bunurile publice, au dezvoltat afaceri dubioase, au creat grupări oligarhice și au pătruns în viața politică, în scopul protejării bunurilor, obținute ilegal, și a le multiplica. Ei influențează procesele democratice din perspectiva intereselor lor. Oligarhizarea politicului conduce la anarhizare separatistă internă și adâncă a unui stat, care culminează cu “capturarea” lui. Procesul este determinat de dorința de îmbogățire cu orice preț, chiar cu cel al sărăcirii și pierzaniei poporului. “Desigur că această tendință poate fi satisfăcută și altfel decât prin anarhizare. Ea poate fi astâmpărată printr-o acțiune eroică, îndelungată și deci

încordată de reorganizare a vieții economice și politice în așa fel încât să conducă la o eficiență sporită și deci la o sporire a bogăției generale nu doar a clasei politice” [2 p.41]. Max Weber în lucrarea de sociologie a religiilor *Etica protestantă și spiritul capitalismului* apărută în Germania, în anul 1904, analizează evoluția sistemului capitalist unde reformatorii protestanți sunt considerați drept primii inițiatori ai acestuia. Cercetând consecințele istorice ale eticii protestante, Max Weber a intrat în contradicție cu Karl Marx, deși nu-i nega reflecțiile economice și sociologice. Weber considera convingerile religioase elemente formatoare care au indus ethos-ul unei anumite “forme economice”. El menționa că atâta timp cât doar lăcomia a fost în joc s-a ajuns la palate, distracții și metrese, dar abia protestanții au instalat un mecanism de reinvestire a capitalului, încât odată cu ei capitalismul devine sustenabil [8]. Metamorfozele capitalismului politic sau oligarhic până la urmă măresc ruptura dintre clasa politică și popor și conduc la un capitalism autodestructiv. Etica protestantă, morala creștină, în viziune weberiană pot aduce lucrurile la “ordine firească și spre un altfel de triumf în care va lucra în chip minunat koinonia dintre cele trei puteri lucrătoare, puterea și deci “munca” naturii, a omului și a lui Dumnezeu” [2, p.43].

Grijile populației. Problemele care alarmează cel mai mult populația sunt următoarele: Sărăcia, lipsa banilor, prețurile înalte la produse alimentare și servicii comunale - 37%; Pandemia de Coronavirus de tip nou, Sănătatea proprie, Situația din sistemul sanitar - 22%; Situația economică, Șomajul, Lipsa locurilor de muncă - 19%. Aceste subiecte s-au plasat pe primele trei poziții, conform răspunsurilor intervievaților noștri.

Pe poziția a patra, potrivit clasificării problemelor populației, se află corupția, furtul miliardului - 18%. Toate celelalte subiecte au fost menționate mai rar. 16% din respondenți sunt îngrijorați de viitorul copiilor; 15% - de situația demografică și migrația excesivă. 13% - de infrastructura socială precară (drumuri rele, apa potabilă, canalizare, gaz). 12% - de instabilitatea politică din țară, alegerile prezidențiale; 9% - de schimbările climatice, starea sanitară a localităților și de situația ecologică. 3% - de integritatea țării/problema transnistreană. Posibilitatea dispariției statului Republica Moldova. Relațiile interetnice. Funcționarea limbilor pe teritoriul Republicii Moldova. Alte 2% sunt îngrijorați de sistemul de pensionare inechitabil, situația din învățământ, grădinițele de copii ș.a.

Respondenții au fost rugați să menționeze dacă sunt îngrijorați de unele evenimente. Astfel, 47% din cei chestionați au spus că le este frică că ar putea pierde locul de muncă, iar 33% au negat acest lucru. 64% din respondenți își fac griji că s-ar putea confrunța cu anumite perturbări în viață, în timp ce 24% neagă o astfel de posibilitate. 34% dintre respondenți sunt îngrijorați de faptul că ar putea fi nevoiți să-și schimbe ocupația, în timp ce 58% nu-și fac astfel de griji.

Rezultatele studiului permit să formăm portretul social al omului sărac. El este locuitor al spațiului rural (80% dintre săraci trăiesc în sate, pe când ponderea populației rurale din totalul populației constituie 59%), cu mărirea gospodăriei 5 persoane și mai multe, cu 3 și mai mulți copii în familie, cu intervalul de vârstă ce cuprinde 65 ani și mai mulți, cu studii medii incomplete sau primare, ori nu are studii.

Cetățenii consideră că cei mai importanți factori ce contribuie esențial la prosperarea lor în ierarhia socială sunt: relațiile cu persoane influente, banii, bunăstarea, studiile; provenirea dintr-o familie înstărită; relațiile cu oameni din sfera politică; darea de mită; ambițiile personale; creativitatea; inteligenta; capacitatea de muncă, spiritul de inițiativă și părinții cu studii ș.a.

Observăm orientările respondenților în mediul social, ei sunt conștienți, de faptul că într-o societate de tip patriarhal, cum este societatea actuală din Republica Moldova, pentru a te ridica pe scara socială nu sunt suficiente numai studiile, este necesar să dovedești și o anumită apartenență, să ai în spate pe cineva, o familie cu situație socială, să poți manifesta relații latente, să ai acoperire de partid. Răspunsurile ne dovedesc, modul cum procedează, cetățeanul în largul democratic, care sunt factorii pe care contează dânsul ca să-și atingă miza.

Cercetările de profil ilustrează tendințele procesului de stratificare socială aflat în curs de afirmare, dar care evoluează într-un spațiu social slab conturat și scot în evidență importanța clasei sociale mijlocii, actor care creează dezvoltare socială, prin investiții în educație și într-o etică a muncii calitative.

Respondenții au fost rugați să aprecieze cât de mare este conflictul dintre diverse grupuri sociale. Astfel, 74% dintre respondenți consideră drept foarte mare sau mai curând mare conflictul dintre oamenii săraci și oamenii bogați, în timp ce 18% apreciază acest conflict mai curând mic sau foarte mic/inexistent. 45% dintre respondenți apreciază drept foarte mare sau mai curând mare conflictul dintre clasa muncitoare și clasa de mijloc, în timp ce 42% apreciază acest conflict mai curând mic sau foarte mic/inexistent. Totodată, 65% dintre respondenți apreciază drept foarte mare sau mai curând mare conflictul dintre conducători și muncitori, în timp ce 26% apreciază acest conflict mai curând mic sau foarte mic/inexistent. 78% dintre respondenți apreciază drept foarte mare sau mai curând mare conflictul dintre persoanele din vârful societății și persoanele din partea de jos a societății, în timp ce 13% apreciază acest conflict mai curând mic sau foarte mic/inexistent. 84% din respondenți apreciază drept foarte mare sau mai curând mare conflictul dintre politicieni și restul cetățenilor, în timp ce 26% apreciază acest conflict mai curând mic sau foarte mic/inexistent.

Mai mult de o pătrime din respondenți (27%) consideră că în condițiile de astăzi pot avea încredere în majoritatea oamenilor. Circa o jumătate din respondenți (49%) consideră că pot avea încredere într-o oarecare măsură. 17% consideră că nu pot avea încredere deloc, iar 7% nu au putut să răspundă la întrebare.

Democrația se manifestă prin participarea directă a cetățenilor la actul de conducere de diferit nivel social – *democrație participativă* și reprezentarea intereselor diferitor grupări sociale expuse de structuri politice alese prin alegeri libere – *democrație reprezentativă*. Din perspectiva reprezentării politice democrația organizează alegeri și oferă opoziției șanse să obțină guvernarea, accesul la poziție de putere politică în baza de alegeri libere [9, p.144].

Promovarea reformelor politice și a procesului politic în Republica Moldova an de an ia amploare, ceea ce consolidează încrederea că populația va parcurge mai repede calea dezvoltării democrației, pe care unele țări au trecut acum câteva secole, căci are la cine să se orienteze, există practici care îi pot fi utile. În 2011 la două decenii de independență în Republica Moldova au fost create și au figurat ca entități juridice 77 de formațiuni politice, multe dintre ele și-au schimbat denumirea de câte două, de trei sau chiar de patru ori, iar altele au fost antrenate în multiple procese de fuziune. În total în această perioadă au fost înregistrate 104 denumiri de partide [10, p.6]. Spectrul partidelor politice e în continuă schimbare. Activitatea partidelor politice din Republica Moldova este reglementată de Legea privind partidele politice nr.294-XVI din 2.12.2007. În ajunul alegerilor parlamentare anticipate din 11 iulie 2021 la Agenția Servicii Publice din Republica Moldova erau înregistrate 53 de partide politice sau organizații social-politice, dintre care 23 au manifestat interes deosebit pentru a schimba viitorul Republicii Moldova. Deși numărul de partide implicat în viața politică este semnificativ, ceea ce vorbește de mai multe grupe de oameni ce doresc să ajungă la putere, să devină aleși ai poporului, rezultatele studiului ne demonstrează că interesul față de viața politică în rândul locuitorilor din țară continuă să fie destul de scăzut. Doar 40 la sută dintre cei chestionați au menționat că sunt interesați de politică, 14% sunt foarte interesați, 34% - puțin se interesează de politică, iar alte 10% - nu se interesează deloc.

Cetățenii sunt dezamăgiți de acțiunile politicianilor: 79% dintre respondenți consideră că majorității demnitarilor aleși nu le pasă despre ceea ce cred oameni simpli de activitatea lor, 8% - au o părere opusă, iar 13 la sută n-au fost în stare să răspundă la această întrebare.

Doar 8% din cei chestionați au menționat că sunt membrii unui partid sau mișcări social-politice din țară. 78% au răspuns negativ la întrebarea dată, iar 14% au refuzat să răspundă.

De asemenea, respondenților le-a fost adresată întrebarea, dacă își doresc să devină membri ai unui partid politic. Majoritatea (70%) au dat un răspuns negativ. 15% nu s-au gândit la o astfel de opțiune. 10% eventual ar dori să facă parte dintr-un partid, și doar 5% din cei chestionați cu fermitate au răspuns pozitiv.

Respondenții consideră ca, dacă s-ar implica ei înșiși în politică atunci s-ar călăuzi de următoarele scopuri: ar lupta pentru mărirea salariilor/pensiilor, subvențiilor pentru agricultori - 32% dintre respondenți. Totodată, 22% ar lupta împotriva corupției și a luării de mită. În același timp, 21% ar încerca să obțină bani pentru a rezolva o problemă din comunitate. Scopuri mai înguste au menționat 19% dintre respondenți, care ar încerca să-și rezolve problemele personale, să deschidă o afacere, sau să obțină un loc mai bun de muncă. 17% din respondenți ar încerca să-și aranjeze copiii la studii/locuri de muncă mai bune. 16% ar lupta pentru implicarea mai mare a cetățenilor în luarea deciziilor, iar 10% ar lupta pentru alegeri libere și corecte.

Doar 16 la sută dintre cetățeni consideră că situația social-politică actuală din țară este liniștită; 47% - afirmă că aceasta este tensionată; circa 1/3 n-a sesizat nici un fel de schimbări în acest sens și o apreciază nici liniștită, nici tensionată; 6% nu s-au putut pronunța la subiect.

Cetățenii nu sunt siguri de buna funcționare a sistemului electoral: doar 23 la sută dintre persoanele chestionate sunt de părerea că alegerile în Republica Moldova sunt libere și corecte, 30% nu sunt de acord cu aceasta, iar 42% le consideră parțial libere și corecte, 5 la sută nu s-au putut pronunța la subiect.

Comunitățile umane se dezvoltă stabil, iar oamenii împărtășesc pe potrivă valori, provocări, oportunități, bazate pe încredere, speranțe, pe reciprocitate atunci când societatea este coezivă, când membrii ei sunt uniți.

Majoritatea cetățenilor (51%) susțin că datoria civică îi motivează să participe la alegeri, 43% - dorința de a-și exprima propria poziție politică, 29% - este practic unica posibilitate de a influența soarta țării, 26% - dorința de a ajuta partidul favorit să ajungă în legislativul țării, să aibă un număr mai mare de mandate, 24% - dorința de a opri partidul în care nu am încredere să ajungă la conducerea țării, 19% - deprinderea, 17% - în rândul oamenilor apropiați este obișnuit să se meargă la alegeri. 6% - n-au știut să răspundă la această întrebare.

O jumătate dintre cetățeni decid înainte de campania electorală cu ce partid să voteze, 29% fac o alegere în timpul campaniei electorale, fiecare al zecelea se determină cu doar câteva zile înainte de ziua votării sau chiar în acea zi.

Factorul politic prin consecvența sa, prin carismă, sensibilitate la durerea mulțimii poate fi decisiv nu numai în coeziunea mulțimilor electorale, fapt demonstrat la alegerile parlamentare anticipate din 11 iulie 2021. Aparent pe fundalul luptei mai multor partide pentru putere realitatea este sesizată sub impact

emoțional, prima impresie poate fi dominantă. Fiecare al cincilea respondent, în cercetarea sociologică prin anchetare efectuată de noi, consideră că politica și politicienii contribuie la o societate mai unită, în timp ce 69% din respondenți consideră că aceștia mai degrabă îi dezbină pe oameni. În același timp, fiecare al nouălea respondent nu a știut să dea un răspuns clar la această întrebare.

Conform rezultatelor studiului, în ultimii 5 ani circa 1/3 dintre respondenți și-au schimbat preferințele electorale, motivele fiind următoarele: s-au dezamăgit în partide și politicieni, a scăzut nivelul de trai, s-a deteriorat calitatea vieții.

Majoritatea respondenților (78%) consideră că biserica/preoții contribuie la o societate mai unită. Totuși, 14% consideră că biserica și preoții mai degrabă dezbină societatea în Republica Moldova. Nu au știut să dea un răspuns la această întrebare 8% din respondenți.

Mass-media este factor de coeziune socială, însă nu cel decisiv. Oligarhizarea politicului conduce la mimarea libertății presei și asigură doar în mod direcționat libera circulație a informației, căci în prim plan apar interesele de grup, demagogia, nooidolatria. Vocea publică a presei este distorsionată. În schimb oamenii au acces simultan la mai multe surse diferite de informare, care sunt susținute financiar de oligarhii politici ce aspiră la putere. Timp de trei decenii de tranziție mass-media din Republica Moldova a suferit o continuă metamorfoză: de la redacțiile susținute material de stat, de la promovarea ideologiei unui singur partid la mai multe redacții, posturi de radio și televiziune, case (holdinguri), trusturi, companii, corporații media și la promovarea intereselor oligarhice ale mai multor partide și grupări politice. Războiul psihologic declanșat de politicieni împotriva poporului lor cu armele arsenalului mediatic până la urmă produce imunitate față de manipularea media, iar viața trusturilor mediatice se dovedește a fi efemeră, de la alegeri la alegeri politice. În preajma alegerilor parlamentare anticipate din 11 iulie 2021 în Republica Moldova existau și acționau din plin cinci mari companii media:

1. Jurnal Trust Media (JTM) cu postul Jurnal TV și cu site-ul jurnaltv.md, ziarul Jurnal de Chișinău – cu jc.md, postul de radio *Jurnal FM* – cu jurnalfm.md, portalul de știri jurnal.md, ziarul săptămânal *ECOnomist*, tabloidul *Apropo Magazin* – cu apropomagazin.md (nu mai este actualizat din 2018) și agenția de publicitate *Reforma Advertising*;

2. General Media Grup Corp (GMGC) cu posturile de televiziune *Prime*, *Canal 2*, *Canal 3* și *Publika TV*, cu site-urile aferente: prime.md, canal2.md, canal3.md și publika.md, precum și postul de radio *Publika FM*, care retransmite conținutul jurnalistic al postului de televiziune *Publika TV*.

3. Compania *Prodigital SRL*, care deține posturile *PRO TV Chișinău*, *Acasă în Moldova* și site-ul Perfecte.md.

4. Mass-media afiliată Partidului Socialiștilor din Moldova (PSRM): *Accent TV, NTV Moldova, Exclusiv TV, Aif.md, Primul în Moldova.*

5. Trustul afiliat partidului politic Șor a apărut în 2018 și cuprinde posturile de televiziune *Orhei TV, TV Centrală* (fostul post de televiziune *Euro TV*) și postul de *Radio Orhei FM.*

Fiind întrebați despre mass media, 22% din respondenți au menționat că aceasta contribuie la o societate mai unită. Circa 2/3 din respondenți consideră că mass media mai degrabă îi dezbină pe oameni, iar 13% nu au știut să răspundă la această întrebare.

Cercetările ne dovedesc, că cea mai importantă sursă de informare a populației este televiziunea - 43%, pe locul doi se situează rețeaua Internet - 38%, pe locul trei - familia - 6%. În continuare, urmează: prietenii și vecinii - 3%, radioul - 2%, Administrația Publică Locală, colegii de serviciu, presa scrisă și zvonurile - câte 1%.

Fiind întrebați de tipul surselor în care au cea mai mare încredere, 33% dintre respondenți au menționat internetul, urmat de: televiziune cu 27%, familie - 10%, prieteni și vecini - 6%, radio - 4%, Administrația Publică Locală - 4%, ziare - 3%, colegi de serviciu - 2%, zvonuri - 1,0%.

Fiind întrebați în mass media a cărei țări au cea mai mare încredere, 49,5% dintre cei chestionați au menționat - UE, 43,9% - Federația Rusă, 41,8% - România, 41,0% - Republica Moldova.

În timpul campaniei electorale, atunci când privesc știrile la televizor 59% dintre respondenți acordă multă sau foarte multă atenție știrilor despre situația economică din țară, 56% - știrilor despre campaniile electorale, iar 49% - situației politice din țară.

Majoritatea respondenților - 78% au menționat că văd emisiuni la televizor cel puțin de câteva ori pe săptămână. Dintre aceștia - 56% privesc televizorul în fiecare zi. Internetul este utilizat cel puțin de câteva ori pe săptămână de 82% din respondenți, iar dintre aceștia 61% îl utilizează în fiecare zi. 46% din respondenți au menționat că ascultă radioul cel puțin de câteva ori pe săptămână. Citec cărți săptămânal 15% din respondenți, iar ziare - 19% din respondenți. Observăm că respondenții tot mai puțin preferă să citească cărți și să procure ziare, informându-se de la televizor și din presa electronică.

Mai puțin de jumătate - 45% dintre intervievați consideră că populația Republicii Moldova are acces într-o măsură mare la informație, 15 la sută - într-o măsură foarte mare. Totodată 28% din respondenți sunt de părerea că el este limitat, iar 7 la sută consideră că cetățenii n-au acces deloc la informație, 5% dintre cei intervievați n-au fost în stare să se pronunțe la subiectul respectiv.

Fiind întrebați de tipul surselor de unde se informează mai mult în campaniile electorale din Republica Moldova, 69% au menționat programe de știri televizate, 54% - site-uri de internet, blog-uri, 33% - talk-show-uri, emisiuni de analiză, 26% - știri și emisiuni radio, 12% - ziare, iar 8% nu se informează de loc.

Când vorbim de rețelele sociale, cea mai populară rețea menționată de către respondenți este Facebook - 41,1%. Alții - 22,9% dintre respondenți au menționat că se informează de situația sociopolitică din țară prin rețeaua Odnoklassniki. Rețelele sociale mai puțin populare sunt Vkontakte - 9,3% și Twitter - 4,4%. În același timp, circa 1/5 din respondenți au menționat că nu utilizează rețelele sociale, iar 3% nu au știut sau au refuzat să răspundă.

Patruzeci și trei la sută dintre respondenți consideră că mass-media influențează mult rezultatul final al alegerilor, 20% - foarte mult, 22% - puțin și doar 7 la sută cred că mass-media nu influențează deloc rezultatul final al alegerilor, iar 8% nu au nici o opinie.

Fiind întrebați despre necesitatea implementării unor măsuri de protecție privind libertatea mass media, majoritatea respondenților - 53% s-a exprimat pentru introducerea unor astfel de măsuri, 21% - sunt împotriva, iar 26% - nu au știut ce să răspundă.

Nouă dintre o sută de respondenți au menționat că mass-media influențează situația social-politică în mare măsură, 43% - în foarte mare măsură, 17% - în mică măsură, 5% - în foarte mică măsură, 8% - deloc, iar - 7% nu s-a pronunțat în acest sens.

Două zeci la sută dintre participanții la sondaj au opinat că mass-media contribuie activ la educarea civică a alegătorilor din Republica Moldova, majoritatea - 54% susține că contribuie dar într-o oarecare măsură, iar 18% dintre intervieuați nu sunt de acord cu acest lucru, 8% nu s-au putut pronunța la subiect.

Peste 2/3 din respondenți (67%) consideră că mass media trebuie să fie sancționată atunci când reflectă procesul electoral într-un mod neechidistant, iar 15% sunt împotriva unei astfel de măsuri, 18% nu au dat nici un răspuns.

37% dintre respondenții consideră că mass media ar trebui să aibă un nivel mai înalt de influență în societatea noastră comparativ cu nivelul actual, iar - 22% consideră că ar trebui să aibă un nivel de influență mult mai înalt. În același timp, circa 1/3 sunt satisfăcuți de nivelul actual de influență, iar 18% consideră că nivelul de influență ar trebui să fie mai scăzut, 14% nu au răspuns la această întrebare.

Respondenții au fost rugați să aprecieze gradul de interes față de politică format de media. Circa 1/5 au remarcat că mass-media influențează acest interes în mare măsură, 32% - în foarte mare măsură, 16% - în mică măsură, 10% - în foarte mică măsură, 13% - deloc. Un grup considerabil de cetățeni - 7% nu s-a pronunțat în acest sens.

Informația privind procedura de votare este destul de bine cunoscută de alegători: 78% din cei chestionați au răspuns afirmativ, 4% nu au fost informați, iar 15% au fost informați insuficient. Numărul celor neinformați este cu mult mai mare printre cei care nu au participat la alegeri, decât printre alegătorii activi. Putem constata că absenteismul electoral, pasivitatea socială nu este numai o urmare a lipsei de instruire a cetățenilor privind procedura de votare și importanța, în ansamblu, a alegerilor în viața social-politică a țării.

Respondenții au precizat, *în ce mod au obținut informația privind procedura de votare*: majoritatea – 55% s-a documentat din mass-media, 1/5 de alegători au aflat de la rude, vecini, 12% dintre ei au fost informați la secția de votare. Dintre persoanele care nu au participat la alegeri, o mare parte a fost informată de rude sau cunoscuți, despre evenimentul în cauză. Dintre cei cu studii superioare cei mai mulți s-au documentat privind procedura de votare din mass-media.

Alte surse de informare despre procedura de votare care au fost nominalizate: organizațiile neguvernamentale, codul electoral, anunțurile, dar și informațiile oferite la locul de muncă.

Respondenții care nu obțin informații suficiente despre candidații la funcția de deputat în Parlamentul Republicii Moldova au fost rugați să indice cauzele. Astfel ei au menționat următoarele:

- informațiile despre candidați sunt incomplete – 25%;
- nu au fost elucidate mecanismele de implementare a platformelor electorale – 18%;
- sunt preocupați de alte probleme – 29%;
- privesc rar emisiunile TV – 10%;
- nu citesc ziare – 17%;
- nu ascult radioul – 9%;
- nu se interesează, nici nu încearcă să se informeze despre candidați - 8%;
- nu știu, n-au răspuns – 10%.

În cadrul cercetării, am constatat că mai mult de un sfert dintre cetățenii noștri - 26,9% și-au schimbat preferințele electorale în ultimii ani, 9 la sută au recunoscut că mass media a influențat această decizie în foarte mare măsură, 27% - în mare măsură, 18% - în mică măsură, 14% - deloc. Un grup mare de cetățeni - 31,5% nu s-a putut pronunța în acest sens.

Istoria socială dovedește, că dintotdeauna molimele mari odată cu numărul impresionat de bolnavi și morți, lăsați în urma lor schimbă mersul firesc al vieții, provoacă stări de stres social, intervin în dezvoltarea economică, în relațiile sociale, în structura demografică. **Epidemiile, pandemiile produc efect psihologic social.** În toate timpurile oamenii în condiții epidemice au reacționat la fel. Simpla veste transmisă din gură în gură despre o molimă care se apropia declanșa o adevărată explozie de panică și derută. Cei mai mulți își părăseau ros-

tul refugiindu-se în ținuturi pe care le considerau mai sigure, alții se zăvorau în case și nu mai aveau nici un contact cu restul lumii până trecea primejdia, iar “curajoșii” se dădeau la petreceri și orgii interminabile, sfidând pe cei care înălțau rugi imploratoare puterii devine. Iar în urma epidemiilor odată izbucnite se petreceau nenumărate fărâdelegi, de la furturi mărunte până la jafuri și crime [11, p.157]. Într-un studiu amplu sociologii Negură P. Gașper L. Potoroacă M. prezintă evoluția din primele zile a pandemiei COVID-19 și reacțiile guvernării și ale populației la această molimă. Republica Moldova se află printre țările din regiune care au raportat rate ridicate de infectare cu coronavirusul de tip nou SARS-CoV-2/COVID-19 și un număr mare de cazuri letale. La o populație de mai puțin de 3 milioane de locuitori (și de 3,5 milioane împreună cu raioanele autoprocimate Republicii Moldovenești Nistrene), Republica Moldova înregistra, la momentul scrierii acestui studiu (20.06.2021), 256140 de cazuri de infecții cu SARS-CoV-2 și 6168 de cazuri letale. Pentru comparație, în România vecină (19,24 mil locuitori), acest raport este de 1 080 256 de cazuri de infecție și 32 326 de decese.

În Republica Moldova, pandemia a surprins statul nepregătit, după cum au mărturisit înseși autoritățile, aducând în prim-plan un sistem de sănătate fragil și ineficient. În scurt timp după declararea situației de pandemie (în Republica Moldova, pe 7 aprilie 2020), numărul de infectări a continuat să crească în sânul populației și, mai ales, în rândul personalului medical. Unii experți au criticat măsurile de carantină incoerente și ridicarea prematură a restricțiilor, care a dus la creșterea ratei de infectare. Parlamentul și Guvernul au inițiat un șir de măsuri legislative pentru a diminua efectele economice și sociale negative ale pandemiei. În mai multe din aceste legi și amendamente, de exemplu cele referitoare la sistemul de pensionare și de indemnizații sociale, referința la pandemia COVID-19 nu este explicită sau nu este făcută deloc.

Cazul Republicii Moldova este interesant din perspectiva comportamentelor sociale și a gradului de suport pe care l-a acordat societatea măsurilor guvernamentale pentru prevenirea răspândirii virusului și pentru diminuarea efectelor sociale și economice negative ale pandemiei. Societatea a manifestat coeziune și solidaritate în primele două sau trei săptămâni de la declararea începutului pandemiei (7 martie 2020) și de la instituirea stării de urgență (pe 17 martie 2020). Pe fundalul creșterii neliniștilor privind insecuritatea socio-economică și a neîncrederii sporite față de instituțiile statului, manifestările pozitive de coeziune, solidaritate și participare au cedat locul unor manifestări de neîncredere și chiar de sabotare tacită a acțiunilor autorităților, în special cele care impun restricții de circulație și măsuri de distanțare fizică, percepute că ar contrazice interesele populației.

Sondajele de opinie realizate în Republica Moldova pe parcursul anului 2020 relevă o încredere scăzută în instituții. Încrederea în politicieni și autoritățile de stat a atins cote scăzute. Conform unui sondaj din mai 2020, 58% dintre respondenți nu au încredere în niciun politician (Watch-Dog, 2020). Încrederea în instituțiile de conducere a statului a scăzut brusc în 2015-2016 (încrederea în Guvern a scăzut de la 23% în 2012 la 7% în 2015), după fraudă bancară de la sfârșitul anului 2014. Încrederea scăzută în instituțiile politice a alimentat neîncrederea ridicată în interpretarea oficială a evenimentelor în contextul primei faze a pandemiei COVID-19 și la o adeziune largă la scenariu conspiraționiste. Conform sondajului de opinie Watch-Dog și CBS-Axa din mai 2020, jumătate dintre respondenți ar admite că "virusul COVID-19 nu este mai periculos decât o gripă obișnuită și totul se face intenționat pentru a distruge economia". Un sondaj realizat în octombrie 2020 de Institutul de Politici Publice și compania de sondaje CBS-Axa arată un grad mai scăzut de scepticism față de existența virusului COVID-19. Astfel, 9,8% din respondenți consideră că pandemia COVID-19 este cu siguranță un mit, iar alții 15,9% cred că aceasta este "mai degrabă un mit" [12, p. 171, 174].

Majoritatea populației - 66% au menționat că a fost afectată mult sau foarte mult de situația provocată de pandemie/regimul de carantină. Fiecare al cincilea a fost afectat puțin. Fiecare al nouălea - deloc.

Respondenții au fost rugați să menționeze *cine din localitatea lor i-ar putea ajuta în condițiile pandemiei*: 67% au menționat rudele, 30% - prietenii. Pentru alți 29% o speranță o reprezintă primăria, 19% consideră că se vor adresa la angajator, 13% se vor adresa la vecini, 11% vor cere ajutor de la colegii de muncă, 29% nu au dat un răspuns concret la această întrebare.

Mai mult de jumătate - 59% din respondenți consideră că măsurile luate de autorități pentru a preveni răspândirea virusului sunt corecte. Fiecare al treilea, însă, consideră că mai mult vorbesc, decât se îngrijesc de oameni. Nu au știut să dea un răspuns 7% din respondenți.

Majoritatea respondenților - 52% consideră comunitatea în care locuiesc drept unită sau foarte unită în contextul epidemiei COVID-19. În același timp, 32% consideră comunitatea nu prea unită, iar 11% - deloc unită.

Respondenții au fost întrebați dacă ei sau organizația în care activează a participat la manifestări de solidarizare cu medicii antrenați în combaterea pandemiei COVID-19. 46% au menționat că au participat; 29% au spus că vor participa, dacă se vor convinge că din sursele alocate se va procura necesarul pentru medici, 19% au spus că nu au de gând să participe, iar 6% nu au dat un răspuns concret la această întrebare.

Aproape jumătate din respondenți (47%) consideră că relațiile dintre diverse grupuri etnice din localitatea lor sunt bune sau foarte bune. Mai puțin de o

treime din respondenți - 32% consideră că aceste relații nu sunt nici bune, nici rele. Fiecare al cincilea chestionat consideră că relațiile sunt rele sau foarte rele, iar 4% nu au știut să dea un răspuns la această întrebare.

Majoritatea respondenților - 71% consideră că pandemia a schimbat comportamentele oamenilor, făcându-i mai buni, mai săritori la nevoie. În același timp, 22% consideră că pandemia i-a făcut pe oameni mai răi, mai egoiști. Nu au știut să răspundă 6% din respondenți.

Majoritatea respondenților - 61% consideră că oamenii din comunitatea lor au o atitudine pozitivă față de persoanele care s-au întors de peste hotare în condițiile de pandemie COVID-19 (respectiv 9% - foarte bună și 52% - bună). Alți 22% apreciază atitudinea drept rea, iar 6% - foarte rea. Nu au știut să răspundă 10% din respondenți.

Fiecare al treilea dintre respondenți consideră că îi este frică de persoanele care au fost infectate de COVID-19, dar care s-au recuperat, 8% spun că persoanele date sunt blamate, sunt considerate vinovate, 29% compătimește persoanele infectate, 27% din persoanele chestionate încearcă să-i ajute pe cei bolnavi să depășească situația.

Respondenții au fost întrebați dacă consideră că *este corectă părerea unora că oamenii trecuți de 65 de ani și-au trăit viața și salvați trebuie tinerii*. Au fost de acord cu aceasta doar 9% din respondenți. Majoritatea absolută -79% au fost împotriva, iar 12% nu au știut să răspundă.

Analiza sumară a discursurilor prezentate de candidații partidelor politice în campaniile electorale pentru alegerea în parlament, începând cu anul 1994, când pentru prima dată s-au desfășurat dezbateri între partide și până la cele din urmă alegeri anticipate din 11 iulie 2021, ne dovedește în mare parte o competiție demagogică de promisiuni bizare, irealizabile pentru oameni creduli, nostalgici, visători. Timp de trei decenii de la scrutin la scrutin unele partide afirmă permanent că numai ele vor restabili Uniunea Sovietică, cea mai puternică țară din lume, unde moldovenii prosperau, căci prețurile la bunurile de larg consum și serviciile erau mici, iar învățământul și sănătatea era pe gratis, asigurată de stat ca în comunism. Într-un interviu aprofundat, întrebat: de ce mulți candidați la funcția de deputat pe liste de partid și capurile acestor liste promit ceea ce cunosc din start că nu pot să îndeplinească, un fost deputat ne-a răspuns, că trebuie să fim de acord, că moldovenii sunt firi artistice și credule, oameni ce lucrează pământul, care nu se supără tare, când nu obțin ceea ce speră când seamănă ogoarele, când se păcălesc un pic ei între ei, că nici comunismul n-a fost construit, însă mulți au crezut și l-au luat drept ideal pe care nu-l pot uita. Acest răspuns prezintă una din cauzele absenteismului la alegeri; creșterea rupturii între casa politică și alegători; un stil de gândire

perimat al unor reprezentanți și nu puțini ai grupărilor politice formate vreme de o generație umană; necesitatea venirii în politică a oamenilor noi cu viziuni moderne, bazate pe cunoștințe și dragoste de oameni, care să formeze o elită cu adevărat democratică. Or, o elită politică nu poate fi formată nici în afara poporului pe care tinde să-l păstorească și nici ruptă de politicul care a urzit-o. Elita politică în Republica Moldova se formează pe un sol îngrășat de elementele unui politic în descompunere sub impactul tranziției. Alegerile anticipate din 11 iulie 2021 dovedesc că procesul a demarat mai de demult și încă nu i se vede capătul. Sociologul și filosoful Ilie Bădescu consideră, că orice popor prin arhitectura culturii sale utilizează atât tehnici ale programării, cât și ale deprogramării noopolitice. Indivizii semiadormiți se pot trezi nu grație inițiativei deprogramatorului din metropola sistemului, ci opțiunii lor pentru una sau alta dintre cele două culturi și toposuri spirituale (cultura sinelui, a vocii proprii și cultura hipnotizorului, care îl supraveghează). Cei ce se complac în toposurile semitrezviei nu vor ieși niciodată din hipnagogia subalternizării conștiinței, nici dacă deprogramatorul metropolei ar zbiera la urechea fiecăruia, adică dacă ar striga în dreptul fiecăruia să se trezească. Rusia profundă, de pildă, n-a ieșit din comunism pentru că a zberat Gorbaciov cele două cuvinte ale sale: glasnost și perestroika, ci întrucât era și este în posesia unei culturi proprii a stării de trezvie, dovadă marea cultură a siberienilor (Rasputin, Șucșin, etc.) a lui Soljenițin, în care se oglindește trezvia profundă, neadormită a spiritului rusesc, nicidecum alterconștientul sovietic al acestui popor [2, p. 86].

Aspecte ale tranziției care au marcat cetățenii Republicii Moldova

Aspecte pozitive

Pe primul loc se află: “Deschiderea hotarelor. Semnarea Acordului de asociere cu UE. Posibilitatea moldovenilor de a scăpa de sărăcie. Introducerea regulii liberalizat de vize. Posibilitatea tuturor cetățenilor de a face studii peste hotarele țării - tineretul preia experiențele avansate din democrațiile dezvoltate” - 32% din respondenți.

Pe locul al doilea: “Independența Republicii Moldova, recunoscută de toată lumea. Membră a ONU și a altor organizații internaționale. Edificarea instituțiilor statului. Adoptarea Constituției RM în 1994. Obținerea independenței în 1991 fără vărsări de sânge.”- 25,9% din respondenți.

Pe locul al treilea: “Suștinerea țării din exterior. Moldova obține granturi, credite care ne ajută să modernizăm țara. Finanțare externă reabilitează obiectele din sfera socială” - 21,1% din respondenți.

Mai puțin au acumulat următoarele aspecte pozitive: implementarea tehnologiilor noi, lichidarea deficitului de mărfuri (materiale de construcții, produse

alimentare, automobile, haine, încălțăminte, etc.). Îmbunătățirea calității prestării serviciilor (magazine, cafenele, restaurante, sfera deservirii sociale) - 18,2%; Reforma sistemului politic - 16,4%; Dreptul la libera exprimare, lichidarea dictaturii - 13,5%; Informarea liberă a cetățenilor - 11,9%; Posibilitatea de a câștiga bani. Distrugerea sistemului egalitarist de remunerare a muncii - 9,4%; Altele - 2.1%.

Aspecte negative

Pe primul loc s-a plasat: “Diferențierea, inegalitatea socială. Lipsa echității sociale. Pauperizarea populației și pierderea încrederii în ziua de mâine. Prețurile mari la produse alimentare și servicii comunale. “Privatizarea” pe băni mărunți a averii statului. Sărăcia absolută. Nivelul scăzut al calității vieții, șomajul. Lipsa clasei mijlocii, care ar asigura stabilitate în societate. Sistemul de pensionare inechitabil” - 36,9% din respondenți.

Pe locul al doilea: “Instituțiile statului sunt slabe/ nefuncționale. Legea nu lucrează. Nu sunt toți egali în fața legii. Criminalizarea excesivă a societății, îndeosebi în anii 90. Furtul din sistemul bancar. Consolidarea justiției mai întâi, apoi efectuarea privatizării. Hoții nu se tem de nimeni. Corupții sunt în număr mare. Se resimte lipsa Procuraturii URSS, care din când în când mai pune la respect câte un baron local. Instaurarea unei birocrății mult mai dură, mai perfidă decât cea din perioada sovietică. Lipsa de profesionalism a funcționarilor de stat, incompetența și iresponsabilitatea conducerii de toate nivelurile. Cunoașterea superficială a situației reale în diferite instituții publice, lipsa de experiență în acest domeniu. Lipsa transparenței în activitate și a interesului pentru cetățeni. Relații negative/tensionate între puterea centrală și APL. Lipsa grijii față de copiii străzii, pentru veteranii muncii și de război” - 29,6% din respondenți.

Pe locul al treilea: “Situația demografică precară. Emigrarea masivă a populației. Părăsirea localităților rurale. Plecarea tinerilor, îmbătrânirea populației. Criza institutului familiei. Numărul mare de divorțuri, copii abandonați. Lipsa de atenție pentru educația tinerilor, a grijii de copii” - 25,2% din respondenți.

Mai puțin au acumulat următoarele aspecte negative: Conflictul transnistrean. Pierderea de vieți omenești de o parte și alta a Nistrului. Lipsa unui hotar bine controlat de puterea centrală de la Chișinău. Contrabanda pe sectorul transnistrean - 22,3%; Distrugerea sistemului economic. Reforme interminabile și ineficiente în toate domeniile. Pierderea piețelor tradiționale de vânzare a produselor agricole. Embargoul vinurilor moldovenești pe piața din Federația Rusă - 19,7%; Indiferența față de sfera socială/distrugerea infrastructurii sociale - 11,4%; Instabilitate politică. Lipsă de coeziune socială - 9,5%; Starea sănătății populației. Situația din sistemul sanitar - 7,8%; Situația ecologică precară. Calitatea proastă/necontrolată a produselor alimentare - 5,7%; Altele

(Lichidarea Academiei de Științe și delapidarea patrimoniului de care dispunea. Aolingvii așa și n-au învățat limba română. Nu suntem independenți, ne aflăm în zona rusă/americană de influență, conducerea țării nu hotărăște nimic, este formală. Situația din grădinițe și școli, alimentarea proastă a copiilor ș.a. - 3,2%.

Situația politică și economică este determinată de starea conștiinței naționale, care, aflându-se într-un proces permanent de formare și consolidare, a fost întreruptă de mai multe evenimente cu impact dezastruos pentru destinele oamenilor: anexarea Basarabiei, în 1812, în 1940 reanexarea ei și întreruperea dezvoltării firești. În al doilea rând, trebuie de înțeles că nu putem construi o economie viabilă, prosperă și funcțională fără o conștiință etnică, care se formează în funcție de organizarea socială și economică, având ca suport atât tradițiile neamului, cât și tendințele contemporane în dezvoltare a tehnologiilor și a managementului economic. În al treilea rând, constatăm că, pe parcursul a 50 de ani a fost întreruptă evoluția firească a potențialului proprietății private, oamenii au fost detașați de mecanismele proprietății private, a economiei de piață și au pierdut din deprinderile de a fi gospodari și întreprinzători.

Jumătate dintre respondenți au menționat că se mândresc cu faptul că sunt cetățeni ai Republicii Moldova: 22% - în foarte mare măsură și 28% - în mare măsură. Se mândresc în mică măsură cu acest fapt 27%, iar 17% nu se mândresc deloc.

Majoritatea respondenților se mândresc cu modul de viață și cultura din Republica Moldova: 18% - în mare măsură și 43% - într-o oarecare măsură. O pătrime din respondenți se mândresc puțin de acest fapt, 8% nu se mândresc deloc iar 5% nu au știut să dea un răspuns la această întrebare.

Majoritatea respondenților consideră că au un sentiment de apartenență la Republica Moldova: 31% - în mare măsură și 34% - în oarecare măsură. Fiecare al cincilea respondent consideră că are acest sentiment în mică măsură, iar fiecare al zecelea - deloc. Nu au știut să răspundă la întrebare 6% dintre respondenți.

În Republica Moldova există disproporții social-economice acute. Ele se manifestă, în special, în inegalitatea economică semnificativă, observată în toate domeniile societății - pe regiuni, după venituri, consum, repartizarea proprietății, precum și după capitalul uman și social disponibil, există un grad ridicat de inegalitate în toate profilurile. Faptul dat reprezintă o amenințare reală la adresa securității sociale a țării.

Cetățenii consideră că sărăcia poate fi eradicată prin schimbarea atitudinii față de popor, prin creșterea încrederii în ziua de mâine, prin schimbarea motivației față de muncă, de a reveni la tradițiile de a munci calitativ și sârguincios. Astfel, frustrările față de participarea moldovenilor la construcția URSS-ului se vor transfera și asupra integrării europene. Unii țărani s-au exprimat că, dacă

până la independență de sărăcia noastră se făceau vinovați rușii, atunci mâine cu siguranță vor deveni europenii, deoarece e mai simplu să dai vina pe cineva de insuccesele proprii decât să-ți rezolvi problemele.

În același timp, cetățenii menționează că trebuie schimbat comportamentul social al oamenilor, mentalitatea lor paternalistă: că va veni cineva și va soluționa toate problemele.

La întrebarea de pronostic cu privire la caracterul modificărilor situației economice a propriei familii peste un an 1/3 dintre persoanele intervievate consideră că peste un an familia sa va trăi mai bine, 8% - mult mai bine, 18% dintre respondenți consideră că familiile lor o va duce mai rău, 7% - foarte rău. Deși 34 la sută dintre respondenți n-au fost în stare să răspundă limpede la întrebarea cum se va schimba viața familiilor lor peste un an, totuși în rândul celor care au răspuns cu certitudine se observă o parte impunătoare de persoane optimiste. Speranțele pentru o viață mai bună a familiilor lor sunt caracteristice mai mult bărbaților, persoanelor cu studii superioare, tinerilor și, bineînțeles, celor a căror situație materială este bună deja astăzi. Și totuși respondenții nu sunt destul de coerente în gândirea lor: o mare parte dintre aceștia consideră că țara se dezvoltă pe un făgaș greșit, dar speră la un viitor mai bun.

La întrebarea cum se va schimba societatea moldovenească în urma crizei cauzate de pandemie 2/3 - consideră că lumea va fi mai bună, 17% - că lumea va fi mai rea, iar un grup important dintre persoanele intervievate - 16% n-a răspuns.

La întrebarea cum se va schimba viața în Republica Moldova peste 2 ani. 23% speră la o viață mai bună, fiecare al zecelea - mult mai bună, fiecare a treia persoană este de părere că viața în Republica Moldova peste 2 ani va rămâne fără schimbări, 18% - viața va fi puțin mai rea, 11% - foarte rea. 5% dintre intervievați nu s-au putut pronunța în acest sens. Opt din zece respondenți susțin crearea unei legi care ar sancționa traseismul politic, 8% sunt împotriva, iar 9% nu și-au format o opinie în acest sens.

La întrebarea cum văd în viitor nivelul de trai al copiii lor mai bun sau mai rău comparativ cu cel al părinților. Fiecare a treia persoană interviuată consideră că vor trăi mai bine copiii lor, ¼ - mult mai bine. 8% dintre respondenți consideră că copiii lor o vor duce mai rău, 5% - foarte rău. Deși 30 la sută dintre respondenți n-au fost în stare să răspundă limpede la întrebarea cum o vor duce copiii lor, totuși în rândul celor care au răspuns cu certitudine se observă o parte impunătoare de persoane optimiste. În rândurile respondenților se simte o stare optimistă de spirit în ce privește șansele de a-și asigura viitorul.

Treizeci și nouă din dintre o sută de intervievați își planifică în viitorul apropiat să obțină o remunerare mai bună a muncii, 22% - să plece la lucru peste hotare, 19% - să-și perfecționeze calificarea, 18% - să-și schimbe locul de muncă, 9% - să-și continue studiile, 8% - să însușească o altă profesie.

Circa 1/3 dintre respondenți consideră că viața oamenilor din localitatea lor poate deveni mai bună în cazul când vor fi majorate salariile, pensiile și indemnizațiile; 25% - dacă va fi realizat un control asupra prețurilor/micșorate prețurile la produsele de primă necesitate (produse alimentare, tarife, medicamente, materiale de construcții ș.a.), create condiții normale de trai, realizată o corelare între salarii și prețuri, reduse impozitele, micșorate taxele de import; 23% - de redus șomajul prin deschiderea a noi locuri de muncă atractive/cu salarii decente; 20% - de dezvoltat infrastructura socială la sate, de contribuit la aprovizionarea populației rurale cu apă potabilă, cu sisteme de irigare, canalizare și de gazificare, de susținut agricultorii (pe rafturile supermarketurilor să se regăsească nu mai puțin de 50% de produse agricole autohtone); 17% - de diminuat corupția prin asigurarea transparenței în cheltuirea banilor publici, toți să respecte legea, hoții miliardului se fie puși la pușcărie, de expropriat pe toți acei care nu-și pot justifica averile ilicite; 16% - de îmbunătățit activitatea sistemului sanitar prin crearea condițiilor normale de viață și de muncă a medicilor; 13% - de schimbat gândirea, mentalitatea și comportamentul cetățenilor, să participe fiecare la implementarea proiectelor, de implicat masele în conducerea țării, cetățenii să fie mai activi și să conlucreze cu APL, de acordat o mai mare atenție educației civice, patriotice a cetățenilor, de trezit conștiința națională; 12% - de diminuat migrația, copiii trebuie să aibă un viitor acasă și să fie alături de părinți; 9% - e necesar ca aleșii poporului la nivel central și local să fie mai responsabili, mai competenți, să se gândească mai mult la oamenii simpli, deputații trebuie să respecte promisiunile făcute poporului la alegeri, salariul guvernanților să fie cât al oamenilor de rând; 8% - de atras mai multe investiții, de dezvoltat economia țării, de implementat mai multe proiecte, de elaborat și implementat noi politici eficiente; 5% - de implementat reforme sistemice, de studiat și acceptat opiniile oamenilor simpli, de luptat cu birocrăția (e necesar de schimbat sistemul, dar nu oamenii, de schimbat Constituția țării, de trecut la regimul președințial); 3% - altceva (de îmbunătățit situația din domeniul educației, de schimbat vectorul geopolitic, de schimbat direcția de dezvoltare a țării, să ne apropiem de Europa/Rusia, de micșorat salariul conducătorilor întreprinderilor de stat ș.a.).

Consolidarea societății, coeziunea, unitatea socială sunt deziderate, pentru realizarea cărora statele și societățile depun eforturi considerabile. Cercetările dovedesc că tranziția la o democrație participativă și o economie de piață liberă a lăsat urmele ei în felul oamenilor de a gândi și a acționa și totodată a influențat coeziunea socială, unirea oamenilor întru soluționarea problemelor sociale și economice.

Fiecare al patrulea respondent consideră comunitatea în care locuiesc că este unită și 23% - foarte unită. În același timp, 30% consideră comunitatea nu prea unită, iar 15% - deloc unită. Nu au știut să răspundă 6% din cei chestionați.

Douăzeci și doi la sută dintre respondenți consideră că relațiile dintre diverse grupuri etnice din localitatea lor sunt bune și 13% - foarte bune. Mai mult de o treime din respondenți (34%) consideră că aceste relații nu sunt nici bune, nici rele. 13% dintre chestionați consideră că relațiile sunt rele, iar 12% - foarte rele. 5% nu au știut să dea un răspuns la această întrebare.

1/3 dintre respondenți consideră că este important sau foarte important să fii creștin ortodox în Republica Moldova. 13% dintre respondenți consideră drept puțin important acest lucru, iar fiecare al nouălea - deloc important. În același timp, 9% nu au știut să răspundă la această întrebare.

Respondenții manifestă un nivel de încredere foarte rezervat față de persoanele din jurul lor și denotă un sentiment pronunțat de insecuritate socio-economică. În caz de necesitate stringentă ei contează pe ajutorul rudelor apropiate. Întrajutorarea instituționalizată lipsește atât la nivelul practic, cât și la cel conceptual. Deși marea majoritate a respondenților se simte apropiată de identitatea de cetățean al Republicii Moldova, doar o treime din ei consideră necesar să plătească impozitele.

La întrebarea deschisă: **“Ce trebuie să se întâmple ca societatea din Republica Moldova să fie mai unită?”** Răspunsurile ne pot sugera care sunt factorii pe care respondenții îi percep drept importanți pentru susținerea sentimentului de unitate. Cei mai mulți dintre respondenți - 36% văd soluția în ridicarea bunăstării populației și a calității vieții. Mai concret, respondenții au specificat nevoia creării mai multor posturi de muncă bine plătite, majorarea pensiilor și salariilor, o atenție mai mare acordată celor nevoiași, respectarea de toți a normelor fiscale, diminuarea fenomenului migrației. Mai mult de un sfert dintre respondenți - 26% au specificat necesitatea ridicării potențialului intelectual și cultural al populației (“avem nevoie de oameni bine educați și informați”). În opinia respondenților, educația și informarea ar duce la sporirea sentimentului de unitate în societatea din Republica Moldova. Aproximativ fiecare a cincea persoană - 21% menționează printre soluții schimbarea de mentalitate. Răspunsurile din această categorie se referă la viziuni, norme și valori comune (“De schimbat mentalitatea. Activism civic. De luptat cu corupția”). Au existat și opinii potrivit cărora cel mai eficient factor care ar contribui la unitatea societății ar fi evenimentele de forță majoră - 19%: cataclismele naturale și sociale, războaiele, epidemiile etc. Acestea sunt definite de unii respondenți drept niște evenimente survenite din exterior și care ar impune societatea să se unească pentru a supraviețui. Doar 16% dintre respondenți consideră că soluția pentru o societate mai unită rezidă în educarea simțului patriotismului. De remarcat că aproape fiecare al cincilea respondent nu vede nici o soluție viabilă pentru ca societatea din Republica Moldova să fie mai unită.

CONCLUZII

Procesul de constituire a statului nou suveran și independent coincide cu tranziția Republicii Moldova la o economie bazată pe principii neoliberale și la formarea unui mediu social cu particularități specifice, care ține de relațiile dintre oameni, de caracterul individual al oamenilor, de orientările grupurilor sociale în câmpul social psihologic, de psihologia populației majoritare.

Transformările economice și politice au condus la formarea de noi grupuri sociale, de noi structuri profesionale, ceea ce provoacă modificarea structurii societății în ansamblu. Noile grupuri sociale în Republica Moldova nu au apărut în baza principiilor clasice de stratificare, ele au la temelie particularități naționale, legate de procesele de privatizare, de formarea economiei și a relațiilor de piață, de unii factori geopoliticii, de interesele politice în regiune ale statelor puternice ce se afirmă în procesul globalizării.

În Republica Moldova nu există relații clare între educație, ocupație, venituri, proprietate, mod și stil de viață etc. care să faciliteze identificarea claselor sociale, lipsește clasa de mijloc, iar societatea rămâne a fi una instabilă. Populația este derutată de raportul dintre cei bogați și cei săraci. Doar fiecare al zecelea interviuat este mulțumit de actuala stratificare (diferențiere) socială din Republica Moldova, 71% nu sunt satisfăcuți, iar 19 la sută n-au putut da un răspuns clar la această întrebare.

În Republica Moldova există disproporții social-economice acute. Ele se manifestă, în special, în inegalitatea economică semnificativă, observată în toate domeniile societății - pe regiuni, după venituri, consum, repartizarea proprietății, precum și după capitalul uman și social disponibil, există un grad ridicat de inegalitate în toate profilurile. Faptul dat reprezintă o amenințare reală la adresa securității sociale a țării.

De aceea, indicatorii cantitativi și calitativi ai inegalității trebuie să devină un punct de referință esențial pentru coordonarea politicilor economice și sociale. Problema decalajului dintre păturile superioare și inferioare ale societății nu pot fi rezolvate fără o revizuire a relațiilor distributive, în scopul majorării poverii fiscale asupra veniturilor excesive și majorării veniturilor persoanelor sărace la normele social acceptate. În această legătură rolul reglementator al statului are o importanță-cheie, se poate spune chiar excepțională. El nu trebuie să se înlăture de la cele mai acute probleme sociale. În țările Europei Centrale și de Sud-Est, precum țările Baltice, unde reformele s-au efectuat cu cel mai mare succes, statul acționa în diferite direcții pentru a menține inegalitatea sub control.

Analiza datelor dovedește că în Republica Moldova persistă necesitatea acută de desăvârșire a legislației cu privire la autoadministrarea locală în așa fel ca să poată atrage și organizațiile obștești, societatea civilă în implementa-

rea politicilor locale și desăvârșirea tehnologiilor de selectare a elitelor, pentru dezvoltarea diverselor forme ale democrației în politica autorităților locale.

Situația economică și socială de astăzi din Republica Moldova, în pofida complexității sale, nu este obiectiv fatală. Ea poate și trebuie să fie remediată prin elaborarea și realizarea politicii sociale de stat științific și sistemic argumentate.

Elaborarea politicilor economice, sociale, culturale, de mediu este prerogativa instituțiilor de guvernământ, prioritatea spațiului politic.

Din cele expuse, este incontestabilă o concluzie firească și indubitabilă: oamenii întotdeauna vor fi organizați în comunități, în Republica Moldova vor fi localități mai mari sau mai mici. Calea de dezvoltare a societății va fi decisă de generațiile care se vor succeda, iar modelul economic pe care îl vor alege, organizarea și structura socială, aspirațiile spiritual morale vor depinde de forțele creative și regeneratoare a comunităților.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Marga, A. Democrație din afară? Cotidianul, 3 iulie 2021.
2. Bădescu, I. Noopolitica războiului nevăzut. Chișinău: Universitatea Populară; Mica Valahie, 2019.
3. Declarația de suveranitate a Republicii Sovietice Socialiste Moldova (RSSM). https://www.istoria.md/articol/508/Declara%C5%A3ia_de_suveranitate_a_Republicii_Sovietice_Socialiste_Moldova_RSSM_. (accesat 13.08.2021)
4. Declarația de Independență a Republicii Moldova. <https://www.presedinte.md/declaration>. (accesat 16.08.2021)
5. Dumbrăveanu, N. Țăranii în structura socială din Republica Moldova: studiu de diagnoză. În: Procese de stratificare socială în Republica Moldova: particularități și tendințe, Chișinău: Tipografia Sirius, 2012.
6. Launching Agricultural Land Reform in Republic of Moldova. <http://documents1.worldbank.org/curated/ru/231731468054253188/363660ESW-0v10U11Final0Grey0>. (accesat 02.07.2021).
7. Nations in transit, 2021. MOLDOVA. Freedom House Report. <https://freedomhouse.org/country/moldova/nations-transit/2021>. (accesat 14.07.2021)
8. Marga, A. Max Weber și Reforma. Etica protestantă a muncii și actualitatea ei. Conferință la fundația Flux, Cluj-Napoca, 29 noiembrie 2017.
9. Voicu, M. Democrație. În: Enciclopedia dezvoltării sociale, Iași: Polirom, 2007.
10. Volnițchi, I. Istoria partidelor din Republica Moldova (1991-2009). Chișinău: S.n., (F.E.-P. "Tipogr. Centrală"), 2010.
11. Berca, C., Babeș, V., Soare, C. Fața nevăzută a lui Marte. București: Editura militară, 1991.
12. Negură, P., Gașper, L., Potoroacă, M. Capitalul social și coeziune socială în Republica Moldova în contextul pandemiei COVID-19. În: Formarea și consolidarea coeziunii sociale în Republica Moldova în contextul apropierei de Uniunea Europeană. Chișinău, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (IS FEP "Tipografia Centrală"), 2021.

ORGANIZAREA TERITORIALĂ A PUTERII LOCALE ÎN PROGRAMELE PARTIDELOR POLITICE PARLAMENTARE DIN REPUBLICA MOLDOVA

TERRITORIAL ORGANIZATION OF LOCAL POWER IN THE PROGRAMS OF PARLIAMENTARY POLITICAL PARTIES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

**CORNEA Sergiu, doctor habilitat în științe politice,
rector Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul**

Summary

During the three decades of independence, the Republic of Moldova failed to build a rational and efficient system of public power. Territorial reorganization of subnational public power, in the current conditions of state development, has become a necessity.

The reorganization of the territorial model of organization of the existing subnational public power requires consideration of several factors, among which the political factor has an important role. Given that early parliamentary elections took place in the Republic of Moldova on July 11, 2021, it is relevant, in order to know the possible developments in the territorial organization of subnational public power, to study the programmatic documents of parliamentary political parties.

As a result of the study of the programs of the parliamentary political parties, were established: a) the programs of the parliamentary political parties do not contain express stipulations regarding the need for the territorial reorganization of the subnational public power; b) the problems regarding the functionality of the system of subnational public power authorities are very vaguely outlined; c) the ambiguity of the programs' formulations of the political parties regarding the functionality and territorial dimension of subnational public power cannot provide a solid political, ideological or theoretical basis for the implementation of the reorganization of the existing system of territorial organization of the subnational public power; d) there are no convincing premises and no political will to achieve in the following years a territorial reorganization / reform of subnational public power, carefully reasoned and theoretically substantiated.

Key words: *Republic of Moldova, subnational public power, reorganization, political party, program.*

Note introductive

Modul în care forțele politice guvernante dau expresie organizării teritoriale a puterii publice are un rol important în elaborarea strategiilor și programelor de dezvoltare economică, socială, politică și culturală a țării, influențează configurarea administrației, infrastructurii, furnizarea serviciilor către populație. Procesele de democratizare au amplificat rolul și importanța colectivităților

locale privind furnizarea de servicii publice și asigurarea bunăstării populației. Aceste schimbări au determinat necesitatea redimensionării organizării teritoriale a puterii locale în statele democratice ale lumii contemporane. Experiența sistemelor politice care recunosc existența puterii locale este o confirmare a rolului foarte important pe care aceasta îl are în afirmarea statului de drept și a societății civile. Existența și recunoașterea puterii locale, constituită în baza unor principii democratice și ale eficienței, reprezintă unul din elementele esențiale care definesc aspirațiile de modernizare ale unei țări.

În cele trei decenii de independență a Republicii Moldova, sistemul puterii publice nu a devenit unul rațional și eficient, cu toate încercările repetate de a-l reforma. Sistemul existent al puterii publice nu corespunde standardelor societății democratice contemporane și nici complexității sarcinilor și provocărilor cărora ar trebui să le facă față. Eficiența activității autorităților puterii publice de toate nivelurile și în toate domeniile de activitate este una scăzută, sistemul existent devenind, practic, un obstacol în calea realizării progresului social. Și ineficiența activității autorităților puterii locale se datorează, în mare parte, modului irațional de organizare teritorială a puterii locale, repartizării teritoriale incoerente a responsabilităților dintre nivelurile de exercitare a puterii publice. Organizarea teritorială defectuoasă a puterii locale are drept consecință nerealizarea sarcinilor sale esențiale, fapt care diminuează gradul de satisfacere a intereselor vitale ale populației locale, cât și implicarea ei în procesul decizional la nivel local. Modul irațional de organizare teritorială a puterii locale a accentuat constant decalajul dintre obiectivele transformării social-politice: crearea în tituțiilor democratice, statului de drept, societății pluraliste și a economiei de piață, realizarea unității naționale și consolidarea suveranității, pe de o parte, și rezultatele obținute - pe de altă parte [1, pp. 185-186].

În aceste condiții, necesitatea reorganizării teritoriale a puterii locale, dictată de existența unui întreg complex de contradicții și probleme care necesită imperios o abordare sistemică pentru a putea fi soluționate, este evidentă. Nivelul local de exercitare a puterii publice, prin definiție ar trebui să fie autonom în raport cu puterea statală, însă în realitatea cotidiană s-a menținut dependența de autoritățile puterii statale, persistând tendința ultimelor de a se implica direct și nemijlocit în administrarea treburilor de interes local. Organizarea teritorială a puterii locale trebuie să corespundă în mod obligatoriu necesității obiective de edificare a unor structuri de exercitare a puterii publice capabile să răspundă eficient, în acord cu standardele europene, noilor realități politice și sociale, economice și culturale în care se află Republica Moldova.

Urmare a considerentelor enunțate supra, necesitatea reorganizării teritoriale a puterii locale a devenit, în condițiile actuale, una din problemele care suscită

interesul autorităților publice locale, specialiștilor, universitarilor, mediului asociativ, experților, dar și a cetățenilor interesați de administrarea treburilor publice.

Reorganizarea/reformarea modelului teritorial actual de organizare a puterii publice subnaționale existent în Republica Moldova presupune luarea în considerare a unui șir de factori, printre care un rol important îl au factorii politici. În acest sens, menționez că însuși problema existenței colectivităților teritoriale locale abilitate cu exercitarea propriei puteri publice prin intermediul autorităților sale reprezentative este una eminentă cu caracter politic, deoarece apariția și dezvoltarea autonomiei locale a însemnat schimbarea în-tregului sistem al relațiilor de putere în Republica Moldova [2, pp. 165-170].

În condițiile în care la 11 iulie 2021 în Republica Moldova au avut loc alegeri parlamentare anticipate este explicabilă doleanța atât a specialiștilor și funcționarilor publici, cât și a publicului larg, având în vedere rezultatele acestor alegeri, de a cunoaște posibilele evoluții în materie de organizare teritorială a puterii locale.

Pentru prima dată în istoria alegerilor parlamentare din Republica Moldova un partid politic, după cum rezultă din datele prezentate în Tabelul 1, a reușit performanța de a acumula 52,8 % din voturile exprimate de alegători [10] materializate în 63 de mandate, dublu față de următorul concurent electoral care a intrat în parlament – Blocul electoral al Comuniștilor și Socialiștilor. Pentru comparație, Partidul Comuniștilor din Republica Moldova la alegerile parlamentare anticipate din 25 februarie 2001 a obținut 50.07 % din voturi.

Tabelul 1: Rezultatele alegerilor parlamentare anticipate din 11 iulie 2021

Nr	Concurentul electoral	Voturi	%	mandate
1	Partidul Acțiune și Solidaritate	774 753	52,80	63
2	Blocul electoral al Comuniștilor și Socialiștilor	84 187	5,74	6
3	Partidul „Șor”	398 675	27,17	32

Sursa: [3, 4]

Este important de menționat și faptul că surpriza alegerilor din 11 iulie 2021 a fost accesarea în Parlament a partidului „Șor”, în condițiile în care, liderul partidului fiind urmărit penal a părăsit teritoriul Republicii Moldova și atât în timpul campaniei electorale, cât și în data alegerilor nu a fost prezent fizic aici.

Pornind de la premisa că partidele politice sunt „forme organizatorice prin care cetățenii participă la guvernare” [5, p. 35] consider că evoluția lucrurilor în materie de (re)organizare teritorială a puterii locale va fi determinată de actorii politici care au acces în Parlament. Tocmai de aceea, pentru a previziona anumite tendințe și evoluții în domeniu este important de a studia reperatele

teoretice în baza cărora activează forțele politice respective și aici mă refer în primul rând la programele lor politice.

Analizând programele politice ale actorilor politici din Parlamentul Republicii Moldova, atât ale acelor care și-au asumat guvernarea cât și acelor care sunt în opoziție putem să clarificăm viziunile în materie de (re)organizare teritorială a puterii locale direct sau tangențial.

Scopul prezentei cercetări este de a analiza prevederile programelor partidelor și platformele electorale ale actorilor politici care au acces în Parlament cu scopul de a previziona eventualitatea realizării unei reorganizări teritorial-administrative în Republica Moldova.

Principala metodă de colectare a datelor a fost analiza de conținut a programelor partidelor politice din Republica Moldova care au acces în Parlament după alegerile parlamentare anticipate. În procesul de cercetare un rol important i-a revenit metodei comparative prin care am stăruit asupra evidențierii trăsăturilor de asemănare sau deosebire în abordarea problemei studiate de programele partidelor politice examinate, comparația fiind o premisă importantă atât a generalizării teoretice cât și a deducțiilor făcute prin analogie [11, p. 17].

Rezultatele cercetării

Ordinea examinării programelor formațiunilor politice a fost determinată de numărul de mandate parlamentare acumulate în cadrul alegerilor parlamentare anticipate care au avut loc în Republica Moldova la 11 iulie 2021.

Programul PAS. În Programul Partidului politic „Partidul Acțiune și Solidaritate” (PAS) chiar în preambul se constată că societatea moldovenească trăiește de mult timp într-un sistem „construit de clasa politică actuală, care nu-i recompensează pe cei cinstiți, pe cei care muncesc și nu-i ajută pe cei care au nevoie de ajutor”. Acest sistem este conceput pentru a servi interesele anumitor oameni, în detrimentul binelui comun. Pornind de la această constatare se enunță viziunea PAS că sistemul „poate fi schimbat într-un timp relativ scurt, prin reforme autentice în fiecare sector, promovate și implementate de oameni competenți și integri”. În același timp, „această schimbare nu poate fi făcută fără supremația statului de drept și fără un sistem de justiție echitabil, care va garanta protecția și siguranța cetățeanului și care va nimici interesele obscure, oligarhia și cleptocrația”. Acest deziderat este declarat a fi punctul de plecare pentru realizarea viziunii PAS.

De rând cu edificarea unui sistem politic echilibrat și integru și a declanșării luptei cu corupția, în programul PAS este un capitol dedicat eficientizării administrației publice. Capitolul respectiv debutează cu constatarea că subordonarea instituțiilor publice intereselor unui grup de persoane a fost posibilă

„inclusiv din cauza faptului că serviciul public în Republica Moldova este slab”. Starea de „slăbiciune” a instituțiilor publice din Republica Moldova a fost generată de următoarele cauze: a) imixtiunea din partea politicului în politica de cadre, b) salariile mici, c) lipsa unei viziuni coerente de consolidare a serviciului public. În consecință sistemul de administrare publică este „foarte ineficient, costisitor, vulnerabil la corupție și incapabil să genereze soluții potrivite pentru problemele complexe cu care se confruntă țara”.

Drept soluție pentru depășirea situației se propune „promovarea meritocrației la toate nivelurile administrației publice”. Meritocrația, în viziunea PAS, este unul dintre pilonii de bază ai programului, angajarea, promovarea în funcții și motivarea persoanelor pe bază de performanțe fiind unica cale posibilă pentru edificarea unei administrații moderne. Promovarea principiului meritocrației va contribui la eficientizarea serviciului public prin reducerea numărului de instituții și de funcții și va „permite eliberarea resurselor necesare pentru o mai bună motivare a funcționarilor publici și pentru instruirea continuă a acestora”.

În programul PAS se constată că principalul motiv pentru care cetățeanul nu beneficiază de bunuri și servicii publice de calitate este „risipa banului public” care „este tratat drept banul nimănui, iar deciziile de alocare a resurselor financiare sunt, în multe cazuri, un rezultat fie al incompetenței, fie al corupției”. În aceste condiții, „simpla creștere a veniturilor la buget, fără responsabilizarea decidenților și optimizarea cheltuielilor, nu va rezolva problema risipei cronice de bani”.

Pentru redresarea situației în sectorul public PAS preconizează să realizeze o „reformă autentică a administrației publice centrale, care să permită aducerea și menținerea în sistem a specialiștilor de calitate care nu au și nu au avut niciodată probleme de integritate”. Se va reduce birocrăția la nivelul central și va „crește eficiența prin micșorarea numărului de instituții, a numărului funcțiilor de conducere și a numărului funcționarilor, acolo unde există rezerve, cu eliminarea, în primul rând, a celor angajați pe criterii politice”. Intuiesc că cei angajați în baza criteriilor politice vor fi înlocuiți cu funcționari angajați prin concurs în baza criteriilor meritocrației, declarat de PAS unul din pilonii esențiali ai programului.

La nivel local, PAS își propune să implementeze „reforma administrativ-teritorială împreună cu descentralizarea reală a puterii”. Programul însă nu oferă detalii referitor la reformă sau modalitatea de realizare a ei. În program doar se constată că „implementarea acestei reforme se va solda cu economii de sute de milioane de lei, bani care vor fi utilizați pentru creșterea calității serviciilor prestate de stat cetățenilor la nivel local și facilitarea accesului la acestea (investiții în infrastructură)”. Deduc că se conștientizează necesitatea reorga-

nizării teritorial-administrative a Republicii Moldova dar concepția, conținutul, modalitatea și termenele de realizare a reformei se vor elabora în viitor, sper unul previzibil.

Unul din principiile pe care îl va promova PAS în activitatea autorităților publice de la toate nivelurile de realizare a puterii publice va fi cel al transparenței și a e-Guvernării. Aceasta va permite „scoaterea corupției din umbră și eliminarea, una câte una, a schemelor de fraudare a banilor publici”.

Tot la capitolul gestionării corecte a banului public se mai preconizează realizarea următoarelor măsuri importante:

- a) reformarea sistemului de achiziții publice în scopul eliminării corupției, utilizării eficiente a resurselor financiare și asigurării unei concurențe cât mai largi pentru resursele canalizate prin sistemul de achiziții publice;
- b) urmare a analizei cheltuielilor publice în fiecare sector vor fi impuse măsuri de sporire a eficienței în funcție de indicatorii de impact;
- c) restructurarea fondurilor de dezvoltare finanțate din bani publici (Fondul Ecologic, Rutier, Dezvoltare Regională, Subvenții în Agricultură, Eficiență Energetică etc.) și asigurarea transparenței și corectitudinii în distribuirea acestor mijloace [6, pp. 12-13].

Programul PCRM. Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM) chiar în primul capitol al programului său intitulat „Valorile noastre” se autoidentifică drept un „partid al intereselor de perspectivă ale întregii societăți. Ale unei societăți în care diversitatea socială, națională și politică va asigura personalității libertatea opțiunii și condiții de afirmare”.

Actualii comuniști în viziunea PCRM „trebuie să se conștientizeze înainte de toate ca o mișcare de eliberare și ca o mișcare umanistă, care luptă fără compromis împotriva exploatării și a tuturor formelor de asuprire a omului, pentru eradicarea consecventă a sărăciei și nedreptății, pentru afirmarea hotărâtă a principiilor democrației și echității sociale”. Având în vedere aceste aserțiuni, comuniștii actuali se consideră a fi nu numai „o mișcare politică, ci și una științifică, care nu are dreptul să se închisteze în vreo teorie dată odată pentru totdeauna, ci este obligată, orientându-se spre valorile lor ideologice, să caute cutezător o explicație a trecutului, a prezentului și a viitorului în cadrul sistemului dialectic de cunoaștere materialistă a lumii, să continue și să dezvolte tradiția ideilor marxist-leniniste”.

După trecerea în revistă a moștenirii și a noilor contradicții ale timpurilor prezente, programul PCRM insistă asupra „strategiei făuririi”, în mod special asupra „modelului moldovenesc”. Descrierea modelului este anticipată de elogiile aduse experienței acumulate de PCRM în perioada aflării la guvernare. După cum rezultă din compartimentul respectiv al Programului PCRM, Republica Moldova

era până în anul 2001, anul în care au preluat guvernarea, o adevărată zonă a dezastrului social în care domina „modelului semifeudal de dominație, drapat cu lozinci ale liberalismului de piață, împărțășite formal, și cu demagogie pseudo-democratică”. PCRМ consideră că perioada aflării la guvernare demonstrează că anume comuniștii actuali sunt capabili să conducă eficient statul și să promoveze o politică de succes, bazată, înainte de toate, pe reperatele fundamentale ale ideologiei comuniste „înnoite”. În cazul Republicii Moldova, aceste repere și-au găsit expresia concretă în cinci sarcini programatice, care constituie strategia PCRМ pentru perspectiva imediată: 1) promovarea politicii investițiilor sociale crescânde și edificarea unui stat social; 2) crearea unui climat de afaceri favorabil și în afirmarea unei economii deschise, orientate spre inovare; 3) formarea unei „democrații multinivel”; 4) sporirea competitivității Republicii Moldova ca stat; 5) adoptarea pe termen lung a principiilor fundamentale ale securității Republicii Moldova: neutralitatea permanentă; integritatea teritorială și deschiderea pentru integrare.

Cea de-a patra sarcină a PCRМ dedicată sporirii competitivității Republicii Moldova ca stat abordează în mod tangențial și declarativ problema sistemului administrativ moldovenesc. Sporirea competitivității Republicii Moldova ca stat, în viziunea PCRМ, poate fi realizată prin următoarele măsuri/lozinci:

- a) „Debirocratizarea drastică, reducerea atribuțiilor și a împuternicirilor funcționarilor, crearea de impedimente reale pentru dezvoltarea corupției politice și economice cu sporirea, concomitentă, a exigențelor față de calitatea și profesionalismul aparatului de stat”;
- b) „Statul nu trebuie să fie o proprietate a funcționarului, el trebuie să fie o proprietate a întregii societăți”;
- c) „Schimbarea nivelului culturii administrative, sporirea nivelului de competență a administrației publice, corespunderea ei provocărilor cu care se confruntă astăzi țara” – ultima fiind declarată drept „una din principalele condiții ale competitivității statului moldovenesc” [8].

Referitor la organizarea teritorială a puterii locale sau de reformă / reorganizare a sistemului administrației publice locale în Programul PCRМ nu se vorbește. Deduc astfel că după realizarea „cu succes” a contrareformei din 2003 PCRМ consideră că sistemul organizării teritoriale a puterii publice subnaționale funcționează eficient și nu necesită a fi reorganizat sau reformat.

Programul Partidului Socialiștilor din Republica Moldova. Programul Partidului Socialiștilor din Republica Moldova (PSRM) adoptat la Congresul XII Extraordinar din 28 septembrie 2014 pornește de la constatarea că „experiența de construire a socialismului în Uniunea Sovietică a fost unică în felul ei”, societatea sovietică înregistrând pe parcursul celor șapte decenii de existență „succese remarcabile în diverse domenii ale vieții”.

Ulterior, în viziunea PSRM, democrația reprezentativă instaurată în Republica Moldova a degenerat într-un regim politico-oligarhic care a provocat o criză sistemică afectând toate sferele de bază ale vieții societății: 1. criza sistemului economic; 2. criza structurii de stat; 3. criza politicii externe; 4. criza identității naționale și a statalității naționale; 5. dezbinarea teritorială; 6. criza valorilor culturale; 7. criza demografică; 8. criza în sfera științei și învățământului; 9. accentuarea inegalității sociale și criza spirituală. Dar, fenomenul cel mai periculos generat de regimul politico-oligarhic este considerat de PSRM „agravarea amenințătoare a crizei spirituale”.

După enumerarea principiilor de care se ghidează PSRM în program sunt trasate direcțiile principale de activitate. Programul PSRM enunță fără echivoc opțiunea geopolitică a partidului: „Partidul Socialiștilor promovează cu insistență și consecvență vectorul de est, eurasiatic, al dezvoltării Moldovei”.

PSRM pledează în programul său și pentru „reintegrarea teritorială a țării”, restabilirea „spațiului unic” cu Transnistria fiind declarată „una din sarcinile prioritare ale partidului”. În acest sens PSRM a elaborat *Concepția principiilor de bază ale Federației Moldovenești*, implementarea căreia va fi realizată „prin intermediul organului legislativ al Republicii Moldova și cel al Transnistriei”. PSRM consideră că „doar federalizarea poate oferi Republicii Moldova șansa de a-și restabili integritatea teritorială și a-și recăpăta controlul asupra frontierelor de stat”. În calitate de subiect al preconizatei federații, potrivit viziunii socialiștilor, „Transnistria își va păstra toate atributele de autodeterminare”.

PSRM declară că optează pentru susținerea și dezvoltarea tuturor formelor de parteneriat social dintre putere și societatea civilă, transmiterea unui număr tot mai mare de competențe de la structurile puterii de stat către organizațiile și asociațiile obștești. Instituțiile de stat și cele obștești trebuie să funcționeze, potrivit prevederilor Programului PSRM, ca un „mecanism unic, bine pus la punct”, care să asigure excluderea oricăror cazuri de „reîmpărțire ilegală a proprietății, de corupție și de abuzuri administrative din partea funcționarilor”.

Puterea de nivel local este cea mai sigură și mai scurtă cale de soluționare a problemelor de importanță vitală ale populației. Anume la nivel local pot fi traduse plener în viață principiile democrației participative, consideră socialiștii autohtoni.

PSRM optează pentru introducerea în *Legea cu privire la administrarea publică locală* a unor prevederi care ar oferi consiliilor locale dreptul și posibilitatea reală de a reglementa o parte considerabilă a problemelor publice de interes local, gestionându-le în interesul populației locale, asumându-și deplina responsabilitate pentru soluționarea lor.

În redresarea situației create PSRM mizează foarte mult pe „înțelepciunea seculară, forța spirituală și energia edificatoare a poporului multinațional al Moldovei și a celor mai buni reprezentanți ai lui” [9].

Programul Partidul Șor. Programul Partidul Șor intitulat sugestiv *Schimbare pentru Moldova* debutează cu un enunț care relevă scopul principal al partidului politic condus de Ilan Șor: „schimbarea calitativă a situației social-economice și politice și construirea, în Republica Moldova, a unui stat al bunăstării sociale”. Astfel, statul pe care îl va construi partidul Șor, fiind unul social, va include, în mod prioritar următoarele dimensiuni: distribuirea echitabilă a bogăției, disciplina fiscală, solidaritatea socială, autonomia regională, o participare mai activă a statului în domeniul social și al economiei.

E lesne de observat că printre principalele elemente ale politicii partidului Șor privind edificarea statului social se află și autonomia regională. Dar, ulterior, în textul programului nu a fost dezvoltată teza privind sensul sintagmei „autonomia regională”. Dacă partidul Șor optează pentru instituirea unor regiuni cu un anumit grad de autonomie, atunci este inevitabilă reorganizarea modelului de organizare teritorială a puterii publice subnaționale existent și a mecanismului de repartizare a responsabilităților între nivelurile puterii publice din Republica Moldova. Probabil că modalitățile concrete de realizare a acestui important deziderat politic vor fi dezvoltate și aprofundate sau detaliate în programele/strategiile de guvernare, în cazul în care partidul Șor va governa independent sau în coaliții.

Este de remarcat și faptul că partidul Șor se declară ferm „în ceea ce privește păstrarea și consolidarea necondiționată a statalității moldovenești și neutralitatea sa militară” [7].

CONCLUZII

În rezultatul analizei de conținut a programelor partidelor politice parlamentare privind organizarea teritorială a puterii publice subnaționale din Republica Moldova au fost constatate următoarele:

- a) programele partidelor politice parlamentare din Republica Moldova nu conțin stipulări exprese privind necesitatea reorganizării teritoriale a puterii publice subnaționale;
- b) sunt conturate foarte vag problemele privind funcționalitatea sistemului autorităților puterii publice subnaționale;
- c) ambiguitatea formulărilor din programele partidelor politice privind funcționalitatea și dimensiunea teritorială a puterii publice subnaționale nu poate oferi un fundament politic, ideologic sau teoretic solid pentru realizarea unei reorganizări a sistemului existent de organizare teritorială a puterii publice subnaționale.

d) nu există premise plauzibile și nici voință politică pentru realizarea în anii următori a unei reorganizări/reformări teritoriale a puterii publice subnaționale temeinic argumentată și fundamentată teoretic.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Cornea S. Reorganizarea teritorială a puterii locale – imperativ al modernizării Republicii Moldova. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2019.
2. Cornea S. Introducere în politologie. Cahul: USC, 2008.
3. Hotărârea CEC cu privire la atribuirea mandatelor de deputat în Parlamentul Republicii Moldova și declararea candidaților supleanți potrivit rezultatelor alegerilor parlamentare anticipate din 11 iulie 2021 nr. 5181 din 19.07.2021. https://a.cec.md/ro/cu-privire-la-atribuirea-mandatelor-de-deputat-in-parlamentul-republicii-2751_99938.html (accesat la 12.08.2021).
4. Hotărârea CEC pentru aprobarea Raportului cu privire la rezultatele alegerilor parlamentare anticipate din 11 iulie 2021 nr. 5182 din 19.07.2021. https://a.cec.md/ro/pentru-aprobarea-raportului-cu-privire-la-rezultatele-alegerilor-parlamentare-an-2751_99939.html (accesat la 12.08.2021).
5. Muraru I., Tănăsescu S. Drept constituțional și instituții politice. Ediția a IX-a revăzută și completată. București: Lumina Lex, 2001.
6. Programul Partidului politic „Partidul Acțiune și Solidaritate”. <https://un-paspentru.md/wp-content/uploads/2020/08/Program-PAS.pdf> (accesat la 11.08.2021).
7. Programul Partidului Șor. <http://www.e-democracy.md/parties/mrr/> (accesat la 17.08.2021).
8. Programul PCRM. <http://www.e-democracy.md/parties/pcrm/> (accesat la 15.08.2021).
9. Programul PSRM adoptat la Congresul XII Extraordinar din 28 septembrie 2014. <http://www.e-democracy.md/parties/psmpr/> (accesat la 17.08.2021).
10. Rezultatele alegerilor parlamentare anticipate din 25 februarie 2001. <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/2001/results/> (accesat la 15.08.2021).
11. Șaptefrați T. Metode de cercetare în administrația publică. In: Teoria și practica administrării publice. 23 mai 2014, Chișinău. Chișinău: AAP, 2014, pp. 16-18.

**EVOLUȚIA AFIRMĂRII INTERNAȚIONALE
A REPUBLICII MOLDOVA
PRIN PRISMA ACTIVITĂȚII PARTIDELOR POLITICE**

**THE EVOLUTION OF THE INTERNATIONAL STATEMENT
OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA THROUGH THE PRISM
OF THE ACTIVITY OF POLITICAL PARTIES**

DIACON Maria,
*doctor în științe politice, cercetător științific coordonator
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice,*

Summary

Organizations with a global and regional vocation, UN, NATO, OSCE, remain an important platform for promoting national objectives abroad, objectives expressed through European integration, strengthening sovereignty and independence, democratization and modernization, restoring territorial integrity. Membership in international organizations is responsible for perceiving and assuming issues with impact, building the favorable context for promoting the national interest and the strategic exercise of foreign policy through cooperation with partner states.

Key-words: *political parties, political programs, international cooperation, regional cooperation, European integration, neutrality.*

În contextul dezvoltării și relansării relațiilor internaționale, Republica Moldova își edifică statutul pe plan extern în conformitate cu transformările structurale ale sistemului internațional din perioada postrăzboi rece. Din analiza literaturii de specialitate și a practicii de cooperare multilaterală deducem că rolul și locul Republicii Moldova este determinat de doi factori edificatori: intern, redat prin poziția autorităților față de conținutul relațiilor internaționale, direcția vectorului politicii externe înscrise în programe guvernamentale și documentele partidelor politice, precum și prin configurarea opțiunilor strategice de cooperare în areal subregional, european și mondial; extern, determinat de conjunctura internațională dominantă, de crizele economice, instabilitatea politică, nivelul dezvoltării statelor și de relațiile bilaterale sau multilaterale consfințite prin acorduri de cooperare. V. Arhiliuc a menționat că aceste relații pot să cuprindă concomitent toate aspectele vieții sociale sau doar câteva, fiind marcate de un caracter politic, economic, tehnico-științific sau cultural [1, p.8].

Politica externă a Republicii Moldova se caracterizează prin influența ambilor factori, aceștia fiind evaluați prin implicații și consecințe, iar obținerea independenței, recunoașterea internațională și perspectivele de consolidare a

pozițiilor pe arena mondială au determinat autoritățile să demareze și să intensifice dialogul bilateral și multilateral în vederea aprofundării cooperării la diferit nivel și pe sectoare multiaspectuale, evidențiindu-se, astfel, realizările și controversele. Obținerea statutului de subiect al dreptului internațional a constituit un pretext fără precedent pentru partidele politice din fiecare legislatură de a formula prevederi de politică externă în conformitate cu împrejurările politice, reieșind din amplificarea proceselor de cooperare, inclusiv pe filiera europeană, dar și spre structuri internaționale care să asigure o dezvoltare strategică și durabilă. Vom reliefa în această ordine de idei traseul de evoluție al prevederilor programatice de politică externă prin marcarea anumitor delimitări temporale, punctând asupra formalizării juridice a suveranității și independenței, acțiune vitală pentru definirea formatului de cooperare cu entitățile dreptului internațional; stabilirea relațiilor diplomatice cu statele lumii prin asumarea promovării intereselor comune și prin reprezentarea națiunii la cel mai înalt nivel; amplasarea țării în sistemul relațiilor internaționale, indicându-se capacitatea partenerilor externi de a adopta și a promova sistemul de valori general-umane în detrimentul conflictelor și a situațiilor de criză, generate de nerespectarea acordurilor de parteneriat și cooperare.

În ultima perioadă actorii politici cu pondere, originari din partidele politice care au acces la guvernare datorită convingerilor programatice complexe sau altor factori, inclusiv de politică externă, repun în discuție problema neutralității autoprocimate a statului, situație explicată prin incertitudinea conceptuală a vectorului politic prioritar-strategic promovat în relațiile internaționale și drept rezultat, balansarea între două opțiuni geopolitice: dimensiunea europeană, prezentă prin blocul integraționist economico-politic al Uniunii Europene și cel politico-militar al Organizației Tratatului Atlanticului de Nord și dimensiunea eurasiatică, a cărei exponente sunt exprimate prin mai multe idei de proiecte, cele mai concludente fiind din punct de vedere comercial-economic Uniunea Vamală, iar sub aspect politico-militar se evidențiază Organizația Tratatului de Apărare Colectivă. Luând act de condițiile prioritar stabilite la nivel național de cooperare internațională și conținutul prevederilor programatice de politică externă exprimate de partidele aflate la guvernare în ultimii ani, Republica Moldova încă nu se dovedește a fi în măsură a afirma clar și definitiv poziția sa asupra statutului de neutralitate și implicațiile pe care le comportă, adesea fiind făcute trimiteri la statele europene ca Elveția, Austria sau Finlanda. Aceste state au reușit într-adevăr să demonstreze capacitate înaltă de dezvoltare internă și cooperare eficientă în relațiile cu partenerii externi, însă nu s-a demonstrat că rezultatele obținute ar fi în exclusivitate consecințe ale aplicării neutralității.

Pentru a evalua dimensiunea relațiilor dintre Republica Moldova și NATO vom înainta în cercetare prin prezentarea succintă a acțiunilor de inițiere și dezvoltare a raportului de parteneriat și vom sintetiza prevederile programatice care au determinat unele succese externe pe filierile militară și nemilitară de cooperare. În acest context vom menționa că după declararea independenței, primele contacte ale Republicii Moldova pe plan internațional au fost stabilite cu Alianța Nord-Atlantică la 20 decembrie 1991, la Bruxelles, unde a avut loc reuniunea Consiliului de Cooperare Nord-Atlantică (CCNA), cu scopul de a institui un organism permanent de consultări între adversarii de altă dată în problemele securității europene [2]. Evoluția relațiilor multilaterale a cunoscut o dezvoltare prin semnarea la 16 martie 1994 a Documentului-cadru al Programului Parteneriatul pentru Pace (PpP), acțiune consfințită prin implementarea proiectelor de cercetare și, nu în ultimul rând, prin adoptarea de către Guvern la 24 mai 2006 a Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO (IPAP), care marchează o etapă nouă a cooperării dintre părți.

Prin aderarea la Parteneriatul pentru Pace, Republica Moldova a demonstrat dezideratul de a se angaja în procesul de edificare a noului sistem de securitate comună pe continent, susținând ideea că statele europene pot asigura pacea și securitatea prin cooperare și mai puțin prin conflict deschis, manifestând un interes deosebit față de identificarea soluțiilor comune pentru probleme comune. Din altă perspectivă, dacă PpP are un caracter general și poate fi, așa cum consideră A. Roșca, garanția consolidării securității și stabilității pe continent, deoarece participarea la Program va crea condiții de securitate și îmbunătățire a capacităților defensive, atunci IPAP deține caracter individual, destinat sistematizării relațiilor de intensificare a dialogului și consultărilor între Parteneri și Alianță la nivel interstatal și interministerial [3]. Notăm că ambele programe au contribuit la consolidarea poziției Republicii Moldova în plan internațional, în condițiile că autoritățile naționale s-au angajat să asigure implementarea prevederilor, sprijinind dezvoltarea societății democratice, respectarea principiilor și normelor dreptului internațional public, nerecurgerea la forță sau la amenințarea cu forța, respectarea frontierelor existente și aplanarea conflictelor pe cale pașnică. În acest context, P. Varzari și V.Varzari precizează că potrivit prevederilor IPAP, obiectivele strategice ale Republicii Moldova în elaborarea politicii externe sunt racordate la înfăptuirea integrării europene și intensificarea dialogului pentru aprofundarea relațiilor cu structurile euro-atlantice [4, p.180]. În altă ordine de idei, cu referire la acest spațiu, autorii notează că obiectivele Alianței și ale Uniunii Europene de a promova propriile standarde înalte în raport cu Republica Moldova depinde nu atât de dorința și acțiunile interne în direcția colaborării cu forurile occidentale, cât

de aranjamentele consensuale ale partenerilor din vest, dar și din est. V. Saca și V. Ciobanu subliniază că extinderea Uniunii Europene spre Est și obținerea statutului de țară-vecină de către Republica Moldova, motivează Occidentul să monitorizeze stabilitatea militară, politică și economică în regiune [5, p.104]. Argumentarea acestei idei se regăsește și în supozițiile expuse de D. Dungaciu, care susține că „nici o țară din spațiul răsăritean nu s-a integrat în Uniunea Europeană fără aderarea la NATO, iar schimbarea puterii de la Chișinău survenite după alegerile parlamentare din anul 2009 și aducerea la putere a trei partide, PDM, PLDM și PL, care militează programatic pentru renunțarea la neutralitate și apropierea de NATO nu înseamnă deloc integrare imediată, înseamnă însă că opțiunea pentru cea mai mare alianță politico-militară din lume poate fi discutată într-un cadru favorabil” [6, p.5]. Totodată, A. Vershbow, Secretarul General adjunct al Organizației Atlanticului de Nord, a susținut că integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană și relația cu Alianța Nord Atlantică sunt lucruri separate, însă semnarea Acordului de Asociere nu presupune deloc pierderea neutralității, ci apropierea de NATO [7]. Referindu-ne la supozițiile lui D. Dungaciu, notăm că deja pentru alegerile din 30 noiembrie 2014 PDM a schimbat viziunea politică asupra relațiilor cu instituția nord-atlantică, optând pentru menținerea statutului de neutralitate și consolidarea relațiilor cu partenerii strategici din Est, dar și din Vest, „atâta timp cât nu contravin intereselor statului” [8].

Din analiza literaturii de specialitate și din practica statelor europene post-socialiste integrate pe dimensiunea politico-militară putem conchide că apropierea de Alianța Nord-Atlantică ar putea în anumită măsură să contribuie la consolidarea pozițiilor Republicii Moldova pe arena subregională din Europa de Est, dar trebuie de calculat și pericolele din partea unui actor major, Federația Rusă, deloc neglijabile în condițiile actuale marcate de tentative de redimensionare a arhitecturii de securitate postrăzboi rece. În încercarea de a trasa câteva argumente în favoarea/defavoarea aderării Republicii Moldova la NATO formulăm următoarele supoziții, deși contextul geopolitic este diferit:

- statutul de neutralitate permanentă asumat unilateral practic n-a fost respectat niciodată, dat fiind că staționarea trupelor străine în limitele hotarelor stabilite și recunoscute contravine substanțial prevederilor constituționale, iar dificultățile în identificarea soluțiilor conflictului din raioanele de est se dovedește a fi răspunsul politic la această instituție de drept;

- în contextul abordării statutului de neutralitate ca item important în formularea obiectivelor de politică externă, problema conflictului transnistrean trebuie tratată cu multă delicatețe, dat fiind că influența Rusiei în subregiune afectează stabilitatea internă și externă a statelor, cazul Ucrainei este unul elocvent. În acest sens, chiar dacă autoritățile naționale vor conveni univoc

asupra posibilității și necesității de aderare la NATO, Federația Rusă va interveni prin toate mijloacele disponibile pentru a stagna procesul, invocând „apărarea intereselor cetățenilor filoruși din teritoriu, deoarece apropierea de structurile euro-atlantice contravine intereselor lor”.

– asigurarea suveranității, securității naționale și modernizării social-politice poate fi realizată prin evaluarea statutului de neutralitate abordat prin prisma avantajelor și dezavantajelor, apropierea și aprofundarea relațiilor cu Alianța Nord-Atlantică trebuie să devină o prioritate strategică asumată de politică externă, fundamentată și promovată la nivel de stat, partidelor politice revenindu-le un rol de importanță incontestabilă.

Cu privire la neutralitate, stipulată expres în Constituție, A. Burian se întreabă retoric dacă „va reuși Republica Moldova să rămână în continuare stat neutru?”, afirmând că, „juducând după toate aparențele, se pare că nu-și va putea păstra neutralitatea, deoarece prezintă un punct strategic pentru fiecare opo-nent [9, p.74], Uniunea Europeană și Tratatul Atlanticului de Nord, pe de o parte și Rusia, de altă parte. Subliniem că deși marile puteri deseori evită interesele statelor mici, orientarea vectorului politicii externe spre Alianță poate constitui un argument pentru re poziționarea Republicii Moldova în zona de influență a Vestului geopolitic.

Analiza evoluției relațiilor dintre Republica Moldova și NATO evidențiază că acestea au fost lansate în afara prevederilor programatice de politică externă ale partidelor de guvernare: deși primele alegeri democratice au avut loc în 1990, nu s-a format un Guvern pe bază partinică, ci mai degrabă unul tehnocrat, cu o doză enormă de amatorism, lipsă de profesionalism. Colaborarea euroatlantică a devenit un obiectiv inclus în programele și platformele partidelor mai târziu, cu precădere ale celor poziționate la centru-dreapta și dreapta axei politice, determinând substanțial poziția autorităților de a iniția acțiuni concrete în vederea apropierii de Organizația Nord-Atlantică. De fapt, după scrutinul din 25 februarie 1994, Președintele M. Snegur a semnat Programul Parteneriatului pentru Pace, deși la alegeri victoria a fost reputată de concurenți electorali antiNATO [10].

O trecere în revistă a viziunilor programatice cu privire la parteneriatul moldo-atlantic și a statutului de neutralitate poate fi prezentată prin analiza platformelor electorale ale partidelor politice care au acces în legislatura a XX-a. În ordinea reliefată de idei, PCRM a optat pentru consolidarea statutului de neutralitate prin crearea condițiilor de realizare a integrității teritoriale și unității civice. Programatic, partidul tindea spre asigurarea raporturilor juridice echitabile cu România, consolidarea parteneriatului cu Ucraina și a relațiilor strategice cu Federația Rusă, ca sarcină primordială a politicii externe a Republicii Moldova. Din lista obiectivelor politicii externe asumate observăm că PCRM nu urmărea

amplificarea relațiilor euroatlantice, chiar dacă IPAP a fost adoptat sub egida guvernării comuniste, este evidentă opțiunea programatică pentru consolidarea statutului de neutralitate și a relațiilor cu partenerii din est [11].

PSRM a pronunțat cu toată fermitatea opțiunea pentru păstrarea neutralității, declarând că „actuala guvernare este gata să dea tineretul nostru pe mâinile NATO și să-i implice în conflicte militare străine. Uniunea Vamală este garanția păcii” [12, p.3].

PDM a menționat în platforma electorală convingerea că statul nu trebuie să caute parteneri externi în detrimentul cuiva, deoarece relațiile consolidate comune sunt în măsură să ofere Republicii Moldova posibilitatea de a se afirma în calitate de participant activ și de încredere la dialogul politic internațional [8]. Analizând conținutul prevederilor programatice concluzionăm că neutralitatea Republicii Moldova nu este pur și simplu o obligație constituțională, care necesită doar respectare, ci reprezintă o necesitate în contextul identificării soluțiilor pașnice durabile în interesul cetățenilor săi și soluționării conflictului transnistrean. În acest sens, dezideratul de a trăi într-o țară reîntregită, fără prezență militară străină, ar fi putut fi realizat, potrivit platformei electorale a democraților, ținând cont de realitățile geopolitice regionale, dar și prin menținerea, consolidarea și recunoașterea internațională a statutului de neutralitate. PDM a optat programatic pentru respectarea normei constituționale înscrise și consolidarea relațiilor de parteneriat pe arena mondială, evitând înfăptuirea intereselor geopolitice ale marilor puteri prin implicarea direcției de politică externă a Republicii Moldova ca mecanism de antrenare în anumite structuri.

PLDM în comparație cu PCRM și PDM, a susținut fără rezerve participarea activă a Republicii Moldova în cadrul Parteneriatului pentru Pace și realizarea Planului Individual al Parteneriatului din mai multe considerente, unul dintre care a vizat ridicarea gradului de profesionalism al structurilor sectorului de securitate și apărare prin modernizare și democratizare. Programatic, partidul a optat pentru participarea Republicii Moldova la operațiunile internaționale de menținere a păcii sub egida Uniunii Europene, Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa și Organizația Națiunilor Unite, consolidarea procesului de integrare europeană și a perspectivei internaționale, contractând proiecte de cooperare comună în domeniile economic, social, de securitate și inovațional [13].

PL a fost cel mai convins exeget al integrării euroatlantice a Republicii Moldova. Și-a propus programatic implementarea IPAP în format actualizat, asigurând populația cu informație veridică privind importanța organizației în procesul de democratizare a statului și a indispensabilității ei în procesul de integrare europeană [14]. Precizăm că PL a fost singurul partid care a optat în manieră publică pentru examinarea, în perspectivă scurtă și medie, a inițierii

negocierilor pe marginea Foii de Parcurș pentru aderarea Republicii Moldova la Tratatul Atlanticului de Nord.

În vederea realizării acestei prevederi, liberalii au pledat pentru elaborarea și adoptarea unei noi legi supreme a Republicii Moldova, care ar fi asigurat excluderea neutralității prevăzută de art. 11 al textului actual, întrucât împiedică aderarea Republicii Moldova la Organizația Nord-Atlantică. Analiza binomului prevederi programatice – realizări în relațiile Republicii Moldova cu Alianța Nord-Atlantică permite identificarea unor deficiențe exprimate prin faptul că la alegerile din 2010 PL opta programatic pentru semnarea Parteneriatului strategic cu SUA [15, p.15], pe când la scrutinul parlamentar din 2014 milita în favoarea integrării euroatlantice. Până în prezent Republica Moldova nu a semnat un asemenea document, deși relațiile moldo-americane au avut un caracter dinamic în perioada 2010–2014, Statele Unite oferind suport financiar de circa 300 milioane de dolari pentru reformarea economică, a sectorului justiției și promovarea integrării europene. Criza politică generată de prevalarea intereselor personale și partinice, exprimate prin dualitatea vectorilor politici a conturat stagnări masive în obținerea rezultatelor programate. Aderarea la NATO nu s-a regăsit în Programul de activitate al Guvernului Streleț (2015-2016), PL, în acest caz, a dat dovadă de maturitate politică, înțelegând oportunitățile imediate de soluționat. [16]

Însă pe dimensiunea implementării IPAP actualizat și ulterior prelungit, PL a susținut constant cooperarea cu Organizația Nord-Atlantică pe dimensiunea umanitară, axându-se, în special, pe proiectele de distrugere a pesticidelor și depășirea provocărilor la adresa păcii și stabilității în Europa. În 2014, Republica Moldova a contribuit cu participarea a 41 de militari la misiunea KFOR din Kosovo, condusă de NATO sub autoritatea Consiliului de Securitatea al ONU [17].

Realizând o concluzie provizorie ce ține de poziția partidelor reprezentative față de relațiile Republicii Moldova cu Alianța Nord-Atlantică, subliniem că deși în campania electorală din 2010 majoritatea partidelor optau insistent doar pentru cooperare la nivel de menținere a păcii și securității, în contextul provocărilor conflictuale din Ucraina, pentru alegerile din noiembrie 2014 unele dintre acestea și-au revăzut conținutul programatic și au lansat apeluri de apropiere față de NATO, fapt care vine să sprijine revizuirea Constituției pe problema statutului de neutralitate a Republicii Moldova.

Din perspectiva cooperării determinată de domeniul securității în arealul subregional, luându-se act de conflictul din raioanele de est, relațiile Republicii Moldova cu partenerii externi au căpătat contur prin aderarea la Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa la 30 ianuarie 1992, și ca urmare, la 26 februarie, a fost semnat Actul Final de la Helsinki [18]. Ca parte a procesu-

lui de instituționalizare, denumirea structurii Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa a fost schimbată în Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa, în cadrul reuniunii șefilor de stat și de guverne la summit-ul de la Budapesta din 1994 [19]. Din momentul aderării, statul a beneficiat de susținere permanentă din partea Organizației, fiind unica instituție internațională implicată plenar în reglementarea conflictului din raioanele de est. În contextul susținerii eforturilor de identificare a soluțiilor pașnice în reglementarea conflictelor, la 4 februarie 1993 a fost instituționalizată Misiunea CSCE în Republica Moldova, iar potrivit opiniei V.Arhiliuc, reieșind din conținutul mandatului său, Misiunea îndeplinește trei funcții strategice: de peace-making, peace-keeping și peace-building. În materie de peace-making, Misiunii îi revine sarcina de a acorda asistență părților pentru a negocia o formulă de definitivare a statutului Transnistriei în cadrul Republicii Moldova și susținerea negocierii acordului privind retragerea ordonată și completă a forțelor armate străine de pe teritoriul său. Prin peace-keeping, Misiunea efectuează observații și procesează informații militare și de altă natură cu privire la situația din regiune și anchetarea incidentelor survenite în teritoriu. (Vom menționa că îndeplinirea acestei sarcini practic este imposibilă fără implicarea Comisiei Unificate de Control, fiind abilitată cu rolul de a supraveghea forțele pacificatoare). În materie de peace-building, Misiunea se axează pe furnizarea serviciilor consultative cu privire la drepturile omului, minoritățile naționale și evoluția spre democrație, eficientizând formarea statului de drept în Republica Moldova [20, p.122].

Evaluarea semnificației Misiunii OSCE în vederea determinării situației Republicii Moldova în arealul geopolitic est-european denotă că Organizația formulează un context mai larg de discuții pe marginea conflictului din raioanele de est cu partenerii externi, dispune de experiență de participare în procesul de soluționare a conflictelor pe care le gestionează prin participarea grupurilor de experți, iar gradul de eficacitate rămâne o problemă complexă, dat fiind că rezultatele se află sub așteptări. Principalele direcții de cooperare ale autorităților naționale cu această organizație vizează activitatea de mediator, inclusiv prin organizarea negocierilor și elaborarea proiectelor de documente politice și militare; informarea comunității internaționale despre rezultatele procesului de identificare a soluțiilor conflictului transnistrean; democratizarea și dezvoltarea societății civile, mai ales în raioanele de est.

Importanța organizației pentru identificarea și implementarea unor soluții ce țin de activitatea pe care o îndeplinește poate fi degajată și din conținutul prevederilor programatice și al platformelor electorale ale unor partide politice. Astfel, prevederea electorală care a urmărit consolidarea poziției Republicii Moldova în contextul colaborării cu OSCE și alte structuri internaționale a

fost menționată expres în platforma PLDM: „OSCE deține un rol important în soluționarea conflictului transnistrean și respectarea tratatelor internaționale în domeniul armamentelor. Totodată, rolul organizației se află într-o continuă descreștere, motiv pentru care partidul își propune să susțină procesul de reformare și de eficientizare a OSCE, dar, în același timp, va recurge la identificarea altor metode mai eficiente de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova, de exemplu, prin intermediul unui parteneriat euro-atlantic” [21]. Notăm că Misiunea OSCE în Republica Moldova s-a implicat activ și în procesul de monitorizare internațională a alegerilor parlamentare și locale, solicitând asigurarea transparenței și mediului democratic necesar pentru desfășurarea corectă a exercițiului electoral, în conformitate cu principiile și standardele europene. Însă, obiectivul major al Misiunii Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa din Republica Moldova rezidă în a asigura integritatea teritorială și a elabora statutul juridic special al raioanelor de est.

În analiza raportului dintre prevederile de politică externă și poziția Republicii Moldova pe arena mondială un rol deosebit de important îl atribuim aderării la Organizația Națiunilor Unite, la 2 martie 1992, prin adoptarea de Adunarea Generală a Rezoluției A/RES/46/223 [22], eveniment care s-a produs într-un context cu democrație fragilă și situație internă marcată de criza din raioanele de est. Vom sublinia că aderarea Republicii Moldova la Organizația Națiunilor Unite nu s-a dovedit a fi rezultatul implementării obiectivelor electorale, ci dimpotrivă, după aderare, autorii programelor și platformelor electorale au preluat această realizare și au plasat-o la capitolul politică externă, pentru a garanta continuitate proceselor de cooperare multilaterală.

Republica Moldova acordă importanță deosebită relațiilor cu instituțiile ONU, care, la rândul lor, au reușit să exercite un anumit rol, mai degrabă modest, dar important în promovarea democrației și drepturilor omului. Angajarea în menținerea păcii și securității internaționale, prin promovarea dialogului în identificarea soluțiilor conflictului raioanelor de est, dezvoltarea economică și socială, respectarea principiilor dreptului internațional și supremației legii constituie argumentul pentru care sunt menținute relații strânse cu structurile specializate ale ONU. Un rol semnificativ în promovarea intereselor și priorităților naționale revine misiunilor acreditate pe lângă Organizație și Oficiilor sale [23]. Vom nota, de asemenea, că Reprezentanța Republicii Moldova pe lângă ONU și-a adus aportul la alegerea candidaturii statului în diverse organe electivă din sistemul Națiunilor Unite, motivând inițierea și participarea cu regularitate a militarilor Armatei Naționale la operațiunile de menținere a păcii. Gh. Căldare și S. Velicico menționează că prin acest act de colaborare s-a reușit extinderea relațiilor bilaterale cu mai multe state implicate în astfel de misiuni, iar

ONU reprezintă fundamentul politicii externe a Republicii Moldova [24, p.156]. Pentru a putea promova și consolida relațiile multilaterale, Republica Moldova s-a implicat în activități și proiecte urmărind să beneficieze de oportunitățile de afaceri, inclusiv prin organizarea zilelor și săptămânilor internaționale prevăzute în agenda ONU, participarea în activitatea structurilor electivă ale Organizației. În sensul reliefat de idei, prin domeniile de cooperare la care pot lua parte autoritățile naționale își propun să însușească experiența statelor partener pentru a asigura promovarea valorilor democratice și a elabora propriul mecanism de dezvoltare economică, politică și socială, angajându-se să susțină eforturile programelor de asistență în abordarea și soluționarea problemelor globale stringente, contribuind la afirmarea sa pe arena internațională și la consolidarea independenței și suveranității proprii. În acest context, D. Popescu face o trecere în revistă a celor mai importante comitete și consilii ONU în care Republica Moldova desfășoară activități în vederea dezvoltării și promovării interesului național, menționând: Comitetul pentru Informații, Comitetul Special pentru Operațiuni de Menținere a Păcii, Consiliul Economic și Social, Comisia pentru Dezvoltare Socială, Comitetul pentru Programe și Coordonare. De asemenea, Republica Moldova a devenit membru în instituții specializate ca Fondul Monetar Internațional (FMI), Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BIRD), Organizația Mondială a Sănătății (OMS), Agenția Internațională pentru Energia Atomică (AIEA), Organizația Națiunilor Unite pentru Educație Știință și Cultură (UNESCO) precum și Organizația Mondială a Comerțului [25, p.11]. Subliniem că apartenența la structurile specializate asigură accesul la unele mecanisme și programe de asistență, inclusiv financiară și tehnologică în dezvoltarea comerțului prin contractarea preferințelor tarifare, a creditelor avantajoase și promovarea cooperării economice.

Deși participarea Republicii Moldova în cadrul ONU comportă beneficii atât pe plan intern, cât și extern, considerăm necesar de a nota că pe parcursul activităților de parteneriat s-au evidențiat și anumite carențe, care, incontestabil, afectează eficiența procesului reprezentativ al statului la cel mai înalt nivel internațional. În acest context delimităm necesitatea suplirii personalului calificat în cadrul Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene și în oficiile externe, pentru a contribui la depășirea crizei experților în domeniu, fapt care complică dialogul cu înalții reprezentanți de pe lângă organizațiile internaționale în ansamblu. Alt domeniu sensibil îl reprezintă lipsa școlii naționale specializate în arta negocierii, iar incapacitatea statului de a achita în termenii stabiliți cota financiară de participare îi afectează imaginea în exterior, însă prima problemă este, incontestabil, mai gravă.

Cel mai recent scrutin electoral din 11 iulie 2021, a reconfirmat poziția Republicii Moldova pe arena internațională. Deși partidul politic Șor nu face nici o referire la direcția vectorului de dezvoltare și cooperare a țării pe plan internațional [26], Partidul Socialiștilor din Republica Moldova și Partidul Comuniștilor, uniți în Blocul Electoral al Comuniștilor și Socialiștilor, se pronunță pentru statalitatea și independența țării. Conform programelor politice, partidele vor depune toate eforturile pentru a consolida identitatea moldovenească și a construi o națiune civică multietnică, pentru a educa generația tânără în spiritul patriotismului și al reciprocității interetnice, respectării istoriei, culturii, valorilor spirituale și familiale ale poporului moldovenesc. Socialiștii și comuniștii se pronunță pentru exercitarea suveranității naționale autentice și a puterii poporului prin intermediul organelor sale reprezentative, definite în Constituția Republicii Moldova. Ei pledează pentru păstrarea independenței Republicii Moldova și pledează pentru modificarea Constituției astfel ca să nu fie permisă desfășurarea referendumului pentru lichidarea independenței Republicii Moldova. Se pronunță unanim pentru limitarea prin lege a activității partidelor și mișcărilor ce pledează pentru lichidarea independenței Republicii Moldova. De asemenea ei se pronunță pentru limitarea influenței agenților străini asupra politicii țării, urmând exemplul țărilor democratice, inclusiv a SUA, Federației Ruse și Uniunii Europene și pledează pentru neutralitatea permanentă a Moldovei, în conformitate cu Constituția Republicii Moldova. Socialiștii consideră necesară adoptarea rezoluției Adunării Generale ONU privind recunoașterea și respectarea neutralității permanente a Republicii Moldova (după precedentul altor țări) și a Acordului cu marile puteri privind garanțiile de neutralitate permanentă a Republicii Moldova. Ei se pronunță categoric împotriva implicării militarilor moldoveni în operațiuni militare sub egida oricărui blocuri militare și vor solicita aderarea Republicii Moldova la Mișcarea de Nealinere – o organizație internațională cu autoritate, care întrunește peste 120 de țări ale lumii pe principiile neparticipării la blocurile militare. [27]

Membrii Partidului Politic Acțiune și Solidaritate PAS, menționează în programul politic, la capitolul politicii externe, că geopolitica poate fi transformată într-un instrument de îmbunătățire a bunăstării cetățenilor, în primul rând, prin diplomația economică, orientată spre creșterea investițiilor și promovarea comerțului extern, ceea ce va contribui la crearea locurilor de muncă și la creșterea calității vieții oamenilor. Obiectivul principal al partidului este construirea unei țări europene nu prin declarații, ci prin schimbări reale. Ei asigură implementarea calitativă a Acordului de asociere spre a construi instituții pe potrivă celor din țările europene, care să funcționeze în interesul cetățenilor, în vederea implementării unor standarde înalte pe toate segmentele. Se va

urmări consolidarea relațiile cu România, pornind de la afinitățile culturale și istorice și interesele economice ale celor două state. Prin aceasta se urmărește obținerea sprijinului României, în calitate de țară membră a Uniunii Europene, în procesul de integrare europeană. Membrii partidului pledează pentru realizarea proiectelor comune în diverse domenii, orientate în special către stimularea comerțului și investițiilor, asigurarea securității energetice prin interconectarea conductelor de gaze naturale și a rețelelor electrice la cele ale UE, armonizarea legislației naționale la acquis-ul comunitar, rezolvarea unui șir de probleme ce țin de protecția mediului, promovarea turismului, promovarea energiei regenerabile, dezvoltarea proiectelor comune în domeniul educației și culturii. conform programului, vor fi consolidate relațiile de bună vecinătate cu Ucraina prin cooperare transfrontalieră, comerț și investiții, preluare de bune practici, colaborare eficientă, pentru a demonta rețelele de corupție din regiune, Republica Moldova fiind doar o verigă din lanțul crimei organizate din zonă. Extinderea relațiilor de cooperare este importantă și în vederea identificării soluțiilor pentru diferendul transnistrean. Partidul optează pentru dezvoltarea dialogul strategic moldo-american în vederea atingerii unui parteneriat strategic cu SUA. Pe segmentul cooperării cu Rusia, membrii partidului promit asigurarea relațiilor normale, neconflictuale, în baza intereselor comune în domeniul comerțului, investițiilor, liberei circulații și legăturilor culturale. [28]

În concluzie menționăm că organizațiile cu vocație globală și regională, ONU, NATO, OSCE, rămân o platformă importantă pentru promovarea obiectivelor naționale în exterior, obiective exprimate prin integrarea europeană, consolidarea suveranității și a independenței, democratizarea și modernizarea, restabilirea integrității teritoriale. Statutul de membru în organizații internaționale responsabilizează în perceperea și asumarea problemelor cu impact, edificând contextul favorabil de promovare a interesului național și exercitarea strategică a politicii externe prin cooperarea cu statele partenere.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Relațiile Republica Moldova – NATO. În: <http://www.mfa.gov.md/nato-md/> (vizitat la 24.12.1013).
2. Interviu cu directorul de programe al Centrului de Informare și Documentare privind NATO din Republica Moldova A. Roșca // „Flux”, 2007, nr.26, 29 iunie.
3. Varzari Pantelimon. Varzari Vitalie. Consolidarea securității naționale a Republicii Moldova prin prisma colaborării cu Organizația Atlanticului de Nord. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Chișinău: CE USM, 2007, nr. 4, p. 173-188.

4. Saca Victor. Ciobanu Vlada. Republica Moldova între civilizația estică și cea vestică în contextul intereselor geopolitice. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Chișinău: CE USM, 2007, nr.3, p. 96-110.
5. Dungaciu Dan. Dilema de securitate la frontiera euroatlantică – Republica Moldova: pro și contra NATO. În: Revista de Științe Politice și Relații Internaționale. 2010, nr. 2, p. 5-16.
6. Declarația secretarului adjunct a NATO. http://www.publika.md/secretarul-general-adjunct-al-nato--vrem-o-cooperare-intensa-cu-moldova_1923971.html (vizitat la 14.05.2014).
7. Platforma electorală a Partidului Democrat din Moldova Prosperitate pentru oamenii Moldovei – acum, aici, acasă. <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2014/electoral-program-pdm-2014-ro.pdf> (Vizitat la 17.07.2015).
8. Burian Alexandru. Geopolitica lumii contemporane. Chișinău: CEP USM, 2008, 302 p.
9. Alegerile parlamentare anticipate în Moldova din 27 februarie 1994. <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/1994/> (Vizitat la 17.07.2015).
10. Alegeri parlamentare în Moldova din 30 noiembrie 2014. Programul electoral al Partidului Comuniștilor din Republica Moldova. Doar PCR! Doar Voronin! <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2014/electoral-program-pcrm-2014-ro.pdf> (Vizitat la 17.07.2015).
11. Popușoi Mihai. Analiza comparativă a opțiunilor de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova în contextul agresiunii ruse în Ucraina. <http://www.ape.md/lib.php?l=ro&idc=152> (Vizitat la 17.07.2015).
12. Platforma electorală a Partidului Liberal Democrat din Moldova. Înainte spre un viitor european! În: <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2014/electoralprogr-am-pldm-2014-ro.pdf> (Vizitat la 17.07.2015).
13. Programul politic al Partidului Liberal. <http://www.e-democracy.md/files/parties/pl-program-2014-ro.pdf> (Vizitat la 17.07.2015).
14. Programul Partidului Liberal Democrat pentru alegerile parlamentare din 28 noiembrie 2010 <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2010/electoral-program-pl-2010-ro.pdf>. (Vizitat la 02.07.2015).
15. Realizarea promisiunilor electorale pînă în 2014. <http://www.promis.md/promisiuni/electorala-2010/> (Vizitat la 02.07.2015).
16. Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova 2015-2018 <https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/program-guvernare-strelet-2015-2018.pdf>
17. Mandatul Misiunii OSCE în Republica Moldova. <http://www.osce.org/ro/moldova/86213?download=true> (vizitat la 22.12.1013).
18. History. <http://www.osce.org/history>(Vizitat la 17.07.2015).
19. Arhiliuc Victoria. Misiunea Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) în Republica Moldova. Chișinău: CEP USM, 2008, p. 117-126.

20. Partidul Liberal Democrat din Moldova. Programul de guvernare pentru perioada 2009-2013: Împreună pentru Moldova! <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2009/electoral-program-pldm-july-2009-ro.pdf> (vizitat la 16.01.2013).
21. Admission of the Republic of Moldova to membership in the United Nations. <http://www.un.org/documents/ga/res/46/a46r223.htm> (vizitat la 09.01.2014).
22. Republica Moldova în cadrul Organizației Națiunilor Unite. <http://www.mfa.gov.md/onu-md/> (vizitat la 09.01.2014).
23. Caldare Gheorghe. Velicico Svetlana. Republica Moldova – ONU: 20 ani de colaborare. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică). Chișinău: USM, USPEE, AMSP, 2012, Nr. 3 p. 152-163.
24. Popescu Dumitra. Participarea Republicii Moldova la tratate și organizații internaționale – expresie a consolidării suveranității și independenței de stat. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale. 2008, nr. 1, p. 11-15.
25. Consiliul Europei. 800 milioane de europeni. Chișinău: Î.S.F.E.P. „Tipografia Centrală”, 528 p.
26. Declarațiile PPȘ în perioada alegerilor parlamentare din 2021 http://alegeri.md/w/Declara%C8%9Biile_PP%C8%98_%C3%AEn_perioada_alegerilor_parlamentare_din_2021 (vizitat la 25.08.2021)
27. Declarațiile BeCS în perioada alegerilor parlamentare din 2021. http://alegeri.md/w/Declara%C8%9Biile_BeCS_%C3%AEn_perioada_alegerilor_parlamentare_din_2021 (vizitat la 25.08.2021)
28. Programul Partidului Politic „Partidul Acțiune și Solidaritate” (PAS) <https://unpaspentru.md/wp-content/uploads/2020/08/Program-PAS.pdf> (vizitat la 25.08.2021)

UNELE REFLECȚII PRIVIND ADAPTAREA CULTURII ORGANIZAȚIONALE LA NOILE REALITĂȚI POSTPANDEMICE

SOME REFLECTIONS ON THE ADAPTATION OF ORGANIZATIONAL CULTURE TO THE NEW POSTPANDEMIC REALITIES

CEACÎR Irina,

*doctor în științe politice, cercetător științific superior,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice*

Summary

The article describes situations about the adaptation of organizational culture to the new post-pandemic realities. The changes that took place brought with them a positive aspect, but also a negative one. Employees have gone through, and continue to go through, various transformations at work, from long-distance work, shift work (for those who worked daily, with a fixed schedule), but also the gradual return to office (with certain conditions, such as would be: vaccination against COVID-19, periodic testing by own means, keeping physical distance, wearing a mask). Even though it seems that the biggest stress has passed, the employees are still under pressure. Uncertainty continues. Employees may still lose their jobs. Women are the most affected, because the maternal role prevails, especially in the conditions when kindergarten groups are quarantined, or school classes, they are forced to leave the service to take care of children. Both at national and European level, the issue of the labor force is particularly pressing. Even if a series of restrictions are challenged, but also an attempt is made to rectify the situation, it still takes more time to return to a normal way of working. Digitization has grown and offers advantages to those who know very well the field of information technologies. Those who know less, but want professional growth are focused on studying this field. Many changes, many problems, but the situation at work becomes a little clearer with the minimization of pandemic effects.

Keywords:

Organizational culture, COVID-19, pandemic, postpandemic, workforce, employees, leaders, organization, digitization, implementation, reorganization, remote work, solutions.

Pandemia de coronavirus și-a lăsat adânc infiltrat impactul asupra organizațiilor din întreaga lume. Cel mai mult au avut de suferit organizațiile care nu s-au putut adapta ușor schimbărilor care au survenit pe neașteptate. Realizarea sarcinilor a devenit mai complicată și cu multe probleme pentru care a fost nevoie să se identifice expromt soluții care să satisfacă necesitățile clienților, dar și a angajaților. Multe organizații au falimentat, au pierdut clienții, o parte considerabilă din venit, sau au scăzut din randament. Criza a afectat întreg globul pământesc, doar că impactul a variat de la țară la țară, în dependență de nivelul de dezvoltare și măsurile care au fost întreprinse. Rapiditatea implementării unor măsuri a și caracterizat nivelul de performanță în unele organizații. Atunci

când schimbarea a survenit cu pași mai rapizi, organizația în ansamblu, a avut de suferit mai puțin.

În Rezoluția “Propunerile Comitetului Economic și Social European pentru reconstrucție și redresare după criza provocată de pandemia de COVID-19: *„UE trebuie să fie ghidată de voința de a fi o comunitate cu destin comun”* bazată pe lucrările Subcomitetului „Redresare și reconstrucție după COVID-19” se specifică impactul pandemiei de coronavirus asupra situației în care se găsesc majoritatea țărilor Uniunii Europene și anume de slăbiciune economică și politică majoră. Este o criză cu un impact destabilizator din punct de vedere economic și social, iar prioritatea numărul unu este ca toate activitățile și politicile să revină la o „nouă normalitate”. În Rezoluție se mai menționează că pandemia de coronavirus va avea un impact grav asupra rezultatelor de pe piața muncii. Dincolo de preocupările imediate privind sănătatea lucrătorilor și a familiilor lor, virusul și șocurile economice rezultate vor avea impact asupra pieței muncii în trei moduri esențiale: 1) numărul de locuri de muncă (reflectat atât sub formă de șomaj, cât și sub forma unui grad scăzut de ocupare); 2) calitatea muncii și 3) efectele asupra unor grupuri specifice, mai vulnerabile la efectele negative asupra pieței muncii. Unele categorii de lucrători sunt mai afectate, deoarece nu dispun de plase de siguranță socială: tinerii cu locuri de muncă precare, lucrătorii în vârstă și cei cu handicap, femeile (deoarece dețin ponderea în sectoarele afectate mai sever sau pentru că rămân acasă pentru a avea grijă de membrii familiei), lucrătorii independenți sau cei de pe platforme online, lucrătorii cu salarii mici, lucrătorii migranți și persoanele cunoscute ca „lucrători invizibili”, adică cei care fac muncă nedeclarată. De asemenea, este probabil ca sărăcia persoanelor încadrate în muncă să crească semnificativ [1].

Despre aceasta menționează, pe bună dreptate, Emil Dinga: pandemia COVID-19 reprezintă un șoc impredictibil, de natură medicală (afectând sănătatea și periclitând viața oamenilor) și cu „vocație” globalizantă, facilitată de globalizarea vieții moderne. Riscurile acestei pandemii au generat măsuri de reacție instituțională (răspuns public) și personală (răspuns privat) care au introdus, în toate țările, restricții de comportament și interacțiune socială care afectează șase aspecte ale existenței umane: a) relația de echilibru libertate – securitate la nivel individual; b) relația interpersonală a cooperării sociale; c) diviziunea socială a muncii; d) relația individ – stat; e) formele de acțiune culturală (educație/învățământ, cercetare/știință, cultură); f) formele de acțiune religioasă [2]. Nu putem să nu menționăm faptul că schimbări revoluționare în materie de tehnologie, digitalizare și automatizare, cunoscute drept cea de-a patra revoluție industrială, cu alte cuvinte, apariția „lumii digitale” va continua să influențeze toate aspectele vieții. Considerând că pandemia de coronavirus

a transformat deja procesul de digitalizare în cel mai important aspect al vieții noastre cotidiene, evoluția omenirii într-o nouă „lume digitală” va deveni din ce în ce mai aparentă [3]. În această situație, pentru a exclude urmările mai grave este necesar să existe tendința de a acționa din partea tuturor elementelor care formează un sistem: statul, liderii din organizații, angajații, întreaga societate. După restricțiile sau măsurile impuse de stat este necesar ca și organizația, ca un tot întreg, să se implice-trebuie să se aibă în vedere crearea unor politici și proceduri specifice pentru cazurile de pandemie, oferirea de noi posibilități pentru comunicarea între angajați, organizarea telemuncii și a concediilor pentru situații personale/legate de familie, astfel încât întreruperile activității să fie reduse la minimum. Din cauza duratei acestora, impactul asupra personalului care absorb volumul de muncă suplimentar trebuia avut în vedere ca element esențial, de la începutul pandemiei și timp de mai multe săptămâni după începerea acesteia, când resursele contractanților puteau începe să aibă o contribuție importantă [4]. Este important ca managerii să fie deschiși spre schimbare și adaptare rapidă la noile realități.

Pe lângă manageri, proprietari - și angajații deschiși spre schimbare au și ei un rol de valoare și continuitate a procesului. Pe măsură ce globalizarea schimbă modul de viață, lucrătorii trebuie să devină mai adaptabili și mai deschiși la schimbare, pentru a-și putea îmbunătăți angajabilitatea. Angajatorii ar trebui să ajute și ei la anticiparea cerințelor viitoare privind competențele și să le ofere angajaților oportunitățile de dezvoltare de care au nevoie pentru a se adapta la noile tehnologii și piețe. Atât angajații, cât și organizațiile se confruntă cu noi provocări și schimbări ale modelelor de lucru. Pentru a putea beneficia de pe urma acestor schimbări, angajații și organizațiile trebuie să devină mai flexibili și să învețe să facă față schimbării, anticipând-o și ținând pasul cu ea [5]. În vâltoarea supraviețuirii în noile realități este important a se ține cont de doleanțele și necesitățile angajaților.

Un studiu IBM (Institute for Business Value) realizat în ianuarie 2021, pe 14.000 respondenți din nouă țări arată ce ar trebui să ofere angajatorii pentru a-și ține oamenii aproape. În topul preferințelor angajaților sunt: echilibrul job-viață personală (51%), oportunitățile de avansare în carieră (43%), compensații și beneficii (41%), etica și valorile (41%), oportunitățile de învățare continuă (36%) și stabilitatea organizațională (34%). Studiul IBM indică faptul că salariile și oportunitățile de promovare sunt principalele motive pentru care oamenii își doresc schimbarea în carieră. Potrivit raportului Prudential Financial, compania americană specializată în wellbeing (bunăstare) financiar, din cei 26% angajați care intenționează să schimbe locul de muncă după pandemie, 80% fac acest lucru deoarece sunt îngrijorați de evoluția în carieră.

Și un sondaj recent realizat de Robert Half a confirmat că 38% dintre angajați se simt „blocați” în cariera lor de când a început pandemia. La fel, 76% dintre directori au declarat că organizațiile lor oferă o pregătire adecvată cu privire la noile modalități de lucru în timpul pandemiei. Doar 38% dintre angajați sunt de acord cu această afirmație, conform studiului IBM. 40% dintre angajați au spus că sunt mult mai dispuși în prezent decât acum un an să ia în considerare acceptarea unui loc de muncă la o nouă companie care oferă beneficii mai bune, conform sondajului Prudential. Doar 48% dintre angajați sunt mulțumiți de pachetul de compensații și beneficii, arată studiul IBM. Studiul Prudential arată că asigurările pentru sănătate, invaliditate, asigurările de viață, pensiile private și programele de economii de urgență – sunt critice pentru bunăstarea oamenilor și influențează mult deciziile acestora în alegerea jobului. Totuși 42% dintre angajații care intenționează să-și părăsească angajatorul actual au acordat un calificativ „C” (echivalentul a 70–79%) sau mai mic pentru capacitatea angajatorilor de a menține legătura cu echipele și cultura în timpul pandemiei. Este important ca oamenii să simtă că lucrează într-un mediu ce răspunde așteptărilor lor. Liderii ar trebui să se concentreze pe acele planuri de evoluție internă a colegilor în organizație, pe flexibilitate, învățarea continuă și beneficiile personalizate, gândite în funcție de nevoile și planurile oamenilor din echipă. Dacă la începutul anului trecut oportunitatea de a lucra la distanță atrăgea mult în anunțul de angajare și contribuia la acceptarea ofertei, acum ar trebui să fie o normalitate. Poate nu 100% din timpul de lucru, dar în pondere mai mare decât acum un an și jumătate. Sondajul Prudential a arată că 87% dintre angajații americani care au lucrat de la distanță în timpul pandemiei ar prefera să continue să lucreze de acasă cel puțin o zi pe săptămână, după revenirea la normalitate. La fel, 68% spun că un stil de lucru hibrid este ideal. Și 42% dintre angajații care momentan lucrează la distanță sunt decizi: în situația în care compania lor actuală nu continuă să ofere opțiuni de muncă la distanță pe termen lung, vor căuta un nou loc de muncă la o organizație care le acordă această posibilitate. Lucrul la distanță a adus și rezultate mai bune decât la birou, dar și cifre care ar trebui să dea de gândit tuturor, atât liderilor, cât și celorlalți angajați. Oamenii care lucrează la distanță fac, în medie, 28 de ore suplimentare în fiecare lună, arată studiul realizat de LinkedIn și Mental Health Foundation. Deci, 86% dintre angajați spun că simt nevoia să demonstreze că lucrează din greu și merită să-și păstreze joburile. Cercetările IBM subliniază diferențele de percepție dintre angajatori și angajați: în timp ce 80% din directori spun că susțin sănătatea fizică și emoțională a oamenilor, doar 46% dintre angajați sunt de acord cu această afirmație. Aceste cifre ne arată că acel echilibru dintre job și viața personală e încă un deziderat, adesea

fiind un plan mai mult declarat decât materializat. Un sondaj realizat de site-ul de carieră Joblist arată că peste 30% dintre angajați ar renunța la o parte din salariu pentru un echilibru mai bun între viața profesională și viața personală, părinții fiind dispuși să accepte o reducere a salariului cu 5%. Un dezechilibru între job și viața personală determină angajații să se simtă mai puțin împliniți și mai puțin eficienți în rolurile lor. Prin urmare nu este surprinzător faptul că sunt dispuși să schimbe locul de muncă pentru a se alătura organizațiilor cu ale căror valori rezonează [6].

Un nou sondaj lansat de Avaya, „Viața și munca dincolo de 2020: ce conduce schimbarea” (“Life and Work Beyond 2020: The Change Makers”), examinează modul în care atitudinile față de viețile personale și profesionale s-au schimbat în ultimul an. Sondajul relevă faptul că organizațiile au puterea să sporească bunăstarea, cu 56% dintre respondenți spunând că munca hibridă le poate îmbunătăți bunăstarea și 79% spunând că, atunci când interacționează cu centrul de contact al unei organizații, se așteaptă ca agenții cu care discută să facă tot posibilul pentru a-i face fericiți. Potrivit aceluiași sondaj, sursele cu cel mai mare impact negativ asupra fericirii în 2020 includ, deloc surprinzător, pandemia COVID-19 (82%), contactul direct redus cu alți oameni (68%) și grijile legate de bani (64%). Cu toate acestea, printre cei 27% dintre respondenți al căror nivel de fericire a crescut în această perioadă, principalele motive au inclus unele surprinzătoare, inclusiv flexibilitatea în a decide de unde să lucreze (62%) sau mai multă muncă remote (la distanță) și șefi care au încredere în angajați (57%) [7].

Anul 2020 a fost unul special, plin de provocări, elemente perturbatoare și de transformări rapide, menționează Constantin Pescaru. În aceste condiții, cultura organizațională poate avea de suferit. Motivele pot fi multe: colegii nu se mai întâlnesc față în față – ceea ce poate duce la slăbirea relațiilor și la reducerea calității colaborării, e foarte posibil ca lumea să devieze de la valorile companiilor – astfel că oamenii vor lua decizii mai puțin bune în vremuri de restriște, însăși coeziunea echipei ar putea dispărea din cauză că (mai) toată lumea lucrează de acasă etc. După cum am menționat, este nevoie de adaptabilitate și schimbare pentru ca să se poată menține cultura organizațională care predomina înainte de pandemie, desigur cu careva devieri de la regula de bază. În acest caz, se necesită un grad înalt de inovare, dorință de experimentare, inițiative și idei noi, precum și profitarea de noile oportunități care parvin pe parcurs. Pentru că toate acestea sunt foarte importante în era COVID-19, liderii trebuie să continue să le întrețină chiar și în vremuri de pandemie, astfel încât oamenii să aibă toate condițiile ca să se poată concentra pe sarcinile lor în ciuda contextului nefavorabil.

Astfel, prețioși devin angajații rezilienți, care se adaptează repede și își exercită sarcinile cu grație în condiții de stres. Francesca Gino, autoarea cărții

„Rebel Talent: Why It Pays to Break the Rules at Work and in Life” îi numește rebeli pe acești angajați. Ei își folosesc curiozitatea și capacitatea de a vedea lucrurile în perspectivă pentru a îmbrățișa noutatea, a pune diversitatea în valoare, dar mai sunt și foarte realiști. Cu alte cuvinte, sunt capabili să creeze o schimbare pozitivă. Iar dacă nu sunt deja în companie și trebuie recrutați, atunci ar trebui să afle de la început că vor fi agenți ai schimbării organizaționale.

La fel, e necesar a implementa unele noi practici prin care organizația își întărește valorile. Lucrurile pot părea diferite în pandemie, așa că trebuie găsite noi moduri prin care să întărești valorile organizației, chiar și de la distanță. Însă înainte de implementarea unui program, cel mai bine este ca oamenii să afle care e scopul, cum îi poate ajuta și cum se pot implica pentru dezvoltarea lui. Modelarea unor valori care transcend în timp. Cel mai probabil, schimbările organizaționale din ultima vreme au avut loc într-un ritm nemaîntâlnit până acum. Angajații trebuie să afle de progresele și reușitele rezultate din noile practici. În acest fel, cultura organizațională va deveni din ce în ce mai puternică. Transparența și implicarea oamenilor sunt două valori care merită prețuite și păstrate chiar și după pandemie [8].

Cu toate acestea, considerăm că rolul culturii organizaționale în pandemie a fost devalorizat, în contextul în care marea majoritate a conducătorilor, liderilor organizaționali s-au axat pe alte priorități. Munca la distanță a predominat, ceea ce a lăsat o amprentă puternică asupra elementelor culturii organizaționale. Doar că atunci când ne stabilim scopuri de lungă durată, organizația poate suferi eșec din acest considerent. Flexibilitatea, transparența și adaptabilitatea sunt piloni esențiali în consolidarea culturii organizaționale atât în perioada pandemică, cât și postpandemică. Coeziunea de grup a avut de suferit, deoarece majoritatea au activat de la domiciliu, pe cont propriu, cu mai puțină conexiune în echipă. Este cert că starea de coeziune de grup în colectivul de muncă este influențată de situația generală din societate, de natura relațiilor sociale, de stresul din perioada pandemică. De asemenea, influențează caracteristicile sferei date de activitate a muncii, caracteristicile proceselor de management realizate în el, caracteristicile relațiilor cu alte colective de muncă etc. Un alt grup important de factori care conturează coeziunea echipei sunt fenomenele de grup și procesele care au loc în colectivul de muncă, atunci când munca s-a realizat la distanță, coeziunea nu a existat. Astfel de factori includ natura relațiilor organizaționale oficiale între membrii colectivului de muncă, fixați în structura formală a acestei unități. O influență mare asupra coeziunii echipei are structura sa organizatorică informală. Contactele informale la locul de muncă și la exterior, cooperarea și asistența reciprocă formează un climat mai confortabil decât relațiile neprietenoase, exprimate în certuri și conflicte.

Comunicarea ocupă un loc critic în viața unei organizații și are un impact extraordinar asupra indivizilor și grupurilor [9], mai ales atunci când procesele din interiorul organizației sunt transparente. Toate acestea însă au fost diferite în perioada pandemică, ceea ce a creat un blocaj psihologic și angajații au devenit mult mai concentrați pe ceea ce au nemijlocit de realizat și mai puțin pe inovare și dezvoltare. La moment, tot mai multe companii încearcă să implementeze sistemul hibrid de lucru, adică îmbinarea muncii la distanță cu munca la birou. O parte din angajați sunt mulțumiți, de acest mod de a realiza sarcinile, altă parte se confruntă cu probleme de ordin tehnic, alora le vine foarte greu să se debaraseze de mentalitatea veche și anume de faptul că un angajat eficient trebuie să stea cu program fix la birou. Totuși, pentru mulți angajatori are importanță produsul livrat în termen și nu timpul pe care îl stă angajatul la birou. Cu toate acestea, chiar dacă mulți angajați preferă să activeze de la domiciliu, considerând că ei repartizează mai bine timpul, s-a constatat că la munca la distanță ocupă cu 20% mai mult timp decât cel preconizat la birou.

Chiar și așa, este clar că în întreaga lume anumite industrii aproape că au dispărut, digitalizarea și tehnologia au luat un avânt fantastic, a apărut munca la distanță, cum am mai menționat, și necesitatea, aproape vitală, a îmbunătățirii cunoștințelor în tehnologiile informaționale ale angajaților, iar, mai nou, se pune problema accesului angajaților nevaccinați la birou.

Potrivit sondajului „Hopes and Fears 2021” realizat de PwC (PricewaterhouseCoopers) în rândul a peste 32.000 de angajați la nivel global, mai mult de jumătate din respondenții sondajului, mai precis 56% sunt de părere că puțini oameni vor mai avea un loc de muncă stabil pe termen lung, în viitorul apropiat. Așa cum nu toți se bucură de avântul tehnologiei, mai ales angajații care au avut prea puțin tangență cu un computer în activitatea lor, le va fi greu să se adapteze. Potrivit sondajului PwC, aproape două treimi (60%) dintre angajați se tem că automatizarea le va pune în pericol locurile de muncă. Mai mult, 39% dintre respondenți sunt deja de părere că actualele locuri de muncă pe care le au vor deveni depășite în următorii cinci ani [10]. Cu toate acestea, unii angajați se pot bucura de oportunitatea de a merge în vacanță și de a realiza sarcinile de lucru chiar de acolo, pe când unii angajatori pot contracta angajați de top din orice colț al lumii. Cert este că pe piața muncii a avut loc o întorsătură radicală. Mulți angajați nu se vor mai întoarce la serviciu de birou, în cazul în care nu va exista un compromis cu flexibilitate și realizare a sarcinilor. Scutirea cheltuielilor de bani de drum și timp parcurs până la serviciu și înapoi reprezintă un mare avantaj pentru angajații care sunt deschiși să activeze de la distanță. Cu atât mai mult, pe timp ce trece, angajații vor trebui să se axeze singuri pe dezvoltarea carierelor sale prin: autoperfecționare continuă, asumarea propriilor roluri la serviciu, prin

redirecționare stabilă spre funcțiile și salariile pe care și le doresc și consideră că le merită, prin utilizarea instrumentelor de măsurare a productivității și eficienței muncii lor. Totuși sunt și angajați care mai puțin își doresc schimbare și care cel mai probabil ar rămâne la locul precedent de muncă. De obicei sunt persoanele din anii '60 sau care au o vechime în muncă mai mare de 10 ani, dar și cei care activează în educație și în sistemul guvernamental.

Criza COVID-19 a reprezentat un pas mare și continuu spre noi direcții de business și modalități de a interacționa atât intern, cu membrii organizației, cât și extern, cu beneficiarii sau clienții acesteia. Tendința de schimbare a existat chiar și înainte de pandemie, prin noile tehnologii care au influențat modul de lucru și setul de abilități necesare. În anul 2017, compania McKinsey a estimat că până la 375 de milioane de angajați, respectiv 14% din forța de muncă globală, ar trebui să-și schimbe ocupația sau să dezvolte noi competențe până în 2030, fiind influențați de automatizare și dezvoltarea inteligenței artificiale. Pe acest context, criza provocată de coronavirus a accelerat procesul de schimbare și nevoia de adaptare la noi condiții, a determinat o nouă dinamică prin lucrul la distanță și a adus în lumină noi modalități prin care se poate să rămână relevanți pe piața muncii.

Recalificarea forței de muncă este un răspuns la posturile de muncă care devin irelevante, nevoia de a dobândi competențe noi pentru a îndeplini roluri diferite în aceeași organizație sau faptul că organizațiile nu-și permit să aducă noi angajați și astfel îi plasează pe roluri noi pe cei existenți [11]. Schimbarea culturii organizaționale este o acțiune importantă în ceea ce privește dezvoltarea sau poate doar menținerea în ritm a unei organizații. Nu mai poate rămâne totul așa cum a fost până la pandemie, deoarece totul în lume a luat o altă întorsătură, cu alte metode de lucru și alte planuri de perspectivă. În acest context, suntem de acord că două elemente ale culturii organizaționale sunt esențiale pentru recalificare. În primul rând, trebuie să se pună întrebarea dacă cultura organizațională reflectă valoarea de bază că investiție în dezvoltarea abilităților pentru a rămâne competitiv este esențială pentru misiune și angajații văd în mod clar această valoare reflectată în comportamentul proceselor de leadership și talent. În al doilea rând, se cere a se întreba dacă reflectă cultura accentul pus pe analiza continuă a mediului extern, învățarea de pe piață (inclusiv învățarea din eșecuri) și încurajarea inovației pentru adaptarea la un mediu de afaceri dinamic. Aceste două componente ale culturii organizaționale - dezvoltarea capacității și învățarea organizațională sunt importante pentru toate eforturile de recalificare. Fără o mentalitate de creștere la nivel de organizație, recalificarea va fi lentă sau inefficientă. Eficiența și angajamentul salariaților vor avea de suferit. Fără accentul pe înțelegerea noilor cerințe ale

unui mediu competitiv, organizațiile nu vor avea o idee de perspectivă clare în ceea ce privește noile abilități necesare creșterii. Evaluarea clarității și alinierii acestor două dimensiuni ale culturii organizaționale și completarea golurilor este un prim pas esențial pentru recalificare /redistribuire [12].

Este dureros de menționat că în perioada postpandemică pe sexe lucrurile nu stau deloc echitabil. În timpul pandemiei, femeile au fost afectate cu 5% de pierderea locurilor de muncă, spre deosebire de bărbați, în rândul cărora s-a înregistrat o pierdere a locurilor de muncă în proporție de 3,9%. Aproape 90 la sută dintre femeile care și-au pierdut locul de muncă au părăsit piața muncii și nu au mai revenit pe teritoriul ei, o rată a inactivității mult mai mare decât la bărbați. Întrucât sarcina activităților de îngrijire a copiilor și de educație la domiciliu este asumată în mod disproporționat de către femei, aceste tendințe creează riscul reintroducerii normelor tradiționale de gen care împiedică integrarea femeilor pe piața muncii și promovarea egalității de gen [13].

Nu trebuie de trecut cu vederea nici faptul că în timpul perioadelor intens stresante, oamenii se întorc la instinctele lor de bază. Pe parcursul evoluției pandemiei, am putut observa reacții extreme ale liderilor. Unii au adoptat un comportament etic, sacrificând veniturile proprii și făcând eforturi pentru a-și proteja și a-și menține angajații, pe când alții au ales variante mai puțin onorabile și lipsite de empatie. Unii au ținut cont de egalitatea de gen, alora le-a fost indiferent. Consecințele acestor comportamente se vor vedea cu siguranță în momentul în care aceste companii vor avea nevoie să atragă din nou angajați. Liderii care au demonstrat empatie, care au reușit să mențină un nivel ridicat de energie în rândul angajaților, care au încurajat comunicarea deschisă în detrimentul uneia rigide, vor putea menține și atrage în continuare forță de muncă bine pregătită și motivată. Contrar așteptărilor inițiale, se pare că munca de acasă nu a afectat cultura internă a organizațiilor și relațiile dintre membrii acestora atât de negativ. Când vine vorba despre relația angajaților cu munca pe care o depun, se pare că pandemia a avut mai degrabă rolul de a clarifica sau întări credințele și atitudinile deja existente [14].

Este general acceptată ideea conform căreia, cultura organizațională este cu atât mai eficientă cu cât este discutată mai deschis. În contextul lucrului de acasă, o discuție deschisă despre ceea ce apreciază angajații, despre cum se fac lucrurile și despre ce este acceptabil sau nu în companie, este deosebit de importantă. Nu avem încredere în ceea ce nu înțelegem, așadar comunicarea culturii organizaționale și a așteptărilor ce decurg din aceasta, trebuie să fie foarte clară și pe înțelesul tuturor. Acum este momentul să se utilizeze mijloacele de comunicare la maximum. Potrivit specialiștilor, comunicarea frecventă cu angajații aduce îmbunătățiri semnificative asupra implicării acestora. Este

dovedit faptul că aceștia devin mult mai implicați dacă primesc feedback regulat din partea superiorului lor, de cel puțin câteva ori pe lună. Starea de bine a angajaților reprezintă o prioritate pentru un mediu de lucru placut.

Angajații fericiți oferă servicii de calitate în condiții de productivitate ridicată și asigură satisfacerea nevoilor clienților. În această perioadă dificilă pentru toata lumea, este foarte important să se prioritizeze nevoile angajaților, să fie ascultate nemulțumirile și sugestiile și să se adapteze modul de lucru și comunicare conform așteptărilor acestora. Dacă până la pandemie aveau loc întruniri neoficiale la o pauză de cafea, în lucru la distanță se necesită o atenție mai sporită deoarece nu există acea comunicare directă între colegi. Se cere o implicare mai activă în activitățile organizației pentru a simți acel sentiment de siguranță și apartenență colectivă, astfel încât să se mențină elementele culturii organizaționale, iar valorile să fie împărtășite de către toți angajații.

Un alt aspect despre care s-a mai menționat și de care este necesar a se ține cont, mai ales în perioadele mai complicate, ca de exemplu în pandemie, este transparența. Cu cât managerii vor transmite informațiile, noutățile mai rapid și corect angajaților, cu atât mai bine va funcționa organizația ca un tot întreg. De asemenea, este esențială evaluarea permanentă a percepției angajaților cu privire la experiența de lucru de acasă. Cum se simt și ce gândesc în legătură cu aceasta, la nivel individual, pentru că fiecare poveste, fiecare experiență este unică. Împărtășirea experiențelor și reflectarea asupra noului mod de lucru în misiunea companiei ajută angajații să se simtă apreciați și oferă un adevărat sentiment de apartenență [15].

Lumea muncii este cufundată într-un proces de schimbare iremediabilă în care profesioniștii în marketing digital, formare online, analize de date sau experți în cibersecuritate și în diferite domenii ale sănătății pot găsi o gamă largă de posibilități. Pentru mulți alții, a venit momentul să se reinventeze. De fapt, potrivit previziunilor de competență ale Centrului European pentru Dezvoltarea Formării Profesionale, în sectoarele cu un impact mediu-mare și mare al coronavirusului asupra activității economice, între o cincime și un sfert din noile locuri de muncă preconizate să fie create până în 2030 riscă să fie automatizate. Digitalizarea s-a dovedit a fi una dintre cheile continuării activității. Companiile care au fost deja pregătite pentru telemuncă, să gestioneze echipamentele și procesele digitale, au fost mai puțin afectate de această criză, în timp ce altele au fost nevoite să-și accelereze digitalizarea într-un ritm forțat [16].

Pandemia de COVID-19 a transformat lumea muncii. Deși cazurile de infecție continuă să crească în multe părți ale lumii, unele țări lucrează acum să mențină ratele de descresștere și reactivarea economiilor. Guvernele, angajatorii și lucrătorii, precum și organizațiile lor respective au un rol cheie de jucat în

consolidarea progresului înregistrat în menținerea ratelor de infectare prin asigurarea unei reveniri sigure la muncă. Aceasta necesită cooperare și coordonare, deoarece practicile nesigure de muncă amenință sănătatea la nivel global. Condițiile de muncă sigure și sănătoase sunt fundamentale pentru o muncă decentă și constituie fundamentul pe care trebuie să se bazeze orientările de politici privind revenirea la locul de muncă. Unele țări au elaborat politici și orientări naționale pentru o revenire sigură la muncă, iar altele planifică să o facă odată cu evoluția situației. Formularea oricărei orientări de politici trebuie să fie informată de abordarea centrată pe oameni pentru viitorul muncii, care pune drepturile și necesitățile lucrătorilor, aspirațiile și drepturile tuturor la baza elaborării politicilor economice, sociale și de mediu. Factorii determinanți în orice decizie de revenire la muncă trebuie să fie considerațiile de viață și sănătate, precum și anticiparea și atenuarea riscurilor. Pentru ca reactivarea economiilor să devină sustenabilă, lucrătorii trebuie să se simtă în siguranță la locurile lor de lucru și trebuie reasigurați că ei nu vor fi expuși la riscuri inutile legate direct de noul coronavirus. De asemenea, ei trebuie să știe că se întreprind acțiuni de reducere a altor riscuri, inclusiv riscurile psihosociale, riscurile chimice ce rezultă din utilizarea sporită a agenților de curățire și dezinfectare și riscurile economice din poziții incomode din cauza instalațiilor și echipamentului inadecvat, printre multe altele. Mai mult ca atât, după o perioadă de carantină și stoparea operațiunilor de lucru, se vor lua în considerare alte surse de riscuri odată cu reînceperea activităților [17].

În prezent, legislația muncii se află la o răscruce de drumuri, modificările survenite, atât la nivel național cât și la nivel european schimbând radical viziunea asupra raporturilor de muncă.

Astfel, legislația muncii a mers în direcția flexibilizării raporturilor de muncă în timp ce jurisprudența europeană în materie socială a condus la modificarea legislației naționale. Modificările legislative din ultimii ani datorate într-o bună măsură pandemiei care a cuprins întreaga societate, au afectat și desfășurarea clasică a raporturilor de muncă, astfel încât, în prezent, se pune problema când se va reveni la „normalitate”, dar mai ales, cum vor arăta de acum înainte relațiile de muncă, în noua normalitate socială [18].

În concluzie menționăm că cultura organizațională trece printr-un proces de redefinire, reconstrucție și perfecționare, deoarece digitalizarea a devenit prioritară în comparație cu vechile modalități de lucru. Deși angajații s-au mai deprins cu activitățile pe care le-au desfășurat în pandemie, dar și cu metodele de lucru, totuși schimbarea întotdeauna este de durată și mai greu acceptată. Inovațiile sunt percepute ca metode mai complicate, astfel încât trebuie să mai treacă ceva timp ca cultura organizațională să devină o normalitate, prin acți-

unile și noile valori acceptate de angajați. Resursa umană a rămas totuși cea mai importantă resursă pe care o are organizația, chiar dacă digitalizarea prevalează. De aceea, liderii care pun accent pe acest fapt reușesc mult mai ușor să treacă prin procesele de schimbare care se petrec în toată lumea. Pentru a încuraja schimbarea și performanța este nevoie de a se ține cont de următoarele aspecte:

1. Resursa umană este cea mai de preț resursă pe care o are orice organizație.
2. Schimbarea nu trebuie să presupună stres psihologic de lungă durată, deoarece demotivează angajații.
3. Experiențele pe care le au angajații în procesul de schimbare a culturii organizaționale trebuie împărtășite.
4. Angajații trebuie să se simtă apreciați, motivați și dornici de a realiza acțiuni benefice pentru organizație.
5. Organizația trebuie să ofere tuturor un adevărat sentiment de apartenență.
6. Comunicarea trebuie să fie deschisă, liberă, transparentă.
7. Angajaților trebuie să li se ofere posibilitatea de autoevaluare pentru măsurarea productivității, eficienței și eficacității lor.
8. Angajații trebuie redirecționați în măsura posibilităților spre funcțiile și salariile pe care și le doresc și consideră că le merită.
9. Liderii trebuie să pună accent pe coeziunea de grup.
10. Managerii trebuie să implice angajații în stabilirea priorităților pe termen scurt și lung.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Propunerile Comitetului Economic și Social European pentru reconstrucție și redresare după criza provocată de pandemia de COVID-19. <https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/files/eesc-2020-02549-00-01-res-tra-ro.docx>. (vizitat 02.08.2021).
2. Dinga Emil. O schiță a societății umane post-pandemia COVID-19. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/59-61_17.pdf (vizitat 13.08.2021).
3. Șapte elemente ale post-pandemiei COVID-19. <https://institutlevant.ro/programe-si-proiecte/cum-va-arata-lumea-dupa-pandemie/sapte-elemente-ale-post-pandemiei-covid-19/>. (vizitat 13.08.2021).
4. COVID-19 și planificarea în timpul pandemiei: Ce răspuns ar trebui să aibă companiile. https://www.ey.com/ro_ro/covid-19/covid-19-and-pandemic-planning--how-companies-should-respond#chapter-1964280102. (vizitat 02.08.2021).
5. Schimbarea organizațională. <https://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=535&langId=ro>. (vizitat 02.08.2021).
6. Schimbarea comportamentului angajaților. <https://bia.ro/schimbare-comportament-angajati/>. (vizitat 02.08.2021).
7. Pandemia a redefinit comportamentele și preferințele companiilor și consumatorilor. <https://www.garbo.ro/articol/Noutati/27667/pandemia-a-redefinit-comportamentele-si-preferintele-companiilor-si-consumatorilor.html>. (vizitat 02.09.2021).

8. Cultura organizațională și integrarea noilor angajați. <http://hrmanageronline.ro/cultura-organizationala-si-integrarea-noilor-angajati-in-anul-2020/>. (vizitat 03.08.2021).
9. Ceea ce contribuie la coeziunea echipei. Cum să unim echipa? Și de ce este nevoie. <https://peskiadmin.ru/ro/chto-sposobstvuet-splochnosti-kollektiva-kak-splotit-kollektiv-i-zachem.html>. (vizitat 03.08.2021).
10. Comunicarea în postapandemie. <https://www.lighthousecommunications.ro/blog/Provoc%C4%83rile%20pie%C8%9Bei%20muncii%20post-pandemie%20%C8%99i%20comunicarea%20de%20HR%20%C3%AEEn%20Rom%C3%A2nia>. (vizitat 03.08.2021).
11. Învățarea în mediul profesional post-pandemie. <https://leaders.ro/newsfeed/invatarea-in-mediul-profesional-post-pandemie/>. (vizitat 13.08.2021).
12. Recalificați și redistribuiți liderii pentru lumea post-pandemică: nu mai este de ce, ci cum. <https://www.hebergementwebs.com/direc%C5%A3ie/recalifica%C8%9Bi-%C8%99i-redistribui%C8%9Bi-lideri-pentru-lumea-post-pandemica-nu-mai-de-ce-dar-cum>. (vizitat 29.08.2021).
13. Raportul Organizației Mondiale a Muncii | Efectul Covid-19 asupra pieței muncii: săracii, tot mai săraci. <https://romania.europalibera.org/a/efectul-covid-asupra-pietei-muncii/31288753.html>. (vizitat 13.08.2021).
14. Impactul COVID-19 asupra culturii organizaționale. <https://bia.ro/impactul-covid-19-asupra-culturii-organizationala/>. (vizitat 21.08.2021).
15. Cultura organizației în context pandemic. <https://www.valoris.ro/cultura-organizatiei-in-contextul-pandemic.html>. (vizitat 23.08.2021).
16. Impactul COVID-19 pe piața muncii. <https://ro.giggroup.com/wp-content/uploads/sites/12/2020/09/Impactul-Covid-19-pe-piata-muncii.pdf>. (vizitat 04.09.2021).
17. Revenirea sigură și în condiții bune de sănătate la locul de muncă pe parcursul pandemiei de COVID-19. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---safework/documents/briefingnote/wcms_761916.pdf. (vizitat 05.09.2021).
18. Ultimele modificări ale legislației muncii. <https://www.wolterskluwer.com/ro-ro/events/modificari-ale-legislatiei-muncii-in-post-pandemie>. (vizitat 06.09.2021).

ЦЕРКОВНО-ГОСУДАРСТВЕННЫЕ ВЗАИМООТНОШЕНИЯ
В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА
В ГОДЫ ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО СОЗИДАНИЯ В СТРАНЕ
CHURCH-STATE RELATIONS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA
DURING THE YEARS OF DEMOCRATIC ESTABLISHMENT
IN THE COUNTRY

ROGOVAIA Galina,
*doctor în filosofie, cercetător științific superior,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice*

Summary

This study traces the path of establishment and development of church-state relations in the republic of moldova over the years of democratic construction in the country. The article focuses on the legal, political and ethical aspects of establishing harmonious church-state relations and constructive cooperation between state and church institutions in accordance with the principles of democracy. The relations of the studied social institutions continue to improve with the accumulation of their own experience and the experience of countries with developed democracies

Keywords: *democratic transformations, state, religion, church, church-state relations, democratic legislation, spheres of activity of the state and the church (демократические преобразования, государство, религия, церковь, церковно-государственные отношения, демократическое законодательство, сферы деятельности государства и церкви)*

Историческое развитие общества демонстрирует, что комфортные уравновешенные и справедливые взаимоотношения Государства и Церкви имеют возможность воплощаться именно в демократическом государстве как взаимоотношения государственных структур и институтов гражданского общества. Известно, что любое нарушение равновесия в этих взаимоотношениях, будь то превышение своих полномочий со стороны церкви или вмешательство политической власти в церковную деятельность чревато нарушением законодательства, социальным напряжением и вовлечением в конфликт широких слоев общественности. Законодательство демократических государств, особенно в тех, что являются светскими, наилучшим способом определяет (разводит) сферы деятельности государства и церкви. В демократических государствах, как правило, признаются равноправие религий и церквей, свобода совести и вероисповедания, церковь отделена от государства, любые привилегии и любая дискриминация по религиозным мотивам запрещены. Как правило, политическое и социальное благополучие в государствах сохраняется в ситуации невмешательства политических кругов в дела церкви и церкви – в дела политики.

В 90-е годы Республика Молдова, создавая собственную государственность и взяв курс на демократические преобразование, ориентируясь на опыт прогрессивных стран, озаботилась и о совершенствовании сферы государственно-церковных взаимоотношений. На момент демократических преобразований государства, образовавшиеся на постсоветском политическом пространстве, получили в наследство антирелигиозную и антицерковную идеологию и специфическую политику взаимоотношений церковных и государственных институтов. В анамнезе тоталитарного государства помимо пропаганды атеизма («научно-материалистического мировоззрения») преследование государственными органами

духовенства и религиозных лидеров. Причиной являлась декларируемая несовместимость христианского и коммунистического мировоззрений. Главными методами борьбы с религиозными организациями были конфискация зданий храмов, молитвенных домов, мечетей, синагог; лишение религиозных общин государственной регистрации, закрытие учебных заведений и изданий, а также фактический запрет на какую-либо активность вне церковных стен: миссионерской, просветительской, благотворительной. Ощутимый урон был нанесен тоталитарным режимом Православной Церкви, впечатляют данные и о преследовании представителей различных направлений протестантизма. Такая картина наблюдалась и в Молдове.

Однако, следует отметить, что касаясь Республики Молдова, то и во времена декларируемой идеологии атеизма значительная часть ее населения отличалась религиозностью: самоопределялась конфессионально, следовала вероисповедным канонам, признавала необходимость совершения обрядов, посещала храмы и молитвенные дома. Люди воспринимали вероисповедание, доставшее им от предков, собственным историческим наследием, этническими, культурными корнями собственного народа. Роль религии в возрождении и преумножении культурного наследия и приобщения к нему людей осознавалась значительной.

Исходя из этого, к новой политической элите Молдовы приходило понимание того, что государственно-церковные отношения – это важная, существенная часть отношений государства с формирующимся гражданским обществом в целом, а также с институциональными религиозными образованиями, опирающимися на поддержку граждан, являющихся приверженцами той или иной религии. Крах тоталитаризма, демократизация общественной жизни, утверждение идеологического и политического плюрализма объективно вызвали необходимость отказа от сложившейся в эпоху тоталитаризма модели государственной политики в отношении религии, церкви и верующих, поиска новых подходов во взаимоотношениях Государства и религиозных объеди-

нений. По мере развития процессов демократизации происходил постепенный пересмотр религиозной политики государства, переход от атеистической пропаганды к сотрудничеству с религиозными организациями. Сотрудничество Церкви и государственных структур обуславливалось самой общественной жизнью. Взаимодействие государственных и религиозных (церковных) институтов оказывается востребованным при решении многих социальных проблем, в частности, в вопросах нравственного и патриотического воспитания, благотворительности и др. Негативные проявления в обществе заставляют прислушиваться к тем ценностям, которые проповедует исторически распространенное на территории Молдовы христианство, преимущественно представленное Православием: к идеям духовности, милосердия и внимания к другому человеку. Свобода вероисповедания, как одно из завоеваний демократии, подпитывала надежды населения на христианизацию жизни, соответствующий диалог власти с народом, власти с Церковью. Христианизация как и борьба молдавского народа за национальное самоопределение объединялись в общем лозунге «возвращения к собственным корням».

В начале 90-х годов XX столетия религиозные искания населения Молдовы проявились в виде демократического энтузиазма и решительного желания вернуть религию в социальную и духовную жизнь. Такая активность масс была не просто проявлением и ожиданием свободы совести, но и демонстрацией идеологического и морального выбора граждан. Общество своей политически активным большинством выбирало христианские моральные ценности и добродетели для своего будущего – как политического так и внеполитического(1,110-111).

Во внеполитической (приватной) жизни членов молдавского общества религия (христианство как преобладающее вероисповедание – Авт.) за годы демократических перемен действительно заняла значительное место: ощутимо вырос интерес людей к религии, христианскому учению, в том числе и моральному, количественно увеличились церковные парафии, активизировалось воцерковление молодого поколения – иначе говоря, христианская проповедь набирала широкого распространения и практического воплощения. Годы демократии и независимости стали годами расцвета протестантских конфессий. Адвентисты седьмого дня, последователи ЕХБ, Свидетели Иеговы, Пятидесятники и другие конфессии получили возможность строительства домов молитвы, свободного проповедования. Так же свободно почувствовали себя в демократической Молдове и последователи новейших религиозных направлений таких, как последователи Церкви Сайентологии, Церкви Муна, Виссариониты, БХАИ, Кришнаиты, Мормоны и другие, время от времени заявлявшие о себе. Отношения между конфессиями строились на принципах толерантности и

веротерпимости. Отношения государства и религиозных организаций были упорядочены с принятием нового законодательства молодой демократической державы.

Закон о культурах был принят в Республике Молдова в 1992 году, одним из первых демократических законодательных актов, т.е. всего через год после провозглашения независимости. В целом при выработке Закона о культурах был использован опыт передовых демократических государств Европы. В Законе утверждалось, что Религия и Церковь отделены от Государства, а религиозные деятели обязаны воздерживаться от участия в политической жизни. Закон провозглашал отделение школы от церкви, а сферу образования – светской [2,3]. Этот закон подтверждал принципиальное положение о равенстве всех религий перед законом и акцентировал внимание на том, что границы религиозных свобод могут быть установлены только законом и только в интересах защиты жизни, здоровья и общественного порядка.

Приверженность страны демократическим принципам развития декларирована и в ее Основном Законе – Конституции Республики Молдова. В том числе это касается и такого фундаментального права человека, как право на свободу совести и вероисповедания, которое занимает особое положение в классическом перечне основных конституционных прав и свобод граждан. Право на свободу вероисповедания представляет собой не только одно из самых старых, но и наиболее важных и существенных компонентов личной свободы. Принцип свободы вероисповедания, как известно, в настоящее время определяет религиозную политику подавляющего большинства стран мирового сообщества. Зафиксирован он и в Конституции Республики Молдова, принятой в 1994 году, статья 31 которой, в частности, гласит: «Свобода совести гарантируется. Она должна проявляться в духе терпимости и взаимного уважения. Религиозные культы свободны и организуются соответственно собственным уставам и в соответствии с законом. В отношениях между религиозными культурами запрещаются любые проявления вражды. Религиозные культы самостоятельны, отделены от Государства и пользуются его поддержкой, в частности, в облегчении религиозного присутствия в армии, больницах, тюрьмах и приютах»[3,31].

Республика Молдова, создавая собственную государственность и взяв курс на демократические преобразования, ориентировалась именно на опыт стран с развитой демократией, при этом позиционировала себя и как государство светское. Светское государство предполагает отделение церкви от государства, разграничение сфер их деятельности. Церковь не выполняет политических функций и, следовательно, в этом случае не является элементом политической системы общества. Светское государство не вмешивается во

внутри-церковную деятельность, не оказывает церкви материальной поддержки, однако охраняет законную деятельность религиозных организаций и регулирует наиболее важные с точки зрения общего интереса аспекты этой деятельности. В Конституции Республики Молдова в статье 31 зафиксированы права на свободу совести, как в любом светском государстве.

Следует, однако, отметить, что при общих возможностях в демократических государствах реальное состояние государственно-церковных взаимоотношений имеет свои особенности. Влияние религиозных общин и церквей на политическую жизнь зависит, прежде всего, от уровня развития демократии в стране, от характера политического режима. В демократических государствах, как правило, признаются равноправие религий и церквей, свобода совести и вероисповедания, Церковь отделена от Государства, любые привилегии и любая дискриминация по религиозным мотивам запрещены. Как правило, политическое и социальное благополучие в светских государствах сохраняется в ситуации невмешательства политических кругов в дела церкви и церкви – в дела политики [4,40]. Имеются свои особенности во взаимоотношениях Церкви и Государства и в Республике Молдова.

Следует признать, что Республику Молдову не обошли ошибки, совершаемые нарождающейся демократией. В период бурных революционных событий 90-х годов чрезмерно активно стала проявлять себя Церковь. Это проявилось с возможностью активного миссионерства и выхода религиозных конфессий с проповедью на радио и телевидение, в средства массовой информации. Церковь предпринимала активные действия по введению в образовательных учреждениях специальных дисциплин религиозного просвещения и по созданию религиозных организаций в воинских частях и исправительных подразделениях[5]. Кроме того, религиозные деятели разных христианских конфессий активно включались в избирательный процесс в Парламент, органы местного самоуправления, становились представителями этих властных структур. Религиозная сфера в Молдове политизировалась по инициативе деятелей церкви.

На первых порах демократического строительства был создан руководящий орган, контролирующий деятельность церковных и государственных институтов – Министерство культуры и культов, что вносило неразбериху относительно четкого определения функций Государственной власти и Церкви. По вопросу же о соотношении функций государства и церкви выдающийся православный философ И.А. Ильин высказывался так: «Церковь и государство взаимно инородны - по установлению, по духу, по достоинству, по цели и по способу действия. Государство, пытающееся присвоить себе силу и достоинство церкви, творит кощунство, грех и пошлость. Церковь, пытающаяся

присвоить себе власть и меч государства, утрачивает свое достоинство и изменяет своему предназначению. Церковь не должна брать меча - ни для насаждения веры, ни для казни еретика или злодея, ни для войны, в этом смысле церковь «аполитична», задача политики не есть ее задача; средства политики не суть ее средства; ранг политики не есть ее ранг» [6,174].

К чести Церкви и Государственных структур Республики Молдова, очень скоро, обоюдным осознанием ошибок, без социального напряжения и без моральных потерь, политика была откорректирована и со стороны государственных структур, и со стороны культовых учреждений. В разделении полномочий церкви и государства в Республике Молдова определенную роль сыграло преобразование в 1994 году Министерства Культуры и Культов, существовавшее с 1990 года, в светское Министерство Культуры. Духовенство Православной Церкви и государственные служащие занялись деятельностью, соответствующей законодательству и их статусу. Преподаванию религии (Православия) в государственных школах было придано статус факультатива, а священникам, желающим преподавать основы вероисповедания, вменено было овладеть основами педагогики. Делами религии и культов со стороны государства, как и прописано в законодательстве, занялась Государственная Служба по делам Религии и Культов при Правительстве Республики Молдова, деятельность которой, как и следовало из статей Конституции, заключалась в «охране законной деятельности религиозных организаций», в регистрации новых приходов и прочее. С 2007 года) ведение дел по проблемам Религии и Культов передано Министерству Юстиции - в Государственный Секретариат по делам Культов.

На пути выработки взвешенной внутригосударственной политики в Республике Молдова время от времени возникали ситуации, в которых государственные и церковные структуры вступали в противоречия, а то и вовлекались в массовые противостояния. Причина здесь, частично, кроется в том, что в странах нашего региона «политический переход к демократии продолжается и, вероятно, закончится... с переходом от поверхностной и хрупкой демократии к демократии подлинной» [7,75]. Демократия в странах нашего региона развивается, сохраняя черты того, что она вышла из недр государства атеистического, с тоталитарным типом правления. В тоталитарно-распределительных политических же системах формальные покровы невмешательства скрывали фактическое вмешательство государства в дела церкви, контролирование священнослужителей и прихожан. Частично ситуации нарушения статусных ролей государственными структурами и церковью в Молдове объясняются самим склонным к доминированию характером вероисповедания – Православия. Известно, что Православие в отличие от Католицизма не под-

вергалось реформации, а потому ощутимо носит признаки тяготения к автократии. Особую роль здесь играет Русское Православие, на протяжении веков являвшееся частью официальной власти по формуле «самодержавие и православие». В государствах преобладания православного вероисповедания Церковь обычно претендует на особый статус. Такое положение сложилось в православных государствах исторически, отражая глубокое убеждение в благотворном воздействии религии на политику и общественную мораль. Положение Православной Церкви как существенной «составной части духовной жизни» [8,113] характерно для Молдовы, России, Украины и Беларуси. К тому же, в названных государствах развитие демократии позитивно связывают с повышением роли Религии и Церкви в обществе.

“Особое” отношение Государства к Православной Церкви, укоренившееся в современной молдавской политике, объясняется целым рядом причин. Прежде всего, это вероисповедание является традиционным для Молдовы. Кроме того, как уже отмечалось, такое отношение связано с тем, что начавшиеся в конце прошлого столетия демократические трансформации приобрели в Молдове характер движения за культурно-национальное возрождение края. Поэтому Православие, ставшее, по сути, знаменем национально-освободительного движения в Молдове, с самого начала перемен было “взято на вооружение” практически всеми политическими формированиями страны. В этой связи 90-е годы XX-го столетия вошли в историю государственно-церковных отношений как время кардинальных перемен, приведших не только к социальной реабилитации традиционной мажоритарной Церкви, но и ко всё большему выдвиганию Православия если не “де юре”, то, по крайней мере, “де факто” на роль официальной государственной идеологии.

Такое отношение к Православию отразилось и в законодательстве страны. Статья 13 Закона о культурах Республики Молдова (редакции 1994 г.-Авт.) гласила о том, что “Государство может поддерживать отношения сотрудничества с традиционной Православной Церковью”, а также “может заключать соглашения о сотрудничестве с любым иным официально признанным вероисповеданием”. Данная статья Закона позволяет устанавливать, развивать и углублять патерналистские отношения между Государством и традиционной мажоритарной Церковью, что, впрочем, остается весьма проблематичным в отношении иных вероисповеданий, а также тех религиозных структур мажоритарной Церкви, которые пользуются поддержкой политической оппозиции официальной власти [9,7].

Анамнез «детской болезни левизны» в Республике Молдова, пожалуй, заключается в изначальной неопределенности векторов движения молодого демократического государства. Неопределенность была оформлена уже в

лозунгах демократического движения 90-х годов, провозглашающих «приобщение к общечеловеческим ценностям», в том числе и к передовому либеральному законодательству, мировоззрению, моральным установкам. И, в то же время, «общечеловеческий» (либеральный) выбор лидеров революционного движения в Молдове сосуществовал, (и слабо сочетался -Авт.) с призывом «возврата к собственным корням» (родному языку, традициям предков, традиционному вероисповеданию), ибо невозможно одновременно двигаться вперед и назад [10,1]. О подобные противоречия в стратегии политических элит невозможно было не споткнуться. Неопределенность векторов развития Государства порождало неопределенность и в статусах институтов общества. В Молдове же, как мы помним из 90-х, это отразилось на половинчатости демократических перемен. Эта половинчатость, «неопределенность» тактики внутренней политики, в том числе и сфера деятельности социальных институтов в стране, декларирующей прогрессивное развитие и в то же время сохраняющей патриархальный атавизм в стратегии, во многом является причиной для переживаемого непростого процесса трансформации, где «центральной проблемой процессов трансформации выступает категория «неопределенности» как структурная характеристика трансформации» [11,48]. Похоже, именно такое положение складывалось в Республике Молдова относительно четкого определения функций государственной власти и церкви.

Новый опыт во взаимоотношениях был приобретен и государственными структурами, и Православной Церковью с возникновением в Молдове тенденций движения за отделение части церкви от Молдавской Митрополии и присоединения к Румынской Православной церкви посредством создания Бессарабской Митрополии [12,50]. В данной ситуации Государственные структуры пошли на поводу у Московского Патриархата и отреагировали на прецедент далеко не демократично. 17 сентября 1993 года Государственная Служба по Религиозным Культам при Правительстве Молдовы признала единственным носителем православного культа на территории страны Молдавскую Православную Церковь, находящуюся в юрисдикции Московского Патриархата. Соответственно проявили себя и религиозные организации. Напряжение в самой Молдавской Митрополии, подогреваемое прессой, росло месяц от месяца. 8 сентября 1992 года на съезде духовенства в Кишиневе было выражено почти единодушное желание остаться в юрисдикции Московской Патриархии. Однако уже через неделю, 14 сентября, группа недовольных иереев провела отдельную епархиальную ассамблею и заявила о создании отдельной Бессарабской Митрополии и о переходе в Румынскую Церковь. Во главе Бессарабской Митрополии стал епископ Бельцкий, викарий Кишиневской Епархии Петру (Пэдурару) Далее в разных местах Молдовы начались столкновения за

приходы. Параллельно представители Бессарабской Митрополии Румынского Патриархата и депутаты из Молдовы и Румынии принялись атаковать с помощью исков и жалоб различные европейские и американские структуры с просьбой о регистрации Культа. Руководство Государства не спешило с узакониванием Бессарабской Митрополии. Более того, в сентябре 2001 года (не без влияния церковных структур) Правительство Республики Молдова утвердило новый статус Молдавской Митрополии Русской Православной Церкви. Согласно этому документу, единственным правопреемником исторической Бессарабской Митрополии на территории Молдавии признавалась каноническая структура Московского Патриархата.

Высшая Судебная Палата Молдовы неоднократно отказывала в регистрации устава Бессарабской Митрополии. Митрополит Владимир не раз заявлял, что конфликт является «компетенцией церковных инстанций и должен быть решен на высшем уровне между Русской и Румынской Православными Церквями с участием Молдавской Митрополии»[13]. Призыв к соблюдению церковных канонов - это, своего рода, требование невмешательства светских властей в церковные дела. Однако на протяжении всего времени эта просьба игнорировалась как Правительством Румынии, так и бывшим руководством Молдовы. В конфликт Церковей была вовлечена Парламентская Ассамблея Совета Европы. Совет Европы полностью встал на сторону Бессарабской Митрополии и потребовал от руководства Молдовы ее регистрации. 30 июля 2002 года Министерство Юстиции Республики Молдова зарегистрировало Бессарабскую Митрополию [14]. Таким образом, акт регистрации новой религиозной организации явился торжеством права и закона в демократическом Государстве. Ведь «в демократическом обществе любая группа верующих, считающая себя отличной от других, должна иметь право создать новую Церковь, и что Государство не вправе решать, существует ли в действительности различие между разными группами и какие верования должны считаться отличными от других. Также Государство не должно оказывать предпочтения какой-либо Церкви перед другими посредством признания, или подвергать цензуре наименование Церкви по той простой причине, что оно относится к какому-либо историческому периоду в прошлом», - упоминалось в переписке заявителей о регистрации Бессарабской Митрополии с судебными инстанциями Республики Молдова[15].

На годы сохранилось организационное, каноническое и имущественное противостояние Православных Церквей в Молдове. И это напряжение между Митрополиями во многом усугублялось вмешательством политических сил, которые перманентно становились на сторону то одной, то другой Митрополии в зависимости от политической ситуации[12,49-50]. По мере того, как вмеша-

тельство политических кругов в жизнь Митрополий ослабевало, ослабевало и внутрицерковное напряжение. К нашему времени (2020-2021гг.) канонические и организационные противоречия между Митрополиями в Молдове исчерпаны и взаимоотношения приобрели характер перемирия [16].

То, что Республика Молдова набирается опыта и политической зрелости в сфере государственно-церковных отношений, было продемонстрировано Парламентом в части пересмотра и модификации Закона о культах 1992 года и принятием его новой версии в июне 2002 года. Однако и в принятой версии еще сохраняются места, подлежащие дальнейшей проработке и усовершенствованию сравнительно с лучшими образцами законодательных актов демократических стран, с дальнейшим творческим их осмыслением.

Самый острый характер приобретают именно политические конфликты, в которых происходит провоцирование Православной Церкви со стороны политической власти, когда нарушаются рамки законодательства светского Государства, провозглашающего отделение Церкви от Государства, когда происходит использование властью Церкви в своих целях или задевание канонических основ вероисповедания. Именно так случилось, когда Парламент Республики Молдова в мае 2012 года принял так называемый «Закон об обеспечении равенства», что вызвало многочисленные протесты со стороны Митрополита Владимира, духовенства и прихожан Молдавской Митрополии. Продвигающий в Республику принципы европейской толерантности, в частности, терпимое отношение к сексуальным меньшинствам стоящий у власти Альянс «За европейскую интеграцию», принял ряд либеральных законов, в том числе «Закон № 121 от 25.05.2012 об обеспечении равенства». Политические оппоненты моментально использовали традиционность Православной Церкви Московского Патриархата. Молдавская Митрополия срочно собрала Заседание Синода, на котором действия Парламента Молдовы получило резкое осуждение. Как сообщали средства массовой информации, на заседании Синода было принято решение о так называемом «малом отлучении» тогдашнего руководства Молдовы. «Малое отлучение» заключается в запрете на участие в церковных церемониях, в частности, на причащение. Поводом для введения данных церковных санкций послужило именно принятие в стране закона о борьбе с дискриминацией, который содержит помимо прочего запрет на притеснение людей нетрадиционной сексуальной ориентации. Иереи Молдавской Митрополии и верующие, которых они возглавили, выступили против данного запрета, заявив, что он «легализует содомию» и готовит почву для легализации в стране однополых браков. Под их влиянием власти Молдовы согласились внести в текст Закона определенные поправки (уточнив, что он не оспаривает традиционное понятие семьи как союза женщины и мужчины), но пассаж о запрете дискриминации людей нетрадиционной сексуальной

ориентации остался в Законе[17]. Согласно этому Закону, приверженцев нетрадиционной сексуальной ориентации нельзя дискриминировать при приеме на работу. Церковь подняла вопрос о том, что этот пункт прямо противоречит Основам Социальной Концепции Русской Православной Церкви, в пункте XII, в которой говорится: «Лица, пропагандирующие гомосексуальный образ жизни, не должны допускаться к преподавательской, воспитательной и иной работе среди детей и молодежи, а также занимать начальственное положение в армии и исправительных учреждениях»[18]. Представители Альянса «За европейскую интеграцию», стоявшие в тот момент у власти в Молдове, в ответ на «малое отлучение» пригрозили обложить Церковь налогами. Таким образом, власти в то время ответили на решение Синода Православной Церкви Молдавской Митрополии о так называемом «малом отлучении»[18]. Этот пример - подтверждение посылки о том, что политические противостояния и борьба Церковью в Молдове являются отражением политического выбора действующей власти. С другой стороны, подтверждается и то, насколько авторитетной чувствует себя в демократической Молдове Православная Церковь.

Это не единственный случай конфликта политиков с Православной Церковью. В марте 2016 года в Республике Молдова проходили президентские выборы, в которых были активно ангажированы деятели Православной Церкви. Выступления священства в поддержку того или иного кандидата вызвало напряжение как в межцерковных отношениях, так и церковно-государственных. Позиция Церкви в выборах породила отчаянные споры, и оппозиция направила обвинения в сторону Православной Церкви Московского Патриархата, как активного сторонника определенных политических кругов и конкретных личностей. Дело дошло до заявлений в Конституционный Суд, которые судебная власть приняла к сведению и отреагировала в известном Постановлении №34 от 13.12.2016. Хотя в ходе выборов нашлось немало недостатков и нарушений, совершенных участниками выборов, средствами массовой информации, органами государственной власти и прочее, Конституционный Суд решил прибегнуть к самым радикальным оценкам и мерам только в отношении Православной Церкви. Только представителей Церкви обвинили в «агрессивном вмешательстве» в процесс выборов и использовании «экстремистского, ксенофобского, гомофобного и сексистского» языка. Только в отношении Православной Церкви заявители в Конституционный Суд предлагали приостановление ее деятельности в течение года – и даже больше – полное прекращение деятельности. Далее инстанции предлагалось обратиться в Парламент с предложением ввести уголовную ответственность за вмешательство религиозных культов в избирательные кампании[19]. На Постановление Конституционного Суда Молдавская Митрополия ответила пространно и аргументировано, обратившись к прихожанам, средствам массовой информации

и международной общественности. В контробвинении Православной Церкви Конституционный Суд обличался в превышении полномочий, присвоении права, принадлежащего исключительно судебным инстанциям, относительно лишения Православной Церкви права на защиту, права на справедливое судебное разбирательство и т.д., что отмечалось серьезным и грубым нарушением Конституции Республики Молдова. Справедливым в документе было обвинение в том, что Конституционный Суд обратил санкции исключительно в адрес Православной Церкви, не инкриминируя нарушения в выборной кампании другим институтам власти, СМИ, неправительственным организациям[20].

К чести Конституционного Суда Республики Молдова высшая судебная инстанция своим Постановлением №34 только критически высказалась об участии Православной Церкви в избирательной кампании, но не дала хода своим выводам, сославшись на присущие ей полномочия. «Конституционный Суд подтверждает или не подтверждает законность выборов», - подчеркивалось и говорилось в Заявлении Конституционного Суда. А «с учетом доводов, изложенных в Постановлении № 34 от 13 декабря 2016 года, Конституционный Суд подчеркивает необходимость прямого регламентирования Парламентом незамедлительных и четких механизмов применения санкций, в том числе в уголовном праве, за любую попытку вмешательства религиозных культов в избирательные кампании»[20]. Иными словами, высокая инстанция обратила внимание на необходимость четко определить социальную роль и статус института Церкви. Однако, в данной ситуации обе стороны (государственная и церковная) были далеко не правы.

Данный пример продемонстрировал, как поспешность в решениях любой ветви государственной власти дает основание для политической и социальной нестабильности, о которой предупреждают иерархи Православной Церкви: «В Молдове сохраняется высокая степень религиозной однородности населения. Поэтому любой закон или правило, противоречащее общественным устоям православного генезиса, тем более в такой чувствительной сфере, как вера, коллективное и индивидуальное самосознание, навязанное извне, пусть даже из Европы, будет провоцировать конфликты, протесты и массовые нарушения его предписаний со стороны народа»[21]. Однако, время от времени политики умышленно окрашивают Православную Церковь политическими красками, экстраполируя свои действия на Церковь и вовлекая Церковь в политические противостояния. Иллюстрацией является факт, когда представители про-европейских и про-унионистских политических партий из Молдовы и Румынии в 2018 году праздновали 100-летие объединения Молдовы и Румынии, и о своём участии в мероприятии заявили жители населенных пунктов, подписавших символические декларации по объединению с Румынией. Политики усмотрели в прецеденте роль Православной Церкви Бессарабской

Митрополии, считая действия Бессарабской Митрополии «синхронизированными с декларациями 10 сел Молдовы о присоединении их к Румынии». «Эта Церковь (Бессарабская Митрополия. – Авт.), безусловно, идеологизирована и политизирована. Она придерживается канонов Румынской Православной Церкви, и поэтому в числе ее прихожан немало сторонников унионизма». Вовлеченность храмов Бессарабской Митрополии в популяризацию «унирий», по мнению историка Виктора Степанюка, в свою очередь вызвало протест у последователей Молдавской Митрополии [22]. Скорее всего, приписываемая, в данном случае, политиками роль Бессарабской Митрополии в популяризации идеи объединения Молдовы с Румынией явно была завышена. Возможно, что определенная часть прихожан храмов Бессарабской Митрополии и являются сторонниками этой идеи, но активная проповедь этой идеи с амвонов Митрополии маловероятна. Столь же эвентуально и усиление реакции Православной Церкви Молдавской Митрополии на празднование 100-летия объединения Молдовы и Румынии и сопутствующих этому событию мероприятий, в том числе идеологических.

События последнего времени, а именно пандемия COVID -19, охватившая мир и, в том числе, православные государства и Молдову, добавила новый опыт в сотрудничество Государства и Церкви. Кризисная ситуация отчетливо показали, как важно для успешного преодоления последствий общественного катаклизма конструктивное и слаженное сотрудничество всех институтов общества, включая Государство и канонические церковные структуры. Введение в государствах, охваченных пандемией, Чрезвычайного положения, принятия мер, направленных на сдерживание распространения вируса: введение карантина, ограничение или полное прекращение деятельности предприятий, экономических агентов, культурно-просветительских, научных и образовательных учреждений запрет на посещение массовых мероприятий, регламентирование транспортных передвижений, настоятельное санитарное просвещение граждан по соблюдению санитарных норм в условиях пандемии. Принятое решение предусматривало и ограничения на проведение богослужений в церквях в присутствии прихожан. Предлагалось совершать богослужения с трансляцией по телевидению и в Интернете, но без присутствия верующих. В целом, религиозные структуры Молдовы осознали необходимость карантинных мер и проявили достаточную дисциплину, позитивно откликнулись на принятые светскими властями решения, правда, не без оглядки на канонические предписания вероисповеданий. Католическая Церковь объявила, что приостанавливает все службы и религиозную деятельность за исключением похорон. О переходе на онлайн-службы объявили протестанты и другие религиозные культы Молдовы. И только Православная Церковь отказалась закрыть церкви. Молдавская Митрополия призвала всех священников

и верующих молиться, соблюдать постановления центральных и местных органов власти, а также Министерства Здравоохранения, касающиеся гигиены и общественного здоровья, но «продолжить совершать литургии» Ведь карантин охватывал период важнейших событий Православной Церкви, двенадцатые праздники Вербного Воскресенья, Пасхи, Вознесения Господня и Святой Троицы. Если касаться канонов, то усмотрение в храмах Господних возможности заразиться вирусом протаскивает в «веру живую» моменты скептицизма, а, значит, подрывает основы Православия, на что и указывали лидеры Православной Церкви Молдовы [23]. Но, очевиднее всего, что руководство доминирующей в стране Молдавской Митрополии возмутилось принятием карантинных мер, касающихся православных приходов, без привлечения к обсуждению проблем пандемии ее иерархов, «без должного уважения к Церкви». Потому реакция Молдавской Митрополии была соответствующая. В Обращении руководства Митрополии было указано на то, что, согласно Конституции, «Церковь отделена от Государства». «Митрополия Кишинева и всей Молдовы с сожалением и обеспокоенностью оценивает критическую ситуацию, сложившуюся в Молдове и во всем мире, призывая служителей и верующих сохранять внутреннее спокойствие и проводить время в посте и молитве. В то же время, духовенство мира и монашества призваны продолжать совершать священную литургию - нашу тайную связь с Богом», - говорилось в заявлении Митрополии от 14 марта [24].

Следует отметить, что подобный демарш против решения властей в период пандемии из Поместных Церквей предприняло только руководство Православной Церкви Молдовы Московского Патриархата, что свидетельствует о ее понимании своих широких полномочий в демократической стране [25]. К счастью, драматизированная СМИ коллизия Церкви и Государства в Молдове быстро разрешилась, и в дальнейшем мы наблюдали, что православные храмы все же соблюдали предписанные санитарно-профилактические правила пандемии, а государственные службы делали выводы о паритетном сотрудничестве с церковными институтами. Исходя из пережитой кризисной ситуации, можно сделать выводы: авторитет Церкви, ее интересы, безусловно, должны учитываться государственными институтами, но и руководству Православной Церкви, конечно же, следует научиться проявлять светскую толерантность по отношению к структурам Государства, тем более в сложнейших условиях пандемии.

Осуществляемый нами экскурс в ретроспективу взаимоотношений Государства и Церкви очерчивает опыт, накопленный Государством и Церковью в развитии обоюдного сотрудничества. Из изложенного следует вывод о том, что с трудом, «сквозь тернии», но все же на пути развития демократии политические власти Молдовы набираются опыта во взаимоотношениях с институтами Православной Церкви. Следует так же сделать умозаключение и о

том, что накопленный опыт позволяет наметить и тенденции поступательного совершенствования взаимодействия рассматриваемых социальных институтов. В сознательном создании условий неравноправия, несправедливости и напряжения в сфере религиозных отношений в стране не только не содействует социальной гармонизации, но и чревато последствиями, взрывающими общественную стабильность обострением не только межконфессиональных отношений. Возросшая степень религиозной активности населения, то место и та роль, которую выполняет сегодня Религия в общественной жизни страны, требует постоянного совершенствования законодательной базы, толерантного решения вопросов религиозной жизни общества, соотнесения, как с имеющимся мировым опытом, так и с динамично меняющейся религиозной ситуацией внутри страны.

По нашему мнению, одной из причин просчетов в сфере взаимоотношений Церкви и Государства является отсутствие у представителей власти грамотности в данных вопросах, глубоких знаний, в целом, о религии, о религиозной жизни в стране и существующей в государстве конфессиональной ситуации. По мере овладения знаниями и опытом, лидеры Государства успешно гармонизируют взаимоотношения между Государством и Церквями. Можно надеяться и на то, что в общественном сознании водораздел между уважением к национальной самоидентификации и традиции («национальным корням») и желанием приобщиться к общечеловеческим (современным и прогрессивным) ценностям станет не столь явным и постепенно будет стираться по мере развития демократии в нашей стране. Совершенствованию взаимоотношений Церкви и Государства, по нашему мнению, может послужить также еще и то, чтобы вернуть в духовную жизнь страны религиоведение как направление научной деятельности. Положительным примером в данном вопросе может быть опыт Украины, где, при всем объеме проблем в церковно-государственной сфере, эти проблемы успешно решаются с помощью ученых-религиоведов. Создаваемая ими атмосфера благоразумия, свободы и толерантности благотворно отражается на жизни общества и взаимоотношениях Государства и Церкви в том числе.

Совершенствование взаимоотношений и конструктивное сотрудничество Государства и Церкви, разумеется, будет происходить в контексте дальнейшего развития демократических процессов в Республике Молдова. В этом контексте господство закона, и, соответственно, разведение сфер влияния политики и религии, создание атмосферы свободы и толерантности, господствующей в обществе, благотворно отразится на массовом сознании, послужит делу утверждения нравственности, справедливости, мира и гармонии в социальной жизни и предупреждения напряженности и вызовов в обществе.

Совершенствование государственно-церковных отношений в Молдове является вызовом и в продвижении нашей страны по пути интеграции в Европейский Союз [27, 81-87]. Известно, что европейское сообщество формируется не по географическим, а по цивилизационным параметрам, что предусматривает наличие у его участников развитой правовой демократии, эффективной экономики и соответствующих им идеологической элиты и массового сознания населения, в котором доминируют общие гуманитарные ценности. Но страны, вливающиеся в европейскую семью, являются различными по вероисповеданию, а значит, и разными по отношению к европейским ценностям. К таковым относится и Республика Молдова, большинство населения которой является православным. В свете этого, стоит приложить усилия для приобщения (приучения) общества к либеральным европейским ценностям. Прежде всего, следует иметь в виду, что вероисповедное понятие толерантности в Православии значительно отличается от европейского, Надо иметь в виду, что различие в трактовке понятия религиозной толерантности может создать трудности в обеспечении реального равноправия для представителей разных конфессий, в частности, для представителей Православия, хотя в демократических европейских государствах и приняты самые продвинутые в плане толерантности правовые акты. «Как только некоторые страны пришли к законам о допущении многих религий, они должны были обязать их проявлять взаимную толерантность... Поэтому целесообразно, чтобы законы об этих различных вероисповеданиях не только способствовали тому, чтобы они не доставляли беспокойство государству, но и чтобы они поддерживали мир в отношениях между собой» [28, 49]. Таким образом, опираясь на приобретенный опыт и проделав правовую и просветительную работу, Республика Молдова сможет рассчитывать на успешную интеграцию в Евросоюз, а евроинтеграционный курс страны не будет тормозиться вероисповедным фактором.

ПРИМЕЧАНИЯ:

1. Г.Роговая. Современные тенденции в религиозной сфере общественной жизни. În: Probleme sociale ale reformării societății: speranțe, realizări, perspective. Chișinău, 1998, p.110-111;
2. См. Legea despre culte, nr. 979-XII, DIN 24.03.1992.-p.3.
3. Конституция Республики Молдова принята 29 июля 1994.
4. Роговая Г. Православная церковь в светском государстве :ситуация Республики Молдова и Украины. В: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2019, nr.3, p.37-51.
5. <https://studwood.ru/602334/pravo/vzaimodeystvie-gosudarstva-tserkvi>(дата посещения 13.05.2019)
6. Ильин И.А. Теория права и государства. Издание 2-е, дополненное (с биографическим очерком В.А. Томсинова). – Москва: Зерцало, 2008. 405 с.

7. Варзарь П. Современные демократические преобразования и их последствия. В: Процессы демократизации в Республики Молдова: реалии, тенденции, перспективы. Материалы международной научно-практической конференции. 20 мая 2014 года. Кишинев: Типография Реклама, 2014. 140 с.
8. Калкей Г. Демократия и религия в кризисном обществе. В: Процессы демократизации в Республики Молдова: реалии, тенденции, перспективы. Материалы международной научно-практической конференции, 20 мая 2014 года.
9. Брага Л.И. Место религии в обществе в свете интеграционистских идей переходного периода. В: *Procesele integraționalistice din Republica Moldova. Elaborarea strategiei naționale*, Chișinău: Vector. 304 с.
10. Рогова Галина Християнські моральні цінності в сучасній політиці. В: Релігійна свобода. Науковий щорічник, Київ, 2008, №13, с.209-213.
11. Банс Б.В. Элементы неопределенности в переходный период. В: Политические исследования, 1993, № 4, с.47-55.
12. Роговая Г. Православная церковь в светском государстве : ситуация Республики Молдова и Украины. В: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, 2019, nr. 3, p. 37-51.
13. html.pravoslavie.ru/5182.html (посещен: 27.09.2019).
14. http://www.ng.ru/cis/2001-11-01/5_strasbourg (посещен: 11.09.2019).
15. www.sclj.ru/court_practice/detail.php?SECTION_ID=152&ELEMENT_ID=1195 (посещен: 15.08.2019).
16. <https://newsmaker.md/rus/novosti//voyna-tserkvey-kak-raskoly-v-mirovom-ravoslavii-proshlis-po-moldove-40131>(посещен: 04.10.2019).
17. lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=343361&land=2(посещен 10.01.2020).
18. <http://ortodox-newspaper.ru/numbers/at29776> (посещен 11.01.2020)
19. www.constcourt.md/ccdocs.php&!ru (посещен 20.01.2020).
20. <http://noi.md/gagauznews.md/kto-narushaet-konstitutsiyu-tserkov-ili-konstitutsionnyi-sud>(посещен 11.01.2020).
21. Епископ Бельцкий и Фалештский Маркел. Состояние Православной Церкви Молдовы в условиях расширяющейся секуляризации. В: Радонеж, Кишинев: Интерфакс-Религия. 03.09.2013 (посещен 11.01.2020).
22. http://www.ng.ru/cis/2018-02-07/1716_moldova.html(посещен 20.01.2020).
23. <http://www.jmp.ru/ya43.php?ys=52&my=12&rm=R4IP&sr=521212> (посещен 19.03.2020).
24. <https://newsmaker.md//rus/novosti/tserkov-ignoriruetzapret-pravitelstva-mitropoliya-moldovy-prizvala-svyaschennikov-prodolzhat-liturgii/> (посещен: 19.03.2020).
25. <https://mk.kn.md/social/2020/04/30/pandemiya-pochemu-mitropolitvladimir-poshel-protiv-patriarkha-kirilla.html>(посещен: 12.10.2020).
26. <https://gagauzinfo.md/top2/52794-istorik-edinstvo-vlasti-i-cerkvi-pomozhet-spravitsya-s-coronavirusom.html> (дата посещения: 22.10.2020).
27. Роговая Г. Православная Церковь в евроинтеграционной процессе Республики Молдова В: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, 2018, nr.2, p.81-87.
28. C.Herdtle. Th.Leeb Hg.J. Toleranz. Texte zur Theorie und politischen. In: *Praxis*, Stuttgart, 1987, s.45-56.

НАПРАВЛЕННОСТЬ РАЗВИТИЯ ПОЛИТИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННЫХ ГЛОБАЛЬНЫХ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИХ ИЗМЕНЕНИЙ

THE TRENDS OF THE POLITICAL PROCESS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE CONTEXT OF THE GLOBAL SOCIO-POLITICAL DEVELOPMENT

BRAGA Lilia,
doctor în filosofie, cercetător științific coordonator,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

Summary

The article deals with the problem of main trends in the development of the political process in the Republic of Moldova at the present stage. The author emphasizes the idea that the political development of the Republic of Moldova is moving in the general context of global-historical evolution, subordinated to the logic of the post-industrial globalizing world. Based on the monitoring data of Freedom House, the author shows that the Republic of Moldova now is "sliding towards authoritarianism". Analyzing the historical realities, formed as a result of the change of political power in the country after the parliamentary elections of 2021, the author expresses doubts about the possibility of a radical change in the emerging trend.

Keywords: *political process, trends, democratic development, post-democracy, authoritarianism, globalization, Republic of Moldova.*

Республика Молдова как независимое суверенное государство празднует свой тридцатилетний юбилей, что само по себе является хорошим поводом для оценки тех достижений, которые сумела реализовать наша страна за столь короткий в историческом плане период развития. Процесс обретения независимости Республикой Молдова оказался непосредственным образом вплетенным в процессы кардинальных общественно-политических перемен, стартовавших в стране на рубеже последних десятилетий XX века, по существу став их первым наиболее значительным итогом. В этой связи, представляется, что состояние дел в политической сфере может служить одной из лучших иллюстраций, характеризующих тридцатилетний период развития страны как независимого суверенного государства.

Подводя некоторые итоги политического развития общества за период существования Республики Молдова как независимого государства, следует прежде всего, ответить на более общий вопрос: сумела ли наша страна к настоящему дню реализовать задачи демократической модернизации, столь амбициозно поставленные перед обществом еще в начале перемен, и вообще,

в каком направлении мы в действительности движемся сегодня? Динамику общественно-политического движения в политологии лучше всего отражает понятие «политический процесс», которое в наиболее широкой трактовке призвано обозначать общественно-политический феномен, связанный с направленной эволюцией отношений и связей в политической сфере страны [1, с. 394-395]. Поэтому изучение состояния дел в политической сфере с точки зрения динамики политического процесса представляется одной из наиболее актуальных и важных исследовательских тем, позволяющих дать не только адекватную оценку происходящему в молдавской политике, но и взвесить возможные перспективы на ближайшее и более отдаленное политическое будущее страны.

Цели развития государства четко обозначены в ст. 1 Конституции Республики Молдова, где указывается, что Республика Молдова является демократическим правовым государством, в котором достоинство человека, его права и свободы, свободное развитие человеческой личности, справедливость и политический плюрализм являются высшими ценностями и гарантируются [2, с. 19]. В этой связи общественно-политические процессы, происходящие в настоящее время в Республике Молдова, принято, согласно традиции, установившейся в научно-исследовательской среде, идентифицировать как демократическую модернизацию, разворачивающуюся в контексте реализации евроинтеграционных устремлений нашей страны [3, с. 126-153]. Использование самого термина «демократическая модернизация» применительно к анализу процессов общественно-политического развития в Республике Молдова расставляет исследовательские акценты таким образом, что, по существу, снимает вопрос о том, в каком направлении происходит указанное развитие, считая его само собой разумеющимся. Осмысление политических процессов, преимущественно исходя из теории модернизации, не только фиксирует определенную направленность движения обществ, вступивших на путь реформирования, от авторитаризма к демократии, но и, в строгом смысле, представляет демократическое развитие по большей части как универсальный линейный процесс, приводящий к усвоению обществами «желаемых атрибутов Современности» [4, с. 19].

Переход к терминологии демократической модернизации по большей части стал отражением стремления многих исследователей уйти от понятия/теории демократического транзита, широко использовавшегося в начале перестройки. Затянувшийся на долгие годы «переходный период», сопряженный со множеством явлений кризисного характера в общественной жизни, вынудил аналитиков к поиску нового научного инструментария, избегающего самого упоминания о состоянии некоего «перехода», но, в то же время, сохраняющего указание на сущность и направленность процесса.

В частности, исследователь В. Мошняга, в свое время указывал на то, что использование понятия «транзит», отвечающего на вопрос о том, «куда движется?» в своем развитии Республика Молдова, по существу исчерпало себя. Поэтому, по мнению исследователя, больше прав политолог В. Сака, который в своей исследовательской работе использует для анализа складывающейся в стране политической реальности понятие «трансформация», которое отвечает на вопрос «что изменяем?». Использование термина «трансформация» для характеристики происходящих в нашем обществе социально-политических процессов, по мнению исследователя, более адекватно и оправданно с точки зрения реальной неопределенности траектории общественного движения, существующей поливариантности альтернатив развития переживаемых обществом преобразований [5, с. 8]. На первый взгляд может показаться, что это лишь банальный «спор о понятиях», который практически ничего не меняет в представлениях о происходящих на сегодняшний день в стране политических процессах, демократическая направленность которых, как правило, не вызывает сомнений.

Тем не менее, представляется, что возникший научный «спор о понятиях» по существу стал отражением того неоднозначного и во многом неопределенного состояния, в котором сегодня пребывает политическая реальность нашей страны. Порой даже складывается впечатление, что общественное мнение, глубоко сомневающееся в верности реализуемого сегодня страной направления развития, но при этом высоко ценящее демократию как символ благосостояния и процветания, способно дать более адекватную оценку происходящему. Согласно *Barometrul Opiniei Publice*, в среднем от 70% до 80% от числа опрошенных уже на протяжении многих лет полагает, что Республика Молдова «развивается не в том направлении» [6]. Поэтому, на наш взгляд, вопрос о том, каково содержание разворачивающегося в стране политического процесса, а, проще говоря, в каком направлении все-таки развивается сегодня Республика Молдова, нисколько не утратил своей актуальности, а понятие «транзита» не только не исчерпало себя, но, напротив, приобретает новую наполненность и новый смысл в современных условиях. Приходится признать, что «переход» в нашей стране все еще не окончен. А вопрос о том, в каком направлении движется в настоящее время Республика Молдова, кажется даже менее понятным и очевидным, чем в начале перемен.

В то же время, достаточно очевидным, на наш взгляд, является то, что сегодня весь современный мир находится в состоянии транзита, перехода в некое новое качественное состояние, порожденное специфическим для современной эпохи характером глобального общественно-исторического развития, провоцирующим стремительные перемены во всех областях общественного

существования, включая сферу политики, развитие которой все более убедительно свидетельствует о глубокой деградации демократического мира. В этих условиях «старые» демократические теории не могут дать готовых ответов на множасьщиеся вызовы современности.

В актуальных условиях, характеризующихся стремительностью перемен в самых различных областях человеческого существования, высокая динамика институциональной среды отдельных государств и политических регионов превращает формирующийся в них политический порядок в весьма сложный объект исследования, который с трудом поддается осмыслению, исходя из установок «вчерашнего дня». В этой связи приходит понимание, что сегодня политическая наука, чтобы не отстать от жизни, должна не менее динамично реагировать на изменения политических реалий, стремясь наиболее адекватно воссоздать картину происходящего. Поскольку лишь, исходя из реальной картины, можно с высокой степенью достоверности определить доминирующие тенденции эволюции политического порядка, которые позволят не только лучше понимать, но и более свободно ориентироваться в политическом пространстве.

Исходя из этого, в политологических исследованиях крайне важно сохранять реалистический подход, лишенный морализаторства, позволяющий изучать развитие политической сферы в ее динамике, с учетом тех изменений, которые происходят сегодня в политической жизни, порой до неузнаваемости меняя устоявшиеся представления о сущности происходящих процессов. В настоящее время политическая наука вообще, как на это справедливо указывает Д. Дзолу, цитируя слова Дж. Сартори, должна, избегая всякой идеализации показывать, «что на самом деле представляют собой демократии в современном мире» [7, с. 61]. Поэтому на первый план выдвигается вопрос о том, «какая демократия возникает в том или ином обществе» [5, с. 7].

В настоящее время многие западные аналитики вынуждены признать, что на современном этапе демократия как система политического устройства общества, вступила в полосу кризиса и это существенным образом сказывается на ее качестве в глобальном измерении, тем более, что очевидность подобного феномена убедительно демонстрируют результаты международного мониторинга состояния демократии в современном мире. В частности, Отчеты *Freedom House*, начиная с 2019 г. представленные американской неправительственной мониторинговой организацией под названием «Демократия отступает» или «Демократия под угрозой», однозначно указывают на усиление глобальной тенденции неуклонного снижения качества демократии, что существенно сказывается на состоянии свободы в демократическом мире. Так, согласно Отчету «*Freedom in the World 2019*», Международная мониторинговая организация зафиксировала общий регресс свободы в современном мире за

предшествующие 13 лет [8]. А в Отчете «*Freedom in the World 2020*» 2020 год вообще был назван худшим в истории современной демократии [9]. В то же время Отчет «*Freedom in the World 2021*» констатировал факт того, что современная демократия находится под угрозой [10].

Доклады указывают на то, что соблюдение демократических принципов ухудшается во всем мире, как в переходных странах, так и в странах старой демократии. Снижение уровня глобальных свобод затрагивает все регионы мира: от устоявшихся демократий, каковой являются Соединенные Штаты Америки, до консолидированных авторитарных режимов, таких, как Россия и регистрируется аналитиками *Freedom House* уже на протяжении около 15 лет. Указанная тенденция сохраняет последовательность, из чего аналитики *Freedom House* заключают, что «демократия в мире находится в процессе отступления» [9, 10].

Следует признать, что ряд западных политологов стали бить тревогу, указывая на снижение качества демократии во всем мире, еще на исходе XX века, в самый разгар третьей волны демократизации, когда казалось, что глобальная победа демократии не за горами. Одни исследователи объясняли данный факт глобального снижения качества демократии «демократическим откатом» (*Diamond, 2008*). Другие расценивали «демократические неудачи» ряда стран третьей волны как «сход с рельс» (*Fish, 2005*), сопровождающий любую демократическую волну [4, с. 19]. Однако появились и такие авторы, которые попытались связать современные издержки в глобальном процессе демократизации с доминирующими тенденциями развития современного мира, такими как глобализация, деиндустриализация, информатизация, миграция и т.п., в результате чего была разработана оригинальная теория «постдемократии» (*Crouch Colin, 2004*). Согласно этой теории, демократия как специфическая система политического управления, пройдя свой пик развития в XX веке, в настоящее время все больше утрачивает свои экономические и социальные основания и потому вступила на «нисходящую ветвь параболы» [11, с. 9].

Иными словами, под влиянием тенденций глобального общественно-исторического развития демократия в ее классическом понимании все больше теряет в своем качестве, уступая место различным формам «фасадной демократии», а, по сути, переходя в состояние постдемократии. Но если признать демократическую деградацию, ввергающую современный мир в состояние постдемократии, за аксиому, то закономерно возникает вопрос: что в реальности скрывается за этим, тщательно выстраиваемым различными странами демократического мира, «демократическим фасадом»? Если судить по характерным тенденциям, которые набирают все большую силу в самых различных странах мира, ответ может быть лишь один – это «новый авторитаризм». Во

всяком случае, подобной точки зрения придерживаются немало аналитиков, включая экспертов *Freedom House*, которые, опираясь на данные мониторинга, констатируют глобальное усиление авторитарных тенденций, включая страны старой демократии [12]. На фоне бушующей в мире пандемии, а также усиливающейся экономической и физической незащищенности в условиях ширящихся вооруженных конфликтов, демократия, как показывают эксперты, понесла новые тяжелые потери, спровоцировав смещение международного баланса в сторону тирании [9].

Безусловно, развитие тенденций к авторитаризму обладает различной динамикой в различных странах, включенных в процессы демократизации. В странах старой демократии, где демократические институты достаточно глубоко и прочно укоренены в жизни общества, симптомы авторитаризма более слабы и менее выражены. Что же касается новых демократий, где функционирование формирующихся демократических институтов осложнено отсутствием либо слабостью демократических традиций, тенденции к авторитаризму не встречают серьезного сопротивления общества. Напротив, скажем, во многих странах постсоветского пространства, общество, воспитанное на протяжении более, чем полувека, на традициях тоталитаризма, сегодня в своей массе, судя по укрепившимся здесь режимам, не только относится терпимо к проявлениям авторитарных тенденций в управлении страной, но и, в значительной мере, руководствуясь некими ностальгическими настроениями, выражает свою поддержку авторитарным лидерам и их обещаниям «навести порядок» при помощи командно-административных методов. Подобным образом дела обстоят, в частности, в таких странах, как Беларусь, Российская Федерация, Казахстан, Азербайджан, Туркменистан, Таджикистан. Указанный ряд стран входит в категорию консолидированных авторитарных режимов. В то же время, такие страны, как Республика Молдова, Украина, Грузия, будучи включенными в категорию стран с гибридными режимами, сочетающими в себе как черты демократии, так и авторитаризма, судя по данным *Freedom House*, движутся по пути «соскальзывания к авторитаризму» [13].

Таким образом, динамика глобальной общественно-исторической эволюции, на наш взгляд, доказывает обоснованность того научного предположения, что современный мир, вступив в состояние постдемократии, все более эволюционирует к неоавторитаризму. Тенденции к авторитаризму, сопутствующие демократической деградации, по-разному могут менять структуры национального институционального дизайна, порождая разнородную архитектуру правления и власти [14]. Однако, если страны старой демократии, несмотря на развитие феномена «демократической энтропии» (*Crouch, 2004*), тем не менее, и сегодня сохраняют свой международный статус оплота демократии, то зна-

чительная часть новых демократий переходит к состоянию «постдемократии», выстраивая различные вариации неоавторитарного правления, по существу, минуя стадию демократического развития.

Неоавторитарные тенденции, как показывают исследования ряда аналитиков, имеют под собой объективные основания. Михал Кузь, в частности, рассматривает наступление эпохи «нового авторитаризма» как результат глобального кризиса демократии и, опираясь на работы таких известных американских исследователей, как Джошуа Курланцик (*Joshua Kurlantzick*), Фарид Закария (*Fareed Zakaria*), Поль Рей (*Paul Rahe*), Марцин Круль (*Marcin Król*), пытается объяснить его объективно-историческую природу. С точки зрения аналитика, распространение авторитаризма в современном мире обусловлено, по крайней мере, тремя группами причин: крахом демократии в странах Третьего мира, усилением евразийских авторитарных режимов и кризисом доверия к демократии в ее колыбели - на Западе. По его мнению, в условиях, когда саморазрушительные тенденции массовой демократии нарастают, крайне вероятно, что в итоге в нашей цивилизации закрепится более или менее олигархическая система – власть «новых феодалов», которую автор называет «Средневековьем 2.0» [15].

Даниэль Дзяну (*Daniel Dăianu*), в свою очередь, к числу объективных факторов добавляет, в частности, усиление вызовов современного мира, таких, как экономическая безопасность, международный терроризм, миграция, информационная безопасность, защита границ, изменения климата и т.п., которые все больше обуславливают необходимость использования средств прямого контроля над экономикой и обществом, в целом, находящихся «по ту сторону» институционального демократического управления. По его мнению, такие проявления глобализации, как социальная фрагментация населения и появление новых информационных технологий, которые значительно усиливают способность различных структур оказывать влияние на людей, вынуждают общество требовать у государства социальной защиты, что сопряжено с укреплением политики регламентации и ограничения, более свойственной авторитарному стилю правления. В современном мире все более очевидным становится дисбаланс между экономическим развитием, с одной стороны, и общественно-политическим настроением общества, характеризующимся ненавистью и протестом по отношению к политическому истеблишменту. Ориентации масс на авторитаризм коренятся в особых психологических установках людей, опасющихся непрогнозируемых изменений, а также стремящихся, как правило, к стабильности общественных связей и отношений, к сохранению привычного образа жизни в рамках сообщества, члены которого обладают той же национально-культурной идентичностью [16].

Склонность к авторитаризму представляет собой одну из наиболее выраженных тенденцией современного глобального общественно-политического развития, в той или иной мере свойственную всему демократизирующемуся миру. Однако, если в странах старой демократии неоавторитаризм обнаруживает себя именно как «склонность», выраженная в отдельных проявлениях, то в так называемых «неоавторитарных режимах», включаемых *Freedom House* в общий рейтинг переходных стран, тенденция к авторитаризму складывается в специфическую политическую систему, опирающуюся на неоавторитарные принципы правления.

К числу неоавторитарных режимов, появление которых на карте мира относится к рубежу XX-XXI столетия, сегодня принадлежит целый ряд стран мира, расположенных в различных частях света (Евразия, Латинская Америка, Африка), попавших под глобальное влияние «волн демократизации», но со временем «сошедших с рельс». Наибольший интерес для нас, разумеется, представляет группа неоавторитарных режимов, образовавшихся из числа постсоветских стран. К указанной группе в настоящее время причисляют 9 стран, среди которых Белоруссия, Россия, Казахстан, Киргизстан, Узбекистан, Таджикистан, Туркменистан, Азербайджан, Армения. Имея, после развала союзного государства, одинаковые с другими постсоветскими странами стартовые условия, отмеченные выше государства достаточно быстро перенаправили начавшийся на рубеже тысячелетий процесс демократизации на формирование и укрепление новых неоавторитарных режимов. Республика Молдова, как можно видеть, не входит в данный перечень. Вместе с тем, характер эволюции политических процессов, наблюдавшийся здесь последние годы, располагает Республику Молдова на самой границе с полуавторитарными режимами, превращая ее в страну с «наибольшим риском соскальзывания к авторитаризму» [17].

Согласно международному рейтингу демократизирующихся стран, Республика Молдова на сегодняшний день представляет собой одну из «частично свободных» переходных стран с политическим режимом «гибридного» типа, сочетающего в себе как черты демократии, так и черты авторитаризма [18]. Причисляя Молдову к категории гибридных режимов, Отчеты *Freedom House*, вместе с тем, с каждым годом стабильно отмечают сужение «поля демократии» и разрастание «поля авторитаризма» в нашей стране, что, в целом, отражает глобальную тенденцию общественно-политического развития в современном мире. Падение уровня свободы, в целом, выраженной в соблюдении политических прав и гражданских свобод, в той или иной мере, коснулось абсолютно всех стран мира, затронув как свободные, частично свободные, так и несвободные страны. Однако результаты мониторинга по Республике Мол-

дова показали, что наша страна стала одной из тех стран, которые потеряли больше всего позиций в указанном отношении, значительно ухудшив свои показатели в категории «гражданская свобода и состояние демократии» [19].

Признавая данный факт, многие международные и отечественные эксперты, анализирувавшие состояние дел в политической сфере Молдовы до парламентских выборов 2019 года, констатировали установление в стране олигархического режима [20]. Другие утверждали, что Республика Молдова представляет собой «обанкротившееся государство» [21, 22]. Третьи склонялись к убеждению, что Республика Молдова является «захваченным государством» [23]. Подобные характеристики указывают на то, что авторитарные тенденции, рельефно проявившие себя уже в самом начале нового тысячелетия и продолжавшие лишь укрепляться год от года, независимо от смены политического руководства, со временем привели Республику Молдова в новое качественное состояние, мало соответствующее статусу электоральной демократии.

Процесс «соскальзывания к авторитаризму» проявил себя целым рядом специфических маркеров (таких как: избирательный процесс, уровень развития гражданского общества, степень независимости СМИ, уровень демократичности правительства и местных властей, эффективность и независимость судебной системы, уровень коррупции), свидетельствовавших о процессе постепенного установления в стране национального варианта полуавторитарного правления. Подобные маркеры особенно откровенно проявили себя как в сфере институционального правления, так и в области доминировавших идеологических установок политического режима, функционировавшего в Республике Молдова до Парламентских выборов 2019 года. Исходя из результатов исследования *Freedom House «Freedom in the World 2019»*, Республика Молдова на рассматриваемом этапе стала одной из стран мира, где состояние демократии и показатели свободы ухудшались самыми быстрыми темпами.

Удерживаться в категории гибридных стран Республике Молдова, согласно оценкам *Freedom House*, позволял лишь соревновательный характер электоральной системы, а также относительное соблюдение основных гражданских прав и свобод. В то же время, в таких важных областях, как борьба с коррупцией, демократическое управление на национальном и местном уровнях Молдова показывала наихудшие результаты. Не лучше дела обстояли и с независимостью средств массовой информации, деятельность которых в условиях Республики Молдова обусловлена высокой степенью монополизации, а также с независимостью судебной системы, функционирование которой значительным образом подчинено интересам власти [24]. При этом главной причиной снижения уровня демократии в Молдове эксперты сочли ухудшение показателей «эффективность и независимость судебной системы», равно как

и высокий уровень коррупции на государственном уровне, а также усиление связей между политическими партиями и экономическими интересами, что разъедает основы демократической системы изнутри [25].

Показательно, что на рассматриваемом этапе в молдавском обществе прочно пустила корни такая, особенно характерная для неоавторитарных режимов, ценностно-мировоззренческая система взглядов, как идеология коррупции, которая, изначально получив свое распространение в латентной форме, позднее, по мере укрепления олигархического режима, стала все больше вырываться на поверхность, оформляясь в виде идеологии менеджмента и меритократии. На сколько глубоко указанная идеология проникла в сознание молдавского общества, от политических элит до представителей самых социально уязвимых слоев общества, можно судить по Отчетам международной мониторинговой организации *Transparency International*, которые год от года сигнализировали об усилении коррупции в Республике Молдова как социального феномена. Так, согласно данным указанной организации, Республика Молдова в 2018 году в рейтинге Индекса восприятия коррупции (от 0 – «всеобщая коррупция» до 100 баллов – «полное отсутствие») получила 33 балла, заняв 117-е место среди 180 стран. В результате страна была отнесена к категории «гибридных режимов с авторитарными тенденциями», где коррупция широко распространена как на бытовом, так и на самом высоком, государственном уровне. Особое внимание эксперты обратили на феномен политической коррупции, свидетельствующий о подчинённости государственных учреждений узкой группе интересов [26].

Идеология коррупции, являясь реальной идеологией неоавторитарного режима, направленной на использование полномочий и административных ресурсов власти для собственного материального обогащения, глубоко проникла и на другие этажи социального конструкта, охватив собой все самые важные сферы общественной жизни, включая медицину, образование, судебную систему и прочие. Отсутствие неприятия коррупции на уровне общественного сознания, и более того, готовность и даже желание широких масс быть коррумпируемыми со стороны власти способствуют оформлению латентной идеологии коррупции в публично заявленную идеологию меритократии и менеджмента. Наиболее отчетливо подобные идеологические установки молдавского политического класса проявили себя в контексте предвыборной кампании 2019 года, которая, как никогда прежде, вывела идеологию коррупции на поверхность. Демонстрация успехов в решении насущных проблем, волнующих простых людей, по большей части, представленная в форме благотворительности со стороны представителей власти, в контексте новой предвыборной кампании призвана была донести до широких масс идею о том, что

управлять страной должны «успешные люди», так называемые «технократы» или «менеджеры», способные превратить современное молдавское государство в прибыльный «бизнес-проект», приносящий материальную и иную выгоду не только представителям властвующих политических элит, но и широким слоям общества. Таким образом, идея «успешности» и «благонамеренности» стала играть ключевую роль в системе установок, навязываемых властвующими политическими элитами широким слоям общества, будучи призванной убедить электорат в «выгодности сделки» в случае их сохранения у кормила власти.

Политическая практика показывает, что в сложившихся социально-политических условиях молдавское общество окончательно адаптирует идеологию патрон-клиентских отношений, в соответствии с которой избиратели рассматривают актуальных/потенциальных представителей власти, прежде всего, как своих патронов, т.е. облеченных полномочиями лиц, которым они доверяют собственную защиту, под покровительство которых они готовы встать. Склоняясь к патрон-клиентской системе ориентаций в политической сфере, массовый электорат превосходно осознает, что избираемый им кандидат для решения проблем избирателей непременно должен иметь доступ к соответствующим ресурсам: властным, финансовым, материальным. Поэтому выбор электората, руководствующегося установками патрон-клиентской системы отношений, становится более прагматичным и менее идеологизированным. Сегодня молдавских избирателей интересует не столько личность политика, претендующего на властные полномочия, сколько его успешность как функционера в системе патрон-клиентских отношений. Таким образом, можно утверждать, что в Республике Молдова отношения между различными политическими субъектами являются демократическими лишь по форме, однако по сути – это патрон-клиентские, этатистские отношения, которые плохо укладываются в рамки общества, опирающегося на демократические нормы и принципы и больше соответствуют неоавторитарному режиму правления.

Иначе говоря, несмотря на декларативную приверженность демократическим ценностям, именно указанный выше тип отношений получил свое укрепление в современной Молдове. Причем клиентелистская модель отношений оказалась на данном этапе приемлемой не только для политических элит как наиболее практичная, позволяющая добиваться своих целей при сравнительно небольших затратах, но и для широких масс, будучи для них более привычной, простой и понятной, нежели отношения демократические.

Смена политического правления в Республике Молдова, произошедшая после парламентских выборов 2019 года под лозунгом деолигархизации страны, мало что изменила в характере ставших доминирующими тенденций развития политического процесса. Более того, после падения олигархическо-

го режима, факт политического осуждения которого нашел свое отражение в принятой новым парламентом страны Декларации «О захваченном государстве», констатирующей «захват и поражение тотальной коррупцией» государственных и правовых учреждений в Республике Молдова [27], тенденции к предельной официальной концентрации власти и установлению контроля отдельно взятой политической силой над всеми структурами политической власти, стали особенно очевидными и настойчивыми. Указанная тенденция получила свое проявление, прежде всего, в стремлении действовавшего на тот момент президента страны И. Додона к введению в Республике Молдова президентского правления – режима, более характерного для авторитарных обществ [28]. В то же время, парламентское большинство во главе с его неформальным лидером И. Додоном было обвинено оппозицией в попытке узурпировать власть в стране под предлогом борьбы с пандемией коронавируса [29]. По оценкам экспертов *Freedom House*, на указанном этапе – в 2020 году, Республика Молдова оставалась на той же позиции, что и в прошлом, демонстрируя, что проблемы с демократией в стране продолжают обостряться, переходя в хроническое состояние [30].

Состоявшиеся в 2020 году новые президентские выборы, приведшие к власти лидера Партии Действие и Солидарность М. Санду, помешали реализации указанных выше планов. А состоявшиеся 11 июля 2021 досрочные парламентские выборы, прошедшие под лозунгом борьбы с коррупцией, оттеснив скомпрометированные сотрудничеством с олигархическим режимом политические силы в оппозицию, привели к власти новое политическое крыло, представленное Партией Действие и Солидарность. Новые политические силы, получившие большинство в парламенте (63 мандата), ставят своей главной целью – непримиримую и жесткую борьбу с коррупцией, декларируя в качестве своих политических намерений – приведение развития страны в «норму», предполагающую торжество принципов демократии и утверждение основ правового государства [31].

Как в реальности будут развиваться политические события в стране и сумеет ли новая политическая власть переломить наметившийся ранее в ее развитии общий ход дел предсказать еще очень сложно. Вместе с тем, уже сегодня становится заметным, что без предельной концентрации власти и установления контроля над всеми ее ветвями, новой политической силой, представленной в лице актуально действующего президента страны М. Санду, опирающегося на оформившуюся в стране «партию власти», не удастся реализовать столь амбициозно выдвинутых планов окончательного демонтажа кланово-олигархической системы власти и преодоления ее последствий в функционировании политической сферы общества [32]. Указанные тенден-

ции совершенно отчетливо проявили себя в деятельности М. Санду уже на этапе подготовки страны к досрочным парламентским выборам, когда ярко выраженное стремление со стороны вновь избранного президента спровоцировать их любой ценой привело, в том числе, к нарушениям закона, соблюдение которого поставлено указанным политическим актором во главу угла ведущейся им политической борьбы [33].

Перемены, происходящие сегодня в политической жизни страны, без сомнения, должны стать предметом серьезных научных исследований. Прежде всего, необходимо осознать, что складывающийся в стране политический режим со всеми его «издержками» и «недостатками» являет собой некую специфическую объективную реальность, формирующуюся на национальной почве, но в общем контексте современных глобальных процессов общественно-исторического развития, которые определяют общую направленность перемен.

Представляется, что необходимо существенно изменить подход к анализу сферы политики, сосредоточив основное внимание на изучении политической реальности как данности, складывающейся в результате реформирования, уйти от политических иллюзий, осмыслить реальные тенденции развития политической жизни, а также понять, наконец, и принять то, что реализация декларируемой обществом высокой цели построения демократии по классическим лекалам западной демократии в современном глобализирующемся, постиндустриальном мире является, по большей мере, социально-политической утопией. Общественно-политические процессы, охватившие мир в конце XX века и названные в специальной литературе «глобальным движением к демократии», в настоящее время круто меняют свою направленность, делая модель демократии, основанную на участии, «абсолютно не актуальной в эпоху глобальной экспансии политической, экономической и военной власти» [7, с. 10].

Под влиянием тенденций глобального общественно-исторического развития демократия в ее классическом понимании все больше теряет в своем качестве, уступая место различным формам «фасадной демократии», а, по сути, переходя в состояние постдемократии. Один из таких вариантов «фасадной демократии» выстроен сегодня и в Республике Молдова. Здесь важно признать, что констатация подобного факта в развитии политической истории страны не должна звучать как обвинение в адрес Республики Молдова в ее неспособности подняться до высокого демократического идеала. Актуальный политический опыт Республики Молдова является лишь особой формой национального проявления исторической необходимости, доминирующей в современном мире и накладывающей свой специфический отпечаток на характер развития политической сферы.

ПРИМЕЧАНИЯ:

1. Мухаев Р. Т. Политология. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. 495 с.
2. Конституция Республики Молдова. Декларация о независимости. Постановление КС №36 от 5 декабря 2013 г.: Конституционный блок/ Конституционный суд Республики Молдова. Chişinău: Arc, 2016. 164 с.
3. Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integraţionist european. Chişinău: ÎS FEP Tipografia Centrală, 2018. 512 с.
4. Демократизация /Под ред. Харпфера К., Бернхагена П., Инглхарта Р., Вельцеля К. Москва: Издательский дом высшей школы экономики, 2015. с. 708.
5. Мошняга В. Политические партии и партийная система Республики Молдова: трансформационный контекст. В: Moldoscopie: (Probleme de analiză politică). Partea XXIII. Chişinău: Centrul Educaţional al USM, 2003, с. 3-66.
6. Barometrul Opiniei Publice. Republica Moldova. (2011-2020).
7. Дзоло Д. Демократия и сложность. Москва: Издательский дом Государственного Университета – Высшей школы экономики, 2010, 320 с.
8. Democracy in Retreat. FREEDOM IN THE WORLD 2019 // https://freedomhouse.org/sites/default/files/Feb2019_FH_FITW_2019_Report_ForWeb-compressed.pdf (05.08.2021)
9. Freedom in the world 2020. Report: 2020 was the worst year for democracy in recent history // <https://www.vox.com/policy-and-politics/22309075/freedom-house-2021-report-freedom-in-the-world>
10. Freedom in the world 2021. Democracy under siege. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2021/democracy-under-siege> (05.08.2021)
11. Крауч К. Постдемократия. Москва: Издательский дом Госуниверситета – Высшей школы экономики, 2010. 192 с.
12. <https://rubic.us/otchet-freedom-house-pokazal-rost-avtoritarizma-v-evrazii/> (13.02.2019)
13. Republica Moldova. Risc de alunecare în autoritarism // <http://infoprut.ro/49810-freedom-house-rep-moldova-risc-de-alunecare-in-autoritarism-coruptia-ramane-marea-problema.html> (02.02.2019)
14. Власть и политика: институциональные вызовы XXI века. Политическая наука. Ежегодник 2012. Москва: РОССПЭН, 2012. 446 с.
15. Кузь, М. Новый авторитарный мир // <https://inosmi.ru/world/20140322/218865194.html> (21.01.2019)
16. Dăianu D./“Democraţie liberală” vs. “democraţie iliberală”. De ce cresc înclinaţiile autoritariste? // <http://cursdeguvernare.ro/daniel-daianu-democratie-liberala-vs-democratie-iliberala-de-ce-cresc-inclinatiile-autoritariste.html> (21.01.2019)
17. Democraţia din lume în declin // <http://tv8.md/2019/02/06/freedom-house-democratia-din-lume-in-declin-cum-sta-moldova-la-acest-capitol/> (21.02.2019)

18. Freedom in the World 2021. Рейтинг стран мира по уровню политических и гражданских свобод //https://gtmarket.ru/ratings/freedom-in-the-world (04.08.2021)
19. Moldova losing ground in civil freedom rating – Freedom House //http://www.infotag.md/populis-en/272155/ (15.03.2019)
20. http://jurnal.md/ro/politic/2015/8/11/secretarul-general-al-coe-despre-republica-moldova-in-new-york-times-acest-stat-capturat-de-oligarhi-trebuie-sa-fie-intors-cetatenilor/ (15.09.2017)
21. http://jurnal.md/ro/politic/2015/8/14/rm-tot-mai-des-in-vizorul-intregii-lumi-global-research-despre-dictatura-oligarhilor-in-frunte-cu-plahotniuc-si-transformarea-moldovei-in-stat-feudal/ (15.09.2018)
22. http://jurnal.md/ro/politic/2015/9/28/socor-democratia-a-esuat-in-republica-moldova-avem-de-a-face-cu-un-proces-de-prabusire-a-statului/ (15.09.2017)
23. http://www.jurnal.md/ro/politic/2015/8/12/republica-moldova-stat-capturat-deja-oficial/ (15.09.2017)
24. http://infoprut.ro/49810-freedom-house-rep-moldova-risc-de-alunecare-in-autoritarism-coruptia-ramane-marea-problema.html (21.01.2019)
25. https://www.zdg.md/stiri/stiri-sociale/raport-freedom-house-r-moldova-in-continutare-o-tara-partial-libera/comment-page-1 (22.02.2019)
26. Молдова – на 117 месте из 180 в рейтинге Индекса восприятия коррупции. http://www.vedomosti.md/news/moldova-na-117-m-meste-iz-180-v-rejtinge-indeksa-vospriyatij (10.08.2019)
27. Declarația cu privire la recunoaterea caracterului captiv al statului Republica Moldova – votată! //https://tribuna.md/2019/06/08/declaratia-cu-privire-la-recunoasterea-caracterului-captiv-al-statului-republica-moldova-votata/ (04.08.2021)
28. Ziarul de Gardă. Igor Dodon vrea Republică Prezidențială. //https://www.facebook.com/zdg.md/videos/igor-dodon-vrea-republic%C4%83-preziden%C8%9Bial%C4%83/749452635916427/
29. Republica Moldova - stat capturat de actuala guvernare sub pretextul stării de urgență - declarația deputatului Chiril Moțpan// https://www.facebook.com/ParliamentRM/videos/republica-moldova-stat-capturat-de-actuala-guvernare-sub-pretextul-st%C4%83rii-de-urg/636661286905563/
30. Moldova: Nation in tranzit 2021 Country Report// https://freedomhouse.org/country/moldova/nations-transit/2021 (05.08.2021)
31. Programul electoral al Partidului Acțiune și solidaritate din 2021. // http://alegeri.md/images/a/ad/Program-electoral-pas-2021.pdf (04.08.2021)
32. PPDA își acuză foștii parteneri de coaliție de încercarea de a prelua toată puterea în stat. https://www.youtube.com/watch?v=mKlII8vmFfE (15.03.2021)
33. Maia Sandu încalcă repetat constituția. https://www.youtube.com/watch?v=TOJziRSkltc (05.05.2021)

**REFLECȚII ASUPRA DEZVOLTĂRII REPUBLICII MOLDOVA
PE DIMENSIUNEA ASIGURĂRII SECURITĂȚII NAȚIONALE
LA 30 DE ANI DE INDEPENDENȚĂ:
REALIZĂRI, EȘECURI ȘI PERSPECTIVE**

**REFLECTIONS ON THE DEVELOPMENT OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA
AS REGARDS THE ENSURING OF THE NATIONAL SECURITY
UPON REACHING 30 YEARS OF INDEPENDENCE:
ACHIEVEMENTS, FAILURES AND PROSPECTS**

UNGUREANU Veaceslav,
doctor în științe politice, cercetător științific coordonator,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

Summary

30 years of independence of the Republic of Moldova proved to be a period when the society in general and the political class in particular did not become aware that the national security field is very important for the development of all vital sectors of a state in transition from a totalitarian political regime to a democratic one.

Moldovan national security building, based on the permanent neutrality status over the three decades, has proved to be a construction vulnerable to risks and threats resulting from the impact of achieving the geopolitical interests of the great powers over the buffer-zone where it is positioned. The need to implement some sectorial reforms in the national security field was largely determined by the commitments undertaken by the Republic of Moldova internationally and regionally, and not by the idea of indispensability to resize the paradigm of functioning and modernisation of the institutional capacities of the national defence and security system.

The risks and threats that jeopardise the national security components are determined to a large extent by the external factor which calls for an approach in geopolitical terms. The perspective to reinforce national security resilience will be ensured by the place the Republic of Moldova is going to have within the arrangements of the geopolitical architecture of the regional security that would also contribute finally to the change of the status of the Republic of Moldova from the consumer into the regional security provider.

Keywords: *national security, regional security, permanent neutrality, defence and security national system, North Atlantic Alliance, geopolitical status, geopolitical interest.*

Evoluțiile geopolitice din spațiul european în perioada războiului rece au fost marcate de confruntarea dintre două supraputeri pentru dominația asupra regiunii Europei de Est, fiind întotdeauna determinate de interesele de securitate ale Occidentului de a integra statele din blocul comunist în spațiul euroatlantic și cel european al valorilor occidentale, și ale Federației

Ruse de a exercita controlul și influența geopolitică prin realizarea doctrinei „suveranitatea limitată”, edificând o zonă-tampon de securitate dintre Est și Vest. La începutul anilor '90, după procesele de dezintegrare a blocului comunist, statele postcomuniste din Europa de Est din sfera de influență geopolitică a Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste au demarat acțiuni de realizare a imperativului politicii externe de asigurare a securității naționale, aderând la Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană, reedificând astfel două subregiuni distincte: Europa Centrală și „noua” Europă de Est, care au fost incluse în conceptul geopolitic Europa Centrală, lăsând utilizarea noțiunii de noua Europă de Est pentru statele din zona de Vest a spațiului geopolitic postsovietic. Prin urmare, zona-tampon de securitate a fost transferată spre Est, limitând substanțial sfera de influență geopolitică europeană a Federației Ruse, aceasta păstrând doar controlul parțial asupra unor state din zona europeană a spațiului postsovietic, cu excepția Țărilor Baltice, cum ar fi: Republica Belarus, Ucraina, Republica Moldova, Georgia, Republica Armenia și Republica Azerbaidjan, constituind astfel un cordon de securitate menit să separe sferile de influență geopolitică dintre Occident și Federația Rusă, protejarea căruia reprezintă necesitatea existenței spațiului geopolitic vital pentru păstrarea statutului de mare putere geopolitică.

După proclamarea independenței, la 27 august 1991, statul Republica Moldova s-a angajat în calitate de nou actor al relațiilor internaționale într-un proces deloc ușor de identificare a statutului său geopolitic menit să asigure independența, suveranitatea și integritatea teritorială prin consolidarea securității naționale în cadrul unui nou sistem de securitate europeană. Clasa politică a Republicii Moldova, la acea vreme ghidată de sentimentul idealist de susținere a țării de către comunitatea internațională, a contat pe transformările care se produceau în Europa Centrală și în cea de Est, dar și fiind convinsă de impactul major al imploziei Uniunii Sovietice asupra diminuării potențialului geopolitic al Federației Ruse de a influența procesele de dezagregare și de restabilire a vechii entități statale, nu a întreprins măsuri prompte în vederea consolidării securității naționale. Urmare a acțiunilor de politică externă pe dimensiunea asigurării securității naționale, Republica Moldova s-a limitat doar la adoptarea Declarația privind aspecte ale securității și dezarmării din 10 septembrie 1991, exprimându-și adeziunea la unele tratate și documente cu privire la neproliferarea mai multor tipuri de armament și subscrierea expresă la principiile menite să contribuie la consolidarea încrederii și asigurării stabilității în Europa. Ulterior, Republica Moldova și-a reafirmat, necesitatea retragerii forțelor armate ale Uniunii Sovietice de pe teritoriul său, fiind determinată și încurajată și mai mult de acceptarea sa în calitate de membru cu drepturi

depline la Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa la 30 ianuarie 1992 și semnarea Actului Final de la Helsinki la 26 februarie 1992 care a culminat cu un alt act internațional de importanță primordială, prin obținerea, la 2 martie 1992, a calității de membru plenipotențiar al Organizației Națiunilor Unite, prin vot unanim al Adunării Generale, însă forțele militare străine și până în prezent se află pe teritoriul recunoscut în plan internațional ca fiind al Republicii Moldova.

Evoluția ulterioară a vectorului de orientare vestică a geopoliticii Republicii Moldova a fost compromisă de factorul extern estic care a susținut pe 2 septembrie 1990 proclamarea așa-zisei republici moldovenești nistrene, iar la 25 august 1991, așa-zisul soviet suprem al acestei așa-zisei republici a adoptat declarația de independență, creând astfel un regim secesionist în raioanele de est ale Republicii Sovietice Socialiste Moldova. Prin implicarea Armatei a 14-a, staționată în stânga Nistrului, în conflictul militar de pe Nistru în martie – iulie 1992 și utilizarea de către aceasta a tehnicii de luptă, a armamentului și munițiilor stocate la depozitul de artilerie nr. 1411, după retragerea trupelor sovietice din fosta Republică Democrată Germană, Cehoslovacia și alte țări ale lagărului comunist, care era un arsenal strategic al districtului militar de vest al Uniunii Sovietice, Federația Rusă a intervenit în conflict utilizând componentele: politico-militară, infrastructural-logistică și informațional-propagandistică, atentând la suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Moldova, dar și subminându-i securitatea națională. Subliniem că ulterior, prin adoptarea Constituției Republicii Moldova, la 29 iulie 1994, clasa politică a considerat ca fiind mai presus respectarea întocmai a normei juridice a dreptului internațional, decât realizarea intereselor geopolitice și protejarea sferelor de influență de către Federația Rusă. Astfel, Republica Moldova a urmat obiectivul de a conserva vectorul european de dezvoltare geopolitică al securității naționale, precum și de a identifica o nouă viziune ce ar fundamenta edificarea pleneră și consolidată a securității naționale, nefiind prevăzut un capitol separat care ar instituționaliza securitatea națională și ar reglementa paradigma conceptului de asigurare a funcționalității sistemului securității naționale în contextul legitimerii prin art. 11 a neutralității permanente ce specifică doar neadmiterea dislocării trupelor militare ale altor state pe teritoriul suveran al Republicii Moldova. Prin urmare, Republica Moldova a supraapreciat contextul geopolitic regional, situația geopolitică a Republicii Moldova și aplicarea imperativă a acestei clauze constituționale, considerând-o ca fiind favorabilă pentru a fi realizată, însă prevederea enunțată nici pe departe n-a fost implementată și nici n-a produs efecte politico-juridice majore în relațiile cu marile puteri urmate de încheierea Tratatelor internaționale bilaterale privind garantarea securității

naționale prin respectarea neutralității permanente a Republicii Moldova. Până în prezent Republica Moldova mizează pe faptul că securitatea națională este în continuare asigurată de statutul de neutralitate permanentă, care creează impresia falsă a unei stabilități funcționale a instituțiilor din cadrul sistemului național de securitate și apărare, precum și a unei aspirații neîntemeiate privind integrarea europeană, cu solicitări sporadice de la Federația Rusă de a respecta suveranitatea și integritatea teritorială care nu s-au soldat cu rezultate palpabile. La mijlocul anilor '90 Republica Moldova nu a considerat procesul de edificare a securității naționale drept un domeniu de interes prioritar, supraevaluând potențialul și importanța sa geopolitică în plan regional. Republica Moldova practic n-a sesizat transformările geostrategice cardinale care se produc în cadrul arhitecturii geopolitice mondiale, inclusiv în sistemul de securitate europeană, și nu s-a concentrat pe elaborarea, actualizarea, adoptarea și implementarea documentelor strategice relevante din cadrul politicii de asigurare a securității naționale care contribuie la consolidarea statutului de actor regional predictibil, rezilient și sustenabil.

Adoptarea statutului de neutralitate permanentă al Republicii Moldova este într-o strânsă conexiune cu problema conflictului militar înghețat din raioanele de est, pe care V. Juc îl califică ca fiind unul impus Republicii Moldova din exterior ce i-a marcat profund procesul de asigurare a securității naționale și i-a restrâns substanțial valorificarea deplină a oportunităților de consolidare a rezilienței instituționale a sistemului național de securitate și apărare. Cu certitudine, Republica Moldova nu va putea deveni un stat cu adevărat viabil atât timp cât va exista problema secesionistă a raioanelor de est, care subminează securitatea națională, și nu-și va găsi o soluție durabilă, iar posibilitățile de reintegrare presupunând o conjunctură geopolitică internațională favorabilă, dar care trebuie încadrată într-un context mult mai larg, însoțit și consolidat prin eforturi susținute și acțiuni concrete de caracter intern [1, p. 202]. O altă problemă, care subminează securitatea națională și sfidează statutul de neutralitate permanentă, este prezența trupelor militare, armamentelor, echipamentelor și munițiilor Federației Ruse în raioanele de est ale Republicii Moldova care nu se află sub incidența Comisiei Unificate de Control în conformitate cu angajamentele internaționale asumate. Suntem de părere că este puțin probabil ca Federația Rusă să-și respecte obligațiile stipulate în Declarația Finală a Summitului OSCE de la Istanbul din 1999 în care s-a consemnat intrarea în vigoare a Tratatului Forțelor Armate Convenționale în Europa revizuit, iar Federația Rusă și-a asumat angajamentul privind retragerea armamentelor și trupelor sale staționate pe teritoriul Republicii Moldova, prevederi care n-au fost respectate, ulterior fiind condiționate de Germania în timpul negocierilor

inițiate de Federația Rusă cu privire la modificarea mecanismului de asigurare a securității regionale, fapt ce urma să se soldeze cu instituirea unui nou sistem de securitate europeană. De asemenea, Rezoluția privind retragerea completă și necondiționată a forțelor militare străine de pe teritoriul Republicii Moldova, adoptată la 22 iunie 2018 de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite, precum și Declarațiile Finale ale Adunării Parlamentare a Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa, adoptate la 11 iulie 2018 (Berlin, Republica Federală Germania) și la 8 iulie 2019 (Luxembourg, Marele Ducat de Luxembourg), în care se reiterează chemarea la retragerea trupelor militare ale Federației Ruse de pe teritoriul suveran al Republicii Moldova, documente care au caracter de recomandare, nu au fost onorate de Federația Rusă [2, p. 281]. Precizăm că trupele militare ale Federației Ruse, care staționează ilegal în raioanele de est ale Republicii Moldova și care încorporează grupul operativ ce asigură paza depozitelor de muniții și armament ale Federației Ruse rămase din perioada sovietică, nu au acordul autorităților constituționale, nu sunt compatibile cu asigurarea securității naționale a unui stat neutru și amenință suveranitatea, independența, integritatea teritorială și neutralitatea proclamată în aspect constituțional [3]. Prin urmare, pe teritoriul Republicii Moldova din stânga Nistrului sunt desfășurate două categorii de forțe armate ale Federației Ruse: forțele de menținere a păcii, care staționează legal în conformitate cu prevederile Acordului privind principiile reglementării pașnice a conflictului armat din regiunea transnistreană a Republicii Moldova din 21 iulie 1992 [4] și Grupul Operativ al Trupelor Ruse (GOTR), care staționează ilegal.

Potrivit lui V. Juc, staționarea neautorizată a forțelor militare ale Federației Ruse în raioanele de est ale Republicii Moldova și oportunitatea identificării mecanismelor pentru retragerea lor au condiționat decretarea inițial a statutului de zonă demilitarizată, iar mai târziu – a statutului de neutralitate permanentă, stări care practic se dovedesc a fi incompatibile cu „dislocarea de trupe ale altor state pe teritoriul său”. Inițial, neutralitatea permanentă a fost gândită și reglementată constituțional mai cu seamă ca fiind instituție de drept internațional public, în sensul că Federația Rusă în regim expres trebuia să-și evacueze forțele militare de pe teritoriul suveran al Republicii Moldova. Însă, în opinia expertului neutralitatea permanentă, proclamată unilateral și menținută prin propria voință, fără a avea garanții internaționale, care frecvent nu valorează mult, n-a contribuit până în prezent la realizarea obiectivului strategic urmărit, fiind sfidată și depreciată de prezența forțelor militare străine (GOTR) pe o parte din teritoriul său, chiar dacă provizoriu se află sub controlul autorităților secesioniste din raioanele de est ale Republicii Moldova. Încălcând permanent statutul Republicii Moldova de neutralitate permanentă, Federația

Rusă încurajează menținerea acestei calități, urmărind obiectivul de a preveni apropierea statelor din vecinătatea sa imediată de Alianța Nord-Atlantică. V. Juc susține că pentru asigurarea respectării neutralității permanente a Republicii Moldova, se impune ca Federația Rusă să-și evacueze trupele, armamentele, munițiile și echipamentul neîntârziat, ordonat și complet. Efectele benefice, așteptate din realizarea statutului de neutralitate permanentă autoproclamată, s-au dovedit a fi iluzorii, dat fiind că însuși proiectul a fost conceput și dezvoltat ca un model ideal și autosuficient, în special prin Concepția securității naționale a Republicii Moldova, iar această calitate „nici nu reflectă realitatea, nici nu reprezintă o formulă consacrată internațional și nici nu are o explica-re concretă”. Statutul de neutralitate permanentă consfințit constituțional nu asigură într-un regim automat securitatea națională a Republicii Moldova, iar rezultatul cel mai important se dovedește a fi neparticiparea la procesele de cooperare politico-militară din cadrul Comunității Statelor Independente. Neutralitatea permanentă este percepută de apologeții săi ca fiind, mai degrabă, o valoare normativă declarată, un suport ideal, dar care, în realitate, practic se dovedește a fi ceva vid și neconsolidat prin fundamente politico-juridice și politico-militare sustenabile. Totodată, neutralitatea permanentă a Republicii Moldova nu poate fi garantată la nivel internațional, dat fiind că instituțiile de cooperare multilaterală pot numai lua act de voința politico-juridică adoptată și asumată, dar practic se află în imposibilitate de a oferi garanții, iar aranjamentele bilaterale deja nu se mai aplică. Nici modelele clasice, nici exemplele contemporane nu sunt aplicabile, deoarece au avut loc transformări structurale ale arhitecturii geopolitice internaționale și ale mediului de securitate regională, dovedindu-se a fi o problemă importantă de rezolvat de către doctrinari, oameni politici și experți [1, p. 204-206].

Pe parcursul a trei decenii de independență, Republica Moldova a elaborat și adoptat o serie de documente de politici ce reglementează securitatea națională în care se regăsește angajamentul de neutralitate permanentă, cum ar fi: Doctrina militară a Republicii Moldova din 6 iunie 1995, Concepția securității naționale a Republicii Moldova din 22 mai 2008, Strategia securității naționale a Republicii Moldova din 15 iulie 2011, Strategia națională de apărare din 19 iulie 2018, Strategia militară a Republicii Moldova din 3 octombrie 2018, dar și în Planurile individuale de acțiuni ale parteneriatului Republicii Moldova – NATO.

În opinia noastră, statutul de neutralitate permanentă, care se regăsește la baza fundamentării și instituționalizării securității naționale a Republicii Moldova, determină incoerență în viziunea strategică privind asigurarea securității naționale, reprezentând o provocare la adresa securității naționale și un impediment pentru dezvoltarea și modernizarea Republicii Moldova. Con-

siderăm că menținerea statutului de neutralitate permanentă de către Republica Moldova, care nu oferă mecanisme clare de funcționalitate a sistemului național de securitate și apărare, necesitând resurse enorme pentru asigurarea securității naționale, precum și lansarea ideii de consolidare a statutului de neutralitate permanentă prin adoptarea unei concepții/strategii cu privire la statutul de neutralitate permanentă în condițiile prezenței trupelor militare ale Federației Ruse (GOTR) pe teritoriul Republicii Moldova, va diminua și mai mult din capacitatea instituțională a securității naționale, dat fiind faptul că la baza elaborării nu se regăsește obiectivul asigurării securității naționale, ci condiționalitatea Federației Ruse pentru intensificarea relațiilor bilaterale cu Republica Moldova, având drept scop obținerea garanției din partea Republicii Moldova de diminuare a relațiilor politico-militare și de neaderare la Alianța Nord-Atlantică, precum și reconfirmarea, o dată în plus, a atașamentului față de statutul de neutralitate permanentă, astfel contracarând extinderea valorilor euroatlantice spre hotarele Federației Ruse. Acceptarea de către Republica Moldova a acestei constrângeri demonstrează exercitarea puterii geopolitice de către Federația Rusă și intenția de a păstra Republica Moldova în sfera sa de influență, ceea ce va oferi o viziune eronată în asigurarea securității naționale pe termen lung, fapt care, puțin probabil, va contribui la fortificarea capacității și funcționalității instituționale a sistemului național de securitate și apărare și va exclude posibilitatea unei cooperări consolidate cu Alianța Nord-Atlantică, limitând instrumentele de interacțiune și interoperabilitate, eliminând, totodată, toate oportunitățile de edificare a unei noi paradigme geopolitice de asigurare a securității naționale [2, p. 285-286]. Subliniem că statutul de neutralitate permanentă este elementul esențial în realizarea procesului de redimensionare a unei noi paradigme de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova în care dimensiunea geopolitică va fi una fundamentală, ce va oferi noi viziuni de diminuare a vulnerabilităților și de fortificare a capacității instituționale de identificare, prevenire și contracarare a noilor riscuri și amenințări cu caracter geopolitic la adresa securității regionale și naționale.

Important de menționat că de la constituirea statului Republica Moldova și până în prezent geopolitica a determinat progresul sau regresul domeniilor importante de dezvoltare ale statului, inclusiv cel al securității naționale care determină stabilitatea, bunăstarea și prosperitatea țării. Prin urmare, Declarația de Independență circumscrive geopolitic Republica Moldova în spațiul de securitate european, atribuind relațiilor cu statele din această regiune un rol important, dar care au manifestat interese ce nu se înscriau în spațiul geopolitic al Comunității Statelor Independente, una dintre cauze fiind trecutul socialist. La începutul înființării Republicii Moldova Uniunea Europeană și Alianța

Nord Atlantică a tratat-o ca pe un actor din sfera de influență geopolitică a Federației Ruse, iar, ulterior, după tentativele sporadice de revizuire a politicii Republicii Moldova de orientare geopolitică conjuncturală, prin acceptarea de participare în cadrul Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est care nu s-au soldat cu succese durabile, dat fiind că a fost tratată de către Uniunea Europeană ca o țară din arealul est-european, Republica Moldova a fost inclusă în Politica Europeană de Vecinătate prin semnarea, în 2005, a Planului de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană, prin admiterea, în 2009, a participării în cadrul Parteneriatului Estic, și semnarea, în 2014, a Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană, care i-a permis asocierea politică și integrarea economică în spațiul comunitar. Totodată, situația incertă în definierea statutului geopolitic regional al Republicii Moldova și contribuția acestuia în sporirea nivelului de stabilitate a securității europene nu s-a dovedit a fi o prioritate necesară de valorificat pentru partidele de guvernare, soldându-se cu precaritate și incertitudine în identificarea și realizarea priorităților de interes național privind asigurarea securității naționale. În pofida acestor deficiențe din domeniul securității naționale, demararea procesului de cooperare dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică, care a avut loc în 1991, prin aderarea Republicii Moldova la Consiliul de Cooperare Nord-Atlantică, poate fi considerat drept un succes în inițierea reformelor în domeniul securității naționale. La 20 decembrie 1991, la Bruxelles, a avut loc reuniunea Consiliului de Cooperare Nord-Atlantică, constituit ca urmare a deciziilor adoptate în cadrul Summitului țărilor membre ale NATO de la Roma, din 7-8 noiembrie 1991. Scopul creării Consiliului de Cooperare Nord-Atlantică a fost de a institui un organism permanent de consultări între adversarii de altădată referitor la problemele primordiale de securitate europeană. De asemenea, a fost adoptată Declarația de la Roma privind Pacea și Cooperarea, care specifică intenția statelor membre ale Alianței Nord-Atlantice de a institui o nouă etapă în relațiile cu ex-statele membre ale Pactului de la Varșovia stabilind raporturi instituționale de consultație și cooperare asupra chestiunilor politice și de securitate” [5], totodată, invitând și statele ex-sovietice de a semna o Declarație comună în care să fie prevăzute un șir de activități de cooperare, printre care și desfășurarea reuniunii anuale a Consiliului Nord-Atlantic la nivel ministerial, care ar putea fi denumită Consiliul de Cooperare Nord-Atlantică. Conform Declarației din 20 decembrie 1991 privind Consiliul de Cooperare Nord-Atlantică, statele membre ale Organizației Nord-Atlantice și statele partenere vor interacționa în cadrul acestuia în vederea „salvgărdării societăților democratice libere de orice formă de coerciție” [6]. La 6 ianuarie 1994, cu ocazia reuniunii la nivel înalt a Alianței Nord-Atlantice, la care a fost examinată inițiativa Statelor Unite ale

Americii privind instituirea programului Parteneriatul pentru Pace, Republica Moldova și-a exprimat interesul de a adera la acest program, iar la 16 martie 1994, la Bruxelles, la Cartierul General NATO, a fost semnat de către Republica Moldova și Organizația Tratatului Atlanticului de Nord Documentul-cadru al Programului Parteneriatul pentru Pace, astfel Republica Moldova a devenit al doisprezecelea stat membru al acestui program și al cincilea stat din spațiul postsovietic, imediat după Țările Baltice și Ucraina, membru cu drepturi depline la Programul Parteneriatul pentru Pace.

Vom releva că conform deciziilor adoptate în cadrul Summitului de la Sintra (Portugalia) din 29 mai 1997, statele membre ale Consiliului Cooperării Nord-Atlantice și țările participante la programul Parteneriatului pentru Pace, determinate de necesitatea stabilirii unor relații noi de cooperare, au decis de a transforma Consiliul Cooperării Nord-Atlantice într-o structură mai potrivită – Consiliul Parteneriatului Euro-Atlantic. În acest sens, Consiliul Parteneriatului Euro-Atlantic a preluat domeniile de cooperare din cadrul Consiliului Cooperării Nord-Atlantice și a extins, totodată, domeniile de cooperare la noi dimensiuni, trecându-se la o formă mai avansată și aprofundată a acesteia. Republica Moldova, ca membru al Consiliului Cooperării Nord-Atlantice și participant al cooperării în cadrul Parteneriatului pentru Pace, a acceptat din start invitația de a dezvolta cooperarea în domeniul politico-militar cu Alianța Nord-Atlantică, inclusiv în cadrul Consiliului Parteneriatului Euro-Atlantic pentru a-și edifica un sistem nou de securitate națională cu instituții capabile să contracareze provocările cu care se confrunta Republica Moldova la acea vreme [7]. Consiliul Parteneriatului Euro-Atlantic a stabilit un mecanism nou, axat pe o cooperare extinsă, politică și practică, sub egida Programului Parteneriatul pentru Pace, completând activitățile unor organizații internaționale, în care Republica Moldova deține calitatea de stat membru sau are statutul de stat asociat, precum: Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa, Consiliul Europei și Uniunea Europeană. Ca succesori al Consiliului Cooperării Nord-Atlantice, Consiliul Parteneriatului Euro-Atlantic oferă cadrul general pentru consultări între membrii săi într-un spectru larg de probleme politice și de securitate, iar Programul Parteneriatul pentru Pace, în forma sa consolidată, reprezintă în continuare un element clar identificabil în acest cadru flexibil. Deciziile luate în cadrul Consiliului Parteneriatului Euro-Atlantic nu afectează angajamentele bilaterale deja stabilite între parteneri și Alianța Nord-Atlantică sau cele prevăzute în Documentul-cadru al Programului Parteneriatul pentru Pace [8]. V. Juc și S. Mîtcu sunt de părere că transformarea Consiliului Cooperării Nord-Atlantice în Consiliul Parteneriatului Euro-Atlantic a contribuit la ridicarea nivelului de cooperare dintre părți, aprofundarea dialogului politic și consultărilor pentru promovarea și sprijinirea reformelor democratice, rezolvarea problemelor comune

de securitate și schimbul de experiență în astfel de domenii-cheie, precum: securitatea frontierelor și combaterea terorismului [9, p. 108]. În același timp, parteneriatul angajat a oferit Republicii Moldova oportunitatea de a beneficia de asistență în elaborarea documentelor strategice în domeniul securității și apărării, în ameliorarea procedurilor bugetare și de planificare, optimizarea sistemului de instruire militară și consolidarea controlului democratic asupra forțelor armate, urmărind dezvoltarea capacității lor [10, p. 172].

O altă etapă în realizarea succeselor de către Republica Moldova în domeniul securității naționale este aderarea la Procesul de Revizuire și Planificare în perioada celui de-al doilea ciclu (1997-1999), prezentându-și documentele de intenție la ședința Comitetului director politico-militar din 25 aprilie 1997, ulterior acestea fiind aprobate de către Consiliul Atlanticului de Nord. Subliniem că, Procesului de Revizuire și Planificare stabilește anumite obiective de parteneriat, recomandate ca repere clare în procesul de formare a Armatei Naționale. Menirea acestora este de a susține direcționarea eforturilor de dezvoltare a capacităților de detașare a trupelor militare în misiuni internaționale. Ele includ și scopuri intermediare de instruire, care sunt orientate spre obținerea unui nivel înalt de interoperabilitate a forțelor militare antrenate pentru operațiuni internaționale. În contextul participării la Procesul de Revizuire și Planificare, Republica Moldova a evaluat esența politicii de apărare, principiile realizării controlului democratic asupra forțelor militare și prevederile politicii de parteneriat. De asemenea, a fost dezvoltată și stabilită activitatea curentă de parteneriat, procedurile de planificare a forțelor și planurile respective, principiile politicii de cadre, cooperarea militară cu alți parteneri, aspectele financiare și de planificare a cheltuielilor militare, precum și procedurile realizării Programului Individual de Parteneriat.

F. Boland și G. Gerbeau afirmă că Republica Moldova a atins rezultate pozitive, în contextul realizării obiectivelor de parteneriat în cadrul Procesului de Revizuire și Planificare, acestea fiind exprimate prin contribuția semnificativă a Armatei Naționale la operațiunile de menținere a păcii, inclusiv: operațiunea post-conflict din Irak, operațiunea de menținere a păcii în Bosnia și Herțegovina (SFOR), în Kosovo (KFOR), operațiunile Organizației Națiunilor Unite de menținere a păcii din Liberia și Coasta de Fildeș și în misiunile Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa. În același timp, F. Boland și G. Gerbeau, fiind susținuți de majoritatea experților autohtoni din domeniul securității și apărării, au adus și critici la capitolul realizării, cum ar fi lipsa planului strategic clar determinat al armatei, care ar permite planificarea bugetului militar justificat pe 3-5 ani înainte; lipsa unui mecanism centralizat de stat pentru planificarea apărării, care ar permite planificarea surselor de apărare pe 2-3 ani înainte, fapt ce a lipsit Republica Moldova de beneficierea de o revizie a apărării, realizată

de către specialiștii Alianței Nord-Atlantice în scopul determinării necesităților reale în condițiile politice și economice existente pentru implementarea reformei militare; Republica Moldova n-a beneficiat de asistență financiară pentru a contracta 2-3 experți militari independenți de nivel strategic în calitate de consilieri, care ar putea asista la procesul de implementare a reformei și construcției sistemului centralizat de planificare a apărării; Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO ar trebui să reflecte și să completeze acordurile și planurile de implementare a acestora dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova pentru sincronizarea procesului de integrare europeană; Armata Națională ar putea beneficia de suport în procesul de pregătire a viitoarelor contingente militare pentru participarea la operațiunile de menținere a păcii, dacă s-ar efectua o analiză profundă a misiunilor militare în diferite regiuni ale mapamondului [11, p. 55-56]. Precizăm că aceste imperfecțiuni au fost eliminate de Republica Moldova în contextul aprofundării relațiilor de cooperare cu Alianța Nord-Atlantică în cadrul Procesului de Revizuire și Planificare, Armata Națională beneficiind de suportul condiționat oferit de statele partenere. V. Ciobanu, N. Codreanu și Gh. Bălan exprimă opinia că Procesul de Revizuire și Planificare este un mecanism important al Programului Parteneriatul pentru Pace, fiind principalul mijloc pentru promovarea interoperabilității în sectorul apărării naționale. Procesul de Revizuire și Planificare asigură baza pentru identificarea și evaluarea forțelor și capacităților ce pot fi puse la dispoziție pentru instruirea internațională, participarea la exerciții și operațiuni multinaționale. În conformitate cu revizuirea politicii de parteneriat a Alianței Nord-Atlantice, participarea partenerilor la programele de asistență se realizează în funcție de aprobarea Consiliului Alianței Nord-Atlantice. Experții specifică că pentru implementarea unei reforme eficiente în sectorul de securitate națională este necesară realizarea unor schimbări esențiale, ca acestea să devină un subiect important în cadrul dialogului în Procesul de Revizuire și Planificare, un dialog care să impulsioneze procesul de reformă a securității militare [11, p. 56-58].

V. Juc accentuează că participarea Republicii Moldova la Programul Parteneriatul pentru Pace, care este o inițiativă importantă de angajare și aprofundare a cooperării între aliați și parteneri prin elaborarea în comun a unui set de instrumente și transformarea ideilor în acțiuni, a permis Republicii Moldova aplicarea experienței internaționale în construcția sectorului național de securitate și apărare. Programul reprezintă un mecanism de cooperare și nu presupune obligativitatea aderării la această structură, ci identificarea soluțiilor pentru stabilirea încrederii și realizarea proiectelor comune pe filiera NATO – state partenere. Expertul consideră că, în condițiile statutului de neutralitate permanentă, participarea Republicii Moldova la Programul Parteneriatul pentru Pace reprezintă singura oportunitate de cooperare activă cu Organizația

Nord-Atlantică, fiind elaborat în acest scop un program individual [12, p. 713]. V. Lupan acreditează opinia că Programul Parteneriatul pentru Pace este un „menu” din care Republica Moldova trebuie să identifice de una singură obiectivele și modalitatea de implementare a unui nou sistem național de securitate și apărare, dar mai curând este un mecanism de cooperare și stabilire a încrederii între foștii adversari, nu atât unul de asigurare a securității statelor. Programul oferă un cadru de cooperare și mecanisme de susținere pentru modernizarea forțelor armate ale statelor membre ale Programului Parteneriatul pentru Pace, fiind direcționat către reformarea acestora conform evoluției riscurilor și provocărilor ce determină nivelul de stabilitate al mediului de securitate internațională și regională. În această ordine de idei, toate statele trebuie să-și creeze armatele naționale conform propriilor necesități, una din cerințele implicite fiind controlul democratic asupra forțelor armate. Accesibilitatea acestui mecanism se explică prin faptul că statele membre ale Programului Parteneriatul pentru Pace nu erau în niciun fel obligate să devină membre ale Organizației Nord-Atlantice, acestea puteau coopera între ele în funcție de domeniul de interese, îndeosebi prin stagii de pregătire profesională sau exerciții comune [13, p. 144]. V. Grosu precizează că implicarea Republicii Moldova în cadrul Programului Parteneriatul pentru Pace a oferit posibilitatea de a beneficia de resursele, sprijinul și expertiza Alianței Nord-Atlantice în vederea dezvoltării și promovării reformelor în domeniul securității și apărării naționale, precum și posibilitatea de a accede la fondurile internaționale în vederea asigurării financiare a acestor reforme [14, p. 203].

V. Ciobanu, N. Codreanu și Gh. Bălan, se pronunță în același context de suzuki, considerând că fiecărei țări care a semnat Documentul-cadru al Programului Parteneriatul pentru Pace i-au fost stabilite Programe Individuale de Parteneriat, numite ulterior, Planuri de acțiuni între părți, care au contribuit la reconfigurarea relațiilor dintre foștii adversari prin susținerea stabilității și edificarea unei noi arhitecturi de securitate în spațiul european extinzând și intensificând cooperarea politică și militară, axate pe probleme de apărare. Pentru asigurarea dezvoltării Republicii Moldova pe dimensiunea securității naționale, Programul Parteneriatul pentru Pace, bazat pe principii democratice, vizează cooperarea practică și o serie de angajamente reciproce, Alianța Nord-Atlantică asumându-și rolul de consultant în cazul unei amenințări directe la integritatea teritorială sau independența politică a statului. În opinia experților Programul Parteneriatul pentru Pace favorizează eforturile Republicii Moldova în relațiile de cooperare cu Organizația Nord-Atlantică, orientate spre realizarea priorităților de securitate, contribuind, concomitent, la sporirea stabilității în spațiul euroatlantic și cel din Europa de Sud-Est, diminuând amenințările prin consolidarea relațiilor de parteneriat între Republica Mol-

dova și Alianța Nord-Atlantică. Prin urmare, sectoarele esențiale ale Republicii Moldova asupra cărora se reflectă acțiunile Programului Parteneriatul pentru Pace vizează: apărarea națională; politicile de planificare și politicile bugetare ale apărării; relațiile civil-militare; educația; cooperarea militară; exercițiile comune; planificarea în caz de situații neprevăzute și gestionarea consecințelor acestora; cooperarea în domeniul științific; protecția mediului înconjurător etc. În acest sens, au fost stabilite mai multe instrumente și mecanisme de susținere a cooperării prin inițiative și politici care presupun implementarea obiectivelor și realizarea sarcinilor incluse în Documentul-cadru inițial al Programului Parteneriatul pentru Pace și în documentele negociate, ulterior, între Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică în cadrul programului [11, p. 12]. Considerăm că, deși existau și un șir de alte opțiuni pe care Republica Moldova ar fi avut posibilitatea să le obțină în cadrul Programului Parteneriatul pentru Pace, selectarea a fost determinată de principiile generale ale politicii de securitate și apărare națională a Republicii Moldova, recunoscute și stabilite la acel moment, în pofida dezacordului manifestat de o bună parte din experți, faptul că autoritățile centrale nu au avut curajul și voința unei abordări mai extinse și profunde cu Alianța Nord-Atlantică în cadrul Programului Parteneriatul pentru Pace. Prin urmare, Armata Națională își desfășoară activitatea externă în conformitate cu prevederile planurilor de colaborare bilaterală cu țările partenere din cadrul Programului Individual de Parteneriat. Principalul obiectiv este realizarea scopurilor Programului Individual de Parteneriat, în special a celor ce țin de interoperabilitatea pentru participarea la viitoarele operațiuni de menținere a păcii și situații excepționale, precum și facilitarea transparenței în procesele de planificare a apărării naționale, a bugetului și controlul democratic asupra forțelor armate.

Ținem să precizăm că Summitul Alianței Nord-Atlantice de la Washington din 1999, în cadrul căruia a fost lansat Conceptul Capacităților Operaționale, conceput ca un instrument de testare a interoperabilității forțelor în cazul participării în comun la operațiuni de menținere a păcii. Inițiativa Conceptului Capacităților Operaționale nu obligă statul-partener să participe la operațiunile internaționale de menținere a păcii, iar detașarea forțelor militare este negociată separat, cu conducerea politică a țării, în cazul în care este înaintată o cerere oficială de participare. Aderarea Republicii Moldova la Conceptul Capacităților Operaționale, care implică evaluări de două nivele: evaluarea interoperabilității și testarea eficacității subunității, este o continuare logică în contextul participării Armatei Naționale la Programul Parteneriatul pentru Pace, fiind deja incluse în baza de date a Conceptului Capacităților Operaționale o companie nemotorizată și un grup de geniu.

Considerăm realizarea deciziilor Summitului NATO de la Praga din 2002, ca o etapă importantă în dezvoltarea cooperării dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică, prin intermediul cărora țările membre ale Organizației Nord-Atlantice nu numai că au inițiat planurile individuale de acțiuni ale Parteneriatului, dar, în același timp, au aprofundat cooperarea în cadrul Programului Parteneriatul pentru Pace și au extins cooperarea în noi domenii, promovând Conceptul Militar de Apărare împotriva Terorismului, precum și au lansat Planul de Acțiune al Parteneriatului contra Terorismului, date fiind eforturile conjugate ale Alianței în combaterea acestui flagel. Totodată, în cadrul reuniunii a fost susținut și aprobat Conceptul Capabilităților Operaționale, care avea ca obiectiv stimularea sporirii interoperabilității între forțele armate ale Organizației Nord-Atlantice și statelor partenere în vederea bunei desfășurări a misiunilor internaționale comune de pacificare. V. Juc și Gh. Cojocaru evidențiază că, Conceptul Militar de Apărare împotriva Terorismului reprezintă baza doctrinară a acțiunilor aliate în abordarea amenințărilor teroriste, pe când Planul de Acțiune al Parteneriatului contra Terorismului a lansat platforma de cooperare a Alianței Nord-Atlantice cu partenerii în domeniul vizat, implicând atât consultări la nivel politic, cât și astfel de măsuri practice, precum: securitatea frontierelor, exerciții specifice și dezvoltarea de capabilități [15, p. 254]. V. Grosu este de părere că Summitul de la Praga din 2002 a fost important și prin decizia de a aprofunda cooperarea cu statele din cadrul Programului Parteneriatul pentru Pace, recomandându-se semnarea unor planuri individuale de acțiuni cu partenerii care aveau ca misiune „de a asigura o abordare globală, adaptată și diferențiată a Parteneriatului și de a permite susținerea eforturilor de reformă a partenerilor” [16, p. 100]. Drept urmare a schimbării contextului geopolitic regional și a vectorului geostrategic de dezvoltare al Republicii Moldova, la 19 mai 2006, Consiliul Nord-Atlantic al Alianței și, respectiv, la 24 mai 2006, Republica Moldova a adoptat Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO, care a urmărit aprofundarea cooperării cu structurile și instituțiile europene și euroatlantice, promovarea reformelor democratice în diverse domenii, reformarea și modernizarea sectorului de securitate și apărare națională, consolidarea controlului democratic asupra forțelor armate.

Vom sublinia că Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO este un element esențial destinat individualizării, sistematizării și concretizării relațiilor de cooperare, intensificării dialogului și consultărilor între parteneri și Alianța Nord-Atlantică la nivel interstatal. Prin adoptarea Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO țara noastră și-a exprimat dorința de a intensifica dialogul politic și cooperarea cu Organizația Nord-Atlantică în special în domeniul securității și apărării naționale. Reieșind din perspectiva reconfigurării arhitecturii geopolitice regionale

și a realității evoluției mediului securității regionale, procesul de actualizare a Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO este o necesitate, dat fiind faptul că documentul este axat pe eficientizarea procesului de reforme în sectorul securității și apărării naționale, având drept obiectiv modernizarea capacităților instituționale de a preveni și contracara riscurile și amenințările existente. Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO rămâne a fi în continuare un document conceput în funcție de necesitățile individuale ale fiecărui stat partener, ceea ce înseamnă că Republica Moldova este liberă să-și aleagă domeniile prioritare sau de interes, scopurile și sarcinile pe care le-a inserat în acest Plan.

B. Paclikova accentuează imperativul realizării Inițiativei de Consolidare a Capacităților de Apărare a Republicii Moldova, menționând că Republica Moldova a fost acceptată de către Alianța Nord-Atlantică ca parte a Inițiativei de Consolidare a Capacităților de Apărare în luna iunie 2015, Ministerul Apărării fiind desemnat în calitate de instituție responsabilă pentru implementarea acestui angajament care are drept scop consolidarea capacității de apărare a Republicii Moldova și presupune un pachet de asistență divizat în două faze. În prima fază a fost oferit un program de consiliere și asistență Republicii Moldova pentru sprijinul reformelor în domeniul apărării naționale, pentru elaborarea documentelor strategice și pentru identificarea unei structuri de forțe optime a capacității militare necesare asigurării funcționalității instituționale a procesului de apărare națională. De asemenea, programul se axează pe revizuirea riscurilor și pericolelor cu caracter militar la adresa statului, revizuirea și modificarea cadrului legislativ și normativ la nivelul politicilor strategice, evaluarea structurii de comandă și control, a capacităților existente și estimarea dezvoltării economice. În a doua fază de implementare, Republicii Moldova i se oferă asistență și consiliere tehnică în dezvoltarea forțelor armate (structuri de forță, capacități și infrastructură, doctrină, educație) [17].

Chiar și după 30 de ani de independență a Republicii Moldova relațiile de cooperare cu Alianța Nord-Atlantică sunt marcate de aceeași trei factori istorici esențiali care au determinat evoluția/involuția securității naționale – statutul autoproclamat de neutralitate permanentă al Republicii Moldova, prezența contingentului militar al Grupului Operativ al Trupelor Ruse în raioanele de est ale Republicii Moldova și stocarea armamentelor, munițiilor la cel mai mare depozit ilegal de arme din Europa de Sud-Est, din satul Cobasna – circumstanțe care au repercusiuni directe în raport cu problema identificării soluțiilor viabile pentru reglementarea conflictului transnistrean. În acest context, Republica Moldova nu poate să facă abstracție de parteneriatul cu un astfel de actor important cum este Organizația Nord-Atlantică, iar evenimentele din Ucraina din 2014 au demonstrat cu lux de amănunte precaritatea acestui statut de ne-

utralitate. Cooperarea Republicii Moldova cu Organizația Nord-Atlantică este fundamentată pe respectul neutralității constituționale a statului. În condițiile statutului său de neutralitate, Republica Moldova, prin implementarea Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO, nu urmărește deocamdată dezideratul aderării la Alianța Nord-Atlantică, dar intenționează să implementeze acest Plan pentru avansarea procesului de reformare și modernizare a sectorului de securitate și apărare națională, care, în condițiile noilor evoluții ale provocărilor la adresa mediului de securitate regională, va determina Republica Moldova spre avansarea dialogului strategic cu Alianța Nord-Atlantică la o treaptă superioară prin instituirea Comisiei NATO – Republica Moldova, ceea ce ar constitui un instrument-cheie pentru impulsivarea procesului de consolidare a sectorului de securitate și apărare națională, amplificând interoperabilitatea și atașarea la standardele euroatlantice, precum și ar reprezenta un factor de stabilizare al statului Republica Moldova.

În concluzie reliefăm că pe parcursul a 30 de ani de independență Republica Moldova s-a aflat într-un permanent proces de identificare a locului și rolului său în contextul geopolitic regional, adică a statutului său geopolitic, care este elementul fundamental în asigurarea securității naționale a micilor puteri. Semnificația geopolitică a Republicii Moldova pe scena internațională a fost și este una neînsemnată. În plan regional, ea prezintă interes în dependență de evoluția conjuncturii geopolitice în care se află, dar și de statutul său de *stat-tampon*, cu un conflict militar înghețat și cu o armată străină pe teritoriul său, ceea ce sporește nivelul de insecuritate regională, atestând o atenție sporită din partea Occidentului, situație ce generează un impact iminent asupra politicilor de asigurare a securității naționale pe parcursul a trei decenii de independență. Consolidarea rezilienței a capacităților instituționale a securității naționale poate fi realizată de Republica Moldova dacă se regăsește într-o coaliție de state cu o pondere majoră în sistemul de securitate internațională și având o importanță pentru implementarea intereselor geopolitice/geostrategice regionale ale unor mari puteri sau ale unor actori non-statali. Pe parcursul acestor decenii Republica Moldova nu a reușit să diminueze nivelul vulnerabilității prin realizarea unor reforme substanțiale în domeniul securității naționale care ar contribui la prevenirea și contracararea provocărilor și gestionarea mai eficientă a crizelor cu care se confruntă. Realizarea acestui deziderat întotdeauna a depins de relațiile geopolitice regionale ale marilor puteri, la baza cărora se află interesele geostrategice din regiunea Europei de Sud-Est, context ce exercită o presiune geopolitică enormă în păstrarea statutului geopolitic de consumator al securității regionale sau în redimensionarea acestuia în cel de furnizor de securitate regională.

În contextul abordării subiectului înaintat spre cercetare, propunem următoarele recomandări:

1. Este cert că pe parcursul a 30 de ani de independență Republica Moldova a respins de fiecare dată implicarea factorul geopolitic, care este unul determinant în asigurarea securității naționale, făcând referință la iluzoriul statut de neutralitate permanentă și ezitând în a valorifica pe deplin oportunitățile de consolidare a domeniului de securitate națională oferite de transformările arhitecturii geopolitice regionale. Soluția recomandabilă ar fi ca societatea în general și clasa politică în particular să conștientizeze, ca urmare a promovării culturii de securitate de către comunitatea științifică, valoarea și beneficiile redimensionării elementului geopolitic pentru asigurarea securității naționale a Republicii Moldova.

2. Statutul de neutralitate permanentă al Republicii Moldova, care a fundamentat și instituționalizat sistemul de securitate națională, s-a dovedit a fi unul nefuncțional pe parcursul a trei decenii, generând doar instabilitate pluridimensională în domeniul securității naționale. În această ordine de idei, este oportună sugestia renunțării la statutul geopolitic de *stat-tampon* care determină neutralitatea permanentă, utilizând mecanisme integraționiste de aderare la unica organizație internațională cum este Alianța Nord-Atlantică, capabilă să contribuie direct la consolidarea securității naționale a Republicii Moldova, prin fortificarea capacităților instituționale de contracarare a noilor riscuri, amenințări, vulnerabilități cu care se confruntă Republica Moldova. Posibilitățile politico-militare, oferite de Alianța Nord-Atlantică, vor impulsiona fortificarea sistemului de securitate națională al Republicii Moldova, iar angajamentele asumate vor consta în amplificarea interoperabilității și atașarea la standardele euroatlantice. În acest sens, Republica Moldova, după 30 de ani de independență, este interesată să reglementeze un cadru nou de relații multilaterale mai dezvoltate cu structurile de securitate euroatlantice, după modelul și experiența altor state mici din spațiul postsovietic, care ar constitui nu doar un factor de stabilizare a statului, dar și un instrument-cheie de aderare la Alianța Nord-Atlantică.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Juc Victor. Dimensiuni ale relațiilor internaționale contemporane. Chișinău: ÎS FEP „Tipografia Centrală”, 2018. 296 p.
2. Ungureanu Veaceslav. Consolidarea dimensiunii geopolitice în noua paradigmă de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova. În: Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integraționist european. Partea a II-a. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2019, p. 269-289.

3. General Assembly Adopts Texts Urging Troop Withdraw from Republic of Moldova. În: <https://www.un.org/press/en/2018/ga12030.doc.htm> (vizitat: 23.07.2021).
4. Acordul privind principiile reglementării pașnice a conflictului armat în regiunea transnistreană a Republicii Moldova, din 21 iulie 1992. În: <https://gov.md/ro/content/acordul-privind-principiile-reglementarii-pasnice-conflictului-armat-regiunea-transnistreana> (vizitat: 28.07.2021).
5. North Atlantic Council, Declaration on Peace and Cooperation, 08.11.1991. În: http://www.nato.int/cps/en/SID-ABFD20FB-9E2743A/natolive/official_texts_23846.htm (vizitat 30.07.2021).
6. North Atlantic Cooperation Council Statement on Dialogue, Partnership and Cooperation, 20.12.1991. În: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23841.htm (vizitat 30.07.2021).
7. NATO, Document de base du Conseil de Parteneriat Euro-Atlantique, 30.05.1997. În: <http://www.nato.int/docu/fonda/b970530a.htm> (vizitat 31.07.2021).
8. Documentul de bază al Consiliului Parteneriatului Euro-Atlantic. În: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25471.htm?selectedLocale=en (vizitat 02.08.2021).
9. Juc Victor, Mîtcu Silvia. Activități nemilitare ale Organizației Tratatului Atlanticului de Nord. Chișinău: Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” (Institut), 2015. 160 p.
10. Juc Victor. Securitatea națională și politica externă ale Republicii Moldova în contextul transformărilor structurale de sistem postrăzboi rece. Chișinău: F.E.-P. Tipografia Centrală, 2015. 200 p.
11. Ciobanu Vitalie, Codreanu Natalia, Bălan Gheorghe. NATO Parteneriat pentru Pace Republica Moldova (Studiu și documente). Chișinău: 2014. 190 p.
12. Juc Victor. Politica externă. În: Republica Moldova: Ediție enciclopedică. Chișinău: Tipografia „Bons Offices”, 2010, p. 706-715.
13. Lupan Vlad. Relațiile Republicii Moldova cu Alianța Nord-Atlantică (NATO). În: Evoluția politicii externe a Republicii Moldova (1998-2008). Chișinău: Cartdidact, 2009, p. 142-152.
14. Grosu Vitalie. Problema democratizării în contextul formării sistemelor contemporane de securitate. În: Studii Internaționale: viziuni din Moldova, 2007, nr. 3, vol. 4, p. 198-206.
15. Juc Victor, Cojocar Gheorghe. Politica externă. În: Republica Moldova pe calea modernizării: studiu enciclopedic. Chișinău: F.E.-P. Tipografia Centrală, 2015, p. 228-256.
16. Grosu Vitalie. Promovarea reformelor democratice în contextul cooperării Republica Moldova – NATO. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2010, nr. 3 (154), p. 98-103.
17. Paclikova Barbora. Masă rotundă: Importanța DCBI pentru reformarea sectorului de securitate al Republicii Moldova. <https://infocenter.md/masa-rotunda-importanta-dcbi-pentru-reformarea-sectorului-de-securitate-al-republicii-moldova/> (vizitat 05.08.2021).

OPORTUNITĂȚI POLITICE PENTRU IMPLEMENTAREA ACORDULUI DE ASOCIERE REPUBLICA MOLDOVA – UNIUNEA EUROPEANĂ

POLITICAL OPPORTUNITIES FOR THE IMPLEMENTATION OF THE ASSOCIATION AGREEMENT REPUBLIC OF MOLDOVA - EUROPEAN UNION

SPRINCEAN Serghei,
doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

Summary

Along with the political changes and the alternation in power that occurred in the Republic of Moldova in the years 2020-2021, there were special opportunities to implement the provisions of the Association Agreement between the Republic of Moldova and the European Union. The political forces that won an overwhelming victory in the early parliamentary elections of July 11, 2021, once they declare themselves pro-European, can trigger a process of general modernization of the society in the Republic of Moldova. One of the most vulnerable social areas, left as a legacy after the PSRM government, is the security sector, severely affecting human security and human safety in Moldova. The role of the state in ensuring security, in general, and human security, in particular, is not determined exactly in the contemporary security studies, being treated differently from the perspective of various security conceptions and paradigms. But, in the effort to ensure the safety of the person as a central segment of the realization of the whole spectrum of conditions, principles and priorities of human security, remain certainly necessary the presence and the indispensable impact of the institutions and state structures, specialized in ensuring security in the processes of reinforcing the abilities of the human person for active participation in the ensuring of its own security. At the global level, in the last century, the culture of respecting and protecting human rights inevitably becomes a basic element of the modern democratic system. In this context, respecting the rights and freedoms of citizens becomes a stringent and inevitable condition for sustainable human development and for ensuring the safety of the person. Considering that in the Republic of Moldova the strategy, as well as the conception of national security, adopted by law, revised every four years, is in force, it is necessary to adapt and rigidly link these policy documents to the human security principles that are required to be not only reflected in the national security strategy, but also to be publicly propagated and appropriately through education of the broad categories of the population, in order to contribute decisively to raising the level of the person's safety, to the practical implementation in the Republic of Moldova of the human security principles, for a better, more prosperous and qualitative life of future generations.

Keywords: *Association Agreement between the Republic of Moldova and the European Union, person's security, human security, human rights, strategy of national security.*

Consemnând cea de a 30-a aniversare a independenței Republicii Moldova, vom remarca că odată cu schimbările politice și alternanța la putere survenită în Republica Moldova în anii 2020-2021, au apărut oportunități deosebite

de implementare a prevederilor Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană. Forțele politice care au reputat o victorie covârșitoare în alegerile parlamentare anticipate din 11 iulie 2021, odată ce se declară pro-europene, pot declanșa un proces de modernizare generală a societății din RM. Unul dintre cele mai vulnerabile domenii sociale care trebuie remediate de urgență, rămase ca moștenire după guvernarea PSRM, este sectorul securitar, grav afectând securitatea umană și siguranța persoanei în RM. Trebuie de remarcat că rolul statului în asigurarea securității, în general, și a securității umane, în mod special, nu este determinat exact în studiile contemporane de securitate, fiind tratat diferit din perspectiva diverselor concepții și paradigme securitare. Dar, în efortul asigurării siguranței persoanei ca segment central al realizării întregului spectru de condiții, principii și priorități ale securității umane, rămâne certă și necesară prezența și impactul indispensabil ale instituțiilor și structurilor de stat specializate în asigurarea securității în procesele de ranforsare a abilităților persoanei umane pentru a participa activ în asigurarea securității proprii.

Reieșind din analizele întreprinse, precum și din prioritățile și necesitățile fiecărui cetățean în parte, a societății Republicii Moldova în ansamblul său, care se confruntă cu grave probleme de securitate personală și societală, referitoare la insuficiența protecției economico-financiare, psihosociale sau juridico-legale a persoanei, mai ales sub aspectul calității acestei protecții, contra diverselor abuzuri de ordin psihologico-emoțional, instituțional sau sistemic, precum discrepanța evidentă dintre normele și standardele internaționale, de exemplu în domeniul protecției securității, drepturilor și intereselor subiecților umani ai cercetărilor și experimentelor biomedicale, și nivelul rudimentar al dezvoltării legislației și mecanismelor organizaționale naționale de asigurare a acestor drepturi ale omului în Republica Moldova, chiar în pofida numeroaselor convenții și acte juridice internaționale la care a aderat, le-a semnat și ratificat țara noastră, se impune elaborarea și adoptarea unei strategii de securitate umană în Republica Moldova, în vederea promovării unii concepții securitare generale de stat, precum și a unei abordări normative optimale în societate, cu privire la cele mai diverse aspecte de securitate umană în multitudinea de probleme cu care ne confruntăm, precum: politica demografică a statului, combaterea corupției și cartelizării sociale, politica statului în domeniul sănătății populației, referitor la avorturi, eutanasiere, natalitate, transplantarea de organe, aplicarea noilor tehnologii de reproducere umană, inclusiv utilizând elaborările ingineriei genetice, politica de protecție a securității umane prin instituții specializate cum ar fi comitetele specializate și organele abilitate, în vederea apărării drepturilor și libertăților omului.

În condițiile când se întreprinde o încercare teoretică de analiză a impactului relațiilor Republicii Moldova cu Uniunea Europeană, se impune aplicarea abordării principialiste, care să sublinieze nu doar etapa de realizare și a obiectivelor trasate în diverse documente bilaterale de politici și strategii dar, mai cu seamă, pentru a scoate în evidență spiritul actelor politico-juridice semnate și implementate, pentru a analiza întregul traseu preconizat și complexitatea relației Republicii Moldova cu Uniunea Europeană [1, p. 16].

În acest scop, respectarea suveranității și securității naționale în Republica Moldova, în corelație cu principiul autonomiei ca fundament al promovării dezi-deratelor nu doar ale securității umane, dar și a specificului național, a valorilor culturale și patrimoniului istoric, devine o condiție în sine pentru moralizarea și civilizarea plenară a sferei sociopolitice autohtone, a domeniului elaborării și implementării deciziilor referitor la diverse aspecte ale politicii interne sau externe, în vederea ridicării nivelului de civilizare și exclusivitate a sociumului în acord cu asemenea valori precum toleranța și echitatea, deschizând noi perspective de dezvoltare socială, inclusiv prin valorizarea patrimoniului cultural național, cu repercusiuni inevitabile în toate sferele vieții, atât a celei individuale, cât și vieții în comun. În contextul procesului de integrare europeană a Republicii Moldova, spre exemplu, se presupune o apropiere de standardele și valorile etice care se preconizează a fi implementate în procesul de guvernare, prin care se va umaniza și perfecționa atitudinea factorului de decizie față de cele mai stringente priorități și imperative ale societății, printre care primează cel al formării și consolidării identitate prin promovarea patrimoniului cultural național [2, p. 162]. Anume acest obiectiv îl urmărește Acordul de Asociere a Republicii Moldova cu UE, semnat la 27 iunie 2014, stipulând că reformarea administrației publice din Republica Moldova va însemna și „promovarea valorilor etice în serviciul public” (articolul 22, litera e) [3].

Autonomia individuală a cetățeanului care pledează pentru democratizare în Republica Moldova, odată îngrădită această condiție fundamentală, intimidată sau restricționată, generează instantaneu un conflict social cu aspecte interculturale. Acest fenomen poate avea loc, potrivit mai multor standarde de evaluare și analiză, dacă un spațiu social și civilizațional poate căpăta un caracter intercultural, dacă implică o coexistență paralelă și comparabilă valoric (calitativ) și numeric (cantitativ) a mai multor culturi sau modele civilizaționale, când în spațiul respectiv conviețuiesc mai multiple etnii, cu predominarea unui anumit etnos, ceea ce este caracteristic și Republicii Moldova în sec. XXI.

Asigurarea securității persoanei umane și securizarea dezvoltării omenirii, aprofundarea proceselor democratice și soluționarea pozitivă a dilemelor democrației prin depășirea problemelor globale, ridicarea nivelului de trai a

populației Terrei, promovarea modului sănătos de viață și ocrotirea sănătății, oferirea unei perspective sustenabile de dezvoltare pe termen lung, promovarea intereselor fundamentale ale societății de azi și a generațiilor de mâine, nu pot fi realizate în afara unui cadru legal adecvat și a unei concepții bine elaborate și cu succes implementate în domeniile securității umane [4, p. 68].

Noțiunea de securitate, pe parcursul evoluției conștiinței social-umane, a constituit mereu un subiect controversat și larg dezbătut atât în cercurile de specialiști, cât și de către opinia publică preocupată de satisfacerea eficientă a celor mai fundamentale necesități ale sociumului și persoanei umane, precum nevoia de siguranță și adăpost. Potrivit ilustrului cercetător A. Maslow, interesul omului pentru securitatea personală și siguranță, încă de la începutul formării individului uman ca entitate socială, a reprezentat o preocupare esențială în structura piramidei necesităților, teorie expusă pentru prima dată încă în anul 1943 în lucrarea sa „A Theory of Human Motivation” [5, p. 379]. Această concepție, aparținând lui A. Maslow, reprezintă una dintre primele încercări de a aborda problematica securității din perspectivă comportamental-psihologică, accentuând valențele individual-personale ale noțiunii de securitate, ce reprezintă eminent o categorie social-istorică, din punctul de vedere al genezei sale, fiind conștientizată de omenire pe parcursul întregii sale evoluții, potrivit ideilor cercetătorului moldovean C. Manolache expuse în lucrarea sa „Organismul militar al Republicii Moldova. Construcția militară și securitatea statului” [6, p. 241]. Conceptualizarea noțiunii de securitate, din perspectiva cercetărilor științifice contemporane a fost realizată din multiple perspective, aparținând unor școli și direcții bine cristalizate și argumentate factologic în ultimele două secole. Școala tradițional-realistă, cea liberal-ideală, behavioristă, constructivistă și altele au determinat evoluția conceptului de securitate de la stadiul de caracteristică a puterii de stat în relația cu alte entități statale pe arena internațională (în accepție tradiționalistă) la stadiul de stare sinergetică specifică tuturor tipurilor de sisteme: tehnice, sociale și biologice (în accepție post-neclasică), însemnând un echilibru, armonizare și prosperare, mai ales, la nivel individual al personalității umane ca măsură a lucrurilor și element de referință pentru toate tipurile de sisteme.

Cu toate acestea, studiile de securitate posedă o istorie nu prea extinsă comparativ cu științele despre societate și majoritatea teoriilor social-politice, dar desemnând o arie relativ complexă cu aspecte interdisciplinare, ce au ca obiect de cercetare, în cele mai dese cazuri, problematica asigurării securității, vizând direct laturile subiective și obiective ale anticipării pericolelor și a estimării riscurilor, vulnerabilităților, precum și a anvergurii și consecințelor febleții sistemelor social-politice. Printre primii, dubla perspectivă subiectiv-obic-

tivă asupra conștientizării problemelor de securitate a fost remarcată în 1962 de către importantul teoretician al fenomenului securității, A. Wolfers, în opera sa „Discord and collaboration: Essays on international politics”, în care se desprinde ideea că securitatea, alături de forța bunăstării, reprezintă o valoare și o cale prin care o națiune poate accede la o poziție superioară în raport cu alte națiuni. Dar, spre deosebire de bunăstare, care se referă, mai mult, la aspecte materiale, implicând posibilitatea de a controla acțiunile altora, „securitatea, în sens obiectiv, denotă absența amenințărilor la adresa valorilor achiziționate, iar, în sens subiectiv, absența fricii că aceste valori ar putea fi atacate” [7, p. 150].

Odată cu încheierea „războiului rece” și căderea Cortinei de fier, a devenit clar faptul că goana înarmărilor și simpla deținere a armelor nucleare nu mai pot garanta securitatea statului și, cu atât mai mult, a cetățenilor din statele ce posedă acest tip de armament, fiind supuși la o presiune psihologică semnificativă, conștientizând că pot fi ținta directă a unor atacuri cu arme asemănătoare din partea statelor rivale. În acest context, securitatea a fost necesar să fie conceptualizată în limite mult mai largi, iar dimensiunile non-militare a securității, cele ecologice, economice, de bunăstare și dezvoltare durabilă și altele au devenit din ce în ce mai importante pentru perceperea securității de către individul uman. În acest fel, persoana umană devine atât subiect, cât și obiect de referință al procesului de asigurare a securității, iar starea de securitate a persoanei devine punctul de pornire al oricărui studiu din acest domeniu, inclusiv la nivel comunitar, național, regional sau global. Prin urmare, extrapolând concepția Școlii de la Copenhaga cu privire la securitate, în cel mai general sens posibil, putem să afirmăm că securitatea umană exprimă percepția individuală și a societății referitor la absența riscurilor, pericolelor și amenințărilor în adresa persoanei umane.

Un impact determinant pentru configurarea teoretico-metodologică a concepției securității umane a fost exercitat de către Organizația Națiunilor Unite, experții căreia au reușit să sistematizeze materialul teoretic și concepțiile novatoare ale oamenilor de știință, elaborate în perioada căderii Cortinei de fier și reconfigurării realităților geopolitice de la sfârșitul deceniului 9 al sec. XX. Este incontestabil faptul importanței cruciale a ONU în elaborarea conceptului de securitate umană, la fel și a conceptelor adiacente acestuia precum drepturile omului sau dezvoltarea umană, promovate de ONU începând încă de la apariția acestei organizații internaționale în perioada imediat postbelică.

La etapa actuală a dezvoltării conceptului la mijlocul deceniului 2 al sec. XXI, securitatea, prin această prismă, nu mai e considerată o simplă absență a războiului și a violenței într-o anumită regiune sau țară, ci constituie o abordare comprehensivă și complexă, bazându-se pe trei principii fundamentale:

1. Lipsa sau eliberarea de teamă, tratată și ca securitate contra violențelor.
2. Eliberarea de nevoi ce ține de asigurarea cu alimente și hrană a protecției personale, cu îngrijire medicală și securitatea sănătății sau de securitatea locuinței și mediului.
3. Libertatea de a trăi cu demnitate prin promovarea principiilor dezvoltării umane sustenabile și protecția drepturilor omului [8].

Problematica securității umane cu terminologia specifică acesteia au fost utilizate pentru prima dată în actele oficiale ale Organizației Națiunilor Unite în anul 1992, și anume în „Agenda pentru Pace: diplomatie preventivă, pacificare și menținere a păcii” – un raport în care Secretarul general al ONU la acel moment B. Boutros-Ghali marca necesitatea realizării unei „*abordări integrate asupra securității umane*” în contextul proceselor de pacificare și menținere a păcii în epoca de după finalizarea „războiului rece”, cu scopul de a elucida cauzele profunde ale conflictelor de diferit nivel din acea perioadă de pe mapamond și din Europa, cu impact determinant asupra domeniilor economic, social și politic [9].

Însă, cel mai cunoscut fapt care a consacrat pe plan mondial concepția referitor la securitatea umană a constituit momentul menționării acesteia în Raportul de Dezvoltare Umană al Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare din anul 1994 [10]. În cadrul acestui Raport, securitatea umană a fost prezentată ca o concepție nouă a securității ce impunea primatul asigurării securității persoanei și care venea să substituie conceptul tradițional al securității centrat pe siguranța statului. La fel, în acel Raport al PNUD din 1994, securitatea umană era definită doar într-un dublu sens ca eliberare de frică și ca eliberare de nevoi, astfel reiterând cele două principii ale securității umane, devenite tradiționale și fundamentale pe parcursul ultimelor decenii.

Teoretic, problematica dezvoltării durabile în corelație cu asigurarea unui nivel decent de securitate umană în Republica Moldova a fost analizată de către academicianul Al. Roșca într-un studiu publicat în anul 2007, în care se menționează că dezvoltarea durabilă “nu este un concept cu totul nou, diverse aspecte ale sale au fost preluate din diferite doctrine social-filosofice și politice de inspirație social-democratică” [8, p. 42]. Deci, problematica omului devine stringentă în contextul unei ofensive sociale, politice, instituționale a noilor concepte de dezvoltare și siguranță a persoanei, Al. Roșca amintind că „liberalizarea economică și politică prin sine însăși, adică fără a fi însoțită de o politică socială democratică și echitabilă, nu poate crea condiții obiective pentru manifestarea liberă a omului” [11, p. 43]. Fără îndoială că și libertatea umană, respectul pentru drepturile omului stau la baza bunei funcționări a sistemului sociopolitic, dar asigurarea securității umane, în deplinătatea conceptuală

a acestui termen, prin atenția deosebită acordată nu doar garantării echității sociale în condițiile unei economii și societăți liberalizate, dar și a respectării necesităților fiecărui cetățean luat în parte referitor la siguranța personală, alimentară, de mediu etc. este recunoscută de către comunitatea internațională ca o condiție sine qua non pentru progresul sustenabil a omenirii.

Un studiu teoretic al academicianului A.D. Ursul, publicat în 2008, se referă la natura și esența fenomenului de securitate [12, p. 16]. Autorul subliniază faptul că acest fenomen al securității este, prin esență, profund uman și este generat de necesitatea omului și comunității, societății în ansamblu, de amplificare a sentimentului de siguranță și a eliminării tuturor pericolelor și amenințărilor potențiale. Aspectele globale ale securității la fel sunt relevate de cercetător în contextul în care securitatea nu poate fi durabilă într-un mediu nesigur cu potențial mare de escaladare a pericolelor, crizelor și conflictelor. Prin urmare, îmbunătățirea profilactică a mediului social, economic și politic contribuie la amplificarea securității la nivel global, nu doar în anumite regiuni izolate de pe planetă. Un alt studiu al acestui cercetător vizează conexiunea evoluționismului universal și a problemelor de securitate [13, p. 24]. Astfel sunt relevate aspectele umane și civilizaționale ale fenomenului securității, ca fiind unul peren și profund caracteristic comunității umane pe tot parcursul istoriei sale. În alt studiu publicat în anul 2011, A.D. Ursul elucidează aspectul ecologic al securității [14, p. 199], în care dezvoltarea durabilă este percepută ca un pilon principal al securității globale, iar aspectul ecologic – un domeniu-cheie a dezvoltării durabile cu repercusiune directă asupra calității vieții omului. Cu toată acestea, aspectul degradării ecologice ca amenințare la adresa securității este perceput de autor mai degrabă ca un fenomen mondial din perspectiva cauzelor sale și mai puțin ca o dramă individuală, reieșind din efectele sale la nivelul persoanei umane. Într-o altă lucrare dedicată perspectivei edificării unui viitor sigur în contextul diversificării paradigmei dezvoltării durabile, A.D. Ursul subliniază corelația proporțională directă dintre evoluția sustenabilă a omenirii în perspectivă și gradul securității umane care va fi instituit în societatea viitorului [15, p. 861]. La fel, problematica interdependenței dintre securitate și dezvoltarea durabilă a fost analizat într-un alt studiu semnat de acad. A.D. Ursul și D.E. Kaliujnaia, publicat în anul 2016 [16, p. 180]. În acest fel, se promovează și se fundamentează propunerea referitor la necesitatea instituirii unor structuri și mecanisme de dirijare globală pentru garantarea unei coeziuni și coordonări eficiente, de un nivel mult mai înalt decât sistemele contemporane de organizații internaționale mondiale și regionale. Sub acest aspect al eficientizării coordonării statelor și organizațiilor internaționale în vederea realizării politicilor de securitate și de promovare a dezvoltării durabile, autorii minimi-

zează, într-o anumită măsură, importanța și rolul persoanei umane în structura mecanismelor de elaborare, implementare, evaluare, monitorizare și menținere a standardelor înalte în procesul de dezvoltare durabilă pe mapamond.

Cu toate că problematica bunăstării civilizației umane în condiții de siguranță și respectare a drepturilor și libertăților persoanei se remarcă a fi o preocupare mai veche în istoria gândirii umane, paradigma securității umane a reușit să aducă un suflu nou în studiile de securitate abia în ultimele 2-3 decenii, transformând și înlocuind concepția dominantă, de sorginte realistă, a securității statului într-o lume haotică, unde numai forța militară poate asigura o protecție adevărată. În gândirea politică contemporană, problematica siguranței personale și drepturilor individului uman înregistrează o evoluție permanentă pe întreaga durată a acestei perioade istorice. În 1865, președintele SUA Abraham Lincoln a promulgat Legea de organizare a „Biroului pentru Eliberați” pentru susținerea materială a foștilor sclavi, abolind sclavia ca rezultat al războiului de secesiune. Drepturile omului au fost promovate în statele din vestul Europei, către sfârșitul sec. XIX, mai cu seamă datorită unor personalități marcante. În acest sens, este emblematic cazul scriitorului Emile Zola care a determinat masele să susțină înființarea Ligii Drepturilor Omului din Franța la 4 iunie 1898. Începutul sec. XX a fost profund marcat de cele două războaie mondiale care au însemnat o involuție a principiilor securității persoanei, respectului pentru bunăstarea acestuia și libertățile sale. Cu toate acestea, după încheierea Primului Război Mondial se pun bazele unor organizații mondiale importante referitor la subiectul în discuție și care vor pune bazele unor tradiții frumoase în acest domeniu. Astfel, în anul 1919 a fost fondată Organizația Internațională a Muncii (OIM) ca parte a negocierilor de pace după încheierea Primului Război Mondial. Iar în anul 1920, în urma Conferinței de Pace de la Paris, care a pus capăt Primului Război Mondial, a fost înființată Liga Națiunilor sau Societatea Națiunilor – o organizație mondială interguvernamentală și precursora Organizației Națiunilor Unite, cu un rol esențial în promovarea drepturilor omului sub aspect al dreptului internațional și de reglementare a litigiilor internaționale. Aceasta a fost prima organizație internațională de securitate, având obiectivul principal să mențină pacea la scară mondială printr-un sistem de securitate colectivă, prin dezarmare, rezolvarea diferendelor internaționale prin negociere și arbitraj. Liga Națiunilor se ocupa de asemenea probleme ca echitatea față de muncitori și condițiile de muncă a acestora, protejarea minorităților, traficul de persoane și droguri, sănătatea mondială, comercializarea armelor etc.

Drepturile sociale ale omului și securitatea personală, formarea unei societăți a bunăstării au constituit un obiectiv major al politicianilor din statele

democratice în contextul necesității ieșirii omenirii din Marea criză economică din anii 1929-1933. Astfel că politica „New Deal”-ului lui Fr. D. Roosevelt, lansată în 1932, a promovat recuperarea economică și reforma sistemului financiar, dar și ajutor pentru șomerii și săracii. În perioada celui de Al Doilea Război Mondial și ca urmare a extinderii teritoriale fulminante a ideologiilor autoritare și nedemocratice, a fost semnat un document important - Carta Atlanticului (Atlantic Charter), de către președintele SUA, F. D. Roosevelt și premierul britanic W. Churchill în luna august al anului 1941. Importanța acestui act constă în faptul că promova drepturile și libertățile cetățenești cum ar fi dreptul la siguranța personală și comunitară, libertatea credinței, dreptul persoanei la un trai demn etc. Crearea în anul 1945 a Organizației Națiunilor Unite prin semnarea la San Francisco (SUA) pe 26 iunie 1945, prin eforturile deosebite ale juristului francez R. S. Cassin și a jurnalistei americane Eleanor Roosevelt, a Cărții ONU de către 50 de state, pentru a preveni pe viitor prin cooperare internațională conflictele armate, iar mai apoi, adoptarea la 10 decembrie 1948 a Declarației Universale a Drepturilor Omului, au constituit poate cele mai importante pagini de până acum ale istoriei contemporane de promovare a modelului unei societăți a bunăstării bazate pe respect pentru drepturile omului și securitate. Pe bună dreptate, Declarația Universală a Drepturilor Omului este considerată prima reglementare juridică internațională cu caracter universal prin care au fost promovate principii, valori și criterii de respectare a individului și a libertăților sale civile, economice, sociale, politice ori culturale. Valoarea inegalabilă a Declarației a fost subliniată de reglementările juridice care au venit să o completeze pe parcurs cum ar fi: Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială (1965), Convenția internațională asupra drepturilor politice și civile (1966), Convenția pentru eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor (1979), Convenția împotriva torturii (1984), Convenția împotriva *Apartheid*-ului (1985) și altele.

Perioada postbelică a constituit o importantă etapă în consolidarea dezideratului protecției persoanei, drepturilor și securității sale, mai cu seamă în regiunea vestului Europei și Americii de Nord. Astfel că, concomitent cu adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului și formării Organizației Națiunilor Unite, în anul 1949 a fost creat Consiliul Europei, întrunind la început 10 state fondatoare. Acest for regional a fost edificat în vederea promovării libertăților democratice și drepturilor omului, precum și a cooperării dintre statele europene. În contextul realizării acestor obiective, la Roma în anul 1950 a fost adoptată Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Prin acest document se asigura respectarea drepturilor fundamentale ale omului și promovarea bunăstării și securității individuale.

O importanță deosebită, în a doua jumătate a sec. XX, în contextul promovării securității umane și a drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei, a fost acordat subiectului protecției copilului. În acest context, în anul 1959 a fost adoptată Declarația ONU cu privire la drepturile copilului, anul 1979 a fost declarat de către ONU Anul internațional al Copilului, iar peste 10 ani, în 1989, a fost adoptată Convenția drepturilor copilului, intrată în vigoare la 2 septembrie 1990. După sfârșitul „războiului rece” și începerea unei noi ere în conștientizarea pericolelor globale și, mai ales, după identificarea unui set de soluții de ieșire din criza globală, subiectul securității și libertăților umane a început să capete noi aspecte inedite.

O pagină deosebit de importantă în acest context, a fost scrisă la Conferința Organizației Națiunilor Unite referitor la Mediu și Dezvoltare, care a avut loc la Rio de Janeiro în iunie 1992, unde la 14 iunie 1992 a fost adoptată Declarația cu privire la mediu și dezvoltare, în care se stipula expres importanța susținerii colective a dezvoltării umane, a necesității încetării conflictelor armate, susținerii eforturilor societății umane la scară mondială pentru păstrarea unui mediu înconjurător sustenabil și a unor condiții acceptabile pentru fortificarea sănătății oamenilor și a unui nivel înalt al calității vieții lor. Corelația dintre mediu și dezvoltare umană, pe lângă Declarația de la Rio de Janeiro, a fost pusă și la baza altor două acte de o importanță crucială din ultimele decenii: Protocolul de la Kyoto (semnat în 1997, intrat în vigoare în 2005) și Acordul de la Paris (aprobat la 12 decembrie 2015, intrat în vigoare la 4 noiembrie 2016). Cu toate că, Protocolul de la Kyoto avea ca scop crearea unui cadru legal internațional mult mai funcțional prin asumarea unor obiective nobile, cuantificabile și realiste de către statele semnatare, de reducere până în perioada 2008-2012 a emisiilor de gaze cu efect de seră cu 5,2% față de perioada anului 1990, printre statele importante care nu au ratificat acest protocol s-au regăsit și SUA, responsabile pentru mai mult de 40% din totalul emisiilor de gaze de seră la acel moment. O eschivare asemănătoare a SUA de la responsabilitățile sale ecologice majore față de comunitatea internațională a avut loc și după semnarea Acordului de la Paris - un tratat în temeiul Convenției-cadru a ONU privind schimbările climatice ce-și propune să reglementeze reducerea emisiilor de dioxid de carbon din anul 2020, fiind și un plan de acțiune pentru limitarea încălzirii globale la 1,5°C.

În iunie 1993 are loc o altă manifestație emblematică pentru dezvoltarea acestui domeniu - Conferința Mondială a Drepturilor Omului la care a fost adoptată Declarația de la Viena, precum și Planul de acțiuni în domeniul drepturilor omului. Ca urmare a Declarației aprobate, statele semnatare, printre care și Republica Moldova, adoptă planuri naționale de acțiuni în domeniul respectiv.

În următorul an, Republica Moldova a adoptat noua Constituție (1994) în care au fost reflectate principiile de bază din Declarația de la Viena în domeniul drepturilor omului, iar în decembrie 2001 Parlamentul Republicii Moldova a aprobat Hotărârea cu privire la crearea Comitetului coordonator pentru elaborarea și realizarea Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului. La cererea Guvernului Republicii Moldova, în ianuarie 2002, PNUD a lansat Proiectul „Susținere la elaborarea Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului în Republica Moldova”, ca urmare Republica Moldova a fost selectată în calitate de stat-pilot în cadrul Programului Global HURIST (Consolidarea drepturilor omului), realizată în comun de PNUD și de Oficiul Înaltului Comisar pentru Drepturile Omului al ONU. În consecință, prin Hotărârea Parlamentului nr. 415 din 24.10.2003 a fost aprobat Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004-2008, iar prin Hotărârea Parlamentului nr. 90 din 12.05.2011 - pentru anii 2011-2014. Evaluând impactul practic al acestor planuri de acțiuni, experții naționali și internaționali, inclusiv reprezentând Oficiului Consiliului Europei în Republica Moldova, au concluzionat la finele anului 2015 că „PNADO 2004-2008 a fost realizat în proporție de 60%, iar PNADO 2011-2014 a fost realizat în proporție de 80%. Respectiv, este necesară continuarea implementării acestor acțiuni, sau regăsirii acestora în noul proiect al PNADO...” [17].

Pe plan național, problematica respectării libertăților fundamentale și securității umane este monitorizată îndeaproape de un șir de reprezentanțe ale diverselor organizații ale ONU în Republica Moldova precum: Oficiul Înaltului Comisariat pentru Drepturile Omului al ONU (OHCHR), Oficiul Organizației Națiunilor Unite pentru educație, știință și cultură (UNESCO), Misiunea Organizației Internaționale a Muncii (OIM) în Republica Moldova, Oficiul Organizației Mondiale a Sănătății (OMS), Reprezentanța Fondului Internațional pentru Urgențe ale Copiilor al Națiunilor Unite (UNICEF). De asemenea, funcționează reprezentanțe ale unor asemenea organizații regionale precum: Oficiul Consiliului Europei (CE) în Republica Moldova, Misiunea Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE).

Scopul principal al lansării acestei noțiuni a securității umane, emanat de sfera studiilor de securitate, a fost de a depăși limitele impuse conceptualizării fenomenului securității de sensul militar tradițional al ei. Noul sens al securității umane extinde către un nivel superior înțelegerea fenomenului în cauză, prezentându-l ca pe unul multidimensional ce cuprinde securitatea economică, alimentară, a sănătății, a mediului, securitatea personală, politică, a comunității. Astfel că, primele referințe la securitatea umană le găsim corelate cu problematica drepturilor omului ce s-a aflat în atenția ONU încă de la formarea acestei

organizații mondiale, începând cu adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului din 1948, unde în articolul 3 este prevăzut că „orice ființă umană are dreptul la viață, la libertate și la securitatea persoanei sale”. Este important de remarcat că noțiunea dată poartă un caracter eminent sintetic și complementar cu cel puțin alte două concepte precum este cea a drepturilor omului, pe de o parte, iar, pe de altă parte, problematica dezvoltării umane. Împreună, cele trei noțiuni: securitatea umană, drepturile omului și dezvoltarea umană reprezintă un complex conceptual armonios destinat elucidării și explicării proceselor de evoluție și transformare a omului în contextul lumii contemporane, cu toate provocările, pericolele, și amenințările pe care le comportă pentru persoana umană. Fără securitate umană, drepturile omului și dezvoltarea pierd din conținut și nu mai pot atinge obiectivul pentru care au fost propuse – crearea unui mediu adecvat de evoluție atât pentru persoana umană, cât și pentru comunitățile de oameni. Dintr-o altă perspectivă, asigurarea unei securități umane și a drepturilor omului în afara paradigmei dezvoltării reprezintă o ocupație inutilă cramponată de o situație statică și lipsită de sustenabilitate. La fel și realizarea unei dezvoltări umane și a securității individului uman fără un nivel adecvat al asigurării respectării drepturilor omului, devine desuetă din moment ce drepturile și libertățile individuale sunt considerate mai puțin importante sau secundare celor comunitare, prioritatea fiind pusă pe securitatea și dezvoltarea statului în detrimentul și din contul cetățeanului.

Dintre cele trei elemente organic legate: securitatea umană, drepturile omului și dezvoltarea umană, primul dintre care apare cel mai târziu în circuitul social și academic, cronologic vorbind. Securitatea umană, de fapt, a venit să desăvârșească concepția progresului civilizației umane contemporane, bazată pe bunăstare, toleranță și libertăți individuale. Securitatea umană tinde să cuprindă celelalte noțiuni, transformându-le decisiv, în conformitate cu prioritatea siguranței și sustenabilității eforturilor de realizare a progresului. Astfel că, toate cele trei elemente: securitatea umană, drepturile omului și dezvoltarea umană devin parte a unei concepții unice a dezvoltării sigure și libere. În aceeași ordine de idei, fostul Secretar General al ONU K. Annan s-a pronunțat că nu ne vom putea bucura de securitate fără dezvoltare, nu ne vom putea bucura de dezvoltare fără securitate, și nici de una dintre ele fără respect pentru drepturile omului. Cu alte cuvinte, triumviratul celor 3 concepte reprezintă cheia succesului strategiei progresului și bunăstării umanității la scară globală. Totodată, este important de remarcat că concepția securității umane nu diminuează din actualitatea securității statului.

Prezența problemelor de securitate umană pe agenda structurilor de securitate din Republica Moldova a fost precăutată de către C. Manolache și

V. Trofimov în lucrarea „Establishment and evolution of the national security of the Republic of Moldova”, publicată în anul 2013. Se constată că organismul cel mai important care are ca funcție monitorizarea amenințărilor la adresa securității naționale – Consiliul Suprem de Securitate sub conducerea Președintelui țării, este direct interesat de nivelul respectării drepturilor omului, de combaterea corupției și altele – subiecte din domeniul securității umane [18, p. 19]. Totuși, abordarea problemelor ce țin de securitatea umană de către structurile statului abilitate cu asigurarea securității în Republica Moldova, poartă un caracter mai mult haotic, conjunctural și se face doar în regim de urgență în contextul apariției pe termen scurt și imediat a acestor tipuri de amenințări, dar nu sunt preocupări sistemice sau profilactice, nefiind permanent monitorizate de structurile specializate pentru a nu admite amplificarea și scăparea de sub control al acestora. Într-o altă lucrare, C. Manolache a analizat în context generalizat problematica dezvoltării durabile în corelație cu necesitatea asigurării securității naționale, considerând că în cazul Republicii Moldova aceste scopuri sunt deplin complementare, iar obiectivele trasate de către ONU pentru aderearea la principiile dezvoltării durabile pot și trebuie transpuse în concepția securității naționale pe termen lung [19, p. 231]. Contrar opiniei generalizate a comunității academice, concepția și strategia securității naționale a Republicii Moldova apar doar aproximativ cu un deceniu mai târziu, având puține tangențe cu concepția dezvoltării durabile, referindu-se mai ales la problemele curente și imediate de securitate cu care se confruntă țara noastră [20, p. 352].

Relațiile politice atât pe plan intern, cât și extern, trebuie să aducă beneficii sociale, modernizare și dezvoltare, securitate și stabilitate. Anume acest tip de abordare este pus la baza Acordului de Asociere a Republicii Moldova cu UE. Astfel că unul dintre multiplele beneficii sociale și umane pentru Republica Moldova, în urma implementării documentului în cauză, se preconizează a fi „prevenirea și controlul bolilor netransmisibile, în principal printr-un schimb de informații și de bune practici, prin promovarea unui stil de viață sănătos, prin abordarea principalilor factori care influențează starea de sănătate, cum ar fi alimentația și dependența de droguri, alcool, tabac” (articolul 114, litera c) ceea ce, de altfel, e în strânsă concordanță cu punctul 4.5 din Strategia Securității Naționale a Republicii Moldova.

Întregul spectru de abordări și aspecte metodologico-sistемice se regăsește și în numeroase prevederi ce se conțin în Strategia Securității Naționale a Republicii Moldova, intrată în vigoare la 14.10.2011, ce prevede în mod expres că interesele naționale vitale ale Republicii Moldova, printre altele, rezidă în asigurarea și în apărarea siguranței cetățenilor, în respectarea și în protejarea drepturilor și a libertăților omului, în consolidarea democrației [21]. Aceste

deziderate sunt incluse pe deplin în contextul promovării securității umane. La fel, încă de la începutul acestui document important se prevede că Strategia securității naționale a Republicii Moldova cuprinde, totodată, acțiuni „în astfel de sectoare de importanță majoră pentru securitatea națională, precum sănătate, ecologie, educație, luptă împotriva corupției”, fiind în strânsă corelație cu criteriile de asigurare a securității personale umane. Combaterea sărăciei este considerată la punctul 4.1 din Strategia Securității Naționale a Republicii Moldova ca una dintre căile de bază de realizare și asigurare a securității naționale, de rând cu asemenea metode precum ameliorarea situației demografice și **sănătatea populației (punctul 4.5). La acest capitol se prevede în mod expres că** „sănătatea publică va fi susținută prin dezvoltarea capacităților de adaptare și de răspuns la un șir de factori ambientali și sociali, cum ar fi poluarea apei potabile, schimbarea climei, utilizarea substanțelor și a deșeurilor chimice toxice, și prin realizarea măsurilor de prevenire a maladiilor condiționate de acești factori”. Securitatea umană devine un subiect prioritar în cadrul Strategiei Securității Naționale a Republicii Moldova prin „promovarea sănătății, prin informarea și modificarea comportamentelor de risc” (punctul 4.5).

În linii generale, toate elemente expuse mai sus și extrase din Strategia securității naționale a Republicii Moldova în vigoare, aprobată prin Hotărârea Parlamentului nr. 153 din 15.07.2011, denotă faptul că în ultima perioadă, Republica Moldova, în pofida stării precare a securității umane, a sănătății populației și a eficienței scăzute a mecanismelor de asigurare a acestei securități, începe să se ralieze tot mai hotărât la tendințele mondiale de promovare a securității umane, amintite și în Acordul de Asociere a Republicii Moldova cu UE, cu toate că, încă multe componente importante lipsesc cadrului legislativ autohton, pentru a corespunde întru-totul acestor tendințe mondiale și europene certe. Cu toate acestea, este important de menționat că nivelul asigurării securității umane pe teritoriul Republicii Moldova nu este uniform repartizat. Astfel că, potrivit unui studiu al Comisiei pentru populație și dezvoltare de pe lângă Guvernul Republicii Moldova, spre exemplu nivelul de securitate demografică, ca parte componentă a securității umane, atestă mari discrepanțe, fiind cel mai înalt în municipiile Chișinău, Bălți și Cahul, iar cel mai scăzut în localitățile rurale din raioanele Taraclia și Șoldănești, depinzând direct de astfel de factori precum șomajul, accesul populației la serviciile de sănătate, la educație, incidența la îmbolnăvire, mortalitatea, natalitatea, îmbătrânirea populației, dezvoltarea socioeconomică etc. [22].

Prin urmare, libertatea persoanei este direct proporțională nivelului de asigurare a securității informaționale cu impact determinant asupra securității umane, iar metoda informațională de asigurare a securității contribuie decisiv

la garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, asigurarea unui nivel de trai decent pentru populație. Totuși, pentru a obține un efect durabil al securizării informaționale a unui spațiu cu repercusiuni clare asupra siguranței pe termen lung a cetățenilor, se cere o participare și implicare a societății civile, a opiniei publice, nu doar în contextul diversificării surselor de informare, dar și în identificarea și anihilarea cauzelor dezinformării și manipulării premeditate. Aceiași autori propun spre atenție o cercetare asupra securității naționale, tratată ca problemă politologică, din perspectiva ultimelor elaborări în domeniu. În așa fel, securitatea națională e strict legată de bunăstarea și buna funcționare a comunității umane în care nu pot fi încălcate drepturile și libertățile fundamentale ale omului. Cu toate acestea, securitatea națională nu poate fi concepută doar ca securitate externă a unui stat care vizează apărarea intereselor naționale ci, în epoca postmodernă, securitatea umană înglobează orice formă de asigurare a unei stabilități și progres a ființei umane întâi de toate

Concepția dominantă tradiționalistă ce trata în mod restrâns securitatea ca un domeniu al siguranței și bunăstării statelor pe arena internațională în concurență cu alte state, securitatea ca stare ce nu poate fi obținută fără ajutorul forțelor militare, fiind garantată de acestea, a fost modificată din temelie prin nevoia societății contemporane a riscului de a lua în considerare factorul uman, dar nu de rând cu alți numeroși factori ce influențează în final starea de securitate pe mapamond, ci ca element fundamental al procesului de securizare. Evoluția conceptului de securitate a avut loc în mod gradual și treptat, concomitent cu apariția noilor provocări de securitate care au generat noi necesități de conceptualizare teoretică și de găsire a soluțiilor optime pentru aceste provocări. Astfel, de la lansarea termenului de securitate umană, la sfârșitul sec. XX și începutul sec. XXI, concepția dată a devenit cu atât mai relevantă cu cât s-au intensificat conflictele civile în diferite zone de pe mapamond, populația civilă devenind categoria socială cea mai vulnerabilă și afectată de consecințele acestor fenomene violente. Conceptul devine tot mai util din perspectiva aplicabilității sale, în situațiile post-conflict de restabilire a condițiilor esențiale și minime pentru o viață normală a populației civile. În acest context, drepturile internaționale ale omului, dreptul umanitar, conceptul protecției internaționale a refugiaților devin surse teoretice, metodologice, dar și fundamente normative pentru concepția securității umane.

Spre exemplu, un important teoretician al fenomenului securității umane se manifestă a fi K. P. Bajpai, un om de știință indian din cadrul Centrului de studii internaționale al Universității „Jawaharlal Nehru” din New Delhi [23, p. 12]. Acesta se impune prin studiile legate de elaborarea și perfecționarea metodologiei

de măsurare a securității umane, propunând și o procedură standardizată de audit pentru statele și regiunile lumii [24, p. 2]. Abordarea sa referitor la securitatea umană se centrează pe două valori de bază: siguranța personală și libertate, iar amenințările de securitate țin în principal de violență și se împart în două categorii: violența directă (discriminare, dominare, aplicare a forței etc.) și indirectă (dezastre naturale, maladii, subdezvoltare, migrație etc.) [25, p. 198]. În acest context, e necesară formarea în strictă corelație cu normele securității umane, a unei rețele de organizații și instituții de combatere a acestor tipuri de amenințări: de la ONG-uri și asociații civice până la corporații internaționale cu implicarea resurselor logistice a statelor.

Dar și problematica crizei globale a indus atât în conștiința socială, cât și în discursul științifico-teoretic, aspecte ce provin dintr-o îngrijorare generală și nesiguranță în ziua de mâine. Acestea fiind convergente subiectului securității și elaborării unei metodologii eficiente de asigurare a securității la toate cele 3 niveluri instituțional-obiectuale: la nivel internațional pe Glob, la nivelul securității statului și comunității, precum și la cel al securității și siguranței persoanei umane. Așa încât, la sfârșitul sec. XX se discuta în cercurile largi printre oamenii de știință de diverse specialități, printre cercetători din cadrul științelor sociale, din domeniul științelor economice, dar mai cu seamă din sfera științelor politice, despre influențele determinante complexe care tindeau să domine în viitorul apropiat viața sociopolitică precum: digitalizarea și computerizarea ca trenduri și extensiuni naturale ale globalizării, inclusiv în procesul exercitării puterii politice, în domeniul presiunilor sociopolitice sau a proceselor electorale, așa încât după trecerea perioadei menționate acele presupuneri și estimări au devenit certitudini care lasă un impact adânc, mai cu seamă în cultura și conștiința sociopolitică, atât la nivel mondial, cât și la micro-nivel politic referindu-se nemijlocit la individul uman și anturajul său imediat. La începutul sec. XXI însă, atenția cercurilor științifice, a oamenilor politici și a tehnocraților din diverse domenii ale economiei este captată, în mod deosebit, de subiectul priorităților și potențialului sociopolitic al comunităților umane de a face față la provocarea crizei globale multidimensionale care tot mai mult se adâncește și se diversifică structural și funcțional, fiind înainte de toate cauzată în mod pregnant de involuția și regresul moralei sociale și a degradării standardelor etico-valorice a omului contemporan. În mod natural și logic, au fost deduse și edificate un șir de noi concepții cu privire la salvagardarea și securizarea persoanei, dar și a omenirii în întregime, prin depășirea impasului în care se află civilizația umană la etapa contemporană de evoluție, printre care concepția securității umane, divizată în mai multe direcții și abordări, în dependență de

factorii securitar, civilizațional și politic, s-a evidențiat de la bun început ca o disciplină cu un real potențial praxiologic, dar și ca un mecanism instituțional aplicativ cu un impact social semnificativ, confirmat de istoria și evoluția sa pe parcursul anilor. Securitatea umană, ca o concepție exhaustivă cu privire la siguranța persoanei umane, posedă o istorie nu prea îndelungată, dar fiind din ce în ce mai populară și referențială atât în mediul academic, cât și în cel politic.

Pe bună dreptate se consideră că scopul esențial al strategiilor și politicilor în sferile securității umane, al activității instituțiilor din aceste sectoare, nu constă în conferirea unui sentiment abstract și fals de confort și siguranță atât pentru individul uman, cât și pentru colectivitate, ci în crearea și menținerea unor condiții favorabile pentru soluționarea celor mai stringente probleme securitare, politice, economice, sociale, demografice, tehnologice, dar mai întâi de toate a dilemelor și crizei morale ale omenirii care continuă să fie supusă impactului distructiv al amenințător și pericolelor globale la nivelul fiecărei persoane luate în parte. Din acest motiv, cercetarea minuțioasă a problematicii securității umane în context politologic, dar și sociocivilizațional, interdisciplinar, sistemic și comparativ reprezintă o soluție viabilă, de rând cu alte pârgșii, precum și o posibilă ieșire din criza mondială multiaspectuală ce marchează civilizația umană pe parcursul ultimelor secole, dar mai cu seamă în perioada recentă a istoriei omenirii, profund afectată de impactul pandemiei Covid-19.

În concluzie, se fac remarcate procese sociale cum ar fi cultivarea valorilor sociale și politice comune pentru Uniunea Europeană și Republica Moldova, ca obiectiv central al procesului de integrare europeană a Republicii Moldova, prin apropierea de standardele civilizaționale europene. Documentul politic fundamental în acest proces, reprezintă Acordul de Asociere a Republicii Moldova cu Uniunea Europeană, semnat la 27.06.2014, stipulând încă din Preambul că acest act de o importanță crucială urmărește să intensifice contactele interpersonale, inclusiv prin cooperare și schimburi în domeniul cercetării și dezvoltării, educației și culturii.

În contextul diversificării politicii de tineret, Acordul stipulează la art. 125 importanța promovării dialogului intercultural și acumularea de cunoștințe de către tineri în plan social și politic. Pe lângă cele menționate, cooperării în domeniul securității în Acord i se dedică o bună parte din Acord. Aici se pune un accent deosebit pe dezvoltarea relațiilor bilaterale și pe interoperabilitatea serviciilor respective, precum și alte aspecte importante pentru racordarea domeniului securității umane din RM la standardele europene și preluarea bunelor practici. Aceste eforturi și preocupări vor facilita procesul de aderare, cu timpul, a Republicii Moldova la Uniunea Europeană.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Sprincean S. Contribuții ale concepției securității umane la fortificarea spațiului european de securitate. În: Materialele Conferinței științifico-practice internațională „Spațiul european de securitate: provocări, oportunități, perspective de integrare”. 11 octombrie 2019, Chișinău. Chișinău: Tipogr. „Print-Caro”, 2019, p. 9-20.
2. Sprincean S. Importanța promovării obiectivelor de asigurare a securității umane în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova. În: „Integrarea europeană: aspecte economico-juridice”, conferință Internațională Științifico-Practică, ediția a 4-a. Universitatea de Studii Europene din Moldova. 21 decembrie 2018. (Culegere de articole științifice) / com. org. Șargu L. [et. al.]; com. șt. Sedlețchi Iu. [et. al.]. Chișinău: Lira (Tipogr. „Adrilang”), 2018, p. 161-166.
3. Legea Republicii Moldova nr. 112 din 02.07.2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, semnat la 27 iunie 2014. Monitorul Oficial Nr. 185-199. 18.07.2014.
4. Sprincean S. Securitatea umană și bioetica. Monografie. Chișinău: F.E.P. „Tipografia Centrală”. 2017. 304 p.
5. Maslow A. H. A Theory of Human Motivation. In: Psychological Review, Vol. 50 (4), July, 1943, p. 370-396.
6. Manolache C. Organismul militar al Republicii Moldova. Construcția militară și securitatea statului: Monografie. Ch.: Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan”, 2015. 386 p.
7. Wolfers A. Discord and collaboration: Essays on international politics. Baltimore: John Hopkins University Press. 1962. 312 p.
8. Human security in theory and practice. An overview of the human security concept and the United Nations Trust Fund for Human Security. New York, USA: Human Security Unit. United Nations. 2009.
http://www.un.org/humansecurity/sites/www.un.org.humansecurity/files/human_security_in_theory_and_practice_english.pdf (vizitat 04.04.2020).
9. An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping <http://graduateinstitute.ch/files/live/sites/iheid/files/shared/Winter/protected/Boutros%20Boutros%20Ghali%20Agenda%20for%20Peace.pdf> (vizitat 04.04.2020).
10. Raportul de Dezvoltare Umană al Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare 1994 <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-report-1994> (vizitat 04.04.2020).
11. Roșca A. Omul ca agent și obiectiv social în contextul tranziției. În: Revista de știință, inovare, cultură și artă „Akademos” [Chișinău], nr. 2-3 (7), septembrie 2007, p. 42-44.
12. Урсул А. Д. Природа безопасности. În: Безопасность Евразии. № 1. 2008, p. 7-36.

13. Урсул А. Д. Взаимосвязь безопасности и развития в контексте универсального эволюционизма. În: Национальная безопасность / nota bene. № 5/6. 2009, p. 20-31.
14. Урсул А. Д. Экологический ракурс безопасности и развития: методологические проблемы. În: Национальная безопасность / nota bene. № 3. 2011, p. 186-202.
15. Урсул А.Д. Перспективы безопасного будущего: направления разработки концепции устойчивого развития. În: Национальная безопасность / Nota bene. № 6. 2014, p. 856-873. 16. Урсул А.Д., Калюжная Д.Е. Глобальное управление и устойчивое развитие: политический аспект проблемы. În: Право и политика. № 2. 2016, p. 178-197.
17. Discuții publice: Evaluarea Planului Național de Acțiuni în domeniul Drep- turilor Omului. 29.09.2015. <http://justice.gov.md/libview.php?l=ro&id-c=4&id=2752> (vizitat 10.04.2020).
18. Manolache C, Trofimov V. Establishment and evolution of the national security of the Republic of Moldova. În: Revista Militară, nr. 1, 2013, p. 14-28.
19. Manolache C. Dezvoltarea durabilă: influența asupra securității naționale. În: Anale șt. ale Univ. de Stat din Moldova. Ser. Științe socio-umane. Chișinău, 2000, vol.2, p. 229-232.
20. Sprincean S. Tendințe în evoluția securității umane și dezvoltării durabile din Republica Moldova. În: Biodiversitatea în contextul schimbărilor climatice: Ma- terialele conferinței științifice cu participare internațională, 25 noiembrie 2016. Chișinău / Com. șt. Maria Duca [et al.]. Chișinău: Biotehdesign. 2016, p. 351-354.
21. Strategia securității naționale a Republicii Moldova. Hotărârea Parlamen- tului nr. 153 din 15.07.2011. Monitorul Oficial nr. 170-175 din 14.10.2011 (3966-3971).
22. Evaluarea în aspect teritorial a nivelului de securitate demografică în anul 2013. 09.12.2014.<http://www.demografie.md/index.php?pag=news&tip=-noutate&opa=view&id=448&l=> (vizitat 04.04.2020).
23. Bajpai K.P. Human security: concept and measurement. In: Occasional Paper of Joan B. Kroc Institute for International Peace Studies, Univ. of Notre Dame, no. 19: OP: 1, August. 2000, p. 1-64.
24. Bajpai K.P. The Idea of a Human Security Audit. In: Joan B. Kroc Institute Report, no. 19. Fall 2000, p. 1-4.
25. Bajpai K. P. The Idea of Human Security. In: International Studies, vol. 40, August. 2003, p. 195-228.

ENGAGEMENT OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND EASTERN PARTNERSHIP COUNTRIES IN THE REGIONAL VALUE CHAINS: A CROSS COUNTRY COMPARISONS AND CONVERGENCE POINTS

IMPLICAREA REPUBLICII MOLDOVA ȘI A ȚĂRILOR DIN CADRUL PARTENERIATULUI ESTIC ÎN LANȚURILE REGIONALE DE VALOARE ADĂUGATĂ: COMPARAȚII ÎNTRE ȚĂRI ȘI PUNCTE DE CONVERGENȚĂ

DUMITRASCO Marico, *doctor în economie, cercetător științific coordonator, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice*

Summary

In the modern world, most of the trade between countries is carried out within Global Value Chains (GVCs), which have become a strong driver of global economic growth. Also, not all countries are sufficiently penetrated into these chains and can benefit from integration there. Most developing economies, including Eastern Partnership (EaP) countries, not only suffer from the lack of a strategy framework of including local intermediate products in GVC, but didn't have developed country's research on this topic.

Our research will fill in the gap for EaP countries. We explore the measure of engagement of EaP countries and RM in GVC, using the wide range of WEB simulation tools of International Institutes.

The sector of Textiles and articles of apparel is one of the globally integrated sectors that take an important place in trade fragmentation of Moldova and Armenia. But the study revealed that in this product group Italy is the main partner for both countries.

The study showed that Azerbaijan is predominantly engaged in the forward kind of participation in GVC with the fuel sector, as a natural resource-rich economy with a relatively low share of foreign inputs for their production. In the rest of EaP countries we found the patterns of backward links, but some of them are associated not with the EU region, but with the Russian market. EaP countries have very different trade regimes and trade little with each other with the exception of Georgia. Available data also revealed that the list of products engaged in external fragmentation of EaP countries is highly concentrated as well as their export markets. Our research found that EaP countries didn't use enough the benefits of bilateral and FTAs to deepen the penetration of products into the value chains of European space. Some of the commodity groups being represented in low-income nets.

The results of the research could be used in the process of elaboration of adequate education, research and development, labour market, industrial policies by decision-makers, and the private sector of EaP countries.

Keywords: *connection to European hub, Republic of Moldova, Eastern Partnership countries, industrial development before and during the republics gained independence.*

Introduction

Decision-makers in the modern world regularly try to strengthen national identity, relating history in a way that encourages national pride. In many countries, pride and national identity focus on culture: for example, the historical preeminence of Italy in art and the modern excellence in clothing style, the dominant position of Germany in music, and the preeminence of Great Britain in literature.

Historians are still debating whether it is possible to know the exact past, whether history inevitably involves a multitude of interpretations, and whether all these alternative interpretations deserve an equal share. Whatever the answers to these questions are, it remains true that national identities are strengthened for political purposes and they are secured by economic growth and increased living standards of the population in most major democracies.

At the same time, the COVID-19 pandemic showed that the interdependent and globalized contemporary society is extremely fragile. The effect of a pandemic chain reaction on global trade and production severely affected national economies, which are dependent on goods and services from the rest of the globe.

One of the features of the global economy of the XXI century is the fragmentation of production, which is evident in global value chains (GVCs). Despite the fact that they are called “global”, the chains are regional in nature. However, we cannot affirm in our study about the regional chain of Eastern Partnership countries since their main centers are located in three main hubs: Europe, North America, and East Asia. Taking into attention that Moldova, Ukraine, and Belarus share a common border with the EU, and partners in the South Caucasus region: Armenia, Georgia, and Azerbaijan are located at the intersection of Western Asia and Eastern Europe, the connection with the European hub can be considered a priority.

At present patterns of external fragmentation of production through processing trade are insufficiently studied in the research of the Eastern Partnership countries. However, economic integration by trade in manufacturing intermediate goods with the EU and between them can be seen as a new concept for the industrial and economic upgrading of these countries.

In this study the following 3 hypotheses will be tested:

- 1) Do Moldova and other Partnership countries have similar or different patterns for participation in GVC?
- 2) To what extent can they be mutually complementary partners in the regional chains?

3) Do the goods from Moldova and other Eastern Partnership countries are sufficiently penetrated in income value chains of the European countries?

Besides its introductory part, the paper has four sections, including the theoretical background of research, and then we studied all outlining aspects of external fragmentation of these countries determining the place of their in GVC, and finally concluding remarks. The theoretical part of the study is constructed in such a manner as to be useful in the explanation of experimental findings of research and formulation concluding remarks.

2. Theoretical background of research

A number of empirical studies demonstrate the dynamic economic integration of the Central and Eastern European countries with the European Union through multilateral and bilateral trade and investment agreements, which encouraged this integration. Detailed case-studies demonstrate an ongoing industrial upgrading of the Visegrad region in the GVC [1]. If initially, their exports were based on commodities and natural resources and were focused mainly on assembly operations, in time more and more tasks of higher complexity are being fulfilled in the region [2, 3, 4].

Currently, the Eastern Partnership countries: Moldova, Ukraine, Belarus, Armenia, Azerbaijan, Georgia are signatories of a number of regional and bilateral trade and investment agreements, which are an important tool to facilitate integration into the GVC.

The development of production capacities in the now-advanced economies of the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) took place simultaneously with the flowering of the production process and industry. Evidence suggests that in the 1950s, manufacturing stimulated the growth of advanced economies, as well as the export-led manufacturing growth in Asia [5]. Since then, manufacturing processes have changed dramatically. Now there is consensus in the economic literature that the reduction of trade tariffs and the spread of information technology have stimulated exchange between countries. This, in turn, along with the growth in international trade was expressed in the global fragmentation of production.

Altogether, it allowed further international division of labor and specialization by countries, transferring competition from the firms to their departments and individual jobs through participation in global/regional value chains [6, 7].

Nonetheless, the economic literature of the end of the XX century paid the special attention on the main drivers of these phenomena: the big production firms in highly developed countries that have been interested in reducing

production costs in order to increase their competitiveness. They pursued this strategy by the vertical division of the production process at the stages placed in different countries by the dispersion of process and task activities [8, 9, 10]. This in turn leads to a large number of cross-border production networks.

Although the GVC phenomenon is closely related to trading and investment liberalization as well as the reduction in international transaction costs, currently researchers are studying the cases of developing and transitional economies and pay attention to a number of other factors that may affect the integration of these economies in the GVC, including infrastructure, the availability of financing, the availability of skilled labor and, as well as the competitiveness of manufacturing production and utilization of new technologies and innovations.

If for most countries with economies in transition, the development path from an agrarian to manufacturing and developed service economy is recognized as the standard in the literature over recent decades, the Newly Independent States (NISs) have had a unique development path since the collapse of the Soviet Union. Many NISs were highly industrialized before 1990. After the independence of republics, since 1990, the old supply chains were broken, specialized production and trade stopped between NISs. At the beginning of the collapse, the labor force in these countries was characterized by a high secondary education and scientific knowledge and was cheaper than in other countries with a similar income level. The consequences of deindustrialization subsequently affected not only the reduction of the industrial sector, but also the quality of the workforce in these countries. Rodrick (2016) called the processes in which the manufacturing employment share is peaking earlier for their level of development and at much lower as premature deindustrialization [11].

The recent 2018 United Nations Industrial Development Organization (UNIDO) Report on *Global Value Chains and inclusive and sustainable industrial development* summarizes one of the main findings for developing countries, and with economies in transition, that GVCs participation contributes to the development of countries, and is not the shortest path to it, and takes place in favorable conditions for development[12]. Integration does not happen automatically, because there must be minimal conditions that can contribute to upgrading.

Unlocking the economic potential of Eastern partnership countries agreements should be through the elaboration of adequate mechanisms and policies. It is related first of all to the deepening economic relations between partners and EU.

3. Records of external trade by intermediate goods of Eastern Partnership countries

The analysis below will be directed first of all on establishing the correlation between intermediate goods export/import and total export of Eastern Partnership (EaP) countries.

Bilateral Trade Database classifies all goods according to the following end-use categories: intermediate goods, household consumption, capital goods, and mixed end-use namely: personal computers, passenger cars, personal phones, packed medicines and precious goods.

It can be observed that all countries reached lower records by trade in intermediate goods between EaP countries than in their total export (*Figure 1*).

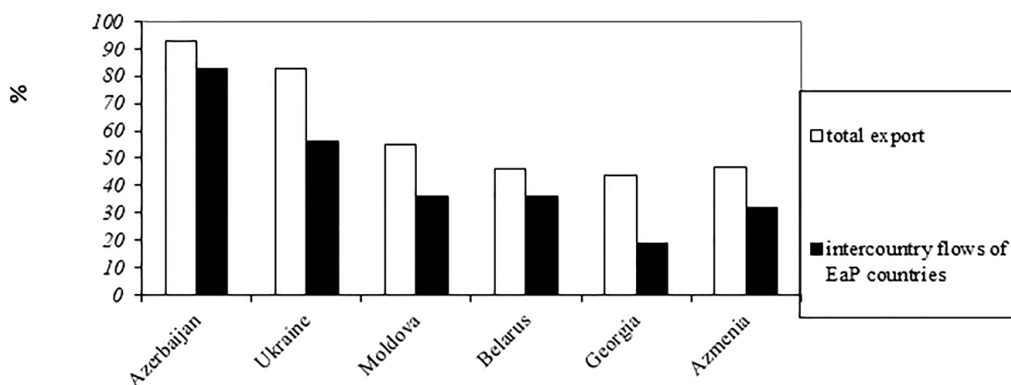

Figure 1. Shares of intermediate goods in total export and in intercountry flows of Eastern Partnership countries, 2019

Source: Elaborated and calculated by the author based on the *Bilateral Trade Database* by Industry and End-use category

By the countries, the shares of intermediate goods in the total export/EaP countries export, ranged from Azerbaijan (93%/83% respectively) at the upper end to Georgia (44%/19%) at the lower end, according to 2019. Nevertheless some important observations we found regarding Georgia. Only Georgia has a significant share of mixed end-use goods in its export (24%) in 2019. This category includes passenger cars that can be consumed by households, private industries, or public sectors. Their share in the country's export was 17% in 2019. The share of passenger cars in Georgia's export is higher to some EaP countries: Armenia (51%), Azerbaijan (47%), and Ukraine (26%).

In addition, more than 32% of all export of Georgia destined to EaP countries, in comparison with 4,3% of Armenia, 4,8% of Azerbaijan, 6,5% of Ukraine, 7,2% of Moldova, and 13,5% in Belarus.

There are no bilateral trade relations between Azerbaijan and Armenia because of Nagorno-Karabakh conflict.

So the main final export destination of Moldova and Ukraine is EU, but for Belarus and Armenia is Russia. Nevertheless, the Russian market remains important for the exports of Moldova and Ukraine.

Russia is the top market of Georgia's export alongside Armenia and Azerbaijan that are the main markets. Italy is the leading importer of petroleum inputs of Azerbaijan.

Thus, it can be seen that the EaP countries trade little with each other, and trade in an intermediate goods is less intensive. Despite the fact that they have signed bilateral and regional trade agreements, they do not affect the increase in intraregional trade.

Regarding intermediate imports, we found varied trade patterns of EaP countries by analyzing the data included in the Bilateral Trade Database by Industry and End-use category.

It can be observed a strong correlation between intermediate import and total export of Moldova, Ukraine, and Belarus. But in the case of Moldova, the tendency of the influence of intermediate import on export growth is more pronounced. This means that these countries use a significant share of intermediate imports in their export production.

We can see the relationship between these flows in the case of Georgia, especially in recent years. But in Georgia's experience, the intermediate import flow was higher than export one. Both have a tendency to growth. A few conclusions can be made from this.

The first one is that analyzed records approve indirectly that foreign value-added share of Georgia's gross export is higher than in other EaP countries. Because of foreign value-added content of gross export is one of the main indicators of GVC integration, it can be assumed that Georgia is better, than other EaP countries, is inserted in these value chains.

The second one is that the much share of intermediates imported is consumed in the internal market and used for modernization of the economy of Georgia, driven by the growing demand for these goods.

Both mentioned above patterns between intermediate imports and total export we can observe in the case of Armenia. Before the 2015 year they were in accordance with Georgia experience but in the recent year flows demonstrate similar to Moldova the tendency to increase.

There is no correlation between intermediate import and total export of Azerbaijan. If the intermediate import has been stagnating, the export flow was varying.

Based on the analysis above, we found the patterns of backward links, having its origin, by using intermediate import for export production, in all countries with the exception of Azerbaijan.

But Azerbaijan, most likely, developed a forward kind of participation in GVCs, as a natural resource-rich economy with a relatively low share of foreign inputs for their production of exports.

Medium-low R&D goods dominate in intermediate import as well in total export of EaP countries, according to their structure of technological intensity activities (*Table 1*).

Table 1

Structure of intermediate goods importing and total export with respect to their technological intensity activities in 2018, %

	Moldova		Ukraine		Belarus		Armenia		Georgia		Azerbaijan	
	intern. import	export	intern. import	export	intern. import	export	intern. import	export	intern. import	export	intern. import	export
High R&D	2,6	3,8	6,2	2,4	2,9	2,3	2,6	2,9	3,3	5,7	4,8	0,1
Medium-High R&D	30,3	23,9	28,6	13,6	22,3	31,2	21,6	4	22,4	23,2	29	1,5
Medium R&D	28,8	4,3	17,7	25,9	15,5	10,5	21,6	25,4	24,6	17,8	28,3	2
Medium-low R&D	34,2	44,7	43,7	35,9	54,1	50,4	47,7	59,4	41,2	47,1	30,7	93
Low R&D	4,0	23,2	3,8	21,7	5,2	2,3	6,5	7,9	8,4	5,8	7,2	3,3
Unallocated R&D	0,1	0,1	0,03	0,5	0,03	3,3	0,04	0,4	0,1	0,4	0,03	0,1

Source: Elaborated and calculated by the author based on the Bilateral Trade Database by Industry and End-use category

At the same time, the share of medium-high R&D goods in the structure of intermediate imports is higher than in the structure of their final exports in all EaP countries, with the exception of Belarus. This demand can be explained by the need for modernization of countries' economies. There is the big contrast between the structure of intermediate import and final export of Azerbaijan. In the first mentioned one the share of medium-high and medium R&D activities is more than 57% but in the second one 93% is medium-low R&D activities. It is a result of the level of development and the production structure, which will be discussed below.

So, it can be observed further that profiles differ among countries depending on their manufacturing as well as mining and quarrying in GDP (Figure 2).

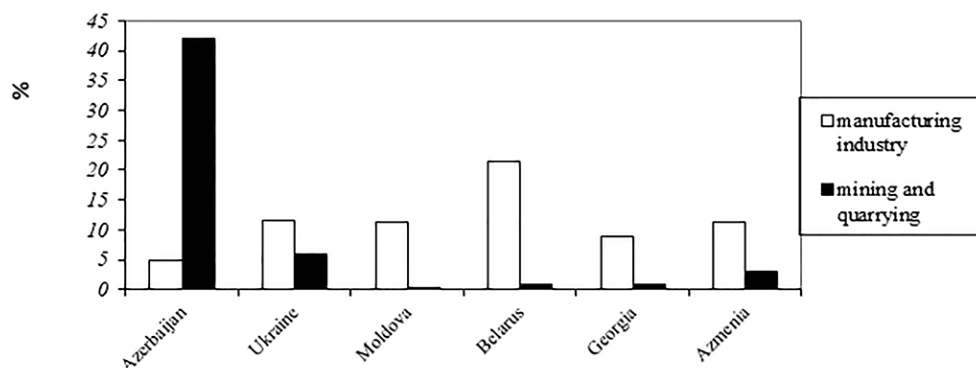

Figure 2. Value added by industry (mining and quarrying; manufacturing) as % to Gross Domestic Product of Eastern Partnership countries, 2018

Source: Elaborated by the author on of official statistical information of National bodies

Note: Gross Domestic Product in the current prices of the 2018 year

The share of mining and quarrying of Azerbaijan (42%) significantly exceeds the shares of other countries. In plus, only in Azerbaijan's economy, the share of mining and quarrying is much higher than the share of manufacturing. It is the consequence of the low diversification of Azerbaijan's economy and its overdependence from the oil and gas sector, which makes it vulnerable from limited natural resources and their world prices.

In addition, to be mention in this chapter, according to the 2017-2018 Global Competitiveness report that classifies the countries according to the stage of development, Eastern Partnership countries are placed from factor-driven to the efficiency-driven stage of development.

The economy of Moldova is classified as factor-driven, the economies of Ukraine and Azerbaijan are between stages of transition from factor-driven to efficiency-driven, and the economies of Armenia and Georgia are at the efficiency-driven stage [13, p.320].The economy of Belarus is not covered by this report.

It is known that at the factor-driven stage countries compete based on their factor endowments, the efficiency-driven stage of development, competitiveness has determined by the ability to use the benefits of existing technologies alongside the other indicators the pillars of the *Efficiency enhancers subindex*.

The intermediate import goods of Eastern Partnership countries are for manufacturing needs (Table 2).

Table 2

Main goods in Intermediate import of Eastern Partnership countries

	Moldova	Ukraine	Belarus	Armenia	Azerbaijan	Georgia
chemical products	■	■	■	■	■	■
pharmaceutical products						■
rubber and plastic products	■	■		■	■	■
textile	■			■		
basic metals and fabricated metal products	■	■	■	■	■	■
machinery and equipment	■	■	■	■	■	■
mining and quarrying			■	■		■
primarily goods and manufacturing					■	
food and tobacco products				■		

Source: Elaborated by the author based on the Bilateral Trade Database by Industry and End-use category

Note: category of intermediate goods imported

It can be observed that there is a demand for the following products imported as intermediate goods by all EaP countries: basic metals and fabricated metal products, machinery and equipment, and chemical products classified in medium-high and medium R&D activities.

Using data from Table 2 as well as from the Trade Map of Market Analysis Tools of International Trade Center (ITC) of the World Trade Organization and the United Nations [14] we can track several important backward links in some of EaP countries.

Two European countries: Romania (31.9%) and Italy (18%) composed about fifty percent of value in Moldova Republic's re-exports in 2018.

Taking into attention the large assortment of goods re-exported in Romania and significant importing shares in electrical machinery and equipment (70%), *footwear and parts thereof* (74.4%), *machinery* (35.8%), and *vehicles and parts and accessories thereof* (57.4%) it is one of the main markets for trade fragmentation of Moldova. The case of the Republic of Moldova has been profoundly studied in some recent researches [15, 16].

Similar to this about half of Armenia's re-exports are directed to three markets: Italy (19.2%), United Arab Emirates (15.2%) and, Switzerland (15.1%). It can be observed that Armenia's re-exports is highly concentrated in three groups: articles of apparel, and clothing accessories, not knit or crochet (35.4%), natural or cultured pearls, precious or semi-precious stones, precious metals (31.2%), and clocks and watches and parts thereof (15.3%).

Articles of apparel, accessories are the main product of external fragmentation of production in Moldova and Armenia by established networks with Italy and Germany and other countries.

Subcontracting relations between Moldavian enterprises and Italian firms have been constructed in 90s years on the basis of the cheap and qualified labour force.

Georgia is included in regional value chains with vehicles and their parts and accessories with a strong connection to markets of Azerbaijan, Armenia, and Ukraine that there were also approved by our analysis above. This type of trade relations is based on the previous importing of been in using the cars mainly from USA, Japan, Turkey, Germany and China, their restoration and following commercialization on the markets of middle-low countries mentioned above.

4. Conclusions and Policy Implications

The comparative assessment of EaP country's profiles reveals that they have similar and different patterns of participation in GVCs. If Azerbaijan is predominantly engaged in the forward kind of participation in GVC with the fuel sector, as a natural resource-rich economy with a relatively low share of foreign inputs for their production, then in the rest of EaP countries we found the patterns of backward links. The most part of their external commerce is characterized by the vertical specialization that involves the use of import components (the technologic, design, and capital intensive) for the assembly or final production of goods which are exported afterward. This specialization implies intermediate import and export of goods simultaneously that take part in the same commercial category but on the different stages of technology processes. This hypothesis is supported by the fact that a significant part of the intermediate imported goods of the EaP countries are intended for manufacturing needs. In this context, it was established that the share of medium-high R&D goods in the structure of intermediate imports is higher than in the structure of their final exports.

We found circumstantial evidence that the share of foreign value added in Georgia's gross exports is higher than in other EaP countries, suggesting that Georgia is better included in these value chains than other EaP countries. But this hypothesis should be studied more carefully in future research.

Available data regarding Moldova, Armenia, and, Georgia show that their reexport is highly concentrated in a few groups and in several markets. This is a consequence of the extensive de-industrialization process that took place in all the Eastern Partnership countries during the years of independence, with the exception of Belarus, as well as the established industrial structure.

Because the development of a competitive industry becomes a prerequisite for successful integration into the GVC the measures for industrial revival should be elaborated by the governments of EaP countries. In the case of Belarus sourcing from EU suppliers of new technologies is needed for the modernization of existing industrial bases.

To be mentioned further that sector of *Textiles and articles of apparel* is been one of the globally integrated sectors that take an important place in trade fragmentation of Moldova and Armenia. But the study revealed that in this product group Italy is the main partner for both countries.

Both countries entered the textiles and articles of apparel regional value chains as subcontractor producing final consumer goods using the intellectual property (brand names, organizational capital) of European firms and competing in low-income nets.

In addition to above mentioned, in the factor-driven economy of Moldova the cheap labor force has disappeared as a competitive advantage because of the high level of migration of the population in recent years. Taking into attention that Italy has become apparent the tendency of repatriating the outsourced companies in clothing & footwear brunches, it can affect the development of Moldovan companies that make articles for successful brands from Italy in these sectors.

We established that Georgia is engaged in the low-income nets of the other globally integrated sector - cars.

We found further that the EaP countries trade little with each other with the exception of Georgia which sells cars on the markets of Azerbaijan, Armenia, and Ukraine.

We didn't find links that connected EaP countries as mutually complementary partners in the regional chains.

The Russian market remains important for exports to a significant extent (for Belarus) or to a relatively less significant extent for the rest of the EaP countries, especially of Azerbaijan.

EaP countries, as former Soviet republics, were included in the industrialization process historically after World War II and have been oriented at the assembly production dealing with this Russian region.

Goods from EaP countries are insufficiently penetrated in income value chains. Some of these are presented in low-income nets of European countries. Despite the fact that EaP countries have signed bilateral trade agreements, and Moldova, Ukraine, and Georgia have in force the Deep Free Trade Agreements with EU, which, according to experimental studies, close very well the gaps in GVCs, they did not make a significant increase in intraregional trade.

Belarus and Azerbaijan should prepare industrial agreements with the EU. South Caucasus countries enjoy a favorable location at the intersection of Western Asia and Eastern Europe but with the exception of Georgia haven't FTAs with Asia region. They should negotiate these agreements to benefit from integration in regional value chains with this region. Advantage of geographical approximation to Europe the one of the main manufacturing hubs around of which is organized GVC activity is practically unused by EaP countries.

Results emphasized that the EaP countries have potential for the increase of regional trade with EU and for the participation in GVC taking into attention that the EU is highly integrated into global supply chains and is the world's largest importer of industrial inputs. These two processes will mutually reinforce each other and the future situation will be result not just of economic decisions and development model but also of political cooperation and stability in the region.

Results of research also show the need for the adoption of reforming policies in education, research and development, and labour market in the EaP countries.

The limitation of the research is that incomplete statistical information on the Eastern Partnership countries allows us to track only some of the links in manufacturing trade.

Since the lack of suitable data has prevented us from investigating the complete picture of integration EaP countries in GVC, this task is left to future research.

Taking into attention that the COVID-19 pandemic caused an unprecedented drop in global trade, future research should study the influence the health environment lockdown on the patterns of external fragmentation of production in EaP countries. The global shock caused by this pandemic suggests building the global trading system in such a way as to ensure greater resilience in GVC.

BIBLIOGRAPHY:

1. Grodzicki, M.J. (2014). Global Value Chain and Competitiveness of V4 Economies (chapter 1). In: Kiendl-Wendner, D. & Wach, K. (eds), International Competitiveness in Visegrad Countries: Macro and Micro Perspectives. Graz: Fachhochschule Joanneum, pp. 13-31.
2. Hotopp, U., Radosevic, S. & Bishop, K. (2002). Trade and Industrial Upgrading in Countries of Central and Eastern Europe: Patterns of Scale and Scope-based Learning., University College London, Centre for the Study of Economic and Social Change in Europe Working Papers, no. 23.

3. Zaghini, A. (2005). Evolution of trade patterns in the new EU member states. *Economics of Transition*, 13(4), pp. 629–658.
4. Fertő, I. & Soós, K.A. (2008). Trade Specialization in the European Union and in Postcommunist European Countries. *Eastern European Economics*, 46(3), pp. 5–28
5. Gill, I. S., & Kharas, H. (Eds.). (2007). *An East Asian renaissance: ideas for economic growth*. The World Bank.
6. Baldwin, R (2006) *Globalisation: The great unbundling(s)*. Helsinki: Prime Minister's Office, Economic Council of Finland
7. Dollar, D., Ganne, E., Stolzenburg, V., & Wang, Z. (2019). *Global Value Chain Development Report 2019: Technological Innovation, Supply Chain Trade, and Workers in a Globalized World*. World Bank Group, Washington, DC.
8. Deardorff, A. V. (1998). Fragmentation in Simple Trade Models. Research Seminar in International Economics Working Paper 422. University of Michigan.
9. Jones, R. W., and H. Kierzkowski (2000). A Framework for Fragmentation. In S. Arndt and H. Kierzkowski (eds.), *Fragmentation: New Production Patterns in the World Economy*. Oxford: Oxford University Press, forthcoming.
10. Görg, H. (2000). Fragmentation and trade: US inward processing trade in the EU. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 136(3), 403-4225.
11. Rodrick, D. (2016) "Premature Deindustrialization." *Journal of Economic Growth* 21(1) pp.1-33
12. UNIDO (United Nations Industrial Development Organization), 2018. *Global value chains and industrial development. Lessons from China, South-East and South Asia*. People's Republic of China.
13. Schwab, K. (editor) (2018) *The Global Competitiveness Report 2017–2018*. World Economic Forum. Geneva
14. Trade Map of Market Analysis Tools of International Trade Center (ITC) of the World Trade Organization and the United Nations [citat 18.08.2021]. Disponibil: <https://www.trademap.org/Index.aspx>
15. Dumitrasco, Marica. Patterns of external fragmentation of production in the Republic of Moldova, in the conference proceedings: "Knowledge in Digital Age", Matera (Italy), 9-11 September 2020, pp. 1814-1826, ISBN 978-88-96687-13-0
16. Marica Dumitrasco. Influence the Covid-19 pandemic on the integration of Republic of Moldova in the regional values chains, in: *REVISTA de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, nr. 3(184), 2020, pp. 43-56. ISSN 1857-2294

COLABORAREA REPUBLICII MOLDOVA CU PARTENERII DE DEZVOLTARE LA 30 DE ANI DE INDEPENDENȚĂ

COOPERATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA WITH DEVELOPMENT PARTNERS AT 30 YEARS OF INDEPENDENCE

STRATAN Iuliana, *doctorandă,*
Universitatea de Stat din Moldova

Summary

This study examines in retrospect the way in which official development assistance has evolved since the proclamation of the independence of the Republic of Moldova, key aspects of the role of development partners in modernization processes, highlighting the main progress and problems in this collaborative relationship.

Moldovan political decision-makers are dependent on external assistance provided by the development partners. In order to maximize the impact of development and modernization efforts, it is welcome to intensify coordination with donors, being an effective lever in key policies.

We find that among the major risks that have undermined the objectives of development partners' programs are political and governance.

Keywords: *cooperation, development strategies, political instability, development partners, official development assistance.*

Introducere

Există mai multe scopuri pentru care partenerii de dezvoltare multilaterali pot fi mai bine poziționați pentru a-și alinia eforturile la prioritățile locale ale guvernelor gazdă. Donatorii au o varietate de motivații pentru acordarea de ajutor, dintre care doar unele sunt direct legate de dezvoltarea economică. Nu există nici o îndoială că politica externă și relațiile politice sunt cei mai importanți factori determinanți ai fluxurilor de ajutor [1]. Unele studii empirice ulterioare au ajuns la concluzia că nu există vre-o relație între ajutor și creștere [2], iar sărăcia reflectă eșecul Guvernului [3]. Alte studii specifice că instituțiile financiare internaționale sunt, în general, guvernate de comitete executive care sunt compuse din guvernele țările dezvoltate și țărilor în curs de Dezvoltare, astfel, ele oferă un canal formal de luare a deciziilor prin care țările cu venituri mici și medii își pot avansa interesele [4], sau faptul că nu există o definiție agreeată la nivel global a asistenței pentru dezvoltare.

Imediat după proclamarea independenței, Republica Moldova a urmărit activ aderarea la organizații internaționale și a beneficiat de asistență oficială de dezvoltare (AOD), iar rolul asistenței externe în modernizarea țării a fost și ră-

mâne a fi unul semnificativ. Asistența externă alocată țării noastre este folosită în general fie pentru a stimula creșterea economică, fie pentru a îmbunătăți direct viața oamenilor, prin furnizarea de bunuri sau servicii. Din primii ani de la obținerea independenței ne lipsește vreo evidență despre cantitatea și rezultatele AOD. Începând cu cea de a doua decadă interesul, nivelul de transparență al asistenței externe a crescut, iar a treia decadă este reprezentată de o mișcare vizibilă privind transparența ajutorului și, respectiv, se simte conștientizarea crescândă a importanței modului în care este utilizată asistența externă. Atât pentru parteneri de dezvoltare, cât și pentru beneficiari, informațiile privind AOD sunt o condiție prealabilă pentru îmbunătățirea eficienței și eficacității, consolidarea responsabilității și reducerea riscului de risipă și corupție.

Suportul oferit sub diferite forme țării noastre de către donatori este unul indispensabil pentru dezvoltare, are un impact pozitiv și contribuie la promovarea și implementarea reformelor și a bunelor practici. Până în prezent, nu a fost făcută o evaluare generală a rezultatelor asistenței externe, din momentul în care Republica Moldova a devenit beneficiar. Luând în considerare problema de identificare a analizelor și cercetărilor, literatura de specialitate autohtonă nu ne pune la dispoziție o informație suficientă pentru a estima date exacte a contribuției partenerilor de dezvoltare de la independență până în prezent, doar concluzionând că are un efect mic și pozitiv asupra creșterii țării [13, 14, 15]. Și totuși apare întrebarea: este asistența externă un succes sau un eșec în promovarea dezvoltării Republicii Moldova? Unii experți consideră că magnitudinea și costul suportului financiar extern sunt strâns legate de capacitatea elitelor politice ale Republicii Moldova de a face față provocărilor existente [12]. Totuși, considerăm că evaluarea volumelor de ajutor ale partenerilor de dezvoltare este o provocare, întrucât mai mulți nu colectează și nu raportează în mod sistematic asistența lor în formate comparabile și nu există o definiție convenită la nivel de țară a asistenței pentru dezvoltare. Angajamentul sporit al partenerilor de dezvoltare aduce atât oportunități, cât și provocări. Partenerii de dezvoltare pun resurse sporite la dispoziția țării pentru a sprijini obiectivele de dezvoltare, într-un mod care poate fi complementar resurselor de la alți donatori. Mai mult, ele își aduc propriile experiențe și lecții relevante de împărtășit în lupta cu sărăcia și gestionarea asistenței și pot avea avantaje comparative în stabilirea unor parteneriate puternice cu țara, date fiind surse regionale, culturale, lingvistice și istorice. Acești factori pot îmbogăți dialogurile și extinde abordarea eficacității ajutorului la nivel de țară.

De obicei, asistența externă se acordă în baza strategiilor individuale de asistență ale donatorilor care se elaborează cu participarea Guvernului, iar în ultimii ani se remarcă și consultarea altor părți interesate. Necesitatea racordă-

rii asistenței externe la prioritățile naționale a fost formulată mai clar abia la începutul anilor 2000, când ca răspuns la acuzațiile de impunere a programelor de reformă din exterior, FMI și Banca Mondială au lansat inițiativa elaborării strategiei de reducere a sărăciei. În Republica Moldova, documentul de strategie pentru reducerea sărăciei al Băncii Mondiale, memorandumul de politici economice și financiare al FMI a fost aprobat la sfârșitul anului 2000, iar documentul complet a fost finalizat doar în anul 2004. Odată cu aprobarea acestei strategii, mai mulți donatori și-au exprimat intenția de a-și alinia programele de suport la acest document. Până în anul 2000, una din cele mai sensibile probleme cu care se confrunta Guvernul și partenerii de dezvoltare se referea la ponderea înaltă a suportului bugetar în volumul total al asistenței și utilizarea acestor resurse pentru consum. Începând cu anul 2001 resursele pentru finanțarea proiectelor investiționale au fost mai mari decât cele pentru susținerea bugetului. Volumul suportului bugetar a crescut semnificativ în anul 2007 din contul resurselor alocate de Comisia Europeană și Banca Mondială [5]. Asistență externă oferită Republicii Moldova pentru perioada 2004-2020, include perioada de implementare a 4 strategii de dezvoltare conform clasificărilor de eficiență ale AOD și de aliniere a priorităților de asistență a donatorilor la prioritățile de dezvoltare a țării, dintre care ultima Moldova 2030, nu este adoptată la etapa actuală prin hotărâre de Parlamentul Republicii Moldova.

După anul 2009 a fost marcată perioada de creștere a volumului asistenței, determinată în special de sporirea surselor canalizate de Comisia Europeană și instituțiile financiare internaționale (IFI). Tot în această perioadă, Republica Moldova s-a angajat mai ferm să urmeze cursul integrării europene. Totodată, reînnoirea programului cu FMI a confirmat intențiile autorităților de a depune eforturi pentru a rezolva problemele legate de instabilitatea macroeconomică și înlăturarea efectelor crizei economice.

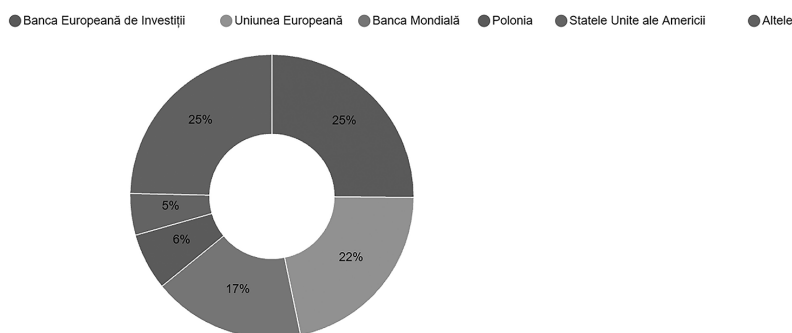
În prima decadă de la obținerea independenței, în scopul asigurării coordonării asistenței externe acordate Republicii Moldova, rolurile de planificare și coordonare erau împărțite între Ministerul Economiei (pentru cooperarea tehnică) și Ministerul Finanțelor (pentru asistența financiară). Unii experți consideră că acest aranjament se caracteriza printr-un șir de deficiențe: evidență proastă a asistenței (în special a celei tehnice), solicitări necoordonate de suport din partea autorităților, legătură slabă cu programele naționale [5]. În cea de a doua decadă după independență, cadrul instituțional a fost modificat. Respectiv, a fost format Comitetul Național pentru asistență externă sub conducerea prim-ministrului și creată Secția de coordonare a asistenței tehnice în cadrul Aparatului Guvernului. Iar în 2008, după instaurarea Guvernului Greceanăi, a fost instituit Comitetul interministerial pentru planificare strategică [6], cu

modificările și completările ulterioare. După anul 2010, Cancelaria de Stat asigură finanțarea acțiunilor necesare elaborării și gestiunii modulului platformei pentru gestionarea asistenței externe prin intermediul Hotărârii Guvernului nr. 12 din 19 ianuarie 2010 „Pentru aprobarea Regulamentului cu privire la cadrul instituțional și mecanismul de coordonare al asistenței externe acordate Republicii Moldova de organizațiile internaționale și țările donatoare” [7]. A treia decadă se manifestă prin o perioadă mai avansată în monitorizarea, evaluarea operațională, evaluarea metodologică, precum și de asigurarea transparenței în valorificarea asistenței externe acordate Republicii Moldova de comunitatea donatorilor. În scopul asigurării unei mai bune coordonări a asistenței externe acordate Republicii Moldova, Guvernul a aprobat prin HG nr.377 noul Regulament privind cadrul instituțional și mecanismul de coordonare a asistenței externe, prin care începând cu 2018 până în prezent, Ministerul Finanțelor a fost desemnat drept autoritatea națională de coordonare a asistenței externe [8].

La etapa actuală, printre cei mai mari parteneri de dezvoltare a Republicii Moldova sunt: Uniunea Europeană, Banca Mondială, BEI, BERD, Agențiile ONU, și altele.

TOP GRUPARI DE FINANȚATORI

1,5B EUR

Sursa: Platforma pentru Gestionarea Asistenței externe

Acești parteneri de dezvoltare oferă țării noastre finanțare, cunoștințe, experiență și un angajament pe termen lung, fiind parteneri de încredere. În ultimii ani a existat o creștere substanțială a numărului și a angajamentului partenerilor de dezvoltare care furnizează diferite tipuri de asistență pentru dezvoltare, ceea ce reflectă și generează o nouă dinamică în finanțarea pentru modernizarea țării.

Asistența externă destinată Republicii Moldova în anul 2020 a fost aliniată obiectivelor prioritare incluse în documentele strategice naționale de poli-

tici și planificare și a contribuit, în același timp, la realizarea angajamentelor asumate de către Guvernul Republicii Moldova întru atingerea obiectivelor de dezvoltare. Volumul asistenței externe acordate Republicii Moldova în perioada anului 2020, conform datelor partenerilor externi de dezvoltare, a totalizat peste 692,6 mil. EUR, cu 644 proiecte de asistență externă cu un număr de 26 parteneri externi de dezvoltare [11].

De la independență încoace, evoluția activității partenerilor de dezvoltare în Republica Moldova s-a conturat prin câteva evenimente cheie, care au lăsat amprente pozitive dar și negative. În timp ce amploarea sprijinului politic intern pentru reformă îmbunătățește influența stabilirii agendei partenerilor de dezvoltare, opoziția unui singur factor de decizie de nivel superior reduce în direcția opusă. Partenerii de dezvoltare sunt mai puțin influenți în conturarea priorităților de reformă în situații în care autoritățile țării noastre caută în mod activ să obstrucționeze reformele sau să suspende finanțarea donatorului. Acest lucru s-a întâmplat în **anul 1999** când FMI, Banca Mondială și ceilalți creditori anunță suspendarea finanțării Republicii Moldova, cauza fiind votarea împotriva privatizării mai multor întreprinderi din industria vinului și tutunului, contrar condițiilor puse de organisme internaționale. Anii **2003-2004**, volumul suportului a scăzut în special din contul reducerii asistenței financiare care este mai sensibilă la dialogul pe politici dintre Guvern și partenerii de dezvoltare. Guvernul aflat la putere a avut relații diferite cu partenerii de dezvoltare, cu o datorie externă ce ajungea aproape la 2 miliarde de dolari. Liderul comuniștilor Voronin spunea la început că guvernarea se va descurca singură și că nu are nevoie de celelalte tranșe de împrumut de la Banca Mondială și FMI. Ca peste câteva luni, președintele comunist să afirme că „ambția de a ne descurca fără credite speciale este greu de realizat”. Donatorii au o varietate de motivații pentru acordarea de ajutor, dintre care doar unele sunt direct legate de dezvoltarea economică. Nu există nici o îndoială că politica externă și relațiile politice sunt cei mai importanți factori determinanți ai fluxurilor de ajutor. Pe parcursul ultimului deceniu s-a remarcat o perioadă de maturizare continuă a relațiilor cu partenerii de dezvoltare și o comunicare eficientă despre ce reprezintă în realitate integrarea europeană. Astfel, volatilitatea circumstanțelor politice a determinat evoluții pozitive în agenda europeană a țării. Republica Moldova s-a confruntat cu o perioadă unde interesele oligarhice și nedorința celor de la guvernare de a reforma sistemul politic au pus amprenta negativă ani la rând pe economia politică a țării. Credem cu tărie, că transformarea profundă a Moldovei, este posibilă printr-o modernizare incluzivă, care implică toate părțile societății oriunde își au reședința, și vizează transformarea proceselor economice, sociale, demografice și resurselor țării.

Acțiunile netransparente și imprevizibile ale asistenței externe sunt încă o mare problemă. Din cauza deciziilor nemature ale guvernării, implementarea reformei a fost blocată din cauza intereselor dobândite și a blocajului politic. Drept exemplu poate servi anul 2018, când Uniunea Europeană a suspendat sprijinul financiar pentru Moldova și a impus condiționalități pentru deblocarea banilor. Mai târziu, putem remarca că poziția Guvernului iarăși n-a avut întotdeauna succes în relația sa cu partenerii de dezvoltare, datorită diferitor constrângeri pentru îndeplinirea cerințelor față de politici și, pe de altă parte, susținerea din partea donatorilor a fost diversă în funcție de misiunea și interesele lor specifice. Poziția Guvernului în unele cazuri a fost greu de înțeles și anume, când Guvernul Filip a renunțat de a conveni cu Banca Mondială [9] la un acord pentru a continua cu operațiunile din domeniile de schimbare climatică și abilități pentru locuri de muncă. În explicarea acestei schimbări de poziție, Guvernul a indicat un accent pe prioritățile de împrumut pentru investiții în infrastructură. Provocările polifacetice de dezvoltare de astăzi necesită o coordonare instituțională solidă și o abordare „a întregului guvern”. Trecerea la implementarea autentică a programului guvernamental vor necesita un mecanism eficient de coordonare a asistenței externe.

Pentru a îmbunătăți transparența și schimbul de informații cu donatorii, dar și a suplini lipsa de informații privind volumele și condițiile de asistență, ceea ce pune dificultăți în evaluarea disponibilității resurselor, considerăm că este necesar de un acord cu privire la definiții și metodologii privind modul de măsurare a volumelor și al impactului diferitelor tipuri de asistență pentru dezvoltare. Drept exemplu, poate servi cazul României, cu Legea privind gestionarea și utilizarea fondurilor externe nerambursabile și a cofinanțării publice [10]. Astfel, pentru a maximiza impactul eforturilor de dezvoltare și modernizare, e binevenită intensificarea coordonării cu donatorii, drept pârgie eficientă în politicile-cheie.

Pe parcursul perioadei de trei decenii, de când Republica Moldova beneficiază de asistență externă, s-au observat anumite divergențe în activitatea donatorilor, în acest sens putem evidenția unele recomandări pe marginea subiectului elucidat:

1. Donatorii din țara noastră ar trebui să impună principiul de **condiționalitate politică**, pentru a mișca procesul de reforme din Republica Moldova. Utilizarea condiționalității de către instituțiile financiare internaționale, poate îmbunătăți guvernanta, dar și tinde a realiza un obiectiv al finanțării pentru dezvoltarea Republicii Moldova. Astfel, organismele internaționale ar trebui să recunoască și să abordeze problemele de putere, politică și democrație. Aceasta la rândul său ar necesita regândirea modului în care este oferită consultanța în materie de politici și reinserarea creditării pentru dezvoltare în procesul democratic al țării. Banca Mondială

își justifică abordarea apolitică argumentând că îmbunătățirile tehnice pot contribui, în timp, la perfecționarea guvernantei, fără a fi diluate sau neutralizate de capcanele politicii. În același timp, există justificări de înțeles pentru abținerea Băncii Mondiale. Ineficiența birocratică și gestionarea proastă a economiei a fost de așa natură, încât Banca Mondială a trebuit să satisfacă cererile guvernelor prezente pe arena politică a Moldovei de la independență. Încadrarea guvernantei ca o chestiune tehnică a permis Băncii Mondiale să-și justifice implicarea în problemele de guvernanță, rămânând în același timp în limitele mandatului său restrictiv. Banca Mondială întâmpină dificultăți în separarea aspectelor economice și politice ale guvernării. Sora sa geamănă de la Bretton Woods, și anume Fondul Monetar Internațional, deține o poziție ambiguă cu privire la contextul politic al țării. Ultimul deceniu de la independență caracterizează FMI prin restrângerea efectivă a politicii naționale, prin blocarea opțiunilor de politică economică.

2. Intensificarea asigurării complementarității asistenței pentru a evita duplicarea și armonizarea ajutorului, fiind esențială diversitatea de opțiuni disponibile.
3. Stabilirea dialogurilor incluzive și a proceselor de învățare reciprocă: dialogurile privind finanțarea dezvoltării și eficacitatea ajutorului trebuie să devină mai incluzive, astfel încât să încorporeze mai bine diversele experiențe ale noilor parteneri de dezvoltare, suplimentar celor deja implicate. Toți partenerii de dezvoltare pot învăța unii de la alții.
4. Necesitatea raportării la timp din partea donatorilor a informațiilor relevante aferente programelor de asistență externă. Această recomandare derivă din constatările privind impactul asupra comparabilității datelor raportate de către Ministerul Finanțelor [11].
5. Publicarea documentelor legate de politici și proiecte, inclusiv informații despre rezultatele și condițiile asistenței externe. Donatorii ar trebui să propună proiecte care pot oferi asistență tehnică promptă guvernului pentru a evalua toate tipurile de sprijin financiar până la și în timpul negocierilor.
6. Soluții și oportunități privind accelerarea procesului de implementare a reformelor și concentrare a eforturilor guvernamentale pe prioritățile de modernizare a țării.

Există multe dezbateri (și speculații) cu privire la scopurile asistenței de dezvoltare recepționată de Republica Moldova, dar totuși, considerăm că lipsește o evaluare sistematică a informațiilor disponibile. Lipsa de informații despre fluxurile de ajutor primite face dificilă monitorizarea sau evaluarea cu precizie a impactului asistenței externe. Provocarea în ceea ce privește transparența asistenței externe a fost și este una din particularitățile sensibile ale

Guvernului în raport cu partenerii de dezvoltare. Diversitatea parteneriatelor de dezvoltare reflectă și se bazează pe o mulțime de lecții învățate, experiență practică și know-how privind abordările care oferă rezultatele așteptate.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Radelet S. A primer on foreign aid. În: Center for Global Development, 2006.
2. Mosley P., Hudson J., Horrell S. Aid, the Public Sector and the Market in Less Developed Countries. În: The Economic Journal, 1987. vol. 97, nr. 387, p. 616-641.
3. Boone P. Politics and the effectiveness of foreign aid. În: European Economic Review. vol. 40. 1996. p. 289-329. [https://doi.org/10.1016/0014-2921\(95\)00127-1](https://doi.org/10.1016/0014-2921(95)00127-1) (vizitat 11.07.2021).
4. Lyne M., Nielson D., Tierney M. Controlling Coalitions: Social Lending at the Multilateral Development Banks. Review of International Organizations. 2009. vol. 4. 407-433 p. <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11558-009-9069-2> (vizitat 10.02.2018).
5. Sandu M. Asistența externă. În: Priorități de guvernare 2009. Chișinău, 2009. 315 p.
6. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.127-130, art. 848. Hotărârea Guvernului nr.838 din 9 iulie 2008, Privind instituirea Comitetului interministerial pentru planificare strategică”.
7. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 21.08.2015, nr. 224-233, art. 639. Cu privire la reglementarea cadrului instituțional și mecanismului de coordonare a asistenței externe acordate Republicii Moldova de organizațiile internaționale și țările donatoare.
8. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 27.04.2018, nr. 133-141, art. 419. Cu privire la reglementarea cadrului instituțional și mecanismului de coordonare și management al asistenței externe.
9. World Bank. Moldova Performance and Learning Review of the Country Partnership Framework for 2018- 2021. Washington DC, 2021.
10. Monitorul Oficial al României, 26.09.2016, nr. 746. Cu privire la gestionarea și utilizarea fondurilor externe nerambursabile și a cofinanțării publice naționale. <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/181963> (vizitat 17.08.2021).
11. Raport privind asistența externă acordată Republicii Moldova în anul 2020. Ministerul Finanțelor. Chișinău, 2020.
12. Vicol D., Pistriniciu V. Republica Moldova între atragerea asistenței externe și comunicare strategică: un tangou fragil. Chișinău, iulie 2020.
13. Lozovanu V. Potențialul asistenței externe: mai poate mecanismul de condiționare promova reformele în Republica Moldova. Idis Viitorul. nr.4. Chișinău, iunie 2016.
14. Gaibu C. ș. a., Evaluarea capacității de absorbție a asistenței externe acordate Republicii Moldova. Idis Viitorul. Chișinău, 2011.
15. Lozovanu V., Gârbu V. Asistența externă și dezvoltarea economică a Republicii Moldova. Idis Viitorul. nr. 11, Septembrie 2010.

**VECTORUL ORIENTAL DE POLITICĂ EXTERNĂ A REPUBLICII MOLDOVA:
DE LA CONCEPTUALIZARE LA OPERAȚIONALIZAREA COOPERĂRII
CU UNELE STATE DIN ORIENTUL MIJLOCIU**

**THE ORIENTAL FOREIGN POLICY VECTOR OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA:
FROM CONCEPTUALIZATION TO OPERATIONALIZATION OF COOPERATION
WITH CERTAIN MIDDLE EASTERN STATES**

GROSU Ruslana, *doctor în științe politice,
Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”*

Summary

The author elucidated the oriental vector as a component of the foreign policy of the Republic of Moldova, which remains waiting to argue the opportunity and develop some concrete implementation mechanisms. The article presents the dynamics of bilateral relations with several Middle Eastern countries, which, since the establishment of diplomatic relations, both sides have made joint efforts to ensure a favorable climate for efficient and mutually beneficial cooperation projects. The dynamic of cooperation is confirmed by the trade and economic relations with some Middle Eastern countries, and certain common initiatives on social and security dimensions. The development of this direction can effectively contribute to the diversification of cooperation in the energetic field and the expansion of sales markets.

The evolution of relations between the Republic of Moldova and some Middle Eastern country is deeply influenced by interactions with Israel on the one hand, and those with separate Muslim states on the other, thus delaying some real opportunities to achieve the state interests. deepening bilateral and multilateral relations with Israel and most developed Muslim countries from the Middle East.

The paper is distinguished by varied documentation, equidistance and objectivity as ethical principles of research, realism of conclusion and pragmatism of recommended solutions.

Keywords: *Republic of Moldova, bilateral relations, cooperation, partner, Middle East.*

Conceptualizarea relațiilor bilaterale în politica internațională în a doua jumătate a sec. XX a fost influențată de o serie de fenomene și procese politice cu impact major, printre care se numără globalizarea și liberalizarea. Actorii statali urmăreau atingerea unor obiective ambițioase, prin promovarea unei politici externe pragmatice, pe alocuri dură, dar și tendențioasă. Altfel spus, cooperarea nu avea ca punct de pornire doar intenția de a stabili relații de prietenie cu alte state, ci și materializarea unor scopuri bine definite și pe termen lung. Aceasta s-a datorat, în mare măsură, renunțării la multe restricții, printre care cele cu privire la facilitarea circulației persoanei și intensificarea fluxului migrațional de la Est spre Vest, care, de fapt, nu este un fenomen nou. Țările devenite parte-

neri au asistat la progrese tehnologice majore, cum ar fi de exemplu lansarea internetului, care a constituit unul din elementele-cheie inclusiv în accelerarea evoluției relațiilor bilaterale.

Problematika relațiilor dintre state fie pe dimensiunea bilaterală, fie pe cea multilaterală, a devenit subiect pe larg dezbătut în literatura de specialitate prin prisma teoriilor relațiilor internaționale, parteneriatele devenind un instrument de colaborare axat pe consolidarea inițiativelor existente, a încrederii reciproce și capacităților declarate. Cooperarea interstatală a fost elucidată în cercetările reprezentanților diverselor școli teoretice, iar cu privire la evoluțiile în ultimele decenii ale sec. XX s-a expus H. Milner, reliefând două dintre cele mai importante realizări teoretice. În pofida dezbaterilor academice s-a ajuns la un consens privind conceptul de cooperare interstatală, în care comportamentul statelor reprezintă factorul determinant în procesul de stabilire și dezvoltare a cooperării. În plus, unii cercetători le-a reușit să stabilească conjuncturile favorabile cooperării. [1, p. 468] Cooperarea interstatală presupune prezența a trei elemente: obiective comune ale statelor partenere, așteptarea unor beneficii și reciprocitatea acestor beneficii. Acordarea asistenței statului partener nu este o condiție obligatorie, însă odată ce s-a realizat, statul partener are expectanțe privind atingerea unor performanțe în domenii strategice, fapt care duce la coordonarea reciprocă a politicilor de stat.

În sec. XXI, relațiile bilaterale au atins un nivel avansat de analiză pe o paletă vastă de subiecte rămânând în topul problematicilor din domeniul științelor politice. Statele evoluează în timp ce interacționează, astfel distanța și timpul nu mai constituie un impediment în relațiile dintre acestea, cum nici diferențele culturale sau de civilizație. Mai mult, a crescut numărul persoanelor interesate de felul în care trăiesc și se dezvoltă statele din regiuni mai îndepărtate sau chiar de pe alte continente, interesul acestora fiind determinat de abilitățile individuale pe dimensiunea educației și cunoașterii. În consecință, expectanțele cresc exponențial și diferă de la persoană la persoană sau de la grup la grup, fapt care pune presiune atât pe politica internă, cât și pe cea externă. Progresul fulminant în diverse domenii forțează statele să stabilească relații bilaterale cu mai multe țări, astfel noile principii de cooperare interstatală constituie pe bună dreptate obiect de cercetare în sfera relațiilor internaționale.

Relațiile Republicii Moldova cu unele state din Orientul Mijlociu reprezintă o paletă vastă de experiențe, marcate de specificitatea raporturilor cu fiecare actor separat. Imaginea acestui subsistem regional este puternic contrastantă în lipsa unui stat-lider recunoscut la nivel intrasistemic și extrasistemic, capabil să formuleze o agendă la nivel de regiune și să articuleze majoritatea

statelor din zonă din jurul unei idei edificatoare sau a unui interes regional comun. Atât țările arabe, cât și celelalte state musulmane din regiune, au fost în imposibilitate să stabilească statutul de lider unic în Orientul Mijlociu, iar singura entitate externă care a aspirat insistent la acest statut au fost Statele Unite ale Americii. Regiunea respectivă de-a lungul istoriei a rămas un teren de luptă pentru sferele de influență și interesele multor state și, mai recent, pentru diverse tipuri de actori nestatali (organizațiile teroriste Al-Qaeda, Statul islamic, Mișcarea talibană etc.).

Conceptualizarea relațiilor Republicii Moldova cu unele state din Orientul Mijlociu au pornit de la concepte, cum ar fi: *cooperare economică, diversificare energetică*, unele strategii ale actorilor din zonă se bazează pe anumite „bagaje” coloniale, toate acestea creând o serie de lacune în agenda diplomației moldovenești pentru regiunea respectivă. Reiterând subiectul specificității cooperării interetnice, iar relațiile Republicii Moldova cu actorii din regiune fiind marcate de aceasta, menționăm viziunea lui R. Powell, care considera că explicația fundamentală a problemelor apărute în dinamica relațiilor dintre state se regăsește în particularitățile conjuncturale ale mediului strategic internațional. [2, p. 135] Cu toate acestea, escaladarea situației în subregiune nu poate avea repercusiuni directe asupra relațiilor Republicii Moldova cu unele state din Orientul Mijlociu, dacă aceasta va promova o politică echidistantă.

Tradițional, scopul fiecărui stat constă în realizarea obiectivelor primordiale, valorificarea interesului național constituind cea mai importantă prioritate. Subliniem că identificarea unor parteneri credibili în sferele politico-economică și socială rămâne un element definitoriu în afirmarea statului pe arena politică regională sau internațională. Funcționalitatea acestei corelații este asigurată de promovarea unei diplomații pragmatice, adoptarea unor decizii echilibrate atât la nivel de politică externă, cât și la nivelul celei interne precum și de un comportament asertiv. Cercetarea dată elucidează parcursul relațiilor Republicii Moldova cu unii actori influenți din Orientul Mijlociu, inclusiv țările din Golf, prin prisma multitudinii metodelor aplicate, cu utilizarea preponderent a surselor din Fondul de Arhivă al Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene.

Stabilirea și evoluția relațiilor Republicii Moldova cu unele țări din Orientul Mijlociu au fost determinate de o serie de factori, iar interesul Republicii Moldova față de unii actori ai scenei politice din subregiune a fost alimentat deseori de anumite rezerve în plan civilizațional, cu excepția Turciei și Statului Israel. În plan economic, Israelul este unul dintre partenerii credibili ai Republicii Moldova în mai multe sectoare, această cooperare fiind susținută de companiile cu capital străin. Parcursul celor 29 de ani de la stabilirea relațiilor

diplomatice dintre Republica Moldova și Statul Israel a cunoscut o dinamică variată, animată de evenimente de ordin politico-diplomatic și socioeconomic. Grație unui cadru juridic consistent [3] și a proiectelor realizate cu succes în domeniile economic, științific și cultural constatăm că de la etapa inițială a raporturilor bilaterale și până în prezent conținutul relațiilor moldo-israeliene este unul solid, problema valorificării întregului potențial constituind un subiect major în cadrul tuturor întâlnirilor oficiale. [4, p. 140]

În faza inițială, atunci când abia se contura o perspectivă de stabilire a relațiilor diplomatice cu Statul Israel, potrivit documentelor de arhivă, acesta era privit ca un potențial partener, pe parcursul timpului însă s-a confirmat un alt profil, construit deja pe abordări mature și realiste, la care, pe lângă premisele oportune, s-au adăugat și o serie de dificultăți în măsură să tergiverseze semnificativ consolidarea cooperării bilaterale. [4, p. 139] Din cele menționate anterior derivă un subiect foarte sensibil pentru cadrul bilateral, anume soluționarea conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova și cel israeliano-palestinian. Pentru primul conflict menționat, partea israeliană s-a arătat preocupată în repetate rânduri de acțiunile autorităților separatiste din Tiraspol. [4, p. 123]

Dinamica raporturilor comercial-economice dintre Republica Moldova și Statul Israel este una fluctuantă, deoarece depinde în mare măsură de situația internă din ambele state și de conjunctura pe piețele de desfacere ale acestora. [4, p. 116] Criza sistemică din Israel pe dimensiunile economică și securitară [4, p. 144], în mare măsură, a tergiversat evoluția favorabilă a raporturilor comercial-economice bilaterale. Deși climatul investițional nu se arată a fi unul atractiv, interesul oamenilor de afaceri pentru Republica Moldova nu a scăzut, fapt confirmat de câteva întâlniri ale acestora desfășurate în Republica Moldova. [4, p. 141]

Potrivit datelor Biroului Național de Statistică, în anul 2019, exportul mărfurilor moldovenești în Statul Israel a înregistrat suma de 6.555,29 mii \$ SUA (comparativ cu 4.825,65 mii \$ SUA în anul 2018), volumul de mărfuri importate a constituit 10.610,50 mii \$ SUA (comparativ cu 12.306,90 mii \$ SUA în anul 2018), balanța comercială a înregistrat valoarea de -4.055,21 mii \$ SUA. [3] Concluziile privind conținutul relațiilor dintre Republica Moldova și Statul Israel le-am articulat în jurul unei aprecieri pozitive a dinamicii raporturilor bilaterale, mai ales că ambele părți au depus eforturi consistente în dezvoltarea unui climat favorabil ascensiunii pe dimensiunile politico-diplomatică, comercial-economică și social-culturală.

Cu referință la unele state arabe, printre care se numără Arabia Saudită, și Republica Islamică Iran, am identificat lipsa unei vizibilități intenționate, a

obscurantismului, chiar absența unor informații credibile, precum și un potențial de colaborare redus. Conjunctura respectivă ne determină să abordăm sub aspect comparativ dinamica raporturilor pe coordonatele bilaterală și multilaterală, nuanțând perspectiva de dezvoltare a acestora pornind de la evoluțiile din ultimul deceniu, care au reconfigurat contextul geopolitic și au schimbat balanța de forță în Orientul Mijlociu.

Punctul de plecare în stabilirea relațiilor Republicii Moldova cu unele state din spațiul geopolitic musulman din Orientul Mijlociu a constituit interesul mutual, pe când valorificarea lor a depins, în mare măsură, de vectorii politicii externe și dinamica politicii interne. Într-o asemenea conjunctură, colaborarea bilaterală a purtat un caracter pragmatic fundamentat pe decizii bazate preponderent pe promovarea intereselor comercial-economice și mai puțin a celor politice sau socioculturale. Astfel, dinamica raporturilor cu aceste țări este influențată de o serie de variabile, adică factori atât obiectivi, printre care se numără interesul economic, cât și subiectivi, ca, de exemplu, apartenența la un alt spațiu civilizațional. Dincolo de aspirații și predicții, realitatea demonstrează că interesul de a coopera cu țări situate în alte arealuri cultural-civilizaționale și de alte confesiuni decât cea creștină vin din ambele părți. Deseori, deciziile de a valorifica acest potențial sunt bazate pe unele scenarii de comportament și atitudine, acțiuni alternative, reacții și opțiuni. Cele enumerate conturează un tablou de ansamblu, elucidând probabilitatea și posibilitatea dezvoltării relațiilor bilaterale în cazul unor state și imposibilitatea menținerii și dezvoltării acestora în cazul altora.

Cu referire la vectorul oriental de politică externă a Republicii Moldova, reieșind din interesele vitale ale Republicii Moldova, extinderea arealului de cooperare era necesar în scopul optimizării colaborării în domeniul economic, după cum susțineau unii experți. [5, p. 174] Urmărind acest model, printr-un demers științific complex, ne-am propus o investigare a interacțiunilor și interdependențelor generate de raporturile interstatale sub aspect bilateral: Republica Moldova pe de o parte, și statele din Orientul Mijlociu pe de alta.

Dimensiunea bilaterală a relațiilor Republicii Moldova cu unele state din arealul islamic a debutat prin constituirea raporturilor de factură politico-diplomatică cu Republica Turcia. Gradul de maturitate și consistența relațiilor bilaterale i-au fost asigurate prin acordurile semnate și valorificate, cele circa 70 de documente diplomatice reprezentând cadrul raporturilor moldo-turce constituit în mai bine de 29 de ani. [6] Dialogul bilateral a fost orientat, cu precădere, spre interesul economic, care a contribuit la demararea unei cooperări viabile, durabilitatea relațiilor fiind axată pe mai multe domenii. Punând în lumină direcția orientală de politică externă, subliniem că fragilitatea econo-

miei Republicii Moldova a fost un impuls pentru a identifica o altă direcție de cooperare bilaterală cu proiecție pe extinderea și amplificarea relațiilor comercial-economice. [7, p. 295] Poziția Turciei în topul celor zece parteneri privind volumul exportului de mărfuri în Republica Moldova confirmă calitatea de partener-cheie printre statele musulmane în comerțul exterior. [7, p. 54]

Evoluția relațiilor dintre Turcia și Republica Moldova a fost determinată, într-o anumită măsură, de prezența minorității găgăuze. Politicile exercitate de Guvernele Turciei confirmă aplicarea principiilor doctrinei *hinterland*-ului, proces susținut prin asistență material-financiară [7, p. 245]. În plus, cu o anumită periodicitate, Turcia a manifestat tendințe excesive în promovarea politicii sale externe, diplomația turcă fiind interpretată într-un mod oarecum distorsionat. Acest lucru s-a manifestat în perioada lui S. Demirel, dar și în primul mandat al lui R.T. Erdogan. La etapa respectivă, indicatorii economici ai Turciei erau la cote maxime, pretinzând la rolul actorului cu influențe majore în regiune și al statului-punte dintre Uniunea Europeană și Orientul Mijlociu. Merită să reamintim că ideea nu este nouă pentru retorica de politică externă a Turciei, însă rămâne de actualitate în conjunctura creată.

Revenind la relațiile moldo-turce, în accepția noastră, consolidarea și diversificarea cooperării cu Turcia a reprezentat un pas esențial al oficialităților Republicii Moldova direcționat spre detensionarea relațiilor cu autoritățile găgăuze și de a soluționa disensiunile prin dialog. [8, p. 101-103] Suntem de părere că de la stabilirea relațiilor diplomatice ambele state au depus eforturi comune în vederea asigurării unui climat favorabil pentru a realiza proiecte eficiente și reciproc avantajoase de cooperare. Aducând în discuție proiectele bilaterale, este cazul să amintim și despre inițiative de colaborare pe dimensiunea energetică, Turcia devenind atractivă și prin profilul unui potențial furnizor de gaze atât de oportun pentru un stat ca Republica Moldova, lipsit de resurse energetice și financiare de a-și asigura consumul de agenți energetici. [8, p. 32-34]

Subliniem că Ambasada Republicii Moldova în Republica Turcia nu mai este singura reprezentanță diplomatică din statele musulmane care este acreditată cu statut extins (prin cumul) în alte nouă state din regiune. Activitățile reprezentanței diplomatice a Republicii Moldova în Turcia au inclus acțiuni de promovare a intereselor statului în regiune, inclusiv promovarea produselor moldovenești pe piața turcă, dar și din regiune, precum și a valorilor național-culturale. Prin urmare, relațiile dintre Republica Moldova și Turcia se caracterizează prin consistență și vizează, în special, dimensiunea comercial-economică, amplificată de existența interesului față de autonomia găgăuză. Totuși, o periodizare a relațiilor moldo-turce denotă două etape distincte, prima incluzând anii '90, caracterizată prin aprofundarea proceselor de cooperare, pe

când cea de-a doua a cunoscut o stagnare ușoară, involuția fiind determinată de poziția ambelor părți. A treia etapă a demarat după semnarea Acordului de Liber Schimb, care ar trebui să amplifice raporturile comercial-economice.

Conform datelor Biroului Național de Statistică, în anul 2019 volumul schimburilor comerciale a înregistrat suma de 576,091 mln. \$ SUA: importul de mărfuri în perioada de referință însumând 400,548 mln. \$ SUA, iar exportul - 175,543 mln. \$ SUA, înregistrând o ușoară creștere în comparație cu anul 2018. În anul 2020, volumul schimburilor comerciale a înregistrat suma de 559,896 milioane USD. Comparativ cu aceeași perioadă a anului 2019, volumul s-a redus cu 2,8 %. Importul de mărfuri efectuat în anul 2020 a însumat 388,191 milioane USD și a înregistrat o scădere de 3,1% în raport cu perioada similară din 2019. Exportul, în perioada de referință a însumat 171,705 milioane USD, înregistrând o scădere de 2,2%. [6]

Jocurile de culise pe piața petrolieră și transformările geopolitice din Orientul Mijlociu sunt animate preponderent de actori arabi din zonă, indiferent dacă o fac intenționat sau sub presiune, în special de Regatul Arabiei Saudite. De aceea, vom trece în revistă doar formalizarea raporturilor moldo-saudite, deoarece acestea, cu excepții modeste, se disting prin stagnare de la stabilirea relațiilor diplomatice. Aducând în lumină un actor cu o politică rigidă și profund tradiționalistă cum este Regatul Arabiei Saudite, subliniem că acesta deține rolul de lider în subregiunea Golfului datorită veniturilor colosale obținute din exportul petrolului și profilului său de centru spiritual de orientare sunnită. Deși diferențele cultural-religioase erau cele mai accentuate anume între acest actor din subregiune și țara noastră, Regatul Saudit a fost privit de Guvernul Republicii Moldova ca un potențial partener dincolo de stereotipurile pe larg vehiculate. [9, p. 3] Politica orientală a diplomației Republicii Moldova a fost elaborată în raport cu ponderea statelor în aspect politico-economic din regiune prin intensificarea relațiilor bilaterale în sfera comercial-economică și a investițiilor, dar și a raporturilor multilaterale în cadrul ONU și organizațiilor sale specializate.

Cea mai favorabilă premisă pentru cooperarea cu Arabia Saudită a fost construită în ideea transportării pe cale maritimă a produselor petroliere necesare Republicii Moldova și atragerea investițiilor saudite în scopul redresării economiei naționale, pe lângă posibilitatea extinderii pieței de desfacere prin exportul produselor alimentare și articolelor de larg consum. Referitor la atragerea investițiilor, participarea investitorilor saudiți era așteptată la privatizarea unor obiective strategice din infrastructura Republicii Moldova, cum ar fi sfera energetică și cea a telecomunicațiilor, crearea întreprinderilor mixte în sectorul agroindustrial etc. [9, p. 101] Posibilitățile reduse de a menține la

un nivel satisfăcător dialogul bilateral au fost confirmate și prin schimburile comerciale mai mult decât modeste. Conform datelor Biroului Național de Statistică, în anul 2019 exportul mărfurilor moldovenești în Regatul Arabiei Saudite a însumat cifra de 3.066,66 mii \$ SUA (comparativ cu 6.599,96 mii \$ SUA în anul 2018), volumul de mărfuri importate a constituit 2.891,92 mii \$ SUA (comparativ cu 1.798,50 mii \$ SUA în anul 2018), balanța comercială fiind: 174,74 mii \$ SUA. [10]

Un impediment substanțial în evoluția relațiilor moldo-saudite le-au avut diferențele prea vizibile în materia respectării drepturilor omului și predominanța formelor patriarhale ale islamului, cum ar fi „islamul politic” sau „fundamentalismul islamic”, fenomene ca terorismul și conservatorismul. În plus, instituțiile de resort din Republica Moldova au omis un aspect particular al politicilor economice din Arabia Saudită – guvernul nu are competența de a elabora proiecte sau programe de dezvoltare pe coordonata comercial-economică, această atribuție fiind pusă în sarcina agenților din sectorul privat. [11, p. 2]

În această ordine de idei, menționăm că relațiile diplomatice dintre Republica Moldova și cele mai dezvoltate state arabe din Golful Persic (Statul Qatar, Emiratele Arabe Unite, Statul Kuwait), au fost stabilite după același model, și doar cu Statul Qatar parcursul a fost unul diferit. Începând cu anul 2013 s-a observat o tentativă de apropiere, având ca suport și raționament oportunitatea diversificării surselor de aprovizionare cu agenți energetici și extinderea piețelor de desfacere. Stabilirea relațiilor bilaterale dintre Republica Moldova și statele arabe din Golf a depins în mare măsură de dinamica politicii interne și direcțiile politicii externe, care a fost exercitată prin decizii bazate pe promovarea intereselor comercial-economic și mai puțin ale celor politice.

În pofida diferențelor cultural-religioase și ale emergenței politice a republicii postsovietice, Statul Kuwait a fost primul stat din acest areal care a recunoscut independența Republicii Moldova. [12, p. 69] Interesul pentru colaborarea cu Statul Kuwait a fost determinat de resursele petroliere și de potențialul financiar, obiectiv care a redus raporturile diplomatice la cele de ordin comercial-economic. Acest cadru preconizat de cooperare a fost stipulat în Memorandumul de înțelegere între Republica Moldova și Statul Kuwait, cu menționarea posibilității livrării petrolului și atragerii investițiilor în domeniul turismului și agriculturii. [12, p. 71] Potrivit documentelor diplomatice, relațiile dintre Republica Moldova și Kuwait au fost dezvoltate destul de activ în comparație cu alte state din Golf [13, pp. 47-49], partea kuwaitiană exprimându-și intenția de a deveni un investitor destul de generos. [13, p. 43] Diferența sistemelor politice alături de cea confesională nu a constituit un impediment pentru Republica Moldova, fiind menționată posibilitatea livrării petrolului, precum și investițiile

în domeniul turismului și agriculturii, cu includerea ofertei de angajare pe piața muncii din Kuwait cetățenilor moldoveni. [13, pp. 47-49]

Conform datelor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova, pentru anul 2019, exporturile mărfurilor moldovenești în Kuwait au fost înregistrate în valoare de 323,94 mii \$ SUA, volumul de mărfuri importate a înregistrat valoarea de 33,46 mii \$ SUA, balanța comercială constituind: 290,48 mii \$ SUA. [14] În concluzie, rezultate palpabile nu au fost înregistrate din cauza lipsei dialogului, intențiile declarate au rămas doar pe hârtie, chiar dacă există un cadru juridic bilateral foarte modest. În plus, Ambasada Republicii Moldova în Turcia nu dispunea de resurse suficiente pentru desfășurarea unei activități necesare în vederea resetării relațiilor de cooperare moldo-kuwaitiene, mai ales că volumul schimburilor comerciale este foarte redus.

Obiective de conținut similar au fost urmărite de Republica Moldova în stabilirea cooperării și cu Emiratele Arabe Unite [15, pp. 6, 9], bazându-se pe presentimentul asigurării Republicii Moldova cu surse alternative de agenți energetici. Intrarea pe piețele de desfacere ale țărilor din Golf reprezenta o prioritate declarată a direcției orientale de politică a Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Moldova, obiectiv susținut și de Consorțiul de Promovare a Turismului și Comerțului. Piața de desfacere din țările Golfului Persic se arăta a fi una în continuă creștere, iar produsele moldovenești erau apreciate. Posibilitățile de promovare comercial-economică a Republicii Moldova au fost estimate ca fiind de o eficiență deosebit de mare, fiind demonstrat că posibilități de extindere existau. [15, p. 33] Într-un asemenea context, la data de 10 mai 2018 a fost inaugurată Ambasada Republicii Moldova în Emiratele Arabe Unite, această acțiune contribuind la realizarea obiectivului de înființare a unei misiuni diplomatice și a unui Oficiu consular. Un pas semnificativ a constituit aprobarea deschiderii Ambasadei Republicii Moldova în Emiratele Arabe Unite prin Decretul Președintelui Republicii Moldova din 14 noiembrie 2017, inițial prin Hotărârea Guvernului din 25 octombrie 2017, fiind dispusă înființarea unui Consulat General al Republicii Moldova în Dubai. Se aștepta că o asemenea abordare matură va impulsiona redefinirea politicii externe a Republicii Moldova pe coordonata orientală, accentul fiind pus pe proiecția unei noi strategii a exportului și importului, precum și a migrației planificate (a forței de muncă) în țările din Golf, însă rezultate palpabile nu au fost înregistrate.

Conform datelor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova, în anul 2019 exportul mărfurilor moldovenești în Emiratele Arabe Unite a însumat cifra de 1.869,03 mii \$ SUA (comparativ cu 11.714,49 mii \$ SUA în anul 2018), volumul de mărfuri importate a constituit valoarea de 4.882,33 mii \$ SUA (comparativ cu 4.728,28 mii \$ SUA în anul 2018), balanța comercială fiind: -3.013,30 mii \$ SUA.

[16] În plus, subliniem că toate inițiativele formulate de ministrele de resort necesită a fi elaborate pornind de la postulatul autorităților Emiratelor Arabe Unite de a corela cooperarea economică cu cea politică. [17, p. 71]

Raporturile diplomatice dintre Republica Moldova și Statul Qatar nu au fost dezvoltate o perioadă de peste doi ani după oficializarea lor din raționamente subiective. [18] Relațiile dintre Republica Moldova și Qatar au cunoscut o impulsie după declararea interesului pentru dezvoltarea relațiilor comercial-economice, în special atragerea investițiilor directe în Republica Moldova. În opinia noastră, acest interes a fost determinat de două cauze pragmatice: prima este că Statul Qatar importă întreaga cantitate de produse alimentare [19, p. 64] și a doua este poziția cu pondere a Qatarului în calitate de exportator de petrol și gaze naturale. La fel ca în cazul Statului Kuwait, Statul Qatar putea deveni un furnizor important de produse petroliere și gaze naturale pentru Republica Moldova, reieșind din posibilitatea reală de negociere a unui preț avantajos și calitatea înaltă a produselor petroliere în raport cu alți furnizori. Petrolul și gazul lichefiat poate fi adus pe cale maritimă, iar Republica Moldova putea achita o parte din costuri cu echivalentul în produse alimentare. [20]

În același timp, direcțiile de politică externă a Statului Qatar din ultimii ani mai puțin s-au reflectat asupra raporturilor cu Republica Moldova, prioritățile strategice fiind canalizate pe alți vectori. [19, pp. 47-49, 56-65] Totuși, colaborarea în anii 2009-2021 a fost stimulată și impulsionată de interesul economic mutual, apropierea reciprocă fiind confirmată prin inaugurarea la Chișinău și Doha a reprezentanțelor diplomatice, raporturile bilaterale urmând un curs cu proiecție pe dezvoltare și consolidare. [18]

Amplificarea cooperării moldo-qatariene s-a datorat activității prolifece a primului Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al Statului Qatar în Republica Moldova, cu reședința la Chișinău, E.S. Muhammed Al-Maliki, pe mai multe direcții, aceasta fiind fundamentată pe obiectivele I-ei Strategii Naționale de Dezvoltare, realizările E.S. fiind apreciate cu distincții de stat. [21] Succesorul său, Hamad bin Rashid Al-Athba, Însărcinatul cu afaceri a.i. al Ambasadei Statului Qatar în Republica Moldova, realizându-și misiunea prin valorificarea obiectivelor celei de-a II-a Strategii Naționale de Dezvoltare (2018-2022).

De asemenea, o impulsie în relațiile moldo-qatariene a fost observată la începutul anului 2020, după numirea E.S. V. Țvircun în funcție de Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al Republicii Moldova în Statul Qatar. E.S. de mai multe ori a subliniat că Qatarul a reușit să dobândească o poziție internațională recunoscută datorită unei conduceri perspicace la care se mai adaugă influența și credibilitatea Qatarului în ascensiune, acesta devenind mediator în diferite conflicte regionale și internaționale (cel mai recent - conflictul din Afganistan).

[22; 23] La 12 septembrie 2020 au fost lansate negocierile intra-afgane, menite să obțină o soluție politică de rezolvare a conflictului din Afganistan. Tratatul găzduit de Statul Qatar reprezintă prima interacțiune directă dintre reprezentanții guvernului afgan și liderii talibani, după semnarea la Doha, la 29 Februarie 2020, a acordului de stabilire a păcii în Afganistan. Într-o declarație adresată Agenției de Știri Qatar (QNA), Ambasadorul Republicii Moldova a subliniat că semnarea acordului de pace afgan la Doha este o recunoaștere de către comunitatea internațională a acestui statut dobândit al Qatarului.

În contextul actual, de menționat ar fi măsurile întreprinse de Qatar împotriva pandemiei COVID-19, prezentându-l drept model de gestionare și combatere a pandemiei prin luarea deciziilor necesare menite să prevină răspândirea acesteia, cu menținerea unei dintre cele mai scăzute rate de mortalitate grație calității înalte a serviciilor medicale și eforturilor autorităților. Asistența oferită de Qatar celor care au nevoie la nivel global pentru a combate această pandemie a fost una generoasă, fapt remarcat și de liderii organizațiilor internaționale. Printre beneficiari s-a numărat și Republica Moldova, careia la 26 mai 2020 i-a fost acordat ajutor medical în volum de 8,5 tone pentru combaterea coronavirusului, fiind prima și unica asistență umanitară, acordată vreodată de către o țară arabă.

Exprimarea convingerii privind perspectiva durabilă a relațiilor bilaterale a fost fundamentată pe susținerea reciprocă a inițiativelor și candidaturilor pentru organisme ale organizațiilor internaționale, sprijinul mutual fiind confirmat prin constituirea în august 2017 a Asociației Moldova-Qatar numită „Solidaritate”. Ambele state manifestă un interes deosebit pentru valorificarea dimensiunii sociale, iar pentru a cunoaște mai aprofundat subtilitățile fiecărei componente a domeniului politicilor sociale din Republica Moldova pentru partea qatariană au fost elucidate particularitățile sferei responsabilității sociale, a relațiile sectoriale moldo-qatariene și asistența umanitară. [24]

În conformitate cu datele furnizate de Biroul Național de Statistică, în anul 2019 exportul mărfurilor moldovenești în Qatar a însumat 502,37 mii \$ SUA (comparativ cu 989,95 mii \$ SUA în anul 2018), volumul de mărfuri importate a constituit 273,73 mii \$ SUA (comparativ cu 56,54 mii \$ SUA în anul 2018), balanța comercială constituind 228,64 mii \$ SUA. [18] Cu toate acestea, cooperarea comercial-economică nu a atins deocamdată nivelul scontat și este calificată ca fiind una modestă. Considerăm că relațiile bilaterale de cooperare pot fi de perspectivă reală, esențial fiind ca pentru atragerea investițiilor directe Republica Moldova să fie capabilă să identifice parteneri și să poarte un dialog constructiv.

Prin urmare, caracterul documentelor politico-diplomatice și al vizitelor oficiale demonstrează intenția Republicii Moldova de a dezvolta relații de co-

operare reciproc avantajoasă cu statele musulmane, care, după un debut mai mult sau mai puțin promițător în anii '90 ai sec. XX, ulterior au cunoscut recul, ca în ultimii ani să fie atestată o ușoară ascensiune cu unii actori regionali cu pondere. Decidenții politici din Republica Moldova au conștientizat importanța stabilirii și promovării unor relații durabile, într-o manieră constructivă și de interes comun cu Statul Israel, Turcia, Iran și unele țări arabe, însă bunele intenții nu întotdeauna s-au materializat, motivele fiind diferite și deosebindu-se de la stat la stat. Luând în calitate de exemplu relațiile Republicii Moldova cu Israelul sau Turcia, conchidem că acestea sunt canalizate preponderent pe dimensiunea comercial-economică, iar discuțiile purtate includ mai multe segmente ce vizează dialogul politico-diplomatic, cooperarea în domeniile energetic și investițional, asigurarea securității și afacerile regionale. Totuși, nu s-a reușit realizarea unor proiecte de cooperare de durată, nu și-au găsit aprofundare și diversificare, rămânând în multe cazuri în fază incipientă. Cu certitudine, un cuvânt greu de spus au avut instabilitatea politică și focarul de insecuritate animat de terorism, extremism și fundamentalism islamic, dar nu poate fi trecută cu vederea lipsa de interes real, în cazul Republicii Moldova, cât și din partea statelor din regiune.

CONCLUZII

Constatăm că relațiile dintre Republica Moldova și statele din Orientul Mijlociu se disting prin diversitate, dar, în același timp, și prin intensitate diferită, în funcție de interesele și capacitățile de a le angaja și promova. Cu toate acestea, Republica Moldova rămâne în grupul de state care nu și-au formulat niște obiective clare de dezvoltare, drept dovadă este absența unui document nou de politică externă, continuând să-și fundamenteze politica internă și externă mai degrabă pe nevoi imaginare, decât reale și autentice. Conceptualizarea vectorului orientat de politică externă a întâmpinat dificultăți din motive deja enunțate, iar succesul în această direcție nu este real de a fi obținut doar prin promovarea unei diplomații de stat-satelit al unui actor major al politicii globale sau a celei bazate pe „politica mâinii întinse” pentru investiții. Republica Moldova poate fi considerată un caz aparte privind strategia sa de interacțiune cu actorii din alte spații civilizaționale din cauza unei probleme inerente a fragilității sale interne, atât pe dimensiunea economică, cât și pe cea socială, care poate submina chiar și cea mai abilă strategie de politică externă.

Conjunctura geopolitică regională după anul 2014 a generat atât avantaje, dar și dezavantaje pentru decidenții politici din Republica Moldova pe dimensiunea orientală, iar pragmatismul unora dintre aceștia, aplicat deseori la limita cinismului, face imposibilă corelarea obiectivelor politicii externe cu

resursele disponibile. Din perspectiva behavioristă, pragmatismul în exercitarea politicii externe necesită a fi complementat de un anumit nivel de empatie, în sensul de lua în calcul interesele actualilor și potențialilor parteneri, dar și ale celor relațiile cu care este caracterizată de animozități. Considerăm că anume incapacitatea de a identifica nivelul necesar de empatie în raporturile de parteneriat împiedică decidenții politici din Republica Moldova să se „conecteze” la realitățile din Orientul Mijlociu și să construiască relații complexe cu actorii din regiune. Empatia de care am amintit nu trebuie percepută ca un instrument-cheie, deoarece acesta poate fi inefficient în cazul unor diferențe semnificative sau cardinale în promovarea politicii externe din perspectiva realismului politic și liberalismului, dar și a constructivismului, concepte operaționalizate în manieră antagonistă de anumiți actori. Pe lângă aceasta, interesele personale ale unor decidenți politici, precum și a grupurilor afiliate pe criterii politice sau coalizate în scopuri obscure au compromis relațiile bilaterale cu unii actori din regiune, fapt care a influențat dinamica acestora.

Republica Moldova are o experiență modestă în promovarea diplomației pe direcția orientală, condiție ce necesită investiție de efort și resurse, favorabilă pentru explorare și cultivare a unui dialog intercivilizațional. Conchidem că decidenții politici nu posedă suficiente rezerve și instrumente în exprimarea unei poziții determinante, cu mobilizarea resurselor necesare pentru a atinge obiectivele politicii externe privitor la implementarea în manieră independentă a mecanismelor de colaborare cu statele din Orientul Mijlociu. Exprimăm convingerea că strategia, care decurge din aceste calități, va dobândi în conjunctura noii realități geopolitice internaționale mai multă independență și va deveni mai funcțională în contextul redimensionării ordinii internaționale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Milner H. International Theories of Cooperation Among Nations: Strengths and Weaknesses. În: *World Politics*, 1992, 44 (3), p. 466-496.
2. Цыганков П.А., Цыганков А.П. Межгосударственное сотрудничество: возможности социологического подхода. În: *Общественные науки и современность*, 1999, № 1, p. 131-142.
3. Relațiile Republicii Moldova cu Statul Israel. <https://mfa.gov.md/ro/content/statul-israel-0>. (accesat la: 03.08.2021).
4. AMAEIE, F. 4, I. 3b, anul 2004, d. 221, Statul Israel, f. 116. Nota informativă nr. 19 din 12 iulie 2004 privind unele reflecții pe marginea evoluției raporturilor comerciale economice moldo-israeliene; f. 123. Nota de convorbire nr. 16 din 11 august 2004 privind întrevvederea din 26 ianuarie 2004 a Ambasadorului Republicii Moldova în Statul Israel A. Cozma cu E. Olmert, Ministrul

- Industriei, Comerțului, Comunicațiilor și Muncii al Statului Israel; f. 139. Nota informativă nr. 37 din 7 noiembrie 2004 privind evoluția relațiilor bilaterale ale Republicii Moldova cu Statul Israel; f. 140. Nota informativă nr. 37 din 7 noiembrie 2004 privind evoluția relațiilor bilaterale ale Republicii Moldova cu Statul Israel; f. 141. Nota informativă nr. 37 din 7 noiembrie 2004 privind evoluția relațiilor bilaterale ale Republicii Moldova cu Statul Israel; f. 144. Nota informativă nr. 38 din 7 noiembrie 2004 privind situația politică și social-economică din Statul Israel.
5. Grosu Ruslana. Evoluția relațiilor Republicii Moldova cu unele state din area-lul geopolitic musulman. Chișinău: Tipografia „Reclama”, 2015. 256 p.
 6. Relațiile Republicii Moldova cu Republica Turcia. <http://mfa.sites.mfa.gov.md/cooperare-bilaterala/>. (accesat la: 12.08.2021).
 7. AMAEIE, F. 2, I. 3b, d. 374, Turcia, f. 54. Турция – наш внешнеторговый партнер. În: Экономическое обозрение, 1994, № 7 (71), февраль; f. 245, Notă informativă privind Relațiile Republicii Moldova cu Republica Turcia; f. 295, Nota informativă cu privire la relațiile comercial-economice între Republica Moldova și Turcia în perioada ianuarie-iunie 1996.
 8. AMAEIE, F. 4, I. 3b, anul 2003, d. 220, Turcia, f. 32-34. Nota de convorbire nr. 077/03 din 27 februarie 2003 privind proiectele de conducte de gaz cu participare turcă; f. 101-105. Nota informativă nr. 212/03 din 12 mai 2003 privind vizita Guvernatorului UTA Găgăuz Yeri în Turcia.
 9. AMAEIE, F. 2, I. 3b, d. 812, d. 812, Regatul Arabiei Saudite, f. 3. Nota diplomatică nr. 1862 din 30.12.1992 cu privire la stabilirea relațiilor diplomatice dintre Republica Moldova și Regatul Arabiei Saudite; f. 100-101. Adresarea Președintelui Republicii Moldova, P. Lucinschi, către Regele Arabiei Saudite la 24.11.1998.
 10. Relațiile Republicii Moldova cu Regatul Arabiei Saudite. <https://mfa.gov.md/ro/content/regatul-arabiei-saudite>. (accesat la: 14.08.2021).
 11. AMAEIE, F. 4, I. 3b, anul 2001-2003, d. 220.1, 222, Arabia Saudită, f. 1-2, Nota de convorbire nr. 218/02 din 16.04.2002 cu Ambasadorul Arabiei Saudite.
 12. AMAEIE, F. 2, I. 3b, d. 951, Statul Kuwait, f. 69. Notă informativă referitor la relațiile bilaterale ale Republicii Moldova cu Statul Kuwait; f. 71. Notă informativă referitor la relațiile bilaterale ale Republicii Moldova cu Statul Kuwait.
 13. AMAEIE, F. 4, I. 3b, anul 2001-2003, d. 220.1, 221, 222, Statul Kuwait, f. 43, Notă informativă referitor la întrevvederea Domnului N. Dudău, Ministru al Afacerilor Externe al Republicii Moldova, cu Domnul Khalaf Abbas Khalaf Al Foudari, Ambasador al Statului Kuwait în Republica Turcia; f. 47-49, Retrospectiva relațiilor dintre Republica Moldova și Statul Kuwait.
 14. Relațiile Republicii Moldova cu Statul Kuwait. <https://mfa.gov.md/ro/content/statul-kuwait>. (accesat la: 09.08.2021).
 15. AMAEIE, F. 2, I. 3b, d. 877, Emiratele Arabe Unite. Comunicat de presă din 20.02.1996; f. 6. Notă diplomatică referitor la stabilirea relațiilor diplomatice cu Emiratele Arabe Unite nr. 310 din 02.02.1995; f. 9. Notă diplomatică referitor la acceptarea stabilirii relațiilor diplomatice dintre Republica Moldova

- și EAU nr. 9/1/5/-461 din 02.08.1995; f. 33-34. Adresarea Președintelui Consorțiului de Promovare a Turismului și Comerțului din Republica Moldova, Gh. Lefter către Prim-ministrul Republicii Moldova I. Ciubuc nr. 04 din 30.07.1998.
16. Relațiile Republicii Moldova cu Emiratele Arabe Unite. <https://mfa.gov.md/ro/content/emiratele-arabe-unite-0>. (accesat la: 16.08.2021).
 17. AMAEIE, F.4, I. 3b, anul 2001-2003, d. 220.1, 221, 222, Emiratele Arabe Unite, f. 70-71 Analiza relațiilor bilaterale dintre Republica Moldova și Emiratele Arabe Unite în perioada 1995 – 2003.
 18. Relațiile Republicii Moldova cu Statul Qatar. <https://mfa.gov.md/ro/content/statul-qatar-0>. (accesat la: 12.08.2021).
 19. AMAEIE, F. 4, I 3b, anul 2001-2003, d. 220.1, 221, 222, Statul Qatar, f. 47-49, Notă informativă cu privire la vizita de lucru în Republica Moldova a E.S. Domnului Abdul Rahman Bin Hamed Al-Attiya, Ministru de Stat al Statului Qatar, în perioada 14-16 februarie; f. 56-65, Puncte de reper pentru întreprinderea E.S. Domnului N. Dudău, Ministru de Externe al Republicii Moldova, cu E.S. Domnului Abdul Rahman Bin Hamed Al-Attiya, Ministru de Stat al Statului Qatar la 15 februarie 2002; f. 63, Fișa țării – Statul Qatar.
 20. AMAEIE, F. 2, I. 3b, d. 998, Statul Qatar, Nota de convorbire nr. 1055 din 16.10.1998 a Ambasadorului Republicii Moldova în România, E. Ciobu, cu A.S. Al-Laman, Ambasadorul Statului Qatar în România; d. 998 (Puncte de reper pentru întreprinderea Dlui Nicolae Tăbăcaru, Ministrul Afacerilor Externe al Republicii Moldova cu E.S. Șeicul Hamad Bin Jassim Bin Jabr Al-Thani, Ministrul Afacerilor Externe al Statului Qatar).
 21. La Ambasadă a avut loc decernarea distincțiilor de stat unor oficiali qatarieni. <https://qatar.mfa.gov.md/ro/content/la-ambasad%C4%83-avut-loc-de-cernarea-distinc%C8%9Biilor-de-stat-unor-oficiali-qatarieni>. (accesat la: 05.08.2021).
 22. Moldova ambassador stresses key role of Qatar as mediator in regional, international conflicts. <https://www.gulf-times.com/story/679953/Moldova-ambassador-stresses-key-role-of-Qatar-as-m>. (accesat la: 29.07.2021).
 23. Agreement for Bringing Peace to Afghanistan between the Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States as a state and is known as the Taliban and the United States of America February 29, 2020. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/Agreement-For-Bringing-Peace-to-Afghanistan-02.29.20.pdf>. (accesat la: 29.07.2021).
 24. Cu sprijinul Ambasadei a fost publicat primul interviu în limba arabă privind domeniul social în Republica Moldova. <https://qatar.mfa.gov.md/ro/content/cu-sprijinul-ambasadei-fost-publicat-primul-interviu-%C3%AEn-limba-arab%C4%83-privind-domeniul-social>. (30.07.2021).

PUTEREA DE COALIȚIE A CONSTRUCȚIILOR POLITICE DUPĂ ALEGERILE PARLAMENTARE DE LEGISLATURA A X-A

COALITION POWER OF POLITICAL CONSTRUCTIONS AFTER THE PARLIAMENTARY ELECTIONS OF THE X-A LEGISLATURE

VARZARI Pantelimon, doctor habilitat în științe politice,
cercetător științific principal,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

Summary

The article examines the need for a terminological delimitation related to the concepts of „political coalition”, „political alliance”, „coalition government” and „parliamentary majority”. These terminological clarifications are needed to better understand the political processes and the governance act that take place in a democratic society.

Particular attention is paid to the analysis of political constructions that was formed after the parliamentary elections of February 24, 2019, having as a background the political reason and the substantial procedural consensus. It is noted that the three political arrangements (the governing coalition between the Socialist Party and the political bloc „ACUM Platform DA and PAS”; the governing coalition between the Socialist Party and the Democratic Party, as well as the majority alliance of the Socialist Party – Șor Party – Parliamentary Platform „Pentru Moldova”), they all faced certain problems in their constitution, functionality and sustainability. In addition to all of these, the Socialist Party has established itself in all these political constructions as the dominant party of power.

It is concluded that all the governing coalitions of the Republic of Moldova were extremely unstable and could not fully achieve the planned objectives for several reasons, the main being the multiaspectual and profound polarization of society. In addition, the division of political formations and their struggle on geopolitical criteria, the division of the national political elite in terms of the vector of strategic development of the country, lack of culture of dialogue and reasonable political compromise, the prevalence of petty group interests, corporate, against the general interests of society and so on they cannot determine lasting governing coalitions.

Keywords: *governing act, coalition power, political arrangement, political alliance, governing coalition, parliamentary majority, Republic of Moldova.*

Actul de guvernare într-o societate democratică, care ar implica cetățenii în procesul decizional și ar ține cont de nevoile și cerințele lor, rămâne a fi un lucru greu de realizat și de susținut îndeosebi pentru societățile aflate în plină dezvoltare socioeconomică și modernizare politică. În mod normal se consideră întemeiată ideea că activitatea de guvernare a societății se referă la direcționarea dezvoltării spre anumite obiective, mobilizarea și alocarea

resurselor necesare, asigurarea stabilității sociale și politice, promovarea schimbării și inovării, reglarea raporturilor unui stat cu mediul internațional.

În urma alegerilor generale ce au loc într-o societate de tip democratic, pentru obținerea majorității parlamentare (dacă aceasta nu există în cadrul unui legislativ național), apare necesitatea creării unei coaliții de guvernare. Puterea de coaliție sau puterea aliată, în opinia politologului român P.D. Bordeiu [1, p. 153], rezultă prin crearea coalițiilor și alianțelor între partide, grupuri sau facțiuni ale elitei cu interese politice comune. De regulă, în formarea diferitor construcții politice postelectorale intervine factorul de structurare instituțională pe baza algoritmului, în funcție de ponderea de reprezentare a unui sau altui actor politic [2, p. 33, 133; 3] (în cazul Republicii Moldova – conform *formulei d'Hondt*, cea mai cunoscută metodă de distribuire a mandatelor).

Demersul nostru științific avansează ideea că după alegerile parlamentare de legislatura a X-a din 24 februarie 2019 în cadrul Legislativului Republicii Moldova au fost alcătuite trei construcții politice (coaliția de guvernare între Partidul Socialiștilor și Blocul politic „ACUM Platforma DA și PAS”, 8 iunie – 12 noiembrie 2019; coaliția de guvernare între Partidul Socialiștilor și Partidul Democrat, 16 martie – 7 noiembrie 2020; alianța majoritară Partidul Socialiștilor – Partidul „Șor” – Platforma parlamentară „Pentru Moldova”, 11 februarie – 23 iulie 2021), PSRM impunându-se în toate aceste construcții politice ca partid dominant al puterii. La fel, acest studiu se axează pe necesitatea unor delimitări terminologice, precum și pe anumite probleme legate de constituirea, funcționalitatea și durabilitatea aranjamentelor politice în cauză.

În contextul subiectului dezbătut, unii autori încearcă să surprindă delimitări și să propună clarificări terminologice legate de sintagmele „coaliție politică”, „alianță politică”, „guvern de coaliție” și „majoritate parlamentară”. În mod curent coaliția este considerat un termen mai larg decât alianța, deoarece ar include o alianță de partide politice bazată pe un program anumit de activitate. Coaliția este formalizată, instituționalizată, prin anumite acorduri, tratate, pacte, parteneriate și alte aranjamente politice.

La rândul ei, alianța poate fi definită ca un acord formal între două părți / grupuri cu interese politice comune constituit pentru a lucra împreună, în vederea asigurării unui sprijin reciproc și a cooperării, astfel încât să atingă un obiectiv definit. Membrii care se alătură alianței sunt cunoscuți ca aliați. În cadrul unei alianțe, partidele politice se pot aduna, își pot pune în comun resursele și pot lucra colectiv, pentru a învinge un inamic comun în alegeri și câștigarea puterii în viitorul guvern. Alianțele politice se pot încheia în funcție de: specificul interesului urmărit; condițiile concrete în care se desfășoară acțiunea; măsura în care fiecare parte contractantă renunță la obiectivele

propriu; gradul permanenței legăturilor. Tot aici mai putem specifica și faptul că alianțele pot fi formate chiar și în preajma unui sau altui scrutin parlamentar pentru a câștiga preconizatele alegeri prin asigurarea viitoarelor locuri majoritare. În cazul Republicii Moldova s-a produs constituirea în perspectiva scrutinului parlamentar anticipat din 29 iulie 2009 a unei alianțe politice, alcătuite din trei partide politice – Partidul Liberal, Partidul Liberal-Democrat și Alianța „Moldova Noastră”, acestea semnând la 22 iunie 2009 un „Acord de parteneriat politic în numele viitorului Republicii Moldova” [4] și asumându-și astfel viitoarea guvernare.

Coaliția desemnează unirea sau gruparea, de o manieră, în general, temporară, într-un ansamblu cu un anumit grad de instituționalizare, a unor părți sau unități distincte (lideri, grupuri, facțiuni politice, partide etc.) în vederea realizării, prin acțiuni coordonate, a anumitor obiective de interes comun, iar sensul primordial este cel de uniune politică temporară, mai puțin durabilă decât facțiunea, partidul sau grupul de interese / de presiune, constituită din părți care își păstrează „frontierele” inițiale, în scopuri electorale, parlamentare sau de guvernare. Prin urmare, o coaliție este un acord sau un alt aranjament politic temporar între două și mai multe partide politice, astfel încât să obțină mai multă influență sau putere decât poate obține un singur partid. Se bazează pe un program comun de activitate a partidelor care au convenit să lucreze împreună, pentru un interes sau scop comun.

Atunci când niciun partid individual nu câștigă suficientă majoritate pentru a constitui guvernul cu un singur partid, se formează guvernul de coaliție, în care mai multe grupuri mici sunt de acord să se unească prin eliminarea diferențelor lor specifice pentru a forma majoritatea. Aceasta implică împărțirea puterii între diferitele partide politice și, prin urmare, într-un guvern de coaliție există mai multe partide de guvernământ. În același timp, un guvern de coaliție reduce dominanța unui singur partid. Principalul motiv pentru formarea unui astfel de guvern este că niciun partid nu poate fi considerat ca având o majoritate în parlament. Un guvern de coaliție poate fi format, de asemenea, atunci când o țară se confruntă cu o criză politică sau economică. Formarea unui astfel de guvern poate diminua tensiunea politică existentă. Pe lângă avantajele pe care le poate oferi un guvern de coaliție (poate asigura o bună guvernare, politicile publice înainte de a fi puse în aplicare sunt dezbătute cu atenție de către guvernul investit etc.), acesta mai conține și unele dezavantaje (este destul de dificil ca un astfel de guvern să se ocupe de reformele majore de care are nevoie țara; de asemenea, durează pentru a forma aceste guverne de coaliție, rămânând mai puțin timp guvernului format pentru a-și îndeplini delegațiile și responsabilitățile necesare).

Aranjamentele de coaliție au o durată limitată de viață, în sensul că se dizolvă atunci când obiectivele preconizate sunt atinse. Aceste aranjamente pot avea loc la trei niveluri – electoral, parlamentar și guvernamental (alegeri parlamentare și locale, formarea guvernului, procesul de împărțire a puterii – „împărțirea cașcavalului”, termen folosit de analiștii politici în descrierea partajării algoritmice, inclusiv a funcțiilor, gestionarea procesului legislativ, executiv și administrativ etc.) [1, p. 153; 5; 6; 7, p. 37, 137]. Totuși, un guvern de coaliție este preferabil unui guvern format din membri ai unui singur partid politic, mai ales dacă acesta susține o ideologie de stânga (cazul Partidului Comuniștilor în anii 2001–2005), sau dacă apar mesaje geopolitice (cazul Republicii Moldova în contextul alegerilor parlamentare anticipate din 11 iulie 2021, în care aceste mesaje au revenit în forță, iar clasa politică s-a polarizat și mai mult).

Cât privește majoritatea parlamentară, ea se formează din coaliția fracțiunilor și/sau grupurilor parlamentare în urma anumitor negocieri între liderii politici și este anunțată prin declarație în ședința Parlamentului, după caz și instituționalizată, și cuprinde mai mult de jumătate din deputații aleși (în cazul Republicii Moldova, pentru ca Parlamentul să fie funcțional, este nevoie de o majoritate parlamentară, ceea ce înseamnă 51 de voturi al deputaților aleși). În art. 4 alin. (12) „Constituirea fracțiunilor parlamentare” din Regulamentul Parlamentului Republicii Moldova se menționează că „majoritate parlamentară este considerată fracțiunea sau coaliția fracțiunilor, anunțată prin declarație, care cuprinde mai mult de jumătate din deputații aleși” [8]. Din această prevedere regulamentară rezultă că majoritatea parlamentară poate fi constituită fie dintr-o singură fracțiune, fie dintr-o coaliție de fracțiuni.

La fel, una din stipulările Curții Constituționale a Republicii Moldova (CCM) din 29 decembrie 2015 ține de principiul majorității, fiind vorba de „jumătate plus unu din numărul total de deputați aleși în Parlament”, iar acest principiu al majorității politice în Parlament este confirmat de Înalta Curte și prin faptul că „... toate circumstanțele ce antrenează dizolvarea Parlamentului sunt anume legate de nefuncționarea majorității (eșecul privind formarea Guvernului, blocarea votării legilor, nealegerea Președintelui)” [9]. Totodată, CCM, prin aceeași *Hotărâre Nr. 32 din 29.12.2015 pentru controlul constituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova nr. 1877-VII din 21 decembrie 2015 privind desemnarea candidatului pentru funcția de Prim-ministru*, subliniază că „prin sintagma „majoritatea parlamentară” se înțelege majoritatea absolută a deputaților aleși în Parlament, care, în baza dispozițiilor constituționale, pot acorda vot de încredere Guvernului și Prim-ministrului, desemnat de Președintele republicii”. În plus, Curtea consideră important să sublinieze necesitatea constituirii în mod transparent a majorității parlamentare, pentru ca alegătorul

să poată identifica actorii politici cărora le revine responsabilitatea politică pentru actul de guvernare. Din aceste considerente, „majoritatea parlamentară urmează a fi formalizată, nu doar declarată, cu indicarea deputaților care o constituie, cu specificarea disponibilității de a susține o anumită candidatură pentru funcția de Prim-ministru și cu notificarea oficială în adresa Președintelui Republicii Moldova” [9].

Deputatul O. Nantoi a depus la mijlocul lunii februarie 2021 un demers la CCM prin care a solicitat să fie examinată posibilitatea revizuirii Hotărârii Curții Constituționale nr. 23 din 6 august 2020 în ceea ce privește conceptul de „formalizare a majorității parlamentare” [10]. În argumentarea solicitării făcute către Înalta Curte, parlamentarul menționa că Hotărârea Curții Constituționale nr. 32 din 29 decembrie 2015 prin care se introduce conceptul de „formalizare a majorității parlamentare” a fost adoptată ținându-se cont de faptul că, la acel moment, președintele Republicii Moldova era ales de către Parlament, însă, ulterior a fost schimbată modalitatea de alegere a șefului statului, astfel că președintele este ales prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat [11].

Expertul în drept constituțional N. Osmochescu, fost judecător constituțional, subliniază necesitatea legalității unei majorități parlamentare conform Regulamentului Parlamentului Republicii Moldova. În primul rând, majoritatea parlamentară se formează imediat după alegerile parlamentare. În al doilea rând, majoritatea parlamentară se formează în cadrul ședinței plenare a Parlamentului, prin înaintarea unei declarații semnate de grupul de deputați care formează această majoritate. În cel de-al treilea rând, decizia de formare a majorității parlamentare se statuează în procese verbale și se păstrează în arhivă” [12; 13].

Probabil, au dreptate autorii atunci când afirmă că nu orice majoritate parlamentară este o majoritate calificată dacă nu și-a oficializat și legalizat statutul său în cadrul legislativului unei țări. Bunăoară, în contextul crizei politice din Republica Moldova declanșate prin demisia Guvernului I. Chicu, la 23 decembrie 2020, în cadrul procedurii de inițiere a alegerilor parlamentare anticipate, la 11 februarie 2021, trei entități politice din cadrul Parlamentului de legislatura a X-a (deputații Partidului Socialiștilor, ai Partidului „Șor” și transfugii democrați – Platforma parlamentară „Pentru Moldova”) constituie o alianță politică (54 de deputați) pentru înaintarea unei candidaturi ai PSRM la funcția de prim-ministru. Potrivit opiniei lui N. Osmochescu, coaliția dintre PSRM-fracțiunea „Pentru Moldova” cu deputații „Șor” nu este o majoritate parlamentară legalizată și formalizată, ci o colectare de semnături pentru înaintarea candidaturii M. Durleșteanu la funcția de prim-ministru, căci „o majoritate parlamentară formalizată trebuie să fie formată prin semnarea unui document cu efecte politice și juridice, prin care părțile își asumă anumite

angajamente, obligații, respectiv responsabilități” [14]. Expertul în drept constituțional, Al. Arseni, mai spune că majoritatea parlamentară creată de PSRM – „ȘOR” nu este una formalizată, atât încât în ziua formării acesteia nu au fost prezentate procesele-verbale și nu s-a legalizat coaliția sub formă de document, adăugând că „nu există coaliție, ci doar o listă constituită *ad-hoc* cu un singur scop de a tergiversa procesul de executări în putere de către președintele Republicii Moldova” [15].

Nu vom intra în polemică cu C. Furculiță, fostul președinte al fracțiunii PSRM în Parlamentul de legislatura a X-a, care susținea că există o diferență dintre coaliție și majoritate parlamentară, afirmând că diferența este că coaliția este pentru a governa, prevede anumite angajamente, anumite perspective și deziderate, pe când majoritatea formalizată pentru înaintarea candidatului la postul de prim-ministru este constituită doar pentru acest lucru” [16]. În același timp, el respingea că în Legislativ ar fi existat o „coaliție politică”, chiar dacă PSRM, transfugii din platforma „Pentru Moldova” și Partidul „Șor” au semnat la 11 februarie 2021 pentru crearea unei majorități pentru înaintarea candidaturii M. Durleșteanu la funcția de prim-ministru [17]. Vom specifica faptul că nicio majoritate parlamentară, fie ea alianță sau coaliție, nu poate fi apolitică, dat fiind faptul că acest aranjament politic asumat, alături de opoziția politică, are menirea să slujească intereselor cetățeanului și societății în ansamblu prin promovarea principiilor și mecanismelor bunei guvernări.

În istoria politică recentă a statului Republica Moldova pot fi identificate o varietate de alianțe și coaliții politice post-electorale [18, p. 50-74]. Vom specifica și faptul că în scrutinul anticipat din 25 februarie 2001 partidul puterii de atunci, PCRM, nu a avut nevoie de a crea vreo alianță sau o coaliție cu oponenții politici pentru a governa țara pentru un mandat de 4 ani și pentru a alege președintele de către Parlament (majoritatea parlamentară – fracțiunea PCRM, fiind cea mai numeroasă în cadrul Legislativului ales, număra 71 de deputați).

În cele ce urmează, vom caracteriza succint construcțiile politice care s-au format după alegerile parlamentare de legislatura a X-a, identificându-se problemele constituirii, funcționalității și durabilității majorităților politice alcătuite după 24 februarie 2019.

Primul aranjament politic a fost coaliția de guvernare dintre Partidul Socialiștilor și Blocul politic „ACUM Platforma DA și PAS”, care a apărut pe ultima sută de metri (conform prevederilor constituționale, este vorba de termenul de trei luni în care Parlamentul nou ales trebuie să formeze Guvernul și care curge de la data validării alegerilor, care a fost 9 martie 2019), așa încât la 8 iunie 2019 deputații socialiști și deputații acum-iști au semnat un acord temporar de colaborare și formare a unei majorități parlamentare (numită *Coaliția Kozak*,

în formarea căreia, după unele presupuneri, demnitarul rus ar fi avut o oarecare influență, iar Guvernul M. Sandu a fost calificat cu ironie de opozanții politici *Guvernul Harward*, pentru unele gafe și o lipsă de experiență).

Cele trei entități politice din cadrul Parlamentului țării (Partidul Socialiștilor din Republica Moldova, Partidul Acțiune și Solidaritate și Partidul Politic „Platforma Demnitate și Adevăr”) au format o majoritate parlamentară (o coaliție situațională, hibridă, din două extreme politice care exprimau diferențe politice și ideologice destul de evidente), încheind două înțelegeri politice temporare de colaborare la 8 iunie și la 16 septembrie 2019. „Înțelegerea politică temporară în vederea dezoligarhizării și readucerii statului Republica Moldova în albia constituționalității” [19] conținea 7 articole, o parte din care obligau cei 61 deputați semnatori ai acestui acord să îndreptățească marile așteptări sociale, fapt recunoscut chiar și de unii semnatori [20]. După alți autori, era vorba de o înțelegere temporară, care nu avea un caracter de agendă politică, ci unul pur tehnic. Ea definea pașii pe care participanții la înțelegere aveau să-i facă imediat după ziua de 8 iunie 2019 cu scopul de a instala noua guvernare. Însă „prioritatea rămâne deoligarhizarea, afirmă analistul politic al Fundației Jamestown Vl. Socor, dar înțelegerea temporară, încheiată pe 8 iunie avea în vedere pașii tehnici pentru a instala noua guvernare în următoarele, cel mult, câteva săptămâni. Acum e vorba de a încheia un acord de guvernare care să prevadă măsuri concrete pentru guvernarea țării, măsuri luate de comun acord” [21].

Însuși titlul acordului încheiat sugerează că această „înțelegere” era una temporară, ea a durat doar trei luni. *În raport cu acest aranjament* din 8 iunie 2019, deputații fracțiunii PSRM, ai PAS și PPDA, în pofida diferențelor politice și ideologice, semnează la 16 septembrie 2019 cea de-a doua înțelegere politică cu genericul „Înțelegere politică privind obiectivele tranzitorii ale Guvernului, Președinției și Parlamentului, inclusiv ale fracțiunilor Partidului Socialiștilor din Republica Moldova, Partidul Acțiune și Solidaritate și Platforma Demnitate și Adevăr” [22], având drept scop respectarea unor angajamente democratice comune, care ar asigura susținerea și stabilitatea guvernării instalate de către majoritatea parlamentară. Totodată, părțile semnatare și-au asumat și anumite angajamente referitoare la respectarea a șase principii de guvernare, fapt menționat și în *Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova din 2019* condus de M. Sandu [23]. Ulterior, însă, la 12 noiembrie 2019, acest Guvern cedează, mai mult sau mai puțin intenționat, puterea printr-o moțiune de cenzură (fiind cel de-al patrulea guvern în istoria politică recentă a țării noastre demis prin moțiune de cenzură – Cabinetul condus de premierul I. Sturza, Guvernul condus de Vl. Filat și Guvernul condus de V. Streleț), așa încât coaliția PSRM-Blocul politic „ACUM”, considerată una hibridă, atipică, se destramă fără a-și îndeplini misiunea sa principală.

Asumarea de către Guvernul M. Sandu a răspunderii pentru modificarea Legii procuraturii a determinat, în ultima instanță, destituirea acestuia, iar la 14 noiembrie 2019 a fost învestit Guvernul minoritar (botezat de ex-președintele țării I. Dodon ca fiind și unul „tehnocrat”) condus de I. Chicu (numit ulterior „nocturn”). Preț de câteva luni, Cabinetul de miniștri a activat cu susținerea PSRM și PDM, care ulterior și-au oficializat coaliția de guvernare. Formalizarea relațiilor politice între aceste două formațiuni politice a avut loc la 16 martie 2020 prin semnarea *Acordului privind formarea coaliției „Platforma Social-Democrată pentru Moldova” în Parlamentul Republicii Moldova* [24], prin care a fost stabilită o nouă majoritate parlamentară și o coaliție de guvernare care presupunea și anumite remanieri în componența Guvernului de atunci. În acest sens, în acordul încheiat era stipulat scopul, care consta în crearea unei majorități parlamentare stabile, în susținerea și realizarea programului social-economic al Guvernului Republicii Moldova, în interesul cetățenilor țării, stabilindu-se, totodată, și anumite principii de guvernare (cinci la număr).

Această construcție politică, calificată de unii comentatori politici ca *Alianța Coronavirus*, nu mai era una vădit bipolară ca cea precedentă, preluând, în mare parte, prevederile celei de-a doua înțelegere politică dintre PSRM și Blocul politic „ACUM” din 16 septembrie 2019, „cu excepția că nu se acordă întreg guvernul unui partid”. Desigur, au existat mai multe raționamente ca această coaliție dintre PSRM și PDM să fie instituționalizată, principala constând în faptul că PDM este formațiunea cu cea mai bogată experiență de guvernare în coaliție (de-a lungul anilor, această formațiune a făcut parte din nouă construcții politice [25; 26]). Este de specificat și faptul că în perioada parteneriatului politic PSRM-Blocul „ACUM Platforma DA și PAS”, 8 iunie – 12 noiembrie 2019, riscurile de ordin instituțional au fost reduse, practic, la minimum, dar au sporit în perioada coaliției de guvernare PSRM-PDM „Platforma Social-Democrată pentru Moldova” odată cu micșorarea numărului de deputați datorită fenomenului traseismului politic și formarea, din deputații democrați transfugi, a două grupuri parlamentare distincte (grupul parlamentar „Pro Moldova” și platforma parlamentară „Pentru Moldova”), așa încât în spațiul public și mediatic au apărut unele opinii controversate asupra necesității participării propriu-zisă a PDM în această coaliție de guvernare.

Drept urmare, la 7 noiembrie 2020 conducerea PDM ia decizia de a revoca din funcție cei cinci miniștri democrați și astfel Guvernul I. Chicu devine din nou minoritar până la anunțarea, la 23 decembrie 2020, demisiei sale din funcția de prim-ministru și, implicit a Guvernului, în scopul declanșării alegerilor parlamentare anticipate. Precum se știe un guvern minoritar, față de cel majoritar, nu se ține mult la guvernare. Or, formulă de guvern (majoritar

și/sau minoritar, de tranziție sau de salvare națională) implică o mulțime de riscuri, fie în procesul constituirii coaliției de guvernare (printr-o „înțelegere de cartel” a formațiunilor politice), fie în procesul guvernării propriu-zise (blocaje instituționale din partea opozițiilor politici, lipsa coabitării instituționale etc).

Ultima construcție politică apărută după alegerile parlamentare de legislatura a X-a poate fi considerată majoritatea parlamentară Partidul Socialiștilor – Partidul „Șor” – Platforma parlamentară „Pentru Moldova” [27], alianță care a funcționat, propriu-zis, fără încheierea vreunui acord tradițional între elite, fiind formalizată inițial doar relațiile dintre Partidul „Șor” și platforma parlamentară „Pentru Moldova”.

Metamorfozele din Parlament, care au avut loc spre sfârșitul anului 2020, alimentau supoziția analiștilor politici despre o nouă majoritate parlamentară ce ar urma să fie formalizată după alegerile prezidențiale – o majoritate prin intermediul căreia I. Dodon ar urma să controleze Guvernul și puterea chiar și în cazul în care ar pierde Președinția în preconizatele alegeri prezidențiale. O atare „combinație” politică includea inițial 54 deputați (9 deputați de la Partidul „Șor”, cei 5 plecați de la „Pro-Moldova”, 37 de socialiști plus neafiliații VL. Andronachi și E. Nichiforciuc, precum și independentul AL. Oleinic). Prefigurarea noii majorități parlamentare a început îndată ce deputații fracțiunii Partidul „Șor” au semnat, la 4 noiembrie 2020, împreună cu cei 5 deputați care au părăsit grupul parlamentar „Pro Moldova”, Convenția „Pentru Moldova”, așa încât la sfârșitul aceluiași an semnatarii așa-numitei convenții își asumă și rolul de „salvatori ai națiunii” [28]. Amintim că, pe 2 noiembrie 2020, deputații care au părăsit PDM, apoi Partidul „Pro Moldova”, au anunțat crearea unei noi entități politice. Într-o declarație semnată de cei 5 deputați în frunte cu S. Sârbu se anunța crearea unei platforme parlamentare „Pentru Moldova”. Dacă inițial grupul parlamentar „Pentru Moldova” număra 14 deputați, în preajma alegerilor parlamentare anticipate din 11 iulie 2021 – avea deja 16 deputați, devenind astfel al doilea cel mai numeros grup din Legislativ, după PSRM (37 deputați) [29; 30].

Majoritatea parlamentară, constituită din cele trei entități politice (PSRM, Partidul „Șor”, Platforma parlamentară „Pentru Moldova”), care de la apariția sa tacită, nedeclarată, neformală (3 și 16 decembrie 2020 erau ultimele ședințe plenare din sesiunea toamnă-iarnă 2020) și până la 5 mai 2021 (începerea perioadei electorale pentru alegerile parlamentare anticipate din 11 iulie 2021), a adoptat o serie de acte și norme legislative ce compromitea lupta cu corupția, submina bugetul public, pune în pericol relația cu partenerii occidentali de dezvoltare, genera riscuri iminente la adresa securității financiare și stabilității politice, economice și sociale. În timpul discuției și aprobării mai

multor acte legislative și inițiative populiste, numite de parlamentarii din opoziție și toxice, unele din care s-au votat în Parlament fără avizul Guvernului și fără a se respecta modul în care proiectele trec prin comisiile parlamentare. În plus, opoziții politici au invocat lipsa avizelor necesare, dar și faptul că asupra proiectelor nu au fost organizate consultări publice largi. Acest fapt a impus *Platforma Națională a Societății Civile din cadrul Parteneriatului Estic* să condamne vehement degradarea fără precedent a calității actului de guvernare, a procesului democratic în Republica Moldova ca urmare a nerespectării de către majoritatea parlamentară la 3 și 16 decembrie 2020 a principiilor de bază privind promovarea actelor legale și principiilor de transparență decizională [31].

Nu s-au lăsat mult așteptate și calificativele date noii alianțe majoritare de către opoziții politici (PAS, PPDA, PDM și grupul parlamentar „Pro Moldova”) și analiștii politici – „Șordon”, „Coaliția Covid”, „Alianța krocicilor”, „Coaliția tupeiștilor”, iar M. Durleșteanu taxează această alianță drept „mariaj și fățărnicie” [32]. Mai mult, fosta vicepreședintă al Parlamentului, democrata M. Babuc, a declarat că „noua coaliție oficializată joi în Parlament, „Coaliția Covid” formată din PSRM, Partidul Șor și transfugi, a preluat practic printr-o lovitură de stat puterea în Parlamentul Republicii Moldova, cosind în constituționalitate, în lege și în bunul simț” [33].

Confruntările politice dintre cele *două emisfere structurale ale Parlamentului* de legislatura a X-a (după o expresie plastică a lui Al. Arseni, fiind vorba despre majoritatea politică și opoziția politică parlamentară [34]) continuă și în primele ședințe plenare din sesiunea primăvară-vară 2021, luând amploare, totodată, conflictul instituțional dintre Parlament și Președinție privind declanșarea alegerilor parlamentare anticipate și deci despre existența vreunei coabitări instituționale nu putea fi vorba. În aceste circumstanțe, la 11 februarie 2021, cele trei componente constituante ale alianței majoritare neinstituționalizate, neoficializate (PSRM, Partidul „Șor” și transfugii de la „Pentru Moldova”) formalizează propriu-zis alianța, alcătuită din 54 deputați, cu ocazia desemnării M. Durleșteanu (fosta Ministru de Finanțe în Guvernul Z. Greceanăi, 2008–2009) în calitate de candidat la funcția de premier [35], ulterior formalizând repetat majoritatea parlamentară printr-o „Declarație privind constituirea majorității parlamentare” (constituită din 53 deputați), la 18 și 25 martie 2021, deja pentru înaintarea lui Vl. Golovatiuc pentru funcția de prim-ministru (numit, la sfârșitul anului 2020, Ambasador la Moscova) [36; 37].

În concluzie, construcțiile politice constituite după alegerile parlamentare de legislatura a X-a au funcționat după conjuctura politica creată până la declanșarea alegerilor parlamentare anticipate din 11 iulie 2021. În concursul de împerejurări creat în această perioadă, strategiile politice utilizate de către actorii

politici în actul guvernării și acțiunile politice desfășurate de componentele celor trei parteneriate politice examinate mai sus au determinat o lipsă a culturii de coaliție, a coabitării politice, a culturii dialogului și compromisului rezonabil cu opoziții politici, iar puterea de coaliție a acestora s-a manifestat doar ca dominația politică unui partid, a Partidului Socialiștilor, iar celelalte formațiuni politice parlamentare n-au manifestat flexibilitate în vederea îmbunătățirii eficienței și responsabilității instituțiilor publice în raport cu cetățenii. De altfel, toate coalițiile post-alegeri de guvernare în Republica Moldova din 1994 și până în prezent au fost extrem de instabile și nu au putut realiza pe deplin obiectivele programate din mai multe motive, inclusiv din cauza polarizării multiaspectuale și profunde a societății, divizării formațiunilor politice și lupta lor pe criterii geopolitice, dezbinării elitei politice naționale în ceea ce privește vectorul dezvoltării strategice a țării, prevalării intereselor meschine de grup, corporative, în detrimentul intereselor generale ale societății care, în ultima instanță, nu pot determina coaliții durabile de guvernare.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. BORDEIU, P.D. Fundamentele puterii politice (Curs). Constanța: Editura „Andrei Șaguna”, 2006. 215 p. ISBN: (10)973-732-047-6.
2. LIJPHART, A. Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945–1990. Oxford: Oxford University Press, 1994. 209 p. ISBN-13: 9780198273479.
3. UNGUREANU, M. Partide și sisteme electorale. [citată 27.05.2021]. Disponibil: https://www.academia.edu/10365784/Partide_si_sisteme_electorale_Mihai_Ungureanu.
4. Acord de parteneriat politic în numele viitorului Republicii Moldova. [citată 22.06.2009]. Disponibil: <http://www.politik.md/articles/politic/amn-pl-si-pl-dm-au-creat-un-consiliu-politic/1070/>.
5. Diferența dintre alianță și coaliție. [citată 21.05.2021]. Disponibil: <https://ro.living-in-belgium.com/difference-between-alliance-and-coalition-55>.
6. SILLIVAN, E. Ce este un guvern de coaliție. [citată 13.01.2021]. Disponibil: <https://ro.ripleybelieves.com/what-is-coalition-government-2037>.
7. RIKER, W.H. The Theory of Political Coalitions. California: Praeger, 1984. 78 p. ISBN-13: 978-0313242991.
8. Lege pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului nr. 797-XIII din 02.04.1996. [citată 21.05.2021]. Disponibil: <http://parlament.md/CadruLegal/RegulamentulParlamentului/tabid /154/language/ro-RO/Default.aspx>.
9. Hotărâre Nr. 32 din 29.12.2015 pentru controlul constituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova nr. 1877-VII din 21 decembrie 2015 privind desemnarea candidatului pentru funcția de Prim-ministru (sesizarea nr. 59a/2015). [citată 25.05.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=90413&lang=ro.

10. Hotărârea Nr. 23 din 06.08.2020 pentru interpretarea articolelor 89, 91 și 98 alin. (1) din Constituție (sesizarea nr. 96b/2020). [cit. 25.05.2021]. Disponibil: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=744&l=ro>.
11. Un deputat a solicitat revizuirea Hotărârii CC privind conceptul de „formalizare a majorității parlamentare”: atunci președintele era ales de Parlament, iar acum prin vot direct. [cit. 12.02.2021]. Disponibil: <https://www.zdg.md/stiri/stiri-sociale/un-deputat-a-solicitat-revizuirea-hotararii-cc-privind-conceptul-de-formalizare-a-majoritatii-parlamentare-atunci-presedintele-era-ales-de-parlament-iar-acum-prin-vot-direct/>.
12. Experți în drept constituțional: Majoritatea parlamentară este ilegală. [cit. 19.01.2016]. Disponibil: <http://jurnal.md/ro/politic/2016/1/19/experti-in-drept-constitutional-majoritatea-parlamentara-este-ilegala/>.
13. OSMOCHESCU, N. Există rezerve foarte serioase privind legalitatea actualei majorități parlamentare. [cit. 19.01.2016]. Disponibil: <https://www.jurnal.md/ro/politic/2016/1/19/nicolae-osmochescu-am-rezerve-foarte-serioase-privind-legalitatea-actualei-majoritati-parlamentare/>.
14. Ex-judecător al Curții Constituționale: Președintele nu e obligat să desemneze un candidat. [cit. 23.02.2021]. Disponibil: https://www.stiripesurse.ro/ex-judecator-al-curtii-constitutionale-presedintele-nu-e-obligat-sa-desemneze-un-candidat_1660685.html.
15. Expert constituțional, despre majoritatea parlamentară PSRM-ȘOR: „Este o tentativă de a înconjura prevederile legale”. [cit. 12.02.2021]. Disponibil: <https://www.jurnal.md/ro/news/8c770ab421e628aa/expert-constitutional-despre-majoritatea-parlamentara-psrm-sor-este-o-tentativa-de-a-inconjura-prevederile-legale.html>.
16. FURCULIȚĂ, C. Majoritatea care îl susține pe Golovatiuc nu este o coaliție parlamentară. [cit. 27.03.2021]. Disponibil: <https://www.democracy.md/?article=39373>.
17. PSRM merge la CC. Furculiță: „Parlamentul nu poate examina repetat programul și componența Guvernului Gavrilița”. [cit. 12.02.2021]. Disponibil: <https://www.zdg.md/importante/psrm-merge-la-cc-furculita-parlamentul-nu-poate-examina-repetat-programul-si-componenta-guvernului-gavrilita/>.
18. VARZARI, P. Parteneriatele politice post-alegeri de guvernare în Republica Moldova: între deziderate și realități. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2021, nr. 1 (185), p. 50-74. ISSN 1857-2294.
19. Înțelegere politică temporară ACUM-PSRM (8 iunie – 12 noiembrie 2019). [cit. 09.06.2019]. Disponibil: http://alegeri.md/w/Înțelegerea_politică_temporară_între_ACUM_și_PSRM.
20. ȚÎCU, Oc. Am intrat într-un joc periculos în care au loc partajări de funcții. [cit. 05.08.2019]. Disponibil: [https://moldova.europalibera.org/a/octavian-țicu-am-intrat-într-un-joc-periculos-în-care-au-loc-partajări-de-funcții-\(video\)/30093522.html](https://moldova.europalibera.org/a/octavian-țicu-am-intrat-într-un-joc-periculos-în-care-au-loc-partajări-de-funcții-(video)/30093522.html).
21. SOCOR, Vl. „E vorba de a încheia un acord care să prevadă măsuri concrete pentru guvernarea țării”. [cit. 12.08.2019]. Disponibil: <https://moldova>.

- europalibera.org/a/ vladimir-socor-e-vorba-de-a-%c3%aencheia-un-acord-care-s%c4%83-prevad%c4%83-m% c4%83suri-concrete-pentru-guvernarea-%c8%9b%c4% 83 rii-/30105145.html.
22. Înțelegerea politică între PSRM, PAS și PPPDA. [citată 17.09.2019]. Disponibil: http://alegeri.md/w/%C3%8En%C8%9Belegerea_politic%C4%83_%C3%AEntre_PSRM,_PAS_%C8%99i_PPPDA.
 23. Programul de activitate al Guvernului Republica Moldova din 2019. [citată 20.06.2019]. Disponibil: https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/program_de_guvernare_0.pdf.
 24. Acord privind formarea Coaliției „Platforma Social-Democrată pentru Moldova” în Parlamentul Republicii Moldova. [citată 21.05.2021]. Disponibil: http://alegeri.md/w/Platforma_Social-Democrat%C4%83_pentru_Moldova.
 25. Partidul Democrat din Moldova. [citată 22.06.2021]. Disponibil: http://alegeri.md/w/Partidul_Democrat_din_Moldova.
 26. Partidul Democrat din Moldova (PDM). [citată 22.06.2021]. Disponibil: <http://www.e-democracy.md/parties/pdm/>.
 27. Coaliția de guvernare (56). [citată 01.07.2021]. Disponibil: http://alegeri.md/w/Parlamentul_Republicii_Moldova_de_legislatura_a_X-a#Declara.C8.9Bie_privind_constituireamajorit.C4.83.C8.9Bii_parlamentare_C3.AEn_vederea_sus.C8.9Binerii_candidaturii_doamnei_Mariana_Durle.C8.99teanu_pentru_func.C8.9Bia_de_prim-ministru.
 28. Partidul Șor și „Pentru Moldova”, gata să-și asume situația politică și să formeze un Guvern interimar până la anticipate. [citată 28.12.2020]. Disponibil: https://www.realitatea.md/---salvatorii-moldovei-----partidul-sor--gata-sa-si-asume-situatia-politica-si-sa-inainteze-o-candidatura-la-functia-de-prim-ministru--video-_119200.html.
 29. UNTILA, St. „Avem 14 deputați”. Deputații Partidului Șor aderă la Platforma parlamentară „Pentru Moldova”. [citată 04.11.2020]. Disponibil: <https://news-maker.md/ro/avem-14-deputati-deputatii-partidului-sor-adera-la-platforma-parlamentara-pentru-moldova/>.
 30. Se prefigurează o nouă majoritate parlamentară. [citată 04.11.2020]. Disponibil: <https://www.jurnaltv.md/news/1faa48c52b0549c7/se-prefigureaza-o-noua-majoritate-parlamentara.html>.
 31. Platforma Națională a Societății Civile din cadrul Parteneriatului Estic condamnă deciziile adoptate în Parlament pe 3 decembrie 2020. [citată 07.12.2020]. Disponibil: <https://radiochisinau.md/platforma-nationala-a-societatii-civile-din-cadrul-parteneriatului-estic-condamna-deciziile-adoptate-in-parlament-pe-3-decembrie-2020---122350.html>.
 32. Durleșteanu, după ce socialiștii au declarat că Președinția trebuia să verifice dacă mesajul ei despre retragere este autentic. [citată 23.03.2021]. Disponibil: <https://www.zdg.md/importante/ durlesteanu-dupa-ce-socialistii-au-declarat-ca-presedintele-trebuia-sa-verifice-daca-mesajul-ei-despre-retragere-este-autentic-rog-sa-nu-faceti-filme-de-groaza-singura-presiune-a-fost-exist/>.

33. PDM: Ne vom opune loviturii de stat provocată de coaliția PSRM-Șor și transfugi. [citat 04.12.2020]. Disponibil: <https://radiochisinau.md/pdm-ne-vom-opune-loviturii-de-stat-provocata-de-coalitia-psrmsor-si-transfugi---122201.html>.
34. ARSENI, AL. Majoritatea parlamentară și opoziția – două emisfere structurale ale Parlamentului. [citat 23.03.2021]. Disponibil: <https://juridicemoldova.md/11028/majoritatea-parlamentara-si-opozitia-doua-emisfere-structurale-ale-parlamentului.html>.
35. PSRM: O nouă majoritate parlamentară cu Partidul ȘOR și Pentru Moldova. [citat 11.02.2021]. Disponibil: <https://stiri.md/article/politica/psrm-o-noua-majoritate-parlamentara-cu-partidul-sor-si-pentru-moldova>.
36. Declarația majorității parlamentare în susținerea candidaturii lui Vladimir Golovatiuc la funcția de prim-ministru. [citat 18.03.2021]. Disponibil: <https://socialistii.md/declaratia-majoritatii-parlamentare-in-sustinerea-candidaturii-lui-vladimir-golovatiuc-la-functia-de-prim-ministru/>.
37. Deputații PSRM și „Pentru Moldova” au reiterat susținerea pentru Vladimir Golovatiuc și au părăsit din nou ședința. [citat 25.03.2021]. Disponibil: <https://tv8.md/2021/03/25/deputatii-psrm-si-pentru-moldova-au-reiterat-sustinerea-pentru-vladimir-golovatiuc-si-au-parasit-din-nou-sedinta/>.

**PERSPECTIVA FILOSOFICĂ ÎN CUNOAȘTEREA SOCIETĂȚII
DIN PANDEMIE: CAZUL REPUBLICII MOLDOVA**

**PHILOSOPHICAL PERSPECTIVE IN KNOWLEDGE OF SOCIETY
IN PANDEMIC: THE CASE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

**PASCARU Ana, *doctor habilitat în filosofie,
cercetător științific principal, Institutul de Istorie***

Summary

The inquire of the article represents an analysis and interpretation from the perspective of the fields of philosophy, the transformation of the part into the whole in the contemporary society, especially of the Republic of Moldova. The transformation of the part into a whole means not only the political declaration of independence, but also the ways that either contributed to its edification or thwarted its course. It is proved that in the components of the ex-Soviet mega-society the tribute of the past, remaining a presence not at all conciliatory and after 30 years of independence. In the space of the Moldovan society, this presence is found from the refusal of territorial-administrative resizing, the elaboration of regional programs for socio-economic and cultural development, the systemic re-evaluation of the legal, cultural educational framework to the formation and promotion of civic identity. Also, overcoming the discontinuities in the cultural space where values circulate, this being responsible both for the alternation of the set of values in society, but also communicating with the other cultural spaces manifested in the multicultural reality. In the same key, it is trying to raise the public's awareness of the fact that the openings of the Information Age, along with the unlimited access to information and the information obtained, also involve a high degree of risks. Or, the pandemic effect shows that the society, including in the Republic of Moldova, the openings were used and insufficiently capitalized, which led to the deepening of the socio-economic-cultural-anthropological-enviorenmental crisis. All the more so because overcoming the crisis in post-pandemic will be a lasting one with exorbitant costs, including the state of health and the value of life, not just human.

Key words: *Republic of Moldova, society, knowledge, pandemic, perspective of the of philosophy, enviorenmental crisis.*

Nu este o noutate că, deschiderile Erei Informaționale de rând cu posibilitățile de informare și a fi informat privind produsele de pe piața științifică și mediatică, dar și imanența riscurilor, or, informația accesibilă prin intermediul posibilităților de informare, independent de pregătirea beneficiarului nu arareori ajunge a fi considerată drept cunoaștere, distorsionând realitatea. Distorsionare care subminează deopotrivă și conținutul cunoașterii, dar și cel al informației ca produs. În timp se demonstrează că, tendința de substituie a cunoașterii cu informația îndeapărtează de la conținut și formalizează întreg

arealul existențial, și environmental. Concomitent în realitatea socială ajung tot mai mult să se manifeste tendințe de promovare a acestui gen de cunoaștere ce a cuprins toate palierele și care în pandemie s-a proliferat în infodemie de proporție. Discutăm de proliferările infodemiei care sporesc dramatismul stării pandemice deoarece tributul se raportează la valoarea vieții nu doar a celei umane. Astfel, accesul nelimitat la informație insuficient susținut cu capacitatea de înțelegere și prelucrare din partea beneficiarului periclitează nu doar cunoașterea propriu-zis, ci și procesul de informare. Altfel spus, informația obținută necesită eforturi deloc facile pentru a fi înțeleasă și ulterior valorificată întru propria perpetuare, inclusiv în acțiuni societale sau environmentale. În caz contrar formalizarea cunoașterii conduce la distorsionări de proporții, alimentând după T. Nichols un egalitarism intelectual narcisist și orientat greșit, care afectează negativ orice tip de dezbateră, în condițiile în care cel care culege informațiile de pe internet ajunge să se creadă la fel de competent în medicina, ori diplomație ca și specialiștii din domeniile respective. Se constată că, opiniile, inclusiv cele mai ridicole, se cer a fi luate în serios și orice contradicție a uneia dintre ele este considerat drept elitism nedemocratic. Printre motivele respingerii experților, Tom Nichols enumera de rând cu accesibilitatea internetului, apariția modelului satisfacției clientului în cadrul studiilor superioare până la transformarea industriei media într-o mașină de divertisment non-stop. Aceasta în loc să participe la formarea unui public educat, diseminarea democratica a informațiilor susține ca o armată de cetățeni furioși și prost informați să nege realizările intelectuale. Și nu în ultimul rând că, înseși instituțiile democratice riscă să devină victimele populismului sau ale tehnocrației formalizate [1].

În acest sens, facilitările deschiderilor privind informarea ca proces și informația ca produs comportă o altfel de înțelegere a cunoașterii care le asigură fundamentul, rămânând în beneficiul individului, comunității, dar și environmentul. Este vorba de înțelegerea componentelor cunoașterii care mai mult ca oricând devin în Era Informațională și Culturală stil de viață în raporturile susținute la toate nivelurile ierarhiei sociale și environmentale. Înțelegere care reliefează profunzimea cunoașterii atât pe verticală, cât și pe orizontală. De asemenea, înțelegerea cunoașterii încetățenește și discerne asupra pilonilor valorici în/ și dintre acțiunile ce se întreprind sau în curs de elaborare. Acțiuni care astfel înțelese evidențiază, dar și contabilizează ponderea comunicării dintre lucruri sau dintre lucruri și ființe, ființe și environment. Cu remarcă că, înțelegerea cunoașterii este una *reînnoită*, reperatele căreia ajung o constantă indispensabilă în informare și informație, dar și la menținerea echilibrului dintre valorificare și utilizare din deschiderile de noi orizonturi ale EI.

Fapt pentru care în continuare se optează pentru diseminarea înțelegerii cunoașterii *reînnoite* în desfășurarea întregului atât în plan social, cât și în mediul ambiental. De ce? Deoarece contextul întregului cu contribuția înțelegerii cunoașterii *reînnoite* facilitează elucidarea modificărilor care au loc și în societate și în mediul ambiental. Or, în modificări poziționarea întregului manifest sau în curs de constituire le reliefează acțiunile care se întreprind și în societate și în mediul ambiental. Concomitent modificările din întreg demonstrează că, în mare a fost marginalizat deoarece componentele acestuia în condițiile EI sunt tratate particular. Este vorba de evenimente care rar sunt conștientizate drept părți ale proceselor, ca de altfel evenimentele din procese și procesele atribuite întregului. Neconcordanțe care vin în susținerea postulatului înțelegerii fragmentare a cunoașterii din informarea și informația accesibilă care se utilizează și nesemnificativ se sintetizează.

Refracția înțelegerii cunoașterii întregului nu este altceva decât depășirea sau minimalizarea fragmentarismului. Exigența unui atare demers din punctul de vedere al filosofiei este crucial pentru perpetuarea societății și mediul ambiental în secolul XXI. Discutăm de orizonturile deschiderilor EI care sunt net superioare pregătirii actorilor sociali privind riscurile care deja sau proliferat și beneficiile ce pot deveni stabile atunci când sunt tratate fragmentar. Demers care se confirmă de efectele pandemice cu care SARS-CoV-2 prin virusul COVID-19 s-a răspândit virulent, în condițiile în care anterior lui SARS-CoV-1(2001) n-a fost tratat ca un risc valabil pentru tot mapamondul [2]. Astfel, în plină ascensiune a procesului globalizării acesta nu este asociat cu celelalte procese și atribuit întregului, iar în plan global recursul la gândirea critică în analiza și interpretarea pericolelor cu care urmează să se confrunte nu doar societățile în curs de dezvoltare sau în devenire, ci și cele dezvoltate s-a lăsat așteptată. Altfel spus, așteptările sau întârzierile anterioare pandemiei instantaneu s-au transformat într-un tribut care amenință valoarea condiției umane și mediul ambiental, dar și impuls pentru implementarea *reînnoirilor* aduse de EI pe toate palierele realității, inclusiv a actorilor sociali.

Dezvoltând subiectul înțelegerii cunoașterii întregului semnalăm că, recursul la gândirea critică este unul de referință în contextul în care pandemia, afectând toate domeniile de activitate reliefează nevoia de *reînnoiri* sistemice atât pe verticală, cât și pe orizontală [3]. De asemenea, acțiunile se cer a fi complexe pentru a minimaliza dezastrul economic, social, cultural care în mare sunt și din conținutul mediului ambiental. În această ordine de idei, raționamentul privind căile optime se raportează la identificarea oportunităților care facilitează demararea de acțiuni complexe pe potrivă urgențelor catalizate de pandemie, dar și cel al *reînnoirilor*. Spre exemplu, realitatea socială mo-

nitorizată pe parcursul a trei decenii denotă faptul că, recurgerea societății la urgențe întru soluționarea problemelor cotidiene a evoluat - de la excepție spre obișnuință, chiar dacă componenta urgenței într-un fel facilitează instituțiile sociale, adică perioada de timp necesară (*un respiro*) pe durata căreia se caută și se identifică canalele eficiente de direcționare a energiilor intra și extra-so-ciale. Și *un alt respiro* pentru instituțiile sociale fiind ajutorarea acestora în stabilirea obiectivelor direcționate întru anticiparea/minimalizarea bulversărilor declanșate, care independent de intensitatea lor contribuie și la măcinarea echilibrului comunitar, făcând dificilă menținerea raportului de paritate intra și extra - societal [4]. Or, în noile democrații acest lucru se produce concomitent cu redimensionarea instituțiilor sociale în sistemul social și structura societății, inclusiv administrarea și administrația publică și nu arareori contrar voinței în loc de a fi asigurate cu un cadru legal adecvat acestea devin prizonieri în disputele politicianiste. Cu remarcă că, efectul pandemic a demonstrat fragilitatea instituțiilor sociale , independent de statutul societății.

Problematica invocată în titlu însumează și o radiografie a societății în care deschiderile Erei Informaționale deopotrivă i-a configurat globalizarea și perspectiva cunoașterii unității în diversitate, inclusiv escaladarea divergențelor. Condiții în care oportunitățile deschiderilor nu doar facilitează identificarea punctului critic[5], dar și aprofundează cunoașterea modificărilor ce se produc continuu în fațetele societății de la cele dezvoltate sau prospere, închise sau deschise, tradiționale sau postmoderne până la comunități în devenire sau divizate. Comunități care s-au constituit ca refracții din mega-societăților de odinioară sovietică, iugoslavă sau cehoslovacă ce încearcă din anii 90 ai sec. XX să se stabilească pe cupola cultural civilizațională, inclusiv cea în devenire cum este cazul Republicii Moldova. Aceste comunități în mare nevoie să dezvolte doar experiența părții pentru mega- întregul, deoarece comunicarea cu centrul era mai mult una de vasalitate decât de cooperare. Astfel, comunicarea părții cu întregul fiind nu arareori și divergentă s-a dovedit și dezastruoasă pentru comunitate și reperele axiologice ale acesteia. În contextul în care sine *quanonul* întregului- menținerea și perpetuarea integrității teritoriale din contul părților cu bună știință, inclusiv prin distorsionarea unității identitare de apartenență la spațiul cultural real, înlocuindu-l cu unul artificial creat. Altfel spus, intervențiile întregului asupra părții îi schimbă și eterogenizează spațiul cultural și realitatea socială care ulterior ajung surse de instabilitate în comunitățile în devenire. Se atestă că, tributul intervențiilor din conștiința socială împiedică identificarea oportunităților ce facilitează comunicarea în procesul de transformare a părții în întreg din societățile respective[4]. Concomitent în plin proces de transformare acestea se confruntă și cu

multiple provocări extra societale, obligate să le facă față. Printre comunitățile cu un trecut similar se înscrie și societatea Republicii Moldova în care procesul transformării părții în întreg este stăvilat de implicațiile politicianiste și manipulatorii dintre cele mai neaoșe de genul fundamentalismului moldovenesc[6]. Fapt pentru care minimalizarea implicațiilor politicianiste și punerea lor la stâlpul infamiei necesită a fi contracarate prin cercetări sustenabile, inclusiv cu ajutorul instrumentarului filosofiei. Instrumentar care demonstrează conexiunea dintre ființe și lucruri, dar și importanța rigorii în delimitarea realităților din societate de cele imaginar distorsionate. Cu atât mai mult cu cât, perspectiva domeniilor filosofiei în reconstrucția părții și transformarea acesteia în întreg evidențiază atât efectele discontinuităților manifeste, cât și nevoia identificării de oportunități privind edificarea continuităților, redimensionării relațiilor sociale și sustenabilitatea acțiunilor complexe în creionarea întregului comunitar. Cu remarca că, tendința proliferată anterior efectului pandemic nu va continua marginalizarea cercetărilor domeniilor filosofiei din comunitatea Republicii Moldova.

Fapt pentru care se debarcă cu exigența înțelegerii cunoașterii prin schimbările profunde declanșate la începutul anilor 90 ai sec. XX în noile societăți, inclusiv cea a Republicii Moldova. Discutăm de filosofia societății în devenire, deoarece neavând experiența suveranității și organizării mediului social continuă să se confrunte cu interminabile crize și probleme stringente, chiar și la 30 de ani distanță. Societate în care procesul de transformare a părții de odinioară în întregul la care s-a sperat are loc pe fundalul unui nivel scăzut de sensibilizare și pregătire a tuturor actorilor sociali. Or, acest gen de înțelegere a procesului de transformare a părții în întreg [7] din punctul de vedere al filosofiei este unul dificil, de durată, complex, dar și care impune rigoare în conexiunea dintre etapele ce se succed, cu precădere în elaborarea acestora. Etape care nu doar evidențiază sustenabilitatea rigorii, dar și reperatele axiologice din acțiunile complexe identificate pentru desfășurarea procesului de transformare a părții în întreg și conturate pe toate palierele vieții societale. Astfel, menținerea succesiunii etapelor în procesul transformării părții este chit-esența exprimată în logica întregului privind edificarea establishmentului, adică a apanajului socio-politic, socio-economic, socio-cultural și spiritual. Altfel spus, edificarea respectivă reflectă gradul de maturitate al întregului și schimbă statutul societății din una în devenire în cea în curs de dezvoltare.

Indubitabil, trecerea în revistă a parcursului privind transformarea părții în întreg este indisolubil de sustenabilitatea acțiunilor și nivelului de participare a tuturor actorilor sociali. De ce? Deoarece procesul transformării

părții în întreg este un drum deloc facil și cere eforturi susținute pe toate palierele vieții comunitare. Eforturi pentru realizarea cărora înseamnă o uniune a tuturor forțelor din mediul comunitar, chiar dacă în mare dezideratul fie doar insular a fost acceptat. În timp nivelul de acceptare a dezideratului se reflectă în tergiversările și devierile cumulate privind reorganizarea societății ca expresie a transformării părții în întreg. Astfel, tergiversată reorganizarea societății explică surmontările pandemice și aprofundarea crizelor multiple care se plătesc cu prețul vieții. Or, comunitatea ca produs al procesului organizațional este o certitudine, modul în care aceasta se constituie nu este absolvit de moștenirea trecutului divers și divergent, întrucât sursele ce alimentează cauzele continuă să se afle mai degrabă în exterior, decât în interiorul societății. Stare de fapt care pe timp de pandemiei indică că întregului nu-i reușește prin establishmentul socio-politic să fundamenteze prioritățile și identifice oportunitățile care vor facilita implementarea și încetățenirea acestora în și pentru mediul comunitar independent de apartenența etnică, politică, confesională sau mediu de reședință.

Drept exemplu, situația societății Republica Moldova constituită prin implozia Uniunii Sovietice din ultimul deceniu al secolului XX care până la momentul respectiv, nefiind decât parte ale unui mega întreg. Fapt pentru care în continuare se investighează oportunitățile care de rând cu voința politică, elaborate în legi și mecanisme de implementare facilitează depășirea animozităților anterior punctate. Este vorba de redimensionarea modelului de organizare a societății care include în sine atât sistemul social, cât și structura societății. Redimensionare care pentru o societate care de-abia după 1991 încearcă să se transforme în întreg. În această ordine de idei, amintim că în parametrii frontierelor Republicii Moldova după 1991 organizarea administrativă devine particulară, având 41 de unități teritorial-administrativ la fel ca Republica Franceză și cu o unitate în plus față de România. Realitate în care organizațiile administrației publice fiind hi per divizate economic rămân dependente de evoluția politicilor de la centru și insuficient contribuie la patrimoniul comunitar. Deoarece dependența organizațională înseamnă și marginalizarea legilor nescrise, adică tradițiile, obiceiurile și cutumele în cadrul legal și îndepărtarea de la patrimoniul comunitar. Pentru că, natura acțiunilor pe care le întreprind acest tip de organizare doar formal se raportează la mediul social. Ori, concomitent cu excluderea legilor nescrise din cadrul legal minimizează deschiderile organizațiilor în vederea fructificării patrimoniului în acțiunile pe care le întreprind. Experiența acumulată demonstrează că acest tip de organizații (hi per divizare) nu numai că nu se raportează la nevoile/necesitățile comunității, ci dimpotrivă aceasta din urmă devine susținătoarea nivelului sporit de consum pe care îl

promovează. Perpetuarea dependenței organizaționale în administrarea comunității din punctul de vedere al timpului social și *nolens volens* îndepărtarea de la pilonii valorici și utilizarea în exces al valorilor general-umane și identitate ale comunității, dar nicidecum să contribuie la perpetuare lor sau crearea de noi bunuri și să suplinească patrimoniul din care se alimentează[6].

Stare de fapt care se perpetue, iar dependența diminuează revigorarea discursului privind redimensionările profunde ale organizării și organizațiilor din sistemul administrativ necesar societății Republica Moldova[4]. Astfel, sensibilizarea necesității redimensionărilor teritorial-administrativă a Republicii Moldova s-a conturat, începând cu elaborarea unui proiect al grupului M. Cotorobai (1992)¹ conținutul căruia reflecta nevoile și necesitățile statului în devenire și a societății Republica Moldova. Or împărțirea teritorial-administrativă în 8 județe conform documentului corespundea realităților și conducea la minimalizarea dependențelor de odinioară. Iar acțiunile celor opt unități prin comunele și plasele constituite se înscriau în implementarea și încetățenirea valorilor democratice, dar și asigurarea unei treceri sustenabile la o economie de piață viabilă în societate. Chiar dacă argumentele erau sustenabile cea mai succintă analiză asupra modului în care s-au desfășurat dezbaterile, dar mai cu seamă neadoptarea lui reflectă o respingere voalată. Respingeri care s-au ținut lanț de fiecare dată când a fost vorba de schimbări majore și nu de judecăți de valoare înjumătățite care atestă cât de departe continuă să rămână instituțiile sociale(administrativ-organizatorice) de urgențele cetățenilor și a societății Republica Moldova.

Peregrinările redimensionării teritorial-administrative au continuat și în încercările reformei din 1999, diferită de proiectul din 1992, se vine deja cu 11 județe plus municipiul Chișinău[8, pp.53-62] au adus în prim-plan nu numai insuficiența experiență a organelor abilitate de a fi pe potriva cerințelor, ci și prevalarea intereselor de partid în raport cu interesul național. S-a constatat că, președintele și parlamentarii reprezentanți ai partidelor aleși în urma scrutinului electoral în loc să vegheze la implementarea legii adoptate și aprobate,

¹ Este vorba de grupul M. Cotorobai din Parlamentul (1990-1994) care a elaborat pentru prima oară din istoria Republicii Moldova de la Declararea Independenței(1991) a unui proiect de lege adecvat privind împărțirea teritorial-administrativă. Document care spre regret așa și n-a devenit act normativ, ulterior fiind modificat și parțial valorificat în Legea privind împărțirea teritorial-administrativă a Republicii Moldova(1998) și la care totalmente s-a renunțat ca de altfel și la județe, odată cu adoptarea Legii privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova(2001) pri revenirea la raioane începând cu 2003. Chiar dacă studiile de fezabilitate realizate de experții naționali și internaționali în cadrul proiectului *Consolidare administrației publice în Republica Moldova* (1996-1998), grație Programului TACIS au certificat faptul că implementarea cadrului legal se împotmolește la nivel de raion.

de facto au fost cei care au politizat-o. Manipulările politicianiste odată declanșate, contrar legii s-au regăsit în așa-zisa inițiativă de a crea județe după criteriul etnic gen Taraclia sau Găgăuz Yeari care de departe nu contribuie la dezvoltarea economică nu numai ale acestor regiuni, dar și întregii societăți. Regiuni în care de rând cu sate locuite de bulgari sau găgăuzi sunt și cele de moldoveni /români, și se confruntă cu probleme similare. Actualmente tergiversările teritorial-administrative s-au soldat cu revenirea la raioane și 39 de unități administrative din 2003 și anul în care au fost retrase finanțele publice, chiar dacă în responsabilitatea instituțiilor publice au rămas - de la salarizarea profesorilor, medicilor până la ajutorarea vârstnicilor etc[6].

Evident că aceste peregrinări șubrecesc fragila stabilitate din societate, zădărnicesc recuperarea organizațional administrativă și deopotrivă consolidarea factorului intern. Or, factorul intern nu este altceva decât funcționalitatea și disponibilitatea tuturor actorilor sociali care asigură bunul mers al lucrurilor în comunitate conform aspirațiilor declarate în baza cadrului legal. Discutăm de faptul că lipsa de experiență organizațională cumulată cu greșelile inerente ce se comit în desfășurarea activităților societale dezavantajează factorul intern, deoarece acesta fiind în curs de orânduire rămâne vulnerabil și net inferior în raport cu factorul extern. De asemenea că, influența factorului extern devine una tot mai prezentă în societatea respectivă, dar foarte dificil de demonstrat acest lucru. Altfel spus cu cât mai divizată este societatea cu atât mai dificil este construcția componentelor factorului intern. Cu remarcă că, refacerea structural- administrativă după pandemia va fi una în interesul și pentru cetățeni care contribuie astfel la consolidarea factorului intern din societatea RM .

Contextul invocat anterior deloc întâmplător dezavuează modalitățile prin care mega-societății sovietice îi reușește să rămână o prezență manifestă în noile democrații din spațiul post-sovietic. Cum? Prin sursele care alimentează cauzele-efectele-consecințele cu care se confruntă un mediu social în formare de la activități societale, până la cele individuale. Or, valorile sistemului de odinioară- formă fără fond încetățenite în toate domeniile, dar și la nivelul subconștientului individual/ colectiv drept aducătoare de beneficii, s-au proliferat pe parcursul acestor decenii. Astfel se explică în mare de ce componentele de odinioară ale mega-întregului se confruntă cu incursiunile acestor denaturări în elaborarea și edificarea vectorilor economici, politici, sociali și nu în ultimul rând identitari. Se multiplică prezența umbrelor trecutului în comunitățile în care proiectul deznaționalizării a reușit cel mai mult și unde se încearcă cu disperare definirea viitorului prin prezent s-au ales cu războaie civile nedecarate și societăți divizate. Și acesta înscriindu-se în frecvența atestărilor de oportunism *cras* pentru trecutul totalitar și în inge-

rințele violente pentru viitorul la timpul prezent din mediile sociale în formare. Cu atât mai mult cu cât, schimbările profunde declanșate de instituțiile tranziției în timp au dispărut ca urmare a imploziei sistemului de odinioară, iar societatea în devenire continuă să fie utilizată drept sol fertil pentru nostalgii dintre cele mai neaoșe, contribuind la cumulare și bulversarea energiilor în exces și nicidecum la căutarea de oportunități pentru canalizarea lor.

Exemplificând cazul societății moldovenești odată cu Declarația de Independență se accentuează că aceasta și-a asumat și diversitatea realităților sociale: multiculturale, multietnice, multiconfesionale. În contextul în care experiența celor trei decenii de independență în societate s-au produs multiple confuzii noționale privind recuperările sinergetice, asigurarea comunicării într-o realitate multiculturală, dar și clasificarea grupurilor sociale reprezentative. Cu alte cuvinte, societatea organizațional și legal fiind mai puțin vigilentă s-a pomenit cu grupuri care de iure sunt minorități naționale, iar de facto minorități lingvistice. Grupuri care odată ce au primit și drepturi colective și drepturi cetățenești continuă să-și cearcă doar drepturi și rarism sunt rarcordate la responsabilități. Concomitent majorității etnice i se contestă dreptul de revenire la valorile identitare și a spațiului cultural în care circulă valorile. Astfel, neînțelegerile dintre etnia majoritară și grupurile lingvistice care de iure se consideră minorități naționale s-au transformat în divergențe și un conflict soldat cu războiul nedeclarat de pe Nistru (decembrie 1991-iulie 1992) și divizarea societății. Divizare care chiar dacă inițial a fost una artificială în timp grupurile lingvistice insuficient au conștientizat cunoașterea limbii majorității pentru o comunicare eficientă în soluționarea problemelor cu care se confruntă, dar și etniei majoritare prea puțin i-a reușit să o implementeze socio-economic, socio-cultural sau confesional [6]. Or, nu este o noutate că, nivelul limbajului valorificat în toate domeniile de activitate este hârtia de turnesol în asanarea societății și depolitizarea spațiilor culturale care asigură circuitul valorilor și alternanța setului de valori pe toate palierele societale. De asemenea, că acceptarea limbii de comunicare a etniei majoritare facilitează constituirea identității civice sau identitatea culturală asumată în realitatea multiculturală a societății. Or, acceptând realitatea de departe nu înseamnă renunțarea la limba grupului etnic sau valorile identitare, ci dimpotrivă acestora li se asigură perpetuarea și dimpotrivă susținerea limbii ruse care se proliferază nu face decât să le știrbească până și identitatea de grup. Deoarece refuzul de a valorifica limba română drept limbă de comunicare atât între grupurile lingvistice, între acestea și etnia majoritară și minorități este unul contraproductiv demonstrat de experiența celor trei decenii. În caz contrar, cât de mult nu s-ar întreprinde organizațional de a elabora Politici sociale, implementarea de departe nu este

conformă pe de o parte cu cheltuieli efectuate, iar pe de alta un înalt nivel de expectativă și unul insuficient de participare din partea beneficiarilor.

Continuând în aceiași cheie remarcăm că, pe timp de pandemie trecutul tributar din societate, inclusiv în RM se regăsește atât în acțiunile instituțiilor responsabile de pregătirea membrilor, cât și a membrilor înșiși de a se debarasa de această povară. Discutăm nu numai de declarațiile politice și permisivitatea cadrului legislativ, efectuate timp de 30 de ani, dar în primul rând de impactul lor raportat la nivelul de conștientizare a sociumului în vederea fie revizuirii, fie renunțării la modelul organizațional impus odinioară. În această ordine de idei, sondarea profunzimii acțiunilor prin prisma nevoilor /necesităților din noile realități, experiența acumulată denotă caracterul formei fără fond, dar și nevoia redimensionării. Redimensionare care pe exterior înseamnă reorganizarea modelului societății în conformitate cu setul de valori democratice consfințite de legea fundamentală (constituție) și nu doar declarate politic, ci și asumate. În timp ce pe interior se evidențiază capacitatea societății de a încetățeni/promova elementele care susțin realmente modificarea structurii societale. Totodată modificările înglobează și restructurarea instituțiilor sociale, administrative și nu oricum, ci prin reorganizarea deontologică și deschiderea lor către toate nivelurile societății, inclusiv cel individual[9]. Astfel, restructurarea instituțiilor sociale deopotrivă servește sistemul și contribuabilii, și întrunește aspectul umanizării. Aspect care în acțiunile întreprinse dincolo de interesele corporative contribuie la identificarea căilor de deschidere și susținere a transformărilor în beneficiul întregii comunități. Or, refacerea instituțiilor sociale, inclusiv cele administrative și apropierea lor de nevoile și necesităților societății înseamnă diminuarea/depășirea mentalităților colective, responsabilizarea membrilor comunității, edificarea sentimentului de comuniune, într-un fel devine hârtia de turnesol a contribuțiilor. Altfel spus, eficiența lor este direct legată de reconstrucția structurii sociale, cea existentă contravine realităților manifeste deoarece are loc reîncetățenirea proprietății private. Cu atât mai mult cu cât, pe timp de pandemie multe din activitățile organizaționale s-au dovedit a fi total nepregătite sau depășite de situație. Nepregătire pentru care și după aproape doi ani de la declanșarea epidemiei se plătește în continuare cu valoarea vieții, iar întârzierile n-au dispărut. Întârzieri pe care și instituțiile sociale și membrii societății sunt dator să le minimalizeze, aplicând noile deschideri ale Erei Informaționale gen sistemul tehnologiilor informaționale și comunicaționale pentru a dezvolta onlin-ul. Acest online fiind unul dintre oportunitățile de reducere a întârzierilor evidențiază urgentarea restructurării domeniilor economiei și economiei sociale în particular în rețele de HUB-uri. Rețele funcționalitatea cărora nu doar scurtează timpul găsirii de soluții la

problemele apărute care nu doar salvează vieți, reduc din costuri, valorifică capacitățile membrilor societății și desemnează noi grupuri socioprofesionale, dar și contribuie la salvarea valorii vieții în epidemie[10].

Evident, reconstrucția socială, ca de altfel și cea a organizațiilor (instituțiilor) sunt componente indispensabile în procesul de transformare a părții în întreg. Reconstrucție care fiind de durată este influențată în mare și de relația dintre factorul extern și factorul intern. Influență care raportată la statutul fiecărei societăți demonstrează nu doar dependența în modificărilor produse, dar și ascensiunea deteriorărilor cumulate de efectele pandemice. De asemenea că, statutul societății în curs de formare cu semnificații multiple necesită a fi raportat și la amplasamentul lor geocronopolitic pentru a înțelege nivelul de influență.

Importanța abordării cadrului intra societal supus intervenției factorului extern sporește odată cu confruntările societății moldovenești în pandemie. Or, pe parcursul elucidării redimensionărilor privind organizarea societății se aduc în prim-plan motivele, sursele care alimentează raportul dintre factorul intern *versus* extern, dar și în ce măsură acesta din urmă le condiționează. Cu atât mai mult cu cât, motivul-cheie în transformările nu numai din societatea în devenire, se aprofundează valoarea schimbărilor sub incidența pandemică. De ce aprofundarea valorii schimbărilor? Deoarece derularea lor se regăsește în eficacitatea transformărilor asupra condiției umane și enviorementale de la nivelul de interconexiune și interdependentă a acțiunilor până la valoarea/nonvaloarea rezultatelor obținute, adică vieți salvate, economii resetate, comunități revigorate social și envioremental. Provocările și inerența crizelor provocate de starea pandemică în cromatica societății reflectă în mare dinamica schimbărilor, intensitatea acestora manifestată la nivel de intra și extra-cadru, înglobând atât gradul de sensibilizare, cât și cel de pregătire a componentelor oricărei societăți ce-i asigură perpetuarea. Or, valoarea schimbărilor înseamnă prezența, menținerea societății pe cupola civilizațiilor și prin găsirea de soluții la interconexiunile și interdependențele fluctuante manifeste în și dintre colectivități și care în post pandemie se vor intensifica.

Nu este o noutate că, dificultățile care însoțesc căile de modificare a structurii societății se datorează condițiilor în care au loc reorganizărilor, inclusiv cele sistemice. În această ordine de idei, se reliefează că în procesul transformării părții în întreg reorganizărilor sistemice constituie sine canonul viabilității declarațiilor liderilor/partidelor politice. Viabilitate care enunță că, transformările sistemice se raportează și la nevoile/necesitățile membrilor societății, iar pe timp de pandemie înseamnă salvagardarea valorii condiției umane și enviorementale[11]. Totodată, în cercetările întreprinse privind edificarea societății prin revenirea la pilonii valorici și suportul valorilor

democratice continuă să rămână doar un deziderat, evidențiind discrepanțe majore și după treizeci de ani de independență în cazul celei moldovenești. Pe de o parte, înțelegerea insuficientă a profunzimii schimbărilor, redimensionării și formării componentelor manifeste din cadrul întregului. Pe de alta, că de rând cu lipsa de experiență a instituțiilor și cetățenilor se adaugă și întârzierile în valorificarea timpului social propice de a fi un tot întreg și pe care acest mediu social nu l-a avut niciodată.

Monitorizarea întârzierilor în valorificarea timpului social în cumul cu cele declanșate de pandemie în mediul comunitar denotă faptul că, acțiunile preconizate perpetuă *rarisim* se raportează la rezultatele obținute. Rezultate care de departe nefiind conforme cu așteptările, modifică semnificația semnificantului valorii care tinde să se perpetueze de la obișnuință, cutumă în tradiție, iar spațiul cultural să fie dominat și transformat în unul în care circulația bunurilor materiale, consumabile să i-a locul valorilor propriu-zise. Această inversare de paradigmă de departe nu poate fi redusă doar la derapaje, deoarece pe timp de pandemie costul lor este incomensurabil, se plătesc cu valoarea vieții, destine spulberate și multă incertitudine pe toate palierele individuale/comunitare. Gravitatea unei atare stări de fapt, catalizată de contextul contemporan, dar și de particularitățile societății în curs de constituire, cea moldovenească, codifică/marginalizează valoarea schimbărilor profunde și oportunitățile pe care le deschide spațiul cultural în redimensionarea sistemului de valori.

Sine dubio cunoștințele acumulate demonstrează că, schimbările civilizaționale modifică întreg spectrul organizațional în care culturii îi revine rolul de a asigura nivelul de relaționare dintre componentele constituente. Perpetuarea culturii, inclusiv celei organizaționale(instituționale) depinde de nivelul valoric al acțiunilor și activităților umane în cadrul procesului de dezvoltare a societății, regiunii, continentului etc., nivel care înglobează aspecte variate: de la sensibilizarea, pregătirea mediului comunitar până la instruirea și formarea membrilor societății prin circuitul natural al valorilor. În același timp, în societatea în formare organizațiilor administrației publice îi revine un rol deosebit, în special în a asigura comunicarea într-o realitate multiculturală prin elaborarea și implementarea de politici eficiente, dar apelând și la oportunitățile HUB-lor [11]. Cu remarca că, instituțiile se bucură de încrederea mediului comunitar, din punct de vedere organizațional și nu doar nominal.

Dezvoltând subiectul transformării părții în întreg în societatea în devenire pe timp de pandemie și noianul de probleme cu care se confruntă aduce la suprafață pe de o parte neconcludenta reformărilor. Pe de alta, înțelegerea insuficientă a valorii timpului social reflectat în acțiunile întreprinse. Noian de probleme nesoluționate până la pandemie au explodat și riscă să se deterio-

reze nu doar implementarea etapelor procesului respectiv. Or, în condițiile în care Declarația Politică privind independența instantaneu n-a asigurat rezolvarea multiplelor probleme acumulate și acutizate periclitează suveranitatea societală. Suveranitate care reliefează în nivelul de manifestare a întregului în instituțiile societale la toate nivelurile societății înțelegerea provocărilor și inerența dificultăților. Or, prezența întregului fie și cu micile inadvertențe ale oricărui început semnifică deschiderea pentru o regândire globală a acțiunilor ce urmează să se deruleze. Acțiuni eficiența cărora în timpul social echivalează nu doar cu realizarea dezideratelor prezentului pe termen scurt privind minimalizarea efectelor tributare ale trecutului din care a fost parte, ci de durată. Astfel se explică, de ce este necesar să se elaboreze și adopte cadrul legal favorabil prin care se legiferează reorganizarea instituțiilor, inclusiv cele teritorial-administrative în vederea implementării de activități necesare acestui mediu comunitar. S-a demonstrat în timp că, aceste reorganizări instituționale în condițiile procesului de transformare a părții în întreg cu cât mai rapid sau făcut cu atât mai puțin au fost politizate și sacrificate interesului de grup.

O altă dimensiune deloc de neglijat care în timp ar asigura viabilitate producerii întregului în societate se referă la reorganizarea instituțiilor din sistemul educațional. Reorganizare în cadrul căreia se leagă atât așteptările, cât și necesitatea instituțiilor în specialiști determinați să implementeze încetățenirea apartenenței la comunitate și spiritul comunitar. Cu atât mai mult cu cât, se produce această raționalizare a instituțiilor de pregătire a cadrelor nu doar conform nevoilor unei economii tinere, dar concomitent cu instruirea și formarea de abilități la noile generații Z, dar și la cele ce țin de X sau Y conform teoriei generațiilor[12]. Se constată că, acțiunile respective influențează *nolens volens* mentalul instituțional, comunitar, dar și individual, deopotrivă reorientându-le spre realitățile societale în plină schimbare. Realități care cer participare, implicare de la toți actorii sociali, indiferent de apartenența etnică, grup cultural sau confesional etc.

În timp se atestă că, procesul transformării părții în întreg este direct proporțional maturității factorului intern în raport cu cel extern. Maturitate care se fundamentează concomitent cu constituirea întregului, astfel factorul intern beneficiind de suportul instituțiilor societale intra cadru va relaționa pe post de partener cu factorul extern. Importanța acestei parități a devenit și mai vizibilă în condițiile deschiderilor Erei Informaționale care sparg frontierele și în noile societăți, provocând toate nivelurile ierarhice. Deoarece nu arareori factorul extern fiind mai puternic decât cel intern se implică în afacerile interne ale societății în devenire, bulversându-i pentru mult timp starea de lucruri. Și nu doar atât în urma bulversărilor la care a participat reprezentanții factorului

extern devin parte a în formatul de negocieri, trupe de pacificatori etc. Or, cea mai succintă contextualizare a deficiențelor cu care se confruntă aceste comunități denotă o implicare necontrolată și nerecunoscută a factorului extern și rarismul acesta este contestat de organismele internaționale.

În contextul dat, subliniem și faptul că procesul transformării părții în întreg din societatea în devenire supus multiplelor influențe și inter-relaționărilor s-a ridicat la un alt nivel și grație noilor orizonturi ale EI. Inter-relaționări care evidențiază că, în dependență de cât de pregătiți sunt actorii sociali, pe atât de mult le reușește să valorifice și nu doar să consume bunurile obținute. Este vorba de efectul spargerii frontierelor susținută de deschiderile de noi orizonturi ale Erei Informaționale care urgentează reevaluarea potențialului propriu și nevoia unei altfel de comunicări între instituțiile societale și membrii societății. Comunicare care în societatea în devenire rămâne una deficitară în raport cu nevoile și necesitățile membrilor săi. Deoarece oportunitățile Erei Informaționale prin deschiderile de noi orizonturi de departe nu favorizează pe nimeni și fiecare își va avea locul său în dependență cum își înțelege perpetuarea între valorificare și utilizare a rezultatelor obținute. În cazul societății în devenire mai înseamnă modul în care va încerca să diminueze imigrarea generațiilor Y și Z care sunt cei mai pregătiți profesional și activi pentru ași asigura prezența pe cupola civilizațională[12].

În loc de corolar, remarcăm că pe timp de pandemie s-a demonstrat în exces că, atât pentru societatea în devenire, cât și pentru cea prosperă deschiderile EI au fost mai mult utilizate decât valorificate. Discutăm de efectul tendinței care de mai multe decenii proliferază prioritatea cunoașterii științifice în raport cu celelalte forme ale cunoașterii, prejudiciind raportul dintre civilizațional și cultural. Este o abordare fragmentară decât în complex a evenimentelor, tendințelor și proceselor care s-au declanșat de rând cu cele deja existente în societate, independent de statul acesteia. Abordare care se regăsește și în tergiversarea soluționării problemelor stringente cu care se confruntă societatea Republicii Moldova în cele trei decenii de independență, inclusiv redimensionarea teritorial-administrativă a condus la politizarea subiectului și obținerea de capital politic. În timp ce pandemia a suscit imperativul organizării și identificarea pilonilor civilizaționali care catalizează conectarea societății RM la noile realități. Este vorba de faptul că redimensionarea în cazul dat indică și găsirea de oportunități de conectarea și valorificarea deschiderilor Erei Informaționale, inclusiv a produselor inovatoare. Deschideri în care accesul nelimitat la produsele științifice și mediatice are loc nu numai prin tehnologiile informaționale și comunicaționale, ci este direct proporțional nivelului de pregătire al organizațiilor, individului și societății de ale fructifica și crea alte bunuri și nu

doar ale consuma[4,10]. Conectare și valorificare care poate fi realizată doar cu concursul tuturor componentelor organizaționale. De ce ? Deoarece aceasta înseamnă întreprinderea de acțiuni complexe, inclusiv deschiderea de instituții ce pregătesc specialiști și elaborarea de cadru legal pe potriiva nevoilor și necesităților întregului mediu comunitar. Cu atât mai mult cu cât, aceste produse au un grad diferit de cele tradiționale și continuă să rămână dificil de controlat, iar efectul lor nu întotdeauna este suficient studiat, în speță consecințele. Iar pe timp de pandemie acest lucru devine impetuos necesar și nu în ultimul rând că, organizațiile administrației publice dincolo de stringențele anterioare pandemiei, în post pandemie vor trebui să se racordeze la schimbări profunzimea cărora înseamnă reînnoiri cu o gândire critică pe potrivă. Cu atât mai mult cu cât, capitalizarea reînnoirilor vor aduce produse inovatoare pe toate palierele vieții societale și instituționale din societatea RM, astfel contribuind la diminuarea fenomenelor grave gen migrația, depopulare, îmbătrânirea, dar și cele provocate de pandemie care se vor regăsi în post pandemie.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Nicols T. Sfârșitul competenței. Descreditarea experților și campania împotriva cunoașterii tradiționale. Iași: POLIROM, 2019, 282p
2. Mussat L. Humanity has always lived with viruses, www.cnsfr.fr
3. Florian M. Recesivitatea structurii lumii. București: Editura Pro, Vol.1, 2003, 559p; Vol. II, 2004, 491p
4. Pascaru A. Societatea între conflict și conciliere: cazul Republicii Moldova. Chișinău: Tipogr. Sirius, 2012. 192p
5. Gladwell M. Punctul critic, București, Editura Andreco Educational, 2004, 128p.
6. Pascaru A. Societatea între conciliere și conflict: cazul Republicii Moldova. Chișinău: ARC, 2000, 141p
7. Hadot P. Filosofia ca mod de viață. București: Editura Humanitas, 2019. 264p
8. Pascaru A. Unele considerații privind organizarea societății în Republica Moldova. Revista de Administrare Publică. 2017, nr.3(95), pp.53-62
9. Constituția Republicii Moldova. Chișinău: Monitorul Oficial Nr. 1, 1994. Data intrării in vigoare : 27.08.1994
10. Barabași A-L. Linked - noua știința a rețelelor, Timișoara, Editura Brumar// Traducere de Marius Cosmeanu, 2017, 314 p.
11. Barabași A-L. Ibidem
12. Nicu Ilie Vârste și generații. Între responsabilitate și conflict // www.revista-cultura.ro

**ИЗМЕНЕНИЕ НОРМ РЕГУЛИРУЮЩИХ СОЦИАЛЬНУЮ ЗАЩИТУ
В ПРОЦЕССАХ ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ
РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА**

**CHANGES IN THE STANDARDS REGULATING SOCIAL PROTECTION
IN THE PROCESSES OF THE EUROPEAN INTEGRATION
OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

**SOSNA Boris, doctor în drept, profesor universitar,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice**

Summary

In the presented material, some areas of the estates of social protection norms are considered. At the same time, theoretical and practical aspects of the topic under study are presented. The norms of social protection that will develop in the direction of European integration will have certain significance.

Key words: *social protection, social security, social services, social assistance, rehabilitation services.*

Развитие государственной социальной политики в современных условиях требует новых механизмов, форм и методов ее реализации, основанных на оказании населению необходимого комплекса прямых социальных услуг. Одним из важнейших звеньев этого механизма является создание системы социального обслуживания, обеспечивающей разнообразные формы социальной работы с различными категориями населения. Она должна включать в себя комплекс разнообразных целевых услуг различным социальным группам, находящимся в зоне риска и нуждающимся с учетом новых социальных реалий в общественной поддержке.

Создание системы социального обслуживания призвано помочь снять многие проблемы, лежащие в сфере воспитания, ухода за нетрудоспособными членами семьи, реабилитации, организации быта, досуга, проблемы, связанные с конфликтностью в отношениях, снижающей способностью к самообеспечению, способствующей маргинализации и другим асоциальным явлениям, что позволит поднять уровень социального обслуживания.

В выше изложенном контексте исследуемая тема очень актуальна по двум причинам:

1. Социальное обслуживание является одним из важнейших государственных институтов по поддержке и оказанию помощи населению.
2. Данный институт, сталкивается с различными сложностями и нуждается в более качественном развитии на территории нашего государства.

Право на социальное обеспечение и защиту закреплено в ст. 47 Конституции РМ, которая предусматривает, что: «Государство обязано принимать меры

для обеспечения любому человеку достойного жизненного уровня, потребного для поддержания здоровья и благосостояния его самого и его семьи, в том числе пищи, одежды, жилища, медицинского ухода и необходимого социального обслуживания. Граждане имеют право на социальное обеспечение в случае безработицы, болезни, инвалидности, вдовства, наступления старости или в других случаях утраты средств к существованию по не зависящим от них обстоятельствам»[1].

Важно отметить, что, признавая право каждого гражданина на социальное обеспечение, Конституция РМ одновременно возлагает на государство обязанность создавать все необходимые условия для практической реализации и осуществления этого права.

Социальное обслуживание имеет достаточно широкое значение, поэтому можно выделить несколько определений, раскрывающих данный термин.

В некоторых источниках социальное обслуживание определяется как представление конкретных социальных услуг людям для удовлетворения потребностей, необходимых для их нормального развития, людям, зависящим от других (*тем, кто не может сам о себе позаботиться*).

Социальное обслуживание – это предоставление социальными службами различных услуг и помощи слабо защищенным слоям населения и любому человеку, попавшему в трудную жизненную ситуацию (ситуацию, объективно нарушающую жизнедеятельность: инвалидность, болезнь, сиротство, малообеспеченность, безработица, одиночество и т.д., которую человек не может преодолеть самостоятельно).

Таким образом, социальное обслуживание имеет комплексный характер и охватывает многообразные виды социальных услуг, адресованных гражданам для удовлетворения их специфических потребностей, обусловленных разными причинами.

Основная цель социального обслуживания населения кроется в его определении – осуществление помощи населению, организация разнообразных форм помощи для граждан, испытывающих необходимость в ее оказании, содействие в преодолении трудных жизненных ситуаций.

Современные системы социального обеспечения выполняют функции:

- «страховочной сетки», призванной обеспечить каждого члена общества, оказавшегося в нужде, минимальным денежным доходом, медицинскими и социальными услугами, позволяющими ему вести социально содержательную жизнь;
- поддержания дохода, позволяющего экономически активным членам общества обеспечить себе достойные условия жизни в периоды безработицы, болезни, материнства, старости, инвалидности и в случае потери кормильца;

- перераспределения доходов в пользу малообеспеченных слоев и между трудовым и пенсионным этапами жизни.

Выделяются следующие принципы социального обслуживания граждан:

Адресность. В условиях развития рыночных отношений, характеризующихся усилением обнищания населения, низким уровнем пенсионного обеспечения и т. д., совершенно очевидным становится тот факт, что государстве на сегодняшний день не имеет реальных возможностей обеспечить социальными услугами всех нуждающихся в них. В силу указанных обстоятельств законодатель устанавливает дополнительные требования к гражданам, претендующим на тот или иной вид социального обслуживания (одинокое проживание, отсутствие трудоспособных членов семьи, минимальный размер получаемой пенсии и т. д.).

Доступность. Этот принцип означает реальность для каждого гражданина, имеющего право на тот или иной вид социального обслуживания, получить его без каких-либо препятствий в кратчайшие сроки путем обращения в соответствующее учреждение социальной защиты населения.

Добровольность. Социальное обслуживание осуществляется на условиях добровольного согласия гражданина на получение услуг. К примеру, согласие на социальное обслуживание лиц, не достигших 14-летнего возраста, и лиц, признанных в установленном порядке недееспособными, дается их законными представителями, а при их временном отсутствии решение о согласии принимается органом опеки и попечительства.

Гуманность. При получении социальных услуг граждане имеют право на уважительное и гуманное отношение к себе со стороны работников учреждений социального обслуживания;

Конфиденциальность. Сведения личного характера, ставшие известными работникам учреждения социального обслуживания при оказании социальных услуг, составляют профессиональную тайну.

Профилактическая направленность. Одной из основных целей социального обслуживания является профилактика негативных последствий, возникающих в связи с возникшей у гражданина жизненной ситуацией.

Социальное обслуживание осуществляется на основании обращения гражданина, его опекуна, попечителя, другого законного представителя, органа гос. власти, общественного объединения. Каждый гражданин вправе получить в гос. системе социальных служб бесплатную информацию о возможностях, видах, порядке и условиях социального обслуживания.

В силу того, что социальное обслуживание является видом социальной помощи в целом, то на основе действующего законодательства, можно выделить категории получателей этой помощи:

Социальной помощью пользуются лица и семьи, которые в силу экономических, физических, психологических или социальных факторов не имеют

возможности своими способностями и знаниями предупредить и преодолеть трудную ситуацию, а именно:

- a) дети и молодежь, здоровью, развитию и физической, психической или духовной целостности которых наносится вред в среде их проживания;
- b) семьи, не выполняющие должным образом свои обязанности по уходу за детьми, их содержанию и воспитанию;
- c) семьи, не имеющие доходов или с небольшими доходами;
- c¹) семьи, пострадавшие от насилия в семье;
- d) одинокие лица, которые не могут самостоятельно вести хозяйство, нуждаются в уходе и присмотре или не способны справиться с социально-медицинскими проблемами;
- f) семьи с тремя детьми и более;
- g) семьи с детьми при наличии одного родителя;
- h) престарелые лица;
- i) лица с ограниченными возможностями;
- j) другие лица и семьи, находящиеся в трудном положении [2].

Виды социального обслуживания различаются в зависимости от категории граждан, которым данный вид социального обслуживания предоставляется, и от характера предоставляемой услуги:

Материальная помощь предоставляется гражданам, находящимся в трудной жизненной ситуации, в виде денежных средств, продуктов питания, средств санитарии и гигиены, средств ухода за детьми, одежды, обуви и других предметов первой необходимости, топлива, а также специальных транспортных средств, технических средств реабилитации инвалидов и лиц, нуждающихся в постороннем уходе. К примеру, социальное пособие малоимущим семьям, социальная услуга «Семейная поддержка», действующая в РМ, по которой на каждого ребенка выделяется определенная сумма денежной помощи.

Социальное обслуживание на дому осуществляется путем предоставления социальных услуг гражданам, нуждающимся в постоянном или временном нестационарном социальном обслуживании. Одиноким гражданам и гражданам, частично утратившим способность к самообслуживанию в связи с преклонным возрастом, болезнью, инвалидностью, предоставляется помощь на дому в виде социально-бытовых, социально-медицинских услуг и иной помощи. Она включает оказание услуг по организации питания, быта и досуга, социально-медицинские и санитарно-гигиенические услуги, содействие в получении образования инвалидам и в их трудоустройстве, правовые услуги, а также помощь в организации ритуальных услуг [3].

Социальное обслуживание в стационарных учреждениях осуществляется путем предоставления социальных услуг гражданам, частично или полностью утратившим способность к самообслуживанию и нуждающимся в постоянном

постороннем уходе, и обеспечивает создание соответствующих их возрасту и состоянию здоровья условий жизнедеятельности, проведение мероприятий медицинского, психологического, социального характера, питание и уход, а также организацию посильной трудовой деятельности, отдыха и досуга. К примеру, дома-престарелых.

Временный приют в специализированном учреждении социального обслуживания предоставляется детям-сиротам, детям, оставшимся без попечения родителей, безнадзорным несовершеннолетним, детям, оказавшимся в трудной жизненной ситуации, гражданам без определенного места жительства и определенных занятий, гражданам, пострадавшим от физического или психического насилия, стихийных бедствий, другим клиентам социальной службы, нуждающимся в предоставлении временного приюта. К примеру, Социальный дом для жертв торговли людьми и домашнего насилия «Начало жизни» в г. Кишинэу, Кризисный центр «Casa Marioarei».

Дневное пребывание в учреждениях социального обслуживания. В учреждениях социального обслуживания в дневное время предоставляется социально-бытовое, социально-медицинское и иное обслуживание сохранившим способность к самообслуживанию и активному передвижению гражданам преклонного возраста и инвалидам, а также другим лицам, в том числе несовершеннолетним, находящимся в трудной жизненной ситуации.

Консультативная помощь. В учреждениях социального обслуживания клиентам социальной службы предоставляются консультации по вопросам социально-бытового и социально-медицинского обеспечения жизнедеятельности, психолого-педагогической помощи, социально-правовой защиты. Социально-консультативная помощь гражданам пожилого возраста и инвалидам направлена на их адаптацию в обществе, ослабление социальной напряженности, создание благоприятных отношений в семье, а также на обеспечение взаимодействия личности, семьи, общества и государства. К примеру, «горячий» телефон по защите прав ребенка.

Срочное социальное обслуживание предполагает разовое обеспечение остро нуждающихся бесплатным горячим питанием или продуктами наборами, обеспечение одеждой, обувью и другими предметами первой необходимости, разовое оказание материальной помощи, содействие в получении временного жилого помещения и т.д.

Реабилитационные услуги. Социальные службы оказывают помощь в профессиональной, социальной, психологической реабилитации инвалидам, лицам с ограниченными возможностями, несовершеннолетним правонарушителям, другим гражданам, попавшим в трудную жизненную ситуацию и нуждающимся в реабилитационных услугах. К примеру, реабилитационный центр в г. Комрат «Fidanjik», где детям с ОВЗ оказывается различного рода помощь.

Санаторно-курортное лечение является самостоятельным видом социального обеспечения и предполагает обеспечение граждан путевками на санаторно-курортное лечение бесплатно или со скидкой.

Каждый из перечисленных видов социального обслуживания практикуется в Республике Молдова. При выборе вида социального обслуживания, учитываются все особенности той сложной жизненной ситуации, с которой столкнулся человек или семья. Можно сказать, что оно выступает в качестве «спасательного круга», тем самым помогает справиться со всеми трудностями, оказывая различного рода помощь: социально-психологическую, медицинскую, социально-педагогическую, материальную и др.

Наиболее распространенным видом социального обслуживания является материальная помощь. Она включает в себя различного рода социальные выплаты-пособия. Пособия – это денежные выплаты, назначаемые гражданам ежемесячно, периодически либо единовременно в установленных законодательством случаях с целью возмещения утраченного заработка либо оказание дополнительной материальной помощи. К примеру: пособие по материнству, пособие семьям с детьми, пособие пожилым в холодный период года, пособие на погребение, пособие по безработице, единовременная материальная помощь лицам-участникам ликвидации аварии на Чернобыльской АЭС, пособие по потере кормильца, санаторные путевки для лиц с ОВЗ, путевки в лагерь для детей из многодетных семей.

Говоря о видах социального обслуживания, следует сказать и про льготы, так как они являются его составной частью. Льгота - это облегчение кому-нибудь, предоставляемое как исключение из общих правил. Льготы имеют место там, где нет условий для равного удовлетворения жизненно важных потребностей. В подобном случае льготы могут компенсировать это, выполняя таким образом важную социальную функцию создания всем гражданам равных условий для индивидуального развития, реализации ими конституционных прав. Льготы - это подинститут института социального обслуживания.

Основанием предоставления льгот по социальному обеспечению является наступление объективно существующих жизненных обстоятельств (инвалидность, старость, малообеспеченность и др.), которые порождают специфические потребности (в специальных средствах передвижения, бытовом обслуживании на дому и др.). Если данные льготы не предоставить, эти лица не смогут в полной мере удовлетворить свои жизненно важные потребности на общественно необходимом уровне [4].

Действующее законодательство в области социального обеспечения граждан РМ предусматривает замену льгот компенсациями. Например, согласно Закону РМ «О ветеранах» [5] ст. 13 ветеранам предоставляются адресные компенсации на оплату коммунальных услуг в соответствии с действующим законодательством; бесплатный проезд на всех видах городского

пассажира транспорта (кроме такси), в автомобильном пассажирском транспорте общего пользования (кроме такси), а в сельской местности - в пределах соответствующей административно-территориальной единицы, к которой относится населенный пункт, а также на железнодорожном и автомобильном пригородном транспорте; льготы по налогообложению согласно положениям Налогового кодекса и т.д.

Также получателями адресных компенсаций, являются и другие граждане Республики Молдовы.

Адресные компенсации, назначенные в соответствии с действующим законодательством, выплачиваются непосредственно их получателю из средств государственного бюджета через бюджет государственного социального страхования.

Министерство здравоохранения, труда и социальной защиты является органом центрального публичного управления, координирующим деятельность по предоставлению социальной помощи и оценивающим функционирование системы социальной помощи.

При выработке политики социальной помощи Министерство здравоохранения, труда и социальной защиты консультируется с представителями гражданского общества, патронатами и профсоюзами. Центральные органы публичной власти создают учреждения, предоставляющие социальные услуги, и управляют ими только в случае, когда органы местного публичного управления не могут обеспечить создание таких учреждений и управление ими.

Важную роль в социальном обслуживании граждан играют органы местного публичного управления, потому что люди, нуждающиеся в той или иной помощи, обращаются, в первую очередь, в Примэрию своего населенного пункта. Органы местного публичного управления второго уровня создают территориальную структуру социальной помощи, которая совместно с органами местного публичного управления первого уровня и в сотрудничестве с представителями гражданского общества реализует политику социальной помощи и обеспечивает применение законодательства на местном уровне.

Министерство здравоохранения, труда и социальной защиты совместно с органами местного публичного управления определяет необходимый минимальный штат персонала учреждений социальной помощи. Социальная помощь предоставляется:

- a) социальным ассистентом;
- b) социальным работником;
- c) профессиональным патронатным воспитателем, получившим специальное образование;
- d) родителем-воспитателем, имеющим специальное образование.
- e) персональным ассистентом.

Социальное обслуживание – это огромная помощь и поддержка, оказываемая лицам, попавшим в сложную жизненную ситуацию, столкнувшимся с различными заболеваниями, потерявшим работу, а с ней и средства, необходимые для жизнедеятельности, детям и пожилым, где первые «ещё», а вторые «уже» нетрудоспособны. Но говоря о государственном социальном обслуживании граждан, не стоит забывать и про негосударственные социальные службы, содействующие оказанию помощи и поддержки гражданам. К негосударственным социальным службам относятся учреждения и предприятия социального обслуживания, создаваемые благотворительными, общественными, религиозными и другими организациями и частными лицами. Так, на территории Молдовы успешно действуют многочисленные благотворительные организации, центры, фонды, о которых мало кто знает, но которые оказывают огромную помощь людям, нуждающимся в поддержке, соответственно можно привести как пример некоторые из них: «Доброе сердце» - Объединяет силы и возможности людей, кто не безучастен к судьбе нуждающихся. Помощь в первую очередь нашему общему будущему – детям: дети-сироты, дети-инвалиды, дети с особенностями развития.

Республиканский детский фонд «Сперанца» - это общественная благотворительная организация, созданная на добровольной основе в 1993 году в помощь детям – сиротам, воспитанникам детских учреждений, находящимся в трудных жизненных условиях. Детский фонд занимается разработкой и развитием различных программ, соревнований, конкурсов, проектов с целью привлечения детей к общению, к установлению дружеских отношений между ними, к занятию творчеством и спортом.

«Caritas Moldova» - является гуманитарной и благотворительной организацией, которая способствует, посредством своей деятельности, борьбе с бедностью и установлению справедливых социальных систем, продвигая толерантность и милосердие.

Общественная организация «Спаси жизнь» создана в 2010 году для сбора и грамотного распределения добровольно пожертвованных средств на лечение и лекарственное обеспечение тяжело больных детей, подростков, для адресной помощи малоимущим семьям.

Международная организации «Hospices of Hope» занимается развитием услуг паллиативной помощи в Молдове: медико-социальная помощь лицам с неизлечимыми заболеваниями и ограниченными возможностями.

«Inima Mare» – это общественная организация, призванная помогать людям, попавшим в беду. Их миссия заключается в том, чтобы пробудить в людях желание помогать другим, быть социально активными и не оставаться равнодушными.

Детский благотворительный фонд «Clipa Siderală» – это неправительственная, некоммерческая организация, член Национального Совета Молодежи Республики Молдова. В Фонде работают штатные сотрудники и волонтеры.

Благотворительная медико-социальная организация «Angelus Moldova» - предоставляет бесплатные медицинские услуги в амбулаторных условиях, по телефону или на дому. Улучшение качества жизни пациентов, больных раком и другими неизлечимыми заболеваниями, посредством медицинской, социальной и психологической помощи.

Цели фонда «Felicia» заключаются в том, чтобы помогать уязвимым группам населения путём предоставления им материальной, финансовой и психологической помощи.

Благотворительный фонд «Din suflet» целью которого является оказание материальной и моральной поддержки социально уязвимым семьям [6].

Помощь, оказываемая этими неправительственными организациями и фондами, может быть и не решит все проблемы людей и семей, оказавшимся в сложной жизненной ситуации, но по крайней мере окажет им поддержку, благодаря которой их ситуация улучшится. Мы считаем, что о негосударственном социальном обслуживании следует говорить больше, так как о таких центрах мало кто знает. Может быть, если люди будут о них слышаны, то и у них появится желание помочь.

В настоящее время на территории Молдовы успешно работают некоторые благотворительные фонды которые используют богатую практику деятельности различных Европейских организаций.

Хотелось бы рассказать об одной благотворительной акции, которая была организована Молодежным «Urban» центром, находящимся в г. Комрате. В этом молодежном центре, были поставлены задачи в определенных населенных пунктах выявить и изучить неблагополучные, малоимущие или многодетные семьи. После этого, предоставленная информация анализировалась, и принималось решение об оказании соответствующей помощи.

Мы приходим к выводу о том, что даже такая, на первый взгляд, маленькая помощь может быть полезна и окажет своевременную поддержку тому или иному человеку или семье. Поэтому можно сказать, что негосударственные формы социального обслуживания можно и нужно развивать, оказывая государству дополнительную поддержку и содействие в борьбе с бедностью, безработицей, различными заболеваниями и т.д.

Выводы и предложения Социальное обслуживание – это один из важнейших институтов в социально-правовой системе государства. Однако, на мой взгляд, в нашем государстве этот механизм недостаточно развит и нуждается в разрешении многих проблем, связанных с оказанием более качественной, доступной и адресной помощи и поддержки лицам, нуждающимся в ней.

Следует, во-первых, приложить усилия в области становления сети учреждения социального обслуживания, поверхностные, сделать более конкретными, ведущими к становлению действительно эффективной и необходимой для населения системы социального обслуживания; во-вторых, повысить про-

фессионализм и высокую нравственность поступков работников социальных служб; в-третьих, деятельность администраций регионов направить на координацию усилий различных ведомственных служб (социальной защиты населения, образования, здравоохранения, занятости, миграционных, молодежных и др.) для удовлетворения нужд и потребностей населения в целом, отдельных социальных групп, различных типов семей и отдельной личности, в какой бы трудной жизненной ситуации они ни находились.

Можно акцентировать внимание на некоторых недостатках социального обслуживания населения в нашем государстве, а именно что в сфере социального обслуживания не хватает специалистов, которые бы качественно осуществляли социальную защиту, социальное обеспечение, социальное обслуживание, социальную помощь, а также реабилитационные услуги.

Ещё одним недостатком, является незначительная материальная помощь, оказываемая государством социально уязвимому населению.

В заключении можно прийти к выводу что исходя из европейских гарантий и стандартов а также уровня достойной жизни и надлежащего существования, социальная защита, социальное обеспечение, социальное обслуживание, социальная помощь, реабилитационные услуги, особенно некоторые их виды, в РМ нуждается в существенном улучшении. Государство должно уделять этому важнейшему институту больше внимания. В борьбе с бедностью (тем самым оказывая помощь малоимущим слоям населения и лицам пожилого возраста) увеличить минимальный размер заработной платы и размер пенсий по возрасту. Также построить дополнительные детские дома для детей, оставшихся без попечения родителей, реабилитационные центры для детей и пожилых граждан. Конечно, можно предположить, что для реализации вышеуказанных предложения, с учетом европейских стандартов, на это уйдет огромное количество времени, исходя из возможностей нашего государства, но если начать сейчас, то в будущем институт социального обслуживания сможет оказать полноценную помощь и содействие всему населению РМ, в зависимости от проблем каждого человека или семьи.

ПРИМЕЧАНИЯ:

1. Конституция Республики Молдова от 29.07.1994 г. Официальный монитор РМ № 1 от 12.08.1994 г.
2. Закон РМ «О социальной помощи» № 547 от 25.12.2003. Официальный монитор РМ № 42-44 от 12.03.2004 г.
3. Закон РМ «О ветеранах» № 190 от 08.05.2003. Официальный монитор РМ № 84-86 от 16.04.2003 г.
4. Капша Т., Сосна Б., Захария С. Трудовое право Молдовы. Учебно-практическое пособие. Германия, 2016 г., стр. 204-230

PARTEA II. COORDONATA JURIDICĂ A INDEPENDENȚEI REPUBLICII MOLDOVA

IMPACTUL JURISPRUDENȚEI „CONSTANTE” A CURȚII CONSTITUȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA ASUPRA CALITĂȚII ACTELOR NORMATIVE ȘI A DREPTURILOR JUSTIȚIABILILOR¹

THE IMPACT OF THE “CONSTANT” JURISPRUDENCE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA’S CONSTITUTIONAL COURT ON THE QUALITY OF NORMATIVE ACTS AND THE RIGHTS OF LITIGANTS

**BALMUȘ Victor, doctor habilitat în drept,
cercetător științific principal,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice**

Summary

The author analyzes relevant cases from the jurisprudence of the Republic of Moldova’s Constitutional Court that demonstrates the lack of constant jurisprudence in adopting jurisdictional acts of the Court on the suspension of the Republic’s President and the establishment of his interim duties, contrary to the principles of the preeminence of law, legal certainty, the quality of normative acts and the rights of litigants. The author proposes both the review by the Court of all judgments, decisions and opinions in this regard, and the amendment of art. 93 para. (2) of the Constitution.

Keywords: *constant jurisprudence, suspension and interim duties, preeminence of law, legal certainty, quality of normative acts.*

În Declarația de independență a Republicii Moldova legiuitorul:
consacră expres „(...) că pe întregul său teritoriu să se aplice numai Consti-
tuția, legile și celelalte acte normative adoptate de organele legal constituite ale
Republicii Moldova;”

garantează (...) *exercitarea drepturilor sociale, economice, culturale și a liber-
tăților politice ale tuturor cetățenilor Republicii Moldova, inclusiv ale persoanelor
aparținând grupurilor naționale, etnice, lingvistice și religioase, în conformitate
cu prevederile Actului final de la Helsinki și ale documentelor adoptate ulterior,
ale Cartei de la Paris pentru o nouă Europă* [1].

Astfel, prin Declarația de independență legiuitorul a recunoscut că *Republica Moldova*, din momentul aderării (10.09.91):

la Actul final de la Helsinki, va: „(...) *respecta drepturile omului și libertățile fundamentale, (...) promove și încuraja exercitarea efectivă a drepturilor și libertăților civile, politice, economice, sociale, culturale și altele (...)*”; recunoaște „(...) *importanța universală a drepturilor omului și libertăților fundamentale, a căror respectare este un factor esențial al păcii, justiției și bunăstării*”; confirmă „(...) *dreptul individului de a cunoaște drepturile și îndatoririle sale în acest domeniu și de a acționa în consecință*”; acționa „(...) în domeniul drepturilor omului și libertăților fundamentale în conformitate cu scopurile și principiile Cartei Națiunilor Unite și cu Declarația universală a drepturilor omului” [2].

la Carta de la Paris pentru o nouă Europă, se angajează:

- să consolideze și să întărească „(...) *democrația ca unic sistem de guvernământ (...)*”, urmărind

- să se ghideze după următoarele: „*Drepturile omului și libertățile fundamentale sunt inerente tuturor ființelor umane, inalienabile și garantate prin lege. Protecția și promovarea lor constituie prima îndatorire a Guvernului. Respectarea lor reprezintă o garanție esențială în fața unui stat cu puteri excesive. Înfăptuirea și exercitarea lor deplină constituie baza libertății, dreptății și păcii. (...) Democrația are ca fundament respectarea persoanei umane și a statului de drept. (...) Democrația, prin caracterul său reprezentativ și pluralist, presupune responsabilitate față de electorat, obligația autorităților de a se conforma legii și exercitarea imparțială a justiției. Nimeni nu este deasupra legii*”.

„(...) *fiecare are, în plus, dreptul: (...) - de a-și cunoaște și de a-și face respectate drepturile*.” [3].

Republica Moldova, în calitate sa de stat-membru al Consiliului Europei (13.07.1995):

animată „(...) *de același spirit și avînd un patrimoniu comun de idealuri și de tradiții politice, de respect al libertății și de preeminență a dreptului*” și

hotărâtă „*să ia primele măsuri menite să asigure garantarea colectivă a anumitor drepturi enunțate în Declarația Universală*” [4],

și-a declarat **atașamentul** „(...) **pentru valorile spirituale și morale** care sunt moștenirea comuna a popoarelor lor și sursa reală a libertății individuale, libertății politice și a **statului de drept** (preeminenței dreptului – n.n.) ** – **principii care formează baza oricărei democrații autentice**”; a acceptat „(...) **principiile statului de drept** (preeminenței dreptului – n.n.) și principiul în virtutea căruia fiecare persoana aflată sub **jurisdicția sa trebuie să se bucure de drepturile și libertățile fundamentale ale omului**” [5, art. 3].

a „(...) semnat Convenția Europeană a Drepturilor Omului, un **tratat conceput să protejeze drepturile omului, democrația și preeminența dreptului**” [6].

Prin urmare, **odată cu declararea independenței**, aderarea concomitentă la Actul final al Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa și la Carta de la Paris pentru o nouă Europă, semnarea Convenției Europene a Drepturilor Omului, **Republica Moldova s-a angajat să respecte principiile statului de drept** (preeminenței dreptului) – „coloana vertebrală a democrației constituționale moderne. (...) **legalitatea**, care implică un proces transparent, responsabil, democratic și pluralist pentru adoptarea de legi, **securitatea juridică** (certitudinea juridică sau securitatea raporturilor juridice - n.n.); **interzicerea caracterului arbitrar al competențelor executive, instanțe independente și imparțiale, controlul jurisdicțional eficient, inclusiv respectarea drepturilor fundamentale și egalitatea în fața legii**” [7].

Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei în Rezoluția nr. 1594 (2007) „Principiul statului de drept” subliniază:

„că termenii „stat de drept” și *prééminence du droit* sunt concepte juridice de fond care sunt sinonime și care ar trebui considerate ca atare în toate versiunile în limba engleză și franceză ale documentelor emise de Adunare, precum și în statele membre în traduceri oficiale” [8];

„că „statul de drept” (*prééminence du droit*) nu trebuie conceput sau tradus ca „supremație” de lege” (*prééminence de la loi*), așa cum se întâmplă în unele democrații recente din Europa de Est. Adunarea consideră că o astfel de interpretare formalistă a „statului de drept” contravine esenței conceptului” [9].

În Raportul privind preeminența dreptului, Comisia de la Veneția a reținut că **elementele necesare ale statului de drept** (preeminenței dreptului), nu doar formale, dar și substanțiale sau materiale, sunt: „(1) **Legalitatea, inclusiv un proces transparent, responsabil și democratic pentru adoptarea legii**; (2) **Securitatea juridică**; (3) **Interzicerea arbitrariului**; (4) **Accesul la justiție în fața instanțelor independente și imparțiale, inclusiv controlul judiciar al actelor administrative**; (5) **Respectarea drepturilor omului**; (6) **Nediscriminarea și egalitatea în fața legii**” [10, §41], iar „**Securitatea juridică impune ca normele juridice să fie clare și precise și să vizeze asigurarea acestui fapt situațiile și raporturile juridice rămân previzibile**” [10, §46].

Comisia Europeană a subliniat că atât Curtea de Justiție a Uniunii Europene, cât și Curtea Europeană a Drepturilor Omului „**au confirmat că aceste principii nu sunt doar cerințe formale și procedurale. Acestea sunt instrumentul pentru asigurarea conformității cu valorile democrației și ale drepturilor omului și respectarea acestor valori. Statul de drept este, prin urmare, un principiu constituțional cu componente atât formale, cât și de fond**”, iar (...) „**respectarea statului de drept este**

legată în mod intrinsec de respectarea democrației și a drepturilor fundamentale: nu poate exista democrație și respectarea drepturilor fundamentale fără respectarea statului de drept și viceversa” [7].

În acest context, Constituția Republicii Moldova garantează respectarea principiului securității juridice (certitudinii juridice sau securității raporturilor juridice – n.n.) ca valoare supremă: „Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sînt garantate” [11, art. 1 alin. (3)].

Achiesăm opiniei potrivit căreia „(...) constituționalismul garantează ideea de stat de drept, întrucât integrează, în general, ordinea statului de drept, afirmă supremația Constituției și respectarea drepturilor fundamentale, generalizează controlul jurisdicțional al aplicării lor efective și concrete, **ceea ce ilustrează, în mod expresiv, preeminența dreptului în raport cu cele două mari dimensiuni democrația și respectarea drepturilor fundamentale ale omului” [12].**

Cercetătorii Ion Predescu și Marieta Safta consideră, pe bună dreptate că „**principiul securității juridice** cuprinde, în principal, următoarele exigențe: **neretroactivitatea legii, accesibilitatea și previzibilitatea legii, asigurarea interpretării unitare a legii” [13].**

În *Cauza Copland împotriva Marii Britanii* Curtea Europeană a Drepturilor Omului a observat că „(...) în jurisprudența sa este bine stabilit faptul că expresia „prevăzută de lege” semnifică (...) că trebuie să existe o măsură de protecție juridică în dreptul național împotriva imixtiuni arbitrare din partea autorităților publice în drepturile garantate de articolul 8 §1. (...) Această expresie *nu cere doar ca legislația națională să fie respectată, dar se referă și la calitatea aceleia legislații, necesitând ca aceasta să fie compatibilă cu supremația legii. Pentru a îndeplini această cerință a previzibilității, legislația trebuie să aibă prevederi suficient de clare pentru a oferi persoanelor indicii adecvate în ceea ce privește circumstanțele și condițiile în care autoritățile sunt împuternicite să recurgă la asemenea măsuri” [14, §45-46].*

Recent, în *Cauza Kovesi împotriva României*, cu privire la cerința de **predictibilitate (previzibilitate – n.n.)**, Curtea a statuat „(...) că **o normă nu poate fi considerată „lege” în sensul art. 10 §2 decât dacă este formulată cu suficientă precizie pentru a-i permite cetățeanului să își adapteze conduita; acesta trebuie să fie în măsură - la nevoie, cu ajutorul unor îndrumări corespunzătoare - să prevadă, într-un grad rezonabil în circumstanțe respective, consecințele pe care le poate avea o acțiune. (...)” [15, §192].**

În jurisprudența sa Curtea Constituțională a reținut: „Pentru a corespunde celor **trei criterii de calitate – accesibilitate, previzibilitate (predictibilitate - n.n.)**

și **claritate** – norma de drept trebuie să fie formulată cu suficientă precizie, astfel încât să permită persoanei să decidă asupra conduitei sale și să prevadă, în mod rezonabil, în funcție de circumstanțele cauzei, consecințele acestei conduite. În caz contrar, cu toate că legea conține o normă de drept care aparent descrie conduita persoanei în situația dată, persoana poate pretinde că nu-și cunoaște drepturile și obligațiile. Într-o astfel de interpretare, **norma ce nu corespunde criteriilor clarității este contrară art. 23 din Constituție**, care statuează obligația statului de a garanta fiecărui om dreptul de a-și cunoaște drepturile (...) Necesitatea examinării calității legii de către autoritățile publice ale Republicii Moldova a fost evidențiată și în jurisprudența CtEDO pe mai multe cauze (Busuioc v. Moldova, Guțu v. Moldova). (...) de asemenea, se referă la calitatea acelei legislații (a se vedea Halford v. the United Kingdom, Reports 1997-III, p.1017, §49). ... **Legislația națională trebuie să indice cu o claritate rezonabilă scopul și modalitatea de exercitare a discreției relevante acordate autorităților publice, pentru a asigura persoanelor nivelul minim de protecție la care cetățenii au dreptul în virtutea principiului preeminenței dreptului într-o societate democratică** (a se vedea Domenichini v. Italy, Reports 1996-V, p.1800, §33)” [16, §10].

Potrivit jurisprudenței constante a Curții Constituționale a României „(...) în cadrul controlului a priori de constituționalitate, Curtea este cea chemată să apeleze, în mod primar, la metodele interpretative în vederea stabilirii conținutului normativ al legii. Însă, **o condiție sine qua non pentru aceasta este ca legea să îndeplinească cerințele de calitate prescrise de Constituție**, „(...) **legea trebuie să întrunească cele trei cerințe de calitate care rezultă din art.1 alin.(5) din Constituție – claritate, precizie și previzibilitate**. Curtea a statuat că respectarea legilor este obligatorie, însă **nu se poate pretinde unui subiect de drept să respecte o lege care nu este clară, precisă și previzibilă, întrucât acesta nu își poate adapta conduita în funcție de ipoteza normativă a legii**. De aceea, una dintre cerințele principiului respectării legilor vizează calitatea actelor normative. Așadar, **orice act normativ trebuie să îndeplinească anumite condiții calitative, respectiv să fie clar, precis și previzibil** (...). Prin urmare, pe de o parte, legiuitorului îi revine obligația ca, în actul de legiferare, indiferent de domeniul în care își exercită această competență constituțională, să dea dovadă de o atenție sporită în respectarea principiului clarității și previzibilității legii. Pe de altă parte, organelor judiciare, în misiunea de interpretare și aplicare a legii și de stabilire a defectuosității îndeplinirii atribuției de serviciu, le revine obligația de a aplica standardul obiectiv, astfel cum acesta a fost stabilit prin prescripția normativă (...). Curtea a stabilit că **cerința de claritate a legii vizează caracterul neechivoc al obiectului reglementării, cea de precizie se referă la exactitatea soluției legislative alese și a limbajului folosit, în timp ce previzibilitatea legii privește scopul și consecințele pe care le antrenează** (...).

De asemenea, Curtea a mai reținut **că legiuitorul trebuie să se raporteze la reglementările ce reprezintă un reper de claritate, precizie și previzibilitate, iar erorile de apreciere în redactarea actelor normative nu trebuie să se perpetueze în sensul de a deveni ele însele un precedent în activitatea de legiferare; din contră, aceste erori trebuie corectate pentru ca actele normative să contribuie la realizarea unei securități sporite a raporturilor juridice** [17, §39-40].

În prezentul studiu, și în cele ce vor urma, vom analiza spețele relevante din jurisprudența Curții Constituționale a Republicii Moldova care demonstrează nerespectarea principiilor preeminenței dreptului, în special, a principiului securității juridice, implicit și a calității actelor jurisdicționale ale Curții, ca „*parte integrantă a Constituției*” și „*corp comun cu dispozițiile pe care le interpretează și sunt obligatorii pentru executare pentru toate instituțiile statului*” [18, §79].

1. Actele jurisdicționale ale Curții Constituționale cu privire la interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru asigurarea exercitării atribuțiilor constituționale

Constituția Republicii Moldova statuează: „(1) Vacanța funcției de Președinte al Republicii Moldova intervine în caz de ***expirare a mandatului, de demisie, de demitere, de imposibilitate definitivă a exercitării atribuțiilor sau de deces***. (2) Cererea de demisie a Președintelui Republicii Moldova este prezentată Parlamentului, care se pronunță asupra ei. (3) Imposibilitatea exercitării atribuțiilor mai mult de 60 de zile de către Președintele Republicii Moldova este confirmată de Curtea Constituțională în termen de 30 zile de la sesizare. (4) În termen de 2 luni de la data la care a intervenit vacanța funcției de Președinte al Republicii Moldova, se vor organiza, în conformitate cu legea, alegeri pentru un nou Președinte” [11, art. 90].

Constituția consacră expres: „***Dacă funcția de Președinte al Republicii Moldova devine vacantă sau dacă Președintele este demis, ori dacă se află în imposibilitatea temporară de a-și exercita atribuțiile, interimatul se asigură, în ordine, de Președintele Parlamentului sau de Primul-ministru***” [11, art. 91], iar *circumstanțele care justifică interimatul funcției de Președinte, se constată de Curtea Constituțională* [11, art. 135 alin. (1) lit. f)].

În Decizia nr. 34 din 30.03.2021 de inadmisibilitate a sesizării nr. 164a/2020 pentru controlul constituționalității articolului 13 alin.(3) din Codul electoral „(...) Curtea a statuat că funcția de Președinte al Republicii, în virtutea caracterului său, nu permite intermitențe și nu se întrerupe, iar instituirea interimatului funcției de Președinte al Republicii urmărește asigurarea continuității exercitării funcției șefului statului, în cazul în care Președintele nu își mai poate exercita atribuțiile din motivul demisiei, demiterii, imposibilității temporare sau definitive de a-și exercita atribuțiile sau decesului” [19, §17].

În Opinia nr. 954/2019, menționată în Decizia Curții Constituționale nr.34 din 30.03.2021, Comisia de la Veneția a reținut: „Suspendarea Președintelui Republicii nu este fără precedent în Republica Moldova. În hotărârea sa din 17 octombrie 2017, Curtea Constituțională a decis că refuzurile deliberate de a exercita una sau mai multe atribuții constituționale intră sub incidența articolului 90 și a „imposibilității de a-și executa funcția”. Cu toate acestea, Comisia de la Veneția constată că **dispoziția privind interimatul funcției în cazul unei imposibilități temporare se referă la situațiile în care imposibilitatea este o consecință a unor circumstanțe de fapt verificabile, în special a unei boli.** (...) Constituția nu prevede nicio altă posibilitate de suspendare a președintelui din oficiu. (...) **Suspendarea temporară a președintelui Republicii poate fi exercitată numai dacă Constituția o autorizează și reglementează în mod expres**” [20, pct. 47, 55].

În procesul examinării sesizării nr.96b/2020 Curtea Constituțională a observat că în „(...) Hotărârea nr.28 din 17 octombrie 2017 a interpretat articolul 91 din Constituție și a reținut că refuzul Președintelui Republicii de a-și executa obligațiile constituționale constituie o imposibilitate temporară de a-și exercita atribuția (atribuțiile) în cauză și justifică instituirea interimatului funcției, care se asigură, în ordine, de Președintele Parlamentului sau de Primul-ministru, pentru exercitarea acestei (acestor) obligații constituționale a Președintelui. (...) Deși Curtea a constatat că refuzul deliberat al Președintelui țării de a-și îndeplini obligația constituțională constituie o încălcare gravă a obligațiilor sale constituționale și a jurământului, circumstanță ce justifică inițierea de către Parlament a procedurii de suspendare a Președintelui, în conformitate cu articolul 89 din Constituție, Curtea totuși a considerat că trebuie să interpreteze funcțional Constituția, **deoarece interpretarea textuală ar crea blocaje instituționale în cazul neexecutării deliberate a obligațiilor constituționale de către Președinte Republicii, ceea ce este contrar spiritului Constituției.** Astfel, Curtea a căutat o soluție excepțională în situația pe care a examinat-o (a se vedea §84 și 89 din Hotărârea citată)” [21, §31-32].

Este regretabil faptul, că unica instanță națională de jurisdicție constituțională, după circa doi ani:

a reiterat doar argumentele Comisiei de la Veneția, care în mod delicat a menționat că „există motive convingătoare pentru a se considera că *Hotărârea Curții Constituționale privind suspendarea temporară a Președintelui Republicii și instalarea Prim-ministrului în calitate de Președinte interimar nu este bazată pe Constituția Republicii Moldova (este neconstituțională – n.n.)*;

„a ajuns la concluzia” că „**prin interpretarea funcțională a Constituției, în cazul Hotărârii nr.28 din 17 octombrie 2017, a fost creat un mecanism care nu se bazează pe Constituție**” [21, §35];

a considerat necesar **„să-și reevalueze considerentele și soluția stabilită prin Hotărârea nr. 28 din 17 octombrie 2017”** [21, §38].

O altă abordare, corespunzătoare statutului de unică instanță de jurisdicție constituțională, într-o speță asemănătoare, a demonstrat Curtea Constituțională a României [22]. Curtea a definit „în cadrul sintagmei **„imposibilitatea exercitării atribuțiilor”**, sensul noțiunii de **„imposibilitate”**, astfel cum acesta apare în cuprinsul art. 107 alin. (3) din Constituție. În acest sens, Curtea observă, mai întâi, definiția din Dicționarul explicativ al limbii române a noțiunii analizate, potrivit căreia „imposibilitate” denotă caracterul sau situația a ceea ce nu este posibil, faptul de a nu putea face ceva, care nu se poate îndeplini, irealizabil, ceea ce este (aproape) cu neputință de realizat; imposibil de făcut, de conceput în mod logic; lucru imposibil; ceea ce împiedică realizarea a ceva; ceea ce nu poate exista; ceea ce nu se poate face, ceea ce nu se poate produce, nu poate fi realizat. **Sensul noțiunii de „imposibilitate” care se degajă din aceste definiții este cel al unei imposibilități reale și obiective, și nu relative, care nu depinde de persoană, exterioare acesteia. De asemenea, prin caracterul obiectiv al imposibilității se subînțelege faptul că respectiva situație este insurmontabilă, nu poate fi împiedicată sau îndepărtată, deci nu se poate interveni spre a înlătura respectivul motiv ce a determinat imposibilitatea, utilizându-se metode/mijloace/acțiuni obișnuite, uzuale. De aici rezultă caracterul său extraordinar, ieșit din comun, în afara naturii firești. Trăsătura caracteristică definitorie a „imposibilității” este aceea că aceasta trebuie să fie reală, obiectivă și de natură insurmontabilă, cu neputință de împiedicat. În concluzie, Curtea constată că sensul sintagmei „imposibilitatea de a-și exercita atribuțiile”, cuprinsă în art. 107 alin. (3) din Constituție, trebuie să se raporteze, invariabil, la caracterul obiectiv, real, cert și demonstrabil/comensurabil al unor evenimente ce au loc independent de conduita subiectivă sau voința unei persoane, exterioare acesteia și care o împiedică în mod evident să-și exercite prerogativele specifice mandatului” [22, §66-69].**

Observăm că Decizia Curții Constituționale a României nr. 538 din 12.09.2018, fiind emisă vădit anterior Opiniei Comisiei de la Veneția nr. 954/2019, a venit cu o soluție similară celei recomandate de Comisie, dar cu argumente mult mai consistente și relevante interpretării normelor Constituției Republicii Moldova din 27 iulie 1994, datorate particularităților cunoscute ale genezei acesteia.

În opinia noastră, Curtea Constituțională a Republicii Moldova era obligată să examineze spețele relevante din jurisprudența curților constituționale ale țărilor-membre ale Uniunii Europene, în primul rând, al Curții Constituționale a României, cum, de altfel, a procedat în repetate rânduri.

Mai mult, Curtea trebuia să-și întemeieze decizia privind „reevaluarea considerentelor și soluției stabilite”, cel puțin, prin norme constituționale sau dis-

poziții ale Codului jurisdicției constituționale și să procedeze conform art. 72 din legea menționată sau, conform jurisprudenței sale constante, analogic verificării legilor pentru revizuirea Constituției [23], la sesizarea subiecților îndrituiți de Constituție, să verifice constituționalitatea Hotărârii nr. 28 din 17 octombrie 2017 ca „*parte integrantă a Constituției*” și „*corp comun cu dispozițiile pe care le interpretează și sunt obligatorii pentru executare pentru toate instituțiile statului*” [16, §79].

Considerăm că prin §79 din Hotărârea Curții Constituționale nr. 28 din 17.10.2017 Curtea interpretează, cel puțin, extinctiv prevederile Hotărârii Curții Constituționale nr. 33 din 10.10.2013, care în §47 statuează: „Interpretarea dată dispozițiilor constituționale comportă caracter oficial și obligatoriu pentru toți subiecții raporturilor juridice. **Hotărârea prin care se interpretează un text constituțional are putere de lege și este obligatorie**, prin considerentele pe care se sprijină, pentru toate organele constituționale ale Republicii Moldova. **Aceasta se aplică direct, fără nici o altă condiție de formă**” [24, §47].

Aceasta deoarece sintagma „**texte cu valoare constituțională, fiind parte integrantă a Constituției, ele fac corp comun cu dispozițiile pe care le interpretează**” [16], la care s-a referit Curtea se regăsește doar în Adresa nr. 1 la Hotărârea Curții Constituționale nr.28 din 17.10.2017.

Constatând că „**refuzul deliberat al Președintelui țării de a-și îndeplini obligația constituțională constituie o încălcare gravă a obligațiilor sale constituționale și a jurământului**, circumstanță ce justifică inițierea de către Parlament a procedurii de suspendare a Președintelui, în conformitate cu articolul 89 din Constituție” și reținând „că șeful **statului nu poate fi în afara răspunderii**. Constituția Republicii Moldova prevede două mecanisme de răspundere a Președintelui Republicii: răspunderea juridică (penală) și răspunderea politică (constituțională)” [21, §32, §39], Curtea n-a sesizat Parlamentul cu privire la neexecutarea Adresei nr. 1 la Hotărârea Curții Constituționale nr.28 din 17.10.2017 în care:

a subliniat că „**neîndeplinirea unei obligații constituționale**, sfidarea deliberată a Constituției și neexecutarea unei hotărâri a Curții Constituționale constituie o **încălcare gravă a jurământului și a Constituției (...)**”;

„a reiterat că respectarea ordinii constituționale, inclusiv a hotărârilor Curții Constituționale, este o condiție necesară și esențială pentru buna funcționare a autorităților publice ale statului și pentru afirmarea statului de drept (...)”;

„a constatat **lipsa instrumentelor coercitive de punere în executare sau de sancționare în cazul neîndeplinirii cu rea-credință a obligațiilor constituționale, ce derivă din prevederile Constituției și actele Curții Constituționale**”.

Mai mult, examinând sesizarea nr. 27b din 23.06.98 privind interpretarea art. 89 alin. (1) din Constituție, Curtea Constituțională a considerat „(...) necesar

să se limiteze la interpretarea sintagmei „fapte grave” din articolul nominalizat al Constituției. (...) **Președintele Republicii Moldova poate fi suspendat din funcție „în cazul săvârșirii unor fapte grave prin care a încălcat prevederile Constituției”**. Aceasta presupune că șeful statului nu și-a exercitat atribuțiile constituționale și, drept urmare, s-au produs evenimente negative în viața social-economică și politică a statului. În acest caz **numai Parlamentul poate decide dacă acțiunile ori inacțiunile Președintelui Republicii Moldova pot fi calificate ca fapte grave de încălcare a Constituției; (...)**[25, §2 lit. a)].

În schimb, în Hotărârea nr.23 din 06.08.2020 Curtea nu invocă jurisprudența constantă, dar reține că **„Autoritatea investită cu atribuția de a califica și constata dacă faptele pentru care este învinuit Președintele Republicii sunt fapte grave de încălcare a Constituției este Curtea Constituțională**. Conform prevederilor Legii Supreme, Curtea Constituțională garantează supremația Constituției [articolul 134 alin. (3)], interpretează Constituția [articolul 135 alin. (1) lit. b)] și constată circumstanțele care justifică demiterea Președintelui Republicii Moldova [articolul 135 alin. (1) lit. f)]” [21, §47].

În aceeași ordine de idei, credem că încălcarea jurământului de ași îndeplini „cinstit și conștiincios obligațiile”, de a se supune „în exercitarea funcției numai și numai Constituției” [26, art. 12, alin. (1)] trebuie să atragă eminemamente răspunderea juridică a judecătorilor Curții.

Oare norma constituțională: **„Judecătorii Curții Constituționale** sunt inamovibili pe durata mandatului, independenți și **se supun numai Constituției**” [11, art. 137] nu demonstrează irefutabil că constituantă a avut în vedere și atragerea la răspundere a judecătorilor **Curții pentru fapte grave de încălcare a Constituției?**

Chiar dacă, conform art. 72 din Codul jurisdicției constituționale Curtea a examinat demersul judecătorilor Curții Constituționale și a dispus privind revizuirea Deciziei Curții Constituționale nr.83 din 7 iunie 2019, a Hotărârii Curții Constituționale nr.13 din 8 iunie 2019, a Hotărârii Curții Constituționale nr.14 din 8 iunie 2019, a Hotărârii Curții Constituționale nr.15 din 8 iunie 2019, a Avizului Curții Constituționale nr.1 din 9 iunie 2019 și a Avizului Curții Constituționale nr.2 din 9 iunie 2019, s-a invocat că *demersul în cauză „are la bază situația de fapt din Republica Moldova, în special anunțul transferului de putere către Guvernul Prim-ministrului Maia Sandu și coaliția formată în Parlamentul Republicii Moldova”* [27, §2].

În opinia noastră, Curtea a nesocotit în această speță prevederile art. 72 alin. (1) din Codul jurisdicției constituționale în încercarea de a evita răspunderea pentru fapte grave de încălcare **a Constituției**, chiar dacă conform legii [26, art. 13, alin. (2)] și jurisprudenței proprii [28] judecătorii Curții se bucură de imunitate funcțională.

În această ordine de idei, Recomandarea CM/Rec (2010)12 **„aplicabilă tuturor persoanelor care exercită funcții judiciare, inclusiv celor care se ocupă de probleme constituționale”** consacră expres: **„Nu poate fi antrenată răspunderea civilă sau disciplinară a unui judecător pentru modul de interpretare a legii, apreciere a faptelor sau evaluare a probelor, cu excepția cazurilor de rea-credință și gravă neglijență. Numai statul, în caz că a plătit o compensație, poate să încerce să stabilească răspunderea civilă a unui judecător, prin acțiune în justiție. Nu poate fi antrenată răspunderea penală a unui judecător pentru modul de interpretare a legii, apreciere a faptelor sau evaluare a probelor, cu excepția cazurilor de rea-credință”** [29, pct. 66-68].

Conform Opiniei amicus curiae a Comisiei de la Veneția nr. 847/2016 privind dreptul de regres al statului împotriva judecătorilor: **„(...) Judecătorii nu ar trebui să fie supuși răspunderii individuale pentru modul în care își exercită funcția judiciară, cu excepția cazurilor de rea-voiență sau, cel puțin, de neglijență gravă”** [30, pct. 18].

În Opinia amicus curiae nr. 880/2017 privind răspunderea penală a judecătorilor s-a constatat:

„(...) doar erorile săvârșite în mod intenționat, cu abuz deliberat sau, fără îndoială, cu neglijență repetată, serioasă sau gravă ar trebui să se soldeze cu acțiuni și sancțiuni disciplinare, răspundere penală sau răspundere civilă” [31, pct. 53];

„Comisia de la Veneția s-a pronunțat întotdeauna pentru acordarea imunității funcționale judecătorilor, ca și pentru liberul exercițiu al funcției lor potrivit standardelor profesionale, fără a fi expuși tragerii la răspundere individuală, cu excepția cazurilor de rea-voiență sau neglijență gravă. Standardele profesionale în conformitate cu care trebuie să-și exercite judecătorii funcția trebuie să fie clar definite prin lege”[31, pct. 22].

În această ordine de idei, considerăm că **procesul constituirii jurisprudenței constante a Curții Constituționale este indispensabil condiționat de stabilirea prin lege a unor standarde profesionale în exercitarea funcției de către judecătorii constituționali.**

Potrivit Opiniei amicus curiae a Comisiei de la Veneția nr. 967/2019 cu privire la răspunderea penală a judecătorilor Curții Constituționale: (...) deși **standardele europene permit tragerea la răspundere penală a judecătorilor în exercitarea funcțiilor, pragul este foarte înalt**, așa cum s-a explicat mai sus, iar acesta este reiterat în memorandumul explicativ al Recomandării CM/Rec(2010/12): **„Atunci când își exercită funcțiile judiciare, judecătorii ar trebui trași la răspundere doar dacă eroarea a fost comisă cu intenție clară”**. (...) **Judecătorii nu trebuie trași la răspundere pentru erorile judiciare care nu presupun rea-credință și pentru diferențele de interpretare a legii. (...) eșecurile intenționate în exercițiul funcției,**

cu abuz deliberat, pot conduce la acțiuni disciplinare și trebuie să atragă doar sancțiuni, **răspunderea penală sau civilă în cazuri excepționale de deviere extremă de la principiile și standardele preeminenței dreptului și ale Constituției**” [32, pct. 26, 53-54].

În acest sens, în Hotărârea nr.22 din 05.09.2013 Curtea Constituțională:

reține că „(...) principiul constituțional al independenței judecătorilor **implică principiul responsabilității. Independența judecătorului nu constituie și nu poate fi interpretată ca o putere discreționară a acestuia sau o piedică în calea angajării răspunderii sale penale, contravenționale sau disciplinare în condițiile legii.**” [33, §89];

subliniază că „imunitatea funcțională a judecătorilor nu este un scop în sine, ci servește independenței acestuia, care ar trebui să fie în măsură să examineze cazurile, **fără să se teamă de răspundere civilă sau penală pentru examinarea cu bună-credință a cauzei**” [33, §43].

În pofida faptului că Hotărârea nr.9 din 26.03.2020 Curtea subliniază că „**judecătorii constituționali nu trebuie trași la răspundere (...) și pentru acțiunile legale** întreprinse în exercitarea funcției lor” [28, §57], totuși, rezultă că **acțiunile ilegale** întreprinse de judecătorii constituționali în exercitarea funcției lor antrenează răspunderea juridică prevăzută de lege.

În opinia noastră, în procesul adoptării Hotărârii nr.9 din 26.03.2020, **Curtea și-a concentrat eforturile la restabilirea imaginii Curții Constituționale și a judecătorilor acesteia contrar principiilor constituționale (preeminenței dreptului, securității juridice etc.), a drepturilor și libertăților cetățenilor Republicii Moldova.**

Din motivele menționate supra, nu susținem afirmația Curții că „**Această soluție constituie, în condițiile socio-politice din Republica Moldova, o abordare echilibrată privind tensiunea dintre principiul independenței judecătorilor constituționali și principiul răspunderii lor. Răspunderea juridică poate fi incidentă doar în privința încălcărilor care nu au legătură cu exercițiul funcției de judecător constituțional**”, iar imunitatea funcțională a judecătorului constituțional este condiția fundamentală pentru garantarea independenței sale” [28, §57-65].

Mai mult, în concluziile la Opinia nr. 954/2019 privind situația constituțională cu referire la posibilitatea dizolvării Parlamentului, Comisia de la Veneția a conchis: „**Din motive de stabilitate constituțională și securitate juridică, o Curte Constituțională ar trebui să fie conformă cu propria jurisprudență; ar trebui să își inverseze hotărârile** numai atunci când este justificat din punct de vedere juridic, în cazuri excepționale, atunci când apar noi fapte sau când a evoluat aprecierea sa motivată a legii” [20, pct. 53].

Prin urmare, considerăm că în aceste circumstanțe este incontestabilă obligația Curții Constituționale de a:

examina, din perspectiva revizuirii, toată jurisprudența sa privind suspendarea temporară a Președintelui Republicii și instituirea interimatului funcției acestuia, începând cu Hotărârea nr. 28 din 17.10.2017 [27, 21, 34-41];

verifica dacă în exercițiul funcției de judecător constituțional au avut loc eșecuri intenționate, cu abuz deliberat și

se pronunța asupra răspunderii individuale a judecătorilor constituționali în cazul devierii extreme de la principiile și standardele preeminentei dreptului și ale Constituției la adoptarea actelor jurisdicționale menționate supra.

O soluție rezonabilă pentru evitarea „blocajelor instituționale în cazul neexecutării deliberate a obligațiilor constituționale de către Președinte Republicii” poate fi implementarea bunelor practici ale Republicii Lituania. Astfel, potrivit Constituția Republicii Lituania (art. 71) „(...) În cazul în care legea adoptată de Parlament nu este retrimisă și nu este semnată de Președintele Republicii în termenul prevăzut, aceasta va intra în vigoare după semnarea și promulgarea ei oficială de către Președintele Parlamentului” [42].

În această ordine de idei, considerăm necesară completarea art. 93 din Constituție cu alin. (3), cu următorul conținut: „În cazul în care legea adoptată de Parlament, nu este trimisă spre reexaminare sau nu este promulgată de Președinte conform alin. (2), aceasta este semnată și promulgată de către Președintele Parlamentului în termen de cinci zile”.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Legea nr. 691/27.08.91 privind Declarația de independentă a Republicii Moldova. În: Monitor nr. 11-12/103, 30.12.1991.
2. Actul final din 01.08.75 al Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa. În: Tratatate internaționale nr. 1/145, 1998.
3. Carta de la Paris din 21.11.90 pentru o noua Europă. În: Tratatate internaționale 1/304, 1998.
4. Convenția din 04.11.50 pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. În: Tratatate internaționale nr. 1/341, 1998.
5. Statutul Consiliului Europei, adoptat la 5 mai 1949 Semnat la Londra la 5 mai 1949 și modificat prin procesele-verbale ale secretariatului general al Consiliului Europei date la 22 mai 1951, 18 decembrie 1951, 4 mai 1953, 30 mai 1958, 3 noiembrie 1961, 6 mai 1963, 24 mai 1965, 14 octombrie 1970, 17 februarie 1971, 9 decembrie 1974, 2 octombrie 1976, 9 ianuarie 1978, 20 ianuarie 1978, 27 noiembrie 1978, 16 noiembrie 1988, 5 mai 1989, 6 noiembrie 1990, 21 februarie 1991, 26 noiembrie 1991 și 7 mai 1992 .<http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/30114>.
6. Plan de Acțiune al Consiliului Europei pentru Republica Moldova 2021–2024 <https://rm.coe.int/coe-action-plan-leaflet-ro-final-web-2/1680a22a24>; <https://rm.coe.int/prems-043221-eng-1501-action-plan-moldova-couv-texte-a4-bat-web/1680a22649> (vizitat la 10.08.2021)

7. Comunicarea Comisiei către Parlamentul European și Consiliu „A new EU Framework to strengthen the Rule of Law / COM/2014/0158 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014DC0158&from=SK> (vizitat la 10.08.2021)
8. Parliamentary Assembly Resolution 1594 (2007) The principle of the Rule of Law <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?file-id=17613&lang=en> (vizitat la 20.08.2021)
9. The Council of Europe and the Rule of Law - An Overview, CM(2008)170, 21.11.2008 https://www.coe.int/t/dc/files/Ministerial_Conferences/2009_justice/CM%20170_en.pdf (vizitat la 10.08.2021)
10. Report on the rule of law, adopted by the Venice Commission at its 86th plenary session (Venice, 25-26 March 2011) CDL-AD(2011)003rev-e [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-e) (vizitat la 20.08.2021)
11. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994, republicată. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78/140 din 29.03.2016
12. VOICU, M. Preeminența dreptului într-o societate democratică. Raportul dintre dreptul Uniunii Europene și dreptul național al statelor membre. România – 10 ani de la aderarea la UE <https://www.juridice.ro/essentials/1149/preeminenta-dreptului-intr-o-societate-democratica-raportul-dintre-dreptul-uniunii-europene-si-dreptul-national-al-statelor-membre-romania-10-ani-de-la-aderarea-la-ue> (vizitat la 10.08.2021)
13. PREDESCU I., SAFTA M. Principiul securității juridice, fundament al statului de drept. Repere jurisprudențiale. <https://www.ccr.ro/uploads/Publicatii%20si%20statistici/Buletin%202009/predescu.pdf> (vizitat la 10.02.2017)
14. Cauza Copland împotriva Marii Britanii (Cererea nr. 62617/00) 3 aprilie 2007, <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-119641&filename=001-119641.pdf&TID=thkbhnlzk> (vizitat la 20.08.2021)
15. Hotărârea CtEDO din 5 mai 2020 în Cauza Kovesi împotriva României. În: Monitorul Oficial al României nr. 112 din 2 februarie 2021 (Cererea nr. 3.594/19)
16. Hotărârea Curții Constituționale nr.26 din 23.11.2010 asupra excepției de neconstituționalitate a prevederilor alin. (6) art. 63 din Codul de procedură penală. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 235-240/27, 03.12.2010.
17. Decizia Curții Constituționale a României nr. 619 din 11.10.2016 referitoare la obiecția de neconstituționalitate a dispozițiilor Legii pentru interpretarea art.38 alin.(11) din Legea nr.96/2006 privind Statutul deputaților și al senatorilor. În: Monitorul Oficial nr.6 din 04.01.2017. [http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/Full/EUR/ROM/ROM/ROM-2016-3-006?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$q=%5Bfield%20IDecross%3A%22const-eng-rom-b-065%22%5D\\$uq=\\$x=Advanced\\$up=1](http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/Full/EUR/ROM/ROM/ROM-2016-3-006?f=templates$fn=document-frameset.htm$q=%5Bfield%20IDecross%3A%22const-eng-rom-b-065%22%5D$uq=$x=Advanced$up=1) (vizitat la 20.08.2021)
18. Hotărârea Curții Constituționale nr.28 din 17.10.2017 pentru interpretarea prevederilor articolului 98 alin.(6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 și 140 din Constituție (neîndeplinirea obligațiilor constituționale de către

- Președinte) (Sesizarea nr.124b/2017). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 18-26/1, 19.01.2018.
19. Decizia Curții Constituționale nr.34 din 30.03.2021 de inadmisibilitate a sesizării nr.164a/2020 pentru controlul constituționalității articolului 13 alin.(3) din Codul electoral. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 108-110/63, 30.04.2021.
 20. Venice Commission opinion on the constitutional situation with particular reference to the possibility of dissolving Parliament No. 954/2019 CDL-AD (2019)012, adopted 24 June 2019 by the Venice Commission at its 119th Plenary Session [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2019\)012-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2019)012-e) (vizitat la 20.08.2021)
 21. Hotărârea Curții Constituționale nr.23 din 06.08.2020 pentru interpretarea articolelor 89, 91 și 98 alin.(1) din Constituție (sesizarea nr.96b/2020). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 221-225/122, 28.08.2020.
 22. Decizia Curții Constituționale a României nr. 538 din 12.09.2018 asupra cererii de soluționare a conflictului juridic de natură constituțională între prim-ministrul României, pe de o parte, și Președintele României, pe de altă parte. În: Monitorul Oficial al României nr. 1076 din 19 decembrie 2018 <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/208996> (vizitat la 15.08.2021)
 23. Hotărârea Curții Constituționale nr.7 din 04.03.2016 privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr.1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova (modul de alegere a Președintelui) (Sesizarea nr.48b/2015). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 59-67/10, 18.03.2016.
 24. Hotărârea Curții Constituționale nr.33 din 10.10.2013 privind interpretarea articolului 140 din Constituție (Sesizarea nr.45b/2013). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 297-303/50, 20.12.2013.
 25. Decizia Curții Constituționale nr. 27b din 23.06.98 despre examinarea interpretării art.89 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 66-68/29 din 16.07.1998.
 26. Legea nr. 317/13.12.94 cu privire la Curtea Constituțională. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 8/86, 07.02.1995.
 27. Hotărârea Curții Constituționale nr.16 din 15.06.2019 pentru revizuirea Deciziei Curții Constituționale nr.83 din 7 iunie 2019, a Hotărârii Curții Constituționale nr.13 din 8 iunie 2019, a Hotărârii Curții Constituționale nr.14 din 8 iunie 2019, a Hotărârii Curții Constituționale nr.15 din 8 iunie 2019, a Avizului Curții Constituționale nr.1 din 9 iunie 2019 și a Avizului Curții Constituționale nr.2 din 9 iunie 2019. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 209-216/133, 28.06.2019.
 28. Hotărârea Curții Constituționale nr.9 din 26.03.2020 pentru interpretarea articolului 137 din Constituție (răspunderea penală a judecătorilor constituționali) (Sesizarea nr.153b/2019). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 126-130/66, 29.05.2020.

29. Recomandarea CM/Rec(2010)12 a Comitetului Miniștrilor către statele membre cu privire la judecători: independența, eficiența și responsabilitățile (adoptată de Comitetul Miniștrilor în 17 Noiembrie 2010, la cea de-a 1098-a întâlnire a delegaților miniștrilor) <https://juridicemoldova.md/wp-content/uploads/2019/12/RecomandareaCMRec2010.pdf> (vizitat la 20.08.2021)
30. Opinia amicus curiae a Comisiei de la Veneția nr. 847/2016 din 13.06.2016 privind dreptul de regres al statului împotriva judecătorilor (Articolul 27 din Legea cu privire la Agentul guvernamental nr. 151 din 30 iulie 2015) CDL-AD(2016)015 https://www.constcourt.md/public/files/file/REI/comisiavenetia/847_2016_Comisia_de_la_Venetia_ro.pdf (vizitat la 20.08.2021)
31. Opinia amicus curiae a Comisiei de la Veneția nr. 880 /2017 13.03.2017 privind răspunderea penală a judecătorilor, CDL-AD(2017)002 https://www.constcourt.md/public/files/file/comisia_venetia/Amicus_Curiae_raspunderea_judecatorilor_2017_CDL-AD2017002-e_rom_002.pdf(vizitat la 20.08.2021)
32. Opinia amicus curiae nr. 967/2019 a Comisiei de la Veneția cu privire la răspunderea penală a judecătorilor Curții Constituționale, CDL-AD(2019)028 <https://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=1731&t=/Media/Noutati/Opinia-amicus-curiae-a-Comisiei-de-la-Venetia-privind-raspunderea-penala-a-judecatorilor-Curtii-Constitutionale/> (vizitat la 20.08.2021)
33. Hotărârea Curții Constituționale nr.22 din 05.09.2013 pentru controlul constituționalității unor prevederi referitoare la imunitatea judecătorului (Sesizarea nr.32a/2012). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 276-280/43, 29.11.2013.
34. Decizia Curții Constituționale nr.117 din 20.07.2021 de inadmisibilitate a sesizării nr.204a/2020 pentru controlul constituționalității Legii nr.151 din 4 octombrie 2018 cu privire la transmiterea cu titlu oneros a unui bun imobil (transmiterea unui teren pentru construcția sediului Ambasadei Statelor Unite ale Americii). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 186-189/154, 06.08.2021.
35. Avizul Curții Constituționale nr.2 din 20.10.2017 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de numire în funcție a unui ministru (Sesizarea nr.137f/2017). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 18-26/3, 19.01.2018.
36. Avizul Curții Constituționale nr.3 din 31.10.2017 la proiectul de lege pentru modificarea articolului 13 din Constituția Republicii Moldova (limba română) (sesizarea nr.134c/2017). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 399-410/97, 17.11.2017.
37. Avizul Curții Constituționale nr.1 din 02.01.2018 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de numire în funcție a unor membri ai Guvernului (Sesizarea nr.176f /2017). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 33-39/12, 02.02.2018.

38. Avizul Curții Constituționale nr.2 din 05.01.2018 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de promulgare a unei legi (Sesizarea nr.1f /2018). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 33-39/13, 02.02.2018.
39. Avizul Curții Constituționale nr.4 din 24.09.2018 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de numire în funcție a unor membri ai Guvernului (Sesizarea nr.131f/2018) . În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 377-383/131, 05.10.2018.
40. Avizul Curții Constituționale nr.5 din 10.12.2018 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de promulgare a unor legi (Sesizarea nr.194f/2018). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 513-525/190, 28.12.2018.
41. Avizul Curții Constituționale nr.1 din 09.06.2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de dizolvare a Parlamentului și de stabilire a datei alegerilor parlamentare anticipate (Sesizarea nr.113f/2019). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 209-216/135, 28.06.2019.
42. Constituția Republicii Lituania, adoptată de către cetățenii Republicii Lituania prin referendum national la data de 25 octombrie 1992 și intrată în vigoare la 2 noiembrie 1992, republicată cu modificările intervenite în anii 1996, 2003, 2004 și 2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Lituania, nr. 48-1701 din 29.04.2006, <http://codex.just.ro/Tari/Download/LT>; <https://constitutii.files.wordpress.com/2013/01/lituania.pdf>, art. 71 alin. 2. (vizitat la 20.08.2021)

**LEGIȘLAȚIA VAMALĂ A REPUBLICII MOLDOVA LA MOMENTUL
PROCLAMĂRII INDEPENDENȚEI; ASPECTELE ISTORICE DE APARIȚIE
ȘI TENDINȚELE DE EXTINDERE ȘI DEZVOLTARE A ACESTORA**

**ÎN CADRUL ASOCIERII CU UNIUNEA EUROPEANĂ
CUSTOMS LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA AT THE TIME
OF THE DECLARATION OF INDEPENDENCE; HISTORICAL ASPECTS AND
THEIR TRENDING AND DEVELOPMENT TRENDS IN THE FRAMEWORK
OF THE ASSOCIATION WITH THE EUROPEAN UNION**

**MAIMESCU Sava, doctor în drept,
conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova**

Summary

The article analyzes the process of institutionalization and consolidation of the customs system in the Republic of Moldova. The research includes highlighting the legislative-normative acts in the field at the time of declaration of independence (USSR Customs Code), followed by analysis of organic laws adopted and implemented by national institutions, and finalizes the assessment of recent rules governing or to regulate customs.

Keywords: *customs legislation; state border; customs border; internal customs border; external customs border; free economic zones; zone of free entrepreneurship; free zones; free economic subareas; free entrepreneurship subzones; free subzones; customs warehouses; organic customs law; land customs border; customs border in airspace, underground customs border.*

La momentul proclamării independenței Republicii Moldova pe teritoriul național al Republicii Moldova funcționau în regim non-stop următoarele instituții vamale:

- Vama Ungheni dislocată în orașul Ungheni, prin care peste frontiera de stat, frontiera vamală se deplasa transportul feroviar de mărfuri, încărcături, obiecte, valori, bunuri inclusiv containere cu conținutul trimiterilor poștale internaționale, cât și trenurile internaționale care transportau pasageri pe direcția statelor balcanice, Grecia, Bulgaria, România către URSS și invers. În componența vamei Ungheni la acel moment alcătuiau personalul scriptic circa 80 de persoane.

- Vama Leușeni dislocată lângă satul Leușeni, în componența căreia era inclus Postul Vamal "Prut", prin care se transportau peste frontiera vamală a statului cu transportul auto specializat mărfuri, încărcături, obiecte, valori, bunuri, pasageri (persoane fizice).

- Vama Chișinău, în componența căreia se includea Postul Vamal Tiraspol cât și Postul Vamal Bălți. Vama Chișinău avea în competența sa: verificarea poștei internaționale; verificarea încărcăturilor, obiectelor, valorilor care erau expediate către depozitele vamale aflate pe în cadrul teritoriului Republicii Moldova, inclusiv a încărcăturilor diplomatice și a celor consulare. În componența Vamei Chișinău activau circa 50 de persoane.

Fiind proclamată și recunoscută ca țară liberă și independentă, Republica Moldova a continuat să aplice pe întregul ei teritoriu legislația vamală a fostei URSS după cum urmează:

- Codul Vamal al URSS din 1964 [1], fiind adoptat la 5 mai 1964 prin Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, care era aplicat pe segmentul frontierei de stat a fostei URSS pe sectorul de frontieră Republica Moldova către România pe un sector de frontieră de stat cu o lungime de 664 km, instituită conform Acordului de Marcare a frontierei de stat a URSS cu România la 15 august 1946 [2].

Codul de legi vamale din 1964 era alcătuit din trei părți, zece capitole și o sută douăzeci de norme juridice. Partea a III-a a Codului Vamal din 1964, articolele 96-120 prevedeau formularea conceptului de contravenții vamale, în special a infracțiunii de contrabandă, cât și a aplicării acestora de către organele vamale a sancțiunilor în adresa subiecților activității vamale de către organele vamale pentru încălcarea reglementărilor vamale, inclusiv a comiterii contrabandei, după cum și a aplicării mecanismului juridic de confiscare a obiectelor materiale ale contrabandei cu transmiterea acestora în posesia statului.

Codul Vamal al URSS din 5 mai 1964 aplicabil la momentul proclamării independenței Republicii Moldova avea putere legislativă pe întregul sector de frontieră de stat a Republicii Moldova cu România până la 26 martie 1991 [3], când a fost adoptat un alt Cod Vamal al URSS fiind aplicabil nu numai pe sectorul de frontieră a Republicii Moldova cu România, ci și pe întregul teritoriu al Republicii Moldova pe care la acel moment erau deschise și funcționau depozitele vamale cât și conceptul despre zonele economice libere; zonele antreprenoriatului liber.

Codul Vamal al URSS din 26 martie 1991 alcătuit din nouă secțiuni, șase capitole și o sută treizeci și opt de norme juridice, dispunea de puterea juridică mult mai pronunțată în adresa instituțiilor vamale fiind recunoscute în bază legislativă organele vamale ca organe de ocrotire a normelor de drept.

Conform prevederilor normelor juridice indicate în Codul Vamal al URSS din 1991, în care a fost inclus în premieră conceptul de frontieră vamală, instituțiile vamale de pe întregul ei teritoriu, inclusiv pe teritoriul Republicii Moldova erau considerate ca organe de ocrotire a normelor de drept cu dreptul de a

înfăptui activitatea operativă de investigații asupra încălcării regulilor vamale, inclusiv de a înfăptui urmărirea penală preliminară pe componența de infracțiuni de contrabandă și a altor infracțiuni care pot fi comise de către persoanele fizice, persoanele juridice la trecerea acestora peste frontiera vamală a statului.

Codul Vamal al URSS din 1991 a inclus în structura sa, capitolul trei, art. 101, conceptul „cercetarea penală preliminară” cât și conceptul infracțiuni vamale – contrabanda, inclusiv conceptul ”livrărilor supravegheate”. Menționăm că conform prevederilor normei juridice stipulate la art. 102 din Codul Vamal al URSS din 1991 metoda ”livrării supravegheate” se înfăptuiește de către organele vamale ale statului cu acordul organelor superioare de drept din țară în special organele Procuraturii Generale.

Codul Vamal al URSS din 26 martie 1991 art. 113 a inclus în structura sa și conceptul de „expertiză vamală” asupra mărfurilor, încărcăturilor, unităților, mijloacelor de transport, a altor bunuri materiale trecute ilegal peste frontiera vamală a statului. Codul Vamal al URSS din 26 martie 1991 art. 135 a inclus în structura sa, la fel în premieră și conceptul „licitațiilor vamale”.

La momentul proclamării independenței Republicii Moldova, pe teritoriul vamal al Republicii Moldova era aplicabilă și Legea tarifului vamal al URSS din 1961 [4], lege organică specială în comerțul cu mărfurile care se aflau pe intrare/ieșire în/din țară, care a activat până în 1991, în care era stipulată întreaga listă de mărfuri care erau transportate peste frontiera vamală a Republicii Moldova atât la intrare, cât și la ieșire din Republica Moldova. Legea tarifului vamal din 1961 a fost aplicată pe teritoriul Republicii Moldova de către organele vamale până la elaborarea legii despre tariful vamal al URSS din 1991.

Concomitent cu adoptarea Codului Vamal al URSS din 26 martie 1991, a fost adoptată și Legea tarifului vamal a URSS [5], care a fost aplicabilă pe teritoriul Republicii Moldova până în anul 1997, când a fost adoptată Legea tarifului vamal a Republicii Moldova [6].

Legea tarifului vamal al URSS, adoptată în una și aceeași lectură cu Codul Vamal al URSS, conform căreia se înfăptuia vămuirea mărfurilor, trecute, transportate peste frontiera de stat – frontiera vamală a URSS, au fost aplicate pe teritoriul vamal al Republicii Moldova până la adoptarea primului Cod Vamal al Republicii Moldova nr. 1380 din 09.03.1993 [7].

Conform prevederilor Codului Vamal al URSS, la acel moment organele vamale ale statului au devenit organe de investigație operative în domeniul vamal cât și înfăptuire și cercetare penală preliminară cu dreptul de a intenta cauzele penale pe infracțiunea de contrabandă și eschivare de la achitarea plăților vamale în adresa subiecților activității vamale care se deplasau peste frontiera vamală a statului.

Codul Vamal al URSS din 1991 a fost aplicat pe întregul teritoriu vamal al Republicii Moldova până în anul 1993 când a fost adoptat primul Cod Vamal a Republicii Moldova nr. 1380 din 09.03.1993.

Imediat după proclamarea independenței Republicii Moldova, de către Președintele Republicii Moldova d-nul Mircea Snegur a fost emis Decretul nr.189 din 03.09.1991 [8] prin care instituțiile vamale aflate pe teritoriul vamal al Republicii Moldova au trecut din subordonarea fostei URSS în subordonarea autorităților statale ale Republicii Moldova.

Datorită eforturilor depuse de către directorul general al Vămii Moldovei, condus de către d-nul Hioară Gheorghe, doctor în drept, profesor universitar, a fost adoptat primul Cod Vamal al Republicii Moldova nr. 1380 adoptat la 09.03.1993.

Conform Codului Vamal al Republicii Moldova nr. 1380 adoptat la 09.03.1993, organelor vamale ale Republicii Moldova le-a fost atribuită competența de intentare a cauzelor penale pe cauzele penale de contrabandă cât și pe cauzele de eschivare de la achitarea plăților și taxelor vamale. Imediat după adoptarea Codului Vamal din 1993, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat cu titlu de urgență Legea cu privire la frontiera de stat a Republicii Moldova în care a fost relatată întreaga frontieră de stat a Republicii Moldova, atât pe sectorul de frontieră moldo-român de 664 km, cât și sectorul de frontieră de stat a Republicii Moldova cu Ucraina, inclusiv „sectorul transnistrean” cu lungime totală de frontieră de stat a Moldovei de 1222 km [9].

Codul Vamal al Republicii Moldova din 1993 a fost aplicat în practica organelor vamale ale Republicii Moldova până în anul 2000 când a fost adoptat al doilea Cod Vamal al Republicii Moldova nr. 1149-XIV din 20.07.2000, alcătuit din 325 de norme juridice vamale, actualmente aflat în vigoare pe întregul teritoriu vamal al Republicii Moldova.

Conform prevederilor Codului Vamal nr. 1149-XIV din 20.07.2000, organele vamale ale Republicii Moldova sânt organe de activitate operativă de investigații, urmărire penală cât și organe de a înfăptui livrările supravegheate în scopul prevenirii infracțiunii de contrabandă, a eschivării de la achitarea taxelor vamale, a altor infracțiuni de caracter transfrontalier.

În scopul perfecționării și adoptării cât mai pe larg a legislației în domeniu vamal, autoritățile statale din Republica Moldova au elaborat și adoptat Legea organică specială cu privire la reglementarea valutară pe teritoriul vamal al Republicii Moldova [10]. Conform prevederilor Legii organice speciale cu referire la reglementarea valutară, organelor vamale din Republica Moldova li se permitea verificarea și supravegherea a întregului flux de mijloace bănești, valută, valori valutare, inclusiv documente de plată a acestora la introducerea acestora în țară, fie la scoaterea acestora din țară cu împuternicirea organelor

vamale de a aplica și sancțiuni în adresa subiecților care ar fi încălcat normele juridice legale de trecere a mijloacelor bănești, valorilor valutare peste frontiera vamală a statului.

Legea organică valutară vamală în cauză, însă nu include conceptul juridic al declarării, cât și a modalității declarării mijloacelor bănești, a valutei, valorilor valutare, documentelor de plată înfăptuită de către persoanele fizice, persoanele juridice aflate în trecere peste frontiera vamală a statului, ceea ce noi considerăm o lacună gravă admisă de legiuitor la adoptarea Legii valutare în cauză, care noi considerăm că urmează a fi elucidată și completată cu o normă juridică legală în care să fie inclus conceptul declarării mijloacelor bănești așa cum e prevăzută în legislația valutară din statele Uniunii Europene.

Situația reală la frontiera de stat a Republicii Moldova, în special pe sectorul frontierei de stat cu Ucraina a generat adoptarea celei de-a doua legi organice speciale cu privire la frontiera de stat a Republicii Moldova [11], sectorul acesteia fiind demarcat cu semne vizibile speciale conform practicii internaționale demarcării frontierei de stat cu excepția sectorului Transnistriei.

Legislatorul Republicii Moldova, acordând încredere cât și împuterniciri legale organelor vamale la înfăptuirea măsurilor de activitate operativă de investigație atât pe frontiera vamală internă a statului, cât și pe frontiera vamală externă a statului, în special pe sectorul transnațional și internațional în care circulă transporturile ce transportează mărfuri, încărcături, obiecte, mijloace bănești, bunuri, inclusiv pasageri, care fie că au trecut sau urmează să se deplaseze peste frontiera vamală a statului, le-a atribuit organelor vamale din Republica Moldova dreptul de a fi subiect al activității operative de investigație [12] pe frontiera vamală internă, pe frontiera vamală externă a statului Republica Moldova.

Autoritățile statale din Republica Moldova, dat fiind faptul că Republica Moldova a devenit membru plenipotențial al Organizației Mondiale a Comerțului [13], dar și semnând acordul de asociere cu Uniunea Europeană [14], a început elaborarea unui al treilea Cod Vamal al Republicii Moldova adoptarea căruia a fost finalizată către a doua jumătate a anului 2021 [15].

Analizând în ansamblu noul Cod Vamal al Republicii Moldova din 2021 întocmit de Guvernul Republicii Moldova, ajungem la concluzia că Codul Vamal de rând al Republicii Moldova este unul voluminos, alcătuit din 427 de norme juridice (titluri, capitole), care includ în sine întreaga listă de norme juridice materiale, măsuri de procedură vamală, cât și aplicarea acestor norme juridice de către subiecții activității vamale la trecerea persoanelor fizice, persoanelor juridice, inclusiv la transportarea mărfurilor, încărcăturilor, valorilor peste frontiera vamală a statului.

Analizând partea structurală, cât și conținutul Codului Vamal ce urmează a fi aplicat începând cu 01.01.2022, ajungem la concluzia că în voluminosul Cod Vamal al Republicii Moldova sânt omise includerea unui șir de norme juridice materiale care în opinia noastră urmează în mod obligatoriu a fi incluse în actualul Cod Vamal al Republicii Moldova ce urmează a fi aplicat începând cu 01.01.2022. Astfel constatăm că în art. 5 Cod Vamal al Republicii Moldova sunt fixate doar noțiunile principale, total la număr 73 de noțiuni, însă nu sânt indicate în norma juridică respectivă noțiunile speciale, care sunt un element principal fără de care nu se poate desfășura activitatea vamală calificată, zi de zi și fără întreruperi, practică și desfășurată de funcționarii organelor vamale.

În opinia noastră, nu este pe deplin și nici atât de reușit determinată și apreciată, conform art. 4 Cod Vamal, noțiunea de teritoriu vamal și frontiera vamală a Republicii Moldova. Norma juridică stipulată în art. 4 a Republicii Moldova urmează a fi completată cu termenul de frontiera vamală subterană. În norma juridică prevăzută de art. 5 din Codul Vamal, urmează în opinia noastră să fie incluse și noțiunile speciale alături de cele generale în care să fie indicate întreaga listă de încărcături, obiecte, valori, bunuri, alte bunuri materiale, în special mijloacele bănești (numerarul), indiferent din care țară parvin, cât și documentele bancare care însoțesc mijloacele bănești aflate în posesia pasagerilor în cazul trecerii acestora peste frontiera vamală a statului.

La Capitolul „desfășurarea controlului vamal”, nu sunt incluse formele și tipurile de control vamal, aplicate în adresa persoanelor juridice, persoanelor fizice, inclusivă întregii liste de transportatori naționali și internaționali care se deplasează peste frontiera vamală a statului.

La capitolul desfășurarea controlului vamal asupra pasagerilor (persoanelor fizice), nu sunt indicate tipurile și formele controlului vamal care ar putea fi supuși pasagerii aflați în trecere peste frontiera vamală a statului, cât și nu sunt stipulate tipurile și formele controlului vamal asupra bagajelor, coletelor, pachetelor care sânt proprietate a persoanelor care se deplasează peste frontiera vamală a statului, fie că persoanele în cauză încredințează altor persoane fizice să treacă peste frontiera vamală a statului bagajele, bunurile, valorile ce le aparțin altor persoane care nu se deplasează peste frontiera vamală a statului.

Nu este corect stipulat în Codul Vamal actual concept „controlului vamal corporal” a pasagerilor care au fost deja supuși controlului vamal, însă reprezentantul de la linia de control a organului vamal de frontieră vamală externă a statului a ajuns la părerea desfășurării controlului vamal corporal al pasagerului. La fel nu este indicat în Codul Vamal al Republicii Moldova din 2021 despre forma actului administrativ prin care să oblige persoana juridică, în special persoanele fizice de a întoarce în țară obiecte de valoare culturală admise la

scoaterea din țară sub obligațiunea de a fi reîntoarse în Republica Moldova – locul, țara în care își au înregistrarea în patrimoniul cultural al Republicii Moldova. Nu este stipulat în Codul Vamal al Republicii Moldova din 2021 concepția despre statutul obiectelor de valoare culturală aflate în stânga Nistrului, care de fapt fac parte din patrimoniul cultural integru al Republicii Moldova.

Nu este stipulat în Codul Vamal al Republicii Moldova, la nivel de normă juridică materială care ar fi normele juridice care i-a dat dreptul persoanei fizice, conducătorul unității de transport care transportă peste frontiera vamală a statului bagaje neînsoțite ce aparțin cetățenilor Republicii Moldova aflate peste hotare la muncă, sau care primesc de la cetățenii Republicii Moldova aflați în străinătate bagajele, bunurile materiale pentru a le transporta și transmite familiilor acestora aflate în Republica Moldova.

În Capitolul IV „Controlul persoanelor și a bagajelor ” din Codul Vamal al Republicii Moldova nu este stipulat despre conceptul declarării, care în opinia noastră este o greșeală gravă care îl lipsește pe pasager de norma juridică constituțională de a declara în forma prevăzută de legislație obiectele, valorile bunurilor, mijloacele bănești aflate în posesie, obiectele de uz personal, obiectele de necesitate personală pe care firesc le posedă persoana indiferent de direcția de deplasare peste frontieră, fie pe intrarea sau ieșirea din țară. În capitolul dat, la fel, nu este corect formulat conceptul de „control corporal”, care adesea ori, după cum demonstrează practica activității vamale din Republica Moldova, adesea ori generează abuzuri de serviciu, îngrădirea dreptului la libera circulație a pasagerului respectiv din partea funcționarilor vamali către persoanele ce se deplasează peste frontiera vamală externă a statului în scopuri personale.

Suntem de părerea, înaintând totodată și propunerea ca norma juridică prevăzută în art. 370 Cod Vamal din 2021, „controlul corporal” să fie formulat în așa măsură ca să i se fie respectate drepturile și libertățile la libera circulație, deci să fie formulat în altă redacție. La fel suntem de părerea ca în redacția nouă a art. 370 Cod Vamal al Republicii Moldova din 2021 să fie inclus în mod obligatoriu temeiul juridic și motivele îmfăptuirii controlului vamal corporal asupra pasagerilor, persoanelor fizice aflate în trecere peste frontiera vamală a statului, pe ambele direcții, adică intrare în țară, ieșire din țară, inclusiv asupra persoanelor aflate în tranzitul vamal internațional de persoane, pasageri aflați temporar pe teritoriul național vamal al Republicii Moldova.

La fel considerăm că în Codul Vamal al Republicii Moldova din 2021, la Capitolul „Activitatea specială de investigații și de urmărire penală a Serviciului Vamal”, să fie extinsă concepția (competența organelor de urmărire penală în domeniul vamal al Serviciului Vamal), nu doar la cazurile de contrabandă și eschivarea de la plățile vamale, dar și la infracțiunile economice comise în

sfera activității economice externe a statului [16], cât și la infracțiunile adiacente care, atât teoretic, cât și practic au fost descoperite de către ofițerii de investigație operativă din organele vamale, cât și de ofițerii de urmărire penală din organele vamale pe parcursul înlăptuirii urmăririi penale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. A se vedea: Таможенный кодекс СССР, 1964, arhiva vamei Leușeni, Republica Moldova, 1990.
2. Arhiva Punctului de Control și Trecere a Frontierei „Leușeni”, Republica Moldova, 1999.
3. A se vedea: Таможенный кодекс СССР, 1991, arhiva vamei Leușeni, 2000.
4. A se vedea: Закон о таможенном тарифе СССР, 1961, arhiva vamei Leușeni, 2000.
5. A se vedea: Таможенный кодекс СССР, 1991, arhiva vamei Leușeni, 2000.
<https://museum.customs.gov.ru/folder/94299>
6. Legea tarifului vamal a Republicii Moldova din 1997, arhiva vamei Leușeni, 2000.
7. Codul Vamal al Republicii Moldova nr. 1380 din 09.03.1993, arhiva vamei Leușeni, 2000.
8. Decretul Președintelui Republicii Moldova nr.189 din 03.09.1991, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 009 din 30.09.1991.
9. Legea cu privire la frontiera de stat a Republicii Moldova nr. 108 din 17.05.1994, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 12 art. nr. 107 din 03.11.1994.
10. Legea privind reglementarea valutară nr. 62 din 21.03.2008, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 127-130 art. 496 din 18.07.2008.
11. Legea cu privire la frontiera de stat a Republicii Moldova nr. 215 din 04.11.2011, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 75-80 art. 243 din 20.04.2012.
12. Legea privind activitatea specială de investigații nr. 59 din 29.03.2012, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 113-118 art. 373 din 08.06.2012.
13. Legea pentru aderarea Republicii Moldova la Organizația Mondială a Comerțului nr. 218 din 01.06.2001, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 59-61 art. 397 din 07.06.2001.
14. Acordul de asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, semnat la 28 iunie 2014 la Bruxelles.
15. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 484 din 08.07.2020, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 165-176 art. 583 din 10.07.2020.
16. Legea pentru aderarea Republicii Moldova la Convenția internațională privind asistența administrativă reciprocă pentru prevenirea, investigarea și reprimarea infracțiunilor vamale nr. 275 din 21-06-2001, Monitorul Parlamentului Republicii Moldova nr. 78-80 art. 580 din 12.07.2001.

**PARTICULARITĂȚILE ȘI CONDIȚIILE COLECTĂRII INFORMAȚIILOR
DE LA FURNIZORII DE SERVICII DE COMUNICAȚII ELECTRONICE
ÎN PROCESUL PENAL**

**PARTICULARS AND CONDITIONS FOR COLLECTING INFORMATION
FROM ELECTRONIC COMMUNICATIONS SERVICE PROVIDERS
IN CRIMINAL PROCEDURE**

**RUSU Vitalie, doctor în drept, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți**

Summary

The measure of collecting information from electronic communications service providers helps to remove the difficulties encountered by the authorities in exercising their tasks of preventing and combating organized crime, terrorism or other serious crimes. The use of electronic transfers, free access to the Internet and super-sophisticated communication technology allow criminal structures to intensify the commission of crimes with unidentified perpetrators, thus eroding the authority of states. Traffic data facilitates the identification of the subscriber or user of the service, allowing the competent state bodies to act effectively to prevent, identify and investigate serious crimes. Cybercrime experts estimate that traffic data in the virtual world is the equivalent of fingerprints taken during on-site research. Given that data retention is an interference with the right to privacy, it is necessary to ensure compliance with the necessary and proportionate nature of the interference with the aim pursued (prevention, detection and investigation of serious crimes, defense of public order and national security) by providing limited categories of data that can be retained and the fact that the measure does not refer to the content of this data.

Keywords: *evidence, special investigation activity, special investigation measures, collection, information, service providers, electronic communications, communication equipment, communication sources, authorization, investigating judge, tracking, user, storage, proportionality, interference.*

În era globalizării, organizațiile situate în afara legii nu mai au nevoie de o bază teritorială de unde să-și coordoneze acțiunile. Revoluția tehnologică a creat șefilor de rețele posibilitatea să-și conducă afacerile, indiferent de locul unde se află. Multe dintre acțiunile lor pot fi îndeplinite prin intermediul rețelei de calculatoare și telecomunicații. Utilizarea transferurilor electronice, accesul liber la Internet și tehnologia de comunicări supersofisticată permit structurilor criminale intensificarea comiterii de infracțiuni cu autori neidentificați, erodându-se astfel autoritatea statelor [17, p. 164].

Principala caracteristică a societății contemporane constă în dezvoltarea explozivă a tehnologiei, care determină în mod necesar progresul umanității. Dez-

voltarea tehnologică este însă fructificată și de persoanele care încalcă legea penală, progresul științific fiind exploatat doar în scopuri ilicite. În acest context, activitatea infracțională implică, în numeroase cazuri, mijloace tehnologice avansate, metodele de încălcare a legii penale devenind din ce în ce mai specializate. De asemenea, autoritățile judiciare penale semnalează existența unor fenomene infracționale în anumite materii. Este de notorietate lupta organelor judiciare cu fenomenul corupției, al infracțiunilor de criminalitate organizată, al infracțiunilor la regimul drogurilor, traficului de persoane etc.

Aportul științei la săvârșirea de fapte penale, pe de o parte, și intensificarea infracționalității, cu menționarea expresă a unor categorii de infracțiuni, pe de altă parte, au condus la reglementarea unor procedee probatorii speciale, adaptate la lumea în care trăim, a căror utilizare facilitează procesul de tragere la răspundere penală a persoanelor care comit infracțiuni [15, p. 483].

Din prevederile art. 132/2 CPP RM [2], rezultă că printre măsurile speciale de investigații a căror efectuare este autorizată de către judecătorul de instrucție se numără și colectarea informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice. Această măsură constă în obținerea informațiilor, prin controlul câmpurilor electromagnetice apărute în rezultatul transmiterii datelor pe rețelele de legătură electronică, în rețelele de calculatoare, în bazele de date de informare și comunicare cu ajutorul mijloacelor tehnice speciale, care asigură acumularea, prelucrarea, stocarea, păstrarea și răspândirea informațiilor [22, p. 157].

Furnizorii de servicii care sunt obligați să pună la dispoziția organelor de urmărire penală datele solicitate sunt:

1) *furnizorii de rețele publice de comunicații electronice*, care sunt acele persoane a căror activitate constă, în tot sau în parte, în instalarea, operarea, controlul sau punerea la dispoziție a unor sisteme de transmisie și, acolo unde este cazul, a altor echipamente, care permit transportul semnalelor prin cablu, prin unde radio, prin mijloace optice ori alte mijloace electromagnetice, incluzând rețelele de comunicații electronice prin satelit, rețelele terestre fixe, cu comutare de circuite și cu comutare de pachete, inclusiv internet, și mobile, rețelele electrice, în măsura în care sunt utilizate pentru transmiterea de semnale, rețelele utilizate pentru transmiterea serviciilor de programe audiovizuale și rețelele de televiziune prin cablu, indiferent de tipul de informație transmisă. Aceste rețele sunt utilizate, în întregime sau în principal, pentru furnizarea de servicii de comunicații electronice destinate publicului;

2) *furnizorii de servicii de comunicații electronice destinate publicului*, care sunt acele persoane a căror activitate constă, în tot sau în parte, în furnizarea unor servicii, de regulă contra cost, de transmitere a semnalelor prin rețelele de comunicații electronice: de exemplu, o societate comercială care furnizează servicii de televiziune, internet și telefonie, utilizând rețelele publice de comunicații electronice.

Furnizorii de rețele publice de comunicații electronice și furnizorii de servicii de comunicații electronice destinate publicului au obligația de a asigura, pe cheltuială proprie, crearea și administrarea unor baze de date în format electronic, în vederea reținerii următoarelor categorii de date, în măsura în care sunt generate sau prelucrate de aceștia: a) date necesare pentru urmărirea și identificarea sursei unei comunicări; b) date necesare pentru identificarea destinației unei comunicări; c) date necesare pentru a determina data, ora și durata comunicării; d) date necesare pentru identificarea tipului de comunicare; e) date necesare pentru identificarea echipamentului de comunicație al utilizatorului sau a dispozițiilor ce servesc utilizatorului drept echipament; f) date necesare pentru identificarea locației echipamentului de comunicații mobile.

Aceste date sunt altele decât conținutul comunicațiilor propriu-zise. De exemplu, prin intermediul acestui procedeu probatoriu se pot obține, în cazul telefoniei fixe sau mobile, numărul de telefon apelant, numărul format sau apelat, data și ora inițierii și încheierii unei comunicări, informații privind serviciul de telefonie utilizat, precum și numele și adresa abonaților. Conținutul comunicării efectuate prin telefon nu poate fi furnizat de operatorul de servicii, pentru obținerea acestor date fiind aplicabilă procedura supravegherii tehnice [15, p. 510-511].

În conformitate cu prevederile art. 134/4 CPP RM - colectarea informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice și a traficului de date computerizate constă în colectarea de la instituțiile de telecomunicații, de la operatorii de telefonie fixă sau mobilă, de la operatorii de internet a informațiilor transmise prin canale tehnice de telecomunicații (telegraf, fax, paging, computer, radio și alte canale), fixarea secretă a informațiilor transmise sau primite prin intermediul liniilor tehnice de legături de telecomunicații de către persoanele supuse măsurii speciale de investigații, precum și obținerea de la operatori a informației deținute despre utilizatorii serviciilor de telecomunicații, inclusiv de roaming, și despre serviciile de telecomunicații prestate acestora, la care se atribuie: 1) posesorii numerelor de telefon; 2) numerele de telefon înregistrate pe numele unei persoane; 3) serviciile de telecomunicații prestate utilizatorului; 4) sursa de comunicații (numărul de telefon al apelantului; numele, prenumele și domiciliul abonatului sau utilizatorului înregistrat); 5) destinația comunicației (numărul de telefon al apelatului sau numărul la care apelul a fost rutat, redirecționat; numele, prenumele, domiciliul abonatului sau utilizatorului respectiv); 6) tipul, data, ora și durata comunicației, inclusiv tentativele de apel eșuate; 7) echipamentul de comunicații al utilizatorului sau alt dispozitiv utilizat pentru comunicație (imei al telefonului mobil, denumirea locației Cell ID); 8) locul aflării echipamentului mobil de comunicații de la începutul comunicației, locația geografică a celulei.

Doar o analiză sumară a modului în care a fost decriptată respectiva măsură specială de investigații denotă existența mai multor conexiuni între aceasta și

așa măsuri speciale de investigații cum ar fi monitorizarea conexiunilor comunicațiilor telegrafice și electronice, reținerea, cercetarea, predarea, percheziționarea sau ridicarea trimiterilor poștale, identificarea abonatului, proprietarului sau utilizatorului unui sistem de comunicații electronice ori al unui punct de acces la un sistem informatic, dar și a procedurii probator – ridicarea or în conformitate cu prevederile art. 126 al. 2 CPP RM - ridicarea de documente ce conțin informații care constituie secret de stat, comercial, bancar, precum și *ridicarea informației privind convorbirile telefonice* se fac numai cu autorizația judecătorului de instrucție.

În altă ordine de idei felul în care legiuitorul a definit colectarea informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice, scoate în evidență de fapt două modalități de documentare a circumstanțelor respective. Prima se referă la metoda pro activă de investigare și în acest sens se aliniază noțiunii de tehnică specială de investigație în sensul atribuit de către Recomandarea (2005) 10 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei), care, de altfel, constituie piatra de temelie a reformei legislative în domeniu, și din care rezultă că tehnicile speciale de investigare reprezintă tehnici, aplicate de autoritățile competente în cadrul urmăririi penale pentru depistarea sau anchetarea unor infracțiuni grave și a unor suspecți în vederea strângerii de informații în așa fel, încât persoanele în cauză să nu cunoască acest lucru [16]. Aici se referă colectarea de la instituțiile de telecomunicații, de la operatorii de telefonie fixă sau mobilă, de la operatorii de internet a informațiilor transmise prin canale tehnice de telecomunicații (telegraf, fax, paging, computer, radio și alte canale), fixarea secretă a informațiilor transmise sau primite prin intermediul liniilor tehnice de legături de telecomunicații de către persoanele supuse măsurii speciale de investigații.

Totodată restul acțiunilor pasibile de a fi efectuate în cadrul măsurii speciale de investigație, se referă la metodele clasice reactive de cercetare, la care se atribuie obținerea de la operatori a informației deținute despre utilizatorii serviciilor de telecomunicații, inclusiv de roaming, și despre serviciile de telecomunicații prestate acestora. Or, ideea ce se desprinde din cele consemnate este că există o categorie de infracțiuni, care urmează să fie documentate chiar în momentul comiterii, fapt determinat de evoluția fenomenului infracțional în ultima perioadă, în special a infracțiunilor latente, și ineficiența unor metode clasice, reactive în cercetarea lor [4, p. 3].

Colectarea informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice este un procedeu probatoriu care vizează datele de identificare ale unei comunicări, înțelegând ca orice schimb de informații realizat prin intermediul unei rețele publice de comunicații electronice [1, p. 431]. Cercetătorii A. Cecetin [23, p. 56-57], A. Gușin, N. Gromova și N. Țareva [20, p. 29] susțin următorul fapt: colectarea informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice constă în inter-

ceptarea, captarea informațiilor deschise (necifrate). Autorul S. I. Zaharțev exune o poziție diametral opusă, menționând că în acest caz s-ar admite o restrângere a măsurii vizate. Or, acesta susține ea poate fi efectuată indiferent de faptul dacă informația este cifrată sau nu [21, p. 134].

Având în vedere dezvoltările actuale din materia tehnologiei comunicațiilor, măsura reținerii (colectării informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice) vine să contribuie la înlăturarea dificultăților pe care le întâmpină autoritățile în exercitarea atribuțiilor de prevenire și de luptă împotriva criminalității organizate, a terorismului sau a altor infracțiuni grave. Datele referitoare la trafic facilitează identificarea abonatului sau utilizatorului serviciului, permițând organelor competente ale statului să acționeze eficient pentru prevenirea, identificarea și cercetarea unor infracțiuni grave. Experții în criminalitate informatică apreciază că datele de trafic din lumea virtuală reprezintă echivalentul amprentelor ridicate cu ocazia cercetării la fața locului. Datele de localizare se pot referi la latitudinea, longitudinea și altitudinea echipamentului terminal al utilizatorului, la direcția de comunicare, la nivelul de acuratețe al informațiilor de localizare, la identificarea celulei de rețea în care este situat echipamentul terminal la un moment dat și la momentul în care a fost înregistrată informația referitoare la localizare.

Reținerea (colectarea) vizează, așadar, următoarele categorii de date: a) date necesare pentru urmărirea și identificarea sursei unei comunicări; b) date necesare pentru identificarea destinației unei comunicări; c) date necesare pentru a determina data, ora și durata comunicării; d) date necesare pentru identificarea tipului de comunicare; e) date necesare pentru identificarea echipamentului de comunicație al utilizatorului sau a dispozitivelor ce servesc utilizatorului drept echipament; f) date necesare pentru identificarea locației echipamentului de comunicații mobile [18, p. 38-39].

Datele reținute de furnizorii de comunicații și care pot fi obținute prin intermediul acestui procedeu probatoriu sunt cele necesare pentru a determina sursa și destinația unei comunicări, data, ora și durata acesteia, precum și cele necesare pentru a identifica tipul de comunicare, echipamentul utilizat și locația în care acesta se găsea la momentul comunicării. Conținutul comunicării este exclus în mod expres dintre aceste date și poate fi obținut de organele judiciare numai prin interceptarea comunicărilor [1, p. 456-457], care urmează să fie autorizate în modul prevăzut de lege.

Componentele de bază ale unei comunicații celulare sunt: telefonul mobil și rețeaua de comunicații. Telefoanele mobile funcționează într-o rețea. Rețeaua de telefonie mobilă oferă servicii pe o arie geografică întinsă, care este împărțită în zone de acoperire mai mici numite celule, când un telefon mobil se deplasează dintr-o celulă în alta, conexiunea telefonului mobil la rețea se menține.

În lume există două mari standarde de rețele de telefonie mobilă: „CDMA” (Code Division Multiple Acces) – „Acces prin Diviziune Multiplă a Codului” și „GSM” (Global Sistem for Mobile Communications) – „Sistem Global de Comunicații Mobile”. Rețeaua CDMA folosește o singură bandă de frecvență pentru întreg traficul, diferențiind transmisiile individuale prin atribuirea acestora a unor coduri unice, înaintea transmisiei. Rețeaua CDMA nu are un Modul de Identificare a Abonatului (SIM) separat în telefonul mobil, toate datele fiind stocate în telefonul mobil. Rețelele GSM au cardul SIM ca o componentă separată a telefonului mobil, creată să aibă un caracter de portabilitate de la un telefon mobil la altul. Rețeaua GSM utilizează o interfață aeriană de tip TDMA (Time Division Multiple Acces) – „Acces Multiplu prin Diviziunea Timpului.” Interfața TDMA se referă la o legătură digitală tehnologică, prin care multiple telefoane celulare partajează o singură radiofrecvență de transport de canal.

Ultima generație de telefonie mobilă în rețeaua GSM, cunoscută sub numele de „3G” utilizează standardul de telefonie mobilă „UMTS” – Universal Mobile Telecommunications System) – Sistem Universal de Telecomunicații Mobile.

Componentele principale ale unei rețele GSM sunt următoarele: 1) echipamentul radio emițător-receptor, care comunică cu telefoanele mobile; 2) un controler care conduce echipamentul de emisie-recepție și care efectuează repartizarea canalelor de comunicații; 3) un sistem de comutare pentru rețeaua celulară.

Din punct de vedere tehnic, componentele rețelei GSM sunt următoarele: a) *BTS (Base Transceiver Station)* – „Stație emițătoare-receptoare de Bază”. BTS-ul reprezintă entitatea rețelei care comunică cu telefonul mobil; b) *BSC (Base Station Controller)* – „Controlerul Stației de Bază”. BSC-ul reprezintă o entitate a rețelei care controlează mai multe BTS-uri; c) *MSC (Mobile Switching Centre)* – „Centrul Mobil de Comutare”. MSC este o comutare normală ISDN (Integrated Services Digital Network – „Rețeaua Digitală de Servicii Integrate”) cu funcționalitate extinsă, pentru a gestiona abonații de telefonie mobilă; d) *Registrele de localizare*. Registrele de localizare sunt baze de date utilizate de MSC pentru a-și realiza funcțiile [14, p. 179-181].

O bază de date importantă este sistemul central de depozit pentru datele abonatului și informațiile despre servicii, numită HRL (Home Location Register – „Registrul de Locație a Operatorului”. HRL-ul reprezintă registrul abonatului. Informațiile despre abonat, serviciile permise, informațiile de autentificare și localizare a abonatului sunt tot timpul stocate în HRL.

O altă bază de date, utilizată împreună cu baza de date HLR pentru telefoanele mobile aflate în afara ariei rețelei, este Registrul de Localizare a Clientului (Visitor Location Register – VLR). VLR-ul poate fi asociat cu unul sau mai multe MSC-uri. VLR-ul stochează date despre toți clienții care străbat interiorul ariei de localizare a aceluși MSC. Aceste date sunt actualizate cu ajutorul procedurii

de actualizare a locației inițiată din telefonul mobil prin MSC, sau direct de la Registrul de Locație a Operatorului (HLR) al utilizatorului. Atunci când abonatul parcurge aria de amplasare a unui alt VLR/MSC, HLR-ul este actualizat. Atunci când sunt încheiate apelurile pe telefoane mobile, HLR-ul este interogat, pentru a se afla la care MSC este înregistrat telefonul mobil.

Deoarece HLR-ul este o bază de date centralizată, care trebuie să fie accesată în timpul fiecărei setări de apel și transmișii de date prin rețeaua GSM, această entitate trebuie să aibă o foarte mare capacitate de transmisie de date. Informațiile despre codul abonatului, serviciile abonamentului, ultima locație înregistrată actualizată la rețea, sunt menținute în baza „HLR” și utilizate de baza „MSC”, pentru a distribui apeluri și mesaje și pentru a genera înregistrări detaliate ale convorbirilor. Datele despre codul abonatului și înregistrările detaliate ale apelurilor reprezintă adesea o sursă valoroasă de probe pentru investigator.

O altă bază de date este Registrul de Identitate cu Echipament (The Equipment Identity Register – EIR) care conține o listă a tuturor stațiilor mobile valide, conform IMEI-urilor (Identificatorul Internațional de Echipament Mobil) lor. Scopul EIR-ului este de a înregistra IMEI-urile stațiilor mobile care sunt folosite. Prin utilizarea bazei de date (EIR), furnizorul de rețea nu permite folosirea telefoanelor mobile care sunt furate sau care nu funcționează corespunzător [14, p. 181].

Datele necesare pentru urmărirea și identificarea sursei unei comunicări cuprind: a) în cazul rețelelor de telefonie fixă și mobilă: numărul de telefon apelat, precum și numele și adresa abonatului sau ale utilizatorului înregistrat; b) în cazul serviciilor de acces la internet, poșta electronică și telefonie prin internet, identificatorul/identificatorii alocat/alocați utilizatorilor; identificatorul de utilizator și numărul de telefon alocate pentru efectuarea oricărei comunicări prin rețeaua publică de telefonie; numele și adresa abonatului sau ale utilizatorului înregistrat, căruia i s-a alocat o adresă Internet Protocol (IP), un identificator de utilizator sau un număr de telefon, la momentul comunicării.

Datele necesare pentru identificarea destinației unei comunicări cuprind: a) în cazul rețelelor de telefonie fixă și mobilă: numărul format/apelat/ numerele formate/apelate și, în cazurile care includ servicii suplimentare precum re-direcționarea sau transferul apelului, numărul/ numerele către care este dirijat apelul; numele și adresa/adresele abonatului/abonaților ori ale utilizatorului/ utilizatorilor înregistrat/înregistrați; b) în cazul serviciilor de poștă electronică și de telefonie prin internet: identificatorul utilizatorului sau numărul de telefon al destinatarului/destinatariilor unui apel telefonic prin internet; numele și adresa/adresele abonatului/abonaților sau ale utilizatorului/utilizatorilor înregistrat/înregistrați și identificatorul utilizatorului destinat al comunicării.

Datele necesare pentru a determina data, ora și durata comunicării cuprind: a) în cazul rețelelor de telefonie fixă și mobilă: data și ora inițierii și încheierii

unei comunicări; b) în cazul serviciilor de acces la internet, poșta electronică și telefonie prin internet: data și ora conectării la și ale deconectării de la serviciul de acces la internet, adresa IP alocată dinamic sau static unei comunicări de furnizare de servicii de acces la internet, precum și identificatorul abonatului sau al utilizatorului înregistrat; data și ora conectării la și ale deconectării de la serviciul de poștă electronică sau de telefonie prin internet. Datele necesare pentru identificarea tipului de comunicare cuprind: a) în cazul rețelelor de telefonie fixă și mobilă: informații privind serviciul de telefonie utilizat; b) în cazul comunicărilor prin serviciul de poștă electronică și de telefonie prin internet: informații privind serviciul de acces la internet utilizat.

Datele necesare pentru identificarea echipamentului de comunicare al utilizatorului sau a dispozitivelor ce servesc utilizatorului drept echipament cuprind: a) în cazul rețelelor de telefonie fixă: numărul de telefon apelant și numărul de telefon apelat; b) în cazul rețelelor de telefonie mobilă: numărul de telefon al apelantului și numărul de telefon apelat; identitatea internațională de abonat mobil (IMSI) a apelantului; identitatea internațională a echipamentului mobil (IMEI) a apelantului; identitatea IMSI a apelatului; identitatea IMEI a apelatului; în cazul serviciilor anonime preplătite: data și ora activării inițiale a serviciului, precum și identificatorul celulei din care a fost activat serviciul; c) în cazul serviciilor de acces la internet, poștă electronică și telefonie prin internet: numărul de telefon al apelantului în cazul accesului prin dial-up; linia DSL sau alt punct terminal al celulei care inițiază comunicarea.

Datele necesare pentru identificarea locației echipamentului de comunicații mobile cuprind: a) identificatorul celulei la începutul comunicării; b) datele care permit stabilirea localizării geografice a celulelor, prin referire la identificatorul acestora, pe durata în care datele comunicării sunt reținute [18, p. 38-40].

Prin date informatice se înțelege orice reprezentare a unor fapte, informații sau concepte într-o formă care poate fi prelucrată printr-un sistem informatic. În această categorie se include și orice program informatic care poate determina realizarea unei funcții de către un sistem informatic. Prin date referitoare la traficul informațional se înțelege orice date informatice referitoare la o comunicare realizată printr-un sistem informatic și produse de acesta, care reprezintă o parte din lanțul de comunicare, indicând originea, destinația, ruta, ora, data, mărimea, volumul și durata comunicării, precum și tipul serviciului utilizat pentru comunicare.

Prin date referitoare la utilizatori se înțelege orice informație care poate conduce la identificarea unui utilizator, incluzând tipul de comunicație și serviciul folosit, adresa poștală, adresa geografică sau alte numere de acces și modalitatea de plată a serviciului respectiv, precum și orice alte date care pot conduce la identificarea utilizatorului [18, p. 40-41].

Prin interceptarea comunicațiilor ori a oricărui tip de comunicare se înțelege interceptarea, accesul, monitorizarea, colectarea sau înregistrarea comunicațiilor efectuate prin telefon, sistem informatic ori prin orice alt mijloc de comunicare. Prin telefon pot fi efectuate comunicări verbale (de voce) sau comunicări de date, cum ar fi SMS (*Short Message Service*). Prin sistemul de comunicare MMS pot fi transmise documente conținând texte scrise, fișiere audio sau video.

Prin acces la un sistem informatic se înțelege pătrunderea într-un sistem informatic sau mijloc de stocare a datelor informatice fie direct, fie de la distanță, prin intermediul unor programe specializate ori prin intermediul unei rețele, în scopul de a identifica probe. Sistemul informatic are în vedere orice dispozitiv sau ansamblu de dispozitive interconectate ori aflate în relație funcțională, dintre care unul sau mai multe asigură prelucrarea automată a datelor, cu ajutorul unui program informatic. Un calculator este un sistem informatic, fiind un dispozitiv prin intermediul căruia sunt preluate date informatice, cu ajutorul unor programe. Telefoanele mobile de ultimă generație, din categoria *smartphone*, multimedia funcționale, reprezintă sisteme informatice. Sunt considerate mijloace de stocare a datelor informatice: a) unitățile floppy (FDD – Floppy Disk Drive); b) hard disk-ul (HDD – Hard Disk Drive); c) unitățile optice (CD – Compact Disk, DVD – Digital Versatile Disc, BD – Blu-ray Disc) și d) memoria tip flash (carduri de memorie) [15, p. 486].

Având în vedere că reținerea datelor reprezintă o ingerință în dreptul la viața privată, Directiva nr. 2006/24/CE [6] a asigurat respectarea caracterului necesar și proporțional al ingerinței cu scopul urmărit (prevenirea, descoperirea și investigarea infracțiunilor grave, apărarea ordinii publice și a securității naționale) prin prevederea în mod limitativ a categoriilor de date ce pot fi reținute și a faptului că măsura nu vizează conținutul acestor date [18, p. 159].

Potrivit jurisprudenței CtEDO, simpla identificare a corespondenței abonatului constituie o ingerință în drepturile consacrate de art. 8 din Convenția Europeană [3]. Astfel, într-o cauză în care autoritățile au folosit un echipament prin care au înregistrat numerele apelate la un anumit telefon, ora și durata fiecărui apel, prin utilizarea de către serviciul de telecomunicații a semnalelor ce-i erau transmise în calitate de furnizor de serviciu de telefonie, fără a monitoriza sau intercepta vreo convorbire, CtEDO a decis că, dacă echipamentul respectiv poate fi utilizat legal de către furnizorul de servicii de telefonie, diferențiindu-se astfel de interceptarea convorbirilor, folosirea informațiilor obținute prin această metodă ridică probleme din perspectiva respectării art. 8 din Convenția Europeană [13, p. 198; 8; 9].

Curtea Constituțională Federală a Germaniei, examinând dispozițiile art. 113a și 113b din legea privind noua reglementare a supravegherii telecomunicațiilor din 21 decembrie 2007, precum și art. 100g din Codul de procedură penală al Germaniei [19, p. 164-166], în Hotărârea din 2 martie 2010, a arătat că stocarea fără o ocazie anume a datelor de trafic în telecomunicații nu face obiectul inter-

dicției stricte de stocare preventivă a datelor în sensul jurisprudenței Curții Constituționale Federale și că, în cazul în care se acordă atenție acestei intervenții și ea se realizează în mod adecvat, pot fi întrunite cerințe de proporționalitate. O astfel de stocare reprezintă o ingerință amplă, chiar și în condițiile în care conținutul comunicărilor nu face obiectul stocării, întrucât datele astfel reținute fac posibilă o cunoaștere detaliată a sferei intime a persoanei, în special în ceea ce privește apartenența socială sau politică, preferințele, înclinațiile și slăbiciunile persoanelor, permițând întocmirea unor profile pertinente și creând riscul supunerii unor cetățeni, care nu dau nici un motiv să fie supuși unor investigații, de a fi expuși la astfel de acțiuni. Normele examinate încalcă principiul proporționalității, nefiind îndeplinite cerințele constituționale referitoare la siguranța datelor și transparența utilizării lor și nici cele privind protecția persoanelor. În acest sens, s-a reținut că dispozițiile legale criticate fac trimitere doar la diligența necesară, în general, în domeniul telecomunicațiilor, dar relativizează cerințele de siguranță, lăsându-le la latitudinea operatorilor de telecomunicații, cărora nu le sunt impuse standarde suficient de înalte de asigurare a nivelului de securitate și, în privința cărora, sunt stabilite sancțiuni mai mari în cazul încălcării obligației de stocare, decât în cel al încălcării securității datelor.

S-a mai reținut că prevederile art. 100g din Codul de procedură penală permit accesarea datelor și în alte cazuri decât cele individuale, fără acordul judecătorului și fără cunoștința persoanei vizate, motiv pentru care acestea au fost recunoscute neconstituționale [7, p. 476].

Concluzii. Colectarea informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice reprezintă o măsură specială de investigații de perspectivă. La moment, mijloacele tehnice de legătură devin din ce în ce mai răspândite și diversificate, ceea ce va determina necesitatea divizării legislative a acestei măsuri speciale de investigații în mai multe categorii, în dependență de mijlocul de prin care se va realiza legătura.

De asemenea, reținem faptul că măsura specială de investigații - colectarea informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice, prevede atât posibilitatea colectării datelor în timp real cât și post-factum, lucru ce rezultă din construcția art. art. 134⁴ Cod de procedură penală. Or, este evident că atât informațiile transmise prin canale tehnice de telecomunicații, cât și informațiile transmise sau primite prin intermediul liniilor tehnice de legături de telecomunicații, nu pot fi stocate în mod legal de către prestatorii de servicii respective, iar neadministrarea lor în timp real ar face imposibilă efectuarea ulterioară a măsurii respective în felul în care aceasta a fost reglementată de către legiuitor. Aceasta deoarece după cum rezultă din prevederile art. 134⁴ Cod de procedură penală, informațiile respective urmează a fi colectate de la instituțiile de telecomunicații, operatorii de telefonie fixă sau mobilă și respectiv operatorii de internet, iar instituțiile în cauză se află

în posesia acestor informații doar pentru a intermedia transmiterea lor de la furnizor la destinatar fără a avea dreptul de stocare a informațiilor.

De asemenea, considerăm necesar de a completa textul art. 134⁴ Cod de procedură penală al Republicii Moldova cu alin. 1¹ cu următorul conținut: „*Colectarea informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice reprezintă un procedeu probatoriu care se referă la datele de identitate ale unei comunicări, percepută ca schimbul de informații efectuat prin rețele publice de comunicare electronică, reținute în temeiul legilor speciale de către furnizorii de servicii de comunicații electronice*”, fapt care ar asigura o acoperire legală a activității prestatorilor de servicii respective în materia stocării informațiilor necesare pentru organele de drept.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. ANDONE-BONTAȘ, A. Codul de procedură penală. Comentariu pe articole (art. 1-603). București : Ed. C. H. Beck, 2015. 1691 p. ISBN 978-606-18-0409-2.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova : Partea generală și partea specială : nr. 122-XV din 14.03.2003 : Monitorul Oficial al Rep. Moldova nr.104-110/447 din 07/06/2003. Chișinău : Prag-3, 2010. 272 p. ISBN 978-9975-77-128-3.
3. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 04 noiembrie. 1950. Semnată de către Rep. Moldova la 13 iul. 1995, Ratificată prin Hotărârea Parlamentului Rep. Moldova nr. 1298-XIII din 24 iul. 1999. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 1999, nr. 54-55/502 [online] [citată 02 aug. 2021]. Disponibil: https://www.drepturilecopilului.md/files/01_Conventia%20europeana%20a%20drepturilor%20omului.pdf
4. COVALCIUC, I. Măsurile speciale de investigații autorizate de procuror Autoref. tezei de doctor în drept. Chișinău, 2018. 175 p.
5. CUȘNIR, V. et al. Tactica criminalistică ; Activitatea operativă de investigații. Chișinău : Elan Poligraf, 2009. 339 p. ISBN: 978-9975-66-093-8.
6. Directiva 2006/24/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 15 martie 2006 privind păstrarea datelor generate sau prelucrate în legătură cu furnizarea serviciilor de comunicații electronice accesibile publicului sau de rețele de comunicații publice și de modificare a Directivei 2002/58/CE [online] [citată 04 aug. 2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=CELEX:32006L0024>
7. DOLEA, I. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. (Comentariu aplicativ). Chișinău : Ed. Cartea Juridică, 2020. 1408 p. ISBN 978-997-53-418-06.
8. Hotărârea CtEDO în cauza Kopp vs. Elveția, din 25 martie 1998, paragraf. 72 [online] [accesat 01 aug. 2021]. Disponibil: <https://www.servat.unibe.ch/dfr/em232249.html>
9. Hotărârea CtEDO în cauza Malone vs. Regatul Unit, din 2 august 1984, 8691/79, paragraf. 83 [online] [accesat 01 aug. 2021]. Disponibil: <file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/MALONE%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM-1.pdf>
10. Legea comunicațiilor electronice, nr. 241-XVI din 15.11.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2017, nr. 399-410/679 din 17.11.2017 [online]

- [accesat 03 aug. 2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=84365&lang=ro
11. Legea cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului, nr. 320 adoptată la 27 dec. 2012. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2013, nr. 122-109/142 din 02.03.2013 [online] [accesat 02 aug. 2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=97401&lang=ru
 12. Legea privind activitatea specială de investigații, nr. 59 din 29.03.2012. In: Monitorul Oficial al R. Moldova. 2012, nr. 113-118, pp. 6-13.
 13. MATEUȚ, Gh. Tratat de procedură penală. București : Ed. C. H. Beck, 2012. Vol. II. 907 p. ISBN 978-973-115-252-3.
 14. MOISE, A. C. Investigarea infracțiunilor informatice săvârșite prin intermediul telefoniei mobile. In: Investigarea criminalistică a infracțiunilor din domeniul crimei organizate. București : Asociația Criminaliștilor din România, 2010, pp. 179-193. ISBN 978-973-0-08274-6.
 15. NEAGU, I., DAMASCHIN, M. Tratat de procedură penală. Partea generală. În lumina noului Cod de procedură penală. București : Ed. Universul Juridic, 2014. Vol. 1. 743 p. ISBN 978-606-673-376-2.
 16. Recommendation Rec(2005)10 of the Committee of Ministers to Member States on „Special Investigation Techniques” in Relation to Serious Crimes Including Acts of Terrorism [on-line] [accesat 27 iulie 2021]. Disponibil: <http://www.refworld.org/docid/43f5c6094.html>.
 17. STAMATIN, Șt. Fenomenul crimei organizate transfrontaliere. In: Cooperarea internațională a organelor de drept în prevenirea și combaterea criminalității transnaționale : Materialele Conf. șt.-practice intern., 5-6 noiem. 2009. Chișinău, 2009, pp. 156-167. ISBN 978-9975-935-19-7.
 18. UDROIU, M., SLĂVOIU, R., PREDESCU, O. Tehnici speciale de investigare în justiția penală. București : Ed. C. H. Beck, 2009. 225 p. ISBN 978-973-115-494-7.
 19. ГОЛОВЕНКОВ, П., СПИЦА, Н. Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германия : Научно-практ. комментарий и перевод текста закона. Potsdam : Universitätsverlag Potsdam, 2012. 408 p. ISBN 978-3-86956-208-7 [on-line] [accesat 23 iulie 2021]. Disponibil: <https://publishup.uni-potsdam.de/opus4-ubp/frontdoor/deliver/index/docId/6039/file/sdrs02.pdf>
 20. ГУЩИН, А. Н., ГРОМОВ, Н. А., ЦАРЕВА, П. Н. Оперативно-розыскная деятельность: совершенствование форм вхождения ее результатов в уголовный процесс : Учебно-практическое пособие. Москва, 2003. 115 p. ISBN 5-89784-066-0.
 21. ЗАХАРЦЕВ, С. И. Оперативно-розыскные мероприятия. Санкт-Петербург : Юр. Центр Пресс, 2004. 257 p. ISBN 5-94201-342-X.
 22. МИХАЙЛОВ, В. И., ФЕДОРОВ, А. В. Таможенные преступления: уголовно-правовой анализ и общие вопросы оперативно-розыскной деятельности. Санкт-Петербург : Юр. Центр Пресс, 1999. 324 p. ISBN 5-93292-006-8.
 23. Федеральный закон об оперативно-розыскной деятельности : Научно-практический комментарий. Под ред. И. Н. ЗУБОВА, В. В. НИКОЛЮКА. Москва : Спарк, 1999 [on-line] [accesat 20 iulie 2021]. Disponibil: <https://www.lawmix.ru/commlaw/1851>.

**ASIGURAREA VERIDICITĂȚII DECLARAȚIILOR
PRIN MIJLOACE DE DREPT PENAL: PREMISĂ ESENȚIALĂ
PRIVIND CALITATEA ACTULUI DE JUSTIȚIE**

**ENSURING THE TRUTHFULNESS OF STATEMENTS
BY CRIMINAL LAW: AN ESSENTIAL PREMISE REGARDING
THE QUALITY OF THE ACT OF JUSTICE**

**NASTAS Andrei, doctor în drept, conferențiar universitar,
Universitatea "Dunărea de Jos" din Galați (România),
la Institutul de Cercetări Juridice Politice și Sociologice**

**CERNOMOREȚ Sergiu, doctor în drept, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice**

**FAIGHER Anatolie, doctor în drept, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat "Alecru Russo" din Bălți**

Summary

„Analysing in detail the notion of justice, it has several meanings, two of which are directly related to the study of the court system: justice is a function - the function of the judge to decide on conflicts between different subjects of law enforcement respectively, justice is all the activities which contribute, directly or indirectly, may exercise the judicial function.

In fact, the primary purpose of this article, highlighting the need for protection is the accuracy of the information through the criminal rules. The problem arises when the statements of witnesses against a person narration and/or information that don't correspond to reality.

Perjury in judicio falsitas is that a witness who, in a criminal, civil, disciplinary or any other case in which listening to witnesses, making false statements, or does not say everything he knows concerning the circumstances essential to the which was asked and is prosecuted by the provisions of articles of Criminal Code.”

Keywords: *statements, justice, veracity, truth, false statements criminal liability.*

Asigurarea unei justiții accesibile și funcționale constituie unul dintre obiectivele prioritare ale reformei judiciare. Rolul primordial în soluționarea conflictelor sociale este deținut de stat. Pe de altă parte un pericol iminent pentru justiția actuală, pentru drepturile politice, de muncă, drepturi constituționale ale cetățenilor, încrederea publică, dar și alte domenii îl prezintă declarațiile cu rea voință, care produc variate consecințe juridice, necesare în vederea soluționării anumitor raporturi sociale. În acest context, ocrotirea juridico-penală a declarațiilor producătoare de consecințe juridice implică o actualitate nuan-

țată. Faptele infracționale privind declarațiile enunțate subminează activitatea normală a sistemului judiciar și a organelor de drept, aducând atingere actului de justiție. În vederea satisfacerii imperativelor politicii penale reacția statului la săvârșirea oricăror infracțiuni trebuie să se materializeze în restabilirea ordinii de drept, (și) tragerea la răspundere și sancționarea făptuitorilor. Înfăptuirea justiției, în sens larg, reprezintă activitatea instanțelor judecătorești de a căuta și de a stabili ceea ce este just și corect în spețele pe care aceasta le soluționează. Justiția este arta binelui și a echității. (*Jus est ars boni et aequi*)

O pârghe efectivă în asigurarea legalității în cadrul probatoriului o constituie legea penală, cu anumite norme de incriminare. Drepturile de autor, încrederea publică, și alte sfere sociale care la fel suscită protecție penală contra declarațiilor cu rea-voință, producătoare de consecințe juridice, deziderat asigurat prin normele de incriminare prevăzute de Codul Penal al Republicii Moldova. Aici se adăpostește o parte a instrumentarului de ocrotire juridico-penală și a declarațiilor producătoare de consecințe juridice. Menirea funcțională a acestui instrumentar constă în garantarea stabilirii obiective, prin intermediul interdicțiilor și măsurilor de drept penal, a împrejurărilor cauzei, precum și în respectarea drepturilor și libertăților persoanei. Totodată, argumentele expuse sesizează faptul că aceste norme de drept, în marea majoritate a cazurilor, sunt nefuncționale. În afară de caracterul latent relativ înalt al acestor categorii de infracțiuni, anumite clauze vizează lipsa de claritate și elaborarea insuficientă sau aproximarea uneori a normelor de drept penal, neconcordanța lor deplină cu normele de procedură penală. Toate aceste realități creează dificultăți în interpretarea univocă și în aplicarea uniformă a normelor de drept privind răspunderea pentru declarațiile cu rea voință în dreptul penal. De asemenea, în situația depunerii anumitor declarații cu aspect criminalistic, în fiecare caz separat, sunt luate în calcul în deplină măsură urmările prejudiciabile ale acestora. Mai este necesară și o atitudine prudentă privind determinarea anumitor criterii care diferențiază răspunderea penală în situația reglementării componentelor de infracțiune legate de ocrotirea juridico-penală a declarațiilor producătoare de consecințe juridice.

De fapt, scopul primordial al analizei date, îl constituie evidențierea necesității ocrotirii veridicității informațiilor prin prisma normelor de drept penal. Problema apare în momentul în care declarațiile făcute de martori contra unei persoane, conțin informații și/sau date care nu corespund realității, deci nu sunt adevărate.

Prin declarațiile martorului se înțeleg relatările făcute în fața organelor de drept de către persoanele care au cunoștințe de natura să servească la aflarea adevărului într-un proces penal cu *bună știință, termenul care ar echivala cu conștient, având cunoștința deplină a faptelor*. Ținând cont de prevederile art. 312 Cod

Penal al Republicii Moldova *declarației mincinoase, concluziei false sau traducerii incorecte* putem spune că persoana care depune declarații o face cu bună știință sau cu bună credință.

Buna credință are un rol important în activitatea organelor de drept, existența ei se manifestă în adoptarea unor soluții temeinice și legale. Conceptul juridic de bună credință a fost fundamentat de juristul roman Cicero și este întâlnit sub definiții diferite în doctrinele moderne de drept.

De asemenea, buna credință face obiectul mai multor articole din Codul Civil al Republicii Moldova. Ea are importanță și pentru a se face deosebire între martorul de buna credință și cel de rea-credință (martorul mincinos) [9, p.201-202].

Dacă să ne referim la mărturia mincinoasă *falsitas in iudicio* este fapta martorului care, într-o cauză penală, civilă, disciplinară sau orice altă cauză în care se ascultă martori, face afirmații mincinoase ori nu spune tot ce știe privitor la împrejurări esențiale asupra cărora a fost întrebat și este incriminată prin dispozițiile cuprinse în art. 312 din Codul Penal al Republicii Moldova. Totodată, în articolul menționat mai sunt incriminate alte două infracțiuni: concluzia falsă și traducerea sau interpretarea incorectă.

Prin prezentarea concluziei false se înțelege acțiunea de a prezenta rapoarte cu concluzii ce nu corespund adevărului cu prilejul efectuării de către specialist sau expert a constatării tehnico-științifice sau medico-legale și, respectiv, a expertizei.

A prezenta o traducere incorectă înseamnă a efectua în scris o traducere mincinoasă fie prin afirmații mincinoase făcute de traducător în operațiunile de traducere sau prin omisiune, adică de trecere sub tăcere a unor idei care urmau a fi traduse.

Declarațiile acelor martori care fac afirmații mincinoase ori nu spun tot ce știu privitor la împrejurările esențiale asupra cărora au fost întrebați, prezintă pericol social, prin aceea că îngreunează, derutează și compromit activitatea organelor judiciare, putând implicit determina pronunțarea unor soluții care nu corespund adevărului.

Mărturia mincinoasă are ca urmare imediată crearea unei stări de pericol pentru desfășurarea normală a activității de înfăptuire a justiției. Aceasta stare de pericol este aptă să conducă la o soluționare injustă a cauzei. În acest sens, doctrina și în practica națională acceptă poziție în care se consideră că infracțiunea de la art. 312 Cod Penal al Republicii Moldova se consumă în momentul în care audierea martorului, care a făcut afirmații mincinoase, a luat sfârșit și acesta și-a semnat declarația, astfel pentru consumarea infracțiunii de mărturie mincinoasă nu este necesar să se fi pronunțat o soluție nedreaptă, ci este suficient ca datorită afirmațiilor mincinoase pe care martorul le-a făcut să existe pericolul de a se pronunța o asemenea soluție. Dacă acest pericol se materializează, atunci acest lucru va fi avut în vedere la individualizarea pedepsei [10, p.42-45].

Cu referire la răspunderea penală pentru declarația cu rea-voință producătoare de consecințe juridice, prezintă interes și conceptele autorilor Sergiu Brînză și Vitalie Stati, care afirmă, că pentru calificarea faptei în baza art. 309 Cod penal al Republicii Moldova, nu are importanță dacă persoana este constrânsă să facă declarații false sau veridice. La fel, nu contează dacă expertul este constrâns să facă o concluzie falsă sau veridică. Sub acest aspect, infracțiunea specificată la art. 309 Cod penal al Republicii Moldova se deosebește de infracțiunea prevăzută la art. 314 Cod penal al Republicii Moldova.

În ultimul caz, răspunderea se aplică pentru constrângerea martorului sau a părții vătămate de a face declarații numai mincinoase, ori a expertului de a face doar concluzii false. Cât privește traducătorul sau interpretul, acesta este constrâns să facă o traducere sau interpretare incorectă atât în cazul infracțiunii prevăzute de art. 309 Cod penal al Republicii Moldova, cât și în situația infracțiunii specificate la art. 314 Cod penal al Republicii Moldova. Tot ei indică faptul, că este necesar ca făptuitorul să manifeste bună-știință la săvârșirea infracțiunii specificate la art. 312 Cod penal al Republicii Moldova.

În continuare, evidențiem opinia aceluiași autori conform căreia declarațiile cu însușirea de a produce consecințe juridice sunt specificate în diferite acte normative care se referă la declarații. Împrejurările care conferă unei declarații aptitudinea de a produce consecințe juridice, sunt acele împrejurări excepționale care nu îngăduie întâzieri pentru luarea în considerare a unei declarații (forța majoră, starea de necesitate etc.). În opinia autorilor Sergiu Brînză și Vitalie Stati, nu se va aplica alin. 3, art. 330¹ Cod penal al Republicii Moldova, dar alin. 2, art. 315 Cod penal al Republicii Moldova, dacă informațiile din declarațiile cu privire la venituri și proprietate, în calitate de date ale urmăririi penale, în contextul urmăririi penale sau în legătură cu aceasta, vor fi divulgate de către persoana care efectuează urmărirea penală sau de către persoana abilitată cu controlul asupra desfășurării urmăririi penale, dacă această acțiune a cauzat daune morale sau materiale martorului, părții vătămate sau reprezentanților acestora, ori dacă l-a făcut pe vinovat să se eschiveze de la răspundere [4, p.922]. În viziunea autorilor Sergiu Brînză și Vitalie Stati, se va aplica răspunderea în conformitate cu anumite norme penale, dar nu potrivit art. 352¹ Cod penal al Republicii Moldova, dacă declarația necorespunzătoare adevărului are o calitate specială cum ar fi: datele neautentice despre avariile cu poluare excesivă a mediului, cu poluare radioactivă, chimică, bacteriologică sau cu alte urmări periculoase pentru viața sau sănătatea populației, ori despre starea sănătății populației afectate de poluarea mediului (art. 255 Cod penal al Republicii Moldova); datele denaturate privind veniturile sau cheltuielile, ori cheltuielile care nu au la bază operațiuni reale, ori care au la bază operațiuni ce nu au existat (art. 244 Cod penal al Republicii Moldova); informațiile neautentice sau care pot

induce în eroare, care urmează a fi incluse în prospectul emisiei sau în alte documente în temeiul cărora se înregistrează emisia titlurilor de valoare, ori rezultatele emisiei vădit neautentice (art. 245 Cod penal al Republicii Moldova); informația cu bună-știință mincinoasă despre actul de terorism (art. 281 Cod penal al Republicii Moldova); informația cu bună-știință falsă, constituind denunțul adresat în scopul de a-l învinui pe cineva de săvârșirea unei infracțiuni, prezentat unui organ sau persoanei cu funcție de răspundere, care sunt în drept de a porni urmărirea penală. În cazuri similare, în locul art. 352¹ Cod penal al Republicii Moldova pot fi aplicate norme din Codul contravențional [4, p.1083].

Este de menționat, că aceiași autori relatează faptul, că în anumite cazuri, falsul în declarații poate să reprezinte partea unui întreg. Astfel, în acord cu regula fixată la art. 118 Cod penal al Republicii Moldova, răspunderea se va aplica nu pentru infracțiunea prevăzută la art. 352¹ Cod penal al Republicii Moldova, ci pentru una din infracțiunile specificate la art. 190, 196, 353, 355 (atunci când presupune prezentarea unor documente false) sau altele, din Codul penal al Republicii Moldova [4, p.1085].

Latura obiectivă a infracțiunii prevăzute la alin. 3, art. 330¹ Cod penal al Republicii Moldova constă în fapta prejudiciabilă exprimată în acțiune. Această acțiune este comisă în privința informațiilor din declarațiile cu privire la venituri și proprietate, informații devenite cunoscute în procesul îndeplinirii atribuțiilor de serviciu sau al exercitării controlului. Modalitățile alternative ale acțiunii prejudiciabile specificate la alin. 3, art. 330¹ Cod penal al Republicii Moldova sunt: 1) divulgarea; 2) publicarea.

Prin „divulgare” se înțelege darea în vileag a informațiilor corespunzătoare în privința anumitor persoane care nu trebuiau să le cunoască. Divulgarea poate fi făcută în formă verbală sau scrisă. La calificare nu are importanță dacă informațiile, care constituie obiectul infracțiunii analizate, au fost transmise unei singure persoane, câtorva persoane sau unui cerc larg de persoane. Prin „publicare” trebuie de înțeles editarea sau punerea în circulație a informațiilor corespunzătoare ori deschiderea accesului la aceasta prin sistemele electronice de informare.

Importanță a prezentat și lucrarea autorilor Sergiu Baieș și Nicolae Roșca, unde se afirmă, că de cele mai dese ori, legea nu descrie acțiunile care pot fi considerate ca săvârșite cu bună-credință sau cu rea-credință. În principiu, acest lucru este imposibil, fiindcă, în realitate, este dificil să se prevadă toată gama de acțiuni care pot fi considerate exercitare cu rea-credință a drepturilor civile. Cu toate acestea, pentru unele cazuri, legiuitorul a stabilit care acțiuni se includ în categoria a ceea ce se numește exercitare a drepturilor cu rea-credință asemenea acțiuni sunt considerate ilicite. Celui care săvârșește astfel de acțiuni i se aplică sancțiunile prevăzute de legislație [1, p.134-135].

La subiectul temei face referire și cercetătorul Cașter Oleg, care ne specifică următoarele: un proces judiciar poate avea sorți de izbândă doar atunci când are la bază un minim material probator. Deși probele pe care se întemeiază un proces sunt extrem de variate, declarațiile martorului sunt, de foarte multe ori, decisive pentru tranșarea unui proces judiciar. Din acest motiv, martorilor le este acordat un loc aparte nu doar în cadrul dreptului procesual, dar și în cadrul altor științe socio-juridice. Altfel spus, martorul nu este o categorie strict juridică. Dacă informațiile deținute de martor nu obțin o valoare juridică, și acestea rămân, din careva motive, doar în mintea martorului, ele sunt pur și simplu inutile, deoarece, din punct de vedere juridic, aceste informații, pur și simplu, nu există [5, p.5-6].

Următoarea lucrare luată în vizor este cea a autorilor Stanislav Copețchi și Igor Hadîrcă, care examinând subiectul erorii și a influenței ei asupra calificării infracțiunii afirmă, că în procesul de aplicare a normelor juridico-penale întâlnim situații când trebuie dată o apreciere juridico-penală unor fapte prejudiciabile comise în baza unor reprezentări eronate despre realitatea obiectivă. Este cazul infracțiunilor comise sub influența erorii. Regula e că, în acord cu principiul vinovăției, consfințit la art. 6 Cod penal al Republicii Moldova, făptuitorul urmează a fi supus răspunderii penale numai pentru fapta prejudiciabilă comisă cu vinovăție. Făptuitorului trebuie să i se impute doar acele circumstanțe obiective care au fost cuprinse de conștiința sa. La săvârșirea infracțiunilor intenționate persoana poate greși în privința unor sau altor împrejurări, iar greșeala admisă poate influența semnificativ conținutul vinovăției, și asupra răspunderii penale. În particular, prezența erorii poate influența decisiv asupra calificării faptei comise [6, p.176-177].

Remarcabilă pentru studiul nostru este și lucrarea unui grup de autori în frunte cu autorii Alexei Barbăneagră, Gheorghe Alecu, Viorel Berliba ș.a. unde se constată faptul, că formă de materializare a vinovăției în determinarea comportamentului fraudulos pe segmentul declarațiilor producătoare de consecințe juridice urmează a fi luată în calcul doar intenția. Intenția în norma penală este caracterizată sub aspectul manifestării ei în două modalități: a) intenția directă se manifestă în situația în care persoana își dă seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, prevede urmările prejudiciabile ale acesteia și dorește survenirea acestor urmări; b) intenția indirectă se manifestă în situația în care persoana își dă seama de gradul prejudiciului faptei, prevede urmările ei prejudiciabile, nu dorește, însă admite în mod conștient survenirea acestor urmări. Înțelegerea caracterului prejudiciabil al faptei și prevederea urmării ei constituie elementul intelectual al intenției, iar dorința sau admiterea în mod conștient a survenirii urmării prejudiciabile reprezintă elementul ei volitiv. Înțelegerea caracterului prejudiciabil al faptei săvârșite atât prin intenție directă, cât și prin

intenție indirectă înglobează reprezentarea în conștiința persoanei a obiectului infracțiunii, acțiunii sau inacțiunii prin care se realizează activitatea infracțională.

Elementul volitiv al intenției se caracterizează printr-o anumită atitudine volitivă față de urmarea prejudiciabilă. Persoana care activează cu intenție directă dorește survenirea urmării prejudiciabile și își depune voit eforturile pentru atingerea rezultatului dorit. Spre deosebire de intenția directă, la săvârșirea infracțiunii prin intenție indirectă, persoana, prevăzând posibilitatea survenirii reale a urmării prejudiciabile, nu o dorește, însă o admite în mod conștient. Are, deci, o atitudine de indiferență, de nepăsare față de producerea urmării prejudiciabile [2, p.48-49]. În opinia autorului Alexei Barbăneagră, infracțiunea (art. 185³ Cod penal al Republicii Moldova) constă în declararea intenționat mincinoasă făcută în fața AGEPI în vederea producerii unei consecințe juridice în favoarea celui care depune declarația sau în favoarea altei persoane și în detrimentul, și spre subminarea autorității persoanei care are titlul de protecție asupra obiectului respectiv al proprietății industriale sau a efectuat depozitul național reglementar [2, p.377].

Tot în cadrul acestei lucrări, cercetătorul Gheorghe Ulianovschi, caracterizând latura obiectivă a componentei de infracțiune prevăzută de art. 309 Cod penal al Republicii Moldova, menționează, că ea este incriminată în două variante. Latura obiectivă în ambele variante se caracterizează prin acțiunea de constrângere care diferă de la o variantă la alta prin metodele de înfăptuire a ei. În alin. 1 art. 309 Cod penal al Republicii Moldova, acțiunea de constrângere se realizează prin amenințări sau alte acte ilegale, iar în alin. 2 art. 309 Cod penal al Republicii Moldova – prin violențe sau însoțită de încheierea acordului de recunoaștere a vinovăției. A constrânge în sensul alin. 1 și 2 art. 309 Cod penal al Republicii Moldova înseamnă a sili, a forța persoana supusă interogatoriului (audiată) să facă declarații, a obliga expertul să concluzioneze, sau traducătorul, interpretul să efectueze o traducere sau interpretare incorectă. Întrebuințarea de amenințări înseamnă folosirea de mijloace de constrângere psihică de natură, de a provoca o stare de temere, sub stăpânirea căreia e atinsă libertatea psihică a persoanei amenințate. În cazul constrângerii prin amenințare cu omor sau cu vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății, acțiunile făptuitorului se încadrează numai în baza alin. 1 art. 309 Cod penal al Republicii Moldova. Prin întrebuințare de violențe se înțelege folosirea mijloacelor de constrângere fizică, utilizarea forței proprii sau a altei constrângerii. Din analiza comparativă a dispozițiilor art. 309 și 309¹ Cod penal al Republicii Moldova, rezultă, că infracțiunea analizată include violențele care prin natura lor nu pot fi considerate ca tortură. Alte acte ilegale de constrângere pot fi considerate audierea bănuitului sau învinuitului în stare de oboseală sau în timpul nopții, insultarea și umilirea martorului cu scopul determinării

lui la depunerea declarațiilor, precum și alte tratamente inumane sau degradante care nu constituie acte de tortură. Prin constrângere însoțită de încheierea acordului de recunoaștere a vinovăției se înțelege silirea învinuitului, prin metodele menționate, la încheierea unui astfel de acord. Constrângerea de a face declarații este infracțiunea cu componentă formală (infracțiune de pericol). Pentru existența ei este indiferent faptul dacă declarațiile, concluziile, interpretările sau traducerile au fost sau nu obținute, au fost obținute declarații, concluzii sau interpretări și traduceri dorite sau nedorite, adevărate sau mincinoase. Această situație se datorează faptului, că prin dispozițiile art. 309 Cod penal sunt incriminate însăși metodele de obținere a declarațiilor, concluziilor, interpretărilor sau traducerilor. Prin urmare, consecința infracțională imediată a constrângerilor constă în crearea unei stări de pericol pentru desfășurarea normală a urmăririi penale [2, p.676].

După cum afirmă autorul Gheorghe Ulianovschi, sintagma prezentarea concluziei false se descifrează ca o acțiune de a prezenta rapoarte cu concluzii ce nu corespund adevărului cu prilejul efectuării de către specialist sau expert a constatării tehnico-științifice sau medico-legale și respectiv – a expertizei. Constituie element material al concluziei false și afirmațiile mincinoase făcute de expert la audiere în condițiile art. 153 Cod de procedură penală al Republicii Moldova. Totodată, menționăm și faptul că, în opinia autorului Gheorghe Ulianovschi, constrângerea fizică se manifestă prin exercitare de violențe generatoare de suferințe fizice. Legiuitorul, la incriminarea faptei prevăzute de acest articol, prin constrângere fizică are în vedere maltratarea sau alte acte de violență altele decât cele prevăzute în art. 151-152 Cod penal al Republicii Moldova. Dacă prin constrângerea fizică a martorului, părții vătămate, expertului, traducătorului sau interpretului i se cauzează una dintre urmările faptelor prevăzute de art. 151-152 Cod penal al Republicii Moldova, constrângerea de a face declarații mincinoase, a trage concluzii false sau a efectua traduceri sau interpretări incorecte se află în concurs ideal cu una dintre aceste infracțiuni. Constrângerea psihică se realizează prin diferite acte ilegale de violență psihică, cum ar fi amenințarea cu omorul sau vătămarea integrității corporale sau a sănătății, cu deteriorarea bunurilor ori cu răpirea martorului, interpretului, traducătorului, a rudelor sau a apropiaților acestora etc.

Luăm în calcul și afirmațiile cercetătoarei Gîrlea Anastasia, care consideră, că declarația mincinoasă a martorului sau a părții vătămate are capacitatea de a afecta activitatea normală a organelor de justiție. Pericolul social a acestor fapte este determinat de faptul, că ele sunt capabile să ducă organele de drept și judicare pe o cale incorectă. Anume în rezultatul declarațiilor false sunt posibile situațiile de eliberare de răspundere penală a persoanelor vinovate, aplicarea nefundamentată a unei pedepse mai blânde și condamnarea persoanelor

care nu au nici o vină. Declarația mincinoasă a martorului sau a părții vătămate atentează nemijlocit la activitatea normală și corectă a instanței de judecată și a organelor de urmărire penală, orientată spre realizarea sarcinilor justiției. Din acest considerent, obiectul generic al componentelor de infracțiune examinate îl constituie activitatea corectă a organelor de justiție. Obiectul nemijlocit al componentelor examinate este determinat în funcție de relațiile sociale concrete, care sunt afectate în rezultatul declarațiilor mincinoase [8, p.56-58].

După cum menționează autoarea Gîrlea Anastasia într-o altă lucrare a sa, spre deosebire de denunțarea falsă, conținutul declarației mincinoase înglobează un cerc mai mare de informații. Declarația mincinoasă poate fi legată de denaturarea circumstanțelor și faptelor care urmează a fi stabilite într-o cauză concretă, inclusiv a datelor despre persoana învinuitului, a părții vătămate și caracterul relațiilor martorului cu aceste persoane, despre vinovăție, consecințe etc. Unele deosebiri persistă în formele materializării, reflectării externe a acestor infracțiuni. Denunțarea falsă presupune, întotdeauna, săvârșirea de acțiuni active, în timp ce declarația mincinoasă poate fi realizată și prin inacțiune (de exemplu, necomunicarea circumstanțelor care au o importanță esențială pentru determinarea vinovăției persoanei). Această delimitare se fundamentează pe caracterul diferit al infracțiunilor cu pricina. Declarația mincinoasă este oferită, întotdeauna, în cadrul unei cauze penale deja intentate, iar denunțarea falsă referitoare la comiterea unei infracțiuni servește însăși drept temei și bază pentru pornirea urmăririi penale [7, p.10-15].

La categoria materialelor utilizate în procesul cercetării noastre atribuim și lucrările autorului Vitalie Stati. Autorul vizat consemnează faptul, că declarația cu privire la venituri și proprietate (în sensul Legii privind declararea și controlul veniturilor și al proprietății demnitarilor de stat, judecătorilor, procurorilor, funcționarilor publici și a unor persoane cu funcție de conducere, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 19.07.2002) nu poate să reprezinte obiectul material al infracțiunii prevăzute la art. 244¹ Cod penal al Republicii Moldova. Potrivit alin. 2 și 3 al Legii privind declararea și controlul veniturilor și al proprietății demnitarilor de stat, judecătorilor, procurorilor, funcționarilor publici și a unor persoane cu funcție de conducere, nedepunerea declarației de către subiectul declarării în termenele stabilite la art. 8 din numita lege constituie contravenție și se sancționează conform art. 330² din Codul contravențional al Republicii Moldova; indicarea intenționată în declarație a datelor inexacte sau incomplete constituie infracțiune și se pedepsește conform art. 352¹ Cod penal al Republicii Moldova [11, p.275].

Prezentarea tardivă a dării de seamă fiscale (inclusiv a declarației cu privire la impozitul pe venit) nu atrage răspunderea pentru una dintre infracțiunile prevăzute la art. 244¹ Cod penal al Republicii Moldova. La fel, se poate susține,

că eschivarea de la prezentarea declarației cu privire la impozitul pe venit nu atrage răspunderea conform alin. 2 art. 260 din Codul fiscal al Republicii Moldova. În concluzie, numai sustragerea categorică și definitivă de la prezentarea declarației cu privire la impozitul pe venit intră sub incidența art. 244¹ Cod penal al Republicii Moldova. În cazul în care o astfel de sustragere are un caracter limitat în timp, răspunderea se va aplica în baza alin. 2 art. 260 din Codul fiscal al Republicii Moldova [11, p.280].

Sub incidența alin. 1 art. 244¹ Cod penal al Republicii Moldova intră numai includerea în declarația cu privire la impozitul pe venit a unor date denaturate de către declarant. Nu se aplică această normă în ipoteza falsificării documentului respectiv pe calea fie a contrafacerii (adică a confecționării declarației cu privire la impozitul pe venit false), sau a modificării conținutului declarației autentice cu privire la impozitul pe venit. În astfel de cazuri, în funcție de calitatea subiectului, se va aplica prevederea corespunzătoare din art. 332 sau 361 Cod penal al Republicii Moldova.

Aplicarea alin. 1 art. 244¹ Cod penal al Republicii Moldova (în ipoteza de includere în declarația cu privire la impozitul pe venit a unor date denaturate) exclude aplicarea art. 352¹ Cod penal al Republicii Moldova. Or, în ipoteza analizată, alin. 1 art. 244¹ Cod penal al Republicii Moldova trebuie privit ca o normă specială în raport cu art. 352¹ Cod penal al Republicii Moldova. Din motive similare, nu va fi necesară nici aplicarea suplimentară a uneia dintre prevederile art. 361 Cod penal al Republicii Moldova (avându-se în vedere ipoteza de folosire a documentelor oficiale false, care acordă drepturi sau eliberează de obligații) [11, p.282].

Caracterul de pericol al infracțiunii este recunoscut și de practica unor instanțe judecătorești din alte state, cum ar fi spre exemplu Franța, care înserează între elementele specifice ale faptei posibilitatea producerii unui prejudiciu. Această practică a reprimat mărturia mincinoasă, chiar dacă nu a avut o influență efectivă asupra soluției procesului dar, fără îndoială, o asemenea intenție din partea făptuitorului a existat.

Se poate afirma deci, că, în activitatea de înfăptuire a justiției, declarațiile martorilor, ca și rapoartele de expertiză sunt considerate mijloace de probă, ele contribuind la aflarea adevărului și prin aceasta la soluționarea cauzei în care sunt administrate. De exactitatea probelor și de probabilitatea celor care concură la aflarea adevărului, depinde temeinica înfăptuire a justiției.

Necesar este de menționat că, declarația făcută să fie una dintre acele declarații care, potrivit legii sau împrejurărilor, servește la producerea unei consecințe juridice. Prin alte cuvinte, se cere ca declarația să aibă, potrivit legii sau împrejurărilor, valoare probatorie și eficiență juridică, să fie aptă a servi, prin însuși faptul că a fost făcută, la producerea consecinței juridice avută în vedere de făptuitor.

Declarația necorespunzătoare a adevărului făcută unui organ competent și producătoare de consecințe juridice are, în unele cazuri, o încredințare distinctă. În asemenea cazuri, fapta constituie o altă infracțiune. După cum ne demonstrează practica, infracțiunile privind declarațiile cu rea-voință, producătoare de consecințe juridice au, în mare parte, un caracter latent. Această convingere se impune ca urmare a analizei materialelor din cadrul cauzelor penale. La moment, nu este manifestată o reacție corespunzătoare asupra cazurilor de declarație mincinoasă, de depunere a declarațiilor false, ca varietăți ale falsificării de probe.

Considerăm, că una dintre cauzele obsesive ale stării de fapt a lucrurilor o constituie dificultățile apărute la încadrarea juridică a unor astfel de fapte și argumentarea elementelor componente de infracțiune. Ele sunt determinate, în mare parte, de absența unei percepții corecte a semnelor componentelor de infracțiune, ce atentează la declarațiile producătoare de consecințe juridice. O cauză a acestei stări a lucrurilor se datorează și erorilor în formularea dispozițiilor legate de normele de drept penal referitoare la răspunderea penală pentru declarația cu rea-voință, producătoare de consecințe juridice, ce are drept efect interpretarea necorespunzătoare a legii. Privite în toată complexitatea lor, activitățile de înlăturare a justiției desfășurate în cadrul procesului penal au drept scop aflarea adevărului pentru ca nici o persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală și condamnată pe nedrept.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Baieș Sergiu, Roșca Nicolae. Drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică. Volumul I. Ed. Cartier Juridic. Chișinău, 2004.
2. Barbăneagră Alexei, Alecu Gheorghe, Berliba Viorel ș.a. Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu. Centrul de drept al avocaților. Chișinău, 2009.
3. Brînză Sergiu, Vitalie Stati. Drept Penal. Vol. II partea specială. Editura USM, Chișinău 2011.
4. Brînză Sergiu, Stati Vitalie. Tratat de drept penal. Partea specială. Volumul II. Tipografia Centrală. Chișinău, 2015.
5. Canțer Oleg. Audierea martorului. Îndrumar pentru avocați. Chișinău, 2013.
6. Copețchi Stanislav, Hadîrcă Igor. Calificarea infracțiunilor. Note de curs. Chișinău, 2015.
7. Gîrlea Anastasia. Delimitarea denunțării false, a declarației mincinoase, concluziei false sau traducerii incorecte de alte infracțiuni conexe. Legea și Viața, iunie, 2014.
8. Gîrlea Anastasia. Justiția în calitate de obiect al denunțării false și al declarației mincinoase. Legea și Viața, octombrie, 2012.
9. Scriparu Gheorghe, Vasile Astărăstoae. Criminologie Clinică. Iași: Polirom, 2003.
10. Ulianovschi Gh. Infracțiuni care împiedică înlăturarea justiției. Chișinău: Editura Garuda-Art, 1999.
11. Stati Vitalie. Infracțiuni economice. Note de curs. CEP USM. Chișinău, 2014.

EXPERTIZA JURIDICĂ ÎN SISTEMUL ACTIVITĂȚILOR EXPERTOLOGICE LEGAL EXPERTISE IN THE SYSTEM OF EXPERTOLOGICAL ACTIVITIES

IACUB Irina, *doctor în drept, conferențiar universitar (i),
Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată,*

Summary

The study includes a detailed analysis of two distinct topics, closely related to each other, expertise and legal expertise, based on the ideas presented in the Russian doctrine. For the beginning, the essence of the expertise is approached as a scientific-practical research activity, being elucidated its particularities and a delimitation compared to other similar activities.

Based on the results obtained, further, legal expertise is analyzed as a distinct type of expertise, being elucidated the most widespread definitions and explanations given to it in the literature. The main aim is to identify the features characteristic of legal expertise to allow its delimitation from other types of expertise.

As a result of the research, it is concluded that there is currently no uniform theoretical approach to legal expertise, insufficiently researched its object and content, types, principles on which it should be conducted, the ways and functions it performs, and the particularities the whole expertological process. Based on this, it is argued that the development of the theory of legal expertise is extremely current and necessary.

Keywords: *expertise, expert, specialist, expertological activity, expertological research, legal expertise, expertise report.*

Introducere. În procesul elaborării, interpretării și aplicării dreptului adeseori apare necesitatea de a desfășura anumite cercetări în diferite domenii, în baza unor cunoștințe speciale, pentru a fundamenta deciziile luate. Una dintre formele efective de utilizare a cunoștințelor speciale este recunoscută a fi *expertiza* [35, p. 11], numită și *activitate expertologică* [28, p. 208; 27, p. 69].

La moment, *expertiza* a devenit un instrument de susținere (fundamentare) a deciziilor administrative, normative și de altă natură, fiind folosită în numeroase sfere ale vieții sociale [35, p. 3]. Valoarea *activității expertologice (expertizei)* este considerată a fi importantă, întrucât rezultatele acesteia pot fi folosite în calitate de probe la soluționarea diferitor litigii, conflicte sau la formarea bazei normative necesare pentru desfășurarea diferitor tipuri de activitate [27, p. 69].

Acest fapt justifică pe deplin necesitatea cunoașterii esenței și particularităților acestui tip de activitate și înțelegerii modalităților de valorificare practică a acesteia. Mai mult, în ultima perioadă, tot mai solicitată a devenit *expertiza juridică* ca tip distinct de *expertiză*, dar care, cu regret, este totalmente lăsată în umbră de doctrina autohtonă. Această lacună doctrinară, dublată de promova-

rea tot mai accentuată a *securității juridice* ca principiu fundamental al statului de drept [8, pp. 25-32; 10, pp. 22-37; 47, pp. 172-183; 7, pp. 48-61; 9, pp. 99-105; 11, pp. 4-9], ne-a motivat să valorificăm alte ariale științifice în vederea elucidării celor mai reprezentative teze și idei care explică în general instituția *expertizei* și tipologia acesteia, precum și conturează particularitățile *expertizei juridice* ca tip distinct de activitate juridică.

Expertiza: etimologie, concept și esență. Plecând de la cele menționate, în rezultatul cercetărilor desfășurate, am constatat că în știința juridică contemporană, până acum nu s-a format o opinie unică referitoare la ce reprezintă *expertiza*. În doctrină au fost expuse o serie de viziuni și abordări a definiției acestui concept, dar s-a apreciat că de cele mai multe ori definițiile formulate reflectă doar diferite laturi ale fenomenului dat [24, p. 65]. Mai mult, unii autori subliniază că nu există în general o abordare uniformă a noțiunii de *expertiză*, a esenței, trăsăturilor și particularităților acesteia în baza căreia să se poate delimita de alte activități asemănătoare [18, p. 163]. Cu toate acestea, considerăm că merită a fi luate în considerație unele idei relevante atestate în literatura de specialitate pentru a cunoaște acest subiect (care vor fi expuse mai jos).

Referitor la proveniența termenului de *expertiză*, într-o opinie general acceptată se consideră că acesta derivă din latinescul *experior* (a încerca, a proba) și/sau *expertus* (experimentat, competent) și are semnificația de „cercetare a unei probleme de către o persoană competentă”. Potrivit unor cercetători, din această opinie rezultă două concluzii importante: în primul rând, *expertiza* este o *cercetare* și, în al doilea rând, această cercetare este efectuată de către o *persoană competentă* [1, p. 31].

Privind în ansamblu, constatăm că în știință și în practică noțiunea de *expertiză* este folosită cu semnificația de *cercetare* (analiză, evaluare), ce reprezintă o „activitate orientată spre elucidarea datelor factologice care pot să confirme sau să infirme diferite fapte, ce sunt semnificative pentru subiecții ce au dispus *expertiza*, și să le dea o apreciere profesionistă” [35, p. 11].

În legătură cu această idee, în paralel, s-a încercat realizarea unei delimitări a *cercetării expertologice* de *cercetările științifice* în general, susținându-se că, în esența sa gnoseologică, *cercetarea expertologică* este o varietate a procesului de cunoaștere a realității obiective, realizată prin intermediul aplicării diferitor metode științifice. Deosebirea *expertizei* de *cercetarea științifică* se fundamentează în principal pe scopurile urmărite de aceasta, care au un caracter strict practic și nu științific. *Cercetarea științifică* în acest sens reprezintă un proces de elaborare a unor *cunoștințe științifice noi*. La rândul său, *activitatea expertologică*, fiind fundamentată științific și desfășurată în baza metodelor științifice (din domeniul științelor juridice, exacte, tehnice etc.), folosește aceste cunoștințe științifice, metode și mijloace științifice nu pentru descoperirea de noi legi și

legități naturale sau sociale, nu pentru stabilirea faptelor științifice, elaborarea de teorii și verificarea de ipoteze științifice, dar pentru soluționarea unor sarcini practice de stabilire a circumstanțelor unor fapte/situații concrete, care au importanță pentru activitatea de elaborare și aplicare/realizare a dreptului, de adoptare a deciziilor administrative, economice sau de altă natură [35, p. 12]. Din perspectiva dată, în doctrină, *activitatea expertologică* a fost explicată ca fiind un „sistem de acțiuni, realizate cu implicarea experților pentru analiza și evaluarea diferitor obiecte cu scopul întemeierii deciziilor ce urmează a fi luate în condiții de incertitudine, contradicții sau conflicte” [28, p. 208].

Dincolo de aceste precizări, în literatura de specialitate, am atestat diferite definiții date conceptului de *expertiză*. Astfel, în opinia prof. M. Ю. Тихомиров, *expertiza* reprezintă „studierea de către un specialist/expert (sau mai mulți) a unor întrebări, răspunsul la care poate fi dat doar în rezultatul unor cercetări specializate în diferite domenii” [41, p. 952]. La fel, și alte voci susțin că prin *expertiză* trebuie înțeles „cercetarea de către experți a problemelor ce necesită cunoștințe speciale științifice, tehnice sau de altă natură” [28, p. 208]; or „cercetarea de către specialiști a unor probleme soluționarea cărora necesită cunoștințe speciale în sfera științei, tehnicii, artei etc.” [37, p. 1551].

Criticând aceste definiții, alți cercetători consideră că „o astfel de înțelegere a noțiunii de *expertiză* nu este precisă, întrucât ea cuprinde orice cercetare științifică sau tehnică: analiză, experiment, evaluare, apreciere dată de către specialist în orice situație și în orice formă. Fiind destul de largă, această înțelegere a noțiunii de *expertiză* a determinat ca, în ultimul timp, termenul de *expert* să fie utilizat pe larg în locul celui de *specialist*, mai ales în cazurile în care nu se desfășoară *expertize* propriu-zise [35, p. 11].

Desigur, atât *specialistul*, cât și *expertul*, în activitatea lor operează cu diferite cunoștințe speciale, doar că o fac în forme diferite. *Specialistul* oferă explicații profesionale la întrebări speciale. Sarcina acestuia este de a oferi consultație sau ajutor tehnic. Principala funcție a *expertului*, prin care se și diferențiază de *specialist*, constă în desfășurarea de către acesta a unei cercetări speciale. În alți termeni, *expertul* nu explică un fapt ce există deja, ci dobândește unul nou, ca rezultat al cercetării, și îi dă o apreciere profesionistă, apreciere care formează în esență conținutul *raportului de expertiză* [35, p. 11-12].

Astfel, *expertul* este un specialist invitat (independent, obiectiv), care desfășoară o cercetare în rezultatul căreia întocmește un act special distinct – *raport de expertiză*. De aici, se poate afirma că fiecare *expert* este și *specialist*, dar nu fiecare *specialist* este *expert* (adică persoană ce desfășoară *expertiza*). Altfel spus, noțiunea de *specialist* este una generală, iar cea de *expert* – una specială [35, p. 12].

Într-o altă opinie, mai simplistă [28, p. 207], *expertul* (de la latinescul *expertus* – experimentat) mai este considerat un „specialist invitat în situații complicate

pentru a evalua fapte, fenomene sau evenimente” or „specialist competent în sfera în care se efectuează *expertiza*, invitat pentru cercetarea unui obiect cu scopul obținerii informației despre acesta”.

Pornind de la particularitățile și criticile enunțate, *expertiza* a fost definită și într-o accepțiune mai îngustă și concretă, ca fiind: „activitatea subiecților calificați de analiză și evaluare a stării obiectului supus expertizei și elaborarea de recomandări în vederea îmbunătățirii acestuia” [18, p. 163]; „o analiză profundă a unui anumit obiect, bazată pe cunoștințele și experiența profesională a expertului, finalizată cu întocmirea unui raport, conform regulilor și ordinii procedurale stabilite, utilizat pentru luarea unor decizii întemeiate în domeniul cercetat” [29, p. 6; 34, p. 44]; „o cercetare bazată pe aplicarea unor cunoștințe speciale, realizată de către persoane competente (experti) la indicația subiecților cointeresați, cu scopul de a stabili circumstanțele esențiale necesare pentru adoptarea de decizii corecte și justificate și formularea de concluzii (opinii) în baza acestei cercetări” [35, p. 7].

Din conținutul ultimei definiții, în literatura de specialitate, au fost deduse următoarele trăsături ale *expertizei* [35, p. 7]: este una din formele de folosire a cunoștințelor speciale; folosirea acestora presupune realizarea unei *cercetări*; cercetarea expertologică este realizată de către persoane competente – *experti*, ce dispun de cunoștințe speciale în diferite domenii ale științei, artei, meșteșugurilor sau tehnicii; are o natură procesuală și se desfășoară la indicația subiecților interesați; scopul *expertizei* rezidă în obținerea informației necesare referitoare la circumstanțele esențiale pentru luarea de decizii corecte și justificate de către subiecții care au dispus-o; rezultatele *expertizei* sunt prezentate într-un act distinct numit *raport de expertiză*.

Totodată, suplimentar la aceste trăsături, cercetătorii [35, p. 4] subliniază că desfășurarea *expertizei* reprezintă o activitate destul de complexă și responsabilă, ce implică necesitatea respectării anumitor reguli, proceduri și condiții. De aici, devine clar că eficiența *expertizei* poate fi asigurată doar prin intermediul stabilirii unor criterii și principii, care să permită reglementarea tipului dat de activitate, asigurarea bazei normative a acesteia, conferirea unui anumit statut juridic. În acest sens, în doctrină [35, p. 4], se propune abordarea *expertizei* ca o instituție juridică în cadrul teoriei generale a dreptului.

Parțial, susținem o astfel de propunere, mai ales că în Republica Moldova un statut juridic distinct i-a fost recunoscut *expertizei judiciare*, prin reglementarea acesteia în *Legea cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar* nr. 68/2016 [14]. Chiar dacă legea citată se referă doar la *expertiza judiciară*, suntem de părerea că unele momente reglementate în textul acesteia ar fi utile pentru cunoașterea și înțelegerea esenței *expertizei în ansamblul său, ca tip distinct de activitate*.

Bunăoară, în art. 2 din legea citată, regăsim definite noțiunile de *expert judiciar* și *expertiză judiciară*, după cum urmează:

- „*expert judiciar* – persoană calificată și abilitată, conform legii, să efectueze expertize și să formuleze concluzii în specialitatea în care este autorizată, cu privire la anumite fapte, circumstanțe, obiecte materiale, fenomene și procese, organismul și psihicul uman, și care este inclusă în Registrul de stat al experților judiciari”;

- „*expertiză judiciară* – activitate de cercetare științifico-practică, efectuată în cadrul procesului civil, penal sau contravențional (denumit în continuare proces judiciar) în scopul aflării adevărului prin efectuarea unor cercetări metodice cu aplicarea de cunoștințe speciale și procedee tehnico-științifice pentru formularea unor concluzii argumentate cu privire la anumite fapte, circumstanțe, obiecte materiale, fenomene și procese, corpul și psihicul uman, ce pot servi drept probe într-un proces judiciar”.

Dat fiind faptul că acestea sunt unicele definiții legale în materie (cel puțin la moment nu am atestat altele), în baza lor putem puncta câteva momente importante pentru înțelegerea instituției *expertizei* în ansamblul său:

- în primul rând, drept *expert* poate fi o „persoană calificată și abilitată să efectueze expertize și să formuleze concluzii în specialitatea în care este autorizată”. Important este că statutul de *expert autorizat* (inclus în Registrul de stat al experților) nu este o cerință indispensabilă tuturor tipurilor de expertize, ci doar *expertizelor judiciare*, admițându-se și în acest caz unele excepții. Astfel, potrivit art. 149 alin. (1) din *Codul de procedură civilă al RM* [3]: „În cazul în care în Registrul de stat al experților judiciari nu sînt experți de specializarea necesară sau în cazul în care nu poate fi numit un alt expert judiciar din motive de incompatibilitate, în calitate de expert judiciar poate fi recunoscută ad-hoc o persoană competentă în specializarea solicitată pentru efectuarea expertizei judiciare”;

- în al doilea rând, *expertiza (judiciară)* este recunoscută oficial a fi o „activitate de cercetare științifico-practică (...) în scopul aflării adevărului prin efectuarea unor cercetări metodice cu aplicarea de cunoștințe speciale și procedee tehnico-științifice pentru formularea unor concluzii argumentate (...)”. Deci, în esența sa, *expertiza* reprezintă totuși o *cercetare științifico-practică* care necesită cunoștințe speciale;

- în al treilea rând, „concluziile argumentate, formulate în rezultatul desfășurării expertizei, pot să servească drept probe în procesul judiciar”. Este de precizat în context că aceeași valoare li se recunoaște și expertizelor desfășurate extrajudiciar (conform art. 307 alin. (2) din *Codul de procedură civilă al RM*). De aici, putem deduce două momente importante: în primul rând, activitatea expertologică nu se reduce doar la expertiza judiciară (ea fiind deci posibilă și extrajudiciar); și, în al doilea rând, aceste momente justifică necesitatea respectării stricte a unor cerințe concrete de formă și procedură în procesul de

efectuare a *expertizei*, pentru ca ulterior, în cadrul unui eventual proces judiciar, rezultatele *expertizei* să fie admisibile în calitate de mijloace de probă;

- în al patrulea rând, referitor la procesele judiciare în cadrul cărora poate fi efectuată *expertiza judiciară*, atragem atenția că potrivit art. 32 din *Codul jurisdicției constituționale al Republicii Moldova* [4] și art. 90 din *Codul administrativ al Republicii Moldova* [2], *expertizele* pot fi dispuse atât în cadrul procesului de jurisdicție constituțională, cât și în procedurile administrative și de contencios administrativ. Din aceste prevederi legale, este clar că *expertiza judiciară* este aplicabilă nu doar procesului civil, penal sau contravențional, dar și oricărui alt proces judiciar. Pe cale de consecință, se poate deduce că rezultatele *expertizelor* extrajudiciare, la fel, ar putea fi folosite ca mijloace de probă în orice tip de proces judiciar [5, p.276] .

Așadar, normele analizate confirmă faptul că *expertiza* reprezintă în esența sa un gen de activitate de cercetare (științifico-practică), desfășurată de un personal calificat (autorizat), specializat în domeniu, conform unor reguli prestabilite de formă și procedură, fiind orientată spre realizarea/atingerea unor scopuri concrete (formularea de concluzii necesare pentru luarea anumitor decizii) importante pentru activitatea practică a diferitor instituții, autorități sau persoane [5, p.262]. În ceea ce privește desfășurarea *expertizei* „conform unor reguli prestabilite de formă și procedură”, precizăm că, la moment, acest aspect (ce ține în esență de reglementarea normativă) este destul de puțin dezvoltat (cu excepția *expertizei judiciare*) și, ca urmare, face dificilă recunoașterea *expertizei* ca o instituție de drept.

Pornind de la cele menționate și ținând cont de diversitatea domeniilor activității umane, apare inevitabil întrebarea dacă este posibilă și necesară o *expertiză* în domeniul dreptului; și dacă da, care eventual ar fi particularitățile acesteia [12, p. 107]? În cele ce urmează vom încerca să răspundem la aceste întrebări.

Expertiza juridică ca tip distinct de activitate expertologică. Din multitudinea de *expertize* ce pot fi desfășurate în diferite domenii, o importanță distinctă prezintă *expertiza juridică*, care la fel nu s-a bucurat de atenția cuvenită în doctrina autohtonă. În schimb, în arealul științific rusesc, problema *expertizei juridice* a început să fie cercetată în anii 2000, fapt datorat, în opinia cercetătorilor [18, p. 164], conștientizării la acea etapă de către societate a necesității de noi tehnologii de perfecționare a sistemului de drept al statului.

În pofida timpului ce s-a scurs, totuși constatăm, în prezent, că problema *expertizei juridice* rămâne a fi și la moment destul de fragmentar și dispersat cercetată în arealul științific la care ne referim. Mai mult, în legislație și doctrină nu poate fi atestată o înțelegere uniformă a noțiunii de *expertiză juridică* [27, p. 64], lipsind o abordare de ansamblu a acestui „fenomen juridic complex” [45, p. 123]. Aceste momente denotă faptul că nu s-a reușit până ce conturarea clară a unei

teorii a *expertizei juridice*. Cu toate acestea însă, unele idei expuse în studiile de specialitate merită atenție pentru a fi analizate și dezvoltate.

Pentru început, ar fi necesar să precizăm că, în general, *expertiza juridică* este văzută ca o direcție distinctă a activității juridice (tip distinct de activitate juridică). Plecând de la tipologia activităților juridice (de creare a dreptului, de aplicare a dreptului, de protecție și de control [40, p. 7; 39, pp. 72-73; 17, p. 263]), se susține că *expertiza juridică* reprezintă o activitate de control și supraveghere [30, p. 80]. Fără a intra în detaliile acestui aspect, vom menționa doar că din perspectiva scopurilor urmărite a fi atinse cu ajutorul *expertizei juridice*, aceasta poate fi recunoscută ca fiind un instrument de control și monitorizare.

În încercarea de a-i elucida însă esența, atragem atenția că în literatura de specialitate, *expertiza juridică* este privită în dublu sens: ca o „cercetare specială cu caracter juridic” și ca o „instituție juridică interramurală” [20, pp. 12-13; 16, p. 6].

În calitate sa de instituție juridică interramurală, cercetătorul A. A. Пазываев consideră că „*expertiza juridică* este constituită din totalitatea normelor juridice ce reglementează un tip distinct de relații sociale – activitatea de dispunere, organizare și realizare a *expertizei* (activitatea de expertizare)” [35, p. 8]. În această calitate *expertiza juridică* dispune de următoarele caracteristici [35, p. 8]: ca instituție de drept există doar în sfera reglementării juridice, fiind destinată soluționării diferitor conflicte juridice sau administrative; scopul acesteia rezidă în stabilirea (elucidarea) circumstanțelor și faptelor cu semnificație juridică; are o natură procesual-juridică; raportul de expertiză servește ca temei (sau unul din temeiurile necesare) pentru luarea anumitor decizii concrete în sfera activității juridice. În opinia noastră, trăsăturile identificate de către cercetător explică destul de vag *expertiza juridică* ca instituție de drept și nici nu reflectă esența acesteia expusă în definiția sa.

Într-o altă opinie (И.А.Закиров), prin *expertiză juridică* se înțelege „o instituție complexă a sistemului de drept, normele căreia reglementează relațiile sociale în sfera organizării, dispunerii și desfășurării expertizelor juridice, precum și folosirii rezultatelor acestora în practica juridică” [20, pp. 12-13].

Pornind de la această definiție, autorul a identificat următoarele trăsături ale *expertizei juridice* [20, p. 13]: în primul rând, *expertiza juridică* este o varietate a *expertizei* – ca cercetare expertologică, desfășurată de către expert, individualizată prin asemenea elemente distincte precum: obiect, subiect, metodologie și etapizare; în al doilea rând, *expertiza juridică* reprezintă o formă de utilizare a cunoștințelor speciale (care în sens larg, presupun cunoștințe atât din domeniul dreptului, cât și din alte domenii ale cunoașterii); în al treilea rând, *expertiza juridică* este reglementată normativ (cel puțin în linii generale); în al patrulea rând, *expertiza juridică* se realizează în scopul folosirii rezultatelor acesteia în activitatea juridică și, în special, în procesul de luare a deciziilor juridice

(această trăsătură delimitează *expertiza juridică* de alte tipuri de expertiză); în al cincilea rând, *expertiza juridică* se realizează în baza ordinului dat de subiecți competenți sau, în lipsa acestuia, în virtutea prevederilor normative.

Privind în ansamblu trăsăturile enunțate, constatăm că acestea caracterizează *expertiza juridică* nu ca instituție juridică, ci ca un tip distinct de cercetare expertologică – în domeniul dreptului (trăsăturile fiind asemănătoare celor proprii *expertizei* în general, așa cum au fost citate mai sus [35, p. 7], fiind ajustate la specificul domeniului dreptului).

În ceea ce privește posibilitatea recunoașterii *expertizei juridice* ca instituție juridică, considerăm că pentru aceasta este nevoie de o reglementare expresă la nivel normativ. La moment, o astfel de reglementare atestăm doar în conținutul *Legii cu privire la actele normative* nr. 100/2017 (art. 37) [13] și în *Metodologia de efectuare a expertizei juridice a proiectelor de acte normative* [15]. Cu toate acestea, însă atragem atenția că în cazul dat este vorba doar despre *expertiza juridică a proiectelor de acte normative*, deci un domeniu concret în care este efectuată această expertiză. Prin urmare, ar fi logic să ne întrebăm – acesta este unicul domeniu de aplicabilitate a *expertizei juridice* sau nu? De răspunsul la această întrebare considerăm că depinde însăși elucidarea (înțelegerea) esenței și conținutului *expertizei juridice ca tip distinct de activitate juridică*.

Plecând de la ideea că, la moment, este inoportun să recunoaștem *expertiza juridică* ca fiind o instituție juridică bine conturată, în cele ce urmează ne vom axa pe esența acesteia ca *activitate expertologică*. Într-o astfel de accepțiune, în doctrină, s-a constatat existența a două abordări a acesteia: una largă și una îngustă [18, p. 164]. Referitor la abordarea îngustă a *expertizei juridice*, este de menționat că aceasta concretizează în special obiectul său distinct și anume actul normativ [18, p. 164]. În acest sens, se propune a înțelege prin *expertiză juridică* „aprecierea juridică a formei actului, a scopului și sarcinilor acestuia, a obiectului de reglementare, a competenței organului emitent, a normelor pe care le conține, a ordinii de adoptare și publicare, în vederea corespunderii acestora Constituției și legislației în vigoare” [22, p. 74].

Se poate observa că într-o astfel de abordare *expertiza juridică* este redusă practic la *expertiza juridică a actelor normative și a proiectelor acestora* (tip de expertiză analizat cu ocazia unui alt demers științific [6, pp. 83-93]), care după cum s-a enunțat mai sus, cunoaște și o reglementare normativă expresă. În acest context, trebuie să recunoaștem că, în cea mai mare parte, *expertiza juridică* este analizată și tratată în doctrină anume în această accepțiune. Explicația este destul de simplă – cel mai mult, acest gen de activitate este solicitat în cadrul procesului legislativ [31, p. 203] ca instrument util de prevenire și corectare a erorilor din proiectele actelor normative. Totodată, actuală este și utilizarea *expertizei juridice* și în raport cu actele normative intrate deja în vi-

goare [30, p. 81]. Din perspectiva dată, *expertiza juridică* este considerată a fi un mijloc important de realizare a politicii juridice a statului (un mijloc de sporire a eficacității legislației ca sarcină importantă a politicii juridice) [34, p. 44].

Pe de altă parte, atragem atenția la faptul, că în ultima perioadă, o amplă dezvoltare a cunoscut *expertiza anticorupție a actelor normative*, care în opinia unor cercetători reprezintă un „tip distinct de *expertiză juridică*” [36, pp. 263-264]. Nu suntem de acord cu această poziție, întrucât considerăm că *expertiza anticorupție* este un tip de *expertiză criminologică* și nu *juridică* [5]. Desigur, o argumentare suficientă a acestei idei trebuie să pornească atât de la esența *expertizei juridice* (moment propus spre dezvoltare în prezentul demers științific, dar care, cu siguranță, nu va fi epuizat), cât și de la esența *expertizei criminologice* (care, la fel, este insuficient dezvoltată în doctrină).

Referitor la abordarea/definirea largă a *expertizei juridice* (care logic ar trebui să înglobeze și *expertiza juridică a actelor normative*), cercetătorii menționează că în calitatea sa de tip distinct de activitate juridică, aceasta reprezintă: „o cercetare desfășurată de către expert la indicația subiecților competenți sau în lipsa acesteia în baza normelor exprese ale legii, bazată pe aplicarea cunoștințelor speciale, cu scopul folosirii rezultatelor acesteia în activitatea juridică” [20, p. 8]; „o cercetare a unui anumit obiect, desfășurată de către expert la indicația subiecților competenți sau de sine stătător în baza legislației, cu aplicarea cunoștințelor speciale în vederea obținerii unor rezultate juridice concrete” [23, p. 100]; „activitatea experților de cercetare a realității juridice (obiectelor din sfera juridică), desfășurată într-o formă procesuală stabilită și bazată pe principiile dreptului, rezultatele căreia sunt prezentate într-un act distinct – *raport de expertiză*, fiind folosite la luarea deciziilor juridice în scopul prevenirii sau soluționării conflictelor juridice în interesul general al societății și al statului” [33, p. 12; 34, p. 44].

După cum se poate observa, în aceste definiții se regăsesc practic trăsăturile *expertizei juridice* menționate ceva mai sus (identificate în literatura de specialitate [20, p. 13; 23, p. 100]). Privite în ansamblul lor, în opinia noastră, aceste definiții și trăsăturile deduse în baza lor cuprind cel puțin câteva neclarități:

- în primul rând, nu este clar ce trebuie înțeles prin „obiecte din sfera juridică” sau „realitate juridică” ca obiect al *expertizei juridice*;
- în al doilea rând, la moment, de „o formă procesuală stabilită” de desfășurare dispune doar *expertiza judiciară*, care nicidecum nu trebuie confundată cu *expertiza juridică* (precum și *expertiza juridică a proiectelor de acte normative*); prin urmare, atât timp cât *expertiza juridică* nu este reglementată în ansamblul său, este prematur să recunoaștem că ea dispune de o formă procesuală prestabilită de desfășurare;
- în al treilea rând, nici „folosirea raportului de expertiză la luarea deciziilor juridice în scopul prevenirii sau soluționării conflictelor juridice în interesul ge-

neral al societății și al statului” nu este un indiciu relevant pentru identificarea *expertizei juridice* ca tip distinct de expertiză, întrucât pentru luarea deciziilor juridice sunt importante și rezultatele altor tipuri de *expertiză*, iar prevenirea și soluționarea conflictelor juridice de cele mai multe ori este benefică și, respectiv, urmărită mai ales de către particulari (nu doar de către autorități).

Pornind de la aceste neclarități, nu susținem o astfel de definire a *expertizei juridice*, fiind de părerea că pentru formularea unei definiții relevante este nevoie de o analiză mai profundă și detaliată a fenomenului în discuție.

La fel, și alți cercetători [45, p. 123] susțin că asemenea trăsături cum ar fi „desfășurarea expertizei la indicația subiecților competenți sau în baza normelor legale exprese” sau „aplicarea cunoștințelor speciale în desfășurarea expertizei” sunt proprii și altor tipuri de expertize, nefiind caracteristice exclusiv *expertizei juridice*. Pe cale de consecință, constatăm că aceste trăsături nu contribuie cu nimic la cunoașterea esenței *expertizei juridice* și nici la delimitarea acesteia de alte tipuri de expertiză. Cu titlu de ipoteză, suntem de părerea că esența *expertizei juridice* rezidă în obiectul său, scopul urmărit și calificarea expertului ce o desfășoară. În baza acestor trei indicatori ar fi posibilă o delimitare clară de alte tipuri de expertize.

În continuare, atragem atenția că deși foarte puține, în doctrina rusească pot fi atestate și studii în care *expertiza juridică* este privită dintr-o altă perspectivă, fiind definită ca „o cercetare a actelor în vederea verificării corespunderii acestora sau a fragmentelor din ele legislației în vigoare, precum și scopurilor urmărite la întocmirea acestora” [27, p. 63]. În rezultatul acestei expertize se întocmește un raport în care este expus punctul de vedere al expertului față de aspectele problematice identificate în conținutul actului verificat, însoțit de trimiteri la legislația în vigoare, literatura științifică, practica judiciară, opiniile juriștilor cu renume. În fine, se precizează că o astfel de expertiză este realizată de către un expert în domeniul dreptului și a jurisprudenței – jurist, avocat sau savant [27, p. 64].

O definiție mai amplă în contextul dat atestăm la cercetătorul **C.E. Чаннов**, *în opinia căruia expertiza juridică* reprezintă „o cercetare specială a actelor juridice, contractelor, acordurilor și altor acte cu semnificație juridică, desfășurată cu scopul evaluării corespunderii conținutului acestora cu legislația în vigoare și normele internaționale, aprecierii calității acestora din perspectiva tehnicii juridice, precum și elucidării sensului exact al dispozițiilor și posibilele interpretări ale acestora” [45, p. 125].

Observăm în acest caz că la definirea *expertizei juridice* se precizează deja obiectul acesteia (actele juridice ca instituție de drept), scopul urmărit (aprecierea conformității cu anumite standarde sau interpretarea textului juridic) și subiecții competenți să o desfășoare (juriștii – teoreticienii sau practicienii). Reiterând ipoteza de mai sus, subliniem că anume aceste elemente sunt de natură să delimiteze *expertiza juridică* de alte tipuri de expertize.

Pornind de la această accepțiune, la moment, în doctrină se susține că *expertiza juridică* este solicitată nu doar în sferile de activitate ale organelor legislative, executive și judecătorești, ale organelor de ocrotire a normelor de drept, dar și ale cercurilor de antreprenori și persoane fizice, în cazuri legate de apărarea drepturilor și libertăților acestora, inclusiv, în procesele judiciare [26, p. 51]. În opinia noastră, domeniul de aplicare la fel ar putea avea rolul de trăsătură distinctă a *expertizei juridice*, fiind strâns legat de scopul acesteia.

Sub acest aspect, *expertiza juridică* este văzută ca un instrument util de completare a lipsei de informație, pentru depășirea incertitudinilor cu care se ciocnesc subiecții raporturilor juridice, fiind astfel un factor de asigurare a eficienței în activitatea de creare a dreptului, de realizare a dreptului, de interpretare a normelor juridice și un reper important pentru luarea deciziilor cu caracter juridic [27, p. 63].

În paralel, considerăm relevant să menționăm că, în doctrina rusă, unii autori fac distincție între *юридическая экспертиза* și *правовая экспертиза*, considerând că prima presupune analiza actelor sub aspectul conformității acestora cu forță juridică superioară, cu regulile și formele tehnicii juridice și legislative, în timp ce a doua este un concept mai larg ce înglobează în sine o raportare a actelor analizate la principiile și esența însăși a dreptului [34, p. 47]. În ceea ce ne privește, aderăm la opinia cercetătorilor care consideră că o astfel de delimitare este inutilă [44, p. 36; 45, p. 47], mai mult că în limba română este și imposibilă, întrucât ambele sintagme se traduc la fel ca *expertiză juridică*.

Un alt aspect problematic, atestat în doctrină, ține de neclarificarea faptului dacă *expertiza juridică* este un tip distinct de expertiză sau este un concept integrator ce reunește, la rândul său, mai multe tipuri de *expertize juridice* [16, p. 6]. În opinia noastră, *expertiza juridică* trebuie să fie recunoscută ca un tip distinct de expertiză, caracterizată prin obiect propriu, scop, subiecți și particularități de realizare. Desigur, acest lucru nu împiedică identificarea unei tipologii a *expertizei juridice*, care în esență, are menirea de a cunoaște mai bine esența acestui tip de expertiză.

La acest capitol, în doctrină, numeroși autori au identificat diferite criterii de tipologizare a *expertizei juridice*, care sunt recunoscute a fi convenționale, deoarece la nivel normativ nu există prevederi în acest sens. Astfel, Ю. В. Лебедев menționează următoarele criterii [27, p. 64-67]: după tipul actului juridic expertizat/verificat, se distinge: *expertiza juridică a contractelor* (considerându-se că alte tipuri de acte juridice destul de rar necesită o apreciere juridică a specialiștilor) și *expertiza juridică a actelor normative* (a autorităților publice locale și a instituțiilor și organizațiilor, fiind vorba despre decizii, ordine cu caracter intern); după momentul efectuării expertizei, aceasta poate fi: *expertize a priori* (când se verifică proiectele actelor) sau *expertize a posteriori* (când se verifică actele deja intrate în vigoare); după subiectul ce efectuează expertiza, aceasta poate

fi desfășurată de către un organ de stat sau de către un jurist sau avocat; după subiectul ce inițiază expertiza, aceasta poate fi: o expertiză desfășurată la inițiativa cetățenilor sau expertiză desfășurată la inițiativa persoanelor juridice; după profunzimea cercetării, expertiza poate fi: completă (expertiza întregului act) sau parțială (expertiza diferitor puncte ale actului).

La rândul său, И.А. Закиров notează [20, pp. 18-19]: în funcție de caracterul cunoștințelor speciale folosite de către expert se disting: expertize în care se folosesc cunoștințe juridice, medicale, psihologice, biologice, chimice, fizice, cunoștințe în domeniul artei, cunoștințe tehnice, economice (dat fiind faptul că în cadrul unor expertize nu este suficient de a folosi doar cunoștințele dintr-un anumit domeniu, se atestă și existența unor expertize complexe, în cadrul cărora se folosesc cunoștințe din diferite domenii); în funcție de tipul procesului juridic, se disting: expertize desfășurate în cadrul procesului de legiferare, în cadrul procesului de aplicare a dreptului și în cadrul procesului de interpretare a dreptului; în funcție de *subiectul ce ordonează/dispune efectuarea expertizei*, se face distincție între: expertize dispuse de organele statului, de organele administrației publice locale, de instituții publice, de persoane private (fizice sau juridice); în funcție de legătura cu activitatea instanței de judecată: expertize judiciare și expertize extrajudiciare; în funcție de legătura expertului cu statul: expertize statale și expertize nestatale; în funcție de consecutivitatea desfășurării: expertize primare și expertize ulterioare (care pot fi repetate sau suplimentare); în funcție de volumul cercetării expertologice: expertize complete și expertize parțiale; în funcție de numărul participanților (experților) implicați: expertize realizate de către un singur expert și expertize realizate în comisie; în funcție de obiectul expertizei: expertize cu un singur obiect, cu două obiecte și obiect multimplu; în funcție de locul desfășurării: expertize desfășurate în incinta instituției de expertize sau în afara acesteia; în funcție de calitatea cercetării: expertize calitative și expertize necalitative.

Cercetătorul A. A. Пазыбаев, considerând că există mai multe tipuri de *expertize juridice* [35, p. 8], le clasifică: după apartenența ramurală în: expertize dispuse în dreptul constituțional, civil, administrativ, contravențional, procesual civil, procesual penal etc.; după legătura cu justiția în: expertize judiciare și expertize extrajudiciare; după sarcinile urmărite de expert în: expertize factologice, expertize de diagnosticare, expertize de evaluare, expertize de prognozare, expertize de clasificare etc.; după volumul cercetării în: expertize de bază și expertize suplimentare; după numărul obiectelor cercetate în: expertize cu un singur obiect de cercetare și expertize cu mai multe obiecte; după consecutivitatea desfășurării în: expertize primare și expertize repetate; după numărul experților în: expertize realizate de un expert, expertize în comisie și expertize complexe.

Într-o altă opinie, sunt identificate doar două criterii de tipologizare a *expertizei juridice* [33, p. 14]: în funcție de dispozițiile legislației în vigoare: expertiza financiară, ecologică, pedagogică, anticorupție, vamală și în baza doctrinei juridice: expertiza juridică, tehnico-normativă, lingvistică, hermeneutică, gender și expertiza de monitorizare.

Din cele menționate, observăm că în majoritatea cazurilor (cu excepția ultimei tipologii), autorii converg a recunoaște unele și aceleași criterii de tipologizare a *expertizei juridice*. Dincolo de aceasta însă, considerăm că o atenție distinctă merită explicarea și înțelegerea fiecărui tip de expertiză menționat, întrucât, în cazul unora dintre ele, doctrina deja a ridicat unele semne de întrebare. Bunăoară, cu titlu de exemplu, ne vom opri doar la *expertiza juridică judiciară* care, la o primă vedere, pare a fi absurdă în cazul unui proces judiciar în cadrul căruia participă doar specialiști în drept (idee lansată cu foarte mult timp în urmă de *И. Я. Фойницкий* [43, p. 338], citat de *Л. В. Лазарева* [26, p. 49]). Treptat însă, a început să se recunoască necesitatea unei astfel de expertize în cadrul procesului judiciar penal, de exemplu, în situația în care este necesară o clarificare în materie de drept internațional, aplicabilă cazului [38, p. 239, 339]. Mai mult, în prezent, necesitatea unei astfel de expertize este argumentată pornindu-se de la multitudinea de norme de blanchetă conținute de legea penală, ceea ce solicită cunoștințe destul de ample și profunde din partea tuturor participanților la procesul penal, cerință ce uneori este imposibil de realizat [26, p. 52]. Interesant este că referitor la posibilitatea desfășurării *expertizei juridice* în procesul penal se duc aprige discuții teoretice în contradictoriu [19, p. 30; 32, p. 23; 25, pp. 39-40; 42, p. 269], în timp ce realizarea acestei expertize în procesul jurisdicției constituționale este recunoscută practic de majoritatea savanților [25, pp. 39-40; 19, p. 28] (fiind propusă spre implementare și în procesul penal [26, p. 51; 46, pp. 26-28; 21, p. 59]).

Cu siguranță, asemenea aspecte necesită o atenție distinctă, pentru a vedea dacă este posibilă și necesară *expertiza juridică* în procesele judiciare, precum și a argumenta măsura în care aceasta ar avea un impact pozitiv asupra calității soluțiilor judecătorești. Pe cale de consecință, analiza acestor momente ar condiționa o dezvoltare amplă a întregii teorii a *expertizei juridice*.

Concluzii. Generalizând cele analizate, reiterăm că la moment nu există o abordare teoretică uniformă a *expertizei juridice*, fiind insuficient cercetate obiectul și conținutul acesteia, tipurile, principiile în baza cărora aceasta trebuie să se desfășoare, modalitățile și funcțiile pe care le exercită, precum și particularitățile întregului proces expertologic.

Pornind de la aceasta este destul de clar că cercetarea *expertizei juridice* este extrem de actuală și necesară. Drept punct de pornire în dezvoltarea teoriei date

servește ideea că *expertiza juridică* poate fi efectuată de către juriști (teoreticieni și practicieni) în activitatea de creare, de interpretare și de aplicare a dreptului, în diferite ramuri ale dreptului, în diferite domenii ce interesează dreptul, în afara sau în cadrul unui proces judiciar, în diferit volum, în diferită complexitate, cu diferite scopuri etc., asigurând într-un final calitatea activităților juridice pentru care se efectuează. Important este ca desfășurarea *expertizei* să corespundă anumite cerințe, care să fundamenteze valoarea și calitatea necesară a rezultatelor obținute.

La rândul său, teoria *expertizei juridice* are o însemnătate deosebită pentru cunoașterea, dezvoltarea și aprofundarea teoriei procesului normativ și legislativ, teoriei actelor juridice, inclusiv normative, teoriei procesului de interpretare și aplicare a dreptului etc. Privită din această perspectivă, *expertiza juridică* poate fi apreciată ca fiind un instrument important de asigurare a legalității, ordinii de drept, contribuind la realizarea sarcinilor de consolidare a statului de drept și de protecție a drepturilor și libertăților subiecților raporturilor juridice din societate.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Cataraga O., Petcovici P. Expertiza judiciară. Erori în percepția conceptuală și aplicativă. În: *Legea și Viața*, 2019, nr. 4, pp. 30-33.
2. Codul administrativ al Republicii Moldova nr. 116 din 19.07.2018. În: *Monitorul Oficial* Nr. 309-320 din 17.08.2018 (modificat prin Legea nr. 13 din 12.03.2021, MO96-99/09.04.21).
3. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225 din 30.05.2003. Republicat în *Monitorul Oficial* nr. 285-294 din 03.08.2018 (modificat prin Legea nr. 13 din 12.03.2021, MO96-99/09.04.21).
4. Codul jurisdicției constituționale al Republicii Moldova nr. 502 din 16.06.1995. În: *Monitorul Oficial* Nr. 53-54 din 28.09.1995 (modificat prin Legea nr. 99 din 11.06.2020, MO161-164/03.07.20).
5. Cușnir V., Rusu V. Expertizele judiciare și constatările tehnico-științifice în procesul penal. În: *Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european*. Culegere. Chișinău: ICJPS, 2019, pp.246-289.
6. Iacub I. Criminologia legii și expertiza criminologică a legii – noi tendințe în cercetarea, învățământul și practica criminologică. În: *International Conference "Forensic Science and its Implications in the Development of Human Society" (FOSIDHUS)*, 1st edition, 24th of April 2021, Faculty of Law, "Alexandru Ioan Cuza University" of Iași, Romania. Iași: 2021.
7. Iacub I. Expertiza actelor normative: tipologie și particularități. În: *Scientific Collection «InterConf», (65): with the Proceedings of the 4 th International Scientific and Practical Conference «Global and Regional Aspects of Sustainable Development» (July 6-8, 2021)*. Copenhagen, Denmark: Berlitz Forlag, 2021, pp. 83-93.

8. Iacub I. Principiul securității juridice: concept și conținut. În: Revista Securitas, 2017, nr.1, pp. 48-61.
9. Iacub I. Reflecții asupra abordării doctrinei a securității juridice. În: Legea și Viața, 2020, nr. 1, pp. 25-32.
10. Iacub I. Securitatea juridică – principiu fundamental în statul de drept. În: Revista Științifică Internațională “Supremația Dreptului”, 2016, nr. 3, pp. 99-105.
11. Iacub I., Costachi Gh. Aspecte contradictorii ale abordării științifice a conceptului de „securitate juridică”. În: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurarea a parcursului european. Partea a II-a. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, 2019 (F.E.-P. „Tipografia Centrală”), pp. 22-37.
12. Iacub I., Costachi Gh. Reflecții asupra securității juridice în statul de drept. În: Legea și Viața, 2015, nr. 5, pp. 4-9.
13. Iacub I., Mogâldea C. Expertiza juridică ca tip distinct de expertiză: abordări conceptuale preliminare. În: Scientific Collection «InterConf», (68): with the Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference «Experimental and Theoretical Research in Modern Science» (July 26-28, 2021). Kishinev, Moldova: Giperion Editura, 2021, pp. 104-111.
14. Legea cu privire la actele normative nr. 100 din 22.12.2017. În: Monitorul Oficial Nr. 7-17 din 12.01.2018.
15. Legea cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar nr. 68 din 14.04.2016. În: Monitorul Oficial nr. 157-162 din 10.06.2016.
16. Metodologia de efectuare a expertizei juridice a proiectelor de acte normative, aprobată prin Ordinul Ministerului de Justiție nr. 478 din 12.07.2018. [URL]: http://www.justice.gov.md/public/files/dir_elab_acte_norm/Metodologie_expertiza_juridica.pdf.
17. Акимов Д. О. Понятие правовой экспертизы. В: Тенденции развития науки и образования, 2018, №44, pp. 5-6.
18. Байтин М.И. О формах осуществления функций социалистического государства. В: Ученые записки Саратовского юридического института, 1969, Вып. 18, pp. 261-270.
19. Елисеева В.С. Правовая экспертиза в современной России: вопросы теории и практики. В: История, теория, практика российского права, Сборник научных работ: Гл. редактор С.Н. Токарева. Выпуск 13. Курск, 2020, pp. 163-170.
20. Зайцева Е. А. Судебная правовая экспертиза: de jure и de facto. В: Вестник Университета имени О. Е. Кутафина. 2014, №3, pp. 27-33.
21. Закиров И.А. Правовая экспертиза: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Н. Новгород. 2008, p. 12-13.
22. Зотов Д. В. Юридические экспертизы в уголовном судопроизводстве: постановка проблемы и возможные пути регламентации. В: Судебная власть и уголовный процесс, 2018, № 4, pp. 23-59.
23. Калашникова И.Д. Правовая экспертиза нормативных правовых актов в Хабаровском крае. В: Актуальные проблемы права, 2017, № 4, pp. 73-77.
24. Корнилов А.Р. Правовая экспертиза: понятие, виды, цифровизация. В: Вестник Российского нового университета, Серия «Человек и общество», 2020, №1, pp. 99-103.

25. Короткова О.А. Экспертиза законодательства и педагогическая экспертиза: общее и частное. В: Социально-экономические явления и процессы, 2016, №9. [URL]: <https://cyberleninka.ru/article/n/ekspertiza-zakonodatelstva-i-pedagogicheskaya-ekspertiza-obschee-i-chastnoe>
26. Корухов Ю. Допустимы ли правовые и юридические экспертизы в уголовном процессе. В: Законность, 2000, №1, pp. 39-40.
27. Лазарева Л. В. правовая экспертиза: проблемы становления и перспективы развития. В: Вестник Университета имени О. Е. Кутафина. 2014, №3, pp. 49-55.
28. Лебедев Ю. В. Правовая экспертиза. В: Southern Almanac of Scientific Research, 2018, nr. 5, pp. 63-69.
29. Леоненко Н. Т. Законодательная техника: учеб. пособие. Новосибирск: Изд-во СибАГС, 2015. 276 p.
30. Мамитова Н.В. Правовая экспертиза российского законодательства: вопросы теории и практики. В: Государство и право, 2010, № 11, pp. 5-14.
31. Мурсалимов К. Р. Правовая экспертиза как вид юридической деятельности. В: Вестник Московского университета МВД России, 2011, №10, pp. 80-82.
32. Нормография: теория и методология нормотворчества: научно-методическое и учебное пособие / под ред. д-ра юрид. наук Ю.Г.Арзамасова. М.: Академический Проект, 2007. 480 p.
33. Палиашвили А. Я. Экспертиза в суде по уголовным делам. Москва, 1973. 144 p.
34. Петренко А. В. Экспертиза как средство оптимизации правового регулирования: проблемы теории и практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Пенза, 2018. 33 p.
35. Петренко А.В. Правовая экспертиза как средство правовой политики. В: Ученые труды Российской академии адвокатуры и нотариата, 2017, № 3 (46), pp. 44-47.
36. Разуваев А. А. Экспертиза как средство повышения эффективности процесса правореализации (вопросы теории и практики): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2006. 27 p.
37. Серебряков А. Ю. Правовые акты как объект юридической экспертизы. В: Юриспруденция в теории и на практике: актуальные вопросы и современные аспекты, Сборник статей VII Международной научно-практической конференции (Пенза, 15 декабря 2020 г.). Пенза: Издательство «Наука и Просвещение», 2000, pp. 263-265.
38. Советский энциклопедический словарь. Москва, 1980.
39. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса. Москва: Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1938. 246 p.
40. Теория государства и права / Отв. ред. Н. Г. Александров. Москва, 1968. 640 p.
41. Теория юридического процесса / Под ред. В.М. Горшенева. Харьков, 1985. 192 p.
42. Тихомиров М. Ю. Юридическая энциклопедия. Москва: Юринформ Центр, 2005. 971 p.
43. Треушников М. К. Судебные доказательства. Москва, 1997. 320 p.
44. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства. СПб., 1896. Т. 2. 325 p.

45. Чаннов С.Е. Понятие и значение правовых экспертиз в юридической деятельности. В: Гражданин и право, 2013, № 11, pp. 31-45.
46. Чаннов С.Е. Правовая экспертиза в юридической деятельности. В: Право и политика: теоретические и практические проблемы, сборник материалов 2-й Международной научно-практической конференции, посвященной 20-летию юридического факультета Рязанского государственного университета имени С.А. Есенина. отв. ред.: А.В. Малько (04 ноября 2013 года). Рязань: Издательство «Концепция», 2013, pp. 122-125.
47. Эксархопуло А. А. Специальные познания и их нетрадиционные формы. В: Вестник криминалистики, Вып. 2, 2001, pp. 22-28.
48. Якуб И., Костаки Г. Научный подход к юридической безопасности. В: Защита прав человека в периоды внешнеполитической напряженности, материалы международной научно-практической конференции (Саранск, 19 апреля 2019 г.): в 2 ч. Средне-Волжский институт (филиал) ВГУЮ (РПА Минюста России). Саранск, 2019, Ч. 1, pp. 172-183.

**PARTICULARITĂȚILE ȘI CONDIȚIILE COLECTĂRII INFORMAȚIILOR
DE LA FURNIZORII DE SERVICII DE COMUNICAȚII ELECTRONICE
ÎN PROCESUL PENAL**

**PARTICULARS AND CONDITIONS FOR COLLECTING INFORMATION
FROM ELECTRONIC COMMUNICATIONS SERVICE PROVIDERS
IN CRIMINAL PROCEDURE**

**RUSU Vitalie, doctor în drept, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți**

Summary

The measure of collecting information from electronic communications service providers helps to remove the difficulties encountered by the authorities in exercising their tasks of preventing and combating organized crime, terrorism or other serious crimes. The use of electronic transfers, free access to the Internet and super-sophisticated communication technology allow criminal structures to intensify the commission of crimes with unidentified perpetrators, thus eroding the authority of states. Traffic data facilitates the identification of the subscriber or user of the service, allowing the competent state bodies to act effectively to prevent, identify and investigate serious crimes. Cybercrime experts estimate that traffic data in the virtual world is the equivalent of fingerprints taken during on-site research. Given that data retention is an interference with the right to privacy, it is necessary to ensure compliance with the necessary and proportionate nature of the interference with the aim pursued (prevention, detection and investigation of serious crimes, defense of public order and national security) by providing limited categories of data that can be retained and the fact that the measure does not refer to the content of this data.

Keywords: *evidence, special investigation activity, special investigation measures, collection, information, service providers, electronic communications, communication equipment, communication sources, authorization, investigating judge, tracking, user, storage, proportionality, interference.*

În era globalizării, organizațiile situate în afara legii nu mai au nevoie de o bază teritorială de unde să-și coordoneze acțiunile. Revoluția tehnologică a creat șefilor de rețele posibilitatea să-și conducă afacerile, indiferent de locul unde se află. Multe dintre acțiunile lor pot fi îndeplinite prin intermediul rețelei de calculatoare și telecomunicații. Utilizarea transferurilor electronice, accesul liber la Internet și tehnologia de comunicări supersofisticată permit structurilor criminale intensificarea comiterii de infracțiuni cu autori neidentificați, erodându-se astfel autoritatea statelor [17, p. 164].

Principala caracteristică a societății contemporane constă în dezvoltarea explozivă a tehnologiei, care determină în mod necesar progresul umanității.

Dezvoltarea tehnologică este însă fructificată și de persoanele care încalcă legea penală, progresul științific fiind exploatat doar în scopuri ilicite. În acest context, activitatea infracțională implică, în numeroase cazuri, mijloace tehnologice avansate, metodele de încălcare a legii penale devenind din ce în ce mai specializate. De asemenea, autoritățile judiciare penale semnalează existența unor fenomene infracționale în anumite materii. Este de notorietate lupta organelor judiciare cu fenomenul corupției, al infracțiunilor de criminalitate organizată, al infracțiunilor la regimul drogurilor, traficului de persoane etc.

Aportul științei la săvârșirea de fapte penale, pe de o parte, și intensificarea infracționalității, cu menționarea expresă a unor categorii de infracțiuni, pe de altă parte, au condus la reglementarea unor procedee probatorii speciale, adaptate la lumea în care trăim, a căror utilizare facilitează procesul de tragere la răspundere penală a persoanelor care comit infracțiuni [15, p. 483].

Din prevederile art. 132/2 CPP RM [2], rezultă că printre măsurile speciale de investigații a căror efectuare este autorizată de către judecătorul de instrucție se numără și colectarea informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice. Această măsură constă în obținerea informațiilor, prin controlul câmpurilor electromagnetice apărute în rezultatul transmiterii datelor pe rețelele de legătură electronică, în rețelele de calculatoare, în bazele de date de informare și comunicare cu ajutorul mijloacelor tehnice speciale, care asigură acumularea, prelucrarea, stocarea, păstrarea și răspândirea informațiilor [22, p. 157].

Furnizorii de servicii care sunt obligați să pună la dispoziția organelor de urmărire penală datele solicitate sunt:

1) *furnizorii de rețele publice de comunicații electronice*, care sunt acele persoane a căror activitate constă, în tot sau în parte, în instalarea, operarea, controlul sau punerea la dispoziție a unor sisteme de transmisie și, acolo unde este cazul, a altor echipamente, care permit transportul semnalelor prin cablu, prin unde radio, prin mijloace optice ori alte mijloace electromagnetice, incluzând rețelele de comunicații electronice prin satelit, rețelele terestre fixe, cu comutare de circuite și cu comutare de pachete, inclusiv internet, și mobile, rețelele electrice, în măsura în care sunt utilizate pentru transmiterea de semnale, rețelele utilizate pentru transmiterea serviciilor de programe audiovizuale și rețelele de televiziune prin cablu, indiferent de tipul de informație transmisă. Aceste rețele sunt utilizate, în întregime sau în principal, pentru furnizarea de servicii de comunicații electronice destinate publicului;

2) *furnizorii de servicii de comunicații electronice destinate publicului*, care sunt acele persoane a căror activitate constă, în tot sau în parte, în furnizarea unor servicii, de regulă contra cost, de transmitere a semnalelor prin rețelele de comunicații electronice: de exemplu, o societate comercială care furnizează

servicii de televiziune, internet și telefonie, utilizând rețelele publice de comunicații electronice.

Furnizorii de rețele publice de comunicații electronice și furnizorii de servicii de comunicații electronice destinate publicului au obligația de a asigura, pe cheltuială proprie, crearea și administrarea unor baze de date în format electronic, în vederea reținerii următoarelor categorii de date, în măsura în care sunt generate sau prelucrate de aceștia: a) date necesare pentru urmărirea și identificarea sursei unei comunicări; b) date necesare pentru identificarea destinației unei comunicări; c) date necesare pentru a determina data, ora și durata comunicării; d) date necesare pentru identificarea tipului de comunicare; e) date necesare pentru identificarea echipamentului de comunicație al utilizatorului sau a dispozițiilor ce servesc utilizatorului drept echipament; f) date necesare pentru identificarea locației echipamentului de comunicații mobile.

Aceste date sunt altele decât conținutul comunicațiilor propriu-zise. De exemplu, prin intermediul acestui procedeu probatoriu se pot obține, în cazul telefoniei fixe sau mobile, numărul de telefon apelant, numărul format sau apelat, data și ora inițierii și încheierii unei comunicări, informații privind serviciul de telefonie utilizat, precum și numele și adresa abonaților. Conținutul comunicațiilor efectuate prin telefon nu poate fi furnizat de operatorul de servicii, pentru obținerea acestor date fiind aplicabilă procedura supravegherii tehnice [15, p. 510-511].

În conformitate cu prevederile art. 134/4 CPP RM - colectarea informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice și a traficului de date computerizate constă în colectarea de la instituțiile de telecomunicații, de la operatorii de telefonie fixă sau mobilă, de la operatorii de internet a informațiilor transmise prin canale tehnice de telecomunicații (telegraf, fax, paging, computer, radio și alte canale), fixarea secretă a informațiilor transmise sau primite prin intermediul liniilor tehnice de legături de telecomunicații de către persoanele supuse măsurii speciale de investigații, precum și obținerea de la operatori a informației deținute despre utilizatorii serviciilor de telecomunicații, inclusiv de roaming, și despre serviciile de telecomunicații prestate acestora, la care se atribuie: 1) posesorii numerelor de telefon; 2) numerele de telefon înregistrate pe numele unei persoane; 3) serviciile de telecomunicații prestate utilizatorului; 4) sursa de comunicații (numărul de telefon al apelantului; numele, prenumele și domiciliul abonatului sau utilizatorului înregistrat); 5) destinația comunicației (numărul de telefon al apelatului sau numărul la care apelul a fost rutat, redirectionat; numele, prenumele, domiciliul abonatului sau utilizatorului respectiv); 6) tipul, data, ora și durata comunicației, inclusiv tentativele de apel eșuate; 7) echipamentul de comunicații al utilizatorului sau alt dispozitiv utilizat pentru comunicație (imei al telefonului mobil, denu-

mirea locației Cell ID); 8) locul aflării echipamentului mobil de comunicații de la începutul comunicației, locația geografică a celulei.

Doar o analiză sumară a modului în care a fost decrisă respectiva măsură specială de investigații denotă existența mai multor conexiuni între aceasta și așa măsuri speciale de investigații cum ar fi monitorizarea conexiunilor comunicațiilor telegrafice și electronice, reținerea, cercetarea, predarea, percheziționarea sau ridicarea trimiterilor poștale, identificarea abonatului, proprietarului sau utilizatorului unui sistem de comunicații electronice ori al unui punct de acces la un sistem informatic, dar și a procedurii probator – ridicarea or în conformitate cu prevederile art. 126 al. 2 CPP RM - ridicarea de documente ce conțin informații care constituie secret de stat, comercial, bancar, precum și *ridicarea informației privind convorbirile telefonice* se fac numai cu autorizația judecătorului de instrucție.

În altă ordine de idei felul în care legiuitorul a definit colectarea informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice, scoate în evidență de fapt două modalități de documentare a circumstanțelor respective. Prima se referă la metoda pro activă de investigare și în acest sens se aliniază noțiunii de tehnică specială de investigație în sensul atribuit de către Recomandarea (2005) 10 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei), care, de altfel, constituie piatra de temelie a reformei legislative în domeniu, și din care rezultă că tehnicile speciale de investigare reprezintă tehnici, aplicate de autoritățile competente în cadrul urmăririi penale pentru depistarea sau anchetarea unor infracțiuni grave și a unor suspecți în vederea strângerii de informații în așa fel, încât persoanele în cauză să nu cunoască acest lucru [16]. Aici se referă colectarea de la instituțiile de telecomunicații, de la operatorii de telefonie fixă sau mobilă, de la operatorii de internet a informațiilor transmise prin canale tehnice de telecomunicații (telegraf, fax, paging, computer, radio și alte canale), fixarea secretă a informațiilor transmise sau primite prin intermediul liniilor tehnice de legături de telecomunicații de către persoanele supuse măsurii speciale de investigații.

Totodată restul acțiunilor pasibile de a fi efectuate în cadrul măsurii speciale de investigație, se referă la metodele clasice reactive de cercetare, la care se atribuie obținerea de la operatori a informației deținute despre utilizatorii serviciilor de telecomunicații, inclusiv de roaming, și despre serviciile de telecomunicații prestate acestora. Or, ideea ce se desprinde din cele consemnate este că există o categorie de infracțiuni, care urmează să fie documentate chiar în momentul comiterii, fapt determinat de evoluția fenomenului infracțional în ultima perioadă, în special a infracțiunilor latente, și ineficiența unor metode clasice, reactive în cercetarea lor [4, p. 3].

Colectarea informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice este un procedeu probatoriu care vizează datele de identificare ale unei comunicări, înțelesă ca orice schimb de informații realizat prin intermediul unei rețele publice de comunicații electronice [1, p. 431]. Cercetătorii A. Cecețin [23, p. 56-57], A. Gușin, N. Gromova și N. Țareva [20, p. 29] susțin următorul fapt: colectarea informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice constă în interceptarea, captarea informațiilor deschise (necifrate). Autorul S. I. Zaharțev exune o poziție diametral opusă, menționând că în acest caz s-ar admite o restrângere a măsurii vizate. Or, acesta susține ea poate fi efectuată indiferent de faptul dacă informația este cifrată sau nu [21, p. 134].

Având în vedere dezvoltările actuale din materia tehnologiei comunicațiilor, măsura reținerii (colectării informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice) vine să contribuie la înlăturarea dificultăților pe care le întâmpină autoritățile în exercitarea atribuțiilor de prevenire și de luptă împotriva criminalității organizate, a terorismului sau a altor infracțiuni grave. Datele referitoare la trafic facilitează identificarea abonatului sau utilizatorului serviciului, permițând organelor competente ale statului să acționeze eficient pentru prevenirea, identificarea și cercetarea unor infracțiuni grave. Experții în criminalitate informatică apreciază că datele de trafic din lumea virtuală reprezintă echivalentul amprentelor ridicate cu ocazia cercetării la fața locului. Datele de localizare se pot referi la latitudinea, longitudinea și altitudinea echipamentului terminal al utilizatorului, la direcția de comunicare, la nivelul de acuratețe al informațiilor de localizare, la identificarea celulei de rețea în care este situat echipamentul terminal la un moment dat și la momentul în care a fost înregistrată informația referitoare la localizare.

Reținerea (colectarea) vizează, așadar, următoarele categorii de date: a) date necesare pentru urmărirea și identificarea sursei unei comunicări; b) date necesare pentru identificarea destinației unei comunicări; c) date necesare pentru a determina data, ora și durata comunicării; d) date necesare pentru identificarea tipului de comunicare; e) date necesare pentru identificarea echipamentului de comunicație al utilizatorului sau a dispozitivelor ce servesc utilizatorului drept echipament; f) date necesare pentru identificarea locației echipamentului de comunicații mobile [18, p. 38-39].

Datele reținute de furnizorii de comunicații și care pot fi obținute prin intermediul acestui procedeu probatoriu sunt cele necesare pentru a determina sursa și destinația unei comunicări, data, ora și durata acesteia, precum și cele necesare pentru a identifica tipul de comunicare, echipamentul utilizat și locația în care acesta se găsea la momentul comunicării. Conținutul comunicării este exclus în mod expres dintre aceste date și poate fi obținut de organele

judiciare numai prin interceptarea comunicărilor [1, p. 456-457], care urmează să fie autorizate în modul prevăzut de lege.

Componentele de bază ale unei comunicații celulare sunt: telefonul mobil și rețeaua de comunicații. Telefoanele mobile funcționează într-o rețea. Rețeaua de telefonie mobilă oferă servicii pe o arie geografică întinsă, care este împărțită în zone de acoperire mai mici numite celule, când un telefon mobil se deplasează dintr-o celulă în alta, conexiunea telefonului mobil la rețea se menține.

În lume există două mari standarde de rețele de telefonie mobilă: „CDMA” (Code Division Multiple Acces) – „Acces prin Diviziune Multiplă a Codului” și „GSM” (Global Sistem for Mobile Communications) – „Sistem Global de Comunicații Mobile”. Rețeaua CDMA folosește o singură bandă de frecvență pentru întreg traficul, diferențiind transmisiile individuale prin atribuirea acestora a unor coduri unice, înaintea transmisiei. Rețeaua CDMA nu are un Modul de Identificare a Abonatului (SIM) separat în telefonul mobil, toate datele fiind stocate în telefonul mobil. Rețelele GSM au cardul SIM ca o componentă separată a telefonului mobil, creată să aibă un caracter de portabilitate de la un telefon mobil la altul. Rețeaua GSM utilizează o interfață aeriană de tip TDMA (Time Division Multiple Acces) – „Acces Multiplu prin Diviziunea Timpului.” Interfața TDMA se referă la o legătură digitală tehnologică, prin care multiple telefoane celulare partajează o singură radiofrecvență de transport de canal.

Ultima generație de telefonie mobilă în rețeaua GSM, cunoscută sub numele de „3G” utilizează standardul de telefonie mobilă „UMTS” – Universal Mobile Telecommunications System) – Sistem Universal de Telecomunicații Mobile.

Componentele principale ale unei rețele GSM sunt următoarele: 1) echipamentul radio emițător-receptor, care comunică cu telefoanele mobile; 2) un controler care conduce echipamentul de emisie-recepție și care efectuează repartizarea canalelor de comunicații; 3) un sistem de comutare pentru rețeaua celulară.

Din punct de vedere tehnic, componentele rețelei GSM sunt următoarele: a) *BTS (Base Transceiver Station)* – „Stație emițătoare-receptoare de Bază”. BTS-ul reprezintă entitatea rețelei care comunică cu telefonul mobil; b) *BSC (Base Station Controller)* – „Controlerul Stației de Bază”. BSC-ul reprezintă o entitate a rețelei care controlează mai multe BTS-uri; c) *MSC (Mobile Switching Centre)* – „Centrul Mobil de Comutare”. MSC este o comutare normală ISDN (Integrated Services Digital Network – „Rețeaua Digitală de Servicii Integrate”) cu funcționalitate extinsă, pentru a gestiona abonații de telefonie mobilă; d) *Registrele de localizare*. Registrele de localizare sunt baze de date utilizate de MSC pentru a-și realiza funcțiile [14, p. 179-181].

O bază de date importantă este sistemul central de depozit pentru datele abonatului și informațiile despre servicii, numită HRL (Home Location Register –

„Registrul de Locație a Operatorului”. HRL-ul reprezintă registrul abonatului. Informațiile despre abonat, serviciile permise, informațiile de autentificare și localizare a abonatului sunt tot timpul stocate în HRL.

O altă bază de date, utilizată împreună cu baza de date HLR pentru telefoanele mobile aflate în afara ariei rețelei, este Registrul de Localizare a Clientului (Visitor Location Register – VLR). VLR-ul poate fi asociat cu unul sau mai multe MSC-uri. VLR-ul stochează date despre toți clienții care străbat interiorul ariei de localizare a aceluși MSC. Aceste date sunt actualizate cu ajutorul procedurii de actualizare a locației inițiată din telefonul mobil prin MSC, sau direct de la Registrul de Locație a Operatorului (HLR) al utilizatorului. Atunci când abonatul parcurge aria de amplasare a unui alt VLR/MSC, HLR-ul este actualizat. Atunci când sunt încheiate apelurile pe telefoane mobile, HLR-ul este interogat, pentru a se afla la care MSC este înregistrat telefonul mobil.

Deoarece HLR-ul este o bază de date centralizată, care trebuie să fie accesată în timpul fiecărei setări de apel și transmisi de date prin rețeaua GSM, această entitate trebuie să aibă o foarte mare capacitate de transmisie de date. Informațiile despre codul abonatului, serviciile abonamentului, ultima locație înregistrată actualizată la rețea, sunt menținute în baza „HLR” și utilizate de baza „MSC”, pentru a distribui apeluri și mesaje și pentru a genera înregistrări detaliate ale convorbirilor. Datele despre codul abonatului și înregistrările detaliate ale apelurilor reprezintă adesea o sursă valoroasă de probe pentru investigator.

O altă bază de date este Registrul de Identitate cu Echipament (The Equipment Identity Register – EIR) care conține o listă a tuturor stațiilor mobile valide, conform IMEI-urilor (Identificatorul Internațional de Echipament Mobil) lor. Scopul EIR-ului este de a înregistra IMEI-urile stațiilor mobile care sunt folosite. Prin utilizarea bazei de date (EIR), furnizorul de rețea nu permite folosirea telefoanelor mobile care sunt furate sau care nu funcționează corespunzător [14, p. 181].

Datele necesare pentru urmărirea și identificarea sursei unei comunicări cuprind: a) în cazul rețelelor de telefonie fixă și mobilă: numărul de telefon apelat, precum și numele și adresa abonatului sau ale utilizatorului înregistrat; b) în cazul serviciilor de acces la internet, poșta electronică și telefonie prin internet, identificatorul/identificatorii alocat/alocați utilizatorilor; identificatorul de utilizator și numărul de telefon alocate pentru efectuarea oricărei comunicări prin rețeaua publică de telefonie; numele și adresa abonatului sau 7 ale utilizatorului înregistrat, căruia i s-a alocat o adresă Internet Protocol (IP), un identificator de utilizator sau un număr de telefon, la momentul comunicării.

Datele necesare pentru identificarea destinației unei comunicări cuprind: a) în cazul rețelelor de telefonie fixă și mobilă: numărul format/apelat/ nume-

rele formate/apelate și, în cazurile care includ servicii suplimentare precum re-direcționarea sau transferul apelului, numărul/ numerele către care este dirijat apelul; numele și adresa/adresele abonatului/abonaților ori ale utilizatorului/utilizatorilor înregistrat/înregistrați; b) în cazul serviciilor de poștă electronică și de telefonie prin internet: identificatorul utilizatorului sau numărul de telefon al destinatarului/destinatariilor unui apel telefonic prin internet; numele și adresa/adresele abonatului/abonaților sau ale utilizatorului/utilizatorilor înregistrat/înregistrați și identificatorul utilizatorului destinat al comunicării.

Datele necesare pentru a determina data, ora și durata comunicării cuprind: a) în cazul rețelelor de telefonie fixă și mobilă: data și ora inițierii și încheierii unei comunicări; b) în cazul serviciilor de acces la internet, poștă electronică și telefonie prin internet: data și ora conectării la și ale deconectării de la serviciul de acces la internet, adresa IP alocată dinamic sau static unei comunicări de furnizare de servicii de acces la internet, precum și identificatorul abonatului sau al utilizatorului înregistrat; data și ora conectării la și ale deconectării de la serviciul de poștă electronică sau de telefonie prin internet. Datele necesare pentru identificarea tipului de comunicare cuprind: a) în cazul rețelelor de telefonie fixă și mobilă: informații privind serviciul de telefonie utilizat; b) în cazul comunicărilor prin serviciul de poștă electronică și de telefonie prin internet: informații privind serviciul de acces la internet utilizat.

Datele necesare pentru identificarea echipamentului de comunicare al utilizatorului sau a dispozitivelor ce servesc utilizatorului drept echipament cuprind: a) în cazul rețelelor de telefonie fixă: numărul de telefon apelant și numărul de telefon apelat; b) în cazul rețelelor de telefonie mobilă: numărul de telefon al apelantului și numărul de telefon apelat; identitatea internațională de abonat mobil (IMSI) a apelantului; identitatea internațională a echipamentului mobil (IMEI) a apelantului; identitatea IMSI a apelatului; identitatea IMEI a apelatului; în cazul serviciilor anonime preplătite: data și ora activării inițiale a serviciului, precum și identificatorul celulei din care a fost activat serviciul; c) în cazul serviciilor de acces la internet, poștă electronică și telefonie prin internet: numărul de telefon al apelantului în cazul accesului prin dial-up; linia DSL sau alt punct terminal al celulei care inițiază comunicarea.

Datele necesare pentru identificarea locației echipamentului de comunicații mobile cuprind: a) identificatorul celulei la începutul comunicării; b) datele care permit stabilirea localizării geografice a celulelor, prin referire la identificatorul acestora, pe durata în care datele comunicării sunt reținute [18, p. 38-40].

Prin date informatice se înțelege orice reprezentare a unor fapte, informații sau concepte într-o formă care poate fi prelucrată printr-un sistem informatic. În această categorie se include și orice program informatic care poate deter-

mina realizarea unei funcții de către un sistem informatic. Prin date referitoare la traficul informațional se înțelege orice date informatice referitoare la o comunicare realizată printr-un sistem informatic și produse de acesta, care reprezintă o parte din lanțul de comunicare, indicând originea, destinația, ruta, ora, data, mărimea, volumul și durata comunicării, precum și tipul serviciului utilizat pentru comunicare.

Prin date referitoare la utilizatori se înțelege orice informație care poate conduce la identificarea unui utilizator, incluzând tipul de comunicație și serviciul folosit, adresa poștală, adresa geografică sau alte numere de acces și modalitatea de plată a serviciului respectiv, precum și orice alte date care pot conduce la identificarea utilizatorului [18, p. 40-41].

Prin interceptarea comunicațiilor ori a oricărui tip de comunicare se înțelege interceptarea, accesul, monitorizarea, colectarea sau înregistrarea comunicațiilor efectuate prin telefon, sistem informatic ori prin orice alt mijloc de comunicare. Prin telefon pot fi efectuate comunicări verbale (de voce) sau comunicări de date, cum ar fi SMS (*Short Message Service*). Prin sistemul de comunicare MMS pot fi transmise documente conținând texte scrise, fișiere audio sau video.

Prin acces la un sistem informatic se înțelege pătrunderea într-un sistem informatic sau mijloc de stocare a datelor informatice fie direct, fie de la distanță, prin intermediul unor programe specializate ori prin intermediul unei rețele, în scopul de a identifica probe. Sistemul informatic are în vedere orice dispozitiv sau ansamblu de dispozitive interconectate ori aflate în relație funcțională, dintre care unul sau mai multe asigură prelucrarea automată a datelor, cu ajutorul unui program informatic. Un calculator este un sistem informatic, fiind un dispozitiv prin intermediul căruia sunt preluate date informatice, cu ajutorul unor programe. Telefoanele mobile de ultimă generație, din categoria *smartphone*, multimedia funcționale, reprezintă sisteme informatice. Sunt considerate mijloace de stocare a datelor informatice: a) unitățile floppy (FDD – Floppy Disk Drive); b) hard disk-ul (HDD – Hard Disk Drive); c) unitățile optice (CD – Compact Disk, DVD – Digital Versatile Disc, BD – Blu-ray Disc) și d) memoria tip flash (carduri de memorie) [15, p. 486].

Având în vedere că reținerea datelor reprezintă o ingerință în dreptul la viața privată, Directiva nr. 2006/24/CE [6] a asigurat respectarea caracterului necesar și proporțional al ingerinței cu scopul urmărit (prevenirea, descoperirea și investigarea infracțiunilor grave, apărarea ordinii publice și a securității naționale) prin prevederea în mod limitativ a categoriilor de date ce pot fi reținute și a faptului că măsura nu vizează conținutul acestor date [18, p. 159].

Potrivit jurisprudenței CtEDO, simpla identificare a corespondenței abonatului constituie o ingerință în drepturile consacrate de art. 8 din Convenția

Europeană [3]. Astfel, într-o cauză în care autoritățile au folosit un echipament prin care au înregistrat numerele apelate la un anumit telefon, ora și durata fiecărui apel, prin utilizarea de către serviciul de telecomunicații a semnalelor ce-i erau transmise în calitate de furnizor de serviciu de telefonie, fără a monitoriza sau intercepta vreo convorbire, CtEDO a decis că, dacă echipamentul respectiv poate fi utilizat legal de către furnizorul de servicii de telefonie, diferențiindu-se astfel de interceptarea convorbirilor, folosirea informațiilor obținute prin această metodă ridică probleme din perspectiva respectării art. 8 din Convenția Europeană [13, p. 198; 8; 9].

Curtea Constituțională Federală a Germaniei, examinând dispozițiile art. 113a și 113b din legea privind noua reglementare a supravegherii telecomunicațiilor din 21 decembrie 2007, precum și art. 100g din Codul de procedură penală al Germaniei [19, p. 164-166], în Hotărârea din 2 martie 2010, a arătat că stocarea fără o ocazie anume a datelor de trafic în telecomunicații nu face obiectul interdicției stricte de stocare preventivă a datelor în sensul jurisprudenței Curții Constituționale Federale și că, în cazul în care se acordă atenție acestei intervenții și ea se realizează în mod adecvat, pot fi întrunite cerințe de proporționalitate. O astfel de stocare reprezintă o ingerință amplă, chiar și în condițiile în care conținutul comunicărilor nu face obiectul stocării, întrucât datele astfel reținute fac posibilă o cunoaștere detaliată a sferei intime a persoanei, în special în ceea ce privește apartenența socială sau politică, preferințele, înclinațiile și slăbiciunile persoanelor, permițând întocmirea unor profile pertinente și creând riscul supunerii unor cetățeni, care nu dau nici un motiv să fie supuși unor investigații, de a fi expuși la astfel de acțiuni. Normele examinate încalcă principiul proporționalității, nefiind îndeplinite cerințele constituționale referitoare la siguranța datelor și transparența utilizării lor și nici cele privind protecția persoanelor. În acest sens, s-a reținut că dispozițiile legale criticate fac trimitere doar la diligența necesară, în general, în domeniul telecomunicațiilor, dar relativizează cerințele de siguranță, lăsându-le la latitudinea operatorilor de telecomunicații, cărora nu le sunt impuse standarde suficient de înalte de asigurare a nivelului de securitate și, în privința cărora, sunt stabilite sancțiuni mai mari în cazul încălcării obligației de stocare, decât în cel al încălcării securității datelor.

S-a mai reținut că prevederile art. 100g din Codul de procedură penală permit accesarea datelor și în alte cazuri decât cele individuale, fără acordul judecătorului și fără cunoștința persoanei vizate, motiv pentru care acestea au fost recunoscute neconstituționale [7, p. 476].

Concluzii. Colectarea informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice reprezintă o măsură specială de investigații de perspectivă. La mo-

ment, mijloacele tehnice de legătură devin din ce în ce mai răspândite și diversificate, ceea ce va determina necesitatea divizării legislative a acestei măsurii speciale de investigații în mai multe categorii, în dependență de mijlocul de prin care se va realiza legătura.

De asemenea, reținem faptul că măsura specială de investigații - colectarea informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice, prevede atât posibilitatea colectării datelor în timp real cât și post-factum, lucru ce rezultă din construcția art. art. 134⁴ Cod de procedură penală. Or, este evident că atât informațiile transmise prin canale tehnice de telecomunicații, cât și informațiile transmise sau primite prin intermediul liniilor tehnice de legături de telecomunicații, nu pot fi stocate în mod legal de către prestatorii de servicii respective, iar neadministrarea lor în timp real ar face imposibilă efectuarea ulterioară a măsurii respective în felul în care aceasta a fost reglementată de către legiuitor. Aceasta deoarece după cum rezultă din prevederile art. 134⁴ Cod de procedură penală, informațiile respective urmează a fi colectate de la instituțiile de telecomunicații, operatorii de telefonie fixă sau mobilă și respectiv operatorii de internet, iar instituțiile în cauză se află în posesia acestor informații doar pentru a intermedia transmiterea lor de la furnizor la destinatar fără a avea dreptul de stocare a informațiilor.

De asemenea, considerăm necesar de a completa textul art. 134⁴ Cod de procedură penală al Republicii Moldova cu alin. 1¹ cu următorul conținut: „*Colectarea informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice reprezintă un procedeu probatoriu care se referă la datele de identitate ale unei comunicări, percepută ca schimbul de informații efectuat prin rețele publice de comunicare electronică, reținute în temeiul legilor speciale de către furnizorii de servicii de comunicații electronice*”, fapt care ar asigura o acoperire legală a activității prestatorilor de servicii respective în materia stocării informațiilor necesare pentru organele de drept.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. ANDONE-BONTAȘ, A. Codul de procedură penală. Comentariu pe articole (art. 1-603). București : Ed. C. H. Beck, 2015. 1691 p. ISBN 978-606-18-0409-2.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova : Partea generală și partea specială : nr. 122-XV din 14.03.2003 : Monitorul Oficial al Rep. Moldova nr.104-110/447 din 07/06/2003. Chișinău : Prag-3, 2010. 272 p. ISBN 978-9975-77-128-3.
3. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 04 noiem. 1950. Semnată de către Rep. Moldova la 13 iul. 1995, Ratificată prin Hotărârea Parlamentului Rep. Moldova nr. 1298-XIII din 24 iul. 1999. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 1999, nr. 54-55/502

- [online] [citat 02 aug. 2021]. Disponibil: https://www.drepturilecopilului.md/files/01_Conventia%20europeana%20a%20drepturilor%20omului.pdf
4. COVALCIUC, I. Măsurile speciale de investigații autorizate de procuror : Auto-ref. tezei de doctor în drept. Chișinău, 2018. 175 p.
 5. CUȘNIR, V. et al. Tactica criminalistică ; Activitatea operativă de investigații. Chișinău : Elan Poligraf, 2009. 339 p. ISBN: 978-9975-66-093-8.
 6. Directiva 2006/24/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 15 martie 2006 privind păstrarea datelor generate sau prelucrate în legătură cu furnizarea serviciilor de comunicații electronice accesibile publicului sau de rețele de comunicații publice și de modificare a Directivei 2002/58/CE [online] [citat 04 aug. 2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=CELEX:32006L0024>
 7. DOLEA, I. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. (Comentariu aplicativ). Chișinău : Ed. Cartea Juridică, 2020. 1408 p. ISBN 978-997-53-418-06.
 8. Hotărârea CtEDO în cauza Kopp vs. Elveția, din 25 martie 1998, parag. 72 [online] [accesat 01 aug. 2021]. Disponibil: <https://www.servat.unibe.ch/dfr/em232249.html>
 9. Hotărârea CtEDO în cauza Malone vs. Regatul Unit, din 2 august 1984, 8691/79, parag. 83 [online] [accesat 01 aug. 2021]. Disponibil: <file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/MALONE%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM-1.pdf>
 10. Legea comunicațiilor electronice, nr. 241-XVI din 15.11.2007. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2017, nr. 399-410/679 din 17.11.2017 [online] [accesat 03 aug. 2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=84365&lang=ro
 11. Legea cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului, nr. 320 adoptată la 27 dec. 2012. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2013, nr. 122-109/142 din 02.03.2013 [online] [accesat 02 aug. 2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=97401&lang=ru
 12. Legea privind activitatea specială de investigații, nr. 59 din 29.03.2012. In: Monitorul Oficial al R. Moldova. 2012, nr. 113-118, pp. 6-13.
 13. MATEUȚ, Gh. Tratat de procedură penală. București : Ed. C. H. Beck, 2012. Vol. II. 907 p. ISBN 978-973-115-252-3.
 14. MOISE, A. C. Investigarea infracțiunilor informatice săvârșite prin intermediul telefoniei mobile. In: Investigarea criminalistică a infracțiunilor din domeniul crimei organizate. București : Asociația Criminaliștilor din România, 2010, pp. 179-193. ISBN 978-973-0-08274-6.
 15. NEAGU, I., DAMASCHIN, M. Tratat de procedură penală. Partea generală. În lumina noului Cod de procedură penală. București : Ed. Universul Juridic, 2014. Vol. 1. 743 p. ISBN 978-606-673-376-2.
 16. Recommendation Rec(2005)10 of the Committee of Ministers to Member States on „Special Investigation Techniques” in Relation to Serious Crimes Including Acts of Terrorism [on-line] [accesat 27 iulie 2021]. Disponibil: <http://www.refworld.org/docid/43f5c6094.html>.

17. STAMATIN, Șt. Fenomenul crimei organizate transfrontaliere. In: Cooperarea internațională a organelor de drept în prevenirea și combaterea criminalității transnaționale : Materialele Conf. șt.-practice intern., 5-6 noiem. 2009. Chișinău, 2009, pp. 156-167. ISBN 978-9975-935-19-7.
18. UDROIU, M., SLĂVOIU, R., PREDESCU, O. Tehnici speciale de investigare în justiția penală. București : Ed. C. H. Beck, 2009. 225 p. ISBN 978-973-115-494-7.
19. ГОЛОВЕНКОВ, П., СПИЦА, Н. Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германия : Научно-практ. комментарий и перевод текста закона. Potsdam : Universitätsverlag Potsdam, 2012. 408 p. ISBN 978-3-86956-208-7 [on-line] [accesat 23 iulie 2021]. Disponibil: <https://publishup.uni-potsdam.de/opus4-ubp/frontdoor/deliver/index/docId/6039/file/sdrs02.pdf>
20. ГУЩИН, А. Н., ГРОМОВ, Н. А., ЦАРЕВА, П. Н. Оперативно-розыскная деятельность: совершенствование форм вхождения ее результатов в уголовный процесс : Учебно-практическое пособие. Москва, 2003. 115 p. ISBN 5-89784-066-0.
21. ЗАХАРЦЕВ, С. И. Оперативно-розыскные мероприятия. Санкт-Петербург : Юр. Центр Пресс, 2004. 257 p. ISBN 5-94201-342-X.
22. МИХАЙЛОВ, В. И., ФЕДОРОВ, А. В. Таможенные преступления: уголовно-правовой анализ и общие вопросы оперативно-розыскной деятельности. Санкт-Петербург : Юр. Центр Пресс, 1999. 324 p. ISBN 5-93292-006-8.
23. Федеральный закон об оперативно-розыскной деятельности : Научно-практический комментарий. Под ред. И. Н. ЗУБОВА, В. В. НИКОЛЮКА. Москва : Спарк, 1999 [on-line] [accesat 20 iulie 2021]. Disponibil: <https://www.lawmix.ru/commlaw/1851>.

PROBLEME ACTUALE PRIVIND ACTIVITATEA SPECIALĂ DE INVESTIGAȚII CURRENT ISSUES REGARDING THE SPECIAL INVESTIGATION ACTIVITY

GLAVAN Boris, conferențiar universitar, doctor în drept,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova

Summary

Generally speaking, special investigations are a kind of human activity whose social purpose is to detect and promptly end the threats to the security of the values of the citizen and the rule of law through non-traditional means of collecting information. This type of activity is viewed with admiration when it acts for the benefit of the whole society and, conversely, it is despised if it serves certain interest groups. When the security level of the citizen does not rise to the expectations, it is appropriate to identify and solve the problems that prevent the proper functioning of the special investigation services; this is actually the purpose of this article.

Key words: *special investigative activity, special investigative measures, use ASI results, special investigative techniques, criminal offense, criminal liability, ground, criminal trial, criminal investigation, evidence.*

Introducere. Reforma juridică din 2012 în domeniul investigațiilor speciale a schimbat din temelie conceptul acestui gen de activitate, transformându-l dintr-unul *pro-activ*, axat pe obținerea operativă a informațiilor necesare în vederea neadmiterii lezării celor mai de preț valori sociale, în special neadmiterea producerii infracțiunilor, sau altfel spus pentru realizarea în egală măsură a tuturor sarcinilor stabilite de lege [19] (relevarea atentatelor criminale, prevenirea, curmarea, descoperirea infracțiunilor și a persoanelor care le organizează sau le comit etc.), în altul *reactiv* focusat pe colectarea post-factum a probelor în vederea realizării doar a unei singure sarcini – *cercetarea și descoperirea infracțiunilor* deja comise. Ca urmare, eficacitatea serviciilor speciale de investigații s-a redus considerabil, iar lumea criminală s-a simțit mai în siguranță [21].

Drept reacție la situația nou creată prin Decizia Comisiei securitate națională, apărare și ordine publică CSN/7 nr. 257 din 10 iunie 2015, s-a decis ca Guvernul, prin intermediul Ministerului Justiției să creeze un grup de lucru și să înainteze, conform procedurii stabilite, un proiect de lege menit să îmbunătățească actuala stare de lucruri din domeniul investigațiilor speciale reieșind din problemele identificate în aplicarea legislației corespunzătoare.

În rezultatul activității respectivului grup de lucru au fost identificate mai multe probleme rămase actuale și astăzi. Soluțiile identificate au fost materializate în mai multe proiecte de lege menite să ajusteze legislația națională în acest domeniu, totuși, până în prezent, niciunul nu a fost prezentat

Parlamentului. Reprezentantul Ministerului Justiției în fiecare an comunică Comisiei Parlamentului despre activitatea grupului de lucru, însă din cauza diversităților de viziuni contradictorii proiectul în cauză nu a fost definitivat.

Proprile cercetări și analize ne-au permis să soluționăm o parte din aceste probleme, despre ele vom discuta puțin mai jos, însă cel mai important este faptul că deficitul abordărilor teoretice în baza legislației naționale produc, pe cale de consecință, efecte negative atât sub aspectul calității actului normativ, precum și, în privința eficienței combaterii criminalității. Acesta a fost motivul de bază care ne-a provocat să lansăm mai multe proiecte de cercetare, unele din ele devenind chiar teme de disertație.

Este îmbucurător faptul că în ultima perioadă tot mai mulți cercetători se implică activ în abordarea științifică a diferitor subiecte ale activității speciale de investigații, acoperind astfel deficitul încă prea mare de literatură de specialitate autohtonă. Salutăm și pe cei care au reușit deja să susțină tezele de doctor în domeniul activității speciale de investigații dar și pe cei care urmează să demonstreze capacitățile și abilitățile de cercetător.

Metodologia studiului derivă din scopul indicat în adnotarea acestei lucrări, aplicând metodele tradiționale de cercetare: logică, gramaticală, istorică, observației, sistemică, deducției și inducției, precum și metoda sintezei și comparației. Studiul reprezintă o abordare a celor mai importante probleme în domeniul activității speciale de investigații și sunt prezentate propriile soluții în speranța că vor fi luate în calcul la perfecționarea cadrului legal din acest domeniu.

Rezultate obținute și discuții. Activitatea specială de investigații sau operativă de investigații, așa cum se numea anterior, dintotdeauna a atras ca un magnet multiple întrebări rămase adeseori și fără răspuns. Aname specificul său tainic de operare și culegere a informațiilor, precum și imperativul de a păstra în secret față de ochiul public metodologia și tactica de acțiune, a fost și rămâne motivul principal care împiedică soluționarea transparentă a respectivelor probleme.

De la proclamarea independenței Republicii Moldova și până în prezent domeniul activității speciale de investigații a fost reglementat de două legi speciale care au acționat în perioade diferite: prima - din 1994 până în 2012 (Legea nr.45 cu privire la activitatea operativă de investigații) și a doua din 2012 până în prezent (Legea nr.59 cu privire la activitatea specială de investigații).

Dacă ne întrebăm care dintre aceste legi este mai bună, firesc ar fi să optăm pentru ultima, deoarece totul în jurul nostru tinde spre perfecțiune și legislația inclusiv. Răspunsul nostru însă este – „depinde”. Depinde cum privim lucrurile, depinde de unghiul de vedere, depinde de cine face aprecierea, depinde de scopul urmărit etc.

Cert este faptul că prima lege a fost ticluită la răscrucea dintre apusul statului sovietic și răsăritul gândirii statului de drept, în condiții de criză de timp și în lipsa suportului teoretico-științific în stil democratic. Pe măsura aspirării tânărului nostru stat la valorile și rigorile europene au fost scoase în evidență unele carențe ale respectivei legi, care într-un final au fost contestate la CEDO, fiind vorba despre Cauza Iordache și alții contra R. Moldova. Fondul cauzei la constituit lipsa în lege a suficientelor garanții contra eventualelor abuzuri privind aplicarea măsurilor operative de investigații, în special discutându-se despre interceptări.

Drept reacție în 2012 a urmat abrogarea Legii nr.45 și adoptarea Legii nr.59 valabilă și astăzi. Este important să menționăm că noua lege a apărut practic în aceleași condiții ca și legea anterioară, fără dezbateri științifice și cu un deficit încă prea mare de literatură de specialitate, puținele cercetări și observații care reușiseră totuși să vadă lumina tiparului rămânând și ele ocolte pentru autorii respectivului proiect de lege.

Prea s-au străduit respectivii autori cu stabilirea garanțiilor contra unor eventuale abuzuri. Aplicarea măsurilor speciale de investigații (vorbim de cele eficiente legate de interceptări) a fost limitată la maxim, ele fiind permise doar în cadrul urmăririi penale, adică după ce infracțiunea a avut loc, atunci când eficiența respectivelor măsuri este minimă sau chiar egală cu zero.

Deși actuala lege comparativ cu prima este mai bogată sub aspect textual, totuși aceasta limitează esențial potențialul anticriminogen al activității speciale de investigații. Prin urmare, răspunzând la întrebarea de mai sus (Care lege este mai bună?), putem spune: din perspectiva lumii criminale actuala lege este mai bună, pentru că le asigură mai multe garanții și pot să acționeze mai liber, iar din punctul de vedere al serviciilor speciale de investigații menite să combată criminalitatea prin identificarea și curmarea în faza incipientă a amenințărilor la adresa bunăstării cetățeanului țării noastre această lege comparativ cu prima se poziționează mult sub nivelul așteptărilor.

Mai mult text de lege nu este neapărat un indicator al calității acesteia. Calitatea legii se apreciază prin claritate, simplitate, consecvență și coerență, ori tocmai aceste caracteristici nu sunt specifice actualelor prevederi juridice în domeniul activității speciale de investigații.

Reforma din 2012 în domeniul activității speciale de investigații s-a făcut în numele protecției drepturilor cetățeanului lăsându-l neprotejat în fața pericolelor care-i amenință cele mai de preț valori și dreptul la un trai decent. Ar fi un neadevăr să spunem că astăzi, comparativ cu perioada de până la reformă, cetățeanul R. Moldova se simte mai în siguranță și cu mai multă speranță de viață, sau tocmai din cauza sporirii criminalității și diminuării competenței serviciilor de investigații societatea își pierde tot mai mult încrederea în eficiența organele de drept.

Cu titlul de concluzie putem menționa că reforma activității speciale de investigații a produs mai multe probleme decât a adus soluții.

În continuare nu vom vorbi despre întreg spectrul de probleme, deoarece, este prea mare și depășește limitele acestui gen de lucrări. Ne vom axa în special pe problemele cu caracter general, ori soluționarea problemelor generale își pune amprenta și asupra problemelor mai înguste. Un moto filozofic spune cam așa: „*Cine se apucă să rezolve probleme private fără a le hotărî în prealabil pe cele generale acela inevitabil, la fiecare pas, în mod inconștient se va „înțepa” de acele probleme generale*”.

Pe parcursul carierei de cercetător în domeniul investigațiilor speciale am identificat diverse probleme și cu ocazia întrunirilor, conferințelor, meselor rotunde am înaintat soluțiile corespunzătoare și, se pare că, unele din ele au fost luate în considerare, altele, probabil, încă nu au ajuns până la factorii de decizie. În cele ce urmează vom face o sinteză a problemelor identificate și soluțiilor propuse.

Așadar, **prima problemă** și probabil și cea mai importantă ține de valorificarea insuficientă a potențialului activității speciale de investigații capabil să realizeze real un șir întreg de sarcini foarte importante, necesare și utile pentru statul de drept spre care aspiră să devină Republica Moldova, fiind vorba despre relevarea, prevenirea, curmarea, cercetarea și descoperirea infracțiunilor, asigurarea securității statului, identificarea și căutarea persoanelor vinovate de comiterea infracțiunilor și a celor care se sustrag de la răspundere penală, căutarea persoanelor dispărute fără urmă etc. [19]

Problema este că, deși legislația actuală prevede un nomenclator bogat de măsuri speciale de investigații menite să satisfacă sarcinile indicate mai sus, în total fiind vorba de 20 de măsuri, trebuie să evidențiem faptul că majoritatea din ele, fiind și cele mai eficiente, sunt concentrate spre realizarea unei singure sarcini, *cercetarea și descoperirea infracțiunilor*, aceasta realizându-se doar în cadrul urmăririi penale și doar după ce infracțiunea s-a comis, celelalte sarcini rămânând fără suport eficient de realizare.

Astfel, importanța activității speciale de investigații la etapa actuală este nevalorificată și diminuată, serviciile speciale de investigații fiind private de instrumentele juridice eficiente de culegere a informațiilor și intervenție promptă în vederea curmării actului criminal.

Pentru soluționarea corectă a acestei probleme propunem o abordare cronologică a circumstanțelor în care aceasta a apărut, deoarece numai înțelegând corect toate condițiile problemei putem găsi și soluția veridică.

Pornind de la axioma *o persoană informată este o persoană protejată* menționăm faptul că investigațiile speciale (operative) formează un instrument foarte puternic și eficient de informare, de acumulare a informațiilor și care, în mod nor-

mal, într-un stat de drept, ar trebui să folosească în scopuri utile pentru întreaga societate, în primul rând pentru combaterea infracțiunilor, dar și pentru protecția tuturor valorilor cetățeanului. În acest context, nu este de mirare că toate statele civilizate și democratice ale lumii uzează, după cum este și firesc, de instrumente similare în vederea asigurării securității bunăstării cetățeanului lor împotriva amenințărilor ce apar atât în interiorul cât și în exteriorul respectivelor țări.

Conștienți de valoarea și eficacitatea activității speciale de investigații, partidele politice din țara noastră care s-au tot perindat pe la putere de-a lungul anilor 90 ai secolului trecut se pare că au încercat, mai mult sau mai puțin, să subordoneze și să folosească această armă de informare și protecție nu doar în interesul cetățeanului dar și pentru realizarea propriilor interese de partid.

Pentru oponenții politici situația a devenit mai alarmantă odată cu venirea la guvernare în 2001 a forțelor de stânga, numărul violărilor drepturilor omului, potrivit estimărilor unui grup de juriști, sporind considerabil [2].

Deranjați de situația nou creată, cei din opoziție se pare că au căutat modalități legale prin care să slăbească la maxim eficacitatea serviciilor speciale de investigații, iar prin aceasta, și puterea partidului de guvernământ, neținând cont de faptul că slăbind serviciile de investigații va slăbi în primul rând securitatea cetățeanului. Neavând probe care ar dovedi în fața instanțelor de judecată despre careva abuzuri privind aplicarea de către guvernare a investigațiilor speciale în interese de partid, soluția cea mai optimă a fost contestarea unor eventuale abuzuri direct la CEDO contra cărora Legea nr.45 nu conținea suficiente garanții [2].

Deși cererea fusese depusă la CEDO în 2002, totuși Hotărârea a fost pronunțată tocmai în 2009. De ce a durat atât de mult, sau de ce acest proces a fost amânat atât de mult? Ne vine greu să răspundem. Și de ce anume în 2009, de ce nu mai târziu sau mai devreme? Este o altă întrebare la fel de complicată. Poate că aceasta a însemnat un croșeu din partea opoziției, cu mâna CEDO, asupra partidului de guvernare care imediat după aceasta a și pierdut puterea în stat. S-ar putea ca și schimbarea judecătorului reprezentant la CEDO din partea Moldovei, doar cu o jumătate de an înainte de pronunțarea Hotărârii indicate[15], să nu avut nici o legătură cu urgentarea procesului și să fi fost o simplă coincidență – rămâne și aceasta o enigmă.

Lanțul coincidențelor însă a continuat cu Hotărârea CSJ din 2013 [14] semnată de nimeni altul decât de judecătorul nostru la CEDO, dar care, între timp, revenise deja în țară. Este vorba despre examinarea adresării după ajutor a ofițerilor de investigații loviți de patima reformei din 2012, nemaiputând duce lupta cu criminalitatea prin realizarea măsurilor eficiente în afara urmăririi penale, mai concret, nemaiputând da de urmele condamnaților care se eschivau de la executarea pedepsei penale. Cererea urma să fie transmisă pe scară ierarhică la Curtea

Constituțională dar a fost blocată, argumentându-se prin faptul că, legea este suficient de clară și nu admite excepții în privința realizării măsurilor discutate în afara urmăririi penale [13, p.120-124].

O altă coincidență a fost și furtul miliardului care s-a produs după blestemata reformă din 2012, după ce serviciilor speciale li s-au amputat competențele și li s-a arătat locul, spunându-le să stea cuminiți în banca lor.

Coincidențe sau nu rămâne de văzut, cert este însă faptul că anul 2009 a fost unul de cotitură pentru scena politică din R. Moldova, cei de stânga oficial pleacă de la putere și vin cei de centru-dreapta, rândurile cărora, așa cum s-a văzut mai târziu, au fost completate cu mulți activiști din fosta nomenclatură.

Deși noua guvernare avea și ea nevoie de oportunitățile investigațiilor speciale, trebuia cumva, totuși, să demonstreze cetățenilor o altă față mult mai „curată”, „nevinovată” și „păsătoare de binele cetățeanului”. Respectiv, s-au mimat niște reforme. În loc să lupte cu abuzurile, sau mai bine zis cu cei care au comis abuzuri în domeniul investigațiilor speciale, s-a dat vina, ca de obicei, pe legislație, chipurile legea nu era perfectă, permitea abuzuri și respectiv necesita nu doar să fie modificată dar substituită. În plus, acea Hotărârea CEDO din 2009 a servit argumentul de bază pentru învinuirea Legii nr.45 și spălarea tuturor păcatelor legate de abuzuri. Cel mai interesant este faptul că atunci când este învinuită legea pentru ilegalitățile comise nu mai răspunde nimeni, doar legea este de vină și respectiv aceasta trebuie să și răspundă, prin abrogare.

Interesantă abordare, de parcă cei care comit abuzuri ar respecta legea, ori prin definiție termenul „abuz” înseamnă încălcarea legislației[6]. Ce fel de garanții sunt astea când celor care permanent încalcă legea le mai interzici încă o dată tot prin lege să nu o mai încalce. Este pur și simplu un nonsens, deoarece poți să interzici iar și iar, de câte ori dorești, și, totuna, cei care au încălcat legea o vor încălca și în continuare. Cei care nu au respectat buchia legii trebuiau trași la răspundere, dar nu să le mai interzici iar să o mai încalce. Legea nr.45 prevedea suficient de clar și exhaustiv sarcinile în vederea cărora puteau să intervină investigațiile operative, printre acestea nu se regăsea așa sarcină ca lupta cu oponenții politici sau culegerea de informații în interesul vreunui partid politic, iar realizarea investigațiilor speciale pentru realizarea altor sarcini decât cele indicate era interzisă expres în lege (alin.1 al art.5 al Legii 45 din 1994).

Reforma din 2012 pentru cetățenii noștri a fost un fel de aruncare cu praf în ochi, asigurându-i că legea nu va mai permite abuzuri, deoarece investigațiile speciale de acum încolo se vor desfășura doar în limitele urmăririi penale. De fapt, ofițerii de investigații care și-au făcut meseria cinstit s-au pomenit că după reformă nu mai pot face mare lucru și, deoarece lucrul lor nu este atât de esențial, s-ar putea ca în general să dispară instituția ofițerului de investigații, prin

reducere, reorganizare, optimizare și tot felul de termeni pompoși. În schimb, cei care au încălcat legea, spălați de păcate și înarmați cu mult curaj, au continuat s-o încalce și în continuare, pornind ilegal urmărirea penală și respectiv realizând ilegal și măsuri speciale de investigații nu în scopul combaterii criminalității, dar în scopul luptei cu opoziției politici.

Am spus-o de mai multe ori și vom repeta încă o dată că restricționarea investigațiilor speciale până la limitele urmăririi penale și doar în scopul cercetării și descoperirii infracțiunilor deja comise va conduce negreșit la distrugerea activității speciale de investigații în calitatea sa de scut de protecție al siguranței cetățeanului și al statului.

Din punct de vedere logic, dar și procesual penal este inadmisibil ca în lipsa infracțiunii să fie pornită urmărirea penală, iar în lipsa acesteia, în actualele condiții, nu pot fi realizate nici măsurile discutate. Pe de altă parte, după comiterea infracțiunii realizarea măsurilor speciale de investigații nu prea își mai au rostul în sensul curmării acesteia, pentru că nu poți să împiedici ceea ce s-a produs deja.

Anume în aceste condiții apare o practică foarte periculoasă pentru statul de drept și securitatea cetățeanului, când urmărirea penală se pornește nu în temeiul infracțiunii comise, dar în baza unor acțiuni preparatorii, nepasibile încă de pedeapsă penală [8, p.93-96]. Anume acesta este un adevărat abuz în adresa cetățeanului care nu a încălcat legea penală. Prin urmare această practică deschide larg porțile pentru un șir întreg de „mijloace probatorii” efectuate în secret și a măsurilor procesuale cu caracter de constrângere, inclusiv arestul preventiv, care de asemenea va fi aplicat abuziv [4].

O altă latură a problemei ține de lipsa de integritate și moralitate a celor care au comis abuzuri, și prin acțiunile cărora s-a ruinat încrederea cetățeanului în profesionalismul, valoarea socială și bunele intenții ale serviciilor de investigații. Ce folos din schimbarea legii, pentru că celor lipsiți de moralitate nici nu le pasă de lege. Cu cât investigațiile speciale au fost mai restricționate cu atât mai în siguranță s-a simțit lumea criminală și tot cu atât s-a redus nivelul de securitate al cetățeanului și al statului în general.

O poliție slăbită, un serviciu de securitate slăbit sau altă autoritate competentă să desfășoare investigații speciale slăbită convine în primul rând lumii criminale și nicidecum cetățeanului. Pentru noi, cel puțin, este foarte complicat să înțelegem cum în actualele condiții Serviciul de Informații și Securitate (SIS), fără să încalce legea, reușește să *colecteze informații despre posibile evenimente și/sau acțiuni ce ar putea pune în pericol securitatea statului*, dat fiind faptul că astfel de informații sunt prețioase și necesită să fie obținute până la comiterea infracțiunii și respectiv până la pornirea urmăririi penale.

Apropo de SIS, cunoaștem și împărtășim greutățile pe care le confruntă acest Serviciu, suntem la curent cu inițiativele legislative de soluționare a problemelor prin aprobarea „mandatului de securitate”, și anume în acest context vrem să spunem că experții de la Veneția nu sunt împotriva admiterii investigațiilor speciale, inclusiv a interceptărilor, în afara procedurilor penale, îngrijorarea lor fiind, așa cum am menționat mai sus, față de integritatea, onestitatea și lipsa de moralitate a unor angajați ai serviciilor speciale de investigații, precum și, față de seriozitatea, severitatea, și iarăși, lipsa de moralitate a celor care exercită controlul acestui gen de activitate [1].

Rolul de bază al activității speciale de investigații a fost și trebuie să rămână veghearea și curmarea în timp oportun a amenințărilor la adresa securității cetățeanului și nu strângerea post-factum a probelor contra celor care au comis infracțiuni. Activitatea specială de investigații dintotdeauna a avut menirea să curme pericolele ce amenință securitatea cetățeanului și dacă este cazul să asigure cu informații urmărirea penală, pentru ca ofițerul de urmărire penală, la rândul său, să-și formeze strategia de acumulare a probelor. La baza activității speciale de investigații stă principiul operativității acumulării informațiilor, iar la baza urmăririi penale se află principiul veridicității informațiilor astfel ca nici o persoană nevinovată să nu poată fi acuzată pe nedrept. Fiindcă veni vorba de principii, atragem atenția și asupra principiului *ofensivității* care după reformă a devenit *inofensivității*. Adică, până la reformă ofițerii de investigații trebuiau să ducă un mod de lucru activ, mai bine zis ofensiv, iar după reformă ei trebuie să lucreze pasiv, să stea cumiți în apărare, aceasta însemnând, că ofițerii nu mai trebuie să-i caute activ pe infractori, dar să-i caute pasiv, să aștepte ca criminalii să vină la ei și să spună: „Șeful, am comis o crimă, mă căutați?”

Din cele relatate se poate spune că ideea transformării activității speciale de investigații dintr-o activitate pro-activă în una reactivă (probatorie) a apărut, pe lângă alte chestiuni, din necesitatea slăbirii capacității serviciilor de investigații care, la rândul lor, creau mare deranj activităților latente a lumii criminale.

În calitate de soluție a problemei abordate venim din nou cu propunerea reanimării serviciilor speciale de investigații cu dreptul de realizare a tuturor măsurilor speciale de investigații necondiționat de faza urmăririi penale [13, p.276-281] astfel ca securitatea cetățeanului să sporească și să revină în spațiul constituțional[3].

Desigur că nu poate fi vorba despre aplicarea nelimitată a măsurilor speciale de investigații. Dar dacă se cunoaște despre pregătirea unei infracțiuni această informație trebuie mai întâi verificată, iar pentru aceasta sunt necesare măsuri speciale de investigații eficiente. Și poate că nu este atât de important caracterul prejudiciabil al infracțiunii care se pregătește, pentru că, de multe ori acesta sporește în momentul comiterii faptei. Accentul ar trebui să fie pus în primul rând pe

caracterul periculos al persoanei suspectate, de ex.: persoana are antecedente penale, duce un mod de viață parazitar, se caracteriză negativ în societate, se află la evidență ca o persoană agresivă și scandaloasă etc. Nu vedem nimic rău nici în faptul stabilirii locului persoanei dispărute fără urmă (în special a minorilor dispăruți) cu ajutorul sistemului de poziționare globală prin GPS, aceasta uneori s-ar putea să fie unica șansă de a o salva. Găsim justificată și interceptarea convorbirilor persoanei condamnate dar care se sustrage de la executarea pedepsei, anume pentru identificarea locului unde se ascunde și reținerea acesteia. Toate aceste acțiuni absolut utile pentru societate nu pot fi realizate dacă respectăm cu strictețe legislația actuală. Cui servește o astfel de legislație? Cu siguranță numai nu cetățeanului.

Totodată ținem să amintim că trebuie înăsprit controlul activității speciale de investigații atât la nivel departamental precum și la nivelul procuraturii, a celui judecătoresc și parlamentar. Considerăm că este cazul să sporească și pedepsele în privința celor care încalcă legea în domeniul investigațiilor speciale. Nu în ultimul rând se impune și o purificare în rândurile angajaților serviciilor speciale de investigații sub aspectul moralității și responsabilității.

O **altă problemă** extrem de importantă ține de definirea conceptului activității speciale de investigații. Menționăm că acest subiect l-am abordat în detaliu, împreună cu alți colegi, într-un articol separat publicat recent în revista *Legea și viața* [10, p.48-53]. Aici vrem doar să amintim că această problemă derivă din incoerența celor două definiții legale privind activitatea specială de investigații expuse în art.132¹ al CPP al RM și art.1 al Legii RM nr.59, pe de o parte activitatea specială de investigații fiind o *totalitate de acțiuni de urmărire penală ...*, iar pe de altă parte o *procedură cu caracter secret și/sau public ...*.

Punctăm, în mod special, asupra importanței acestei probleme, dat fiind faptul că definiția activității speciale de investigații este piatra de temelie în baza căreia este clădit întreg sistemul de reglementări juridice în domeniul vizat. Neclearitatea noțiunii activității speciale de investigații sau înțelegerea neunitară a acesteia produce un impact negativ asupra întregului sistem de reglementări juridice în acest domeniu de activitate, conduce la disensiuni la nivelul reglementărilor concrete și la aplicarea neunitară a legii. Anume definirea activității speciale de investigații ca fiind o *totalitatea de acțiuni de urmărire penală ...* a și servit drept motiv pentru schimbarea conceptului acestei activități din una informativă în cea probatorie.

Problema cercetată se complică și mai mult având în vedere că nici la nivel doctrinar nu s-a conturat o definiție unanim acceptată, fapt confirmat chiar și de unii cercetători de valoare [32, p.9].

În urma cercetărilor și analizelor efectuate am formulat propria definiție a conceptului activității speciale de investigații pe care o și propunem cu titlu de lege ferenda (vezi concluzia de la sfârșitul acestei lucrări).

Altă **problemă**, de asemenea, cu caracter fundamental și extrem de importantă este legată de definirea măsurilor speciale de investigații. Inconsecvența reglementărilor juridice referitoare la măsurile speciale de investigații a fost și rămâne în continuare motivul principal al polemicilor privind noțiunea, conținutul și statutul juridic al acestora. Referindu-se la aceleași instrumente juridice de obținere a informațiilor legiuitorul le numește uneori *acțiuni de urmărire penală* (art.132¹ alin.(1) CPP al RM), alteori *măsuri speciale de investigații* (art.132¹ alin.(2) CPP al RM).

Deci, nefăcând diferență între aceste două noțiuni, legiuitorul nu a văzut nici necesitatea definirii lor oficiale.

Conform ultimelor proiecte de modificare a legislației în domeniul investigațiilor speciale se propune schimbarea expresiei *măsuri speciale de investigații* cu cea de *metode speciale de investigații*, fără definirea legală a acesteia, argumentându-se că termenul *metodă* este suficient de clar și nu necesită interpretare [21].

Poate că pentru autorii respectivului proiect de lege lucrurile sunt clare, însă, pentru noi și cu siguranță că și pentru practicieni, aceasta înseamnă nu altceva decât un joc de cuvinte și evitarea răspunsului la întrebările: Care este statutul și natura juridică a *măsurilor* sau fie a *metodelor* speciale de investigații? Care este coraportul dintre aceste metode și acțiunile de urmărire penală? Care este valoarea juridică al rezultatelor obținute prin așa numitele metode? Dacă metoda este secretă atunci rezultatele obținute sunt secrete sau publice? Cum se corelează toate aceste inovații cu Legea cu privire la secretul de stat în care se spune expres că *...metodele, mijloacele și rezultatele activităților operative de investigații constituie secret de stat* [17]. Dacă metodele (măsurile) speciale de investigații prevăzute în CPP au același statut juridic ca și acțiunile de urmărire penală atunci în procesul verbal ar trebui descrisă procedura lor de realizare, ceea ce deja constituie secret de stat (a nu se confunda procedura de realizare a măsurilor cu procedura lor de autorizare).

Prin urmare, apare întrebarea, cum poate fi verificată respectarea legalității acumulării probelor prin metode speciale de investigații de către partea apărării dacă, metodologia realizării acestora rămâne sub protecția legii privind secretul de stat. Totodată, devine incertă și valoarea principiului egalității armelor în procesul penal.

Abordând problema în cauză, profesorul român Viorel Pașca concluzionează că principiul egalității armelor în cazul urmăririi penale pe baza metodelor speciale de supraveghere sau cercetare este mai degrabă o mimare decât o realitate [24, p.4-20].

Ținând cont de acest cumul de întrebări, împreună cu alți colegi am realizat un studiu [11] consacrat anume definirii măsurilor speciale de investigații unde am pus în evidență deosebirea dintre metode și măsuri speciale de investigații. Pentru realizarea studiului a fost investigat sub aspect istoric conceptul măsurilor speciale de investigații, au fost supuse unui examen critic definițiile expuse în literatura de specialitate cu privire la măsurile speciale de investigații, a fost considerată legislația statelor vecine România, Ucraina, Rusia, precum și analizată și adaptată la sistemul de drept național definiția recomandată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei [23] (definiția propusă o găsiți la finele acestui articol).

Menționăm odată în plus că tendința unor reformatori de combinare artificială într-un tot unitar a celor două tipuri de activități (urmărirea penală și investigațiile speciale) diferite atât după formă cât și după esență este inacceptabilă, deoarece, așa cum menționează profesorul A.Ghinzburg în cele din urmă duce la haos și distrugerea proceselor acestor activități de stat și a bazelor lor legislative. Introducerea măsurilor speciale de investigații în procesul penal și recunoașterea rezultatelor acestora direct (fără verificare) ca probe, aruncă înapoi procesul penal într-o perioadă de inchiziție nu foarte îndepărtată [27]. Această convingere este împărtășită și de alți renumiți criminaliști [31, p.232-242].

O **problemă** nu mai puțin importantă ține de protecția juridică a agenților sub acoperire. În două articole anterioare am analizat detaliat acest subiect și am înaintat propunerile corespunzătoare [9, p.97-100]. Din păcate nu s-a schimbat nimic, probabil mesajul a rămas neauzit sau necitit de factorii de decizie. Totuși, păstrez speranța că măcar de această dată soarta propunerilor va fi cu totul alta. În continuare nu vom repeta din nou textele deja publicate. Insist doar asupra la trei teze mai importante ale acestui subiect.

În primul rând, atragem atenția asupra importanței instituției investigatorului sub acoperire pentru combaterea criminalității și riscului la care se supune agentul infiltrat într-o grupare criminală. Este de la sine înțeles că astăzi, ca niciodată, grupările criminale acționează cu mai mult profesionalism și cu mai multă vigilență, iar pentru deconspirarea membrilor și a planurilor lor diabolice este nevoie de infiltrarea în rândurile acestora a agentului acoperit. Pentru ca acesta să intre în posesia informațiilor necesare trebuie să câștige mai întâi încrederea căpiteniilor grupărilor respective, iar pentru aceasta agentul va fi pus la diferite încercări periculoase care uneori vor trece linia de demarcație a ilegalității penale. Respectiv se impune, în mod firesc, necesitatea protejării sub aspect juridic a agentului de la răspunderea penală pentru săvârșirea sau coparticiparea la săvârșirea anumitor categorii de fapte. Desigur că se impune și o anumită limită până unde se poate merge și ce categorii de fapte ar putea fi admise.

Anume aici intervine cel de al doilea aspect al problemei și anume cum formulăm acea prevedere juridică astfel încât să fie un scut de protecție viabil și clar. Legea nr.50 din 2012 cu privire la combaterea criminalității organizate cunoaște o astfel de prevedere – *infracțiunea controlată*, însă redacția acesteia este, să zicem mai simplu, nereușită și vine în contradicție cu teoria penală despre infracțiune.

Conform art.14 al legii indicate „*Infracțiunea controlată reprezintă comiterea de către persoana încadrată controlat în grupul sau organizația criminală a unei fapte ce prezintă doar semne obiective ale unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave, în mod controlat și dirijat de autoritatea prevăzută la art. 6 alin. (1), în scopul curmării sau descoperirii infracțiunilor grave, deosebit de grave și excepțional de grave*”.

Studentii de la facultățile de drept cunosc începând cu anul doi că fapta care nu întrunește măcar unul din semnele obiective sau subiective ale infracțiunii nu poate fi considerată infracțiune. În cazul textului de mai sus se vorbește despre infracțiunea care întrunește doar semnele obiective ale unei infracțiuni, ceea ce înseamnă că îi lipsesc semnele subiective, însă, deja aceasta nu mai este infracțiune, adică nu este pasibilă de pedeapsă și prin urmare dispare necesitatea unei astfel de prevederi juridice.

Aceiași studenți cunosc și faptul că orice infracțiune este în același timp o faptă ilegală, respectiv este absurd să discutăm despre infracțiuni legale, ori prin *infracțiune controlată* se încearcă acreditarea ideii infracțiunilor legale. Cu astfel de teorie în mod sigur vom făuri „statul de drept” sau mai degrabă devii bolnav de schizofrenie, deoarece se despică creierul în două nu alta: infracțiuni legale și ilegale. Și unde mai pui că aceste prevederi au fost adoptate în cadrul reformei juridice din 2012. Iată așa ne-au fericit pe toți, asigurându-ne contra lumii criminale, crimei organizate și eventualelor abuzuri privind aplicarea măsurilor speciale de investigații.

În fine, să admitem că dorință de a lupta cu criminalitatea organizată a fost, a existat și chiar s-a dorit protejarea agentului infiltrat. Anume aici intervine al treilea aspect al problemei abordate și anume lipsa mecanismului de punere în aplicare a unei astfel de prevederi juridice. Din textul legii cu privire la *infracțiunea controlată* nu este clară natura ei juridică și locul acesteia în sistemul circumstanțelor care exclud infracțiunea sau înlătură răspunderea penală. Codul de procedură penală nu cunoaște așa circumstanță ca *infracțiunea controlată* și atunci care este temeiul neînceperii urmăririi penale sau încetării acesteia? Nici legea penală nu admite ca o altă lege să prevadă faptele care constituie sau nu infracțiuni (art.1 al CP). Respectiv dacă există dorință legislativă ca o anumită faptă să fie incriminată sau dezincriminată atunci așa o prevedere trebuie să se regăsească în Codul penal.

Anterior am propus ca o prevedere juridică în acest sens să fie expusă alături de circumstanțele numite generic „Cauzele care înlătură caracterul penal al faptei”. Drept model de inspirație a servit legea penală a Ucrainei, R. Kazahstan și R. Belarus (propunerea de lege ferenda în acest sens o găsiți mai jos).

În concluzie:

Activității speciale de investigație îi revine un rol deosebit de important la protejarea valorilor fundamentale ale cetățeanului și asigurarea securității statului de drept. Nivelul de securitate al cetățeanului și statului este direct proporțional cu nivelul de valorificare al potențialului activității speciale de investigații. „Lupta” cu eventualele abuzuri privind interceptările a condus la diminuarea dramatică a potențialului activității speciale de investigații, lovind grav, nu în cei care comiteau și comit abuzuri, dar în cei, care au avut încredere în importanța legii, au respectat-o și continuă să o respecte. Pentru a readuce lucrurile în albia normalității trebuie ca serviciile speciale de investigații să fie reinvestite cu dreptul de realizare a tuturor măsurilor speciale de investigații necondiționat de faza urmăririi penale, înăsprind, totodată, controlul asupra respectării legalității în domeniul vizat. Pentru acesta nu-i nevoie de reforme juridice. Singura reformă necesară este cea a conștiinței.

Recomandări: pentru definitivarea proiectului de lege menit să îmbunătățească actuala stare de lucruri din domeniul investigațiilor speciale propunem următoarele noțiuni:

- *Activitatea specială de investigații este un gen legal și complex de acte fizice și intelectuale ale organelor specializate de stat orientate spre obținerea operativă și prioritar în mod ascuns a informațiilor corespunzătoare în vederea realizării anumitor sarcini concrete prevăzute de lege.*
- *Măsurile speciale de investigații sunt acțiuni strict reglementate de legislație, aplicate autorizat și confidențial de către autoritățile competente în cadrul sau în afara procesului penal, în scopul culegerii de informații necesare pentru realizarea sarcinilor activității speciale de investigații.*

Alte propuneri de legeferenda: excluderea art. 14 din Legea RM nr.50 din 22.03.2012 cu privire la prevenirea și combaterea criminalității organizate și completarea Codului penal al R. Moldova cu următorul conținut:

„Articolul 40² Cauzarea prejudiciului în cadrul misiunii speciale

1) Nu constituie infracțiune prejudicierea inevitabilă a valorilor ocrotite de prezenta Lege de către persoana infiltrată într-o formațiune criminală ce a acționat în limitele conspirativității în vederea realizării misiunii speciale a organului care exercită activitate specială de investigații urmărind scopul curmării, cercetării și descoperirii activității infracționale a respectivei formațiuni.

2) *Prevederile alineatului unu al prezentului articol nu se aplică persoanelor care au comis fapte prejudiciabile îndreptate împotriva vieții și sănătății persoanei, producerea unei calamități ecologice precum și altor consecințe grave”.*

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Aviz comun al Comisiei de la Veneția nr. 878/2017 din 14 martie 2017 pe marginea proiectului de Lege a RM nr. 281 pentru modificarea și completarea legislației moldovenești cu privire la așa-numitul „mandat de securitate”// <http://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=rfvjEsLD1Ac%3D&tabid=90&language=ro-RO>
2. Cauza Iordachi și alții contra Moldovei din 10.02.2009.
3. Cauza Ludi c. Elveției (15 iunie 1992, nr. 12433/86, Par. 38-39) // <https://jurisprudencedo.com/LUDI-c.-ELVETIEI-Punerea-sub-ascultare-dubla-ta-de-interventia-unui-agent-infiltrat-in-cantonul-Berna.html>
4. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr.122-XV din 14.03.2003.
5. Codul penal al Republicii Moldova Nr. 985 din 18.04.2002.
6. DEX [on-line].
7. Glavan B. Aspecte teoretice privind noile tehnici speciale de combatere a criminalității organizate // Conferința științifico-practică internațională „Criminalitatea în spațiul UE și al CSI: evoluție, tendințe, probleme de prevenire și combatere”, 12-13 iunie 2012, Chișinău. p.97-100.
8. Glavan B. Locul renunțării de bună voie la săvârșirea infracțiunilor în sistemul normelor penale ale Republicii Moldova // Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova, Chișinău, 2008. p.93-96.
9. Glavan B. Protecția juridică a agenților ce au încălcat prevederile Legii penale în procesul realizării măsurilor investigativ-operative. Conferința științifico-practică internațională: Evaluarea și prevenirea riscurilor la care sunt expuși colaboratorii organelor afacerilor interne și a altor organe de drept. 26-27 octombrie 2010. Chișinău. p.73-75.
10. Glavan B., Mîrzac V., Calcavura Gh. Activitatea specială de investigații: conținutul noțiunii, esența juridică, delimitări conceptuale. // *Legea și viața*, 2019, nr.3, p.48-53.
11. Glavan B., Mîrzac V., Calcavura Gh. Noțiunea măsurilor speciale de investigații (Acest studiu este deja transmis spre publicare la revista *Legea și Viața* și avem promisiunea că va fi publicat cât de curând).
12. Glavan B., Rolul activității speciale de investigație în combaterea criminalității juvenile în Republica Moldova // Conferința internațională „Ordinea publică în Europa, între tradiție și contemporaneitate” ediția a VI-a, Editura Mega, 2015, Cluj-Napoca. P.120-124.
13. Glavan B., Rolul ofițerului de investigație în combaterea criminalității politice în RM. Materialele Conferinței științifico-practice internaționale din 06 ianuarie 2015 „Criminalitatea politică: reflecții istorico-juridice, manifestări, consecințe”, Chișinău - 2015. p.276-281.;

14. Hotărârea Curții Supreme de Justiție nr.4s-10/13 din 30 septembrie 2013.
15. JUDGES OF THE COURT SINCE 1959 // https://www.echr.coe.int/Documents/List_judges_since_1959_BIL.pdf (vizitat la 25.05.2019).
16. Legii nr.45 din 12.04.1994 cu privire la activitatea operativă de investigație.
17. Legea Nr. 245 din 27.11.2008 cu privire la secretul de stat.
18. Legea RM nr.50 din 22.03.2012 cu privire la prevenirea și combaterea criminalității organizate.
19. Legea RM nr.59 din 29.03.2012 cu privire la activitatea specială de investigație.
20. Maior G.C., Un război al minții, Intelligence, servicii de informații și cunoașterea strategică în secolul XXI, Ed. RAO, București, 2011, p. 10.
21. NOTA INFORMATIVĂ la proiectul de lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative p.8 // http://www.particip.gov.md/public/documente/131/anexe/ro_4387_NFPL010817.pdf (vizitat la 25.05.2019).
22. Ordinul ministrului justiției nr. 288, la data de 3 iulie 2015 cu privire la formarea grupului de lucru interdepartamental pentru elaborarea propunerilor de modificare și completare a actelor legislative ce vizează activitatea specială de investigații.
23. Recomandarea (2005) 10 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei; Protocolul al doilea al Convenției europene de asistență juridică în materie penală Nr. 1959 din 20.04.1959.
24. Viorel Pașca Principiul egalității armelor în procesul penal român – o realitate sau o ficțiune? Revista Universul Juridic. nr. 8, august 2016, p. 4-20.
25. Астафьев Ю. В. Оперативно-розыскные элементы уголовного процесса. Вестник ВГУ. Серия: Право. 2017 № 2. С. 232-242.
26. Брылев В.И., Кулькова Е.В. Соотношение оперативно-розыскной деятельности со смежными видами деятельности. Журнал: Известия тульского государственного университета. Экономические и юридические науки. 2012. № 1-2. С. 12-19.;
27. Гинзбург А. О так называемых «негласных следственных действиях. // <https://www.zakon.kz/4568011-o-tak-nazyvaemykh-neglasnykh.html> (vizitat la 02.06.2019).
28. Закон РФ об оперативно-розыскной деятельности от 12.08.1995 N 144-ФЗ (ст.6).
29. Закон Украины об оперативно-розыскной деятельности от 18.02.1992 № 2135-XII (ст.8)
30. Уголовный процессуальный кодекс Украины (УПКУ, УПК) от 13.04.2012 № 4651-VI (ст.246).
31. Шейфер С.А. Следственные действия – правомерны ли новые трактовки? // Lex Russica. 2015. № 10. С. 115-127.;
32. Шумилов, д.Ю. Курс основ оперативно-розыскной деятельности: учебник для вузов 1 А.Ю. Шумилов. 3-е изд., доп. и перераб. М.: Издательский дом Шумиловой И.И., 2008. с.9.

**REGLEMENTAREA JURIDICĂ A TRECERII CORESPONDENȚEI POȘTALE
PESTE FRONTIERA VAMALĂ A REPUBLICII MOLDOVA.
ASPECTE TEORETICO-PRACTICE**

**LEGAL REGULATION OF THE PASSAGE OF POSTAL CORRESPONDENCE
OVER THE CUSTOMS BORDER OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA.
THEORETICAL-PRACTICAL ASPECTS**

**CALINEAC Oleg, doctorand,
Școala Doctorală Științe Juridice, Politice și Sociologice**

Summary

In this article, the author has analyzed the notion of correspondence, sender, postal service provider and recipient. The author also analyzed the classification of postal items, and the requirements that a postal item must meet in order to be received by the postal service provider.

Keywords: *correspondence, sender, recipient, customs legislation, state customs border, international post items, customs border control, postal service provider.*

Oamenii sunt ființele care nu își pot imagina viața fără comunicare, or prin comunicare aceștia se împărtășesc cu emoțiile, își exteriorizează necesitățile, își fac prieteni, crează familii, învață lucruri noi și evoluează zi cu zi. Și atunci când persoana cu care se dorea să se comunice se afla la o distanță mare, se tot căutau metode de a face posibilă transmiterea informației. De la început aceasta se făcea prin dresarea porumbeilor care puteau transmite scrisori, ulterior prin călăreți care parcurgeau distanțe mai mari, pînă a se ajunge la metodele contemporane, corespondența fiind expediată cu mult mai simplu și ușor prin diferite căi - cu transportul terestru, maritim și chiar aerian.

Termenul de corespondență conform surselor lingvistice de specialitate, presupune schimbul (regulat) de scrisori între două sau mai multe persoane aflate pe teritoriul statului. Scrisoarea, propriu-zisă, conform acelorași surse lingvistice explicative reprezintă comunicarea scrisă trimisă cuiva prin poștă sau prin intermediul unei persoane [1].

În literatură juridică de specialitate constatăm o altă noțiune, conform căreia corespondența este comunicarea scrisă tipărită, imprimată sau înregistrată pe orice fel de suport material, care urmează să fie colectată, sortată, transportată și livrată altfel decât electronic la adresa indicată de expeditor pe acest suport sau pe ambalajul acestuia.

În legislația în vigoare a Republicii Moldova noțiunea de corespondență poștală nu este stipulată și nici reglementată. Conform legislației comunicațiilor poștale nr. 36 din 17.03.2016 [2] constatăm o noțiune mai largă și anume cea

de trimitere de corespondență – care reprezintă comunicarea poștală în formă scrisă, tipărită sau înregistrată pe orice fel de suport fizic, care urmează să fie transportată și distribuită la adresa indicată de expeditor pe acest suport de hîrtie poștal sau pe ambalajul acestuia.

Pe lîngă noțiunea de trimitere poștală sau de corespondență, Legea comunicațiilor poștale nr. 36, reglementează încă două noțiuni destul de importante, și anume: cea de trimitere poștală și cea de trimitere poștală internațională. Astfel, conform Legii comunicațiilor poștale nr. 36 [2], trimitere poștală reprezintă bunul avînd înscrisă o adresă la care urmează să fie distribuit de furnizorul de servicii poștale. Din această categorie fac parte trimiterile de corespondență, precum și cărți, cataloage, ziare, reviste, publicații periodice și colete poștale conținînd bunuri cu sau fără valoare comercială. Trimitere poștală internațională reprezintă trimiterea poștală expedită de pe teritoriul național al Republicii Moldova la o adresă care nu se află pe teritoriul acesteia sau expedită din afara Republicii Moldova pe teritoriul Republicii Moldova la o adresă aflată pe teritoriul acesteia.

Din noțiunile expuse supra se atestă faptul că corespondența este o parte componentă de bază a trimiterilor poștale, în aspect general, cît și a trimiterilor poștale internaționale în aspect special.

O clasificare mai largă a trimiterilor poștale o regăsim în actul juridic executiv, Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 1457 din 30.12.2016 [3]. Astfel, conform normelor juridice executive stabilim următoarele tipuri de trimiteri poștale: 1) scrisori; 2) aerograme; 3) cărți poștale; 4) imprimate; 5) cecograme; 6) pachete mici; 7) colete poștale.

Prin urmare, constatăm că norma juridică executivă indicată regulează conform căreia pe fiecare trimitere poștală este obligatorie indicarea expresă a categoriei la care se atribuie.

Aspecte privind procedura de expediere a corespondenței poștale sunt reglementate de un șir de acte normative de nivel național și internațional, printre care se referă: Constituția Uniunii Poștale Universale adoptată la Viena la 10 iulie 1967 cu protocoalele adiționale, Regulamentul Poștei de Scrisori adoptat la Berna la 28 ianuarie 2005, Convenția Poștală Universală adoptată la Doha la 11 octombrie 2012, ș.a., precum și Legea comunicațiilor poștale nr. 36 din 17.03.2016, Legea cu privire la modul de introducere și scoatere a bunurilor de pe teritoriul Republicii Moldova de către persoane fizice nr. 1569 din 20.2.2002, Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 1457 din 30.12.2016 pentru aprobarea Regulilor privind prestarea serviciilor poștale, Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 1226 din 09.11.2016, cu privire la standardele de calitate în ceea ce privește Serviciul Poștal Universal ș.a.

Pentru ca o trimitere poștală de corespondență să fie acceptată de către furnizorul de servicii poștale, aceasta trebuie să întrunească câteva cerințe, de formă, dimensiuni și greutate. Aceste cerințe sînt reglementate în Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 1457, potrivit căreia trimerile de corespondență au trei formate:

Trimerile de corespondență de format standard – plic sau carte poștală adresată, de formă dreptunghiulară, a cărei lungime este cel puțin egală cu lățimea multiplicată cu 1,41 trebuie să dispună de dimensiuni minime: 90 x 140 mm, cu o toleranță de 2 mm, dimensiuni maxime: 165 x 235 mm, cu o toleranță de 2 mm, grosime maximă: 5 mm; greutate maximă: 20 g.

Trimerile de corespondență de format plicuri plate – plicuri dreptunghiulare, cărți poștale dreptunghiulare sau cărți poștale cu formă neregulată, dimensiunile maxime sunt: 305 x 381 mm, grosime maximă: 20 mm, greutate maximă: 500 g.

Trimerile de corespondență de format pachete – orice trimitere sub formă de paralelipiped sau de rulou care depășește oricare dintre dimensiunile prevăzute la categoria standard și la categoria plicuri plate):

- a) pachete paralelipipedice: dimensiuni minime: să aibă o față ale cărei dimensiuni să nu fie inferioare dimensiunilor 90 x 140 mm, cu o toleranță de 2 mm; dimensiuni maxime: lungimea, lățimea și grosimea însumate: 900 mm, fără ca dimensiunea cea mai mare să depășească 600 mm, cu o toleranță de 2 mm; greutate maximă: 2 kg.
- b) rulouri: dimensiuni minime: lungimea plus de două ori diametrul: 170 mm, fără ca dimensiunea cea mai mare să fie inferioară la 100 mm; dimensiuni maxime: lungimea plus de două ori diametrul: 1040 mm, fără ca dimensiunea cea mai mare să depășească 900 mm, cu o toleranță de 2 mm; greutate maximă: 2 kg.

Atunci cînd se intenționează expedierea unei trimiteri de corespondență sunt implicați trei subiecți: 1) expeditorul; 2) furnizorul de servicii poștale și 3) destinatarul. Vom analiza cine sunt fiecare din cei trei subiecți.

Expeditorul este persoana fizică, care la momentul expedierii corespondenței internaționale a atins vîrsta de 18 ani, sau de persoana juridică care introduce trimiterea poștală în rețeaua poștală personal sau prin intermediul unei persoane terțe [3]. Ceea ce presupune că expeditorul va ambala textul scrisorii într-un plic respectînd cerințele stabilite, va indica datele sale și ale destinatarului (nume, prenume, adresă, telefon de contact), fiind atent ca acestea să fie indicate corect, or în caz contrar scrisoarea nu va ajunge la destinatar și va fi restituită expeditorului. Se va prezenta la oficiul furnizorului de servicii poștale unde va preda scrisoarea și va achita taxa de expiere. Expeditorului îi va fi înmînat un ordin de plată pe care va fi indicat un număr cu ajutorul căruia va putea urmări traseul

pe care îl parcurge scrisoarea sa pînă a ajunge la destinatar. La depunerea unei trimiteri poștale internaționale, al cărei conținut trebuie supus controlului vamal, expeditorul completează o declarație vamală în care înscrie, pe propria răspundere, detaliat, conținutul trimiterii în cauză.

Furnizor de servicii poștale internaționale este persoana fizică care a atins vîrsta de 18 ani sau persoana juridică autorizată, înregistrată în calitate de întreprinzător în Republica Moldova, a cărei activitate constă, în totalitate sau în parte, în furnizarea serviciilor poștale internaționale [3]. Odată ce expeditorul se va prezenta la oficiul furnizorului de servicii poștale internaționale, acesta are obligația de a recepționa plicul, de a întreba despre conținutul acestuia pentru a afla dacă nu sunt incluse careva obiecte sau substanțe interzise, sau bunuri ce urmează a fi declarate, va preîntîmpina expeditorul despre răspunderea pe care acesta o va purta în cazul prezentării unei informații fictive sau denaturate. După obținerea informației necesare, scrisoarea expedită destinatarului va fi înregistrată și expedită destinatarului, indiferent de țara care se află pe planeta Pămînt.

Destinatarul scrisorii poștale internaționale este persoana fizică care a atins vîrsta de 18 ani sau persoana juridică pe adresa căreia este expedită o trimitere poștală internațională [3]. Odată ce destinatarul este înștiințat despre faptul parvenirii în adresa sa a unei trimiteri poștale internaționale, acesta are obligația de a o ridica de la oficiul poștal național al statului de destinație. În situația în care expeditorul trimiterii poștale internaționale și destinatarul acesteia se află în țări diferite mai apare un subiect juridic, care are atribuții de control a conținutului trimiterilor poștale internaționale, acesta fiind Organul Vamal. Organul Vamal al statului de expediere al trimiterii poștale internaționale, cît și Organul Vamal al statului de destinație a trimiterii poștale internaționale dispune de competența de a înfăptui controlul vamal și de a supraveghea trecerea peste frontiera vamală a bunurilor aflate în corespondența poștală internațională pînă în țara de destinație a acestora.

Trimiterile poștale internaționale din care face parte și corespondența sunt supuse controlului poștal cît și controlului vamal. Furnizorii de servicii poștale internaționale sunt autorizați cu atribuții de control și expediere a trimiterilor poștale internaționale din țara de expediere pînă în țara de destinație. Controlul vamal și perfectarea vamală a actelor ce însoțesc trimiterile poștale internaționale se efectuează în conformitate cu legislația vamală în vigoare atît a statului de expediere cît și a statului de destinație.

Controlul vamal asupra conținutului trimiterilor poștale internaționale se efectuează în încăperea Postului Vamal național a statului de expediere cît și în încăperea Postului Vamal a statului de destinație a trimiterii poștale in-

ternaționale, datele oficiale fiind înregistrate de Biroul Internațional al Uniunii Poștale Universale.

Legislația vamală în vigoare a Republicii Moldova ne confirmă că organele vamale [4] sînt organe de drept care constituie un sistem unic al Serviciului Vamal, format din aparatul central al Serviciului Vamal și subdiviziunile teritoriale, alcătuite din birouri vamale și posturi vamale.

În conformitate cu alin. (3) art. 4 din Codul Vamal [4], prin frontiera vamală a Republicii Moldova se are în vedere perimetrul zonei economice libere, perimetrul zonelor antreprenoriatului liber, a subzonelor acestora, precum și perimetrul antrepozitelor vamale prin care se are în vedere frontiera de stat a Republicii Moldova.

Conform legii organice speciale cu privire la frontiera de stat a Republicii Moldova [5], frontiera de stat a Republicii Moldova reprezintă linia naturală sau convențională care marchează limitele externe ale teritoriului asupra căruia Republica Moldova își exercită suveranitatea exclusivă pe uscat, pe sectoarele acvatice, subterane, aeriene și care trece, în linie dreaptă, de la un semn de frontieră la altul ori, acolo unde frontiera de stat nu este marcată în teren cu semne de frontieră, de la un punct de coordonate la altul. Pe fluvii și pe celelalte ape curgătoare frontiera de stat este cea stabilită prin tratatele încheiate de Republica Moldova cu statele vecine, respectîndu-se principiul dreptului internațional, conform căruia frontiera de stat trece pe mijlocul șenalului navigabil principal, iar pe apele curgătoare nenavigabile, pe la mijlocul pînzei de apă. Antrepozit vamal este locul aprobat de organul vamal și aflat sub supravegherea acestuia, unde pot fi depozitate: a) mărfurile străine, fără aplicarea drepturilor de import și a măsurilor de politică economică; b) mărfurile autohtone destinate exportului. Antrepozitele vamale sunt publice și private.

Norma juridică legislativă din Codul Vamal a Republicii Moldova [4] ne determină că prin trecerea frontierei vamale a Republicii Moldova se înțelege introducerea și scoaterea de pe teritoriul vamal al Republicii Moldova de mărfuri și mijloace de transport, inclusiv prin expedieri poștale internaționale, prin conducte și prin linii de transport electrice [6].

Atît Republica Moldova, cît și statele limitrofe, cele vecine, cît și alte state, urmăresc același scop, de a asigura securitatea statului, a ordinii publice, de apărare a dreptului la proprietate, de protecție a mediului înconjurător, a obiectelor de artă, obiectelor de valoare istorică și arheologică, intelectuală, de protecție a pieței interne, precum și de apărare a altor interese, din aceste considerente au fost incluse restricții privind includerea în trimiterile poștale a unor categorii de obiecte și substanțe, printre care se regăsesc: stupefiante și substanțe psihotro-

pe; obiecte obscene sau imorale; obiecte care pot prezenta pericol pentru agenți sau marele public sau pot deteriora celelalte trimiteri poștale; documente ce au caracter de corespondență actuală și personală schimbate între persoane altele decât expeditorul și destinatarul sau persoanele care locuiesc cu aceștia. Introducerea monedelor, bancnotelor, a aurului sau argintului, a pietrelor prețioase și bijuteriilor. Depistarea de către reprezentanții Organelor Vamale a unor astfel de obiecte în trimerile poștale internaționale se pedepsește în conformitate cu legea penală sau contravențională.

Trimerile poștale internaționale, inclusiv trimerile de corespondență poștală internațională sunt supuse și controlului vamal ulterior fiind transmise destinatarului la unitatea poștală națională, sau fiind livrate la adresa de destinație după achitarea drepturilor vamale.

Atunci când destinatatul corespondenței poștale intenționează să ridice corespondența ce a parvenit în adresa sa, acesta trebuie să prezinte unul din următoarele documentele de identificare: buletinul de identitate; pașaportul; permisul de ședere; documentul de călătorie eliberat persoanelor cărora li s-a acordat statutul de refugiat sau protecție umanitară; livretul militar; permisul de conducere auto [3].

Există însă situații când o persoană intenționează să ridice corespondența în interesele altei persoane. În acest caz aceasta trebuie să posede o procură care îi oferă acest drept, pe care o va prezenta împreună cu unul dintre documentele de identificare enumerate supra.

Potrivit alin. (1) art. 30 Constituția Republicii Moldova [7], statul asigură secretul scrisorilor, al telegramelor, al altor trimeri poștale, al convorbirilor telefonice și al celorlalte mijloace tehnice, speciale, legate de comunicare. Respectarea acestui drept se realizează prin obligarea persoanelor fizice, a persoanelor juridice antrenate în activități poștale internaționale, să asigure confidențialitatea comunicațiilor poștale internaționale, precum și prin aplicarea de sancțiuni față de persoanele implicate la trimerile poștale internaționale în cazul încălcării acestei obligații.

În sens juridic, noțiunea de secret nu privește doar aspectul fizic dar are un sens mai larg. Comitetul Organizației Națiunilor Unite pentru Drepturile Civile și Politice a explicat noțiunea de secret al corespondenței – integritatea și confidențialitatea corespondenței trebuie să fie garantate de jure și de facto. Corespondența trebuie să fie livrată destinatarului fără a fi interceptată și fără a fi deschisă sau citită în alt fel. Supravegherea, fie electronică sau în alt mod, interceptarea telefonică, telegrafică sau a unei alte forme de comunicație, interceptarea convorbirilor telefonice și înregistrarea conversațiilor ar trebui să fie interzise [8].

Secretul corespondenței poștale, în special a celei internaționale vizează nu numai conținutul comunicărilor interumane, indiferent de modul prin care acestea se realizează – scrisori, telegrame, alte trimiteri poștale, convorbiri telefonice ș.a., dar și integritatea unora dintre aceste mijloace. În acest sens larg deci, pe temeiul acestui drept, este sancționată nu numai deschiderea corespondenței adresată cuiva, dar și distrugerea, reținerea sau întârzierea voluntară a remiterii corespondenței, fotocopierea plicului sau a cărții poștale etc. [9].

Secretul corespondenței poștale internaționale este reglementat și într-un șir de acte internaționale care au scopul de a preveni și proteja persoanele împotriva unor abuzuri din partea reprezentanților statului sau din partea angajaților oficiilor poștale naționale inclusiv a oficiilor poștale internaționale. Astfel, art. 12 al Declarației Universale a Drepturilor Omului declară că Nimeni nu va fi supus la imixtiuni arbitrare în viața sa personală, în familia sa, în domiciliul lui sau în corespondența sa, nici la atingeri aduse onoarei și reputației sale [10]. Art. 8 alin. (1) al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale prevede că Orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței sale [11]. Art. 17 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice prevede Nimeni nu va putea fi supus vreunor imixtiuni arbitrare sau ilegale în viața particulară, în familia, domiciliul sau corespondența sa, nici la atingeri ilegale aduse onoare și reputației sale [12]. În concluzie, remarcăm că serviciile poștale internaționale la etapa actuală sunt accesibile tuturor persoanelor care au necesitatea de a beneficia de ele, or serviciile poștale sunt serviciile destinate publicului, care constau în colectarea, ambalarea (în caz de necesitate), sortarea, transportul și distribuirea sau înmânarea trimiterilor poștale destinatarilor. Considerăm că acest domeniu este bine reglementat iar persoanele sunt protejate de legislația națională a Republicii Moldova prin aplicarea sancțiunilor față de cei ce încalcă, precum și prin compensare în caz de pierderi sau deteriorări ale conținutului trimiterilor poștale internaționale. Dreptul la păstrarea secretului corespondenței expediate prin canalele trimiterilor poștale internaționale este garantat la nivel internațional, ceea ce reprezintă încă o garanție în plus pentru însoțirea pe viitor a trimiterilor poștale internaționale expediate din Republica Moldova către statele membre ale Uniunii Poștale Univerale, precum și din statele membre ale Uniunii Poștale Univerale către Republica Moldova.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Dicționarul explicativ ilustrat al limbii române. Editura ARC Chișinău, 2007, pag.1656, total pagini 2240.
2. Legea Republicii Moldova a comunicațiilor poștale nr. 36 din 17.03.2016, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.114-122/225 din 29.04.2016.

3. Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 1457 din 30.12.2016 pentru aprobarea Regulilor privind prestarea serviciilor poștale, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 24-29 art. 46, din 27.01.2017.
4. Codul vamal al Republicii Moldova, nr. 1149 din 20.07.2000, în vigoare din 20.12.2000, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. ed.special art. 98 din 01.01.2007.
5. Legea Republicii Moldova cu privire la frontiera de stat a Republicii Moldova din 04.11.2011, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 75-80 art. 243 din 20.04.2012.
6. Legea Republicii Moldova cu privire la transporturi nr. 1194 din 21.05.1997, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr/ 67-68 art. 553 din 16.10.1997, art. 16-25.
7. Constituția Republicii Moldova, din 29.07.1994, în vigoare din 27.08.1994, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.1 din 12.08.1994.
8. Comitetul Organizației Națiunilor Unite pentru Drepturile Civile și Politice, HRI/GEN/1/Rev. 9 (Vol. I),p.192,pct. 8.
9. NEGRU Boris, OSMOCHESCU Nicolae, ș.a. "Constituția Republicii Moldova, Comentariu" Editura ARC, Chișinău, 2012.
10. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată și proclamată de Adunarea generală a Organizației Națiunilor Unite prin Rezoluția 217 A (III) din 10.12.1948, art. 12, în vigoare pentru Republica Moldova din 28.07.1990, publicată la 30.12.1998 în Tratatul Internațional Nr. 1, art Nr.12.
11. Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, adoptată la Roma la 04.11.1950, în vigoare pentru Republica Moldova din 12.09.1997, publicată la 30.12.1998 în Tratatul Internațional nr. 1 art nr. 342, art. 8.
12. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat și deschis spre semnare de Adunarea generală a Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966, în vigoare pentru Republica Moldova din 26.01.1993, publicat la 30.12.1998 în Tratatul Internațional nr. 1 art nr .31, art. 17.

**REFLECȚII DE ORDIN TEORETICO-PRACTIC PRIVIND
REALIZAREA INTERCEPTĂRII ȘI ÎNREGISTRĂRII CONVORBIRILOR
ȘI COMUNICĂRILOR LA CONSTATAREA INFRAȚIUNILOR FLAGRANTE
DE CORUPȚIE**

**THEORETICAL AND PRACTICAL REFLECTIONS CONCERNING
THE PERFORMANCE OF INTERCEPTION AND RECORDING
OF CONVERSATIONS AND COMMUNICATIONS IN THE INVESTIGATION
OF FLAGRANT CORRUPTION CRIMES.**

**GAVAJUC Serghei, doctor în drept, lector-universitar,
Procuror, adjunct al Procurorului-șef al Procuraturii Anticorupție,
șef al Oficiului „Nord”**

Summary

Human evolution has always emphasized the sanctioning of corruption from the perspective of the criminal law. At the present stage of development of the Republic of Moldova, a special role is to be given to the efficiency of the legal means of preventing and combating crimes, especially those against the good conduct of the activity in the public sphere and of corruption in the private sector. The legal, inadequate and sometimes outdated framework in relation to the domestic criminal recrudescence has amplified and developed the impact of corruption in society. In this situation, the legal mechanisms and the criminal law mechanisms for preventing, combating and circumventing corruption acts have a defining importance. Within this framework of legal mechanisms, the ones that outline the specificity of interception and recording of calls and communications when detecting corruption offenses are identified.

Keywords: *corruption, crime, special investigative measures, criminal traps, seizure, suspected, accused, finding, flagrant, investigation, interception, recording, conversations, communications, criminal trial, information systems, minutes, probation, investigative techniques.*

Investigarea infracțiunilor de corupție se realizează, de obicei, prin actele de urmărire penală clasice, care se efectuează în vederea administrării probelor. La acestea sunt atribuite următoarele: perchezițiile (domiciliu, corporale, informatice, a vehiculelor, etc); ridicarea de obiecte și înscrisuri; audierea martorilor, bănușilor, învinușilor, constatările și expertizele, cercetarea la fața locului, reconstituirea, flagrantul, etc. [14, p.205].

Totodată, practica de investigare științifică a infracțiunilor a demonstrat în decursul timpului, că unele elemente de fapt care pot servi la constatarea existenței sau inexistenței unei infracțiuni, la identificarea persoanei care a săvârșit-o și la cunoașterea tuturor împrejurărilor în care s-a comis aceasta, cum ar fi informații rezultate din comunicarea unor persoane, prin diferite mijloace de comunicații (poștă, telegraf, telefon, fax, satelit etc.), din imaginile unor persoane, obiecte, locuri, referitoare la momente anterioare, concomitente sau posterioare,

se pot obține prin procedee moderne, puse la dispoziție de cuceririle tehnologiei și științei: tehnica fotografică, înregistrările audio-video, alte înregistrări [3, p.27].

Or, un rol important la investigarea infracțiunilor (în special a actelor de corupție) îl au măsurile speciale de investigare penală a infracțiunilor, care se regăsesc în conținutul Codului de procedură penală al Republicii Moldova în Titlul IV; capitolul III, Secțiunea a 5-a. Conform prevederilor art. 132² Cod de procedură penală al Republicii Moldova, sunt considerate măsuri speciale de investigații următoarele: a) cercetarea domiciliului și/sau instalarea în el a aparatelor ce asigură supravegherea și înregistrarea audio și video, a celor de fotografiat și de filmat; b) supravegherea domiciliului prin utilizarea mijloacelor tehnice ce asigură înregistrarea; c) interceptarea și înregistrarea comunicărilor sau a imaginilor; d) reținerea, cercetarea, predarea, percheziționarea sau ridicarea trimiterilor poștale; e) monitorizarea conexiunilor comunicațiilor telegrafice și electronice; f) monitorizarea sau controlul tranzacțiilor financiare și accesul la informația financiară; g) documentarea cu ajutorul metodelor și mijloacelor tehnice, precum și localizarea sau urmărirea prin sistemul de poziționare globală (GPS) ori prin alte mijloace tehnice; h) colectarea informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice; i) identificarea abonatului, proprietarului sau utilizatorului unui sistem de comunicații electronice ori al unui punct de acces la un sistem informatic; j) urmărirea vizuală; k) controlul transmiției sau primirii banilor, serviciilor ori a altor valori materiale sau nemateriale pretinse, acceptate, extorcate sau oferite; l) investigația sub acoperire; m) supravegherea transfrontalieră; n) livrarea controlată; o) achiziția de control.

Actualmente, procedeele investigative, printre care se numără și interceptarea și înregistrarea comunicărilor și de imagini reprezintă unicele și exclusivele modalități de culegere de informații, dat fiind caracterul extrem de ascuns al manifestărilor ilicite și precauțiunile deosebite pe care le iau participanții la astfel de fapte [19, p.223]. În procesul de efectuare a măsurilor speciale de investigații (*inclusiv și în cazul infracțiunilor de corupție – n.n.*), se face uz de sisteme informaționale, aparate de înregistrare video și audio, de aparate de fotografiat și de filmat, de alte mijloace tehnice, inclusiv de mijloace tehnice speciale pentru obținerea în secret a informației, adică pentru interceptarea acesteia [5, p.146].

Interceptarea reprezintă intervenția organelor autorizate în orice fel de convorbiri sau comunicații telefonice sau în orice mijloc electronic de comunicare, care implică ideea confidențialității între cei care le efectuează [18, p.397]. Sub aspect tehnic, pentru realizarea interceptării comunicărilor este utilizată o gamă deosebit de variată de sisteme, echipamente și dispozitive, fiecare particularizat în raport cu tipul de comunicare interceptat. Totalitatea aparaturii necesare desfășurării operațiunii este cunoscută sub denumirea specifică de *tehnică operativă* [6, p.32-38].

Simplist vorbind, aceste procedee probatorii presupun trei operațiuni majore: instalarea (montarea, așezarea, fixarea), întreținerea (menținerea în funcțiune prin schimbarea sau încărcarea surselor de alimentare, prin înlocuirea mediilor de stocare a informației sau prin repararea componentelor defecte) și recuperarea (ridicarea) mijloacelor tehnice de interceptare și înregistrare [15, p.133].

În raport de tipul comunicării/convorbirii ce face obiectul ingerinței din partea organelor de stat autorizate, operațiunile de interceptare se pot clasifica în două categorii, și anume:

1) interceptări de comunicări/convorbiri purtate nemijlocit. Această categorie se referă la interceptarea unei transmițeri sau unui schimb interuman de informații, derulat fără concursul unor mijloace tehnice;

2) interceptări de corespondență: interceptarea convorbirilor telefonice, interceptarea faxurilor, interceptarea telexurilor, interceptarea telefaxurilor, interceptarea mesajelor sms și a celor mms, interceptarea e-mail-urilor, interceptarea scrisorilor, telegramelor și a celorlalte trimiteri poștale [20, p.22-23].

Interceptarea audio-video (cu ocazia investigării infracțiunilor de corupție), reprezintă operațiunea de a intercepta, adică de a surprinde semnale sonore sau de imagini prin intermediul aparatului special, semnale care urmează apoi a fi înregistrate [19, p.38].

Având în vedere caracterul ascuns pentru persoana supravegheată al efectuării interceptărilor și înregistrărilor audio-video, derularea acestui procedeu investigativ este necesar să evite cele două extreme posibile: încălcarea principiului lipsei de publicitate specific acestei activități, ceea ce ar fi de natură să compromită șansele de aplicare a legii penale; iar pe de altă parte, mutarea centrului de greutate al investigației penale în faza premergătoare procesului, ceea ce ar avea premisele posibilității încălcării dreptului de apărare al persoanei cercetate [9, p.112].

În ceea ce privește interceptările comunicărilor sau convorbirilor, acestea reprezintă un procedeu tehnic auxiliar și cvasinecesar în vederea efectuării înregistrărilor audio-video. Înregistrările audio-video relevă convorbiri, comunicații, imagini, în urma cărora se perfectează procese-verbale, la care se anexează fotografia, filmul, redarea în scris a convorbirii (stenograma) comunicării respective – înscrisul care constituie mijlocul de probă. Nu interceptările, înregistrările audio sau video și fotografiile – care reprezintă rezultatul acțiunii de a intercepta, înregistra, filma sau fotografia – constituie mijloace de probă, ci procesele-verbale în care se consemnează despre aceste interceptări, înregistrări, fotografieri (ca înscris prin care se valorifică în plan probator activitatea respectivă) constituie mijlocul de probă, cu condiția că din conținutul interceptării, înregistrării să rezulte elemente de fapt ce constituie probe [12, p.186] necesare pentru constatarea și învestigarea infracțiunilor flagrante de corupție.

Rațiunea înregistrării convorbirilor sau comunicărilor pe diverse tipuri de suport constă în necesitatea ascultării sau vizualizării ulterioare, în mod repetat, a informațiilor stocate, în vederea redării convorbirilor în formă scrisă, a certificării pentru autenticitate, a verificării și a contrasemnării corespondenței dintre conținutul convorbirilor și redarea în scris a acestora, cu prilejul administrării mijloacelor de probă sau expertizării [15, p.135].

Atragem atenție și asupra faptului că sunt folosite cel puțin trei noțiuni generice diferite – comunicații, convorbiri, comunicări – la care se adaugă o serie de specii ale acestora (convorbiri și comunicări telefonice, convorbiri și comunicări efectuate prin alte mijloace electronice de comunicare decât telefonul, convorbiri și comunicări efectuate în mediul ambiental).

Termenii mai sus arătați au următoarele sensuri:

- *comunicarea* desemnează acțiunea de a comunica și rezultatul acestei acțiuni (a face cunoscut, a da de știre, a informa, a înștiința, a spune, a vorbi cu);
- *comunicațiile* semnifică un mijloc de comunicare între puncte diferite ori un sistem tehnic folosit pentru realizarea acțiunii de a comunica;
- *convorbirea* definește acțiunea de a purta o discuție, de a conversa.

Rezultă, într-un prim sens, apartenența convorbirii la categoria mai largă a comunicării, reprezentând o specie a acesteia ce este caracterizată prin existența a cel puțin doi participanți.

În al doilea sens, prin comunicații sunt desemnate mijloacele de realizare a comunicării, relația fiind una de mijloc-scop. Comunicațiile reprezintă modalitățile prin care indivizii comunică [20, p.12].

Referitor la valoarea probantă a înregistrărilor audio sau video, cum legiuitorul nu face nici o derogare de la principiile binecunoscute, ele vor fi apreciate (împreună cu transcrierile și procesele-verbale de certificare) în mod liber de către organul judiciar, numai în colaborare cu celelalte mijloace de probă, astfel încât contribuția lor la formarea convingerii va fi mai mică sau mai mare, după gradul de încredere pe care îl vor oferi magistratului că, prin conținutul lor, reflectă corect realitatea și toate împrejurările cauzei [16, p.146].

Constatăm și faptul că această tehnică de investigare trebuie integrată într-un plan de desfășurare a activităților, care se derulează fie în faza actelor premergătoare, fie în faza deja a urmăririi penale și care are ca scop final obținerea informațiilor necesare pentru realizarea completă a cercetărilor. Acest plan trebuie să se bazeze pe un minimum de date și materiale factice rezultate din actul de sesizare (sesizarea din oficiu, plângere sau denunț) care să permită elaborarea strategiei, a problematicilor care trebuiesc clarificate și a activităților concrete de întreprins [4, p.143].

Anterior constatării stării de flagranță, interceptarea și înregistrarea convorbirilor și comunicațiilor și-au dovedit deseori utilitatea, activitățile specifice desfășurate în această fază contribuind decisiv la reușita constatării infracțiunii flagrante.

Pe de altă parte, având în vedere faptul că unele din acțiunile ce compun elementul material al infracțiunilor de corupție sunt realizabile prin comunicare verbală sau nonverbală (de pildă, promisiunea, pretinderea, acceptarea), înregistrarea acestor manifestări de voință conferă mijloacelor materiale de probă caracter de argument probatoriu de gradul I, în sensul că de cele mai multe ori au ca fundament mijloace de probă complete, întregi și univoce [13, p.82-83].

Referindu-ne la specificul realizării interceptării și înregistrării convorbirilor și comunicărilor în procesul constatării infracțiunilor flagrante de corupție, menționăm că flagrantul reprezintă o activitate de urmărire penală, desfășurată pe baza unor reguli tactice criminalistice bine conturate, cu o semnificație particulară în probarea faptelor infracționale, inclusiv în cazul infracțiunilor de corupție [1, p.32].

Organizarea flagrantului presupune, obligatoriu, efectuarea atentă a unor activități de pregătire, raportate la fapte, în sine, dar și la modul de sesizare. Frecvent, sesizările aparțin persoanelor din mediul autorilor – mediul familial, profesional, alte medii frecventate din motive diverse. De exemplu:

- a) din mediul familial, denunțătorii sunt de regulă, rude apropiate, chiar și soția/soțul, nemulțumiți, invidioși, răzbunători, pentru că nu profită de câștig, sau invers, pentru că suferă prin darea de mită;
- b) din mediul profesional, denunțătorii sunt în primul rând, colegii de serviciu, șefii sau subordonații, unii onești, alții răzbunători, invidioși, dar și nemulțumiți că nu s-au „bucurat” de câștigul operat, în urma unei anumite complicități la comiterea actului de corupție;
- c) din mediul celor antrenați în actul de corupție, cum ar fi, de exemplu, cei obligați să mituiască sau forțați să plătească o sumă de bani peste așteptările lor, inclusiv cei care pot să profite, în urma denunțului.

Inițial, în funcție de complexitatea actelor, de amploarea lor, dar și de modul de sesizare, organele judiciare trebuie să procedeze cu multă rigoare la pregătirea flagrantului, apelând la modalitățile procesual-penale, tehnico-tactice criminalistice[14, p.206-207], și nu în ultimul rând la măsurile speciale de investigații.

Printre elementele de tactică criminalistică care s-ar putea aminti în legătură cu realizarea interceptărilor și înregistrărilor audio-video se pot reține următoarele, care privesc atât pregătirea activităților, cât și efectuarea propriu-zisă a acestora, fiind dificil de separat unele de altele.

Astfel, trebuie amintite în mod obligatoriu stabilirea obiectivelor activității; stabilirea oportunității efectuării activității; cunoașterea locului unde urmează a se efectua activitatea (în special, în cazul interceptărilor ambientale și de imagini); cunoașterea pe cât posibil a persoanelor cu privire la care se vor efectua interceptările; alegerea și stabilirea momentului de efectuare a activității, dacă se află la latitudinea organelor investigative; pregătirea mijloacelor tehnice necesare efectuării interceptărilor și înregistrărilor; formarea echipei care efectu-

ează activitățile, după, evident, obținerea autorizației de efectuare [19, p.224].

De asemenea, având în vedere tehnologia înaltă care este încorporată în procesul de înregistrare și redare a sunetelor și imaginilor, prin comparație cu celelalte mijloace de probă, înregistrările audio sau video sunt de natură să ofere organului judiciar o siguranță sporită asupra autenticității și a capacității lor de a reda fidel realitatea. În plus, datorită faptului că înregistrările video, sunt capabile să redea faptele în toată complexitatea și dinamismul lor, acestea vor constitui un mijloc excelent de verificare a tuturor celorlalte mijloace de probă și un element pe care învinuitul se va hotărî foarte greu să-l conteste – în caz că îi atestă vinovăția [16, p.147].

O atenție deosebită acordăm și interceptării ambientale, care are semnificația activității, prin care, cu ajutorul unor mijloace tehnice, se surprind și controlează convorbirile dintre două sau mai multe persoane aflate într-un spațiu închis sau deschis, în scopul cunoașterii conținutului respectivei convorbiri.

Metodele concrete tehnice prin care se realizează interceptarea ambientală sunt: montarea și mascarea unui emițător în microreceptorul telefonului; metoda *inundare cu radio-frecvență*, prin care un generator de radio frecvență, dispus în apropierea telefonului interceptat, injectează energie în casca aparatului telefonic; are loc, așa cum numesc specialiștii, o modulație prin absorbție; se obține o armonică, ce, reflectată poartă informația rezultată din acțiunea undelor sonore asupra membranei căștii, care este transmisă centrului de interceptare [6, p.38, p.54-56].

Ascultarea convorbirilor interioare poate să se efectueze cu ajutorul telefoanelor și a circuitelor acestora, însă aceasta presupune montarea unui amplificator cu microfon sau a altor dispozitive, în încăperea în care se dorește ascultarea convorbirilor purtate, fie în chiar interiorul aparatului telefonic cu ajutorul microfoanelor cu fir; microemițătoare (microfoane fără fir), metoda utilizată în cazuri numeroase, când este necesară interceptarea unor convorbiri de scurtă durată sau când nu există timpul necesar pentru realizarea unor instalații de microfoane cu fir, care transmit informațiile până la punctul de ascultare prin eter.

Metoda de interceptare cu microemițătoare poate fi folosită cu ajutorul unor persoane care sunt introduse (infiltrate) în locurile unde se poartă discuțiile care interesează, având asupra lor microemițătoarele pentru a înregistra convorbirile respective și prezintă vulnerabilitatea că instrumentele pot fi descoperite accidental sau urmare a măsurilor de precauție care sunt luate de persoanele vizate [19, p.170].

Între mijloacele tehnice utilizate din categoria microfoanelor cu fir se enumeră:

- a) *microfonul dinamic sau magnetic* (care poate fi plasat într-o cameră alăturată și cu ajutorul tubului care străbate zidul despărțitor să capteze informația dintr-o cameră vecină);

- b) *microfonul cristal, microfonul condensator, microfonul cu electret, microfoanele de contact* (care preiau vibrațiile unor ziduri subțiri, uși, geamuri) datorate undelor sonore rezultate din convorbirile purtate și interceptate și pe care le transformă în semnale electrice;
- c) microfoane care realizează captarea sunetelor în aer liber de la distanță (microfonul parabolic care seamănă ca formă cu antenele parabolice din instalațiile de captare a transmisiilor prin satelit) [4, p.197-198].

De asemenea, atragem atenție și în privința faptului că în procesul investigării infracțiunilor de corupție o importanță deosebită o au capcanele criminalistice. Acestea se referă la operațiunile special organizate pentru a fi prinși autorii neidentificați ai unor fapte penale și despre care există indicii temeinice că vor fi prezenți într-un anumit loc [8, p.68]. Capcana criminalistică este definită ca „un procedeu științific care constă în utilizarea unor substanțe sau a unor soluții chimice, după caz, într-un loc precis determinat, pe unele obiecte, pe bani etc., în vederea marcării acestora în scop preventiv sau pentru identificarea persoanelor care le-a atins [7, p.42]”.

Utilizarea capcanelor criminalistice în domeniul combaterii infracțiunilor de corupție prezintă un rol dublu: rolul preventiv, în situația, în care prin identificarea făptuitorilor se stopează săvârșirea unor noi infracțiuni; rolul represiv, în situația, în care făptuitorii sunt identificați, prinși și răspund penal pentru comiterea infracțiunilor [14, p.209].

Doctrina de specialitate cunoaște mai multe tipuri de capcane criminalistice, folosite la investigarea infracțiunilor de corupție:

1) *Capcana chimică*. Capcana chimică utilizează substanțe chimice fluorescente și nefluorescente care vor intra în contact cu făptuitorul, iar în urma evidențierii acestora se va identifica persoana ce a fost prezentă la locul comiterii infracțiunii. Tot sub forma de capcane chimice sunt utilizate prafurile invizibile, care devin vizibile, fluorescente, sub acțiunea lămpii cu raze ultraviolete. Aceste prafuri se depun pe bani sau pe diverse bunuri, fiind apoi preluate de mâna acelora cu care iau contact. Pentru eliminarea riscului contaminării probelor, se recomandă ca operațiunea de marcarea sau pudrare să se realizeze de către specialistul criminalist cu câteva minute înaintea flagrantului și să nu aibă acces la acestea nici o altă persoană, cu excepția denunțatorului [17, p.751].

2) *Capcana optică*. Capcana optică se referă la utilizarea unor dispozitive de fotografiere sau înregistrare video a suspectului.

3) *Capcana fonică*. Capcana fonică se referă la utilizarea unor dispozitive de înregistrare audio în locul unde sunt indicii că se va săvârși infracțiunea de corupție. Din punct de vedere tehnico-tactic criminalistic, în realizarea acestor înregistrări audio-video, se vor avea în vedere următoarele:

- specialistul însărcinat cu înregistrarea convorbirilor va transmite imediat mesajele cu valoare sau semnificație infracțională organului de urmărire penală, orice întârziere prejudiciind activitatea de probare a infracțiunii de corupție;
- alegerea mijloacelor/aparaturii de înregistrare video, fotografice, în funcție de condițiile specifice în care se va realiza înregistrarea. Astfel, se va ține cont de particularitățile sau topografia locului de întâlnire, de spațiul închis sau deschis, timpul de zi sau noapte, sursele de rațiații electromagnetice ș.a. În cazul denunțului se va putea utiliza procedeul montării pe corpul denunțătorului a unor aparate de înregistrare a întregii convorbiri [17, p.752].

Întrucât înregistrările audio-video conțin informația având vocația de a fi utilă soluționării unei cauze, în materia procesual-penală sunt prevăzute de lege și sunt supuse unor condiții și cerințe obligatorii – ca și procedeele probatorii prin care acestea sunt obținute, ele trebuie să fie denumite ca fiind judiciare ceea ce le *deosebește* de înregistrările audio-video realizate întâmplător sau în orice caz, în mod nepreconstituit, acestea din urmă putând a fi denumite ca fiind extrajudiciare [19, p.19].

Fiecare membru al echipei implicate în constatarea și cercetarea actelor de corupție va supraveghea zonele sau spațiile și persoanele care i-au fost încredințate. Ei vor comunica în permanență cu conducătorul echipei, informându-l prompt asupra celor întâmplate, asupra unor elemente noi, neanticipate, care pot afecta desfășurarea acțiunii de constatare a infracțiunii flagrante, cum ar fi: trimiterea de către autor a unor complici, cu mesajul de a lăsa/da banii sau bunurile; transmiterea denunțătorului de a reveni în altă zi sau de a preda banii la o anumită adresă ori într-un cont bancar; apariția unor noi persoane care doresc să ofere bani sau bunuri.

În cazul prezenței denunțătorului, acesta este instruit să facă anumite gesturi prin care să transmită echipei mesaje. De asemenea, acesta poate efectua înregistrări video și audio care pot fi valorificate ulterior în administrarea probatoriului [14, p.210]

De asemenea, pot fi conturate și câteva măsuri ce trebuie luate de către membrii echipei pentru derularea acestei acțiuni, și anume: a) supravegherea atentă a locului unde urmează să se deruleze infracțiunea; b) protejarea participanților la săvârșirea faptelor, începând cu denunțătorul și terminându-se cu organele judiciare; c) stabilirea modalităților și mijloacelor de comunicare între membrii echipei; d) apelarea la mijloace tehnice, logistice, adecvate acțiunii.

Toate aceste măsuri vor servi la realizarea flagrantului ca atare, la identificarea și ridicarea bunurilor sau valorilor, la conservarea unor mijloace materiale de probă și la fixarea rezultatelor [14, p.208].

Gradul înalt de tehnologie face aproape imposibilă falsificarea acestor înregistrări, însă există, totuși, și posibilitatea supunerii lor la o expertiză tehnică. Pentru aceste motive, sunt toate șansele ca, în viitorul apropiat, pe măsură ce asemenea înregistrări vor deveni tot mai perfecționate, ele să constituie mijlocul de probă ideal, capabil să ofere probe imediate, de natură să contribuie în mod decisiv la conturarea convingerii magistratului [16, p.147].

În ceea ce privește interceptarea comunicărilor desfășurate prin intermediul sistemelor informatice, în jurisprudența CtEDO noțiunea de „corespondență” vizează toate situațiile în care două sau mai multe persoane comunică între ele, pe orice cale ar fi. O formă a comunicării electronice fiind și comunicarea prin intermediul sistemelor informatice, principiile CEDO trebuie, prin urmare, aplicate corespunzător și în cazul exercitării ingerințe în aceste tipuri de corespondență. De altfel, această formă modernă de comunicare a preocupat în mod deosebit organismele de la Strasbourg. Interceptarea conținutului datelor informatice, fiind o măsură ce aduce atingere vieții private, necesită instituirea de garanții ferme pentru asigurarea unui echilibru corespunzător între interesele justiției și drepturile fundamentale ale omului. Condițiile necesare în cazul interceptării corespondenței electronice, rezultate din jurisprudența CtEDO sunt: supravegherea judiciară sau altă modalitate de supraveghere independentă; necesitatea precizării comunicațiilor ce vor fi interceptate sau a persoanelor vizate; necesitatea, subsidiaritatea și proporționalitatea măsurii; limitarea duratei interceptării și dreptul la recurs [21, p.135].

Concluzii. Un rol important la investigarea infracțiunilor de corupție îl au măsurile speciale de investigație penală a infracțiunilor, care se regăsesc în conținutul Codului de procedură penală al Republicii Moldova în Titlul IV; capitolul III, Secțiunea a 5-a. Procedeele investigative, printre care se numără și interceptarea și înregistrarea comunicărilor și de imagini reprezintă unicele și exclusivele modalități de culegere de informații, dat fiind caracterul extrem de ascuns al actelor de corupție și precauțiunile deosebite pe care le iau participanții la astfel de fapte. Derularea acestui procedeu investigativ este necesar să evite cele două extreme posibile: încălcarea principiului lipsei de publicitate specific acestei activități, ceea ce ar fi de natură să compromită șansele de aplicare a legii penale; iar pe de altă parte, mutarea centrului de greutate al investigației penale în faza premergătoare procesului, ceea ce ar avea premisele posibilității încălcării dreptului de apărare al persoanei cercetate.

Având în vedere faptul că unele din acțiunile ce compun elementul material al infracțiunilor de corupție sunt realizabile prin comunicare verbală sau nonverbală (de pildă, promisiunea, pretinderea, acceptarea), înregistrarea acestor manifestări de voință conferă mijloacelor materiale de probă caracter de argument probatoriu de gradul I, în sensul că de cele mai multe ori au ca fundament mijloace de probă complete, întregi și univoce. Argumentele avansate pe temeiul lor le dau o forță deosebit de puternică.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Bercheșan V. Metodologia investigării infracțiunilor. Vol. I. Ed. Paralela 45. Pitești, 1998.
2. Codul de procedură penală al RM: Legea Republicii Moldova nr.122-XV din 14 martie 2003. În: MO al RM, 2003, nr.104-110. În vigoare din 12 iunie 2003.
3. Cristescu D. I. Interceptarea comunicărilor, înregistrărilor audio-video, filmărilor și fotografiilor – procese probatorii în procesul penal roman. În: Pro Lege, nr. 2/2001.
4. Cristescu D. I. Investigarea criminalistică a infracțiunilor contra securității naționale și de terrorism. Ed. Solness. Timișoara, 2004.
5. Cușnir V. Regimul juridic al măsurilor operative de investigații: abordări conceptuale și pluridisciplinare. În: Materialele Conferinței științifice internaționale „Procuratura Republicii Moldova la 20 ani. Locul și rolul procuraturii într-un stat de drept”, Chișinău, 27 ianuarie 2012, pag.146.
6. Diaconescu O. Interceptarea, între informare și dezinformare. Ed. Globus. București, 1999.
7. Dicționar Român de Criminalistică. Asociația Criminaliștilor din România. Tipografia Triumph. București, 2012.
8. Duvac C., Postolachi G., Lăpăduși V. Investigarea criminalistică a infracțiunilor de corupție. Asociația Criminaliștilor din România. București, 2012.
9. Lazăr A. Ancheta antifraudă în mediul afacerilor. Ed. Lumina lex. București, 2004.
10. Legea RM privind activitatea specială de investigații, nr. 59 din 29.03.2012. În: MO nr. 113-118/373 din 08.06.2012.
11. Legea RM „Cu privire la Procuratură”. Nr. 3 din 25.02.2016. În: MO nr. 69-77/113 din 25.03.2016.
12. Mateuț Gh. Procedura penală. Partea generală. Vol. II. Ed. Fundației Chemarea. Iași, 1997.
13. Mihai Gh. Elemente constructive de argumente juridice. Ed. Academiei RSR. București, 1982.
14. Moise A. C., Stancu Em. Criminalistica. Elemente metodologice de investigare a infracțiunilor. Ed. Universul Juridic. București, 2017.
15. Petre A., Trif V. Constatarea infracțiunilor de corupție. Ed. C. H. BECK. București, 2016.
16. Sava A. Aprecierea probelor în procesul penal. Ed. Junimea. Iași, 2002.
17. Stancu Em. Tratat de criminalistică. Ediția a 5-a. Ed. Universul Juridic. București, 2010.
18. Theodoru Gr. Tratat de drept procesual penal. Ed. Hamangiu. București, 2007.
19. Tudoran M. V. Teoria și practica interceptărilor și înregistrărilor audio sau video judiciare. Ed. Universul Juridic. București, 2012.
20. Udrioiu M., Slăvoiu R., Predescu O. Tehnici special de investigații în justiția penală. Ed. C. H. BECK. București, 2009.
21. Volonciu N., Barbu A. Codul de procedură penală comentat. Art. 62-135. Probele și mijloacele de probă. Ed. Hamangiu. București, 2007.

CERCETAREA DELIMITĂRII INFRAȚIUNII FALSIFICAREA PROBELOR ȘI FALSUL ÎN ACTE PUBLICE DE LA INDEPENDENȚA REPUBLICII MOLDOVA ȘI PÂNĂ ÎN PREZENT

INVESTIGATION OF THE DELIMITATION OF THE CRIME FALSIFICATION OF EVIDENCE AND FORGERY IN PUBLIC DOCUMENTS FROM THE INDEPENDENCE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA UNTIL NOW

PITERSCHI Eugeniu, *doctorand,*
Academia „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne
al Republicii Moldova

Summary

The professional activity of correct and efficient framing of the provisions of the legal norms from the Special Part of the Criminal Code in co-report with the antisocial deed committed in the objective reality, presupposes the impeccable and flawless knowledge of these legislative provisions. The falsification of evidence and forgery in public documents, at first sight, seem to be two criminal norms with the essence of similar legal structures, but in the process of conducting in-depth studies in this research segment, a completely different result was obtained. Therefore, in order to minimize the erroneous qualification of antisocial offenses deployed in art.310 and art.332 of the Criminal Code, we propose to the attention of all interested parties, the scientific approach in the order that follows, with the generic title: Theoretical and case study on the delimitation of crimes falsification of evidence of forgery in public documents.

Keywords: *delimitation of legal norms, false, criminal law, judicial practice, elements of the crime component, applicable sanction.*

Introducere. Infrațiunea dislocată la art.310 Cod penal al Republicii Moldova cu denumirea marginală *Falsificarea probelor* și modalitatea normativă a infrațiunii unificate la art.332 cu denumirea generică *Falsul în acte publice* din același act normativ, la prima vedere par ar avea numeroase asemănări la aspectul corpolenței elementelor componente. Însă, în procesul efectuării unor studii aprofundate și de rigoare la categoria delimitației limitelor infrațiunilor precitate în co-raport cu faptele comise în realitatea obiectivă, care ulterior au fost raportate și încadrate juridic la normele penale respective, s-au obținut demarările cu totul altele decât cele care apar în vizer la prima vedere.

La acest segment de cercetare, autorul Vasile Cibotaru susține ideea că, „emiterea unei decizii judecătorești, întemeiată și legală, depinde direct de administrarea legală și obiectivă a tuturor probelor, precum și de sinceritatea și acțiunile tuturor participanților în proces cu privire la prezentarea probelor. Ca rezultat, orice atentare la rigorile legale cu privire la procesul probatoriu, atât

în procedura civilă, cât și penală, pune sub semnul întrebării decizia instanței, cauzând prejudiciu atât drepturilor procesuale ale participanților la proces, cât și intereselor justiției în general” [19, p.37]. Totodată, infracțiunile supuse cercetării în cuprinsul respectivului demers științific, sunt însoțite de unele consecințe grave și deosebit de grave pentru comunitatea umană. Admiterea cu bună știință a falsului „provoacă un spectru larg de consecințe social negative, atât directe, cât și indirecte: cauzează daune participanților la proces, în special, se aduce atingere onoarei și demnității, reputației, intereselor materiale, libertății fizice, vieții și sănătății acestora; se lezează imaginea justiției, se compromite încrederea față de organele de urmărire penală și autoritatea sistemului judecătoresc; se lezează drepturile fundamentale ale omului – dreptul la apărare și dreptul la un proces echitabil” [19, p.38].

Gradul de investigare a problemei la momentul actual, scopul cercetării. Actualitatea prezentei cercetări științifice, o formează problematica existentă în unele cazuri de aplicare a dispozițiilor normelor penale din Partea specială a Codului penal al Republicii Moldova în strictă corespundere cu limitele de încadrare a faptei ilicite care a fost săvârșită în realitatea obiectivă. În vederea neadmiterii erorilor de fapt și de drept în procesul de aplicare a legi penale, în special a articolelor 310 și 332, a fost structurată și prezenta cercetare, care considerăm că va deține un titlul meritoriu în suportul organelor de ocrotire a normelor de drept, în special al celor de aplicare a legii.

Prin urmare, unul din scopurile de primă-importanță a respectivului demers științific, îl înglobează în sine, analiza delimitativă a infracțiunii *Falsificarea probelor* de alte fapte conexe, precum ar fi *Falsul în acte publice*.

Materiale utilizate și metode aplicate. Materialele utilizate la structurarea și asamblarea științifică a articolului cu titlul *Studiu teoretic și cazuistic privind delimitarea infracțiunii falsificarea probelor de falsul în acte publice*, o reprezintă atât Legea penală a Republicii Moldova cât și literatura de specialitate al domeniului supus cercetării. Totodată, s-a acordat o atenție sporită și materialelor care conțin elemente esențiale și formează obiectul de bază a prezentului studiu, precum ar fi doctrina științifică de peste hotarele țării.

Metodele științifice aplicate în procesul studiului și elaborării prezentului demers științific fac parte din categoria celor mai diverse, fiind utilizate metodele cele mai eficiente în materia cercetării juridice. Astfel, în prim-plan s-a acordat o prioritate metodei analizei și celei comparative. Ulterior, în vederea prezentării unei structuri și esențe cuprinzătoare a articolului, au fost efectuate apelări științifice la metodele sintezei și deducției, inclusiv metoda istorică și metoda empirică.

Rezultatele obținute și discuții. La etapa incipientă, este de menționat că, variantele-tipice ale infracțiunii prevăzute la art.310 Cod penal, pot fi considerate

ca fapte ilicite, ce se încadrează categoriei infracțiunilor care împiedică îndeplinirea de către judecători sau colaboratori ai organelor de drept a obligațiilor lor în vederea realizării sarcinilor și scopurilor justiției în Republica Moldova. Într-o formă delimitativă, infracțiunea incriminată la art.332 Cod penal, este una din faptele antisociale care face parte din grupul infracțiuni care aduc atingere bunei desfășurări a activității în sfera publică, dar care nu sunt legate nemijlocit de corupție. La acest segment de analiză, aducem în evidență faptul că, avocatul român Vintilă Dongoroz, citează în unele din lucrările sale, precum că, înscrierea ca acțiune prejudiciabilă a infracțiunii de fals în acte publice, trebuie înțeles ca „înscriș în sensul penal este orice piesă care prin conținutul său – nu numai prin existența sa – este destinată a dovedi un fapt susceptibil de consecințe juridice; așadar o declarațiune cu efecte juridice care a luat ființă și care servește fie pentru a crea fie pentru a proba drepturile”[21, p.171], ceea ce ne confirmă încă odată poziția normativă a infracțiunii de fals în acte publice în co-raport delimitativ cu fapta ilicită de falsificarea probelor în cadrul proceselor civile și/sau penale.

Prin urmare, specificăm faptul că, articolul titlative *Falsificarea probelor* își găsește corpolența normativă în cadrul capitolului XIV din Codul penal, cu denumirea *Infracțiuni contra justiției*, pe când, componenta infracțiunii de *Falsul în acte publice*, este dislocată în limitele legislative ale capitolului XV din Codul penal, intitulat *Infracțiuni contra bunei desfășurări a activității în sfera publică*.

Astfel, dacă am precitat locul de încorporare a infracțiunilor supuse cercetării în cadrul capitolelor dislocate din Codul penal al Republicii Moldova, în continuare atragem o atenție sporită și meritorie altor aspecte importante care trebuie precizate în cursul științific de delimitare a respectivelor fapte antisociale.

În condițiile descrise, o latură științifică supusă cercetării, ca formă de stabilire și identificare a unor limite marginitorii – o reprezintă valoarea socială.

La acest compartiment, este meritiu de citat părerea unor autori francezi, care remarcă faptul că, „activitatea de stabilire a regulilor juridice presupune și impune, în principal cercetarea valorilor sociale pe care dreptul intenționează să le aprofundeze, să le promoveze” [37, p.163].

Totodată, conceptul de *valoare* trebuie definit și din punct de vedere doctrinar, pentru o înțelegere mai cuprinzătoare a acestuia, și evident, utilizarea termenului corect, în co-raport cu prevederile normative instituite în Legea penală a Republicii Moldova.

Astfel, fiind analizată opera științifică a autorului Iluț P., s-a constatat că, în opinia ultimului, termenul de *valoare*, „are o polisemie accentuată cu înțelesuri total distincte, mergând de la cel de valoare în sens economic și până la expresia „valori naționale”, care la rândul ei se referă atât la un specific național, cât și la personalități de valoare” [23, p.71].

Așadar, revenind la criteriul delimitativ al valorii sociale din prezenta cercetare, remarcăm argumentele doctrinare care în opinia unor savanți autohtoni sunt următoarele.

Autorii Brînza Sergiu și Stati Vitalie, sunt de părere că, „valoarea socială fundamentală, apărută împotriva infracțiunilor prevăzute în capitolul XIV din Partea Specială a Codului penal, include următoarele segmente:

- 1) activitatea de examinare și soluționare a cauzelor de către instanțele de judecată;
- 2) activitățile desfășurate în paralel de către alte persoane decât judecătorii, care contribuie la justa soluționare a cauzelor (activitatea prejudicială);
- 3) activitatea ce precede judecata (activitatea prejudicială);
- 4) activitatea ulterioară judecării, presupunând punerea în executare a hotărârii judiciare (activitatea post-judiciară)” [16, p.720].

La fel, autorii remarcați mai sus, susțin și ideea că, valoarea socială care este apărută împotriva faptelor socialmente periculoase remarcate la capitolul XV din Partea Specială a Codului penal, „sunt următoarele:

- a) buna desfășurare a activității de serviciu în sfera publică, care presupune respectarea de către persoanele publice și persoanele publice străine a obligației de a pretinde, accepta sau primi remunerația în strictă conformitate cu legea;
- b) buna desfășurare a activității de serviciu în sfera publică, care este incompatibilă cu săvârșirea unor fapte de corupere a persoanelor publice sau a persoanelor publice străine;
- c) buna desfășurare a activității de serviciu în sfera publică, care este incompatibilă cu bănuiala că persoanele publice, persoanele cu funcție de demnitate publică, persoanele publice străine sau funcționarii internaționali pot fi influențați în exercitarea atribuțiilor lor;
- d) buna desfășurare a activității de serviciu în sfera publică, care este incompatibilă cu bănuiala că influența asupra unei persoane publice, persoane cu funcție de demnitate publică, persoane publice străine sau a unui funcționar internațional poate fi cumpărată în urma promisiunii, oferirii sau dării de recompensă ilicită unui traficant de influență;
- e) buna desfășurare a activității de serviciu în sfera publică, care presupune îndeplinirea de către o persoană publică a obligațiilor de serviciu în mod corect, fără abuzuri, cu respectarea intereselor publice, precum și a drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice și ale celor juridice;
- f) buna desfășurare a activității de serviciu în sfera publică, care presupune îndeplinirea de către o persoană publică a obligațiilor de serviciu în mod corect, fără excese, cu respectarea intereselor publice, precum și a drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice și ale celor juridice;

- g) buna desfășurare a activității de serviciu în sfera publică, care presupune îndeplinirea corespunzătoare de către o persoană publică a obligațiilor sale de serviciu;
- h) buna desfășurare a activității de serviciu în sfera publică, care implică inviolabilitatea secretului informațiilor din declarațiile cu privire la venituri și proprietate;
- i) buna desfășurare a activității de serviciu în sfera publică, care presupune respectarea de către o persoană cu funcție de răspundere sau de către o persoană publică a obligației de a nu deține bunuri obținute ilicit a căror valoare depășește substanțial mijloacele dobândite;
- j) buna desfășurare a activității de serviciu în sfera publică, care este condiționată de încrederea publică în autenticitatea documentelor oficiale” [16, p.850-851].

Totodată, vorbind și analizând valoarea socială apărută împotriva infracțiunilor corpolente ale capitolelor XIV și XV din Codul penal al Republicii Moldova, nu putem trece cu vederea mențiunile corespunzătoare care se referă la obiectul juridic generic. Acesta la rândul său, în calitate de element component, la fel constituie un aspect important în analiza semnelor delimitative.

Astfel, „obiectul juridic generic al infracțiunilor prevăzute în capitolul XIV din Partea Specială a Codului penal îl constituie relațiile sociale cu privire la activitatea de înfăptuire a justiției și activitatea de contribuire la înfăptuirea justiției” [16, p.720]. Iar, cu referire la faptele penale încorporate în cadrul capitolului XV din Partea Specială a Codului penal, obiectul juridic generic al acestora „îl constituie totalitatea relațiilor sociale ce asigură formarea și funcționarea normală a aparatului organelor administrației publice” [25, p.509].

Obiectul juridic special care „reprezintă relația socială pentru care a fost instituită infracțiunea corespunzătoare, care permite dezvăluirea naturii sociale și juridice acesteia, cărei i se provoacă întotdeauna daune și fără atentarea la ea n-ar exista infracțiunea” [14, p.107], la fel constituie un factor delimitativ important în cazul infracțiunilor supuse cercetării.

Cu referire la argumentele remarcate *supra*, este de menționat că, obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.310 Cod penal îl constituie relațiile sociale cu privire la autenticitatea probelor, atât într-un proces civil cât și în cadrul unui proces penal. Dar, obiectul juridic special al infracțiunii de la economia art.332 Cod penal, „îl formează relațiile sociale cu privire la buna desfășurare a activității de serviciu în sfera publică, care este condiționată de încrederea publică în autenticitatea documentelor oficiale” [16, p.929].

Dacă am abordat demarcările precitate cu referire la semnul obiectiv, și anume la obiectul infracțiunii, ar fi nedrept să purcedem la următorul element com-

ponent delimitativ, fără a ne referi la obiectul material și/sau imaterial al faptelor infracționale supuse cercetării.

Mai întât de toate, „pornind de la faptul că, Legea penală a Republicii Moldova nu prevede expres o definiție juridică a obiectului material sau imaterial al infracțiunii, în art.2 al Codului penal sunt enumerate cele mai importante valori care sunt ocrotite de cadrul legal, iar o definiție a obiectului dat, poate fi dedusă din literatura de specialitate, unde se remarcă că, prin obiectul material al infracțiunii poate fi înțeleasă entitatea materială asupra căreia se îndreaptă influențarea nemijlocită infracțională, prin al cărei intermediu se aduce atingerea obiectului juridic al infracțiunii” [28, p.137].

Într-o opinie argumentată este și poziția autoarei Daniela-Iuliana Lămășanu, care susține că, „elementul material trebuie să fie descris cu precizie, claritate atât în ce privește acțiunea sau inacțiunea pe care legiuitorul dorește să o incrimineze, cât și a eventualelor cerințe esențiale (cum ar fi mijloacele sau procedeele de săvârșire, a locului și timpului săvârșirii), dacă aceste elemente pot să caracterizeze mai precis elementul material al incriminării” [24, p.86].

Este de specificat că, urmare a studiilor științifice efectuate, obiectul imaterial al infracțiunii dislocate la art.310 Cod penal, îl formează elementele din care sunt fabricate probele false, care ulterior fiind admise fie într-un proces civil și/sau penal. Cu referire la fapta incriminatorie de la art.332 Cod penal, este de precizat că, „obiectul material sau imaterial al acestei infracțiuni îl reprezintă documentul oficial autentic (în ipoteza înscrierii în documentele oficiale a unor date vădit false sau în ipoteza falsificării documentelor oficiale, presupunând modificarea conținutului unor documente oficiale autentice, nu însă introducerea în asemenea documente a constatărilor sau mențiunilor false) sau materia primă utilizată în vederea falsificării documentului oficial (în ipoteza falsificării documentelor oficiale presupunând contrafacerea acestora)” [16, p.929].

Notabil mai este și faptul că, elementele care formează obiectul material și/sau imaterial al infracțiunilor descrise, într-o oarecare măsură, odată cu utilizarea acestora, formează – produsul infracțiunii.

La acest segment al cercetării, autorul Artur Reșetnicov remarcă faptul că, „prin *produs al infracțiunii* trebuie de înțeles acea entitate care a apărut ca atare în urma săvârșirii infracțiunii, în rezultatul influențării nemijlocite infracționale la care a fost supusă o altă entitate (alte entități)” [33, p.190].

Prin urmare, probele false din cadrul unui proces civil și/sau penal, formează grupul elementelor de produs al infracțiunii. Acestea la rândul lor, în cadrul unui proces penal pot fi „elemente de fapt dobândite în modul stabilit de Codul de procedură penală, care servesc la constatarea existenței sau inexistenței infracțiunii, la identificarea făptuitorului, la constatarea vinovăției, precum și la stabilirea altor împrejurări importante pentru justa soluționare a cauzei.

În calitate de probe în procesul penal se admit elementele de fapt constatate prin intermediul următoarelor mijloace: declarațiile bănuțitului, învinutului, inculpatului, ale părții vătămăte, părții civile, părții civilmente responsabile, martorului; raportul de expertiză judiciară; corpurile delictive; procesele-verbale privind acțiunile de urmărire penală și ale cercetării judecătorești; documentele (inclusiv cele oficiale); înregistrările audio sau video, fotografiile; constatările tehnico-științifice și medico-legale; actele procedurale în care se consemnează rezultatele măsurilor speciale de investigații și anexele la ele, inclusiv stenograma, fotografiile, înregistrările și altele; procesele-verbale de consemnare a rezultatelor investigațiilor financiare paralele și procesele-verbale de consemnare a opiniei organului de control de stat al activității de întreprinzător, emisă conform prevederilor art.276¹ CPPRM, dacă nu a fost expusă într-un proces-verbal de control; procesul-verbal de control, întocmit în cadrul controlului de stat asupra activității de întreprinzător, un alt act de control/administrativ cu caracter decizional, întocmit de un organ de control în rezultatul unui control efectuat conform legislației speciale în vigoare” [9, art.93]. Iar grupul elementelor de produs al infracțiunii în cadrul unui proces civil pot fi remarcate „elementele de fapt, dobândite în modul prevăzut de lege, care servesc la constatarea circumstanțelor ce justifică pretențiile și obiecțiile părților, precum și altor circumstanțe importante pentru justa soluționare a pricinii. În calitate de probe în pricini civile se admit elementele de fapt constatate din explicațiile părților și ale altor persoane interesate în soluționarea pricinii, din depozitiile martorilor, din înscrisuri, probe materiale, înregistrări audio-video, din concluziile experților. Probele obținute cu încălcarea legii nu au putere de probațiune și nu pot fi puse de instanță în temeiul hotărârii” [10, art.117]. Dacă e să ne referim și la ce-a de-a doua infracțiune analizată, atunci putem specifica că, produsul falsului în acte publice, îl formează nimeni altul decât – documentul oficial fals.

În aspect etimologic noțiunea „document” provine de la latinescul „documentum”, ceea ce în Roma antică însemna „tot ce poate servi ca mărturie, lecție, exemplu”. Această noțiune, dar și derivatele ei – „documentație”, „documentare” au intrat de mult timp în uzul anchetatorilor, lucrătorilor operativi, procurorilor, experților, judecătorilor, dar și tuturor acelor care zi de zi luptă cu criminalitatea și înfăptuește justiția. Cu documentele se operează, se discută, acestea se ridică, se examinează, se trimit la expertiză. Cu ajutorul lor se cercetează infracțiuni, se demască persoanele vinovate în săvârșirea lor. Acest termen se folosește în textele actelor normative, este pe larg utilizat și de savanții juriști. Și acest lucru este firesc deoarece urmărirea penală prezintă, în fond, un proces de depistare, apreciere și utilizare a unor documente, dar și alcătuirea altor documente semnificative din punct de vedere juridic [22, p.185].

În sensul înțelegerii noțiunii de document oficial fals, este de menționat că, la 06.07.2016, Parlamentul European de comun cu Consiliul European, a aprobat Regulamentul nr.1191 *privind promovarea liberei circulații a cetățenilor prin simplificarea cerințelor de prezentare a anumitor documente oficiale în Uniunea Europeană și de modificare a Regulamentului (UE) nr.1024/2012* unde a deslușit și explicat pe înțelesul întregii comunității europene ce prevede noțiunea de document oficial.

Astfel, în conformitate cu prevederile art.3 din Regulamentul precitat (nr.1191 din 06.07.2016), prin conceptul unui *document oficial* „se înțelege:

- a) documentele care sunt eliberate de la o autoritate sau de la un funcționar al unei jurisdicții a statului, inclusiv cele eliberate de la ministerul public, de la un grefier sau de la un executor judecătoresc;
- b) documentele administrative;
- c) actele notariale;
- d) certificate oficiale depuse pe acte sub semnătură privată, cum ar fi certificatele oficiale privind mențiuni de înregistrare, viza de investire cu data certă și legalizări de semnătură;
- e) documentele întocmite de către agenți diplomatici sau consulari ai unui stat membru, care își desfășoară activitatea pe teritoriul oricărui stat în calitate oficială, în cazul în care documentele respective trebuie să fie prezentate pe teritoriul altui stat membru sau agenților diplomatici sau consulari ai unui alt stat membru, care își desfășoară activitatea pe teritoriul unui stat terț” [2, art.3].

Totodată, remarcăm ideea că „documente oficiale sunt considerate: 1) pașaportul; 2) alte acte de identitate; 3) permisul de conducere a mijlocului de transport; 4) livretul militar; 5) pașaportul tehnic asupra mijlocului de transport; 6) polița de asigurare medicală; 7) legitimația de pensionare; 8) legitimația de veteran; 9) carnetul de muncă; 10) diploma de absolvire a unei instituții de învățământ; 11) titlul executoriu; 12) copia sentinței etc. Nu este greu de remarcat elementul comun pentru aceste documente: ele toate sunt eliberate de anumite autorități publice.

Însă, noțiunea „document oficial” se referă nu doar la documentele eliberate de autoritățile publice, dar și la documentele prezentate autorităților publice” [17, p.67].

Prin urmare, în calitate de document oficial cu titlul normativ și doctrinar *produs al falsului în acte publice* poate fi și – documentul electronic.

La nivelul Uniunii Europene, prin Directiva nr.1999/93/CE din 13 decembrie 1999 privind un cadru comunitar pentru semnăturile electronice, s-a menționat expres că, „dreptul intern reglementează domeniile legale în care pot fi utilizate documente electronice” [1, pct.21]. Astfel, raportând la cadrul legal autohton, s-a

constatat că, prin conceptul de *document electronic* se înțelege „informația în formă electronică, creată, structurată, prelucrată, păstrată și/sau transmisă prin intermediul computerului sau al altor dispozitive electronice, semnată cu semnătură electronică în conformitate cu Legea nr.91 din 27.06.2014” [7, art.2], iar potrivit prevederilor legiuitorului moldav, documentele electronice se utilizează „de către persoanele fizice și juridice în toate domeniile de activitate în care este posibilă utilizarea mijloacelor tehnice și de program ce permit crearea, prelucrarea, expedierea, recepționarea, păstrarea, modificarea și/sau nimicirea informației în formă electronică. Documentul electronic poate fi utilizat în scopul expedierii informației, ținerii corespondenței, întocmirii actelor juridice, precum și în calitate de document care reflectă fapte economice” [7, art.14].

Totodată, într-o analiză comparativă și paralelă cu reperile prenotate, este de menționat că, în corespundere cu enunțările Hotărârii Guvernului nr.844 din 26.07.2007, prin termenul de *document electronic* poate fi înțeleasă „informația în formă electronică, creată, structurată, prelucrată, păstrată, transmisă cu ajutorul computerului, altor dispozitive electronice sau mijloacelor software și hardware, semnată cu semnătură digitală” [11, art.2]. Iar în continuitatea condiționalității dislocate la art.2 din cadrul aceluiași act al executivului moldav, prin conceptul de *circulație a documentelor electronice* se subînțelege totalitatea proceselor de creare, prelucrare, expediere, transmitere, primire, păstrare, modificare și/sau nimicire a documentelor electronice, cu aplicarea tehnologiilor informaționale și de telecomunicații.

Problematica și interesul de cercetare în poziționarea doctrinară a unui document electronic în literatura științifică, a fost supus și de către autorul Artur Reșetnicov, care în demersul titlative *Identificarea soluțiilor de calificare în cazul falsificării documentelor electronice*, menționează că „tehnologiile informaționale moderne schimbă esențial nu doar conformația economiei naționale, dar și modul de viață, modul de gândire al oamenilor, mecanismele de funcționare a instituțiilor societății, precum și instituțiile puterii de stat. La rândul său, infracționalitatea utilizează abil performanțele științei și ale tehnicii pentru atingerea scopurilor sale. Are loc „globalizarea și intelectualizarea” infracționalității. Crearea unui document electronic constă în fixarea unui sumum de simboluri matematice care nu sunt legate între ele. Probabil, aceasta este una dintre cauzele principale care îi împiedică pe unii autori să-i recunoască documentului electronic calitatea de document oficial. Astfel, o soluție de calificare a unei fapte ilicite ce are ca acțiune, falsificarea unui document electronic, va depinde de calitățile subiectului de drept, iar dacă subiectul infracțiunii este o persoană cu funcție de răspundere – indiferent dacă falsificarea documentului electronic este sau nu accesorie accesului ilegal la informația fixată pe acest document, indiferent dacă

falsificarea documentului electronic este sau nu realizată pe calea introducerii în programele pentru calculator a modificărilor cu caracter virusulent, precum și indiferent dacă subiectul este sau nu alcătuitorul documentului electronic – se va aplica art.332 „Falsul în acte publice” din Codul penal” [32, p.103 și p.106]

În corespundere cu dicționarul Registrului de stat al actelor juridice al Republicii Moldova, în sensul *actului sub semnătura privată*, poate fi înțeleasă mijlocul de proba din categoria înscrisurilor ce cuprinde pe lângă conținut și semnătura părților, elemente necesare pentru valabilitatea lui [3].

Consecvent cu aceasta, este de menționat că, în literatura științifică autohtonă se atestă poziția că „documentul oficial poate să apară și sub forma documentului privat, pus la dispoziția organelor sau persoanelor oficiale în condițiile legii de către alți subiecți de drept. În această ipoteză, documentul privat (convertit în document oficial), caracterizat prin falsitate, poate evolua ca obiect material (produs) al infracțiunilor prevăzute la art.332 Cod penal al Republicii Moldova. Punerea la dispoziția organelor sau persoanelor oficiale a documentelor private, în cazul în care sânt îndeplinite condițiile legii, conferă acestor documente aptitudinea de a evolua ca obiect material (produs) al infracțiunilor prevăzute la art.332 CPRM. Prin *document privat* se înțelege acel document privat întocmit de o persoană fizică în numele său propriu, și nu în calitate de persoană angajată la o întreprindere, instituție sau organizație. Așadar, în esență, în funcție de autorul documentului privat, clasificarea unor asemenea documente vizează:

- 1) documente private întocmite de persoane fizice;
- 2) documente private întocmite de persoane juridice de drept privat” [31, p.87 și p.90].

În continuitatea cercetării respective, este de remarcat și ideea că, articolul titlative *Falsificarea probelor* se delimitează de componența infracțiunii *Falsul în acte publice* inclusiv și prin conținutul marginal al celui de-al doilea element obiectiv.

La acest capitol, conchidem aferent poziției autorului că, latura obiectivă la art.310 Cod penal, se manifestă prin realizarea acțiunilor de falsificarea probelor (fapta prejudiciabilă) de către unii dintre subiecții de drept menționați expres în modalitatea normativă, care ulterior vor fi prezentate în cadrul unui proces civil, sau penal. Dar, la aspectul definirii laturii obiective a infracțiunii incriminate la art.332 Cod penal, vom face trimitere la ideea doctrinară, potrivit căreia, aceasta constă în fapta prejudiciabilă de „înscrisiere de către o persoană în documentele oficiale a unor date vădit false, precum și falsificarea unor astfel de documente, dacă aceste acțiuni au fost săvârșite din interes material sau din alte interese personale” [25, p.401].

Cu referire la situația faptică de săvârșire din interes material și personal a infracțiunii dislocat la art.332 CPRM, facem trimiterea de rigoare cu titlul generic

de exemplu la următoarea faptă comisă în realitatea obiectivă, „N.I. activând în funcția de maestru de protecție a fâșiilor forestiere a Secției de întreținere a căii Ocnița a Întreprinderii de Stat „Calea Ferată din Moldova”, având obligația să întocmească corect și să predea la timp în contabilitatea întreprinderii toate actele contabile întocmite în urma comercializării lemnului din fâșiile forestiere de protecție ce aparțin ÎS „CFM”, urmărind scopul de profit, la 16.05.2011, a înscris date vădit false în documentele oficiale și anume în bonul de plată seria EH nr.911898, care este document de strictă evidență, precum că, a eliberat cet.G.V. lemne de foc în cantitate de 2m³ în sumă de 396 lei, bani pe care i-a introdus în contabilitatea SÎCF „Ocnița”, pe când de facto, N.I. i-a eliberat lui G.V. 4m³ de lemne, încasând suma de 792 lei, iar diferența de 396 lei a însușit-o N.I. personal” [35]. În circumstanțele de fapt descrise în speța precitată, instanța de judecată, urmare a analizării și examinării complexului materialului probator acumulat la cauza respectivă, a stabilit vinovăția lui N.I. în temeiul art.332 alin.(1) Cod penal, și anume, admiterea cu bună știință a falsului în acte publice, exprimat prin înscrierile de ordin fals efectuate de către N.I. în documentele oficiale, acțiuni săvârșite din interes material și personal. Prin urmare, N.I. și-a recunoscut vinovăția referitor la fapta imputată și ca urmare, a fost atras la răspundere cu aplicarea în privința ultimului a unei pedepse sub forma amenzii în mărire de 150 unități convenționale, echivalentul a 3000 lei, sancțiune în vigoare la data aplicării.

În opinia unor autori autohtoni, se constată faptul că ambele fapte antisociale de la art.310 Cod penal și art.332 Cod penal, sunt infracțiuni formale, care se consumă în următoarea ordine:

- din momentul falsificării probelor [18, p.589], în unificarea art.310 Cod penal;
- din momentul săvârșirii înscrierii în documentul oficial a datelor vădit false sau falsificării documentului [18, p.641], în economia art.332 Cod penal.

În lumina considerentelor de mai sus, au fost menționate cele mai importante repere științifice, atât ale autorului cât și ale doctrinarilor literaturii de specialitate, care semnifică evidenta delimitare a infracțiunii de falsificarea probelor și celei de fals în acte publice, prin prisma complexului de elemente componente a semnelor constitutive obiective ale infracțiunilor vizate.

Prin urmare, în continuitatea cercetării respective, dorim să ne aliniem științific și poziției de demarcare a infracțiunilor precitate în corespundere cu corpolența elementelor subiective a faptelor antisociale, instituite în normele juridice ale Legii penale a Republicii Moldova – art.310 și art.332.

Latura subiectivă, atât a infracțiunii de *Falsificarea probelor* cât și în cazul *Falsului în acte publice*, se încorporează într-o intenție directă.

Terminologic și în vederea înțelegerii sensului adecvat al conceptului de „intenție directă”, operăm cu o definiție întâlnită în literatura de specialitate, ex-

primată de către un grup de autori. Astfel, aceasta din urmă „se caracterizează prin aceea că infractorul își dă seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, prevede urmările ei prejudiciabile și dorește survenirea acestor urmări” [15, p.204].

În limitele laturi subiective, se mai regăsește și noțiunea de *motiv al infracțiunii*, care în funcție de caz are sau nu are importanța pentru latura subiectivă, însă acesta, de multe ori poate să ne demonstreze din ce cauză a fost comisă fapta antisocială în realitatea obiectivă.

Într-o opinie separată, autorul Marius-Ioan Mureșan, remarcă faptul că, „motivul infracțiunii joacă un rol foarte important la aprecierea și calificarea adecvată a infracțiunii, precum și la individualizarea corectă a răspunderii și aplicarea corespunzătoare a pedepsei penale” [26, p.55].

Tot la acest capitol, autoarea Daniela Ursu susține că, „motivul constituie acel factor mobilizator care se manifestă și este orientat spre producerea rezultatului infracțional și constituie o parte a întregului proces volitiv” [38, p.25], în timp ce autoarea Violeta Cojocaru menționează cu reperul de citare în lucrarea sa științifică intitulată *Scopul și motivul infracțiunilor prevăzute la art.278 CPRM (Actul terorist)* că, motivul infracțiunii privit la un aspect general, „constituie imboldul interior, adică acea necesitate, dorință, pasiune, emoție, acel sentiment care determină persoana să săvârșească infracțiunea și îi dirijează voința în momentul săvârșirii ei” [20, p.173].

Consecvent cu opiniile precitate aferent definirii motivului infracțiunii, adăugăm și reliefăm poziția unor savanți care consideră prin prisma manuscriselor publicate că, „motivul răspunde la întrebarea: de ce persoana săvârșește o acțiune (inacțiune)?, tot acesta, descoperă fundamentul utilitar al personalității infractorului și constituie acel factor care joacă rolul de reglator în mecanismul de activitate infracțională” [27, p.106].

Astfel, aducem opiniile personalităților de litere (doctrinari) în lumina cercetării respective, aliniată la tematica supuse analizei că, motivele infracțiunii specificate la art.310 Cod penal, „se exprimă în: ură, egoism, interesul material, năzuința de a obține unele avantaje nepatrimoniale, compătimire, sentimentul de solidaritate interpretat eronat, etc.” [16, p.736], iar în corpolența art.332 Cod penal, același element distinctiv al laturii subiective, este întâlnit sub forma interesului material și/sau al altor interese personale care persistă în conștientul/inconștientul făptuitorului.

Cu referire la poziția făptuitorului în cadrul infracțiunilor supuse analizei, este de menționat că, în prim-plan subiectul în contextul art.310 Cod penal și art.332 Cod penal, este unul general și anume, persoana fizică responsabilă care în momentul comiterii modalităților normative menționate mai sus, a atins vâr-

sta de 16 ani. În planul doi al făptuitorului respectiv, apare calitatea deosebită și individuală a subiectului de drept. Astfel, profesorul universitar Alexandru Borodac, în una din lucrările sale științifice menționează că, subiectul infracțiunii stipulate la art.310 Cod penal, „este un subiect special, direct nominalizat în dispoziția normei penale” [13, p.458], fapt pentru care se constată că, dispoziția variantei-tipice incriminatorie la infracțiunea de *Falsificarea probelor*, ne demonstrează evident și cu exactitate care este calitatea specială a subiectului, atât într-un proces civil cât și în cadrul unui proces penal.

Tangențial vorbind și analizând planul doi al faptei penale unificate la art.332 Cod penal, menționăm că, în corpolența infracțiunii respective la fel se regăsește calitatea valoroasă și particulară a persoanei care deține titlul normativ de subiect al infracțiunii. La acest compartiment, deducem expres din textul Legii penale că, falsul în acte publice poate fi realizat de către o persoană publică, iar potrivit art.332 alin.(2) lit.b) – subiectul infracțiunii nominalizate, poate fi persoana care deține funcția de demnitate publică.

Persoana publică, în sensul subiectului special precitat, este o persoană fizică care a fost numită într-o funcție publică în conformitate cu respectarea cadrului legal al Republicii Moldova. În condițiile Legii nr.158 din 04.07.2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public, prin conceptul de *funcție publică* poate fi înțeles „ansamblul atribuțiilor și obligațiilor stabilite în temeiul legii în scopul realizării prerogativelor de putere publică” [4, art.2].

Într-o conjunctură normativă mai specifică, care este nuanțată în Legea nr.64 din 23.04.2010 cu privire la libertatea de exprimare, persoana publică este definită drept „persoană care exercită funcții publice sau o altă persoană care, datorită statutului, poziției sociale sau altor circumstanțe, trezește interesul public”, iar prin sintagma persoanei care exercită funcții publice, în sensul actului legislativ precitat se statuează „persoana fizică care exercită atribuțiile puterii publice (executive, legislative ori judecătorești) sau persoană juridică ce prestează servicii de utilitate publică, sau persoană fizică care administrează persoana juridică ce prestează servicii de utilitate publică ori subdiviziuni ale acesteia” [5, art.2].

Totodată, în corespundere cu prevederile art.123 alin.(2) din Codul penal al Republicii Moldova, în conjunctura termenului de persoană publică se încadrează „funcționarul public, inclusiv funcționarul public cu statut special (colaboratorul serviciului diplomatic, al serviciului vamal, al organelor apărării, securității naționale și ordinii publice, altă persoană care deține grade speciale sau militare); angajatul autorităților publice autonome sau de reglementare, al întreprinderilor de stat sau municipale, al altor persoane juridice de drept public; angajatul din cabinetul persoanelor cu funcții de demnitate publică; persoana autorizată sau investită de stat să presteze în numele acestuia servicii publice sau să îndeplinească activități de interes public” [8, art.123 alin.(2)].

Mai mul ca atât, autorul Ruslan Popov susține ideea potrivit căreia, „pentru a percepe înțelesul noțiunii „persoană publică”, este necesar de menționat că noțiunea a apărut în textul legii penale a Republicii Moldova ca urmare a respectării de statul nostru a unor angajamente asumate pe plan internațional. În acest sens, în Nota informativă la proiectul de lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative [12], se argumentează că modificările și completările propuse la Codul penal au drept scop ajustarea legislației naționale în domeniul contracarării corupției la prevederile: Convenției ONU împotriva corupției; Convenției penale a Consiliului Europei privind corupția, precum și a Protocolului adițional la această Convenție. Astfel, modificările și completările propuse au fost dictate atât de discordanțele existente între prevederile legislației naționale și standardele internaționale anticorupție, relevate mai sus, cât și de tratările lacunare în legislația națională a unor aspecte imperative, prevăzute de convențiile internaționale nominalizate, obligația implementării cărora a fost asumată la momentul semnării și ratificării acestora. Implementarea unor standarde internaționale anticorupție unice constituie unul din obiectivele majore ale colaborării internaționale în structurile regionale anticorupție” [29, p.81-82].

La capitolul analizării și înțelegerii cu precizie a subiectului infracțiuni stipulate la art.332 CPRM în calitate de persoană publică, facem o referință la speța practică care argumentează expres și temeinic calitatea unei asemenea persoane în conjunctura subiectului de drept al falsului în acte publice. În esența cazului menționăm că, „*Procuratura în Serviciul Nord al Procuraturii Anticorupție a înaintat instanței de judecată dosarul penal despre faptul că, S.L. activând în funcția de Director al gimnaziului Stolniceni din satul Stolniceni al raionului Edineț, fiind numită în funcția respectivă prin Ordinul nr.02/P din 25.08.2003 al Directorului General al Direcției Generale învățământ Edineț, având în virtutea funcției deținute o serie de atribuții de serviciu prevăzute în contractul individual de muncă nr.02 din 25.08.2003, fișa postului directorului gimnaziului Stolniceni, regulamentul intern al gimnaziului precum și alte acte normative în vigoare, fiind responsabil de numirea în funcție a angajaților gimnaziului, organizarea și controlul activității angajaților gimnaziului privind respectarea de către ultimii a regimului și graficului de muncă, asigurarea îndeplinirii corecte a tabelelor de pontaj și evidență a timpului de muncă prestat efectiv de către angajații din subordine în baza cărora sunt calculate și achitate salariile convenite pentru munca prestată, acționând în mod intenționat, fiind în acest mod persoană publică investită cu anumite drepturi și obligații în vederea exercitării acțiunilor administrative de dispoziție, organizatorico-economice și de conducere executivă a instituției de învățământ, folosind intenționat situația de serviciu, din interes material și alte interese personale, S.L. a înscris în documentele oficiale date vădit false și anume, a înscris și a inclus în tabelele de evidență a timpului de mun-*

că, care constituie documente oficiale de calcul și achitare a salariului angajaților, a datelor false privind zilele de muncă precum că S.I a activat în cadrul gimnaziului Stolniceni în calitate de paznic (S.I – este soțul lui S.L.), fapt pentru care lui S.I. i-a fost achitat un salariu de 17.229,22 lei, pe când de facto, S.I. se afla peste hotarele Republicii Moldova” [36]. În aceste împrejurări, urmare a analizării probelor prezentate de către ambele părți în situația faptică descrisă mai sus, instanța de judecată a constatat vinovăția lui S.L. în limitele cazuistice menționate *supra*, fapt pentru care S.L. i-a fost aplicată o sancțiune sub forma amenzii în sumă de 200 unități convenționale, în temeiul art.332 alin.(1) CPRM.

Consecvent cu explicațiile prenotate aferent funcției publice, notabil este și faptul că, subiectul special al infracțiunii de fals în acte publice poate avea calitatea și de persoană cu funcție de demnitate publică – art.332 alin.(2) lit.b) Cod penal, iar „statutul juridic al persoanelor care exercită funcții de demnitate publică este reglementat prin intermediul unei legi speciale – Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică” [34, p.83].

Prin urmare, în conformitate cu textul Legii menționate mai sus, prin termenul *funcției de demnitate publică* se înțelege „funcția publică ce se ocupă prin mandat obținut direct, în urma alegerilor, sau indirect, prin numire în condițiile legii. Funcțiile de demnitate publică se instituie în temeiul actelor emise de Parlament, de Președintele Republicii Moldova și de Guvern, în limitele competențelor, stabilite de Constituție și de alte legi, iar demnitarii sunt persoane care exercită funcții de demnitate publică în temeiul Constituției, al Legii nr.199/2010 și al altor acte legislative” [6, art.2].

Simultan cu această definiție a conceptului funcției de demnitate publică, este de menționat că, Legea penală a Republicii Moldova la fel oferă o explicație normativă la acest subiect. Astfel, potrivit reglementărilor art.123 alin.(3) „prin persoană cu funcție de demnitate publică se înțelege: persoana al cărei mod de numire sau de alegere este reglementat de Constituția Republicii Moldova sau care este investită în funcție, prin numire sau prin alegere, de către Parlament, Președintele Republicii Moldova sau Guvern, altă persoană cu funcție de demnitate publică stabilită prin lege; persoana căreia persoana cu funcție de demnitate publică i-a delegat împuternicirile sale” [8, art.123 alin.(3)].

Generalizând segmentul de cercetare și de analiză științifică a conceptului persoanei cu funcție de demnitate publică, notabil este faptul că, „definiția noțiunii de „persoană cu funcție de demnitate publică” din art.123 alin.(3) CPRM nu vine decât să dezvolte prevederile art.2 al Legii cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică, iar calitatea de persoană cu funcție de demnitate publică este o calitate specială agravantă a subiectului infracțiunii, îmbinând ipostazele de:

- 1) calitate specială a subiectului infracțiunii;
- 2) circumstanță agravantă a infracțiunii” [30, p.64 și p.66].

Finalmente opinăm cu ideea generică din literatura științifică, potrivit sensului principal că „în structura generală a infraționalității, este în creștere numărul faptelor infraționale legate de falsificarea documentelor oficiale. În același timp, odată cu dezvoltarea progresului tehnico-științific, se diversifică iminent procedeele de falsificare a documentelor oficiale, privite ca mijloace de fixare a informației oficiale. Astfel de fenomene au următoarele cauze: proliferarea tot mai amplă a tehnicii de calcul și a celei de copiere-multiplicare; atenuarea controlului asupra activității organelor și persoanelor care emit documente oficiale; insuficiența sau lipsa de performanță a tehnicii criminalistice destinate descoperirii falsurilor etc. Din aceeași gamă de cauze face parte discordanța sistemică a actelor normative în materie, dar și lipsa unei unități terminologice în cadrul legislației și a unei abordări unitare a creației legislative în sfera circulației documentelor oficiale, cauze care duc inevitabil la deficiențe în procesul de aplicare a răspunderii penale pentru infracțiunile legate de falsificarea documentelor oficiale.

Între timp, așa cum afirmă G.V. Juravliova, legii penale îi revine un rol important în reglementarea răspunderii pentru ilegalitățile ce presupun falsul în acte publice. Gradul sporit de pericol social al acestor ilegalități justifică aplicarea mijloacelor juridico-penale. Or, înscrierea în documentele oficiale a unor date vădit false, ca și falsificarea unor astfel de documente, provoacă perturbații în activitatea entităților publice, precum și înlesnește considerabil comiterea altor infracțiuni, care pot fi mai grave decât cele reunite sub denumirea marginală de fals în acte publice” [17, p.65].

Concluzie. În condițiile reperelor de fapt și de drept enunțate în conținutul prezentului demers științific, este notabil de concluzionat că, faptele penale supuse cercetării (Falsificarea probelor și Falsul în acte publice) sunt unele din acțiunile des întâlnite și predispuse de a fi comise în realitatea obiectivă. Iar analiza practică și teoretică realizată prin identificarea elementelor delimitative – este una de primă-necesitate și actuală, care poate interveni cu precizie în aportul tuturor categoriilor de cercetași.

Așadar, analiza delimitativă a infracțiunilor precitate a fost posibilă în primul rând din considerentul că, normele juridice a dispozițiilor de falsificarea probelor și a falsului în acte publice sunt dislocate în capitole separate din Partea Specială a Codului penal. Totodată, un criteriu esențial abordat îl formează și complexul elementelor componente ale componenței infracțiunilor supuse cercetării, precum ar fi: grupul elementelor obiective (obiectul și latura obiectivă) și ansamblul elementelor subiective (latura subiectivă și subiectul) a unei fapte

ilicite. Mai mult ca atât, în vederea realizării și obținerii unei cercetări esențiale, actuale, constructive și inovatoare, au fost operate trimiteri analitice și științifice la alte elemente cuprinzătoare care să realizeze pe deplin cercetarea delimitativă a respectivelor fapte antisociale. Din categoria acestor elemente pot fi enumerate motivul infracțiunii, definirea conceptelor corespunzătoare și valoarea socială împotriva căreia se atentează, inclusiv produsul infracțiunii și alte elemente componente enunțate generic și explicativ în conținutul prezentului studiului științifico-delimitativ.

Astfel, urmare a tuturor reperilor și conceptelor enunțate mai sus, propunem la finalul demersului științific un proiect de *lege ferenda* care va avea menirea de a completa cadrul juridico-penal actual și sancționarea tuturor formelor și metodelor de admitere în realitatea obiectivă a infracțiunii de falsificarea probelor, în ordinea care succede:

Articolul 310⁸. Falsificarea probelor prin tăinuire și/sau sustragere

(1) *Sustragerea probelor veridice din materialele cauzei penale, civile, contravenționale și/sau administrative de către un subiect de drept al infracțiunii și înlocuirea acestor dovezi cu alte probe falsificate*

se pedepsește cu amendă în mărime de la 1200 la 1500 unități convenționale sau cu închisoare de la 3 până la 5 ani, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 3 la 5 ani.

(2) *Tăinuirea probelor veridice din materialele cauzei penale, civile, contravenționale și/sau administrative de către un participant la procesul în cauză sau de către reprezentantul acestuia și înlocuirea dovezilor tănuite cu alte probe falsificate*

se pedepsește cu amendă în mărime de la 1400 la 1800 unități convenționale sau cu închisoare de la 5 până la 7 ani, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 6 la 8 ani.

(3) *Înlăturarea prin orice metodă (altele decât cele prenotate) a probelor veridice dintr-o cauză penală, civilă, contravențională și/sau administrativă de către un subiect de drept al infracțiunii și administrarea cu bună-știință a unor probe deja falsificate în locul celor veridice*

se pedepsește cu închisoare de la 5 până la 7 ani și după caz, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen egal cu cât a fost sancționat cu pedeapsa de tipul închisorii.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

- 1) Directiva Parlamentului European și al Consiliului Europei nr.1999/93/CE din 13.12.1999 privind un cadru comunitar pentru semnăturile electronice // Jurnalul Oficial la Comunităților Europene nr.L13 din 19.01.2000, Poate fi accesată la următorul link: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:31999L0093&from=RO>, vizualizată la 20.09.2020;

- 2) Regulamentul Parlamentului European și al Consiliului Europei nr.1191 din 06.07.2016 privind promovarea liberei circulații a cetățenilor prin simplificarea cerințelor de prezentare a anumitor documente oficiale în Uniunea Europeană și de modificare a Regulamentului (UE) nr.1024/2012 // Jurnalul Oficial la Uniunii Europene nr.L200/1 din 26.07.2016, Poate fi accesat la următorul link: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R1191&from=RO>, vizualizat la 18.09.2020;
- 3) Registrul de stat al actelor juridice al Republicii Moldova. Poate fi accesat la următoarea adresă web: <http://www.justice.md/md/dic/>;
- 4) Legea nr.158 din 04.07.2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public // Monitorul Oficial nr.230-232 din 23.12.2008, în vigoare cu ultimele modificări și ajustări din 12.07.2019;
- 5) Legea nr.64 din 23.04.2010 cu privire la libertatea de exprimare // Monitorul Oficial nr.117-118 din 09.07.2010, în vigoare cu ultimele modificări și ajustări din 04.06.2013;
- 6) Legea nr.199 din 16.07.2010 cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică // Monitorul Oficial nr.194-196 din 05.10.2010, în vigoare cu ultimele modificări și ajustări din 01.03.2012;
- 7) Legea nr.91 din 27.06.2014 privind semnătura electronică și documentul electronic // Monitorul Oficial nr.174-177 din 04.07.2014, în vigoare cu ultimele modificări și ajustări din 04.02.2019;
- 8) Codul penal al Republicii Moldova nr.985 din 18.04.2002 // Monitorul Oficial nr.72-74 din 14.04.2009, în vigoare din 12.01.2019;
- 9) Codul de procedură penală a Republicii Moldova nr.122 din 14.03.2003 // Monitorul Oficial nr.248-251 din 05.11.2013, în vigoare cu ultimele modificări și ajustări din 19.03.2019;
- 10) Codul de procedură civilă a Republicii Moldova nr.225 din 30.05.2003 // Monitorul Oficial nr.285-294 din 03.08.2018, în vigoare cu ultimele modificări și ajustări din 14.01.2019;
- 11) Hotărârea Guvernului nr.844 din 26.07.2007 cu privire la aprobarea Concepției Sistemului integrat de circulație a documentelor electronice // Monitorul Oficial nr.117-126 din 10.08.2007;
- 12) Nota informativă cu privire la aprobarea proiectului de lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative. Poate fi accesată la următorul link: <file:///C:/Users/IgoR/Downloads/1176.2011.ro.pdf>, vizualizată la 17.09.2020;
- 13) Borodac Alexandru, Manual de drept penal. Partea specială, Chișinău, Editura F.E.P. "Tipografia Centrală", 2004, numărul total de pagini: 622, ISBN 9975-9788-7-8;
- 14) Borodac Alexandru, Gherman Marian, Calificarea infracțiunilor, Chișinău, Editura F.E.-P. "Tipografia Centrală", 2006, numărul total de pagini: 264, ISBN 978-9975-78-136-7;
- 15) Botnaru Stela, Șavga Alina, Grosu Vladimir și Grama Mariana, Drept penal. Partea generală, Volumul I, Chișinău, Editura Cartier, 2005, numărul total de pagini: 624, ISBN 9975-79-318-5;

- 16) Brînza Sergiu și Stati Vitalie, *Tratat de drept penal. Partea Specială, Volumul II*, Chișinău, Editura F.E.-P. "Tipografia Centrală", 2015, numărul total de pagini: 1300, ISBN 978-9975-53-470-3;
- 17) Brînza Sergiu, Stati Vitalie și Popov Ruslan, *Falsul în acte publice (art.332 CPRM): aspecte de drept penal*. În *Revista Studia Universitatis (Seria Științe Sociale)*, nr.8 din 2015, Chișinău, numărul total de pagini: 208, ISSN 1814-3199 // ISSN-e 2345-1017;
- 18) Brînza Sergiu, Ulianovschi Xenofon, Stati Vitalie, Grosu Vladimir și Țurcanu Ion, *Drept penal. Partea specială, Volumul II*, Chișinău, Editura Cartier, 2005, numărul total de pagini: 804, ISBN 9975-79-324-X;
- 19) Cibotaru Vasile, *Falsificarea probelor: examen teoretic și practic*. În: *Analele științifice ale USM. Științe juridice. Științe sociale 2020*, Chișinău, Ed.CEP USM, 2020, numărul total de pagini: 373, ISSN 1857-3665, ISBN 978-9975-152-40-2;
- 20) Cojocaru Violeta, *Scopul și motivul infracțiunilor prevăzute la art.278 CP RM (Actul terorist)*. În: *Revista Studia Universitatis (Seria Științe Sociale)*, nr.3 din 2018, Chișinău, numărul total de pagini:213, ISSN online 2345-1017 (ISSN tipar 1814-3199);
- 21) Dongoroz Vintilă, *Fals în înscrisuri publice. Elementele delictului. Bonuri emise de consilierul agricol pentru repartizarea sulfatului de cupru distribuit de ministerul de domenii. Dacă ele constituiesc acte publice? Soluțiune afirmativă. Prejudiciu. Intenția frauduloasă. Existența sa*. În: *Revista Pandectele Române*, nr.9 din 2019, București, numărul total de pagini: 256, ISSN 1582-4756;
- 22) Golubenco Gheorghe, Vacaru Ion, *Conceptul de document în criminalistica contemporană*. În: *Revista Studii Juridice Universitare*, nr.3-4 din 2011, Chișinău, numărul total de pagini: 327, ISSN 1857-4122;
- 23) Iluț P., *Valori, atitudini și comportamente sociale - între asimilare și practicare*. În: *Simpozionul „Preuniversitaria”, Ediția a 23-a din 19.03.2011*, Chișinău, 2011;
- 24) Lămășanu Daniela-Iuliana, *Elementul material al conținutului generic obiectiv al infracțiunii*, București, Editura Lumina Lex, 2006, numărul total de pagini: 208, ISBN 973-588-990-0;
- 25) Macari Ion, *Dreptul penal al Republicii Moldova. Partea specială*, Chișinău, Editura Universității de Stat din Moldova, 2003, numărul total de pagini: 509, ISBN 9975-70-247-3;
- 26) Mureșan Marius-Ioan, *Motivul și scopul diferitor categorii de infracțiuni în cadrul participației și individualizării pedepsei penale*. În: *Revista Anale științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova: științe juridice*, nr.XI din 2011, Chișinău, numărul total de pagini: 206, ISSN 1857-0976;
- 27) Mariț Alexandru și Mureșan Marius-Ioan, *Aspecte teoretico-normative și practice privind formarea motivului și scopului în cadrul etapelor activității infracționale*. Studiu monografic, Chișinău, Editura Universității de Studii

- Europene din Moldova – Adrilang, 2015, numărul total de pagini: 244, ISBN 978-9975-3041-0-8;
- 28) Pîterschi Eugeniu, Obiectul material și/sau imaterial în cazul infracțiunii instituite la art.310 Cod Penal al Republicii Moldova. În: Revista Administrația Publică, nr.3 din 2020, Chișinău, numărul total de pagini: 162, ISSN 1813-8489;
 - 29) Popov Ruslan, Persoana publică în calitate de subiect special al infracțiunilor prevăzute în capitolul XV din Partea Specială a Codului penal: considerațiuni generale. În Revista Națională de Drept, nr.12 din 2012, Chișinău, numărul total de pagini: 84, ISSN 1811-0770;
 - 30) Popov Ruslan, Persoana cu funcție de demnitate publică în calitate de subiect special al infracțiunilor prevăzute în capitolul XV din Partea Specială a Codului penal, Partea I. În Revista Națională de Drept, nr.7 din 2013, Chișinău, pag.64 și pag.66, numărul total de pagini: 70, ISSN 1811-0770;
 - 31) Reșetnicov Artur, Pot oare documentele private să formeze obiectul material al infracțiunilor prevăzute la art.332 și 361 CPRM?. În: Revista Institutului Național al Justiției, nr.1-3 din 2007, Chișinău, numărul total de pagini: 110, ISSN 1857-2405;
 - 32) Reșetnicov Artur, Identificarea soluțiilor de calificare în cazul falsificării documentelor electronice. În: Revista Studia Universitatis (Seria Științe Sociale), nr.3 din 2007, Chișinău, numărul total de pagini: 322, ISSN 1857-2081;
 - 33) Reșetnicov Artur, Natura juridică a produsului infracțiunii. În: Revista Studia Universitatis (Seria Științe Sociale), nr.6 din 2007, Chișinău, numărul total de pagini: 327, ISSN 1857-2081;
 - 34) Sadovei Nicolae, Generalități privind depunerea jurământului ca și condiție de încadrare într-o funcție de demnitate publică. În: Materialele Conferinței „Teoria și practica administrării publice” din 24.05.2011, Chișinău, Editura Academiei de Administrare Publică, numărul total de pagini: 300, ISBN 978-9975-4241-0-3;
 - 35) Sentința Judecătorei Ocnîța la Dosarul nr.1-49/2012 din 03.04.2012. Poate fi accesat la următoarea adresă web: https://jed.instante.justice.md/pigd_integration/pdf/3a185c6b-7381-e111-ae2e-00215ae0e429, vizualizată la 12.09.2020;
 - 36) Sentința Judecătorei Edineț la Dosarul nr.1-56/14 din 23.05.2014. Poate fi accesat la următoarea adresă web: https://jed.instante.justice.md/pigd_integration/pdf/0e152b66-52e2-e311-844c-005056a5fb1a, vizualizată la 14.09.2020;
 - 37) Stark B., Roland R., Boyer L., Introducere în drept, Paris, Ediția a 3-a, 1991;
 - 38) Ursu Daniela, Motivul infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant (art.1661 CPRM). În: Revista Națională de Drept, nr.7 din 2016, Chișinău, numărul total de pagini: 64, ISSN 1811-0770.

DELIMITAREA STATUTULUI JURIDIC AL INVESTIGATORULUI SUB ACOPERIRE DE CEL AL COLABORATORULUI CONFIDENȚIAL

BOUNDARIES OF THE LEGAL STATUS OF THE INVESTIGATOR UNDER COVERED BY THAT OF THE CONFIDENTIAL COLLABORATOR

ROMAN Dumitru, *conferențiar universitar, doctor,*
Universitatea de Stat din Moldova

Investigatorul sub acoperire. *Investigatorii sub acoperire* sunt angajați, special desemnați în acest scop, din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, Serviciului de Informații și Securitate, Centrului Național Anticorupție, Administrației Naționale a Penitenciarelor (ANP) ori sunt persoane antrenate pentru efectuarea unei măsuri speciale de investigații concrete. Investigatorii sub acoperire efectuează măsura specială de investigații pe durata perioadei determinate în ordonanța procurorului (art.30 alin.(4) din Legea nr.59 din 29.03.2012 *cu privire la activitatea specială de investigații*). În același sens, art.6 pct. 20) C.proc.pen. definește într-o formă simplistă *investigatorul sub acoperire* drept persoană oficială, care exercită confidențial o activitate specială de investigații, precum și altă persoană, care colaborează confidențial cu organele de urmărire penală (organele speciale de investigații – *sublinierea noastră, n.a.*). Prin urmare, persoana obține statutul de investigator sub acoperire dacă este împuternicită să efectueze măsura – *investigația sub acoperire*, ori altă măsură specială de investigații, cifrându-și identitatea sau scopul acțiunilor. Indiscutabil, termenul „investigator sub acoperire” este, în primul rând, determinat de numele măsurii speciale – *investigația sub acoperire*, reglementată de Legea nr.59 din 29.03.2012.

Măsura *investigația sub acoperire, stricto sensu*, presupune adunarea de date și informații cu privire la săvârșirea unei infracțiuni de o persoană cu o altă identitate decât cea reală (investigator sub acoperire)[11, p.138]. Noțiunea de *investigator sub acoperire* este reprodusă din conceptual anglo-saxon *undercover investigator or agent*, având, în linii generale, aceeași conotație, respectiv de a se infiltra și a lucra cu sau printre cei ce urmează a fi observați în legătură cu furnizarea de informații, date, indici sau probe[10].

Dar măsura în discuție nu este o noutate pentru activitatea specială de investigații. Conform Legii nr.45-XIII din 12.04.1994 privind *activitatea operativă de investigații* (abrogată prin Legea nr.59 din 29.03.2012), era prevăzută o măsură similară – *infiltrarea operativă în organizațiile criminale a colaboratorilor titulari din subdiviziunile operative și a persoanelor care colaborează în mod confidențial cu organele care exercită activitate operativă de investigații, utilizând acte de identitate și alte documente de acoperire*. Măsura (infiltrarea operativă în organizațiile

criminale) reprezintă introducerea unui colaborator titular sau a unei persoane care colaborează în mod confidențial cu organele investigativ-operative în mediul infracțional (grup, organizație criminală) sau la obiective (întreprinderi, organizații, instituții), în scopul colectării informațiilor despre persoane, fapte și împrejurări de interes operativ și al îndeplinirii altor misiuni operative, în vederea realizării sarcinilor AOI[1]. Infiltrarea operativă posedă un caracter complex, având forma unei operațiuni speciale, ce include măsuri organizaționale, tactice, tehnice, materiale, de investigație operativă, de securitate etc., precum și de perfectare a actelor de identitate necesare și a altor documente de acoperire. Operațiunea specială de infiltrare operativă se realizează pe etape, fiind precedată de desfășurarea altor măsuri operative de investigații, precum chestionarea, culegerea de informații, urmărirea, experimentul operativ și, după caz, alte măsuri necesare infiltrării operative[15, p.228].

Tot în literatura de specialitate autohtonă se menționează particularitatea distinctă a acestei măsuri – *infiltrarea conspirată*[8, p.34-35]. Astfel, potrivit sursei citate, investigația sub acoperire reprezintă o măsură specială de investigații, a cărei realizare este bazată pe infiltrarea conspirată a ofițerului subdiviziunii specializate (sau a confidentului) în structurile criminale sau în rândurile funcționarilor unor organizații, firme, întreprinderi etc., în scopul culegerii datelor și informațiilor despre persoanele, faptele și circumstanțele care prezintă interes din punct de vedere al activității speciale de investigații, influenței asupra unor persoane, precum și în scopul participării conspirate la alte acțiuni, ce țin de soluționarea (sau de crearea condițiilor pentru soluționarea) sarcinilor activității speciale de investigații.

Potrivit doctrinei de specialitate din Federația Rusă, *infiltrarea operativă* reprezintă o măsură operativă de investigație, ce constă în pătrunderea conspirată (în baza unei legende) a ofițerului operativ sau a confidentului în mediul criminal sau în alte obiecte, cu scopul de a obține informația tăinuită ce prezintă interes operativ, de a o documenta, precum și de a influența anumite persoane la luarea deciziilor[17]. Infiltrarea operativă urmează a fi considerată nu numai în sens îngust, ca „un proces de infiltrare, penetrare, în scopul adunării informației, dar și ca rezultat intermediar sau finit în următoarele feluri:

- fortificarea poziției în obiectul de infiltrare;
- accesul la informația ce prezintă interes operativ;
- crearea circumstanțelor ce contribuie la obținerea informației de către persoanele infiltrate;
- efectuarea măsurilor de căutare și cercetare;
- identificarea persoanelor și faptelor ce prezintă interes operativ;
- stabilirea contactului (relațiilor de încredere) cu anumite persoane identificate;

- culegerea informației operative;
- efectuarea altor măsuri, în scopul soluționării sarcinilor AOI”[22, p.360]

Infiltrarea operativă poate fi realizată prin următoarele două modalități: 1) *introducerea confidentului* (ofițerului operativ sau a colaboratorului) în obiectul de interes operativ sau în mediul apropiat acestuia; 2) *racolarea agentului* dintre membrii obiectului de interes operativ [23, p.88].

Ad litteram, investigația sub acoperire poate fi definită drept o activitate complexă de culegere a datelor și informațiilor de către un subiect cu o altă identitate decât cea reală, care se infiltrează în mediul interesat, fie își cifrează scopul când intră în contact cu anumite persoane, pentru a stabili indicii unei infracțiuni.

Infiltrarea numită și *penetrare informativă*, potrivit literaturii de specialitate române, reprezintă „introducerea dirijată de către lucrătorul serviciului de informații a sursei umane în locul, mediul sau pe lângă persoana de unde trebuie obținute informații importante.”[3, p.175-176]. În materia securității naționale, tehnicile și metodele de infiltrare a surselor de informații umane sunt apanajul exclusiv al organelor de stat din domeniul securității naționale, supuse regulilor interne, din care secretizarea este cea mai importantă. În asemenea activități sunt utilizate legende, combinații informativ-operative, dezinformări, care constau dintr-un ansamblu de măsuri ce se întreprind pentru disimularea sau secretezarea unor acțiuni, derutarea unor persoane, prevenirea unor evenimente negative cu implicații în clarificarea unor cazuri, precum și manipularea suspjecțiilor, pentru a-i determina să facă greșeli prin care să se demaște [3, p.176].

O altă trăsătură specifică măsurii analizate, ce rezultă din termenul *sub acoperire*, este desfășurarea activității sub o altă identitate decât cea reală, așa cum a fost definit în legislația și doctrina română. Investigatorul sub acoperire a fost definit în doctrina penală drept o persoană ce acționează sub o altă identitate decât cea reală, care cercetează minuțios și sistematic, în scopul descoperirii datelor privind existența unei infracțiuni sau pregătirea comiterii acesteia, precum și a persoanelor care au săvârșit-o sau urmează să o săvârșescă[16, p.8].

Însă cifrarea identității persoanei ce acționează sub acoperire nu este obligatorie în toate cazurile de infiltrare. În special, în practica Republicii Moldova, în dependență de circumstanțele obiectului de infiltrare și personalitatea subiectului ce urmează a fi infiltrat, este oportună infiltrarea sub nume real, cifrându-se doar scopul introducerii funcționarului în instituție, organizație sau alt mediu.

În anumite circumstanțe, în mod special, când infiltrarea prezintă dificultăți, iar în mediul obiectului de interes operativ sunt persoane dispuse să colaboreze confidențial sau deja colaborează confidențial, procedul de infiltrare este substituit cu racolarea agentului sub acoperire pentru îndeplinirea anumitor activități, în baza ordonanței procurorului.

Prin urmare, particularități distincte ale măsurii *investigația sub acoperire* sunt: a) conspirarea identității subiectului abilitat cu investigarea unui caz; b) conspirarea scopului acțiunilor, prin ordonața procurorului.

Condițiile desemnării unui investigator sub acoperire. Pentru desemnarea polițiștilor care vor lucra sub acoperire, sunt necesare măsuri temeinice de recrutare, selecție și instruire, avându-se în vedere, totodată, și gradul de pregătire profesională, onestitatea, motivarea, abilitățile de negociator, disponibilitatea de a lucra în echipă, rezistența la stres. Un bun investigator sub acoperire trebuie să aibă mai multe aptitudini, cum ar fi: a) să aibă cunoștință despre lumea interlopă, despre metodele și modul al acesteia de operare; b) să fie familiarizat cu felul lor de a vorbi; c) să aibă talentul, deprinderile și îndemnările necesare în domeniu; d) să nu fie cunoscut în zona de acțiune. Pe lângă aceste aptitudini, investigatorul sub acoperire trebuie să aibă anumite calități (inteligentă, încredere în sine, curaj, capacitate de a cântări faptele / de a evalua corect lucrurile, spirit de inițiativă, inventivitate, memorie bună, răbdare, condiție fizică, pasiune pentru tehnică). Totodată, el trebuie să știe să comunice (să fie comunicativ), să aibă suficientă experiență prealabilă, pentru a-și putea îndeplini acest rol, să dea dovadă de un simț practic[10].

Împuternicirile și obligațiile investigatorului sub acoperire: 1) investigatorul sub acoperire culege date și informații pe care le pune, în totalitate, la dispoziția procurorului care a autorizat măsura specială de investigații; 2) investigatorului sub acoperire i se interzice să provoace comiterea de infracțiuni; 3) autoritățile publice pot folosi sau pot pune la dispoziția investigatorului sub acoperire orice înscrisuri sau obiecte necesare pentru efectuarea măsurii speciale de investigații autorizate.

Persoanele care colaborează confidențial cu organele speciale de investigații (confidenții). Colaborarea cetățenilor în cadrul AOI este definită ca „stabilirea relațiilor investigativ-operative între autoritățile AOI, la general, și angajații titulari (persoană cu funcții de răspundere, împuternicită cu asemenea drepturi) și o persoană fizică concretă, referitor la acordarea de către aceasta a unui ajutor în scopul soluționării anumitor sarcini pe linia combaterii criminalității”[18]. În teoria AOI sunt menționate trei forme de colaborare cu subdiviziunile operative ale autorităților abilitate: a) *publică*; b) *anonimă*; c) *confidențială*. [20].

Colaborarea publică. În teoria și practica ASI[2] sunt realizate diverse forme de colaborare publică a persoanelor fizice sau juridice cu organele ASI, de exemplu: 1) mass-media, pentru difuzarea unor date; 2) cetățenii, în calitate de colaboratori netitulari publici [19]; 3) participarea benevolă a cetățenilor la pregătirea sau realizarea măsurilor operative; 4) participarea benevolă a agențiilor de detectiv și pază sau a altor persoane juridice în AOI; 5) alte forme de colaborare benevolă, publică, permanentă sau de o singură dată a cetățenilor. [21]

Colaborarea anonimă prezumă prezentarea informației de către o persoană care nu acceptă să-i fie cunoscut numele de către organele AOI și să participe în procesul penal. Prin această formă de colaborare ofițerul operativ este lipsit de posibilitatea de a folosi persoana anonimă la alte acțiuni sau în calitate de martor. În forma de colaborare anonimă, informația poate fi transmisă prin telefon, formă scrisă sau prin contact direct al ofițerului operativ cu o persoană care își tăinuiește numele. [20]

Colaborarea confidențială. Forma confidențială (secretă) de colaborare a cetățenilor cu organele AOI se caracterizează prin faptul interzicerii divulgării datelor despre persoanele care participă tainic și activ printr-o contribuție eficientă la pregătirea și desfășurarea MOI[9]. Pornind de la caracterul confidențial al colaborării, în teoria AOI asemenea persoane sunt numite *confidenți* [12] sau *agenți (secreți)*. [13]

Potrivit art.15 alin.(1) din Legea nr.59 din 29.03.2012, colaboratorii confidențiali sunt persoane care, printr-un acord scris sau verbal, se obligă să ofere ofițerului de investigații informații, să participe la pregătirea și efectuarea măsurilor speciale de investigații, precum și să contribuie într-un alt mod, neinterzis de lege, la activitățile speciale de investigații.

Deconspirarea identității persoanei care colaborează în cadrul AOI poate avea urmări grave asupra securității personale și, respectiv, asupra eficacității măsurilor operative de investigații în cauză și asupra activității operative, în ansamblu. În acest sens, colaborarea confidențială presupune următoarele măsuri de asigurare a unui regim secret: 1) munca cu **confidenții** este o atribuție specială a unui număr limitat de funcționari operativi; 2) documentarea activității confidenților este realizată în baza unor norme speciale prevăzute în acte normative departamentale cu caracter secret; 3) asigurarea prin măsuri de protecție speciale a informațiilor utilizate de subdiviziunile operative, a masivelor informaționale respective din cadrul organelor AOI; 4) legendarea și cifrarea caracterului relațiilor de colaborare, a modalităților de infiltrare, de întâlnire și comunicare, de transmitere a informațiilor etc. [19]

Regimul juridic al colaboratorilor confidențiali (confidenților) include următoarele teze legale: a) antrenarea colaboratorilor confidențiali la efectuarea măsurilor speciale de investigații poate fi realizată cu titlu oneros sau gratuit; b) ofițerii de investigații, după caz, pot încheia acorduri cu colaboratorii confidențiali în numele autorității ale cărei subdiviziuni efectuează activitatea specială de investigații; c) colaboratorii confidențiali sunt obligați să păstreze secretul informațiilor ce le-au devenit cunoscute în timpul efectuării măsurilor speciale de investigații și să prezinte informații veridice; d) în scopul asigurării securității colaboratorilor confidențiali, a membrilor familiilor și a rudelor acestora, se permite efectuarea de măsuri speciale de investigații în vederea protecției lor

în modul stabilit de lege. Informația despre colaboratorul confidențial poate fi făcută publică doar cu acordul scris al acestuia; f) ofițerilor de investigații li se interzice să antreneze în activitatea specială de investigații, în calitate de colaboratori confidențiali, deputați, judecători, procurori, ofițeri de urmărire penală și avocați; g) activitatea colaboratorilor confidențiali se află sub controlul conducătorilor autorităților ale căror subdiviziuni efectuează activitatea specială de investigații și al conducătorilor subdiviziunilor specializate respective.

Alte calificative ale colaboratorului confidențial. Colaboratorul confidențial poate avea calitatea de: *investigator sub acoperire; informator; victimă a infracțiunii; martor denunțător; bănuț, învinuit, condamnat; persoană de încredere sau altă persoană.*

Informatorul a fost definit în doctrina română ca „acea persoană care cunoaște date sau informații cu privire la săvârșirea unei infracțiuni ori cu privire la împrejurări legate de aceasta, utile pentru soluționarea cauzei și care își păstrează întotdeauna anonimitatea”[14]. Informatorul este, de regulă, din mediul criminal sau din mediul ce prezintă interes operativ, respectiv nu este necesară acțiunea de infiltrare. Informatorul poate fi utilizat drept investigator sub acoperire, dacă infiltrarea unei alte persoane este imposibilă, dar, în acest caz, informatorul anonim va fi deconspirat.

Din actele departamentale desecretizate ale organelor securității statului s-a formulat definiția **informatorului** ca „persoană cu aptitudini și disponibilități pentru culegerea de informații și care, în mod organizat, conspirat și secret, culegea date de interes pentru Securitate, transmițându-le ofițerului sau rezidentului și acționând sub îndrumarea directă a acestuia. Informatorii erau introduși în rețea după un studiu prealabil și erau abandonați în situațiile în care se deconspirau (voit sau accidental), nu mai aveau acces la date cu valoare operativă („nu mai aveau posibilități”), se eschivau sau refuzau să transmită informații. Dacă scoaterea din rețea nu era considerată oportună, puteau fi trecuți la o încadrare inferioară (de *persoană de sprijin sau gazdă a casei de întâlniri*). În primii ani de funcționare a Securității s-au utilizat și categoriile de *informatori necalificați* sau *informatori calificați*, pentru a distinge între sursele mai slabe și cele care dovedeau calități personale, posibilități operative mai mari și o atitudine ofensivă în culegerea de informații”[4].

Victima infracțiunii și martorul denunțător ce colaborează confidențial cu organul de urmărire penală participă la desfășurarea unor măsuri speciale de investigație (controlul transmiterii sau primirii banilor, serviciilor ori a altor valori materiale sau nemateriale pretinse, acceptate, extorcate sau oferite; achiziția de control etc.), iar în cazul măsurilor autorizate de către judecătorul de instrucție (cercetarea domiciliului și/sau instalarea în el a aparatelor ce asigură supravegherea și înregistrarea audio și video, a celor de fotografiat și de filmat;

interceptarea și înregistrarea comunicărilor și imaginilor în mediul ambiental), precum și la realizarea altor măsuri speciale, pot fi antrenați în calitate de investigator sub acoperire. Pentru victima infracțiunii și martorul denunțator contactul cu făptuitorul crimei este firesc și, respectiv, acțiunile de infiltrare sunt ușor de realizat sau nu sunt necesare.

Bănuitul, învinuitul, condamnatul pot fi antrenați să participe confidențial, cu acordul lor, la realizarea unor măsuri speciale de investigație, inclusiv la investigația sub acoperire, când acest fapt se impune de circumstanțele faptei și situația operativă.

Persoana de încredere sau altă persoană participă, de regulă, la pregătirea sau realizarea investigației sub acoperire, acordând sprijinul necesar investigatorului acoperit.

Concluzii. Între instituția colaborării confidențiale a persoanelor la efectuarea unor măsuri speciale de investigație și măsura propriu-zisă *investigația sub acoperire* există anumite similitudini, care, în practică, sunt greu de diferențiat. Astfel, procurorul poate autoriza efectuarea măsurilor – urmărirea vizuală, controlul transiterii sau primirii banilor, serviciilor ori a altor valori materiale sau nemateriale pretinse, acceptate, extorcate sau oferite, livrarea controlată, achiziția de control etc. – de către ofițerul de investigații, cu participarea unui *colaborator confidențial (sub acoperire)*, fie autorizează efectuarea unor acțiuni prin emiterea unei ordonanțe privind *investigația sub acoperire*. Astfel, în practică:

- **Procurorul** în apel a invocat că în prima instanță nu s-a stabilit faptul că X. Egorov este un agent sub acoperire, iar ansamblul de probe prezentate de către procuror demonstrează direct și incontestabil săvârșirea infracțiunii prevăzute de art. 324 alin. (1) Cod penal, de către A. C.

- **Apărarea** în privința martorului X. Ciugureanu (X. Egorov) a menționat că acest martor este agent sub acoperire și el urma să fie audiat în conformitate cu prevederile art. 110 alin. (3) Cod de procedură penală. Mai mult, contrar prevederilor alin. (6) art. 8 din Legea nr. 45-XIII din 12.04.1994 „Privind activitatea operativă de investigații”, înfăptuirea măsurii operative de investigații putea fi autorizată pentru o durată de cel mult 6 luni, ceea ce dovedește că martorul X. Ciugureanu (X. Egorov), **a fost infiltrat ilegal în calitate de agent sub acoperire, activînd fără întrerupere, în perioada anilor 2006-2012.**

- Astfel, faptul provocării este prezent și în circumstanțele în care organul de urmărire penală a pus la dispoziția martorului X. Ciugureanu (X. Egorov) suma de bani, pentru a fi transmisă în calitate de mită, ori aceasta ar însemna că organul de urmărire penală a admis acțiuni active, de provocare sau de complicitate, ceea ce este interzis de lege. În sensul dat, apărarea a specificat că procurorul nu a prezentat instanței probe suficiente, care să confirme faptul că infracțiunea ar fi avut loc de la sine, dacă nu ar fi fost implicarea activă a agen-

tului sub acoperire X. Ciugureanu (X. Egorov), care i-a sugerat lui V. B. să procure lingouri din aur și să le transporte în R. Moldova; tot el i-a sugerat lui V. B. să se înțeleagă cu ofițerul de urmărire penală, A. C., punându-i la dispoziția acestuia mijloace financiare.

- **Prima instanță** a motivat sentința prin faptul că, în cadrul cercetării judecătorești, a constatat că X. Ciugureanu (X. Egorov), fiind persoana care colaborează cu organele ce exercită activitatea specială de investigații, a utilizat, contrar prevederilor legii, în mod abuziv, acte de identitate și alte **documente de acoperire**, eliberate pe numele acestuia în baza ordinului MAI și MDI nr. 0013/001 din 05.06.2006, la solicitarea DIF al MAI.

- În argumentarea sentinței, prima instanță a făcut trimitere la faptul că X. Ciugureanu (X. Egorov) a fost infiltrat să descopere anumite infracțiuni, iar infiltrarea se face numai pentru descoperirea infracțiunilor grave, deosebit de grave și excepțional de grave, inclusiv infiltrarea operativă poate avea loc în organizațiile criminale, iar în această situație instanța nu a constatat temei pentru infiltrarea operativă nici a colaboratorilor titulari din subdiviziunile operative și nici a persoanelor care colaborează în mod confidențial cu organele care exercită activitate operativă de investigații. Din aceste considerente, în cazul dat nu exista temei legal pentru a utiliza acte de identitate și alte documente de acoperire

- În continuarea motivării sentinței sale, prima instanță a constatat în acțiunile organului de urmărire penală o provocare, ori, dacă cet. X. Ciugureanu (X. Egorov), care acționa ca agent sub acoperire, nu i-ar fi sugerat lui V. B. să procure lingourile de aur și să le transporte în R. Moldova anume prin locul de trecere a frontierei de stat, desemnat de acesta, unde deja era așteptat de organele de urmărire penală, dacă tot acesta, ulterior, nu i-ar fi sugerat lui V. B. și ideea „de a se înțelege” cu ofițerul de urmărire penală, punându-i la dispoziția lui și mijloacele financiare, „pentru a-l corupe”, V.B. n-ar fi comis aceste fapte. V. B. a fost condamnat în baza art. 325 alin. (1) Cod penal, pentru faptul că a dat mită inculpatului A. C. în sumă de 20000 lei, la 11.04.2012 (f.d. 54-55 vol. II).

- **Instanța de apel** a considerat această argumentare lipsită de suport probatoriu, ori, X. Ciugureanu (X. Egorov) a acționat ca o persoană care a depus un denunț în condițiile art. 263 alin. (2) Cod de procedură penală, acesta **nu a fost infiltrat în organizații criminale**, fiind autorizat să efectueze acțiunea operativă de investigație **transmiterea controlată a banilor**, alte acțiuni operative de investigații X. Ciugureanu (X. Egorov), nu a întreprins.

- Instanța de apel a considerat o asemenea motivare neîntemeiată din motiv că, de fapt, cauza privind săvârșirea infracțiunii de contrabandă cu lingouri de aur a fost expediată în instanța de judecată, fiind emisă și o sentință de condamnare, nefiind constatate provocări din partea agenților statului (f. d. 54-55 vol. II, prin sentința judecătoreiei Ștefan Vodă din 19 iunie 2012, V. B. a fost

recunoscut vinovat de comiterea infracțiunii prevăzute de art. 248 alin. (1) Cod penal, fiindu-i stabilită pedeapsa amenzii în mărime de 150 u.c., cauza fiind examinată în procedura acordului de recunoaștere a vinovăției[6].

- **Prima instanță** a menționat că cet. X. Ciugureanu (X. Egorov) a fost persoana care nu are dreptul să efectueze acțiuni procesuale în cauza penală, folosind dictofonul model „OLIMPUS” la înregistrarea comunicărilor dintre acesta și V. B.

- **Instanța de apel** a constatat că cet. X. Ciugureanu (X. Egorov) **nu a fost persoană infiltrată sau sub acoperire, acesta fiind înzestrat cu tehnică specială în vederea interceptării și înregistrării comunicărilor**, care au fost dispuse prin ordonanța procurorului și legalizate prin încheierea judecătorului de instrucție[5].

Din cele relatate *supra* pot fi desprinse următoarele concluzii:

- *investigatorul sub acoperire este, de regulă, infiltrat, pe când colaboratorul confidențial (confidentul) acceptă conlucrarea secretă cu organelle activității speciale, fiind din mediul criminal sau mediul de interes operativ;*
- *investigatorul sub acoperire activează, de regulă, în bază unei legende și a documentelor de acoperire (sub o altă identitate). Colaboratorul confidențial activează în mediul criminal sau de interes operativ sub numele său real, iar în documentele subdiviziunii speciale i se dă în pseudonym;*
- *investigatorul sub acoperire este împuternicit de către procuror prin ordonanță să efectueze investigația sub acoperire sau o altă măsură specială. Colaboratorul confidențial primește indicații de la ofițerul de investigații cu privire la direcția de căutare sau caracterul informațiilor etc., activând, de regulă, în calitate de informator;*
- *activitatea investigatorului sub acoperire este limitată în timp prin lege și prelungită de către procuror prin ordonanță. Activitatea confidentului (sub acest aspect) poate fi: de o singură dată sau de mai multe ori; de durată scurtă sau durată lungă, – în dependență de anumite circumstanțe, nefiind stabilite careva limite de timp prin lege.*

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. AOI- activitate operativă de investigații
2. ASI- activitate specială de investigații
3. Cristescu D.I. Investigarea criminalistică a infracțiunilor contra securității naționale și de terorism. Timișoara: Solness, 2004, p.175-176.
4. Dicționar: Index de termeni și abrevieri cu utilizare frecventă în documentele Securității. Disponibil: <http://www.cnsas.ro/documente/arhiva/Dictionar%20termeni.pdf>
5. Dosarul nr. 1ra-804/2015, <http://cauta.csj.md/legy/document/view/82ae-87824283bc8b2c821a5159b29>
6. Dosarul nr. 1re-210/2013, http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=448

7. https://books.google.md/books?id=Ptxcl5XFxloC&pg=PA244&lpg=-PA244&dq=investigatia+sub+acoperire&source=bl&ots=_8OThmQUrs&sig=26TA0tbP7-NBC6e4d0ePf16Ayz8&hl=ro&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=investigatia%20sub%20acoperire&f=false
8. Mîrzac V., Glavan B. Utilizarea mijloacelor tehnice în activitatea specială de investigații. Chișinău: S.n., 2014, p.34-35.
9. MOI- măsuri operative de investigații
10. Olteanu G.I., Iacob A., Gorunescu M., Dragomirescu B. Metodologie Criminalistică: Structurile infracționale și activitățile ilicite desfășurate de către acestea. București: AIT Laboratories S.R.L., 2008, p.245. Disponibil: https://books.google.md/books?id=Ptxcl5XFxloC&pg=PA244&lpg=PA244&dq=investigatia+sub+acoperire&source=bl&ots=_8OThmQUrs&sig=26TA0tbP7-NBC6e4d0ePf16Ayz8&hl=ro&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=investigatia%20sub%20acoperire&f=false
11. Potrivit art.138 alin.(10) din Codul de procedură penală român, prin utilizarea investigatorilor sub acoperire și a colaboratorilor se înțelege folosirea unei persoane cu o altă identitate decât cea reală, în scopul obținerii de date și informații cu privire la săvârșirea unei infracțiuni. / <http://legeaz.net/noul-cod-procedura-penala-ncpp/art-138>
12. Potrivit DEX-ului, confident este persoana aflată în relații confidențiale, căreia i se încredințează secretele. Disponibil: <https://dexonline.ro/definitie/confident>
13. Potrivit DEX-ului, agent secret este reprezentant (oficial) al unei instituții, al unei organizații etc., care îndeplinește anumite însărcinări; cel care îndeplinește o misiune secretă de informare. Disponibil: <https://dexonline.ro/definitie/agent>
14. Suian M. Unele aspecte privind folosirea investigatorilor sub acoperire și a colaboratorilor. Penalmente 2016. Disponibil: <http://www.revista.penalmente.ro/wp-content/uploads/2016/12/Penalmente-relevant-nr-2-2016-2.pdf>
15. Tactica criminalistică. Activitatea operativă de investigații (pentru uzul audi-enților)/ V. Didăc, M.Căpătici, V.Cușnir, V.Moraru. (Institutul Național al Justiției. Seria: Suporturi de curs, 10). Chișinău: ELAN POLIGRAF S.R.L., 2009, p. 228.
16. Voica D. Investigatorul sub acoperire, o nouă instituție a dreptului procesual penal roman. În: Dreptul 2004, nr.5, p.8.
17. Кушнир И.В. Оперативно-розыскная деятельность. Disponibil: <http://be5.biz/pravo/o001/toc.htm>
18. Лапин Е.С., Михайлова Ю.Н Краткий курс теоретических основ оперативно-розыскной деятельности: Учебное пособие для студентов. Саратов: Научная книга, 2006, 148 p. Disponibil: <http://textbook.news/rozyisknaya-deyatelnost-operativno/ponyatie-sodeystviya-grajdan-operativno-113880.html>
19. Основы оперативно-розыскной деятельности. Под ред. А.Е. Чечетина: Учебное пособие. 3-е изд., доп. и перераб. Барнаул: Барнаульский юридический институт МВД России, 2007. 236 p. Disponibil: <http://textbook.news/rozyisknaya-deyatelnost-operativno/litsa-okazyivayuschie-glasnoe-sodeystvie-113939.html>

20. Ремизов М.В., Ласточкина Р.Н. Оперативно-розыскная деятельность: правовое регулирование и использование результатов в уголовном судопроизводстве: Учебное пособие. Ярославль: Яросл. гос. ун-т., 2007. Disponibil:<http://textbook.news/rozyisknaya-deyatelnost-operativno/lit-sa-sodeystvuyuschie-operativno-rozyisknyim-115726.html>
21. Сыпачев А.Ю. О понятии гласного содействия граждан оперативным подразделениям органов внутренних дел. În: Государство и право. Юридические науки, 2008. Disponibil: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-ponyatii-glasnogo-sodeystviya-grazhdan-operativnym-podrazdeleniyam-organov-vnutrennih-del-1>
22. Теория оперативно-розыскной деятельности. Учебник / Под.ред. К.К. Горяинова, В.С. Овчинского, Г.К. Сенилова. Москва: ИНФРА-М, 2007, р.360.
23. Шумилов А. Ю. Оперативно-розыскная деятельность: вопросы и ответы. Книга II: Оперативно-розыскные мероприятия и меры: Учебно-практическое пособие. 3-е изд., пересмотр. и испр. Москва: Издательский дом Шумиловой И.И., 2008, р.88.

**SCOATEREA PERSOANEI DE SUB URMĂRIREA PENALĂ,
SUSPENDAREA ȘI RELUAREA URMĂRIIRII PENALE:
REGLEMENTĂRI NAȚIONALE ȘI EXIGENȚELE CEDO**

**REMOVAL OF THE PERSON UNDER CRIMINAL PROSECUTION,
SUSPENSION AND RESUMPTION OF CRIMINAL PROSECUTION:
NATIONAL REGULATIONS AND ECHR REQUIREMENTS**

**SECRIERU Natalia, doctorandă,
Școala Doctorală Științe Juridice, Politice și Sociologice**

Summary

Very often, the prosecution is only a first phase of the criminal trial, at the end of which the conclusion of the need to send the defendant to trial is reached. Sometimes, after carrying out the criminal prosecution acts, one can reach conclusions that show either the lack of guilt of the person in question or the existence of circumstances that prevent the prosecution of criminal liability. In these situations, the prosecution is finished without exhaustion by sending the person in question to the trial, being not only the first but also the only phase of the criminal process, not allowing going through the other two stages: trial and enforcement of criminal judgments.

The fundamental principles of finding out the truth and guaranteeing the right of defense require that, in performing the prosecution, the criminal investigation bodies hear the accused or defendant about the facts for which he is being investigated so that he can offer evidence in his defense. In part, these principles are achieved by the right of the accused or defendant to take notice of the contents of the file in order to organize his defense, and on the other hand, due to the obligation provided by law that some criminal prosecution activities take place only in the presence of the accused or defendant.

Keywords: *criminal prosecution, removal of the person from criminal prosecution, suspension of criminal prosecution, resumption of criminal prosecution, prosecutor, ordinance.*

Introducere:

Pentru stingerea procesului în faza de urmărire penală pe lângă încetarea urmăririi penale și clasare, legea a instituit și soluția scoaterii de sub urmărire penală. Soluția de scoatere de sub urmărire penală aparține în exclusivitate procurorului și se dispune prin ordonanță.

Procesul penal trebuie să se desfășoare fără întreruperi până la soluționarea cauzei prin modurile prevăzute de legea procesual penală. În situații excepționale, procesul penal (atât faza de urmărire penală cât și faza de judecată) poate fi suspendat în condițiile prevăzute de lege. Suspendarea urmăririi penale este o măsură ce poate fi dispusă doar de către procuror prin ordonanță, ca urmare a intervenirii unui incident procedural, impediment în continuarea

urmăririi penale anterior declanșate. Un aspect important este faptul că, în cazurile în care urmărirea penală este suspendată, în cauza penală nu se admite efectuarea acțiunilor de urmărire penală.

Reluarea urmăririi penale este instituția procesual penală cu ajutorul căreia se asigură desfășurarea procesului penal prin reactivarea cursului urmăririi penale, în cazurile prevăzute de lege.

Scopul studiului rezidă în cercetarea și analiza lucrărilor științifice precum și a legislației în vederea determinării acelor chestiuni care urmează a fi luate de către procuror la scoaterea de sub urmărire penală, suspendarea și reluarea urmăririi penale.

Metode și materiale aplicate: În procesul elaborării studiului s-a pus accentul pe cele mai eficiente metode de cercetare științifică, precum: comparativă, analizei, logică, istorică etc. Baza juridică și teoretică a cercetării este constituită din reglementările din Codul de procedură penală a Republicii Moldova, Codul penal al Republicii Moldova, Codul de procedură penală român, doctrina și legislația în domeniul vizat.

Rezultatele obținute și discuții:

Scoaterea de sub urmărire penală poate fi dată numai la terminarea urmăririi penale, după ce au fost administrate toate probele [10, p.338-339].

În mod similar își exprimă punctul de vedere și autorul Petre Buneci[18, p.76] care consideră că în timpul desfășurării urmăririi penale se întreprind o serie de activități procesuale și procedurale pentru a demonstra vinovăția sau nevinovăția învinutului sau inculpatului. Astfel, organul de urmărire penală, pe baza probatoriului administrat în cauză, poate stabili că fapta nu există, nu constituie infracțiune, caracterul penal al faptei este înlăturat, a intervenit amnistia sau persoana vătămată și-a retras plângerea.

Pentru aceste situații, legea procesual penală a prevăzut că urmărirea penală se stinge în cauză, prin netrimiteră în judecată. Situațiile de netrimiteră în judecată sunt: încetarea urmăririi penale, scoaterea de sub urmărire penală și clasarea.

În opinia autorului Anastasiu Crișu, [3, p.65] având în vedere temeiul acestor soluții, se poate observa că încetarea urmăririi penale poate fi dispusă pe tot parcursul urmăririi penale, deoarece, de exemplu, intervenirea amnistiei, retragerea plângerii prealabile ori împăcarea părților nu necesită acte de cercetare penală deosebite, încât la constatarea cazului respectiv, indiferent de momentul la care este plasat în desfășurarea urmăririi penale, se dispune soluția încetării urmăririi penale. Soluția scoaterii de sub urmărire penală se situează, de regulă, spre finalul fazei urmăririi penale, fiind necesare acte de cercetare penală mult mai laborioase.

Scoaterea de sub urmărire penală, constă în activitatea procedurală, prin care urmărirea penală este întreruptă, de regulă, definitiv dacă se constată existența unui din cazurile care exclud urmărirea penală. Instituția scoaterii de sub urmări-

re penală poate fi dispusă în orice cauză penală, indiferent dacă persoana a fost sau nu pusă sub învinuire. Ca și în cazul încetării urmăririi penale, pentru scoaterea de sub urmărire nu este suficient să intervină numai cauza respectivă de împiedicare a exercitării acțiunii penale, fiind necesară și existența învinuitului sau inculpatului în cauză. Neîndeplinirea condiției atrage clasarea cauzei [22, p.130].

În mod similar opinează și autorul Boris Lichii [6, p.141].

Prin Legea nr.66 din 05.04.2012 pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14 martie 2003, a fost redactat conținutul art.284, prin care legislatorul a reglementat instituția scoaterii de sub urmărirea penală.

Prin urmare, potrivit prevederilor art. 284 Codului de procedură penală al Republicii Moldova, *scoaterea persoanei de sub urmărirea penală este actul de reabilitare și finalizare în privința persoanei a oricăror acțiuni de urmărire penală în legătură cu fapta anterior imputată.*

Din conținutul acestei prevederi se desprind următoarele trăsături:

- scoaterea de sub urmărire penală este *actul de reabilitare a persoanei;*
- scoaterea de sub urmărire penală este *actul de finalizare în privința persoanei a oricăror acțiuni de urmărire penală în legătură cu fapta anterior imputată.*

Referindu-ne la actul de reabilitare a persoanei, potrivit opiniei autorului Brînză Liubovi [7, p.14], prin reabilitare trebuie de înțeles recunoașterea în cadrul urmăririi penale sau al examinării cauzei în instanța judecătorească a nevinovăției persoanei bănuite, învinuite, inculpate sau condamnate – prin ordonanața de scoatere a persoanei de sub urmărirea penală sau de încetare a urmăririi penale ori prin hotărârea judiciară de achitare - în prezența temeiurilor prevăzute la pct.1)-3) art.275,alin.(1), art.284,alin.(1) art.390 Cod de procedură penală a RM și art.35 din Codul penal a RM, având ca efect repunerea în drepturile personale pierdute și despăgubirea pentru prejudiciul care i-a fost cauzat.

Numai scoaterea integrală și nu parțială de sub urmărire penală față de o persoană generează dreptul de reabilitare a acesteia.

Scoaterea persoanei bănuite sau învinuite de sub urmărire penală constituie o hotărâre prin care se reabilitează această persoană, dacă această soluție se referă la toate capetele de acuzare. Soluția data se i-a numai în faza urmăririi penale, în faza judecării cauzei pentru asemenea temeiuri se dispune achitarea persoanei[8].

Și autorul Mircea Damaschin, pretinde că soluția scoaterii de sub urmărire penală este corespunzătoare achitării dispuse de către instanța de judecată și semnifică inexistența infracțiunii [14, 376].

Potrivit art. 284 Cod de procedură penală a RM (2003), scoaterea persoanei de sub urmărirea penală are loc atunci când sunt întrunite cumulativ două condiții: să existe bănuț sau învinuit și să fie prezent vreunul din următoarele temeiuri:

1) *fapta nu a fost săvârșită de bănuیت sau învinuit*;
2) există vreuna din circumstanțele prevăzute la art. 275 pct. 1)–3), inclusiv dacă fapta constituie o contravenție, atunci când :

- *nu există faptul infracțiunii*;
- *fapta nu este prevăzută de legea penală ca infracțiune*;
- *fapta nu întrunește elementele infracțiunii, cu excepția cazurilor când infracțiunea a fost săvârșită de o persoană juridică*;

3) există cel puțin una din cauzele prevăzute la art. 35 din Codul penal a RM, care înlătură caracterul penal al faptei și anume: legitima apărare, reținerea infractorului, starea de extremă necesitate, constrângerea fizică sau psihică, riscul întemeiat, executarea ordinului sau dispoziției superiorului.

Temeiul scoaterii persoanei de sub urmărire penală- *fapta nu a fost săvârșită de bănuیت sau învinuit* include două situații: prima- când se stabilește că infracțiunea este săvârșită de o altă persoană și se exclude faptul participării bănuیتului sau învinuitului la această infracțiune și a doua- când nu sunt probe suficiente pentru a pune sub învinuire persoana bănuیتă și au expirat toate termenele prevăzute la art.63 Cod de procedură penală a RM sau în privința învuitului nu sunt suficiente probe ca să se întocmească rechizitoriu și a expirat termenul de prescripție prevăzut de art.60 Cod penal al RM [8].

În cazul când se constată că fapta nu a existat în realitate, dar persoana este bănuیتă sau învinuită, se emite ordonanța de scoatere de sub urmărire penală și încetarea procesului penal. Dacă fapta a existat în realitate, dar nu se constată participarea persoanei, procurorul emite ordonanța de scoatere de sub urmărire penală, restituind dosarul organului de urmărire penală pentru continuarea urmăririi penale [13, p.668].

În literatura de specialitate unii autori, [24, p.377] susțin că, scoaterea de sub urmărire penală poate fi *totală*, când stingerea cauzei penale are loc în întregime, sau *parțială*, dacă în aceeași cauză sunt mai mulți învinuiți sau inculpați, ori dacă mai multe fapte fac obiectul aceleiași cauze, scoaterea de sub urmărire se dispune cu privire numai la faptele și învinuiții sau inculpații pentru care este incident cazul de scoatere de sub urmărire penală, față de ceilalți învinuiți sau inculpați ori pentru celelalte fapte adoptându-se soluțiile corespunzătoare.

Prin scoaterea de sub urmărire penală integral, încetează și calitatea de bănuیت sau învinuit.

Atunci când cazul de scoatere de sub urmărire penală privește un învinuit sau inculpat arestat, procurorul trebuie să se pronunțe în aceeași zi în care a primit propunerea de la organul de cercetare penală. Dacă procurorul a dispus scoaterea de sub urmărire penală, măsura arestării preventive încetează de drept, învuiitul sau inculpatul fiind pus de îndată în libertate. Prin scoaterea

de sub urmărire penală procurorul confirmă inexistența infracțiunii cercetate și, ca urmare, nevinovăția penală a învinutului sau a inculpatului [21, p. 148].

Alexandru Pinteau[2, p.272] a sistematizat temeiurile de scoatere de sub urmărire penală, după cum urmează:

1. Nu există faptul infracțiunii.

Inexistența faptei în materialitatea ei duce la inexistența vreunui temei al răspunderii penale, astfel că apare imposibilitatea fundamentării obiective a tragerii la răspundere penală.

De regulă, se pune problema constatării practice a existenței faptei penale, mai ales în situația în care din sesizare nu se desprinde acest aspect. În acest sens organele de urmărire penală vor efectua acte premergătoare, din a căror administrare se poate dovedi dacă există sau nu temeiuri pentru începerea urmăririi penale, și anume dacă s-a săvârșit sau nu vreo faptă.

2. Fapta nu este prevăzută de legea penală

Într-adevăr, chiar dacă fapta prezintă pericol social și a fost săvârșită cu vinovăție, dar nu este incriminată de lege, nu constituie infracțiune. Fapta respectivă poate fi socotită ca o contravenție sau abatere disciplinară, putând fi astfel intentată o acțiune contravențională sau disciplinară, iar în cazul în care s-a produs o pagubă materială, o acțiune civilă care poate fi exercitată numai în fața instanțelor civile.

3. Faptei îi lipsește vreunul din elementele constitutive ale infracțiunii

Conținutul constitutiv al fiecărei infracțiuni este desemnat în partea specială a Codului penal care incriminează fapta respectivă; acesta trebuie privit separat de trăsăturile esențiale ale oricărei fapte prevăzute de legea penală, întrucât ceea ce interesează în acest caz este conținutul concret cu însușirile obiective și subiective specifice unei anumite fapte.

4. Există vreuna din cauzele care înlătură caracterul penal al faptei

Caracterul penal al faptei rezultă din trăsăturile esențiale ale acesteia cerute de lege pentru existența infracțiunii, precum și din condițiile care conduc la încadrarea acelei fapte în dispozițiile legii și care îi determină conținutul.

În principiu, aceste cauze își produc efectul chiar din momentul ivirii lor, însă este necesar ca ele să fie constatate și reținute ca atare de către organele judiciare.

În prezența oricăreia dintre cauzele care înlătură caracterul penal al faptei nu va exista drept la acțiune, întrucât numai o faptă ce constituie infracțiune atrage răspundere penală.

Potrivit art.284 Cod de procedură penală a RM, scoaterea persoanei de sub urmărirea penală se face conform prevederilor Codului de procedură penală care reglementează încetarea urmăririi penale, ce se aplică în mod corespunzător.

Concomitent cu scoaterea persoanei de sub urmărire penală în cazurile când există vreuna din circumstanțele prevăzute la art.275 pct.1)-3)Cod de procedură penală a RM și există cel puțin una din cauzele prevăzute la art.35 din Codul penal al RM, dacă fapta nu se impută altei persoane și nu este necesară continuarea procesului penal, prin aceeași ordonanță se dispune și clasarea cauzei penale. Dacă se dispune scoaterea de sub urmărirea penală doar cu privire la un capăt de acuzare sau în cazul când fapta nu a fost săvârșită de bănuțit sau învinuit, ori dacă din alte considerente este necesară continuarea urmării penale, procurorul după caz restituie cauza penală organului de urmărire penală, cu indicația respectivă, fixând termenul de urmărire penală, sau dispune o altă soluție în conformitate cu prevederile Codului de procedură penală.

Însăși scoaterea de sub urmărire penală prezumă anumite exigențe procedurale[10, p.342]

- Soluția de scoatere de sub urmărire penală aparține în exclusivitate procurorului;
- Această soluție se dispune prin ordonanță;
- Organul de urmărire penală care constată existența vreunui din cazurile prevăzute de lege înaintează dosarul procurorului cu propunerea de scoatere de sub urmărire penală;
- Când procurorul constată că propunerea este întemeiată, va dispune scoaterea de sub urmărire penală prin ordonanță;
- Dacă procurorul constată că nu este cazul să se dispună scoaterea de sub urmărire penală sau dacă a dispus scoaterea de sub urmărire penală parțială, restituie dosarul organului de urmărire penală pentru continuarea urmării penale;
- Dacă soluția de scoatere de sub urmărire penală vizează un învinuit arestat, procurorul înștiințează administrația locului de detenție cu dispoziția de a pune în libertate pe învinuit.

În literatura de specialitate unii autori[10, p.342] au remarcat că soluția de scoatere de sub urmărirea penală se bucură de o relativă autoritate a lucrului judecat . Soluțiile de scoatere de sub urmărire penală confirmate de instanța de judecată ori neatacate cu plângere în termenul prevăzut de lege, dobândesc o autoritate relativă de lucru judecat atâta timp cât nu se descoperă fapte sau împrejurări noi necunoscute de procuror.

Ordonanța de scoatere de sub urmărire penală pe temeiul inexistenței faptei sau a vinovăției inculpatului nu are autoritate de lucru judecat a unei hotărâri judecătorești definitive de achitare, de aceea nu se poate opune cu autoritate de lucru judecat în fața instanței civile sesizate cu judecarea unei acțiuni civile de reparare a prejudiciului pretins suferit din culpa inculpatului. De astfel, procurorul poate redeschide urmărirea penală dacă au intervenit noi

împrejurări, ceea ce nu poate da caracter irevocabil celor constatate prin ordonanță[20, p.517].

Pornind de la cele relatate supra, referitor la redeschiderea sau reluarea urmăririi penale, legislația procesual penală națională reglementează situația reluării urmăririi penale. Astfel art. 287 din Codul de procedură penală vizează condițiile și modalitatea de reluare a urmăririi penale după scoaterea persoanei de sub urmărire, conturând anumite exigențe:

- Reluarea urmăririi penale după scoaterea persoanei de sub urmărire se dispune de către procurorul ierarhic superior dacă se constată că: decizia este afectată de un *viciu fundamental* și apar *fapte noi ori recent descoperite*, care existau la data adoptării ordonanței de scoatere a persoanei de sub urmărire, dar despre care nu avea cunoștință organul de urmărire penală și care sunt de natură să afecteze hotărârea pronunțată.

În acest context, reieșind din prevederile Hotărârii Curții Constituționale nr.12 din 14.05.2015 privind excepția de neconstituționalitate a art.287 alin.(1) din Codul de procedură penală (reluarea urmăririi penale), [12] în pct. 57 Curtea Constituțională a Republicii Moldova, menționează că potrivit *Convenției Europene, două situații pot determina redeschiderea unei cauze penale, și anume: există fapte noi sau recent descoperite și există un viciu fundamental.*

Astfel spus aceste două situații de excepție, enunțate și transpuse în art.287 Cod de procedură penală a RM, care stabilește că în cazul în care ordonanța de scoatere a persoanei de sub urmărire penală a fost adoptată legal, reluarea urmăririi penale poate avea loc numai dacă apar fapte noi sau recent descoperite ori un viciu fundamental în cadrul urmăririi precedente a afectat hotărârea respectivă.

Curtea reține că „*fapte noi*” constituie date despre circumstanțele de care nu avea cunoștință organul de urmărire penală la data adoptării ordonanței atacate și care nici nu puteau fi cunoscute la acea dată, iar „*fapte recent descoperite*” sunt faptele care existau la data adoptării ordonanței atacate, însă nu au putut fi descoperite.

La fel, potrivit Raportului explicativ la Protocolul nr. 7, termenul „*fapte noi sau recent descoperite*” include noi mijloace de probă privind fapte preexistente. Mai mult, articolul 4 din Protocolul nr. 7 nu împiedică redeschiderea procedurii în favoarea persoanei condamnate și orice altă modificare a hotărârii judecătorești în beneficiul acesteia. Aceleași raționamente se regăsesc și în Hotărârea explicativă a Curții Supreme de Justiție nr. 7 din 4 iulie 2005 „Cu privire la practica asigurării controlului judecătoresc de către judecătorul de instrucție în procesul urmăririi penale”. În același timp, Codul de procedură penală (art. 6 pct. 44) tratează „*viciul fundamental*” ca o încălcare esențială a drepturilor și libertăților garantate de Convenția pentru Apărarea Drepturilor

Omului și a Libertăților Fundamentale, de alte tratate internaționale, de Constituția Republicii Moldova și de alte legi naționale. Prin normele procesual-penale enunțate *supra*, potrivit cărora reluarea urmăririi penale poate avea loc numai dacă apar fapte noi sau recent descoperite ori a existat un viciu fundamental, legislatorul național a urmărit instituirea unui echilibru echitabil între sarcinile procesului penal - *stabilirea adevărului și exercitarea unei justiții echitabile*

Potrivit alin. (4) art.287 din Codul de procedură penală, reluarea urmăririi penale poate avea loc doar în interiorul termenului de prescripție de tragere la răspundere penală pentru fapta respectivă, cu excepția cazului când aceasta este necesară pentru reabilitarea persoanei.

Procesul penal trebuie să se desfășoare fără întrerupere până la soluționarea cauzei prin modurile prevăzute de legea procesual penală. În situații excepționale, procesul penal(atât faza de urmărire penală cât și faza de judecată) poate fi suspendat în condițiile prevăzute de lege [18, p.74].

Având în vedere cazurile în care prezența învinutului sau inculpatului este obligatorie la unele acte de urmărire penală, precum și faptul că absența acestuia la efectuarea unor acte de urmărire penală ar prejudicia interesele sale, legea procesual penală a prevăzut pentru faza de urmărire penală instituția suspendării urmăririi penale.

Autorul Grigore Theodoru[20, p.511], concepe că în cursul urmăririi penale, învinutul sau inculpatul are dreptul de a participa la unele acte de urmărire penală, iar în cazul ascultării, confruntării și prezentării materialului de urmărire penală, aceste acte nu se pot efectua decât în prezența lui. Când prezența învinutului sau inculpatului nu poate fi asigurată din culpa sa-de exemplu, se sustrage de la chemările făcute sau este dispărut - legea prevede că urmărirea penală poate continua fără efectuarea actelor la care acesta este chemat să participe. Dacă însă absența învinutului sau inculpatului se datorează unei cauze de împiedicare ce nu îi este imputabilă, continuarea urmăririi fără ascultarea sa și fără să i se aducă la cunoștință materialul de urmărire penală ar putea aduce prejudicii dreptului său la apărare. Din aceste considerente legiuitorul a prevăzut instituția suspendării urmăririi penale, reglementând temeiurile și condițiile aplicabilității acesteia.

Dorel L.Julean[9, p.47], pretinde că suspendarea urmăririi penale are efect dilatoriu(tinde a prelungi un proces, a întârzia o judecată) asupra termenului de prescripție a răspunderii penale. Termenul de prescripție este suspendat pe timpul cât o dispoziție legală sau o împrejurare de neprevăzut ori de neînălăturat împiedică continuarea procesului penal.

În mod similar opinează și autorii Bogdan Micu [5, p.72], Theodor Mrejeru [19, p.124], Anca-Lelia Lorincz[4, p.65] care susțin că suspendarea urmăririi își găsește justificarea în necesitatea suspendării prescripției răspunderii

penale, precum și în necesitatea asigurării dreptului la apărare al învinuitului sau inculpatului.

Suspendarea urmăririi penale este o măsură ce poate fi dispusă doar de către procuror prin ordonanță, ca urmare a intervenirii unui incident procedural, impediment în continuarea urmăririi penale anterior declanșate. Suspendarea poate fi dispusă numai după începerea urmăririi penale, indiferent de stadiul în care se află cauza urmărire penală *in rem*, urmărire penală față de suspect, acțiune penală pusă în mișcare[16, p.822].

Deși analiza legislației procedurale vechi (în special a Codului de procedură penală, aprobat prin Legea din 24 martie 1961(Veștile Sovietului Suprem al R.S.S. Moldovenești, 1961, nr.10, art.42) –în continuare "CPP vechi") nu este obiectul direct al prezentului studiu, totuși o examinare comparativă a legislației procesuale penale noi și celei vechi se impune.

Potrivit Codului de procedură penală din 24 martie 1961, instituția suspendării urmăririi penale era prevăzută în art. 172.

Astfel, în conformitate cu prevederile art.172 Codului de procedură penală din 24 martie 1961, ancheta preliminară se suspenda:

1) *dacă învinuitul a dispărut, sustrăgându-se de la urmărire sau judecată, sau când din alte motive nu s-a putut stabili, unde se află el;*

2) *dacă învinuitul s-a îmbolnăvit de o boală psihică sau de o altă boală gravă, atestată de un medic, care lucrează într-o instituție medicală*

3) *dacă nu a fost identificată persoana care trebuie pusă sub învinuire.*

Când exista una din aceste împrejurări, anchetatorul penal întocmea o ordonanță de suspendare a anchetei preliminare.

Dacă în cauză erau puse sub învinuire două sau mai multe persoane, iar temeiurile de suspendare nu se refereau la toți învinuiții, anchetatorul penal avea dreptul să disjunga cauza și să suspende ancheta cu privire la unii din ei.

Potrivit reglementărilor Codului de procedură penală din 24 martie 1961 suspendarea urmăririi penale se mai remarcă prin următoarele particularități:

- în cazurile, prevăzute de punctele 1 și 3 din acest articol, ancheta preliminară se suspenda numai după expirarea termenului privitor la durata efectuării ei;
- în cazurile prevăzute de punctul 2 al acestui articol, ancheta preliminară putea fi suspendată și înainte de expirarea acestui termen;
- înainte de a suspenda ancheta preliminară anchetatorul penal era obligat să îndeplinească toate actele de urmărire penală, a căror efectuare era posibilă în lipsa învinuitului, să ia toate măsurile pentru descoperirea lui, precum și pentru identificarea persoanei care a săvârșit infracțiunea;
- procesul penal, în care ancheta a fost suspendată, înceta la expirarea termenului de prescripție, prevăzut de legea penală;

- ordonanța de suspendare a anchetei preliminare putea fi atacată de persoanele interesate la procuror, fapt ce nu priva aceste persoane de dreptul de a ataca ulterior ordonanța procurorului în instanța de judecată;

Este de reținut faptul că inițial în Noul Cod de procedură penală intrat în vigoare la 12.06.2003, instituția suspendării urmăririi penale nu era prevăzută, fiind introdusă ulterior prin Legea Nr. 264 din 28.07.2006 în art.287¹-287³.

Astfel potrivit art.287¹ Cod de procedură penală al Republicii Moldova, urmărirea penală se suspendă în cazurile în care există unul din următoarele **temeiuri care împiedică continuarea și terminarea ei:**

1) învinuitul a dispărut, sustrângându-se de la urmărirea penală sau judecată, ori locul aflării lui nu este stabilit;

2) nu este identificată persoana care poate fi pusă sub învinuire;

3) în caz de refuz privind lipsirea persoanei de imunitate sau în caz de refuz de extradare a persoanei de către un stat strain, dacă urmărirea penală nu poate fi terminată în lipsa acestei persoane.

4) învinuitul s-a îmbolnăvit de o boală psihică sau de o altă boală gravă, care îl împiedică să ia parte la procesul penal, atestată printr-o concluzie medico-legală a unei instituții medicale de stat.

5) a început procesul de mediere în temeiul art.276 alin.(7) CPP RM.

Potrivit aceluiași articol, în cazul în care se constată unul din temeiurile specificate supra, organul de urmărire penală înaintează procurorului propunerile sale împreună cu dosarul. Procurorul va dispune printr-o ordonanță motivată, suspendarea urmăririi penale.

Conform prevederilor art.287¹ alin.(3) Codul de procedură penală a RM ,dacă în cauză sunt puse sub învinuire două sau mai multe persoane, iar temeiurile pentru suspendarea urmăririi penale nu se referă la toți învinuiții, procurorul este în drept să disjungă cauza într-o procedură separată și să suspende urmărirea penală în privința unor învinuiți sau să suspende urmărirea în întreaga cauză penală, în cazul în care urmărirea penală nu poate fi continuată fără participarea tuturor învinuiților.

O cerință esențială, constă în faptul că înainte de a suspenda urmărirea penală, trebuie îndeplinite toate acțiunile de urmărire penală a căror efectuare este posibilă în lipsa învinuitului, luate toate măsurile pentru descoperirea lui și identificarea persoanei care a săvârșit infracțiunea.

Despre suspendarea urmăririi penale, organul de urmărire penală în corespundere cu art.287² Cod de procedură penală a RM ,este obligat să anunțe în scris victima, partea vătămată, reprezentantul ei legal, partea civilă, partea civilmente responsabilă sau reprezentanții lor și să le explice dreptul de a contesta ordonanța de suspendare a urmăririi penale la judecătorul de instrucție.

Totodată, după suspendarea urmăririi penale, în cazul că nu este identificată persoana care poate fi pusă sub învinuire, organul de urmărire penală este obligat să ia măsuri, atât direct, cât și prin intermediul altor organe care exercită activitatea specială de investigații, în vederea identificării persoanei care poate să fie pusă sub învinuire. Procurorul, în mod periodic, dar nu mai rar decât o dată la 6 luni, va verifica măsurile de căutare prin identificarea persoanei.

Un aspect important este faptul că, în cazurile în care urmărirea penală este suspendată, în cauza penală nu se admite efectuarea acțiunilor de urmărire penală.

Spre deosebire de legislația Republicii Moldova, în Codul de Procedură Penală al României din 1969, era prevăzut doar un singur caz și anume, când în cursul urmăririi penale se constata printr-o expertiză medicală că învinuitul sau inculpatul suferea de o boală gravă care îl împiedica să ia parte la procesul penal. În acest caz Procurorul se pronunța asupra suspendării prin ordonanță.

Față de Codul de Procedură Penală al României din 1969, în Noul Cod de procedură penală al României din 2010, cazurile de suspendare sunt mai multe, iar organului de urmărire penală i s-a impus un termen - limită în care este obligat să verifice dacă mai subzistă cauza care a impus suspendarea urmăririi penale.

Astfel, potrivit art. 312 al Noului Cod de procedură penală al României din 2010, intrat în vigoare la 01 februarie 2014, cu modificările ulterioare, prevede expres cazurile de suspendare:

- în cazul când se constată printr-o expertiză medico-legală că suspectul sau inculpatul suferă de o boală gravă, care îl împiedică să ia parte la procesul penal, organul de cercetare penală înaintează procurorului propunerile sale împreună cu dosarul, pentru a dispune suspendarea urmăririi penale.

- suspendarea urmăririi penale se dispune și în situația în care există un impediment legal temporar pentru punerea în mișcarea acțiunii penale față de o persoană.

- suspendarea urmăririi penale se dispune și pe perioada desfășurării procedurii de mediere, potrivit legii.

În conformitate cu art.313 Noului Cod de procedură penală al României din 2010, intrat în vigoare la 01 februarie 2014, cu modificările ulterioare, după suspendarea urmăririi penale, procurorul restituie dosarul cauzei organului de cercetare penală ori poate dispune preluarea sa.

Ordonanța de suspendare a urmăririi penale se comunică părților și subiecților procesuali principali.

Este de menționat faptul, că în timpul cât urmărirea este suspendată, organele de cercetare penală continuă să efectueze toate actele a căror îndeplinire nu este împiedicată de situația suspectului sau inculpatului, cu respectarea dreptului la apărare a părților sau subiecților procesuali. La reluarea urmăririi

penale, actele efectuate în timpul suspendării pot fi refăcute, dacă este posibil, la cererea suspectului sau inculpatului.

Elementul de noutate, este faptul că organul de cercetare penală este obligat să verifice periodic, dar nu mai târziu de 3 luni de la data dispunerii suspendării, dacă mai subzistă cauza care a determinat suspendarea urmăririi penale.

În opinia autorului Udriou Mihail, pe care o susținem, suspendarea urmăririi penale este măsura ce constă în întreruperea desfășurării urmăririi penale pe care o poate dispune doar procurorul, prin ordonanță motivată [22, p.62].

În această ordine de idei autorul Udriou Mihail [22, p.62-66] a efectuat o amplă analiză a cazurilor de suspendare a urmăririi penale prevăzute de Noul Cod de procedură penală al României din 2010.

1. *Dacă suspectul/inculpatul suferă de o boală gravă care îl împiedică să participe la procesul penal, atestată prin expertiza medico-legală (temei prevăzut și în art 287¹ alin.(1)pct.4 Cod de procedură penală a RM 2003).*

Pentru a fi incident acest caz de suspendare este necesar că după începerea urmăririi penale in rem să se fi dispus continuarea efectuării urmăririi penale față de suspect, respectiv punerea în mișcare a acțiunii penale; nu se va putea dispune pentru acest motiv suspendarea urmăririi penale începute in rem, neexistând suspect sau inculpat în cauză.

Nu se poate dispune suspendarea urmăririi penale dacă persoana vătămată, partea civilă sau partea responsabilă civilmente, avocatul acestora, un martor ori alt participant la procesul penal suferă de o boală gravă care îl împiedică să participe la procesul penal.

Este obligatorie efectuarea expertizei medico-legale pentru a se stabili dacă boala gravă îl împiedică pe suspect sau inculpat să participe la procesul penal, neputându-se dispune suspendarea numai în baza înscrisurilor medicale depuse de suspect sau inculpat.

Dacă boala de care suferea suspectul/inculpatul exista la momentul săvârșirii infracțiunii, fiind de natură a conduce la reținerea iresponsabilității acestuia, procurorul va dispune clasarea, iar nu suspendarea urmăririi penale.

În cazul în care din expertiza medico-legală rezultă că suspectul sau inculpatul suferă de o boală gravă care îl împiedică să participe la procesul penal, procurorul este obligat să dispună suspendarea urmăririi penale (caz de suspendare obligatorie, iar nu facultativă)

Suspendarea urmăririi penale se dispune de procuror fie din oficiu, fie la cererea suspectului sau inculpatului, ori în urma sesizării procurorului prin referatul întocmit de organele de cercetare penală.

Noul cod de procedură penală a României 2010, nu stabilește un termen pentru care se dispune suspendarea, instituind numai o obligație procedurală

organelor de cercetare penală de a verifica periodic, dar nu mai târziu de 3 luni de la data dispunerii suspendării, dacă mai subzistă cauza care a determinat suspendarea. În acest caz organele de cercetare penală vor întocmi un proces – verbal în care este consemnat rezultatul verificărilor efectuate.

2. *În situația în care există un impediment legal temporar pentru punerea în mișcare acțiunii penale față de o persoană;*

Pentru a fi incident acest caz de suspendare este necesar să se fi dispus începerea urmăririi penale *in rem*, iar apoi, chiar înainte de dispunerea continuării efectuării urmăririi penale față de suspect, să se constate existența impedimentului legal temporar.

Constituie impediment legal temporar imunitatea procedurală de care se bucură Președintele României pe perioada mandatului în baza art.84 din Constituția României, față de care nu se poate desfășura un proces penal pentru infracțiunile comise înainte de începerea mandatului prezidențial ori pentru cele săvârșite în cursul acestuia, cu excepția trădării.

În ipoteza în care constată existența impedimentului legal temporar, procurorul este obligat să dispună suspendarea urmăririi penale.

Suspendarea urmăririi penale va dura până la dispariția impedimentului legal temporar (încetarea mandatului de Președinte al României).

3. *Pe perioada desfășurării procedurii de mediere, potrivit legii (temei prevăzut și în art 287¹ alin.(1)pct.5 Cod de procedură penală a RM 2003).*

Suspendarea urmăririi penale durează până când procedura medierii se încheie prin încheierea acordului de mediere sau prin întocmirea procesului verbal prin care se constată terminarea procedurii de mediere fără a se ajunge la un acord, dar nu mai mult de 3 luni de la data la care a fost dispusă.

În ipoteza în care procedura de mediere dintre suspect/inculpat și persoana vătămată se finalizează prin încheierea unui acord de mediere, procurorul va dispune clasarea, conform prevederilor art. 315 Noul Cod de procedură penală al României din 2010.

În conformitate cu prevederile art.22 a Legii nr.137 din 03.07.2015 cu privire la mediere, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova și intrată în vigoare la 21.08.2015, medierea litigiului are loc într-un termen care nu va depăși 3 luni de la data încheierii contractului de mediere, dacă părțile nu au stabilit de comun acord alt termen. Până la expirarea termenului stabilit inițial, părțile pot solicita prelungirea acestuia. În cazul în care litigiul este deferit medierii în cadrul unui proces judiciar, termenul de mediere poate fi prelungit doar cu acordul organului de urmărire penală sau al instanței de judecată.

Odată cu finalizarea procesului de mediere, prin încheierea unei tranzacții, procurorul în conformitate cu prevederile art.285 Cod de procedură penală a RM (2003), va dispune încetarea urmăririi penale.

Reluarea urmăririi penale este instituția procesual penală cu ajutorul căreia se asigură desfășurarea procesului penal prin reactivarea cursului urmăririi penale, în cazurile prevăzute de lege [16, p.866].

Reluarea urmăririi penale după suspendare se dispune când se constată de către procuror , sau organul de urmărire penală, după caz, că a încetat cauza care a determinat suspendarea respectiv:

- a apărut învinuitul care se sustrăgea de la organul de urmărire penală sau judecată, ori a fost stabilit locul aflării lui;
- a fost identificată persoana care poate fi pusă sub învinuire;
- când sa acceptat lipsirea persoanei de imunitate sau extradarea persoanei de către un stat străin, în cazul când urmărirea penală trebuie să fie terminată cu participarea acesteia;
- când învinuitul nu mai suferă de o boală psihică sau de o altă boală gravă care la împiedicat să ia parte la procesul penal;
- s-a încheiat procedura de mediere.

Potrivit art.287³ Codului de procedură penală a Republicii Moldova (2003), dacă organul de urmărire penală constată că respectiva cauză de suspendare a încetat, înaintează procurorului care a dispus suspendarea, actele din care rezultă încetarea cauzei de suspendare împreună cu propunerea de reluare a urmăririi penale.

Dacă procurorul constată că a încetat cauza care a determinat suspendarea, dispune prin ordonanță reluarea urmăririi penale. Totodată dacă au devenit necesare efectuarea unor acțiuni de urmărire penală, procurorul restituie dosarul organului de urmărire penală pentru continuare stabilindu-se și termenul urmăririi penale.

Ordonanța de reluare a urmăririi penale se comunică învinuitului, apărătorului, părții vătămate, părții civile, părții civilmente responsabile sau reprezentanților lor.

Concluzii:

Scoaterea de sub urmărire penală a persoanei , suspendarea urmăririi și reluarea urmăririi penale sunt instituții procesual penale proprii urmăririi penale.

Scoaterea de sub urmărire penală poate fi dată numai la terminarea urmăririi penale, după ce au fost administrate toate probele. Scoaterea persoanei de sub urmărirea penală este actul de reabilitare și finalizare în privința persoanei a oricăror acțiuni de urmărire penală în legătură cu fapta anterior imputată. Suspendarea urmăririi penale este o măsură ce poate fi dispusă doar de către procuror prin ordonanță, ca urmare a intervenirii unui incident procedural, impediment în continuarea urmăririi penale anterior declanșate. Reluarea urmăririi penale după suspendare se dispune când se constată după caz, că a încetat cauza care a determinat suspendarea.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Alexandru Boroii, Nicu Jidovu, Editura ALL Beck,2001.
2. Alexandru Pinteaa. Urmărirea penală, fază a procesului penal.Aspecte teoretice și practice.Editura Ministerului Administrației și Internelor, 2004.
3. Anastasiu Crișu, Drept procesual penal Partea specială, Ediția a 2-a, Editura Hamangiu,2009.
4. Anca –Lelia Lorincz , Drept procesual penal, partea specială, Editura Pro Universitaria, București, 2007
5. Bogdan Micu,Drept procesual penal, Partea specială, Universul juridic, București,2012
6. Boris Lichiii Urmărirea penală, studiu comparat, Chișinău, 2000, Centru de Instruire a Judecătorilor și Centrul de drept.
7. Brînză Liubovi, Reabilitarea persoanei în procesul penal, Autoreferat al tezei de doctor , Chișinău,2009 <https://ru.scribd.com/document/26143833/Liubovi-Brinza-Abstract>
8. Codul de procedură penală. Comentariu/ Raisa Botezatu, Igor Dolea,Dumitru Roman,...-Ch.:Cartier,2005.
9. Dorel L.Julean, Drept procesual penal, parte specială, Editura Universității de Vest, Timișoara,2011.
10. Dumitru Gheorghe, Elena Alexandra Gheorghe Drept procesual penal, Ediția a –II Universul juridic, București,2012,
11. Gheorghită Mateuț, Procedura penală, partea specială, Lumina Lx,1997.
12. Hotărârea Curții Constituționale nr.12 din 14.05.2015 privind excepția de neconstituționalitate a art.287 alin.(1) din Codul de procedură penală (reluarea urmăririi penale) <http://lex.justice.md/md/360888/>
13. Igor Dolea .Comentariu la Codul de procedură penală a Republicii Moldova, Chișinău,216
14. Mircea Damaschin, Drept procesual penal, București,Wolters Kluwer,2010
15. Morăreanu Camelia, Drept procesual penal, București: Editura Hamangiu,2008.
16. Nicolae Volonciu, Andreea Simona Uzlaşu, Raluca Moroșanu, Noul Cod de procedură penală comentat,Ed.a 2a,rev.-București: Editura Hamangiu,2015
17. Nicu Judovu, Drept procesual penal, Editura C.H.Beck, București,2006.
18. Petre Buneci, Drept procesual penal, Partea specială, Editura Universitară,București
19. Theodor Mrejeru, Drept procesual penal, Ediția a IV-a, Editura Pro Universitaria, București, 2007
20. Theodoru, Grigore Gr.Tratat de drept procesual penal, Ediția a 3-a –București: Editura Hamangiu,2013.
21. Tudor Osoianu, Anatol Andronache,Victor Orândaș, Urmărirea penală:note de curs.Chișinău,Academia Ștefan cel Mare a MAI, 2005.
22. Udroi Mihail, Procedura penală: partea specială ,Noul Cod de procedură penală, Ed.a2-a,rev.-București: Editura C.H.Beck, 2015
23. Vasile Păvăleanu,, Drept procesual penal,Partea specială, Lumina Lex, București, 2002.

**ПРАВОВОЙ СТАТУС ЛИЧНОСТИ:
НОРМАТИВНОЕ ЗАКРЕПЛЕНИЕ В ДЕКЛАРАЦИИ О НЕЗАВИСИМОСТИ
И КОНСТИТУЦИИ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА**

**LEGAL STATUS OF PERSONALITY:
NORMATIVE STATEMENT IN THE DECLARATION ON INDEPENDENCE
AND THE CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

**ȘELENGA Natalia, doctorandă,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”**

Summary

The article analyzes the content of the provisions of the Declaration of Independence of the Republic of Moldova of 1991 and the Constitution of the Republic of Moldova of 1994 in terms of securing the legal status of an individual. It is noted that the Declaration proclaims the guarantee and equality of fundamental human rights and freedoms, their implementation in accordance with international acts. The Constitution regulates the status of an individual in more detail. In particular, not only the rights and freedoms, but also the duties, as well as the basic principles of the legal status of a person are fixed. It is proposed to fix the definition of the legal status of an individual at the constitutional level.

Keywords: *basic human rights and freedoms, guarantee of rights and freedoms, equality and non-discrimination, restriction of rights and freedoms, legal obligations, international human rights standards*

Декларация о независимости Республики Молдова, принятая Парламентом 27 августа 1991 года (далее - Декларация), провозгласила, что государство «гарантирует осуществление основных социальных, экономических, культурных прав и политических свобод всем гражданам и лицам, принадлежащим к национальным, этническим, языковым и религиозным группам в соответствии с положениями Хельсинкского заключительного акта и принятых впоследствии документов, Парижской хартии для новой Европы». Таким образом, Декларация, во-первых, устанавливает гарантированность основных прав и свобод со стороны государства, во-вторых, закрепляет равенство и недопущение дискриминации по признакам национальной, этнической, языковой и религиозной принадлежности, в-третьих, объявляет приверженность международным документам при определении правового положения личности.

Гарантированность прав и свобод является важным условием их реализации, придает им юридический смысл и содержание. Она означает реальность и осуществимость правовых возможностей и притязаний в повседневной жизни, создание государством необходимых условий для их реализации

каждым человеком. В юридической литературе гарантии рассматриваются как «совокупность объективных и субъективных факторов, направленных на обеспечение прав и свобод человека, устранение препятствий и причин их ограничения, а также защиту прав и свобод от возможных нарушений» [1, с.54]; «систему социально-экономических, политических, нравственных, юридических, организационных предпосылок, условий, средств и способов, создающих равные возможности личности для осуществления своих прав, свобод и интересов» [2, с.168]; «объективно-правовой принцип, обеспечивающий субъективные права и свободы человека через нормативно-правовое закрепление и правоприменение» [3].

Дискуссионным в науке является вопрос о видах гарантий. Одни авторы делят гарантии на «общесоциальные (экономические, политические и идеологические) и юридические» [4, с.33-34]; другие указывают «общие, специальные и индивидуальные» [5, с. 221-225]; третьи - «экономические, политические, идеологические, воспитательные, правовые гарантии» [6, с.277-280]; ряд специалистов называет «объективные, организационные и специальные» [7, с.35].

Несомненно, особое место в системе гарантий занимают юридические гарантии, под которыми следует понимать совокупность правовых средств, установленных государством в нормативном порядке для обеспечения, реализации и защиты прав и свобод граждан. Среди юридических гарантий первостепенное значение имеют те, которые закреплены в Конституции - юридические конституционные гарантии. Такие гарантии еще называют первичными, так как они регламентированы Основным законом государства, определяют содержание производных гарантий, содержащихся в иных нормативных актах.

Безусловно, закрепление гарантированности основных прав и свобод имеет важное юридическое значение, однако проблемными остаются вопросы действенности этих гарантий и использования в полной мере их потенциала. Для этого не обходимо проводить постоянную работу по совершенствованию деятельности, связанной с обеспечением и защитой прав и свобод граждан, осуществлением надзора и контроля за соблюдением действующего законодательства. Такая работа должна осуществляться при активном участии самих граждан и их объединений.

Согласно Декларации государство гарантирует «осуществление социальных, экономических, культурных прав и политических свобод». Здесь возникает закономерный вопрос: почему в документе не указаны личные или гражданские права? Бесспорно, что личные права выдвигаются на первый план и занимают особое место в системе юридических возможностей индивида. Они носят естественный, неотчуждаемый характер, вытекают из самой природы

человека, обеспечивая его автономное существование. Любое демократическое государство (а именно таковым провозглашает себя Молдова в Декларации) обязано гарантировать в первую очередь личные права и свободы (право на жизнь, свободу и неприкосновенность, на свободное передвижение и выбор места жительства, определение национальности и языка, на честь и достоинство и др.).

Следующее важное положение, закрепленное в Декларации, - это гарантированность основных прав и свобод всем лицам независимо от национальной, этнической, языковой и религиозной принадлежности. По сути, речь идет о закреплении принципа равенства и запрета дискриминации. Понятие «дискриминация» связывают с латинским словом *discriminatio*, что означает «ущемление» или «отличие». В современном обществе дискриминацией личности называют отрицательное, несправедливое отношение к отдельным социальным группам, лишение их некоторых благ. Дискриминация, в том числе ограничение прав и свобод, известна обществу давно, до сих пор она присутствует в социальных отношениях, а борьба с ней является одной из наиболее важных и сложных задач. Равноправие между разными слоями населения, взаимное уважение, одинаковые возможности для всех считаются залогом гармоничного существования человечества.

Можно выделить равенство юридическое (формальное) и социальное (фактическое). Первое означает равенство всех перед законом и судом, равенство прав и свобод человека и гражданина, равенство юридических обязанностей граждан и других лиц, равные основания юридической ответственности за нарушения закона. Юридическое равенство становится более реальным и действенным, если оно основано на социальном (фактическом) равенстве, т.е. равенстве социальных возможностей и статусов различных категорий лиц вне зависимости от пола, расы, национального, этнического, расового происхождения, отношения к религии, вероисповедания и других критериев, которые носят дискриминационный характер. Естественно, что в Декларации должна идти речь об обеспечении и юридического, и фактического равенства.

Еще одним важным принципом Декларации, является то, что основные права и свободы гарантируются в соответствии с положениями Хельсинкского заключительного акта и принятых впоследствии документов, Парижской хартии для новой Европы.

Хельсинкские соглашения содержат договоренности государств в международно-правовой, военно-политической, экономической и гуманитарной областях и закрепляют десять основных принципов межгосударственных взаимоотношений, в том числе уважение прав человека и основных свобод, что является существенным фактором мира, справедливости и благополучия,

необходимых для обеспечения развития дружественных отношений и сотрудничества. Страны-участники признают всеобщее значение прав человека и основных свобод и берут на себя обязательства действовать в соответствии с целями и принципами Устава ООН, Всеобщей декларацией прав человека, другими международными соглашениями в области прав человека. Хельсинкский заключительный акт провозглашает свободу мысли, совести, религии и убеждений для всех лиц на основе равенства без различия расы, пола, языка и религии, эффективное осуществление гражданских, политических, экономических, социальных, культурных и других прав и свобод человека. Договор подчеркивает уважение и защиту прав находящихся на территории стран-участниц лиц, относящихся к национальным меньшинствам.

Парижская Хартия 1990 года объявила приверженность участников Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе десяти принципам Хельсинкских соглашений. В договоре провозглашается естественный и неотчуждаемый характер основных прав и свобод человека, а их защита и содействие им - обязанностью государства. Хартия подтверждает равенство, недопущение какой-либо дискриминации, возможность пользоваться политическими, экономическими, социальными, культурными правами и свободами, национальными и международными средствами правовой защиты.

Декларация о независимости Республики Молдова 1991 года стала юридической предпосылкой принятия в 1994 году Конституции Молдовы, где соответствующие положения относительно прав и свобод человека, параметры взаимодействия государства и личности нашли свое закрепление и дальнейшее развитие. Конституция провозглашает достоинство человека, его права и свободы, свободное развитие человеческой личности, справедливость и политический плюрализм высшими ценностями (ч. (3) ст. 1). Указанные нормы представляет собой конституционный принцип правового положения личности, который носит универсальный характер, определяет смысл и содержание законов, деятельность законодательных, исполнительных органов, судебной и иной правоприменительной практики. Указанный принцип налагает на государство конституционную обязанность по уважению и защите личности (ч. (1) ст. 16 Конституции), что «укрепляет положение человека в свете охраняемых государством ценностей» [8, с.86].

Основные права, свободы и обязанности содержатся в Разделе II Конституции, который включает три главы, посвященные общим положениям (по сути, принципам) правового статуса личности (глава I), основным правам и свободам (глава II) и основным обязанностям (глава III). Наличие в структуре Основного закона специальной части, определяющей положение человека в обществе и государстве, является характерным для конституций большинства современных государств.

В главе I «Общие положения» утверждаются принципы универсальности (ст. 15), равенства (ст. 16, 19), гражданства (ст.ст. 17, 18), защиты нарушенных прав (ст. 20), презумпции невиновности (ст. 21), необратимости или обратной силы закона (ст. 22) и признания правосубъектности ст. 23).

Не умаляя значение иных принципов, обозначим содержание принципа равенства, который закреплен и в Декларации о независимости, и Конституции Молдовы. Принцип равенства предполагает, что все равны перед законом и властями независимо от расы, национальности, этнического происхождения, языка, религии, пола, взглядов, политической принадлежности, имущественного положения или социального происхождения. В юридической литературе высказывается мнение о том, что необходимо разделить положения, закрепленные в ч. (2) ст. 16 Конституции на две части: 1) равенство граждан перед законом и органами публичной власти; 2) запрет дискриминации по указанным критериям [8, с.86].

Содержание принципа равенства раскрывается и через конституционные положения о праве каждого на признание его правосубъектности (ст. 23 Конституции). Речь идет о равенстве правосубъектности, то есть возможности любого лица быть участником правоотношений, приобретать субъективные права и нести юридические обязанности. Комментируя указанные нормы, профессор А. Смокинэ отмечает: «Право на признание правосубъектности означает признание существования индивида. Помимо духовного и физического существования человек должен быть признан юридически. Без этого права индивид не существует как правовой субъект и не может обладать другими правами, включая право на жизнь» [8, с.111].

Признание правосубъектности тесно связано с недопустимостью ограничения прав и свобод. Согласно ст. 54 Конституции в Республике Молдова не могут быть приняты законы, запрещающие или умаляющие права и основные свободы человека и гражданина. Осуществление прав и свобод не подлежит никаким ограничениям, кроме тех, которые предусмотрены законом, соответствуют общепризнанным нормам международного права и необходимы в интересах национальной безопасности, территориальной целостности, экономического благосостояния страны, общественного порядка, в целях предотвращения массовых беспорядков и преступлений, защиты прав, свобод и достоинства других лиц, предотвращения разглашения информации, полученной конфиденциально, или обеспечения авторитета и беспристрастности правосудия. Ограничение должно соответствовать обстоятельству, вызвавшему его, и не может затрагивать существование самого права или свободы. В то же время, не допускается ограничение ряда прав, в частности, предусмотренных в статьях 20-24 Конституции Республики Молдова.

Таким образом, ограничение отдельных (не всех!) прав и свобод человека и гражданина возможно только при соблюдении условий, прямо установленных Конституцией.

Профессор А. Смокинэ, анализируя юридические возможности ограничения прав человека, отмечает: «Без ограничений права человека не могут быть реализованы на практике и останутся лишь красивой декларацией... Естественная свобода является изначальным и абсолютным явлением, которым наделен человек от рождения и которое заканчивается вместе с его смертью. Вместе с тем, она приобретает ограниченный характер вследствие того, что индивид проживает в обществе подобных ему существ, где их потребности и интересы разнятся, порой заходя в глубокие противоречия» [9, с. 304].

Доктор юридических наук Р. Греку подчеркивает, что «следует использовать правоохранительный потенциал юридических норм ограничительного характера, направленных на регламентирование негативных обязательств государства по соблюдению прав человека» [10, с.133].

Ограничения прав и свобод человека при определенных основаниях допускаются и международными актами (ст. 29 Всеобщей декларации прав человека, ст. 4 Международного пакта о гражданских и политических правах) в условиях официально объявленного чрезвычайного положения (в случаях эпидемий, межнациональных конфликтов, стихийных бедствий, массовых беспорядков и др.). Сегодня мы являемся свидетелями применения ограничительных мер, введенных в связи пандемией коронавирусной инфекции COVID-19.

Недопустимость ограничения прав человека логически согласуется с принципом неотчуждаемости прав, содержание которого в конституциях современных государств раскрывается в положениях о признании прав и свобод в качестве высшей ценности общества и государства, гарантированности прав и свобод, соответствии их общепризнанным принципам и нормам международного права, осуществлению без ущерба правам и свободам других лиц, недопустимости нарушения или ограничения.

По мнению И.А. Алебастровой, «принцип неотчуждаемости не стоит абсолютизировать и трактовать буквально, исходя из того, что основной его функцией является не допустить произвольных (но вовсе не каких бы то ни было) ограничений свободы личности» [11, с.93]. Принцип неотчуждаемости ни в коем случае не будет нарушен введением тех ограничений, которые соответствуют всем установленным международным и национальным правилам и процедурам.

Глава II Раздела II Конституции в числе основных прав и свобод человека закрепляет такие личные права как право на жизнь, физическую и психическую неприкосновенность (ст.24), право на свободу и личную неприкосновенность (ст. 25), право на защиту (ст.26), право на свободу передвижения (ст. 27),

право на охрану интимной, семейной и частной жизни (ст. 28), право на неприкосновенность жилища (ст. 29), тайна переписки (ст. 30) и др.

Среди политических прав, гарантированных Конституцией Республики Молдова, можно назвать право избирать и быть избранным (ст. 38), право на управление (ст. 39), свобода собраний (ст. 40), свобода партий и других общественно-политических организаций (ст. 41). В экономической сфере гражданам гарантируется право частной собственности и ее охрана (ст. 46 Конституции Республики Молдова). К социальным правам относятся право на социальное обеспечение и защиту (ст. 47), право на защиту семьи, матерей, детей и молодежи, детей-сирот, лиц с физическими, умственными и психическими отклонениями (ст.ст. 48-51) и др. В культурной сфере Республика Молдова гарантирует свободу художественного и научного творчества, способствует сохранению, развитию и распространению достижений национальной и мировой культуры и науки (ст. 33).

Перечень основных обязанностей личности значительно уже, чем каталог прав и свобод (в Конституции Республики Молдова основным правам и свободам посвящена 31 статья (ст.ст. 24-54), а обязанностям - всего 5 статей (ст. ст. 55-59)). Однако нельзя недооценивать их юридическое значение и роль. Доктор права С. Цуркан отмечает, что конституционные обязанности человека и гражданина отражают высшие требования ответственности человека перед обществом, гражданина перед государством, соблюдение и продвижение высших ценностей государства и общества [12, с. 9]. В качестве основных обязанностей закреплены осуществление конституционных прав и свобод добросовестно, без нарушения прав и свобод других лиц; **преданность стране; защита Родины, участие в финансовых расходах, охрана окружающей среды и памятников**. Специалисты отмечают, что в Конституции Республики Молдова отдельные фундаментальные обязанности либо вообще не закреплены (например, обязанность соблюдать Конституцию и иные законы), либо сформулированы не достаточно четко и конкретно (например, обязанность участвовать в общественных расходах, охранять природу, исторические и культурные памятники). В связи с этим, С. Цуркан предлагает внести в Конституцию Республики Молдова следующие изменения и дополнения: «Дополнить статью 7 Конституции «Конституция - высший закон» частью (2) следующего содержания: «Любое лицо, находящееся под юрисдикцией Республики Молдова, обязано соблюдать Конституцию и ее законы»; изложить часть (1) статьи 58 «Участие в финансовых расходах» в следующей редакции: «Любое лицо, находящееся под юрисдикцией Республики Молдова, обязано участвовать в общественных расходах посредством уплаты налогов и сборов»; изменить название статьи 59 Конституции «Охрана окружающей среды и памятников» на наименование «Охрана природы и сохранение памятников» и изложить ее

в следующей редакции: «Охрана природы, сохранение и защита памятников истории и культуры являются обязанностью каждого человека» [12, с.14].

Следует согласиться с высказанными предложениями, так как, во-первых, обязанность каждого соблюдать Конституцию и иные законы относится к одной из основополагающих, обеспечивающих правомерное поведение каждого члена общества, ненарушение прав, свобод и законных интересов других лиц, установление режима законности и правопорядка; во-вторых, с юридической точки зрения значимым является то, что участие в общественных расходах, охрана природы, сохранение и защита памятников истории и культуры являются обязанностью каждого, кто находится на территории государства под его юрисдикцией, а не только граждан государства.

Далее отметим, что и в Декларации, и в Конституции провозглашается осуществление прав и свобод человека в соответствии с положениями международных актов. Основополагающее значение имеют Всеобщая Декларация прав человека 1948 г., Международный Пакт об экономических, социальных и культурных правах 1966 г., Международный Пакт о гражданских и политических правах 1966 г. и др. Конституция Республики Молдова в ч. (1) ст. 4 провозгласила, что «конституционные положения о правах и свободах человека толкуются и применяются в соответствии со Всеобщей декларацией прав человека, пактами и другими договорами, одной из сторон которых является Республика Молдова». Ч. (2) этой же статьи определяет правила соотношения международных и национальных норм: «При наличии несоответствий между пактами и договорами об основных правах человека, одной из сторон которых является Республика Молдова, и внутренними законами приоритет имеют международные нормы». Таким образом, на конституционном уровне закреплен приоритет международных норм над национальными.

В международных актах сформулированы международные стандарты прав человека, то есть «правила, выраженные в виде общепризнанных принципов и норм международного права в сфере прав человека, которые юридически обязывают государства создавать правовой, политический и социальный режим обеспечения прав человека» [13, с.330]. Международные стандарты прав человека в широком значении можно рассматривать в качестве своеобразной модели, «цивилизационного ориентира для развития правовой сферы государств» [14, с.210]. При этом целью создания международных стандартов в области прав человека является не унификация национальных законодательств в указанной области, а создание типовых моделей, которые используются государствами для разработки своего собственного законодательства.

Международные стандарты могут формироваться на различных уровнях. Сегодня все чаще обсуждается вопрос о регионализации стандартов в области прав человека с учетом особенностей, традиций, общественного строя, право-

вой культуры, исторических традиций, политических воззрений и идеологии, существующих в национальных правовых системах в рамках определенного региона [15, с.4]. Одним из таких крупнейших регионов сотрудничества государств в сфере закрепления и защиты прав человека выступает европейский. Исходя из этого, в общем числе международных стандартов в качестве отдельной категории можно выделить европейские стандарты. Е.В. Медведев предлагает под европейскими стандартами понимать «сформулированные в международных актах, ратифицированных странами Европы, требования к минимальному уровню реализации прав и свобод человека во внутригосударственной правоприменительной практике, обеспеченному межгосударственным контрольным механизмом» [16, с.22]. Бесспорно, европейские стандарты не должны идти вразрез и противоречить международным, а только уточнять и конкретизировать их с учетом специфики европейского сообщества.

Таким образом, в Декларации независимости и Конституции Республики Молдова получили закрепление основные права, свободы и обязанности человека и гражданина, принципы и гарантии их реализации, которые в своей совокупности образуют правовой статус личности. Учитывая значимость категории правового статуса личности, важность его законодательного закрепления и легального определения представляется необходимым и обоснованным дополнить Раздел II Главу I «Общие положения» Конституции Республики Молдова статьей 15 под названием «Правовой статус личности» следующего содержания: Правовой статус личности составляют права, свободы и обязанности человека, а также гарантии их реализации, закрепленные в Конституции и иных законах».

ПРИМЕЧАНИЯ:

1. MOROȘAN, I., GÎRBU, N. Reglementarea juridică a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului (realizări și dificultăți în Republica Moldova): Studiu monografic. Chișinău: Universitatea de Criminologie, 2003. 180 p. ISBN 9975-9736-6-3.
2. МОРДОВЕЦ, А.С. Социально-юридический механизм обеспечения прав человека и гражданина / под ред. Н. И. Матузова. Саратов: Саратовская высшая школа МВД, 1996. 285 с. ISBN 5-7485-0091-4.
3. ЧИХЛАДЗЕ Л.Т., ОСАВЕЛЮК А.М. Конституция России и проблема гарантий прав и свобод человека. Lex russica (Русский закон). 2018;(11):63-68. [online]: <https://doi.org/10.17803/1729-5920.2018.144.11.063-068>
4. CUȘMIR, L. Garantarea drepturilor omului – condiție indispensabilă a unui stat de drept democratic. В: Respectarea drepturilor omului – condiție principală în edificarea statului de drept în Republica Moldova. Materialele conferinței științifico-practice internaționale (din 17 septembrie 2010, Bălți). Chișinău: S.n., 2010, p. 32-38. ISBN 978-9975-78-917-2.

5. SEDLEȚCHI, I. Mecanismul de garantare juridică a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. În: Rolul Curții Constituționale în sistemul protecției drepturilor omului și respectarea CEDO și jurisprudenței Curții Europene pentru drepturile omului în jurisprudența și legislația națională. Materialele conferinței din 13-14 decembrie 2007. Chișinău, 2007, p. 221-235.
6. ГЛУХАРЕВА, Л. И. Права человека в современном мире (социально-философские основы и государственно-правовое регулирование). Москва: Юристъ, 2003. 303 с. ISBN 5-7975-0619-X.
7. КОМКОВА, Г.Н. Конституционные гарантии прав человека в России: понятие и классификация. В: Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Общественные науки, 2016, №3 (39), с. 31-39. ISSN 2072-3016.
8. Constituția Republicii Moldova: comentariu/ coord. de proiect: Klaus Sollfrank; red.: NINA PĂRȚAC, LUCIA ȚURCANU – Ch.: Arc, 2012 (Tipogr. «Europress»). 576 p. ISBN 978-9975-61-700-0
9. СМОКИНЭ, А.И., ШТИРОЙ, В.И. Конституционные основы ограничения прав личности в Республике Молдова. В: Наука, образование, культура: Материалы международной научно-практической конференции. 4 февраля 2016 г. Комрат: КГУ, 2016, с. 302-305. ISBN 978-9975-83-011-9
10. ГРЕКУ, Р. О влиянии ограничительных норм на эффективность права в переходном обществе. В: Юридическая техника, 2018, № 12, с. 132-134.
11. АЛЕБАСТРОВА, И.А. Конституционный принцип неотчуждаемости прав человека и их ограничения: проблемы совместимости. В: Государство и право, 2015, №3, с. 93-96. ISSN 0132-0769
12. ȚURCAN, S. Reglementarea constituțională a îndatoririlor fundamentale ale omului: aspecte comparative. În: Studii Juridice Universitare. Nr. 1-2, Anul II, 2009, p. 9-15.
13. КОВАЛЕВ, А.А. Международная защита прав человека. Москва: Статут, 2013. 591 с. ISBN 978-5-8354-0932-7.
14. ГАРАЕВА, Г.Ф. Европейские правовые стандарты как фактор гармонизации международного и национального механизмов защиты прав человека. В: Международное и национальное правосудие: теория, история, практика. Материалы международной научно-практической конференции. 20 мая 2010 г. Санкт-Петербург, 2010, с. 210-212. ISBN 978-5-9676-0318-1
15. ЧЕРТОВ, А.А. Европейский Суд по правам человека и развитие международного права прав человека: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.10. Москва, 2007, 25 с.
16. МЕДВЕДЕВ, Е.В. Место Европейских стандартов прав человека в национальной правовой системе. В: Юридическая наука, 2011, № 4, с. 21-25.

**CADRUL JURIDIC EUROPEAN PRIVIND
DREPTURILE ȘI OBLIGAȚIILE DEȚINUȚILOR**
**EUROPEAN LEGAL FRAMEWORK CONCERNING
THE RIGHTS AND OBLIGATIONS OF THE IMPRISONED PERSONS**

**PROCA Florin, doctorand,
Școala Doctorală Științe Juridice, Politice și Sociologice**

Summary

The prison universe is a very complicated, harsh, unpredictable and in the same time a very sensitive one in terms of granting rights and applying the sanctions that people who are serving a custodial sentence have. The penitentiary is the place where no one wants to go; however, sometimes by mistake or carelessness, people that had an exemplary conduct in society and have not had contact with criminal law all their lives also end up behind bars. Knowing the rights offered by the legal framework to those sentenced to imprisonment becomes essential in this situation and information regarding the obligations and prohibitions in this dark place can bring you faster among the free persons.

The rights of those behind bars, in the last 20-30 years, have been constantly in the center of society's attention by approaching the subject by both politicians and the media. In most cases, in order to attract the electorate or the audience, the rights of those who have committed crimes have been changed, interpreted and developed so that sometimes they have come to exceed those of members of society who are in hospitals, educational institutions or other state institutions. The sanctions that can be applied to persons deprived of their liberty have also been widely debated and there has often been no attempt to reduce or eliminate some of them through the intervention of non-governmental bodies with state institutions or with persons holding important positions. The notion of prison has appeared since ancient times and is a building, a place where a person executes a custodial sentence, imprisonment, dungeon, penitentiary, arrest, prison. [1]

I believe that the rights to be offered as well as the sanctions that can be applied to those in detention should not be confused in any way with the rights of a free person because sentencing to a custodial sentence implies the restriction of certain rights for a certain period of time. It is normal and indicated that the environment in which the detainee finds himself is of lower quality than the environment of the one who is in the society, who works, who brings a plus or who at least does not affect the good functioning of the community. Otherwise, at least for those with poor financial strength, accommodation inside a holding establishment would become an alternative to consider.

Key words: *Social reintegration, evolution, international, possibilities, rules*

Introducere

Momentul stabilirii clare a ideii, a conceptului de drepturi ale omului este strâns legat de data de 10 decembrie 1948, zi în care Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite a proclamat Declarația Universală a Drepturilor Omu-

lui. Declarația reprezintă piatra de bază pentru conceptul actual de drepturi ale omului, având o însemnătate foarte mare pentru elaborarea și dezvoltarea drepturilor omului, atât pe plan național cât și pe plan internațional. Aceasta a devenit cu timpul un document de referință spre care tind statele și conform căruia se verifică modul în care se respectă drepturile omului în diferite state ale lumii, prevederile acesteia fiind ulterior preluate și extinse în diferite tratate internaționale. Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite a reușit să reunească pentru prima dată consensul comunității internaționale într-un ideal comun ce trebuie atins de toate popoarele și națiunile în domeniul drepturilor omului. Documentul [2] are o parte introductivă și 30 de articole care indică principalele drepturi ale ființelor umane precum : dreptul la viață, dreptul la libertate, dreptul la siguranță, dreptul la o cetățenie, dreptul la proprietate, dreptul la libertatea gândirii, dreptul la învățătură etc.

Mediul penitenciar este unul foarte dificil, un loc de cele mai multe ori periculos și încărcat cu nemulțumiri, frustrări și violență. Pe drumul anevoios al parcurgerii pedepsei privative de libertate cei mai slabi nu-și vor găsi niciodată locul, doar cei puternici vor supraviețui. Condițiile grele care încep cu lipsa libertății și continuă până la lipsa elementelor esențiale unei vieți normale își lasă o puternică amprentă asupra sănătății mentale a persoanelor private de libertate. Penitenciarul este o instituție a statului asemănătoare societății libere cu privire la relațiile de subordonare, interacțiunile sociale, ierarhiile, organele de control și autoritate însă toate acestea se desfășoară în cadrul unui ansamblu de elemente permanent controlat.

Atribuțiile penitenciarelor au variat întotdeauna de la o țară la alta, de la epocă la alta dar au rămas structurate, de regulă, pe scopurile principale precum: prevenirea comiterii altor infracțiuni, protejarea societății de persoanele care prezintă risc infracțional, corectarea deviațiilor comportamentale, reinserția socială a persoanelor încarcerate ca elemente utile societății. Uneori, în țările cu regim nedemocratic, dictatorial, privarea de libertate a fost o măsură cu motive politice care a avut rolul de a reduce la tăcere opoziții sau de a transmite un mesaj.

Pentru a ajunge la reglementările actuale cu privire la pedepsirea celor care au avut un comportament contrar bunului mers al colectivității, de-a lungul timpului omenirea a trecut prin mai multe etape, fiecare dintre acestea cu specificul și regulile vremii.

Urmând parcursul istoric al ansamblului de reguli privind pedepsele, principalele caracteristici ale fiecărei etape au evoluat și s-au transformat permanent. Perioada preistorică era bazată pe regulile apărute în cadrul grupurilor mai mici sau mai mari dar de regulă restrânse; aceste reguli coincideau de cele mai multe

ori cu regulile divine în timp acestea devenind norme obligatorii. Perioada antichității s-a evidențiat prin dezvoltarea regulilor în cadrul marilor civilizații, iar pedepsele aplicate în acea perioadă au fost foarte variate începând de la cele economice și continuând până la cele fizice. Evul Mediu a fost caracterizat în special prin aplicarea pedepselor corporale, tortură și chiar execuții publice, lucruri care în zilele noastre sunt de neconceput. Epoca modernă este caracterizată prin aplicarea preponderentă a pedepsei private de libertate, prin separarea celor care au greșit de colectiv pentru a preveni săvârșirea unor alte abateri precum și cu scopul de a proteja membrii societății. În final, Epoca contemporană este cea care, în paralel cu separarea de societate, inițiază și dezvoltă măsurile de substituire a pedepsei privative de libertate și se remarcă prin evidențierea scopului moralizator al detenției.

La nivel Uniunii Europene, stâlpul de bază privind reglementările legate de drepturile persoanelor încarcerate este reprezentat de Recomandarea consiliului de miniștri ai statelor membre referitoare la regulile penitenciare europene. Documentul ce datează din anul 2006 a stabilit principiile fundamentale pentru acest domeniu și a fost sursa de inspirație pentru majoritatea reglementărilor europene ulterioare cu privire la persoanele private de libertate.

Este o situație de normalitate ca de la primul contact pe care condamnatul îl are cu penitenciarul, să i se aducă la cunoștință drepturile și obligațiile pe care le are în timpul executării pedepsei cu închisoarea. Consiliul de miniștri a reamintit această regulă și a indicat exact și celelalte informații la care ar trebui să aibă persoana ajunsă în spatele grătilor. Au fost stabilite norme minime generale privind spațiile de detenție care trebuie să respecte demnitatea umană și intimitatea și să întrunească standardele minime sanitare și de igienă precum și reguli minime generale ale regimului alimentar care trebuie să țină cont de vârstă, stare de sănătate, condiție fizică, religie, cultură și de natura muncii prestate de individul lipsit de libertate [3]. S-a acordat o atenție sporită reglementărilor referitoare la consilierea juridică, la contactul cu exteriorul precum și celor cu privire la organizarea asistenței medicale în penitenciar, stabilindu-se un set de obligații pentru cadrele medicale. Siguranța personală în mediul violent al penitenciarelor a reprezentat mereu o problemă de actualitate, periodic fiind raportate probleme pe această linie atât în rândul celor care au săvârșit infracțiuni cât și în rândul angajaților sistemului carceral. Recomandarea [4] a stabilit necesitatea luării unor măsuri care să asigure siguranța deținuților, a personalului din penitenciar și a vizitatorilor, a identificat ca obligatorie posibilitatea de a contacta personalul în orice moment, inclusiv noaptea și a subliniat faptul că recurgerea la măsuri speciale de siguranță sporită sau la măsuri de securitate nu va fi autorizată decât în condiții excepționale.

Reguli specifice din diferite state europene

Sistemul carceral din România. Sistemul penitenciar românesc a evoluat vizibil și constant după căderea regimului comunist din anul 1989, concomitent cu micșorarea numărului de persoane custodiate, cu transparentizarea treptată a activităților desfășurate în închisori și cu dezvoltarea formării profesionale și pregătirea specializată a angajaților. Penitenciarele din România sunt coordonate de către Administrația Națională a Penitenciarelor, o instituție publică de interes național, cu personalitate juridică, în subordinea Ministerului Justiției; aceasta face parte din instituțiile publice de apărare, ordine publică și securitate națională ale statului. Conform hotărârii Guvernului [5], instituția centrală a mediului penitenciar este condusă de un director general care are calitatea de ordonator de credite și exercită atribuții complexe precum:

- organizează, coordonează, evaluează, controlează și îndrumă folosirea la muncă a deținuților precum și asigurarea pazei, escortării, însoțirii și supravegherii deținuților;
- organizează, coordonează, evaluează, controlează și îndrumă activitățile privind asigurarea dreptului la asistență medicală al deținuților precum și activitățile de intervenție în situația producerii de incidente critice și operaționale în unitățile subordonate;
- organizează, coordonează, evaluează, controlează și îndrumă activitățile referitoare la modul de executare a pedepselor și măsurilor privative de libertate în unitățile din subordinea sa, precum și cele educative, de asistență psihologică și asistență socială;
- asigură cadrul organizatoric și îndrumă activitățile de învățământ, precum și activitățile de formare profesională a deținuților ;
- colaborează, în domeniul formării profesionale a personalului din sistemul administrației penitenciare, cu unitățile sau centrele de formare profesională ale instituțiilor din sistemul național de apărare, ordine publică și securitate națională, precum și cu instituțiile de învățământ colaboratoare care pregătesc personal pentru sistemul administrației penitenciare.

Recomandarea Consiliului de Miniștri Rec 2006 a avut o mare influență în construirea legii române de executare a pedepselor privative de libertate. Astfel legislația românească a devenit mai complexă și a detaliat mai bine regulile aplicabile persoanelor custodiate în închisori. A fost legiferat unul dintre cele mai mari stimulente pentru deținuți – dreptul de a beneficia de vizită intimă, dar a fost prevăzut și un aspect pe care cei încarcerați l-au folosit ca metodă de șantaj emoțional – posibilitatea de a protesta față de o nemulțumire prin declararea intrării în refuz de hrană. Prin legea de executare a pedepselor privative de libertate [6] a fost constituită și instituția judecătorului delegat pentru supravegherea

executării pedepselor, instituție la care cei din spatele gratiilor pot apela în cazurile în care consideră că li se încalcă anumite drepturi sau se simt nedreptățiți față de unele decizii ale administrației penitenciare.

Judecătorul delegat a primit atribuții care uneori exced puterea decizională a conducerii unității. Acestuia îi revine datoria de a soluționa plângerile persoanelor private de libertate cu privire la exercitarea drepturilor, stabilirea și schimbarea regimurilor de executare, aplicarea sancțiunilor disciplinare și de a participa, în calitate de președinte, la ședințele comisiei pentru liberare condiționată. Chiar dacă judecătorii sunt, de regulă, persoane cu un intelect superior mediei societății, nu au experiență în lucrul direct cu persoanele care și-au petrecut cea mai mare parte din viață în penitenciare și uneori nu pot înțelege toate mecanismele unei astfel de instituții. Prinapelaarea la șantajul emoțional, simularea unor sentimente, ipocrizie și minciuni, chiar și persoane care nu au frecventat niciodată cursurile școlare dar au dobândit școala vieții au reușit să inducă în eroare judecătorii. Astfel au fost emise decizii care au favorizat persoanele încarcerate, care au anulat sancțiunile celor care au comis abateri disciplinare, uneori chiar oferindu-le condiții de detenție mai bune decât cele pe care le au persoanele civile internate în spitalele de stat sau angajații unor structuri din cadrul structurilor de ordine și apărare națională.

Penitenciarele din România, în ciuda situației sociale și economice precare a statului, oferă persoanelor custodiate drepturi echivalente cu cele de care beneficiază deținuții în statele mai puternice din punct de vedere economic. Drepturi precum posibilitatea de a consulta documentele cu caracter personal, dreptul la asistență juridică și dreptul la asistență diplomatică evidențiază do- vada transparenței. Libertatea conștiinței, a opiniilor și libertatea credințelor religioase sunt asigurate iar drepturi precum cel de petiționare și de corespon- dență sunt nelimitate.

Dreptul la informațiile de interes public nu este îngrădit iar dreptul la asis- tență medicală, tratament și îngrijiri este garantat, fără discriminare în ceea ce privește situația juridică a celor custodiați. Legăturile cu mediul extern, cu fami- lia și prietenii sunt permise, chiar încurajate prin acordarea de convorbiri telefo- nice, comunicări on-line și vizite.

Legea [7] stabilește pentru persoanele private de libertate și unele obligații care în cazul încălcării devin abateri disciplinare. De la intrarea în penitenciar și ori de câte ori este necesar pe parcusul carceral deținuții au obligația să se supună percheziției și să se conformeze dispozițiilor date de organele judiciare. Având în vedere faptul că de cele mai multe ori cazarea se face la comun au fost inserate îndatoriri precum cea de a manifesta o atitudine cuviincioasă față de

orice persoană cu care intră în contact, de a respecta regulile de igienă individuală și colectivă și de a avea o ținută decentă, curată și îngrijită.

Pentru persoanele care au fost selecționate pentru a desfășura activități lucrative au fost stabilite sarcini precum întreținerea în mod corespunzător a bunurilor încredințate de administrația penitenciarului și a bunurilor din dotarea unităților unde se prestează munca, îndeplinirea în bune condiții a activităților la care se participă. În situația în care deținuții sunt încadrați la cel mai permisiv regim prevăzut de legislație, regimul deschis și desfășoară activități, fără supraveghere în exteriorul unității penitenciare au obligația de a respecta regulile stabilite de administrația penitenciarului. Acest aspect este valabil și în situația în care beneficiază de permisiunea de ieșire din penitenciar.

Sistemul carceral din Ungaria

Situată din punct de vedere geografic în centrul Europei, Ungaria prevede răspunderea penală a persoanelor începând cu vârsta fragedă de 12 ani în cazul comiterii unor infracțiuni grave precum omor, tâlhărie, jaf și lovire doar dacă se pune în pericol viața sau cauzează decesul victimei. Cadrul legislativ[8] impune răspunderea penală începând cu vârsta de 14 ani pentru celelalte fapte penale și prevede posibilitatea aplicării unor pedepse privative de libertate de la trei luni până la 25 de ani, existând și posibilitatea condamnării la detenția pe viață.

Cu toate că legislația este destul de dură cu privire la cuantumul pedepselor și cu privire la posibilitățile de punere în libertate înainte de termenul pedepsei prin liberare condiționată, regulile din penitenciar sunt foarte permissive. Odată privați de libertate, cei care au săvârșit infracțiuni sunt informați cu privire la toate drepturile și obligațiile pe care le au pe parcursul executării pedepsei. În Ungaria, la fel ca în toate țările europene, deținuții pot primi vizite de la membrii familiei și de la prieteni, au dreptul de a petrece zilnic timp în aer liber, pot primi și trimitere nerestricționat corespunzătoare, au posibilitatea de a urma cursuri școlare și li se oferă libertatea de a alege, de a profesa și de a practica religia sau conștiința lor în mod liber.

Un aspect greu de acceptat pentru cele mai multe state este faptul că în Ungaria persoana condamnată poate utiliza un telefon mobil, convorbirile putând fi efectuate doar către anumite persoane acceptate de către instituția penitenciară[9]. O posibilitate foarte rar întâlnită pentru persoanele aflate în detenție și un lucru greu de acceptat de cele mai multe state, folosirea unui telefon mobil în detenție este în același timp atât o dovadă de evoluție cât și un factor care poate pune în pericol scopul executării pedepsei. Chiar dacă toate convorbirile se efectuează cu numere de telefon și persoane indicate de către solicitant, în fapt,

administrația penitenciarului nu poate controla exact cu cine discută condamnatul, deoarece la capătul telefonului poate fi altă persoană decât cea declarată inițial. Acest lucru poate pune în pericol siguranța penitenciarului prin furnizarea unor informații în timp real și în același timp poate favoriza coordonarea unor activități de tip infracțional în timpul executării pedepsei.

Condamnaților li se impun și anumite obligații, precum: contribuirea la costul întreținerii sale, menținerea ordinii de executare a pedepsei, a cerințelor de siguranță și igienă, participarea la lucrările de curățenie și îngrijire a instituției penitenciare ocazional, fără remunerație, îndeplinirea muncii atribuite într-o manieră disciplinată în conformitate cu abilitățile sale[10].

Sistemul carceral din Cehia

Republica Cehă este un stat democratic reprezentativ parlamentar și pluralist localizat central pe continent. Aleșii din acest stat au legiferat faptul că răspunderea penală poate interveni doar dacă fapta penală a fost săvârșită după împlinirea vârstei de cincisprezece ani iar limita condamnării la pedepse private de libertate să fie de douăzeci de ani ; doar pentru delict grave, în situații excepționale se poate ridica pragul la treizeci de ani sau chiar detenția pe viață. Codul penal[11]evidențiază multiple pedepse care pot fi aplicate celor care încalcă legea precum arestul la domiciliu, confiscarea proprietății, confiscarea unui obiect sau a altui bun de valoare, serviciul în folosul comunității, pedeapsa pecuniară, interzicerea șederii, interzicerea unei activități, degradarea militară, expulzarea, retragerea titlurilor de onoare sau a decorațiilor sau interzicerea accesului la evenimente sportive, cultural sau alte evenimente sociale. Acestea sunt utilizate pentru a trage un semnal de alarmă celui care nu respect normele societății, apelarea la pedeapsa cu închisoarea făcându-se doar în situații excepționale când se consideră că celelalte variante nu vor avea un rezultat pozitiv în influențarea infractorului.

Drepturile unei persoane aflate în închisorile din Republica Cehă sunt similare cu majoritatea vecinilor. Astfel, pe perioada detenției dreptul la corespondență este neîngrădit și se efectuează din fondurile proprii, doar în situația în care condamnatul nu are fonduri suficiente corespondența cu avocatul va fi asigurată din fondurile unității. Vizitele, primirea și cumpărarea de produse alimentare și obiecte personale, primirea de pachete și bani sunt nelipsite din drepturile oferite.

De asemenea, la cererea sa condamnatul poate să fie angajat, în cadrul posibilităților de lucru ale unității, dreptul la furnizarea de servicii spirituale și sociale este garantat, există posibilitatea comandării de cărți, ziare și reviste zilnice pe cheltuiela solicitantului și toate persoanele au dreptul la o perioadă continuă de somn de minim opt ore pe zi precum și la o plimbare zilnică de minim o oră[12].

De cele mai multe ori unitățile penitenciare sunt locuri în care conducerea unei țări doar virează bani, sunt instituții care nu produc și nu ajută economia să crească. Eventualele venituri câștigate din folosirea celor custodiați la activități lucrative nu acoperă investițiile necesare pentru hrană, cazare, echipamente și instalații, utilități, plata salariilor angajaților etc. Un element care ar trebui luat în calcul de toate formațiunile statale este acela că în Cehia condamnații sunt obligați să ramburseze costurile asociate executării pedepsei prin deduceri din remunerație, bani depuși în închisoare sau prin dispunerea unei cereri de despăgubire[13].

Condamnații mai au printre obligații și să notifice închisorii numele și prenumele avocaților care îi vor reprezenta într-o altă problemă sau le vor oferi servicii juridice, să permită angajaților serviciului penitenciar să le inspecteze lucrurile personale, să se supună măsurilor necesare pentru a preveni posibila producție, deținere sau utilizare abuzivă de substanțe dependente și otrăvuri în închisoare.

Sistemul carceral din Franța

Franța este o republică constituțională unitară cu un regim semi-prezidențial, cu teritoriul situat în vestul Europei și clasifică infracțiunile în crime, delictes și contravenții, în funcție de gravitatea lor. Serviciul public de închisori participă la executarea deciziilor penale și contribuie la reintegrarea în societate a persoanelor care i-au fost încredințate de autoritatea judiciară, la prevenirea recidivei și la securitatea publică. Penitenciarele din Franța sunt în subordinea Ministerului Justiției denumit și Păstrătorul Sigiliilor.

Cadrul legal[14] stabilește că pedepsele pot fi aplicate minorilor începând cu vârsta de treisprezece ani, dacă sunt capabili de discernământ, cu o atenuare a răspunderii având în vedere lipsa experienței de viață ; pedepsele cu privare de libertate au maximum până la detenția pe viață. Un element care ajută foarte mult reducerea supraaglomerării din unitățile penitenciare și în același timp reprezintă acordarea unei a doua șanse persoanelor care încalcă normele sociale este posibilitatea de a se pronunța pedeapsa de constrângere penală. Doar în situația în care personalitatea și situația financiară, familială și socială a autorului unui delict pedepsit cu o pedeapsă cu închisoarea mai mică sau egală cu 5 ani sunt foarte bune, instanța poate impune condamnatului de a se supune unui sistem de supraveghere pentru o perioadă cuprinsă între 6 luni și cinci ani.

La primul contact cu așezământul de deținere persoanele reținute primesc broșuri de bun venit, cu privire la dispozițiile referitoare la regimul de detenție și cu privire la regulile aplicabile în unitatea penitenciară. Drepturile uzuale pentru cei aflați în executarea unei pedepse private de libertate sunt nelipsite, astfel aceștia au dreptul la libertatea de opinie, conștiință și religie, dreptul de la men-

ține relația cu familia și prietenii prin vizite, dreptul la corespondență, dreptul la asistență medicală etc. Un element foarte important pentru orice persoană ajunsă în această situație dificilă este nevoia de siguranță. Legislația franceză [15] atribuie o deosebită atenție acestui aspect și stabilește că administrația penitenciarului trebuie să asigure fiecărei persoane reținute protecția eficientă a integrității sale fizice în toate locurile colective și individuale; mai mult statul este obligat să compenseze prejudiciul rezultat din moartea unei persoane reținute cauzate de violența comisă de către o altă persoană reținută. Pentru a evita astfel de situații nedorite, în mod excepțional, conducerea unității are posibilitatea este de a controla, sub supraveghere video, celulele de detenție în care sunt cazate persoanele plasate sub controlul justiției, supuse unei măsuri de izolare, a căror evadare sau sinucidere ar putea avea un impact semnificativ asupra ordinii publice.

Restricțiile inerente detenției impuse persoanelor private de libertate țin cont de vârsta, starea de sănătate, dizabilitatea și personalitatea persoanei custodiate. Orice persoană condamnată este obligată să îndeplinească cel puțin una dintre activitățile care i-au fost oferite de șeful unității și de directorul serviciului de integrare și probațiune penitenciară.

Sistemul carceral din Lituania

Situată geografic în partea de nord a continentului, pe malul sud – estic al Mării Baltice, Lituania clasifică faptele penale în infracțiuni și contravenții. O persoană poate răspunde penal pentru faptele sale doar după împlinirea vârstei de șaisprezece ani; în cazuri special prevăzute, răspunderea din punct de vedere penal intervine la vârsta mai fragedă de paisprezece ani doar pentru infracțiuni precum: omor, vătămare gravă a sănătății, deținerea unei arme de foc, a munițiilor, explozibililor sau a materialelor explozibile, furt, viol, deținerea ilegală de substanțe narcotice sau psihotrope, agresiune sexuală, tâlhărie, șantaj, distrugerea sau deteriorarea bunurilor sau daune aduse vehiculelor sau drumurilor și instalațiilor situate pe acestea[16].

Deținutul este privit ca o persoană care a greșit dar merită a doua șansă, face în continuare parte din societate și trebuie ajutată de colectiv să revină pe drumul cel bun. În acest sens, principiile precum cel al umanismului, al legalității, al egalității în fața legii, al individualizării pedepsei și al participării publicului la procesul de corectare a condamnaților și al executării corecte și progresive a pedepselor sunt definite clar la nivelul legislației penale [17].

Sistemul penitenciar lituanian împarte condamnații din închisori în grupuri obișnuite și grupuri disciplinare în funcție de infracțiunea săvârșită, conduita persoanei pe parcursul executării pedepsei și cuantumul pedepsei rămas

de executat. Persoanele condamnate pentru infracțiuni din neglijență sau infracțiuni săvârșite cu intenție pedepsite cu maximum un an de închisoare pot executa pedeapsa privativă de libertate în colonii deschise, fără a fi păziți cu armament ci doar supravegheați. Drepturile și obligațiile se bazează pe sistemul progresiv și regresiv, pornind de la un regim mai strict pentru cei din grupurile disciplinare și ajungând la un regim mai permisiv pentru cei din coloniile deschise.

Condamnații, în funcție de grupul în care au fost încadrați, au dreptul să achiziționeze bunuri personale, să primească și să trimită un număr nelimitat de scrisori, să efectueze apeluri telefonice și să facă plimbări în aer liber zilnic, periodicitatea și durata drepturilor devenind treptat mai favorabile odată cu trecerea în grupul cu o conduită mai bună. Dreptul de a avea bani și obiecte de valoare, posibilitatea de a utiliza un telefon fără restricții și posibilitatea de a părăsi teritoriul coloniei pentru maxim paisprezece ore pe zi, cu aprobarea administrației, sunt drepturi specifice doar celor desemnați să execute pedeapsa în coloniile deschise.

Cadrul normativ [18] prezintă faptul că îndatoririle se aplică tuturor celor aflați în executarea unei pedepse privative de libertate indiferent de grupul în care au fost încadrați și stabilește obligații precum: să înființeze partide și organizații politice și să participe la activitățile lor, să consume băuturi alcoolice, să ia medicamente fără permisiunea unui medic, să organizeze pichete, mitinguri, manifestații sau revolte, să-și facă tatuaje sau să tatueze pe altcineva, să solicite sau să ofere orice servicii de la o altă persoană condamnată sau arestată, să utilizeze violența fizică sau mentală împotriva altor persoane sau să aibă produse din tutun în cameră.

Concluzii:

Condițiile în care un individ își ispășește pedeapsa în urma comiterii unei fapte incriminate de legea penală diferă foarte mult de la un stat la altul. Chiar dacă drepturile și obligațiile prevăzute de legislație sunt relative asemănătoare, condițiile din așezământele de deținere se diferențiază în funcție de mai mulți factori precum: puterea financiară a statului în care se execută pedeapsa, nivelul de civilizație, dotările unității de detenție, populația carcerală, nivelul de educație al infractorilor și al angajaților, nivelul de instruire fizică și de pregătire profesională în rândul celor care custodiază efectivul de deținuți etc.

Consider că cea mai bună metodă de evitare a supraaglomerării unităților de detenție este prevenirea săvârșirii de infracțiuni coroborată cu stabilirea unui cadru legislativ cu pedepse care să descurajeze ideile cu influențe penale. Din păcate prevenirea implică unele costuri foarte mari prin angajarea de personal

suficient cu salarii decente, costuri pe care cele mai multe țări nu și le permit. Alături de celedouă anterior menționate o altă metodă eficientă de a preveni săvârșirea de infracțiuni este legată de investițiile în învățământ. La nivelul unui stat, investiția în resursa umană este cea mai rentabilă pe termen lung. Cu toate că această metodă este una care va da rezultate doar pe termen lung, este bine cunoscut faptul că un om educat este un om mai bine informat, mai puternic și care are mai multe opțiuni de a-și contura viitorul. Indivizii mult mai bine educați vor avea posibilitatea de a alege stilul de viață pe care vor să-l urmeze, vor avea posibilitatea de a deveni oameni de bază în colectiv, de a aduce un plus valoare societății, de a contribui la dezvoltarea de noi procese și tehnologii. Educația influențează indirect creșterea economică, prin transmiterea de cunostințe și informații de la o generație la alta se va accelera procesul de inovare care va ridica întreaga economie a unei țări.

O problemă majoră pentru reinsertia în societate ca elemente utile a celor care au comis fapte penale este strâns legată de faptul că nu există întotdeauna un plan pentru cei puși în libertate. Unde vor locui, unde vor lucra, cum își vor câștiga existența reprezintă doar întrebări fără răspuns deoarece de cele mai multe ori deținuții sunt eliberați și trimiși pe stradă, pe cont propriu.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Dicționarul explicativ al limbii române, Ediția a III-a revăzută și adăugită, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2016;
2. Organizația Națiunilor Unite, Declarația universală a drepturilor omului, 10 decembrie 1948;
3. Recomandarea comitetului de miniștri ai statelor membre, referitoare la regulile penitenciare europene Rec (2006)2 -punctele 17, 19, 22;
4. Recomandarea comitetului de miniștri ai statelor membre, referitoare la regulile penitenciare europene Rec (2006)2 – punctele 52, 53;
5. Hotărârea de Guvern nr. 756/2016 din 12 octombrie 2016 pentru organizarea, funcționarea și atribuțiile Administrației Naționale a Penitenciarelor, art.6;
6. Legea 254 din 2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, Titlul II;
7. Legea 254 din 2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, Titlul III, Capitolul V, art. 81;
8. Legea C din 2012 privind Codul Penal al Ungariei, Capitolul IV, Secțiunea 16 și Secțiunea 36 ;
9. Decretul legislative nr. 11 din 1979 privind executarea sancțiunilor și pedepselor în Ungaria, art. 92;
10. Decretul legislative nr. 11 din 1979 privind executarea sancțiunilor și pedepselor în Ungaria, art.33;

11. Legea privind Codul Penal al Cehiei din 8 ianuarie 2009, Capitolul V, Diviziunea 2, Subdiviziunea 4, Secțiunile 52 și 54;
12. Legea 293 din 10 noiembrie 1993 cu privire la efectuarea detenției în Cehia, Titlul III;
13. Legea 293 din 10 noiembrie 1993 cu privire la efectuarea detenției în Cehia, Titlul 3, art. 21a ;
14. Legea 204 din 09 martie 2004 privind Codul Penal al Franței, Titlul II, Capitolul II, art. 122-8;
15. Legea 1436 din 24 noiembrie 2009 privind închisoarea – Franța, Capitolul III, Secțiunea 6;
16. Codul Penal al Republicii Lituania intrat în vigoare prin legea VIII – 1968 din 26 septembrie 2000, Capitolul III, art. 13;
17. Legea numărul IX- 994 din 27 iunie 2002 privind aprobarea Codului penitenciar al Republicii Lituania, Capitolul II;
18. Legea numărul IX- 994 din 27 iunie 2002 privind aprobarea Codului penitenciar al Republicii Lituania, Capitolul X;

**OBIECTUL MITEI (CORUPERII).
CERINȚELE LEGII ȘI PRACTICĂ JUDICIARĂ
THE OBJECT OF BRIBERY (CORRUPTION).
LAW REQUIREMENTS AND JUDICIAL PRACTICE**

**BOLOȘ Petru, doctorand,
Școala Doctorală Științe Juridice, Politice și Sociologice**

Summary

The phenomenon of corruption is chronic, having an increasingly aggressive evolution and a lasting character. Emerged in the past, the phenomenon of corruption is prolonged in time, proving to be difficult to remove as long as there is no national and even international consensus to fight it and use the tools to punish the crimes that make up corruption. Bribes have always been used both in the political field to obtain undeserved and express privileges, and in the economic field to reduce advantages and quick gains. The criminal investigation bodies need to clarify all aspects of illicit activity in bribery.

Keywords: *bribe, denouncer, bribed, briber, Criminal Code, Code of Criminal Procedure.*

1. Metodologia cercetării infracțiunilor de corupție

Corupția, așa după cum se subliniază și în lucrări monografice de referință [21, pag. 2 -preambul], reprezintă un „fenomen infracțional care amenință relațiile sociale și economice, atât la nivel național, cât și internațional”.

Infracțiunea de dare de mită - denumită în literatura juridică corupție activă - are o strânsă legătură cu infracțiunea de luare de mită (denumită corupție pasivă). Aceste două tipuri de corupție constituie însă două infracțiuni de sine stătătoare. Sub aspectul cercetării, problemele pe care trebuie să le clarifice aceasta sunt asemănătoare cu cele de la luarea de mită, diferențierile ținând de activitatea ilicită desfășurată de făptuitor, calitatea acestuia și anumite situații când acesta este exonerat de răspundere penală. Din acest considerent, pentru celelalte probleme - scopul urmărit prin activitatea ilicită, existența concursului de infracțiuni, posibilitatea extinderii cercetărilor pentru alte fapte sau făptuitori, măsurile luate pentru anularea efectelor juridice ale actelor întocmite în condițiile dării-luării de mită etc. - facem trimitere la explicațiile date atunci când s-au analizat acestea [23, p.100].

Dacă la luarea de mită, subiect activ nemijlocit nu poate fi decât un funcționar, în cazul infracțiunii de dare de mită, autor poate fi orice persoană fizică care îndeplinește condițiile generale - de vârstă și responsabilitate - cerute de lege. Faptul că legea nu cere o calificare anume a făptuitorului, duce la concluzia că darea de mită poate fi săvârșită chiar și de un funcționar care acționează pentru

coruperea altui funcționar. Dar, funcționarul care dă mita este o persoană particulară în raport cu funcția și serviciul pe care le îndeplinește funcționarul mituit. Și această faptă poate fi săvârșită în participație atât în forma coautoratului, cât și a instigării și complicității. Evident, nici pentru aceștia din urmă, pentru existența infracțiunii, nu se cere vreo calificare a făptuitorilor. Cercetarea trebuie să clarifice, în concret, contribuția acestora la derularea și consumarea activității, modul în care au conlucrat pentru realizarea rezoluției infracționale.

Organele de urmărire penală, dacă este cazul, trebuie să clarifice toate aspectele activității ilicite care s-au realizat printr-un intermediar. Astfel este considerat autor al infracțiunii de dare de mită, persoana care promite, oferă sau dă bani sau alte foloase unui funcționar printr-un intermediar, în acest caz, organele de cercetare penală trebuie să stabilească dacă promisiunea, oferta sau folosul dat prin intermediar ajunge la funcționarul care, în virtutea funcției și atribuțiilor de serviciu, îndeplinește, nu îndeplinește, întârzie îndeplinirea unui act licit sau face un act contrar - deci ilicit - atribuțiilor sale de serviciu, pentru că numai în acest caz are loc consumarea infracțiunii. Dacă acțiunea tipică a infracțiunii de dare de mită se oprește la intermediar, rămânând necunoscută funcționarului, nu se poate reține infracțiunea de dare de mită pentru cel care a promis, a oferit sau a dat bani sau alte foloase prin intermediar. De asemenea, organele de urmărire penală trebuie să cunoască situația juridică a intermediarului prin care se dă mita. Acesta este complice la infracțiunea de luare de mită și nu la cea de dare de mită [1, pag.318], în cazul în care chiar intermediarul a conceput infracțiunea și l-a determinat pe mituitor să o comită prin intermediul său, el va cumula calitatea de instigator și complice, dar va fi pedepsit doar pentru instigare la dare de mită, pentru că instigarea ca formă de participație principală absoarbe complicitatea.

2. Activitatea ilicită desfășurată

Pentru elucidarea modalităților în care s-a realizat acțiunea de corupere a funcționarului, cercetarea trebuie să clarifice, în concret, în ce a constat aceasta, altfel spus, dacă fapta s-a săvârșit prin darea de bani ori alte foloase, prin oferirea sau promisiunea acestora unui funcționar pentru ca acesta din urmă să îndeplinească, să nu îndeplinească, să întârzie ori să facă un act contrar îndatoririlor sale de serviciu.

În ce privește modalitatea normativă a promisiunii, organele de urmărire penală trebuie să stabilească dacă mituitorul a făcut un angajament, o făgăduială sau și-a asumat o obligație față de un funcționar pentru a-i remite în viitor - într-un termen determinat sau fără termen - o sumă de bani sau alte foloase. Promisiunea poate fi făcută verbal sau în scris, poate fi expresă sau aluzivă. Sarcina organelor de urmărire penală este aceea de a stabili dacă promisiunea este serioasă - pentru a exista fapta - sau dacă este vagă ori imposibil de realizat - situație

în care nu se poate reține infracțiunea de dare de mită - chiar dacă foloasele nu sunt determinate sub aspectul calității și cantității. O problemă esențială de clarificat în ceea ce privește promisiunea unor bani sau alte foloase, este aceea de a stabili dacă promisiunea a ajuns la cunoștința destinatarului - funcționarul - necerându-se ca funcționarul căruia îi este adresată promisiunea să înțeleagă pe deplin despre ce este vorba. Așadar, organele de urmărire penală vor stabili consumarea infracțiunii de dare de mită chiar dacă funcționarul căruia i se promite nu pricepe, întrucât nu se poate înlătura vinovăția celui care promite pentru simplu fapt că funcționarul este „greu de cap” și nu pricepe ce i se cere sau „nu-și crede urechilor” când i se face o promisiune clară [2, pag. 215]. Organul de urmărire penală trebuie să aibă în vedere că promisiunea de a da mită nu implică actul corelativ al acceptării sau nerespingerii, ea fiind un act unilateral al celui care urmărește să corupă un funcționar.

Prin oferire, organele de urmărire penală trebuie să înțeleagă și să stabilească existența unei propuneri făcute funcționarului de a-i da bani sau alte foloase, însoțită de prezentarea acestora sau de punerea lor efectivă la dispoziția lui. Pentru exemplificare, menționăm: arătarea banilor, arătarea plicului, însoțită de un semn elocvent, lăsarea banilor ca și cum ar fi fost uitați, pe o masă; introducerea bancnotelor printre unele acte remise funcționarului.

Trebuie stabilit de asemenea că *oferta este precisă, neechivocă și că este concretizată într-o acțiune efectivă, reală*. Oferta trebuie de asemenea să pornească din inițiativa particularului – mituitorului - și să fie voluntară și spontană. Dacă oferta este precedată de promisiune, infracțiunea se consumă odată cu formularea promisiunii, dar surprinderea mituitorului și mituitului în momentul ofertei, în această situație, are menirea de a proba infracțiunea de dare de mită și pe aceea de luare de mită. Dacă oferta nu a fost precedată de promisiune, organele de urmărire penală trebuie să stabilească momentul ofertei, pentru a se stabili momentul consumării infracțiunii de dare de mită, chiar dacă oferta nu este primită.

În ceea ce privește a treia modalitate de săvârșire a infracțiunii - darea de bani sau alte foloase - organele de urmărire penală trebuie să lămurească dacă acțiunea mituitorului a constat în înmânarea sau predarea celui mituit a banilor sau foloaselor.

Constituie infracțiunea de dare de mită: fapta unei persoane de a fi oferit o sumă de bani unor organe de urmărire penală - care aveau latitudinea de a o lăsa în stare de libertate ori de a o trimite în judecată în stare de arest - pentru a nu o aresta [3, pag. 319]; fapta unei persoane de a oferi o sumă de bani unui organ de cercetare penală în scopul de a nu-i adresa acte privitoare la săvârșirea unei infracțiuni [3, pag. 319]; fapta unei persoane de a oferi o sumă de bani unui organ de cercetare penală care, deși nu are atribuția de a rezolva cauza, ar putea să refacă cercetarea, prin denaturarea actelor de urmărire în așa fel încât, în cele din

urmă, s-ar putea ajunge la soluționarea cauzei de procuror în sensul dorit de mituitor [4, pag. 172]; fapta unui inculpat de a fi dat unui tehnician o sumă de bani pentru ca acesta să-i faciliteze recepționarea unei cantități de miere falsificată [5]; fapta unei persoane care a oferit o sumă de bani unei funcționare pentru a o determina să-i dea două foi de hârtie albă cu sigiliul instituției, sigiliu care se afla în mod permanent la șeful biroului [6, pag. 359]; fapta unor gestionari de a împărți cu revizorul contabil plusurile constatate în gestiunea lor, pe care aceștia, în baza unei înțelegeri prealabile, omiseseră să la înregistreze, constituie pe lângă infracțiunea de delapidare, infracțiunea de luare de mită pentru gestionari și luare de mită pentru revizorul contabil [7, pag.315].

În practica judiciară recentă s-a reținut infracțiunea de dare de mită pentru o persoană care aflând că un prieten al său - față de care se efectuau cercetări penale - a fost reținut și condus la sediul poliției de un ofițer de poliție, a oferit acestuia - fiind însă refuzat - un inel de aur pentru a-1 pune în libertate pe prietenul său, chiar dacă ordonanța de reținere a fost emisă de un alt ofițer de poliție, care a și continuat urmărirea penală.

Organele de urmărire penală trebuie să clarifice dacă funcționarul căruia i s-au promis, oferit sau dat foloasele are sau nu competența de a efectua actul în vederea căruia particularul a efectuat acțiunea de mituire. Dacă funcționarul nu are o asemenea competență, nu se va putea reține infracțiunea de dare de mită.

Ca și luare de mită, investigarea trebuie să clarifice dacă banii sau foloasele au fost date în scopul efectuării de către mituit a unor acte licite sau ilicite referitoare la îndatoririle de serviciu ale funcționarului. Clarificarea activităților concrete în care făptuitorul a realizat acțiunea de corupere prezintă importanță și sub aspectul confiscării sumelor de bani sau foloaselor materiale ca au constituit obiectul dării de mită, știut fiind că dispozițiile privitoare la confiscare prevăzute în cazul luării de mită [8, art. 289, alin. 3] se aplică în mod corespunzător și în cazul dării de mită, chiar dacă oferta nu a fost urmată de acceptare [8, art. 290, alin. 5].

3. Existența constrângerii de a da mită

Potrivit legii, dacă promisiunea, oferirea sau darea de bani s-a făcut datorită faptului că mituitorul a fost constrâns la aceasta de către funcționarul la care a apelat, o astfel de împrejurare duce la înlăturarea caracterului penal al faptei. Prin urmare, dacă se constată acest lucru infracțiunea de dare de mită nu mai subzistă.

Organele de urmărire penală trebuie să stabilească că prin constrângere s-a provocat un sentiment de teamă legat de iminenta suportare a unui prejudiciu și acesta este generatorul unei presiuni psihice de natură a înlătura posibilitatea liberei determinări și dirijării a voinței mituitorului. Dacă, în cazul dării de mită, constrângerea nu s-ar concretiza într-o asemenea presiune psihică, provocată

de teama de a suferi în mod iminent un grav prejudiciu, nu s-ar mai putea vorbi de constrângere, ci eventual de o simplă pretindere de mită, în sensul art. 254, alineatul I din Codul penal. Constrângerea - s-a arătat în literatura de specialitate [9, pag. 119] - trebuie să fie de natură să suprime sau să restrângă libertatea sau capacitatea de autodeterminare a persoanei asupra căreia este exercitată - mituitorul - încât să o silească la o conduită impusă sau pretinsă de mituit.

Organele de urmărire penală au obligația ca, ori de câte ori stabilesc existența constrângerii, să constate mijlocul folosit de făptuitor pentru a constrânge, primejdia reală sau aparentă la care a fost supus cel constrâns și starea de temere, de alarmare, de natură a justifica atitudinea sa de a fi cedat în fața constrângerii.

Totodată trebuie clarificat aspectul dacă inițiativa dării de mită a aparținut mituitorului sau celui mituit, în prima situație existând infracțiunea de dare de mită, chiar dacă, ulterior, funcționarul care a primit mita a stăruit pe lângă mituitor să-i aducă bunurile oferite, în acest sens s-a pronunțat și practica judiciară [10, pag. 358], argumentându-se că dacă inițiativa dării de mită a aparținut mituitorului, înseamnă că infracțiunea de dare de mită s-a consumat din acel moment, adică anterior stăruinței depuse de funcționarul mituit pentru remiterea bunurilor promise.

Din punct de vedere procesual, în cazul în care mituitorul a acționat fiind constrâns, se va pronunța scoaterea [conform Codului de procedură penală al României, art. 17 alin. 1.] acestuia de sub urmărire în faza urmăririi penale și achitarea sa [11, art. 17 alin. 2], în faza judecării.

4. Existența denunțului celui căruia i s-a promis ori a primit bani ori alte foloase necuvenite

Aceasta reprezintă una din problemele esențiale ale investigării, fiind cunoscut faptul că, în conformitate cu prevederile legii penale [8, art. 290 alin. 3], nu se pedepsește mituitorul dacă denunță autorității fapta mai înainte ca organul de urmărire penală să fi fost sesizat despre acea infracțiune. Rațiunea existenței unui astfel de caz special de imputare rezidă în înlesnirea acordată de legiuitor persoanelor ce intră în contact cu funcționarii necinstiți, având menirea să ducă la accelerarea represiunii, identificarea promptă a celor care au luat mită și obținerea probatoriilor necesare dovedirii faptei și vinovăției.

Atât în literatura de specialitate, cât și în practica judiciară s-au purtat discuții în legătură cu înțelesul termenului de „autoritate” în raport cu acesta apreciindu-se dacă cel care face denunțul se poate sau nu bucura de impunitatea prevăzută de legea penală.

Literatura și practica judiciară s-au pronunțat în sensul că autodenunțul poate fi făcut în fața oricărei autorități, chiar dacă nu este competentă să efectueze urmărirea penală în acea materie, cu precizarea că în acest din urmă caz, autorita-

tea care a primit denunțul are obligația de a încunoștința - de îndată - organul de urmărire penală competent, în altă ordine de idei, denunțul poate fi făcut în orice formă, investigarea având obligația să clarifice dacă acesta s-a făcut înainte ca organul de urmărire penală să fi fost sesizat pe alte căi despre săvârșirea infracțiunii. Rezultă că beneficiul impunității este realizat și în cazul în care autodenunțul survine în timpul efectuării actelor premergătoare [11, art. 290 alin.1] ori atunci când se încheie actele de constatare [11, art. 61 alin. 1, lit. a, b, c, și alin. 5, art. 181¹, alin. 2], atât actele premergătoare cât și actele de constatare respective fiind anterioare sesizării organelor de urmărire penală [12, pag. 144]. Problema trebuie privită și sub aspectul restituirii banilor sau celorlalte foloase, restituirea fiind condiționată de termenul în care a fost depus denunțul, în sensul arătat s-a pronunțat și practic judiciară.

Dispozițiile art. 290 alin. 3 și 4 se completează cu prevederile art. 289 alin. 3 din Codul de procedură penală, potrivit cărora mituitorul care denunță autorităților fapta, mai înainte ca organele de urmărire penală să se fi sesizat pentru acea infracțiune, nu se pedepsește, iar banii dați de el i se restituie, în această situație, banii fiind găsiți, nu mai pot fi confiscați de la cel care i-a primit ca mită. Tot astfel este apărât de răspundere, gestionarul unei unități comerciale care, cu ocazia unei verificări, a denunțat revizorul contabil că la inventarul precedent a dat o sumă de bani unui alt revizor contabil, pentru a-i acoperi o lipsă în gestiune [13, pag. 361]. Revizorul contabil căruia gestionarul i-a făcut denunțul este o persoană cu atribuții de control [11, art. 61, alin. 1, lit. a și b, alin. 4 și 5], obligată să sesizeze de îndată pe procuror sau organul de control, astfel încât condițiile de aplicare a cauzei de impunitate sunt îndeplinite, denunțul având loc mai înainte ca organul de urmărire să fi fost sesizat pentru acea infracțiune.

În conformitate cu dispozițiile legii procesuale penale [11, art. 56, alin. 3], urmărirea penală pentru infracțiunea de dare de mită se face de procuror; totuși potrivit reglementărilor aceleiași legi procesuale penale [11, alin. 3, lit. b], orice organ de cercetare este obligat să efectueze actele de cercetare penală ce nu suferă amânare, chiar dacă acestea privesc o cauză care nu este de competența lui, urmărind ca ulterior lucrările efectuate să fie trimise procurorului. Astfel fiind, în ipoteza când un alt organ de urmărire penală decât procurorul a prins pe inculpat în momentul săvârșirii infracțiunii de dare de mită, iar acesta a recunoscut cu acel prilej comiterea faptei, recunoașterea sa nu poate fi considerată o denunțare - în sensul prevăzut de lege - chiar dacă procurorul nu fusese sesizat pentru acea infracțiune.

În jurisprudență, s-a considerat că luarea de mită săvârșită de un inspector din cadrul oficiului de protecție a consumatorului, prin primirea de foloase de la patronii unor societăți comerciale, în scopul de a nu aplica amenzi contravenționale pentru neregulile constatate, se încadrează în prevederile art. 289 alin. 2

C. pen., deoarece făptuitorul a săvârșit infracțiunea în calitate sa de funcționar cu atribuții de control, pretinzând și primind, în mod repetat, produse alimentare de la unitățile controlate, pentru a nu le aplica sancțiuni contravenționale. Potrivit art.289 alin. 2 C.pen., infracțiunea de luare de mită este agravată dacă este săvârșită de un funcționar cu atribuții de control. Așadar, faptele inculpaților, funcționari cu atribuții de control, de a pretinde și primi foloase, în scopul de a nu îndeplini acte privitoare la îndatoririle lor de serviciu constituie infracțiunea de luare de mită prevăzută în art. 289 alin. 2 C. pen. [14, pp.93-94].

Subiectul activ al infracțiunii de luare de mită poate fi orice funcționar public sau funcționar, care poate să fie retribuită sau neretribuită [8, art. 308 alin. 1], care exercită în mod temporar ori permanent, o îndatorire de serviciu de orice natură aflată în serviciul unei autorități sau instituții publice ori persoane juridice de interes public.

Subiecți activi ai infracțiunii de luare de mită pot fi, în conformitate cu Legea nr. 78 din 2000 [15], art. 1, lit. a-f, următoarele persoane:

- a) care exercită o funcție publică, indiferent de modul în care au fost investite, în cadrul autorităților publice sau instituțiilor publice;
- b) care îndeplinesc, permanent sau temporar, potrivit legii, o funcție sau o însărcinare, în măsura în care participă la luarea deciziilor sau le pot influența, în cadrul serviciilor publice, regiilor autonome, societăților comerciale, companiilor naționale, societăților naționale, unităților cooperatiste sau al altor agenți economici;
- c) care exercită atribuții de control, potrivit legii;
- d) care acordă asistență specializată unităților prevăzute la lit. a) și b), în măsura în care participă la luarea deciziilor sau le pot influența;
- e) care, indiferent de calitatea lor, realizează, controlează sau acordă asistență specializată, în măsura în care participă la luarea deciziilor sau le pot influența, cu privire la: operațiuni care antrenează circulația de capital, operațiuni de bancă, de schimb valutar sau de credit, operațiuni de plasament, în burse, în asigurări, în plasament mutual ori privitor la conturile bancare și cele asimilate acestora, tranzacții comerciale interne și internaționale;
- f) care dețin o funcție de conducere într-un partid sau într-o formațiune politică, într-un sindicat, într-o organizație patronală ori într-o asociație fără scop lucrativ sau fundație;

Totodată, în conformitate cu art. 7, lit. a, b și c, al aceleiași Legi nr. 78 din 2000, subiecți activi ai infracțiunii de mită mai pot fi:

- a) exercită o funcție de demnitate publică;
- b) este judecător sau procuror;
- c) este organ de cercetare penală sau are atribuții de constatare ori de sancționare a contravențiilor;

Pot fi subiecți activi ai infracțiunii de luare de mită și membrii instanțelor de arbitraj [8, art. 293].

În jurisprudență s-a statuat că nu poate fi subiect al infracțiunii de luare de mită, neavând calitatea de funcționar, angajatul care primește foloase materiale pentru a nu-și îndeplini obligația generală de a asigura paza împotriva sustragerilor de la locul de muncă, prevăzută în contractul de muncă prin care fusese angajat în funcția de electrician [16].

Însă, expertul din cadrul unui birou local de expertize tehnice, desemnat să efectueze expertize în cauzele judiciare și retribuit sub forma onorariului prin biroul de expertize, are calitate de funcționar și poate fi subiect activ al infracțiunii de luare de mită [17].

Subiectul pasiv al infracțiunii de luare de mită îl reprezintă autoritatea ori instituția publică ori privată în care făptuitorul luării de mită își desfășoară atribuțiile de serviciu.

Există condiția de a fi considerată mită, situația în care bunurile sau banii, să fie necuvenite făptuitorului, acesta să nu aibă îndreptățirea de a le pretinde ori de a le primi: un împrumut pe care l-a acordat și pe care are dreptul să ceară să îi fie restituit, o plată care i se cuvenea dintr-un contract.

Într-o opinie [18, p. 490], constituie luare de mită chiar dacă făptuitorul restituie folosul primit ori refuză să accepte folosul care i-a fost promis chiar, dacă ulterior acceptării promisiunii de mită, acesta este înlăturat din cadrul funcției pe care o ocupă.

Potrivit Codului de procedură penală, art. 288 alin. 1, organul de urmărire penală este sesizat prin plângere sau denunț, prin actele încheiate de alte organe de constatare prevăzute de lege ori se sesizează din oficiu. Organul de urmărire penală, care a fost sesizat într-unul dintre modurile prevăzute în art. 288 C.p., dispune prin ordonanță începerea urmăririi penale.

Atunci când organele de urmărire și cercetare penală obțin informația despre săvârșirea infracțiunii de luare sau dare de mită, în mod direct sau indirect, iar nu pe calea unui denunț sau plângere, are loc o sesizare din oficiu. Mijloacele prin care organul de urmărire penală ia la cunoștință despre săvârșirea infracțiunii sunt diverse: denunțuri anonime, denunțuri anonime, zvonul public, mass-media, cercetarea altor fapte, analizele rezultate din activitatea serviciilor cu atribuții în materie etc..

În ceea ce privește sesizarea organelor de cercetare penală printr-un denunț, conform art. 288, alin. 1, din Codul de procedură penală, se cunoaște că denunțul este încunoștințarea făcută în mod personal de către o persoană fizică sau juridică despre săvârșirea unei infracțiuni conform art. 290 alin 1 și 2 din Codul de procedură penală. Aici există un element care este ușor sensibil la comentarii deoarece se cunoaște că, spre deosebire de plângere, denunțul este un act de se-

sizare făcut de către o altă persoană decât persoana vătămată prin infracțiune. Or, a face un denunț a persoanei care a dat mită sau a persoanei care a primit mita, această este contrară definiției denunțului, cunoscând faptul că prin reglementarea denunțului este asigurată participarea cetățenilor, care se bucură de drepturi civile și politice, la combaterea și eradicarea infracțiunilor, care se manifestă prin aducerea acestora în atenția organelor de cercetare penală prin sesizarea organelor de urmărire penală despre infracțiunile despre a căror săvârșire au luat la cunoștință dar, bineînțeles, și despre cei care le-au comis. În dreptul penal și procesual penal nu există definiția autodenunțului în mod expres, acesta fiind asociat cu denunțul, deși s-ar fi cerut o definiție directă a autodenunțului [22, p.64].

În ceea ce privește examinarea sesizării [11, art. 294 alin. 1 și 2], la primirea acesteia, în primul rând, la primirea sesizării, organul de urmărire penală procedează la verificarea competenței sale, iar în situația în care plângerea sau denunțul nu îndeplinește condițiile de formă prevăzute de lege ori descrierea faptei este incompletă ori neclară, se restituie pe cale administrativă petiționarului, cu indicarea elementelor care lipsesc.

Potrivit Codului penal, art. 290 alin. 3 și 4, mituitorul nu se pedepsește dacă denunță fapta mai înainte ca organul de urmărire penală să fi fost sesizat cu privire la aceasta. Cu toate acestea, martorul denunțator care beneficiază de cauza de nepedepsire prevăzută la art. 290 alin. (3) din Codul penal poate fi subiect activ al infracțiunii de mărturie mincinoasă, prevăzută de art. 273 alin. (1) din Codul penal. Bani, valorile sau orice alte bunuri date se restituie persoanei care le-a dat, dacă acestea au fost date în condițiile în care mituitorul a fost constrâns prin orice mijloace de către cel care a luat mita sau dacă mituitorul denunță fapta mai înainte ca organul de urmărire penală să fi fost sesizat cu privire la aceasta.

În condițiile în care mituitorul denunță fapta după ce organul de urmărire penală a luat cunoștință de existența infracțiunii de mită, mituitorul nu mai are dreptul la restituirea valorilor pe care le-a utilizat în vederea mituirii, astfel că, banii, valorile sau orice alte bunuri oferite sau date sunt supuse confiscării, iar când acestea nu se mai găsesc, se dispune confiscarea prin echivalent [8, art. 290, alin. 5 și art. 289, alin. 3].

Luarea de mită, precum și darea de mită fac parte din infracțiunile prin care se realizează corupția, care se dovedește un obstacol în calea creșterii economice și a nivelului de trai. Potrivit Comisiei Europene [19], corupția subminează sustenabilitatea bugetelor publice și reduce fondurile publice destinate investițiilor. În scenariile de deficit, costul serviciului acelei părți a datoriei care rezultă din corupție are un impact suplimentar pe termen lung asupra fondurilor publice.

Adevăratul cost social al corupției nu poate fi măsurat doar prin cuantumul mitelor plătite sau al fondurilor publice deturnate. Acesta include și pierderile

de producție din cauza alocării greșite a resurselor, a denaturării stimulentele și a altor ineficiențe cauzate de corupție. De asemenea, corupția poate produce efecte negative asupra distribuției veniturilor și neglijarea protecției mediului. Dar cel mai important lucru este că ea subminează încrederea în instituțiile legitime, diminuându-le capacitatea de a furniza servicii publice corespunzătoare și de a asigura un mediu favorabil dezvoltării sectorului privat. În cazuri extreme, corupția poate atrage după sine nerecunoașterea legitimității statului, ducând la instabilitate politică și economică. Incertitudinea rezultată descurajează angajamentul întreprinderilor private față de o strategie de dezvoltare pe termen lung, ceea ce face mai dificilă realizarea unei dezvoltări durabile [20].

Pentru un bun rezultat în lupta anticorupție, este necesară implicarea întregii societății civile prin acțiuni concrete, deoarece prevenirea corupției nu este doar caracteristica autorităților publice, fiind nevoie de atitudinea convergentă de coagulare a organizațiilor non-guvernamentale și chiar a oricăror alte elemente ale societății civile implicate în educarea și formarea unor atitudini civice necoruptive, morale, etice și curate urmărindu-se crearea unei culturi total contrare corupției, această promovare a acțiunilor ostile corupției fiind necesar să aibă loc în mod constant și continuu, iar aprecierea rezultatelor trebuind să se realizeze cu regularitate.

Concluzii

Fenomenul corupției cunoaște o cronicizare, având o evoluție din ce în ce mai agresivă și un caracter de durată. Apărut în vremuri demult apuse, fenomenul corupției se prelungește în timp, dovedindu-se a fi greu de înlăturat atâta timp cât nu există un consens național și chiar internațional de luptă împotriva ei și de utilizare a instrumentelor de pedepsire a infracțiunilor care compun corupția. Mereu, mita a fost utilizată atât în domeniul politic pentru obținerea de privilegii nemeritate și exprese, cât și în domeniul economic pentru redicționarea unor avantaje și câștiguri rapide.

Costul social al corupției este cuprins în lipsa unui exercițiu onest și sigur de guvernare, de conducere a tuturor ramurilor din toate instituțiile statului și din cele private, astfel încât, acest rezultat este resimțit de societate prin rezultatele unei slabe guvernări, a unei neuniforme alocări a bugetului către instituții care să protejeze segmentul social și chiar economic.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Tribunalul Suprem, secț. pen., dec.nr. 1485/1985, CD.
2. Vasile Dobrinoiu, Corupția în dreptul penal român, Ed. Atlas Lex, București, 1995.
3. Caș. H., dec. nr. 169/1946, în Codul penal al RPR, adnotat de V. Papadopol, L. Stoenescu, V. Protopopescu, București, 1948.
4. Tribunalul Suprem, secț. pen., dec. nr. 5762/1969, în RRD nr. 6/1970.

5. Procuratura Cluj-Napoca, Rechizitoriu în dosar nr. 3126/1976.
6. Tribunalul Suprem, secț. pen., dec.nr.2113/1971, în CD.
7. Tribunalul Suprem, secț. pen., dec.nr.1205/1985, în CD.
8. Codul penal al României.
9. O.A. Stoica, Drept penal. Partea specială, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1976.
10. Tribunalul Suprem, secț. pen., dec.nr. 28787 1972, în CD.
11. Codul de procedură penală al României.
 12. Dongoroz V., Kahane S., Oancea I. ș.a., Explicații teoretice ale Codului penal român, Vol. I, Ed. Academiei, București, 2003.
13. Tribunalul Suprem, secț. pen., dec. nr. 39427 1972, în CD.
14. Decizia Secției penale nr. 540 din 2 februarie 2001, Curtea Supremă de Justiție, Secția Penală, Jurisprudența Curții Supreme de Justiție, în Revista PRO LEGE nr. 4/2002.
15. Legea nr. 78 din 8 mai 2000 pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție, Publicată în Monitorul Oficial nr. 219 din 18 mai 2000.
16. C.S.J., secția penală, Decizia nr. 12666/1998, www.legalis.ro
17. C.S.J., secția penală, Decizia nr. 1785/2003, www.legis.ro
18. Alexandru Boroș, Drept penal și Drept procesual penal, București, Editura C. H. Beck, 2009.
19. Semestrul European - Fișă tematică[1, pag.318], Lupta împotriva corupției, https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/file_import/european-semester-thematic-factsheet_fight-against-corruption_ro.pdf accesată la 30.05.2021
20. OCDE (2013) „Document tematic: Corupția și creșterea economică”, <https://www.oecd.org/g20/topics/anti-corruption/Issue-Paper-Corruption-and-Economic-Growth.pdf>
21. Cușnir Valeriu, Corupția: reglementări de drept; activități de prevenire și combatere, Partea I, Monografie, Ed. Academiei de Poliție „Ștefan cel Mare”, Chișinău, 1999.
22. Nastas Andrei. Răspunderea pentru declarațiile cu rea-voință în dreptul penal. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2017.
23. Cușnir Valeriu. Fenomenul corupției: între percepție și reacție socială. În: Revista Akademos, Nr.4/2015, Academia de Științe a Moldovei, Chișinău, p.100.

ROLUL ȘI IMPORTANȚA MĂSURILOR SPECIALE DE INVESTIGAȚII LA DOCUMENTAREA, CERCETAREA ȘI DESCOPERIREA INFRAȚIUNILOR DE TRAFIC DE FIINȚE UMANE

THE ROLE AND IMPORTANCE OF SPECIAL INVESTIGATION MEASURES IN DOCUMENTATION, RESEARCH AND DISCOVERY OF CRIMES OF HUMAN TRAFFICKING.

JITARIUC Vitalie, *doctorand,*
Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul

Summary

Immediately after the collapse of the communist system in Europe, the countries of central and eastern Europe experienced remarkable changes, not only political and economic, but also in the field of crime. Here, we refer to the exacerbation of violence, to the diversification of the modes of operation, to the structures of the gangs of criminals and to a greater internationalization of the links of the different types of crime. The governments of the European countries have recognized that, nowadays, organized crime, including in the segment of human trafficking, represents a real threat to the security and stability of the region and its population. Currently, by renewing the legislation and adapting the legislative arsenal (including the special investigation activity) to the international norms, the improvement of the criminal procedures is aimed to facilitate the activity of the judicial authorities in the field.

Keywords: *special investigation activity, special investigation measures, trafficking in human beings, victim, criminal prosecution action, revictimization, criminal trial, trial, trafficker, exploitation, violence, investigation methodology, crime, international cooperation.*

Caracterul transnațional al crimei de trafic de ființe umane presupune că țările de tranzit și de destinație trebuie să lucreze împreună pentru contracararea și prevenirea traficului, protecția victimei, urmărirea penală a traficanților și eradicarea filialelor care mențin acest fenomen. Eliminarea acestei crime este o povară pentru comunitatea internațională din două motive: primul, traficul de femei este o violare gravă și explozivă a drepturilor omului. Al doilea, mult mai practic, multe din filierele ce se ocupă de traficul de ființe umane, similar, deseori simultan, sunt implicate în alte genuri de activitate criminală cum ar fi: spălarea banilor, contrabandă de droguri ș.a. totuși este în interesul tuturor organelor de drept de a face urmărirea penală a traficanților o prioritate majoră de activitate [7, p.33].

Traficul de ființe umane, fiind o activitate ilegală, constituie o violare a numeroaselor reglementări atât internaționale, cât și naționale, o violare a drepturilor omului și este realizat de criminali care sunt membri ai rețelelor transnaționale,

bine organizate, care au drept scop exploatarea la maximum a cetățenilor în scop de profit [11, p.98].

Un rol important la efectuarea corespunzătoare, calitativă și la un nivel înalt de profesionalism a urmăririi penale a traficantilor de ființe umane îl are și activitatea specială de investigații, realizată de anumite structuri statale, special împuternicite în această privință. Activitatea vizată este axată pe totalitatea actelor îndeplinite de către subiecții autorizați, cu participarea sau în colaborare cu alte autorități și/sau persoane, în formele și conform procedurii stabilite de lege, în scopul culegerii de informații necesare pentru prevenirea și combaterea criminalității, asigurarea securității statului, ordinii publice, apărarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor, descoperirea și cercetarea infracțiunilor [2, p.11].

Or, organele de punere în aplicare a legii (inclusiv și cele care efectuează activitatea specială de investigații – n.n.) trebuie să cunoască care sunt mijloacele traficului de persoane, care sunt mijloacele cele mai frecvent utilizate de traficantii în scopul comiterii infracțiunilor de trafic de persoane, ce impact au aceste mijloace asupra procesului de investigare a traficului de persoane și care sunt posibilele probleme juridice care pot interveni pe parcursul acestui proces de investigare [8, p.311].

Principalele mijloace de trafic de persoane sunt următoarele:

- amenințarea sau utilizarea forței asupra victimei și familiei acesteia;
- constrângerea;
- psihologice, care se referă la relațiile victimelor cu alte persoane;
- economice, ce se referă la obligarea victimei să plătească sume mari de bani, sau la prestarea unei munci forțate de către victimă în vederea achitării unei datorii;
- răpirea victimelor, în special pe cele de sex feminin, prin utilizarea violenței sau a seducției;
- fraudă, ce implică cinci elemente distincte: o declarație falsă a unui fapt material; cunoașterea cu bună-știință de către traficantul de persoane că afirmația este falsă; intenția traficantului de persoane de a efectua afirmații false către presupusa victimă; încrederea justificată acordată de presupusa victimă pe baza declarației; existența unui prejudiciu, produs presupusei victime;
- înșelăciunea, ce se referă la oferirea de către traficant a unor informații false sau inexacte către victimă, cum ar fi, de exemplu, în situația în care traficantul de persoane recrutează lucrători în scopul exploatării acestora prin muncă, sau când traficantii de persoane oferă victimelor un loc de muncă inexistent în scopul exploatării sexuale a acestora;
- abuzul de autoritate sau de o situație de vulnerabilitate, care se referă la orice situație în care victima nu are o alternativă reală acceptabilă, ci doar să se supună abuzului săvârșit de către traficant;

- oferirea sau acceptarea de plăți sau avantaje pentru obținerea consimțământului unei persoane având autoritate asupra altei persoane, în scopul exploatării [10, p.39-40].

În continuare, dorim să ne focusăm atenția în privința faptului că ceea ce deosebește utilizarea măsurilor speciale de investigații în cadrul probatoriului procesual-penal ține de metoda prin care probele sunt identificate, acumulate și prezentate organului judiciar, regula generală fiind că în cadrul procesului penal probatoriul este realizat prin mijloace proprii, iar, în anumite condiții strict prevăzute de lege, pot fi utilizate măsurile speciale de investigații [2, p.19].

În acest context, trecem în revistă faptul că investigarea informativ operativă a traficului de persoane are ca scop colectarea și prelucrarea informațiilor referitoare atât la persoanele suspectate, cât și la modul lor de operare. După aceea, aceste informații sunt confruntate, analizate și evaluate în scopul luării unor decizii operaționale referitoare la identificarea traficantilor sau a organizațiilor criminale din care aceștia fac parte și la stabilirea celor mai eficiente metode ce vor fi utilizate în cadrul procesului de investigare a traficului de persoane [10, p.136].

Investigarea reactivă a traficului de persoane se realizează în urma săvârșirii unei infracțiuni de trafic de persoane. Organele judiciare încep să investigheze infracțiunea de trafic de persoane imediat ce au fost încunoștințate prin intermediul plângerii sau denunțului victimei traficului de persoane [9, p.198].

Investigarea reactivă a traficului de persoane se referă la obținerea probelor în urma coroborării următoarelor mijloace de probă administrate în cazul infracțiunii de trafic de persoane, cum sunt: declarațiile martorilor, declarațiile persoanelor vătămate, procesele verbale ale perchezițiilor (corporale, domiciliare, a vehiculelor), procesul-verbal de cercetare la fața locului, procesul-verbal de ridicare de obiecte și înscrisuri, declarațiile traficantilor, procesele-verbale ale unor confruntări, procesele-verbale de identificare a unor persoane sau obiecte, rapoarte de expertiză și constatări etc [8, p.324-325].

Metoda pro-activă de investigare a infracțiunilor devine tot mai solicitată în ultima perioadă, fiind recomandată nu doar de către specialiști pentru cercetarea anumitor categorii de infracțiuni, dar și în diverse acte internaționale [10, p.3].

În doctrina și practica investigativă europeană se manifestă un interes aparte pentru dezvoltarea tehnicilor de anchetă *pro-active* sau *speciale*, destinate efectuării unor investigații *anti-delictum* sau *investigații speciale*, utilizabile inclusiv înainte ca o anumită infracțiune să fi fost săvârșită sau constatată (cercetare denumită *pro-activă*). Aceste tehnici sunt destinate luptei contra infracțiunilor, aparținând criminalității organizate, situații în care mijloacele de anchetă clasice (ascultarea martorilor, percheziția etc.) se dovedesc insuficiente [5, p.105].

Investigarea proactivă a traficului de persoane are ca scop prevenirea săvârșirii unei infracțiuni de trafic de persoane și debutează în urma obținerii infor-

mașiilor din cadrul investigației informativ-operative, ce a furnizat informații cu privire la traficul de persoane [4, p.92].

Aceste informații despre traficanții de persoane sunt insuficiente pentru organele judiciare, fiind necesară efectuarea unor investigații suplimentare, care se realizează prin utilizarea măsurilor speciale de investigații prevăzute de Secțiunea a 5-a, Titlul IV, Partea generală a CPP al RM [1]: cercetarea domiciliului și/sau instalarea în el a aparatelor ce asigură supravegherea și înregistrarea audio și video, a celor de fotografiat și de filmat; supravegherea domiciliului prin utilizarea mijloacelor tehnice ce asigură înregistrarea; interceptarea și înregistrarea comunicărilor sau a imaginilor; reținerea, cercetarea, predarea, percheziționarea sau ridicarea trimiterilor poștale; monitorizarea conexiunilor comunicațiilor telegrafice și electronice; monitorizarea sau controlul tranzacțiilor financiare și accesul la informația financiară; documentarea cu ajutorul metodelor și mijloacelor tehnice, precum și localizarea sau urmărirea prin sistemul de poziționare globală (GPS) ori prin alte mijloace tehnice; colectarea informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice; identificarea abonatului, proprietarului sau utilizatorului unui sistem de comunicații electronice ori al unui punct de acces la un sistem informatic; urmărirea vizuală; controlul transmiției sau priomirii banilor, serviciilor ori a altor valori materiale sau nemateriale pretinse, acceptate, extorcate sau oferite; investigația sub acoperire; supravegherea transfrontalieră; livrarea controlată; achiziția de control.

Obiectivul principal al investigației proactive a traficului de persoane îl reprezintă salvarea potențialelor victime ale traficului de persoane și obținerea de probe care să conducă la identificarea, arestarea preventivă și trimiterea în judecată a traficanților de persoane. În acest caz, sesizarea organelor judiciare competente în legătură cu comiterea infracțiunii de trafic de persoane se realizează din oficiu sau prin actele încheiate de unele organe de constatare prevăzute de lege [8, p.325].

Un moment deosebit de esențial în cazul investigației infracțiunilor de trafic de persoane ține și de interacțiunea reciprocă a ofițerului de urmărire penală cu subdiviziunile care realizează activitatea specială de investigații. În dependență de caracterul și conținutul interacțiunii ofițerului de urmărire penală cu aceste subdiviziuni, deosebim intreracțiunea procesuală, neprocesuală și mixtă.

Interacțiunea procesuală constă în stabilirea unei colaborări, ordinea de realizare a căreia este reglementată de legea procesual-penală. Principala particularitate a interacțiunii procesuale ține de faptul că doar în cadrul acestei forme de colaborare este posibilă strângerea, acumularea probelor procesual-penale. La categoria formelor procesuale de colaborare pot fi atribuite următoarele:

1) darea unor indicații obligatorii privind efectuarea măsurilor speciale de investigații de către organele de stat împuternicite în acest sens;

2) transmiterea spre executare întreprinderilor, instituțiilor, organizațiilor și persoanelor cu demnitate publică a anumitor solicitări și interpelări;

3) antrenarea specialiștilor pentru a participa la efectuarea acțiunilor de urmărire penală (art. 87 CPP al RM);

4) formarea grupurilor de ofițeri de urmărire penală (art. 256 CPP al RM);

5) adresarea prin intermediul comisiei rogatorii (art. 536 CPP al RM).

În cadrul interacțiunii procesuale în cauzele penale privind traficul de persoane, indicațiile, solicitările și interpelările pot fi transmise:

a) structurilor regionale a serviciilor de migrație, a poliției de frontieră, a organelor de tutelă și curatelă, de stare civilă, precum și a celor ce eliberează licență pentru exercitarea anumitor genuri de activitate;

b) organizațiilor polițenești internaționale (Interpol, Europol);

c) serviciilor speciale și organelor procuraturii din statele străine;

d) consulatelor și ambasadelor statelor străine;

e) instituțiilor și organizațiilor antrenate în angajarea cetățenilor în câmpul muncii;

f) organizațiilor care se ocupă de transportarea pasagerilor;

g) agențiilor de turism;

h) instituțiilor medicale specializate în transplantul de organe și țesuturi umane;

i) organizațiilor neguvernamentale, specializate în acordarea asistenței și reabilitarea victimelor traficului de ființe umane.

Informațiile necesare investigării cazurilor de trafic de ființe umane poate fi obținute în baza interpelărilor adresate organelor de drept care dețin cartoteci (fișiere) criminalistice, de urmărire penală și de evidență operativ-investigativă. Cu referire la categoria vizată de infracțiuni, pot prezenta interes următoarele varietăți ale evidenței operativ-investigative, aflate, în special, în gestiunea organelor afacerilor interne:

- cu privire la persoanele anunțate în căutare internațională;
- cu privire la persoanele pierdute fără veste și cadvrelor neidentificate;
- cu privire la persoanele străine sau cele fără de cetățenie care urmează a fi expulzate de pe teritoriul RM;
- privind persoanele care au comis infracțiuni grave sau deosebit de grave prin anumite modalități specifice;
- cu privire la persoanele bănuite de comiterea anumitor infracțiuni, al căror loc de aflare nu este cunoscut, dar există informații referitoare la aspectul exterior al acestora;
- privind infracțiunile descoperite și nedescoperite, pentru care sunt specifice anumite modalități de comitere, sau care au caracter regional ori de „serie”;
- privind documentele sustrase sau pierdute referitoare la identitatea persoanei.

Informații importante din punct de vedere criminalistic putem găsi și în cadrul structurilor de expertiză criminalistică, care dețin anumite fișiere (cartoteci) și colecții. Astfel pot prezenta valoare:

- a) cartotecile documentelor falsificate, confecționate prin modalități poli-grafice;
- b) fonotecile vocilor și vorbirii persoanelor ce prezintă un anumit interes operativ;
- c) cartotecile dactiloscopice;
- d) cartotecile urmelor de anvelope ale mijloacelor de transport;
- e) cartotecile diferitelor microobiecte;
- f) colecții ale rețetelor medicale falsificate referitoare la eliberarea substanțelor medicamentoase cu efect puternic sau psihotrop și a mostrelor de semnături ale persoanelor care le-au eliberat;
- g) cartoteci ale portretelor infractorilor neidentificați [14, p.148-149].

Una dintre cele mai eficiente forme de colaborare procesuală, care presupune un nivel înalt de intercare a subiecților ce efectuează urmărirea penală, o reprezintă crearea grupului de ofițeri de urmărire penală, obiectivul de bază al căruia este axat pe efectuarea urmăririi, în caz de complexitate sau de volumul mare al lucrului ce urmează a fi realizat, de către mai mulți ofițeri. Cu referire la investigarea infracțiunilor de trafic de ființe umane, la aceste situații pot fi atribuite:

- 1) cercetarea infracțiunilor, comise în cadrul unei anumite rețele de trafic de ființe umane cu efectuarea concomitentă a măsurilor speciale de investigații, orientate spre documentarea operativă a activității criminale în derulare, realizate în cadrul acestei rețele;

- 2) investigarea activității criminale de trafic de ființe umane, desfășurate în cadrul „rețelelor” regionale sau transnaționale cu multe nivele, precum și în cadrul celor bine organizate structural;

- 3) cercetarea infracțiunilor cu un număr mare de victime sau învinuiți [14, p.149-150].

Interacțiunea neprocesuală presupune anumite forme de colaborare reglementate prin acte normative subordonate legii sau care, în genere, nu sunt reglementate prin normele de drept. Această formă a interacțiunii constă, de regulă în acordarea consultațiilor, a ajutorului metodologic în privința anumitor chestiuni, în schimbul de informații. Cu toată multitudinea formelor de interacțiune neprocesuală, cu luarea în calcul a specificului investigării infracțiunilor de trafic de ființe umane, putem identifica următoarele direcții importante pe acest segment:

- 1) consultarea ofițerilor de investigație care pregătesc măsura specială de investigații de către ofițerul de urmărire penală asupra aspectelor legate de folosirea rezultatelor ei în cadrul probatoriului în cauzele de trafic de ființe umane;

2) schimbul reciproc de informații cu caracter neprobator între ofițerul de urmărire penală și ofițerul de investigații. Ca de exemplu, obținerea informațiilor operative referitoare la caracterul, deprinderile și aptitudinile bănuțitului în vederea determinării procedeele tactice de audierea a acestuia;

3) folosirea asistenței din partea reprezentanților organizațiilor neguvernamentale în vederea stabilirii contactului psihologic cu victimele infracțiunilor care nu doresc să colaboreze cu organele de drept, înlăturării consecințelor strării de stress și a reabilitării saociale și psihologice a victimelor infracțiunilor de trafic de ființe umane;

4) folosirea asistenței organizațiilor neguvernamentale pentru a asigura plasamentul temporat, hrana și protecția juridică a victimelor traficului de ființe umane, aflate în afara hotarelor țării lor de origine;

5) oferirea de explicații și consultații ofițerului de urmărire penală pe anumte întrebări legate de migrație, înregistrare, ordine de obținere a vizelor, ridicare, păstrare și transportare a organelor și țesuturilor de către persoanele care posedă cunoștințe speciale în domeniile vizate [14, p.154-155].

Interacțiunea mixtă include în sine elemente ale colaborării procesuale și neprocesuale. Una dintre cele mai eficiente forme ale interacțiunii mixte o reprezintă colaborarea realizată în cadrul combinațiilor tactice, care reprezintă prin sine o îmbinare a procedeele tactice, acțiunilor de urmărire penală și a măsurilor speciale de investigații care sunt determinate de situația de urmărire penală creată, fiind direcționate spre soluționarea anumitor sarcini strict determinate ale investigații [12].

La soluționarea eficientă a sarcinilor administrării informațiilor probatorii demascatorii (în acuzare) pot contribui diverse combinații tactico-operative, bazate pe dirijarea reflexivă. Aceasta presupune comunicarea persoanelor aflate în prelucrare operativă a anumitor informații care le determină la săvârșirea acțiunilor favorabile urmăririi penale, cu ulterioara documentare operativă a lor. La categoria acțiunilor vizate pot fi atribuite:

1) împotrivirea față de urmărire penală sub forma prevenirii coparticipanților, prin influențarea și intimidarea victimelor și a martorilor, prin tănuirea sau distrugerea urmelor materiale ale infracțiunii etc., ceea ce, la rândul său, contribuie la acumularea unor noi informații de demascare;

2) acțiunile, în urmă cărora poate fi stabilit nivelul informării infracționale a persoanelor ce prezintă interes operativ, cu privire la circumstanțele care, cu luarea în calcul a datelor faptice ale cauzei, pot fi cunoscute doar persoanelor care au atribuție la coimitema infracțiunii;

3) colaborarea activă cu organul de urmărire penală în vederea demascării tuturor celor implicați în comitema faptei de trafic de ființe umane, inclusiv participarea la efectuarea măsurilor speciale de investigații [14, p.156-157].

În scopul reținerii traficantilor în flagrant, poate apărea necesitatea efectuării combinațiilor tactice conform prevederilor Legii RM privind activitatea specială de investigații [6]. Aici este vorba despre experimentul operativ și infiltrarea operativă.

Esența experimentului operativ constă în supravegherea activă a comportamentului unei persoane, în condiții controlate sau în efectuarea anumitor acțiuni experimentale, care nu sunt legate nemijlocit de comportamentul persoanei, în vederea obținerii informațiilor operative cu ajutorul cărora pot fi verificate și precizate datele referitoare la posibila pregătire sau comitere a infracțiunii [3].

Autenticitatea rezultatelor experimentului poate fi garantată în cazul efectuării acestuia în condiții apropiate realității și în lipsa acțiunilor de provocare la comiterea infracțiunii. Datele obținute în rezultatul experimentului operativ pot contribui la:

- verificarea versiunilor înaintate de ofițerii de investigație;
- verificarea și precizarea datelor referitoare implicarea unei persoane concrete în comiterea infracțiunilor;
- reținerea în flagrant a persoanei care a comis infracțiunea;
- pregătirea și efectuarea acțiunilor de urmărire penală;
- stabilirea cauzelor și condițiilor comiterii infracțiunii [13, p.400].

Infiltrarea operativă constă în identificarea, de către ofițerul de investigații, a unei surse confidențiale de informare în interiorul structurii care prezintă interes operativ sau în imediata apropiere a acestuia pentru soluționarea optimă a sarcinilor și realizarea obiectivelor activității speciale de investigații în circumstanțele vizate [13, p.361].

Fără a ne opri detaliat asupra tacticii efectuării măsurilor speciale de investigații vizate supra, vom identifica direcțiile posibile de realizare a lor, și anume:

1) experimentul operativ, care presupune infiltrarea și participarea confidenților sau a ofițerilor de investigații în cadrul faptului infracțional în calitate de persoane care doresc să fie recrutate în vederea executării anumitor lucrări sau prestării cărorva servicii, adică în rol de potențiale victime;

2) experimentul operativ, care presupune cumpărarea sub acoperire a serviciilor persoanelor exploatate în calitate de consumator (ca de exemplu, cumpărarea serviciilor sexuale a unei prostituate în calitate de client);

3) infiltrarea operativă în calitate de contraagenți, care doresc să cumpere sau să vândă (să comercializeze) persoane în scop de exploatare;

4) infiltrarea operativă în calitate de angajați în agențiile de turism sau în anumite organizații, create în scop de înscenare a traficului de persoane.

Atragem atenție asupra faptului că anume rezultatele acestor măsuri speciale de investigații, după introducerea lor în procesul probatorului, vor constitui

temelia materialului probator în cauza penală. Totodată, efectuarea măsurilor speciale de investigații vizate comportă un anumit risc tactic, care presupune posibilitatea survenirii următoarelor consecințe nefavorabile:

- a) participanții implicați în traficul de ființe umane pot demasca persoanele infiltrate, cauzându-le anumite daune, pot lua măsuri în privința ascunderii sau nimicirii urmelor infracțiunii, pot preveni coparticipanții, se pot ascunde sau pot lichida rețeaua traficului de ființe umane;
- b) în vederea obținerii supunerii sau în procesul înlăptuirii anumitor forme violente de exploatare, în privința persoanelor infiltrate poate fi aplicată violența, periculoasă pentru viața și sănătatea persoanei;
- c) în caz de pierdere a controlului asupra situației operative, persoanele infiltrate pot fi transportate forțat în locuri necunoscute [14, p.157-158].

Punerea în aplicare a combinațiilor tactico-operative vizate este posibilă doar în condițiile aprecierii tuturor factorilor de risc tactic, la care se atribuie:

- 1) cazurile în care traficul de ființe umane este însoțit de asemenea forme de exploatare, precum prelevarea organelor, țesuturilor sau a celulelor umane;
- 2) prezența informațiilor despre faptul că forma tipică de comitere a traficului de ființe umane presupune aplicarea violenței în privința victimelor, precum și despre predispunerea unor participanți la activitatea infracțională în privința aplicării fără de motiv a violenței;
- 3) cazurile în care canalul traficului de ființe umane are caracter transnațional;
- 4) prezența informațiilor despre legăturile de corupție între participanții canalului de trafic de ființe umane și anumite persoane din cadrul organelor de drept;
- 5) prezența informațiilor despre existența în structura formațiunii infracționale a unui grup special, care asigură securitatea acesteia, format, în special, din foști angajați ai structurilor operative-investigative, care posedă metodele și mijloacele activității speciale de investigații și păstrează anumite legături cu reprezentanții organelor de drept.

Participarea ofițerului de urmărire penală la efectuarea combinațiilor tactico-operative se poate exprima în consultarea ofițerilor de investigații și în oferirea informațiilor necesare acestora, precum și în efectuarea imediată a acțiunilor de urmărire penală ce nu suferă amânare, în special, după reținerea bănuților în flagrant. La categoria acestora se atribuie audierea bănuților, cercetarea la fața locului, perchezițiile și ridicările în încăperti, în mijloacele de transport, la locul de trai sau de muncă, examinarea corporală a victimelor etc [14, p.158-159].

Concluzii: Un rol important la efectuarea corespunzătoare, calitativă și la un nivel înalt de profesionalism a urmăririi penale a traficantilor de ființe umane îl are și activitatea specială de investigații, realizată de anumite structuri statale, special împuternicite în această privință. Activitatea vizată este axată pe tota-

litatea actelor îndeplinite de către subiecții autorizați, cu participarea sau în colaborare cu alte autorități și/sau persoane, în formele și conform procedurii stabilite de lege, în scopul culegerii de informații necesare pentru prevenirea și combaterea criminalității, asigurarea securității statului, ordinii publice, apărarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor, descoperirea și cercetarea infracțiunilor.

Organele care efectuează activitatea specială de investigații trebuie să cunoască care sunt mijloacele traficului de persoane, care sunt mijloacele cele mai frecvent utilizate de traficanți în scopul comiterii infracțiunilor de trafic de persoane, ce impact au aceste mijloace asupra procesului de investigare a traficului de persoane și care sunt posibilele probleme juridice care pot interveni pe parcursul acestui proces de investigare.

Investigarea informativ operativă a traficului de persoane are ca scop colectarea și prelucrarea informațiilor referitoare atât la persoanele suspectate, cât și la modul lor de operare. După aceea, aceste informații sunt confruntate, analizate și evaluate în scopul luării unor decizii operaționale referitoare la identificarea traficantilor sau a organizațiilor criminale din care aceștia fac parte și la stabilirea celor mai eficiente metode ce vor fi utilizate în cadrul procesului de investigare a traficului de persoane. Investigarea proactivă a traficului de persoane are ca scop prevenirea săvârșirii unei infracțiuni de trafic de persoane și debutează în urma obținerii informațiilor din cadrul investigației informativ-operative, ce a furnizat informații cu privire la traficul de persoane. Obiectivul principal al investigării proactive a traficului de persoane îl reprezintă salvarea potențialelor victime ale traficului de persoane și obținerea de probe care să conducă la identificarea, arestarea preventivă și trimiterea în judecată a traficantilor de persoane. În acest caz, sesizarea organelor judiciare competente în legătură cu comiterea infracțiunii de trafic de persoane se realizează din oficiu sau prin actele încheiate de unele organe de constatare prevăzute de lege.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Codul de procedură penală al RM: Legea Republicii Moldova nr.122-XV din 14 martie 2003. În: MO al RM, 2003, nr.104-110. În vigoare din 12 iunie 2003.
2. Covalciuc I. Măsurile speciale de investigații autorizate de procuror în procesul penal. Autoreferatul tezei de doctor în drept. Chișinău, 2018.
3. Cușnir, V., Moraru, V. Activitatea operativă de investigații. Chișinău, Institutul Național al Justiției. 2009.
4. Kingshott B. F. Investigation of Human Trafficking. In: Palmiotto M. J. Combating Human Trafficking. A multidisciplinary approach. Ed. CRC Press, Taylor & Francis Group LLC. Boca raton, Florida, 2015.
5. Lazăr A. Metodologia investigării infracțiunilor din domeniul afacerilor. Teză de doctorat. Cluj-Napoca. Universitatea „Babeș-Bolyai”, 2003.

6. Legea RM privind activitatea specială de investigații, nr. 59 din 29.03.2012. În: MO nr. 113-118/373 din 08.06.2012.
7. McKeon C. Interpol-ul în lupta contra traficului de ființe umane. Materialele Conferinței științifico-practice internaționale din 23-24 aprilie 2004 cu genericul „Probleme de prevenire și combatere a delictului juvenil, traficului de ființe umane și migrației ilegale”. Chișinău, 2004.
8. Moise A. C., Stancu Em. Criminalistica. Elemente metodologice de investigare a infracțiunilor. Ed. Universul Juridic. București, 2017.
9. Orsini B. W. Law enforcement considerations for human trafficking. In: Burke M. C. Human Trafficking Interdisciplinary Perspectives. Ed. Routledge, Taylor & Francis group, New-York; 2013.
10. The Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). OSCE Resource Police Training Guide: Trafficking in Human Beings. Publication Series, Vol. 12. Vienna, July 2013.
11. Vizdoga I. Reglementări juridice internaționale și naționale în vederea combaterii traficului de ființe umane. Materialele Conferinței științifico-practice internaționale din 23-24 aprilie 2004 cu genericul „Probleme de prevenire și combatere a delictului juvenil, traficului de ființe umane și migrației ilegale”. Chișinău, 2004.
12. Криминалистика. Учебник для вузов. / Под редакцией Р. С. Белкина. Изд. ПРИОР. М., 2001.
13. Оперативно-розыскная деятельность. Учебник. Под редакцией К. К. Горяинова, В. С. Овчинского и А. Ю. Шумилова. Изд. ИНФРА-М. М., 2001.
14. Смирнов Г. К. Методика расследования торговли людьми. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. М., 2008.

Bun de tipar 23.06.2022 Formatul 16,5 ×24,0
Hîrtie ofset nr. 1. Coli de tipar 28.

ÎS Firma Editorial-Poligrafică „Tipografia Centrală”,
MD-2068, Chişinău, str. Florilor, 1
Tel.: 022 49-31-46